K. MARX

B. ENGELS

SPISY

31

DOPISY

5

PROLETÁŘI VŠECH ZEMÍ, SPOJTE SE!

VYDÁVÁ SE NA ZÁKLADĚ

USNESENÍ ÚSTŘEDNÍHO VÝBORU

KOMUNISTICKÉ STRANY ČESKOSLOVENSKA

K. MARX
B. ENGELS
SPISY
31

(DOPISY SVAZEK 5)

1970

NAKLADATELSTVÍ
SVOBODA
PRAHA

Ze svazku Karl Marx-Friedrich Engels, Werke, Band 31, vydaného Institutem marxismu-leninismu při ÚV SED, Dietz Verlag, Berlín 1965, a z fotokopií rukopisů přeložili Milada Kouřimská, Milan Kouřimský CSc, Jiří Pechar, Zbyněk Sekal a Miluše Svatošová. Jak německé, tak české vydání se opírá o ruské vydání K. Marx i B. Engels, Sočiněnija, tom 31, vydané Institutem marxismu-leninismu při ÚV KSSS, Gospolitizdat, Moskva 1963. Předmluvu k českému vydání napsal V. K.

PŘEDMLUVA K ČESKÉMU VYDÁNÍ

V tomto svazku Spisů je shromážděna korespondence z období od října roku 1864 do prosince roku 1867.

První, hlavní část svazku tvoří dopisy, které si v této době Marx a Engels vyměnili vzájemně mezi sebou. Většina z nich putovala mezi dvěma městy, mezi Londýnem, ve kterém Marx a jeho rodina trvale sídlili, a mezi Manchesterem, kde žil a pracoval Engels. Jen výjimečně šly dopisy odjinud či jinam, např. do Margate, kde se Marx v roce 1866 zotavoval po těžké nemoci, nebo z Hamburku a Hannoveru, kde pobýval kratší čas v roce 1867 v souvislosti s přípravou vydání prvního dílu „Kapitálu" v Meissnerově hamburském nakladatelství.

V druhé části svazku jsou dopisy, které Marx a Engels psali svým přátelům. Mezi jejich adresáty jsou většinou lidé známí z dějin mezinárodního demokratického a dělnického hnutí a z dějin počátků rozvoje mezinárodního socialistického hnutí, L. Kugelmann, L. Büchner, J. P. Becker, W. Liebknecht, J. B. Schweitzer a jiní. V této části jsou i dopisy, které Marx a Engels psali svým příbuzným, Bedřich Engels bratrům Rudolfovi, Hermannovi a Emilovi, Karel Marx především svým dcerám Jenny, Eleanoře a Lauře.

Do přílohy je zařazeno i několik dopisů Marxovy manželky Jenny, rozené von Westphalen, které psala za jeho nemoci z jeho pověření. Konečně sem byly pojaty také dva oběžníky manchesterské schillerovské společnosti, na jejichž stylizaci se podílel B. Engels.

Listy, které tvoří souhrn korespondence z let 1864—1867, se

menším dílem týkají soukromých záležitostí, větším dílem se zabývají veřejnými otázkami politickými a hospodářskými. Hodně se v nich píše o soudobém politickém dění, o vnitřních problémech rozvíjejícího se mezinárodního dělnického hnutí a o vztazích v německém, francouzském a anglickém dělnictvu. Vedle toho je tu mnoho pasáží věnovaných vědecké literatuře, významným článkům v tisku a okrajově i některým skutečným či domnělým vědeckým novinkám a problémům z oblasti chemie, matematiky, astronomie, geografie, historie, literatury i lingvistiky. Listy této korespondence jsou tak nejenom pramenem k bližšímu poznání „soukromého" Marxe a Engelse těchto let, ale zejména Marxe a Engelse „historického".

Marxovo a Engelsovo myšlení a názory v nich poznáváme přímo, v bezprostřední, neupravené a syrové formě. Ve srovnání s Marxovými a Engelsovými literárními díly, v nichž jejich myšlenky našly už definitivní a přesný výraz, lze tak hlouběji poznat způsob, jak se dopracovávali ke svým závěrům a soudům, z čeho čerpali své informace a co ovlivňovalo jejich poznatky a názory. S touto vědomostí je možno daleko lépe pochopit principy jejich přístupu k faktům a vztahům a proniknout k základním prvkům metody jejich myšlení a uvažování, k hlavním rysům jejich analýzy a syntézy, k podstatě určujících prvků jejich úvah, hodnocení a závěrů.

Korespondence je zajímavou četbou pro každého čtenáře, protože umožňuje nahlédnout tam, kam jinak obvykle není možno proniknout, do oblasti soukromých vztahů a problémů pisatele, do jeho ideového světa, do myšlenkové dílny, ze které vyšly ty ideje, které bylo možno poznávat zatím jen v jejich hotové, ucelené podobě v literárním díle. Zvlášť cenným pramenným materiálem je korespondence ovšem pro historické studium, zejména tehdy, je-li psána s „čistou myslí", bez zábran a postranních záměrů, to jest bez úmyslu zanechat svědectví určitého druhu, záměrnou výpověď, je-li to tedy korespondence dokonale bezelstná, nepočítá-li s veřejností, s obecenstvem, na které by měla působit a u něhož by měla vyvolávat určité představy a názory.

Většina listů Marxovy a Engelsovy korespondence z let 1864 až 1867 je tohoto typu. Svědčí o tom už letmé přehlédnutí obsahu a stylu jejich dopisů. Vesměs jsou formulovány přímo jako ústní sdělení, jako věcná informace, stručné, soustředěné vyjádření názoru a hutná zkratka zdůvodnění. Zachycují okamžitou situaci, okamžitý názor, nejsou vždy úzkostlivě důsledné, nejsou prosty rozporů a obrážejí změny, jak je přinášely a produkovaly nové informace a poznatky. Také způsob, jakým se tu píše o jednotlivých událostech, vztazích a zejména o osobách, prokazuje, že korespondence má charakter vyloženě soukromý a že je psána bez pomyšlení na to, aby vydávala později nějaké záměrné svědectví.

Okamžitá nálada, rozhořčení či zklamání a snaha o lakonické a důrazné vyjádření diktovaly Marxovu a Engelsovu peru velmi často krajní nevybíravé charakteristiky jednotlivých osob, nejednou je poctili přívlastkem či připodobněním, které je možno mít jen za okamžitou ironickou karikaturu, nikoli však za celkové vážné politické, ideové a charakterové zhodnocení. Marx i Engels počítali ve svých vzájemných dopisech jenom se svým partnerem, měli k němu bezmeznou důvěru, jeho názory a myšlení dokonale znali a věděli o něm, že tomuto stylu zcela bezpečně rozumí, že jej chápe ve správné dimenzi, že jeho smysl a dosah správně dešifruje a chápe.

Nebylo by třeba se o této dost samozřejmé věci zmiňovat, kdyby se již neukázalo, že nebyla vždy brána dost v úvahu. Názorové a charakterizační zkratky soukromé korespondence nelze téměř nikdy použít jako hotový závěr rozboru, jako promyšlenou charakteristiku zobecňující celkový názor a soud. Přes sarkasmy, ironie a nadávky, jimiž v jednotlivých listech Marx a Engels stíhali např. chyby a nedostatky Wilhelma Liebknechta, měli jej oba upřímně rádi, vážili si ho jako jednoho ze svých nejlepších spolupracovníků, spojenců a přátel a vysoko oceňovali jeho pracovní zásluhy i projevenou odvahu, i když právě o těchto vlastnostech se v korespondenci píše daleko méně než o jeho nedostatcích. Podobně tomu bylo, i když v jiném měřítku, i s J. P. Beckerem, J. G. Eccariem, H. Jungem a jinými.

V této souvislosti je nutné zdůraznit, že ani v případech, kdy

jejich sžíravá ironie postihovala lidi, k nimž zaujali i navenek velmi kritická a odmítavá stanoviska z ideových a politických důvodů, nebyla tato krajnost výrazu většinou vyjádřením osobního nepřátelství a naprosto neznamenala všestranné zatracení těchto odpůrců. Marx a Engels byli pro mnoho lidí protivníky, kteří v ideové polemice a v politickém zápase užívali velice tvrdých slov a různých postupů, ale jen zřídkakdy s tím bylo svázáno osobní nepřátelství a zaslepená nekritická nenávist ochotná jít až za hrob. Marx a Engels se s mnoha svými ideovými a politickými odpůrci osobně stýkali a pro mnohé z nich dokázali nalézt slova kladného ocenění i v okamžicích, kdy v hnutí potírali ty jejich názory a vlivy, které pokládali za nesprávné a škodlivé.

Každá z Marxových a Engelsových charakteristik a hodnocení, ať už jakkoli jednostranná a náhlá, obsahuje ovšem prvek jejich celkového skutečného názoru a žádnou z nich nelze zcela vyřadit a pominout, avšak teprve až celkový kritický rozbor a zvážení všech okolností a podmínek nás může dovést k objektivní výpovědi o jejich skutečném názoru na jednotlivé lidi, události a vztahy.

Značnou část obsahu Marxovy a Engelsovy korespondence od října roku 1864 do prosince roku 1867 tvoří názory a soudy o mezinárodních politických vztazích a o politickém vývoji uvnitř jednotlivých zemí. Jejich rozbory a soudy se opíraly většinou o podrobnou znalost předchozího historického vývoje, který pečlivě a systematicky sledovali zejména od roku 1848, a o čerstvé kriticky přijímané informace, které jim poskytovala soudobá publicistika, zejména anglický tisk a z kontinentální produkce především tisk německý. Mnoho pro ně znamenalo i vlastní bezprostřední poznání, jak o tom svědčí např. Marxovy i Engelsovy dopisy psané za krátkých pobytů mimo Anglii.

Marxovy a Engelsovy rozbory situace a odhady dalšího vývoje jsou pozoruhodné, i když se mnohé z toho, co očekávali, nesplnilo a i když se nejednou ve svých prognózách mýlili, nejnápadněji snad v odhadech vývoje prusko-rakouského konfliktu v roce 1866. Většinou postřehli spolehlivěji dlouhodobě působící síly a vlivy,

které určovaly vývoj v delší perspektivě, než okamžité působení a účinek mocenských střetnutí a napětí, které byly daleko víc závislé na náhodě. S odstupem celého století lze říci, že důvěrněji rozuměli západoevropské problematice než otázkám vzdálenějšího a méně známého východu Evropy. Ostatně z jednoho Engelsova dopisu a z Marxovy odpovědi je zřejmé, že v této době nebyli např. ještě podrobněji informováni o skutečném charakteru reformních změn v Rusku a že zřejmě nebylo tehdy právě snadné podrobnější znalosti o skutečném vývoji v Rusku získat.

Z dnešního hlediska je jasně patrné, že se v Marxově a Engelsově názoru uplatňovaly především zkušenosti z roku 1848—1849 a poznatky, které poskytla první polovina 19. století. Především pod dojmem tohoto poznání a zkušenosti posuzovali např. ruskou politiku a měli ji za mocnější a vlivnější, než jakou v této době už skutečně byla. V jejich názoru se prosazovala etapa, ve které mělo Rusko úlohu rozhodující opory evropské reakce, proslulého četníka Evropy. V této době ovšem, zejména po nedávné ztracené krymské válce, Rusko už své staré postavení postupně ztrácelo a o jeho místo v kontinentální politice se začaly velmi rázně ucházet mocnosti jiné. Především se k tomu chystalo bismarckovské Prusko, které krví a železem kovalo prušáckou jednotu Německa. Rusko přitom ještě zdaleka neztratilo všechnu sílu a moc a jeho strnulý despotismus a reakcionářství vystupovalo před probudilými vrstvami evropské společnosti nadále jako hlavní symbol zpátečnictví a opory všeho tmářství.

Názor, že Rusko je hlavní mocenskou oporou evropské reakce a tedy i klíčem k demokratickým změnám v Evropě, který sdílela většina demokratů a revolucionářů této doby, se zafixoval v jejich vědomí tak pevně, že přežil a působil v mnoha směrech i za změněných podmínek, vlastně až do první světové války, a ovlivnil potom i mnoho postojů a činů mezinárodního socialistického hnutí. Stejná zkušenost a stejný názor se odrážel i v chápání panslavismu, jehož síla a vnitřní jednota byla silně přeceňována, zejména v kontrastu a ve srovnání s pangermanismem, který byl naopak většinou podceňován a který byl chápán především jako jev vyvolaný reakcí na Ruskem živený panslavismus. S tímto okruhem problémů

souvisí potom i řada jednotlivých konkrétních soudů a úsudků o politických směrech, činech a úmyslech, zejména ve světě probouzejících se malých slovanských národů. Projevilo se to velmi výrazně v Marxových a Engelsových názorech v padesátých letech a s odrazem toho se setkáváme i na některých místech politických úvah a rozborů v korespondenci z let 1864—1867, i když v daleko menším rozsahu a v méně nápadné formě než dříve.

Nezbývá tak než v této souvislosti připomenout znovu starou zásadu, která je sice velice samozřejmá a běžná, avšak přesto bývá často opomíjena a zanedbávána. Korespondence je pramenný materiál, který je nutno velmi poučeně a pečlivě kriticky hodnotit. Nelze z něho přímo čerpat poučky, hotové, věčně platné pravdy, s nimiž je možno porovnávat a které je možno vzít za měřítko správnosti a pravdivosti. Korespondence zachycuje výměnu zpráv, názorů a myšlenek, není tedy zdrojem, z něhož by si bylo možno vypsáním jednotlivých názorů a soudů jednoduše pořídit stručnou axiomatiku hodnocení toho, co se tehdy seběhlo, nebo toho, co potom v dalším vývoji následovalo. Cesta takovéto nevědecké metody může vést k mnoha různým výsledkům, k poznání a k reálnému hodnocení historického vývoje však nevede, a nemůže tak přispět ničím užitečným ani k porozumění naší současnosti. Součástí plodného úsilí o rozvoj věcného poznávání skutečné historické reality musí být snaha vyhnout se bludným kruhům těch způsobů, které místo aby se snažily získat co nejpodrobnější znalosti o skutečných principech vývoje minulosti, snažily se je svévolně vměstnat do apriorních schémat.

Marxova a Engelsova korespondence může mít pro kritické a tvůrčí studium značný význam, protože při správném pochopení může napomáhat k poznání zdrojů a vývoje jejich myšlení a uvažování a může tak zabránit pouhému přejímání mrtvé litery prostých tezí a definic, které zabíjejí nejenom živou skutečnost, ale i schopnost živé skutečnosti porozumět a samostatně se v ní orientovat.

Marxovy a Engelsovy dopisy byly psány v době, kdy soudobé politické myšlení vzrušovala řada otázek běžné politiky a mnoho problémů trvalejší platnosti, které s ní byly spjaty.

Občanská válka, tehdy vítězně vybojovaná Severoamerickou unií, byla např. pro rozvoj evropského demokratického hnutí velkou posilou a nadějí, zároveň se však stala i zdrojem velkých iluzí, s nimiž se bylo nutno později a namnoze velice bolestně loučit. Posilou evropského demokratismu, k němuž patřilo jako významná součást s velkou budoucností také rodící se socialistické dělnické hnutí, byl i pokračující národně osvobozenecký zápas. Porážka polského povstání namířeného proti carskému Rusku se nezdála být definitivní, mnoho sliboval elán rozvíjejícího se osvobozeneckého hnutí v Itálii a v Irsku i symptomy některých změn ve Francii a v Německu, kde se podobně jako v Anglii začal nejzřetelněji rýsovat perspektivní význam dělnického hnutí.

Byla to etapa, ve které se projevovaly zřetelně důsledky oslabení reakce, jež ve většině evropských zemí upevnila své postavení po porážce revolucí z let 1848—1849. Proto i v Marxově a Engelsově korespondenci byly v popředí zájmu a úvah především otázky související s tímto vývojem. Pozornost se soustřeďovala především na ty země, režimy a systémy, které byly považovány za hlavní opory evropské reakce a které se snažily pro své cíle využívat národně osvobozeneckého boje, nacionálního cítění a reformních snah některých společenských proudů. Marxův a Engelsův zájem proto upoutávala nejenom úloha Ruska a nejenom vývoj v Německu, ale také politické problémy francouzského druhého císařství, vývoj v Itálii i v Anglii.

Léta 1864—1867 nebyla už dobou nadějí v náhlý revoluční zvrat, i když i tyto naděje někteří demokraté a revolucionáři chovali, důvěřovalo se spíše myšlence postupného prosazení principů demokratismu, které nezahrne jenom některé privilegované vrstvy, ale bude se týkat všech. Především z tohoto hlediska byla chápána evropská mocenská politika. Někteří ji ovšem posuzovali jenom z hlediska obecných ideálních představ o demokratismu, zatímco jiní se dopracovali k historicky reálnějšímu pohledu. Odtud pak pramenil nejeden vážný spor uvnitř celku pokrokového demokratického hnutí současné Evropy.

Historický realismus byl nepochybně i výrazným rysem Marxových a Engelsových úvah. Jeho základem byl důraz na revoluční

třídní hledisko, které ve svých rozborech a úvahách stavěli proti šířícím se nacionálním iluzím a reformním snahám jak při studiu politických problémů v reakčním Německu, tak ve Francii a v revoluční Itálii. Proto také stíhala Marxova a Engelsova kritika nejenom Bismarcka a Ludvíka Napoleona, ale také Lassalla, Proudhona a Mazziniho. Proto byl odsuzován a ironizován i iluzionismus části představitelů anglické Reformní ligy, mezinárodní Ligy míru a svobody, a také všech těch, kdož chtěli v duchu takového všeobecného, abstraktního, politicky nepraktického, nezkušeného a nepoučeného idealismu a doktrinářství budovat i novou mezinárodní dělnickou organizaci.

Třídní hledisko bylo v Marxových a Engelsových úvahách a hodnoceních obsaženo jako důležitá a namnoze určující součást celkového pohledu, avšak pouze na ně se Marx a Engels neomezovali. Vždy brali v potaz i jiná hlediska a snažili se v širší syntéze postihnout jeho konkrétní historické vyjádření, jeho komplikované, mnoha nahodilými událostmi a souvislostmi modifikované působení a uplatnění.

Korespondence se málokdy čte jako běžná kniha, od první řádky až do poslední, většinou ji čtenář otevře v souvislosti s těmi problémy a událostmi, ke kterým v ní může nalézt co nejvíc podrobných informací a výpovědí. Marxova a Engelsova korespondence od listopadu roku 1864 do prosince 1867 poskytuje zvlášť podrobné a obsáhlé výpovědi ke dvěma významným okruhům otázek, jednak ke vzniku a vývoji Mezinárodního dělnického sdružení, historické První internacionály, jednak k okolnostem a souvislostem dokončení a vydání Marxova stěžejního díla „Kapitálu".

Již první Marxovy dopisy Engelsovi z listopadu roku 1864 přinášejí celou řadu podrobných údajů o založení Internacionály, o jím formulovaných ustavujících dokumentech a o okolnostech, za jakých vznikaly. Engels nebyl v době vzniku Mezinárodního dělnického sdružení v Anglii, takže o nové organizaci nic nevěděl, proto jej Marx ve svých listech zpravuje tak podrobně a důkladně. Informuje ho nejen o okolnostech ustavení, ale také o příčinách, proč se rozhodl v nové organizaci pracovat, jaké v ni vkládá naděje

a o co v ní bude usilovat. Podrobné zprávy podával Marx Engelsovi i v dalších měsících a letech, neboť Engels byl vázán svým zaměstnáním na Manchester a nemohl se tak přímo podílet na práci v generální radě Internacionály, která sídlila v Londýně. Korespondence poskytuje tak mnoho podrobných a zajímavých údajů o vnitřních sporech a diskusích v generální radě, o některých souvislostech první konference v Londýně a kongresů v Ženevě a Lausanne. Obráží a objasňuje úsilí a postup Marxe a jeho přátel, přímo vyslovuje jeho okamžité názory, očekávání, obavy, naděje i zklamání.

Mnoho zajímavých a důležitých pasáží Marxovy a Engelsovy korespondence se v těchto souvislostech vztahuje ke kritice a úsilí o ideovou porážku Proudhona a jeho stoupenců, kteří měli v Internacionále zpočátku značný vliv a někdy i rozhodující slovo. Mnoho sil a energie věnovali Marx a Engels také tomu, aby získali vliv v rodícím se německém dělnickém hnutí a aby získali lassallovský Všeobecný německý dělnický spolek pro Internacionálu. Kritice Lassallova směru a postupu jeho stoupenců a následovníků je věnováno mnoho stránek Marxovy a Engelsovy korespondence, především pak kritice hesla všeobecného hlasovacího práva a vztahu k Bismarckovi a jeho politice. Kritickou pozornost věnují jednotlivé části korespondence také utilitaristickým, pragmatickým postojům některých skupin v anglickém dělnickém hnutí. Byly vedeny krátkodechou stavovskou solidaritou a cechovní snahou o okamžitý dílčí úspěch a nedokázaly se povznést k většímu nadhledu, který se snažil Marx celou svou činností prosadit v generální radě Internacionály. Dopisy vypovídají i o soustavné snaze o upevnění samostatnosti dělnických organizací, o vytvoření samostatného dělnického tisku a o povznesení jeho zájmů a schopností k formulování samostatných stanovisek v mezinárodních otázkách.

Již pozorné pročtení prvních Marxových dopisů o vzniku Internacionály a o prvních sporných otázkách a střetnutích rozbíjí některé vžité jednoduché představy o Internacionále jako o organizaci plně podléhající Marxovi a Engelsovi, bezprostředně řízené jejich teoretickou koncepcí a zcela podléhající jejich vlivu. O to věcnější a zajímavější poznatky ovšem sledování jejich obtížného

úsilí a zápasu přinese a o to objektivnější představu si můžeme učinit o jejich skutečných snahách a o cílech, za kterými šli.

Internacionále věnoval Marx mnoho času a sil, a to právě v době, kdy vrcholila jeho vědecká práce na uceleném systematickém výkladu vlastní ekonomické teorie a kdy bylo také těžce postiženo jeho zdraví vleklou, nepříjemnou chorobou. Výsledky své práce měl v úmyslu publikovat teprve po dokončení celého díla, které bylo rozvrženo do čtyř knih. Avšak nedobrý zdravotní stav a okamžitý zájem ideového a politického úsilí v Internacionále jej, na Engelsovo naléhání, přiměl, aby souhlasil s vydáním prvního dílu, dříve než bude celá práce zcela hotova. V roce 1866 a 1867 přepracoval za velmi obtížných podmínek první variantu svého „Kapitálu" a doplnil ji novými poznatky a údaji, takže mohla vyjít tiskem v Meissnerově nakladatelství v Hamburku ještě v roce 1867.

Korespondence prozrazuje všechny překážky, které musel překonávat, a umožňuje učinit si věcnou představu o tom, jak důležitým pomocníkem mu byl Engels nejenom jako člověk, který mu poskytoval nezbytnou materiální a morální podporu, ale také jako teoretický poradce a spolupracovník. Engels nejenom pozorně přečetl Marxovo dílo a vyslovil k němu své kritické připomínky a náměty, ale dal mu k dispozici i některé poznámky, jež pak mohl Marx do svého díla téměř doslovně přejmout. Marx počítal tehdy i s další Engelsovou spoluprací. Chtěl, aby připravil nové doplněné vydání své knihy „Postavení dělnické třídy v Anglii" a aby napsal přímo do „Kapitálu" pasáž o růstu militarismu. Engels byl však příliš zaměstnán ve svém občanském povolání a veřejnou činností, než aby mohl tento požadavek v krátké době splnit. Korespondence mezi Marxem a Engelsem je v této části v nejednom směru přímo doplňkem a výkladem některých částí „Kapitálu" a v nejednom případě pomůže lépe porozumět jeho jednotlivým partiím.

Engels se v dohodě s Marxem dokonce také pokusil vzbudit zájem veřejnosti o „Kapitál", když jeho vydání zůstávalo zprvu téměř bez ohlasu. Připravil „recepty" kritických zpráv a recenzí a snažil se je umístit prostřednictvím svých známých v tisku. Marx i Engels přikládali „Kapitálu" rozhodující teoretický i politický

význam a další vývoj zakrátko ukázal, že zcela právem. „Kapitál" se stal knihou století.

Korespondence vydává svědectví také o soukromém Marxově a Engelsově životě. Snad jenom z pročtení jejích stránek si lze učinit představu o tom, v jak těžkých podmínkách Marx žil a jak rozhodující význam pro život celé jeho rodiny měla Engelsova podpora.

Marx se přímo topil v dluzích a sám byl prakticky bez prostředků a bez možnosti výdělku. Možnost teoreticky pracovat na svém vědeckém díle a politicky působit v Internacionále vykupoval těžkými hmotnými starostmi a nejednou se dostával doslova na pokraj bídy. Jednu dobu neměl dokonce ani na nákup běžných potravin a papíru, který potřeboval ke své práci. Uvažoval tehdy dokonce o tom, že opustí Londýn a Anglii, aby si našel kout, kde by rodina mohla laciněji žít. Navíc doléhala právě nyní na Marxe těžká furunkulóza a karbunkulóza, která mu bránila v práci a ohrožovala nejenom jeho zdraví, ale docela i život. Téměř po celou tuto dobu byl nucen zastavovat své osobní věci i majetek rodiny, jen aby pro ni uhájil holé živobytí. Ne náhodou jistě poznamenal v dopise svému budoucímu zeti Paulu Lafarguovi, že kdyby mohl začít svůj život znovu, rozhodl by se opět pro životní dráhu revolucionáře, avšak s jednou výjimkou, neoženil by se. Osudy rodiny ležely Marxovi stále na mysli, zejména se snažil, aby děti netrpěly chudobou, a proto přijímal na svá bedra těžká břemena a starosti.

Existovat však mohla Marxova rodina jenom díky Engelsovi, který se ovšem musel vzdát mnoha svých plánů, především systematičtější publicistické a teoretické práce, která jej tolik lákala. Engels žil v Manchestru připoután k obchodu, výrobě a podnikání textilní firmy Ermen a Engels, tedy k práci, kterou neměl rád a kterou nejednou proklel jako element, který mu ubírá čas a který jej demoralizuje. Musel však u této práce vytrvat, aby mohl žít nejenom on sám, ale také Marxova rodina. Teprve v roce 1870 se mu podařilo zbavit se tohoto nenáviděného zaměstnání, žít dále z renty a věnovat se cele teoretické a politické práci. Přesto dokázal Engels vykonat úctyhodný kus práce v obou těchto oblastech

i v době, kdy byl spoután tisíckrát zatraceným obchodem. Vděčil za to své mimořádné životní energii a pracovitosti, o které se v jeho dopisech sice nemluví, ale kterou lze vycítit z každého řádku. Také Engels však prožíval v této době mnohou těžkou chvíli, avšak o svých obtížích nikdy Marxovi nenapsal, vědom si situace, ve které Marx pracuje a žije.

Řádky Marxových a Engelsových dopisů z let 1864—1867 vydávají, podobně jako svazky jejich korespondence z předchozích a následujících období, bezprostřední svědectví jak o jejich teoretické a politické práci, tak o jejich lidském údělu. Představují je bez pozlátka a bez glorioly, takové, jací skutečně byli, jako lidi, kterým nic lidského nebylo cizí. Mnoha drobnostmi prozrazují, že rozhodně nepřemýšleli stále jen o osudu světa, o filosofických kategoriích a problémech světové revoluce, že věděli, jak svět běží, a že uměli ocenit právě tak moudrou myšlenku, chytrou knihu jako dobrý doušek vína.

Snad právě v tom je hlavní poslání svazků Marxovy a Engelsovy korespondence, aby nám přiblížily oba muže v celé šíři, nejenom jako teoretiky a revolucionáře, ale také jako lidi s obyčejnými všedními starostmi.

V. K.

KAREL MARX

A

BEDŘICH ENGELS

DOPISY

ŘÍJEN 1864—PROSINEC 1867

PRVNÍ ČÁST

KORESPONDENCE MEZI MARXEM A ENGELSEM

LISTOPAD 1864 — PROSINEC 1867

1

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 2. listopadu 1864

Milý Engelsi,

znepokojuje mě, že se tak dlouho neozýváš. Předpokládám, že ses už vrátil.[1] Proč o sobě nedáváš vědět?

Musím Ti sdělit řadu závažných věcí, což udělám ihned, jakmile dáš najevo, že jsi naživu.

Salut.

Tvůj
K. M.

Poprvé otištěno
v Marx-Engels, Gesamtausgabe,
třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

2

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 2. listopadu 1864

Milý Mouřeníne,

ať je mi krize a s tím i spousta potíží omluvou za to, že jsem Ti nenapsal dříve. Tolik pletichaření a hamižnosti jako teď jsem si neužil za celý život, a dovedeš si představit, kolik je s tím korespondence.

Ještě tenhle týden zajdu k Borchardtovi a uzavřu tu záležitost s dědictvím po Lupusovi, už je na to čas.[2]

Na své cestě[1] jsem se dostal až do Sonderburgu*, do Kodaně jsem nejel, jednak proto, že jsem neměl čas ani pas, ale také proto, že redaktor „Dagbladetu", Bille, přijel do Lübecku, právě když jsem byl v Kielu, a já se tedy neměl v celé Kodani na koho obrátit, protože jiné noviny jsem nikde neviděl.

Šlesvik je zvláštní země — východní pobřeží je velmi hezké a bohaté; západní pobřeží je také bohaté, uprostřed jsou vřesoviště a pustina. Zátoky jsou všechny velmi krásné. Obyvatelstvo je rozhodně jedna z největších a nejrobustnějších lidských ras světa, zvlášť Frísové na západním pobřeží. Stačí jen projet zemí, aby se člověk přesvědčil, že hlavní jádro Angličanů pochází ze Šlesviku. Znáš holandské Frísy, zvlášť ty obrovské Frísky s jejich jemnou bílou pletí a svěžím ruměncem (takové zabarvení pleti převládá i ve Šlesviku). To jsou prototypy severních Angličanů; a zvláště obrovské ženské v Anglii jsou rozhodně všechny fríského typu. Jsem přesvědčen, že „Jutové" (anglosasky Eotena cyn), kteří se přestěhovali

* Dánsky: Sönderborg.

do Anglie spolu s Angly a Sasy, byli Frísové, a že se Dánové přistěhovali do Jutska i do Šlesviku teprve v 7. nebo 8. století. To dokazuje už nynější jutský dialekt.

Jsou to velcí fanatikové a moc se mi proto líbili. Jistě jsi četl něco o tom originálním „dr. K. J. Clementovi ze Severního Fríska". Je typický pro celou rasu. Boj s Dány berou smrtelně vážně, jako svůj životní úkol, a šlesvicko-holštýnská teorie není pro ně účel, ale prostředek. Pokládají se za rasu fyzicky i morálně Dánům nadřazenou, a to skutečně jsou. A s takovými lidmi se chtěl Bismarck vypořádat po svém — to od něho byla opravdu holá iluze.[3] Vzdorovali jsme patnáct let Dánům a uhájili jsme své území, a teď bychom se měli dát těm pruským byrokratům? říkali.

Jazykové a národnostní poměry jsou hodně svérázné. Ve Flensburgu, kde je podle Dánů celá severní část — zvlášť kolem přístavu — dánská, mluvily všechny děti, kterých si tam u přístavu hrála spousta, *dolnoněmecky*. Naproti tomu na sever od Flensburgu mluví lid dánsky — tj. dolnodánským dialektem, z kterého jsem nerozuměl takřka slovu. V Sundewittu* mluvili zase sedláci v hospodě střídavě dánsky, dolnoněmecky a hornoněmecky, a ani tam, ani v Sonderburgu, kde jsem na lidi mluvil neustále dánsky, jsem nedostal jinou odpověď než německou. V každém případě je severní Šlesvik už hodně poněmčen a dal by se jen velmi těžko zase úplně podánštit — bylo by to jistě těžší než poněmčení. Byl bych raději, kdyby byl víc dánský, protože se tady bude muset stejně jednou ze slušnosti Skandinávcům něco přenechat.

V poslední době jsem se tak trochu zakousl do frísko-anglo-jutsko-skandinávské filologie a archeologie, a dospívám i tady k závěru, že Dánové jsou vyloženě národ advokátů, kteří *přímo a vědomě lžou* i ve vědeckých otázkách, aby podpořili svůj zájem. Viz pana Worsaaeho o Dánech atd. v Anglii. Naproti tomu Ti ukážu, až sem příště přijedeš, jednu v podstatě velmi dobrou knihu od toho potrhlého Clementa ze severního Fríska — o Šlesviku a o stěhování do Anglie v 6.—8. století. Přes všechno podivínství toho ten chlap hodně ví. Zdá se mi ale, že moc pije.

Prusové v Šlesviku vypadali k mému údivu velmi dobře, hlavně

* Dánsky: Sumseved.

Vestfálci, kteří vedle Rakušanů vyhlížejí jako obři, samozřejmě také mnohem neohrabaněji. Celá armáda se potloukala úplně zarostlá uniformy v nepořádku a vůbec velmi nepředpisově, takže vyšňoření Rakušáci tu skoro hráli úlohu Prusů. Mezi pruskými dělostřeleckými a ženijními důstojníky jsem našel několik velmi sympatických chlapíků, kteří mi vyprávěli všelijaké pěkné věci; zato pěchota a jezdectvo se chovalo velmi nafoukaně a rezervovaně a mělo také u obyvatelstva velmi špatnou pověst. Velení prince Bedřicha Karla tu nevyvolalo naprosto žádné nadšení, a na rozdílení odměn nadávali všichni bez výjimky, dokonce i vyznamenaní. Poddůstojníci se chovali slušně vůči starším vojákům a i jinak ve společnosti; naproti tomu jsem viděl jednoho z braniborských zákopníků, který v Sonderburgu execíroval nováčky — byl to typický starý hnusný Prušák. Ostatně je pozoruhodné, jak různý tón panuje v tomhle ohledu ve 3. a 7. armádním sboru. Braniborský kmen, abychom to řekli slovy Georga Junga, se nechává kopat do zadnice a šikanovat, zatímco u Vestfálců (značně smíchaných s Porýňany z pravého břehu) jednají poddůstojníci s lidmi většinou jako rovný s rovným.

Co si myslíš o obchodní krizi? Mám za to, že jsme z ní venku, tj. z nejhoršího. Škoda, že něco takového teď nikdy pořádně nedozraje.

Co znamená: Rüm Hart, klar Kimmang?

Pozdravuj srdečně ženu a děvčata.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

3

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 4. listopadu 1864

Milý Frederiku,

velmi mne potěšilo, žes dal o sobě zase vědět.

Tady je všechno v pořádku. To platilo od Tvého odjezdu[1] i o mně — až do předvčerejška, kdy se mi zase udělal nový vřed pod pravou bradavkou. Jestliže to tentokrát rychle nepřejde a nezůstane jen při jednom, budu se léčit podle Gumperta arzenikem.

Ty Tvé runy rüm hart atd.* bych na základě holandštiny a fríštiny přeložil jako široké srdce, jasný obzor. Bojím se ale, že za tím vězí něco docela jiného, nechci tedy hádat.

Přiložené papíry mi musíš všechny vrátit hned, jak si je přečteš. *Potřebuji je ještě.* Abych nezapomněl nic z toho, co jsem Ti chtěl sdělit, očísluji to.

1. *Lassalle a hraběnka Hatzfeldtová.*

Ten obšírný dokument je opis oběžníku, který Herweghova žena (honny soit qui mal y pense[4]) Emma poslala hned po té katastrofě[5] do Berlína, aby výňatky z něho byly uveřejněny v novinách. Uvidíš, jak šikovně dokáže Emma vrazit sebe a toho svého bambulu Georga na začátek, do prostředka a na konec té zprávy; jak to vyprávění obchází dva důležité body — za prvé Rüstowovu schůzku s Dönnigesem a jeho dcerou, při které zřejmě dcera Lassalla *odmítla,* ještě než se odehrála ta scéna, o níž Emma vypráví. *Za druhé:* Jak došlo k souboji. Lassalle napsal urážlivý dopis. Pak ale následovalo něco, co ve vyprávění *není* a co vedlo bezprostředně k souboji.

* Viz tento svazek, str. 26.

Zatajení dvou tak závažných a rozhodujících bodů vyvolá kritické pochybnosti o věrohodnosti toho vyprávění.

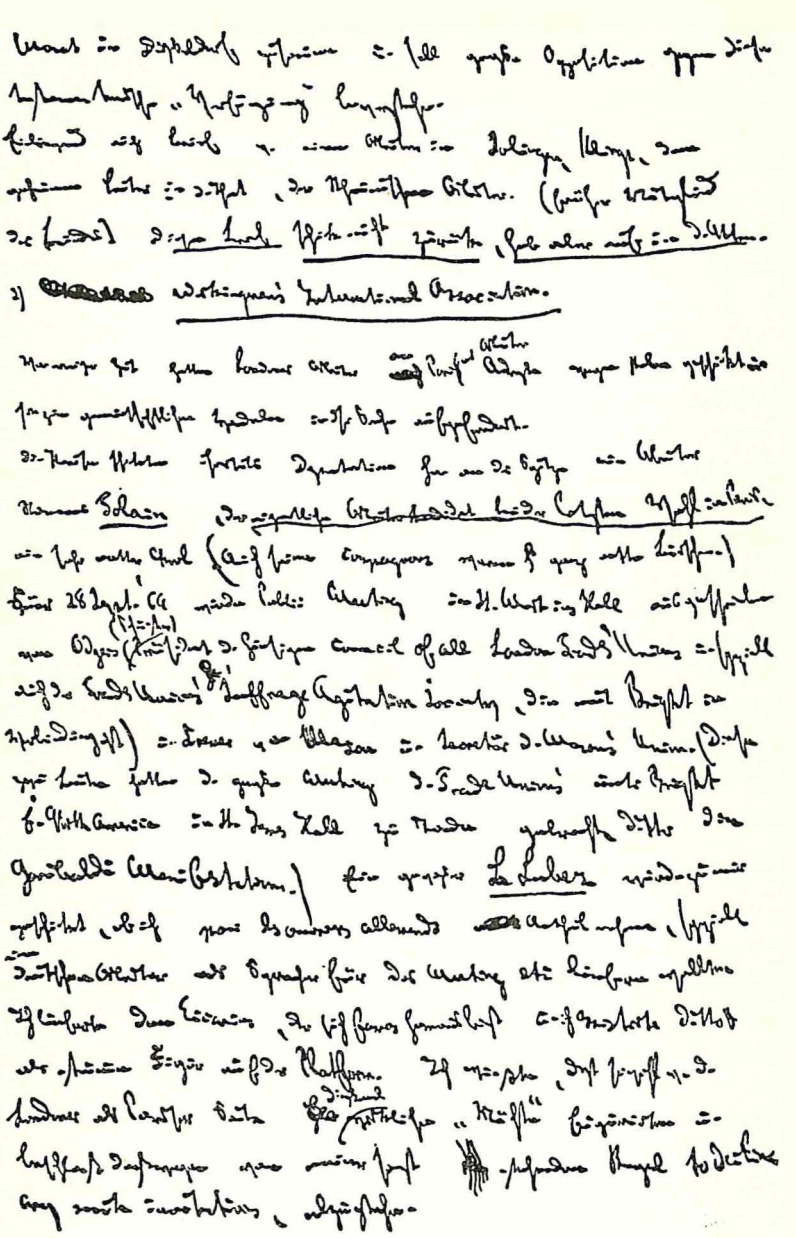
Dopis Hatzfeldtové. Když přijela do Berlína, poslal jsem jí po Liebknechtovi stručné kondolenční psaní[6]. Liebknecht mi napsal,* že si stěžuje na to, že jsem „nechal Lassalla na holičkách", jako kdybych mu byl mohl prokázat nějakou lepší službu než držet hubu a nechat ho, ať si dělá, co chce. (Ve své poslední řeči před düsseldorfskou porotou[7] si hrál na markýze Pozu; Filipem II. byl přitom krasavec Vilém**, kterého chtěl přimět ke zrušení nynější ústavy, k vyhlášení všeobecného přímého volebního práva a k alianci s proletariátem.) Chápeš, co se skrývá za jejím dopisem a co ode mne chce. Odpověděl jsem jí velmi přátelsky, ale přesto jsem diplomaticky odmítl.*** Moderní spasitel! Ona i ti sykofanti kolem ní jsou blázni.

Apropos. Náhodou se mi dostalo zase do rukou pár čísel Jonesových „Notes to the People" (1851, 1852). Pokud jde o ekonomické články, byly v hlavních bodech napsány přímo pod mým vedením a částečně jsem na nich také přímo spolupracoval. A víš, co jsem v nich shledal? Že jsme tenkrát vedli proti družstevnímu hnutí, pokud chtělo být ve své nynější omezené podobě *posledním slovem*, stejnou polemiku, jenomže líp, jako Lassalle proti Schulze-Delitzschovi v Německu o 10—12 let později.

Svým nástupcem na funkci předsedy Všeobecného německého dělnického spolku[8] „ustanovil" Lassalle v závěti (jako nějaký vládnoucí kníže) Bernharda Beckera, toho ubožáka, který dělal nějakou dobu u Jucha redaktora „Hermanna". Sjezd spolku se bude konat tento měsíc v Düsseldorfu, a říká se, že tahle testamentární „opatření" narazí na velký odpor.[9]

Přikládám také dopis od jednoho solingenského dělníka, Klingse,[10] fakticky tajného předáka porýnských dělníků (byl dříve členem Svazu).† *Tenhle dopis mi nevracej, založ ho ale mezi dokumenty.*

* Liebknecht Marxovi z 30. září 1864.
** Vilém I.
*** Viz tento svazek, str. 491.
† Viz tento svazek, str. 489—490.

Třetí strana Marxova dopisu Engelsovi ze 4. listopadu 1864

2. *Mezinárodní dělnické sdružení.*

Před nějakou dobou poslali londýnští dělníci pařížským dělníkům adresu ohledně Polska a vyzvali je ke společným akcím v této věci.[11]

Pařížané sem za sebe poslali deputaci, kterou vedl dělník *Tolain, opravdový kandidát dělnictva při posledních volbách v Paříži*[12], velmi sympatický chlapík. (I jeho společníci byli velmi sympatičtí.) Na 28.září 1864 bylo svoláno veřejné shromáždění do St. Martin's Hallu; svolali je Odger (švec, předseda zdejší Londýnské rady tradeunionů[13] a především také předseda Trades' Unions Suffrage Agitation Society[14], která udržuje styky s Brightem) a Cremer — zedník a tajemník svazu zedníků. (Tihle dva uspořádali ten velký mítink tradeunionů za Severní Ameriku v St. James' Hallu, kterému předsedal Bright, a také ty manifestace na počest Garibaldiho.)[15] Poslali ke mně nějakého *Le Lubeze*, zda se zúčastním za německé dělníky, a hlavně, zda bych jim nechtěl poslat na ten mítink atd. nějakého německého dělníka jako řečníka. Poslal jsem Eccaria, který si s tím skvěle poradil, a sám jsem asistoval na tribuně jako němá figura. Věděl jsem, že tentokrát jsou z londýnské i pařížské strany zastoupeny skutečné „síly", a rozhodl jsem se proto upustit od své obvyklé zásady — odmítat všechna taková pozvání.

(*Le Lubez* je mladý, tj. asi třicetiletý Francouz, vyrostl ale na Jersey a v Londýně, mluví skvěle anglicky a je velmi dobrým prostředníkem mezi francouzskými a anglickými dělníky.) (Je učitelem hudby a francouzštiny.)

Na shromáždění, kde nebylo *k hnutí* (dělnická třída totiž začíná očividně ožívat), zastupoval major Wolff (Thurn-Taxis, Garibaldiho pobočník) londýnskou *italskou* dělnickou společnost[16]. Bylo rozhodnuto založit „Mezinárodní dělnické sdružení", jehož generální rada má sídlit v Londýně a „zprostředkovávat styk" mezi dělnickými společnostmi v Německu, Itálii, Francii a Anglii. Také má být v roce 1865 svolán do Belgie všeobecný dělnický kongres. Na shromáždění byl jmenován prozatímní výbor, Odger, Cremer a mnoho dalších, zčásti staří chartisté, staří owenovci atd. za Anglii, major Wolff, Fontana a jiní Italové za Itálii, Le Lubez aj. za Fran-

cii, Eccarius a já za Německo. Výbor byl zmocněn kooptovat další členy, kolik uzná za vhodné.

Prozatím to ujde. První schůze výboru jsem se zúčastnil. Byl jmenován *podvýbor*[17] (jsem i v něm), aby vypracoval deklaraci zásad a prozatímní stanovy. Pak jsem ale onemocněl, a tak jsem se nemohl zúčastnit schůze podvýboru a schůze pléna výboru, která se konala po ní.

Na těchto dvou schůzích, na nichž jsem nebyl — schůzi podvýboru a pozdější schůzi pléna výboru — se přihodilo toto:

Major *Wolff* předložil schůzi reglement (stanovy) *italských dělnických spolků* (které mají ústřední organizaci, ale jsou v podstatě, jak se později ukázalo, jenom sdruženými podpůrnými spolky) s tím, aby se použily v novém Sdružení. Viděl jsem tu slátaninu později. Zřejmě to sesmolil *Mazzini*, a tak si jistě předem dovedeš představit, v jakém duchu a jakým stylem se tu pojednává o skutečné otázce, o otázce dělnické. A taky jak se tam dostaly ty národnosti.[18]

Kromě toho sestavil strašně zmatený a neuvěřitelně rozvláčný program jeden starý owenovec, Weston, který je teď sám továrníkem, velmi milý a poctivý člověk.

Následující plenární zasedání výboru pověřilo podvýbor, aby přepracoval Westonův program a také Wolffovy stanovy. Wolff sám odejel do Neapole na sjezd italských dělnických sdružení, aby je získal pro připojení k londýnskému ústřednímu Sdružení.

Následovala další schůze podvýboru, na které jsem zase nebyl, protože jsem se dověděl o jeho schůzce příliš pozdě. Le Lubez tam předložil „deklaraci zásad" a přepracovanou verzi Wolffových stanov a podvýbor je přijal s tím, že budou předloženy plénu výboru. Plenární výbor zasedal 18. října. Protože mi Eccarius psal, že hrozí periculum in mora, dostavil jsem se tam a doopravdy jsem se zhrozil, když jsem slyšel toho dobrého Le Lubeze číst příšerně frázovitou, špatně stylizovanou a naprosto nezralou preambuli, která měla být deklarací zásad a ze které na všech stranách čouhal Mazzini, nedostatečně zakrytý vágními útržky francouzského socialismu. Kromě toho byly vcelku přijaty italské stanovy, které — nehledě na všechny ostatní chyby — zamýšlejí ve skutečnosti něco nemož-

ného, jakousi ústřední vládu (přirozeně s Mazzinim v pozadí) *evropských* dělnických tříd. Vznesl jsem proti tomu mírné námitky, a když se kolem toho nadělalo hodně řečí, navrhl Eccarius, aby podvýbor tu věc znova „zredigoval". „Myšlenky" z Lubezovy deklarace byly naproti tomu odhlasovány.

Dva dny nato, 20. října, se u mne doma sešli Cremer za Angličany, Fontana (Itálie) a Le Lubez. (Weston nemohl přijít.) Dokumenty (Wolffovy a Le Lubezovy) jsem doposud neměl v ruce a nemohl jsem si tedy nic připravit; byl jsem ale pevně rozhodnut, že z té slátaniny pokud možno nesmí zůstat jediná řádka. Abych získal čas, navrhl jsem: než „zredigujeme" preambuli, měli bychom „prodiskutovat" články. To se stalo. Trvalo to do jedné v noci, než byl přijat první ze 40 článků. Cremer řekl *(a o to mi šlo)*: výboru, který má zasedat 25. října, nemáme co předložit. Musíme proto jeho zasedání odložit na 1. listopadu. Avšak podvýbor se může sejít 27. října a pokusit se dosáhnout definitivního výsledku. To bylo přijato, a „dokumenty" mi „nechali" k nahlédnutí.

Viděl jsem, že se z té slátaniny nedá nic udělat. Abych ospravedlnil krajně kuriózní způsob, kterým jsem zamýšlel zredigovat právě „odhlasované myšlenky", napsal jsem *adresu dělnickým třídám** (což nebylo původně plánováno; je to jakýsi přehled osudů dělnických tříd po roce 1845); pod záminkou, že všechna fakta jsou obsažena v této „Adrese" a že nesmíme říkat tytéž věci třikrát, jsem změnil celou preambuli, vyhodil jsem deklaraci zásad a konečně jsem místo 40 článků nechal 10. Pokud je v „Adrese" řeč o mezinárodní politice, mluvím o zemích, ne o národnostech a odsuzuji Rusko, a ne minores gentium. Všechny mé návrhy podvýbor přijal. Jenom mi uložil, abych vsunul do preambule stanov dvě věty o „povinnostech" a „právech" a rovněž o „pravdě, mravnosti a spravedlnosti",[19] což je ale zařazeno tak, že to nemůže uškodit.

Na zasedání generální rady byla má „Adresa" atd. přijata s velkým nadšením (jednomyslně). O tom, jak to vydat atd., se bude diskutovat příští úterý**. Le Lubez má jednu kopii „Adresy" pro překlad do francouzštiny a jednu má Fontana pro překlad do

* „Inaugurální adresa Mezinárodního dělnického sdružení".
** 8. listopadu.

italštiny. (Nejprve to má vyjít v týdeníku „*Bee-Hive*“[20] (rediguje tradeunionista Potter), je to jakýsi „Moniteur“.) Já sám to mám přeložit do němčiny.

Bylo velmi těžké udělat to tak, aby se naše názory objevily v takové formě, která by byla přijatelná pro dělnické hnutí s jeho nynějším stanoviskem. Titíž lidé uspořádají za pár neděl mítinky s Brightem a Cobdenem za hlasovací právo. Bude to nějaký čas trvat, než nám znova probuzené hnutí dovolí mluvit tak odvážně jako dřív. Je třeba postupovat fortiter in re, suaviter in modo*. Dostaneš tu věc, jakmile ji vytisknou.

3. *Bakunin* Tě zdraví. Odjel dnes do Itálie, kde se usadil (ve Florencii). Viděl jsem ho včera zase poprvé po 16 letech. Musím říci, že se mi velmi líbil, víc než dřív. O hnutí v Polsku říká: ruská vláda hnutí využila, aby udržela Rusko samo v klidu, naprosto ale nepočítala s tím, že se boj potáhne 18 měsíců. Proto vyprovokovala ty události v Polsku.[21] Polsko prý ztroskotalo na dvou věcech, na Bonapartově vlivu a na tom, že polská aristokracie váhala proklamovat od počátku otevřeně a jednoznačně *rolnický socialismus*. On (Bakunin) se prý teď — po tom krachu v Polsku — zúčastní už jen socialistického hnutí.

Celkově je to jeden z mála lidí, kteří podle mého názoru v těch 16 letech prodělali vzestupný vývoj a nešli zpátky. Prohovořil jsem s ním také ta urquhartovská odhalení.[22] (Apropos: Mezinárodní sdružení mne asi s těmito přáteli rozkmotří!) Vyptával se hodně na Tebe a na Lupuse. Když jsem mu pověděl o Lupusově smrti, řekl hned, že hnutí ztratilo nenahraditelného člověka.

4. *Krize*. Na kontinentě s ní ještě zdaleka není konec (zvlášť ve Francii). Ostatně teď krize nahrazují počtem to, co jim chybí na intenzitě.

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize
„Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx“, sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* ostře v podstatě věci, mírně ve způsobu.

4

Engels Marxovi

do Londýna[23]

Manchester 7. listopadu 1864

Milý Mouřeníne,

Tvé rozluštění fríštiny je až na jedno slovo úplně správné. Kimmang znamená *severo*frísky: pohled, oko; tihle severní Frísové mají spekulativní povahu a dosadili *vnitřní* obzor místo vnějšího, tak jako teď Wagener požaduje „vnitřní Düppel"[24]. Je to staré námořnické pořekadlo.

V příloze vracím ty povídačky Herweghové a Hatzfeldtové. O jaké další provokaci to mluvíš, kterou Lassalle zasáhl toho Valacha* a kterou Emma** zatajila? Lassalle zřejmě zahynul proto, že tu běhnu*** hned v penziónu nehodil na postel a náležitě si ji nevypůjčil, nestála o jeho krásného ducha, ale o jeho židovský ouřezek. Něco takového se prostě mohlo stát jen Lassallovi. Že *sám* donutil Valacha k souboji, je teprve bláznovství.

Nápad staré Hatzfeldtky, že bys *Ty* měl napsat tomu modernímu spasiteli† *apoteózu*, je náramný.

Dopis od solingenského dělníka *nebyl* přiložen.††

Na tu Adresu dělníkům††† jsem zvědav, musí to být učiněné veledílo podle toho, co mi píšeš o těch lidech. Ale dobře, že se zase dostaneme do styku s lidmi, kteří alespoň reprezentují svou třídu,

* Janka von Racowitzu.
** Emma Herweghová.
*** Helenu von Dönnigesovou.
† Ferdinandu Lassallovi.
†† Viz tento svazek, str. 28.
††† K. Marx, „Inaugurální adresa Mezinárodního dělnického sdružení".

to je přece koneckonců to hlavní. Dobrý je zvláště vliv na Italy, tady je přece jen naděje, že se konečně mezi dělníky skoncuje s tím Dio e popolo[25] — pro šlechetného Giuseppa to asi bude překvapení. Domnívám se ostatně, že toto nové sdružení se velmi brzy rozštěpí na teoreticky buržoazní a teoreticky proletářské živly, jakmile se otázky trochu vyhraní.

Kvůli Lupusově pozůstalosti[2] jsme se dnes ráno sešli u advokáta. Obnos, který pro Tebe ještě zbývá, bude dělat něco přes *200* liber št.; jakmile ty peníze budu mít, z větší části Ti je pošlu. Dokud ještě neznáme jednotlivé podrobnosti, nemůžeme to definitivně vyúčtovat. Berní úřad žádá seznam všech knih, také udání ceny hodinek, které zůstaly po Lupusovi. Buď tak hodný a pošli mi takový seznam, větších věcí jmenovitě, a pak: tolik a tolik brožur atd., všechno najednou.

Musím končit, protože musím jít na schůzi vedení Schillerova ústavu, kde, jak víš, jsem k zlosti pana Borchardta předsedou.[26] Pivo se tam už naštěstí dostane.

Srdečné pozdravy ženě a děvčatům.

Tvůj
B. E.

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

5

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 9. listopadu 1864

Milý Mouřeníne,

přikládám na účet dědictví[2] dalších 200 liber št. v polovinách dvou bankovek po 100 librách. Půjde-li to dobře, bude z toho koukat ještě asi 400 liber. Jakmile mi potvrdíš telegraficky příjem, pošlu Ti druhé dvě poloviny.

„Dagblatty"* s tím slavným článkem jsi už asi dostal. Druhou část článku jsem bohužel nenašel, ale moc toho v ní není.

U Richmondu se to zřejmě chýlí ke konci.[27] Dokud ale Lee nebude donucen omezit se na pouhou obranu a především tedy stáhnout k sobě všechny jednotky z údolí Shenandoah, a dokud Richmond nebude *úplně obklíčen*, nebude mít všechen Grantův postup proti richmondským nebo petersburským opevněním valný význam. Je to jako u Sevastopolu, který také nebyl obklíčen. — Jsem zvědav, co udělá pan de Beauregard, pravděpodobně ne víc než před ním Hood, a kdoví jestli vůbec tolik. K tomuhle tak vynášenému hrdinovi nemám ani za nehet důvěry.

Posílám Ti včerejší „Guardian", ve kterém se musíš podívat na zprávu podpůrného komitétu, abys viděl, jaký je rozdíl mezi národními dílnami pana Marieho a dílnami pánů Angličanů.[28] V prvních se pracovalo na věcech co do užitku problematických, ale většinu vynaložených peněz přece jen dostávali dělníci, kteří přišli o práci. Tady se také dělá na věcech, o jejichž nezbytnosti se dá pochybovat (koneckonců však přinášejí nesporně užitek

* „Dagbladety".

buržoům), ale z 230 000 liber št. dostali tovární dělníci, pro které byla celá ta částka určena, jen 12 000 liber (jenom to, co bylo stanoveno na „nekvalifikovanou práci"). Ze zákona o pomoci strádajícím dělníkům se tak stal zákon o pomoci nestrádající buržoazii, která přitom ušetří na komunálních daních.

Mnoho pozdravů.

Tvůj

B. E.

[Marxova poznámka]

Tenhle dopis mi vrať, protože si ho chci kvůli závěrečné poznámce založit.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

6

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 14. listopadu 1864

Milý Engelsi,

musel jsem kvůli karbunklu takřka osm dní většinou *proležet*. Teď se to *hojí*. Protože to ale mám přímo pod prsem, nemohu se dobře naklánět dopředu, jak je to potřeba při psaní. Proto jen velmi stručně:

1. *Přiložené* dopisy (Schweitzerův i Liebknechtův) mi vrať a odpověz mi *obratem*, protože jim musíme co nejdřív odpovědět.[29]

Myslím si, že bychom jim měli *slíbit* sem tam nějaký ten příležitostný příspěvek. Je pro nás důležité mít orgán v Berlíně, hlavně kvůli společnosti, kterou jsem v Londýně pomáhal založit*, a kvůli knize**, kterou chci vydat. Dále je důležité, abychom to, co děláme, dělali *společně*.

Souhlasíš-li se mnou, můžeš *přiložit*, až mi budeš psát, pro ty chlapíky pár řádek, nebo mi stručně napiš, co jim mám Tvým jménem říci *já*.

2. Za pár dní dostaneš „Adresu" a „Prozatímní stanovy"*** atd. Nebylo to tak těžké, jak si myslíš, protože člověk má přitom stále co dělat jen s „dělníky". Jediný vzdělaný člověk ve Sdružení je Angličan Peter Fox, spisovatel a agitátor, který patří zároveň k „National Reformer" (ateismus, ale proti Holyoakovi). Posílám

* Mezinárodnímu dělnickému sdružení.
** „Kapitálu".
*** K. Marx, „Inaugurální adresa Mezinárodního dělnického sdružení" a „Prozatímní stanovy Sdružení".

Ti velmi přátelské psaní, které mi napsal o „Adrese". Mazzini je dost rozladěn, že se jeho lidé pod to podepisují, musí se ale tvářit příjemně, přestože mu to je proti srsti.

3. Ta věc z „*Guardianu*",* cos mi poslal, má pro mne velký význam. Dal jsem už to svinstvo dohromady, ale jen těžko a neúplně, z „Factory Reports".

4. Dostal jsem od manchesterského advokáta k podepsání atd. 2 opisy. Za 1—2 dny Ti pošlu opisy podepsané, zároveň se seznamem (inventářem) atd., který tam pak musíš vepsat. Nemohu přirozeně všechny ty krámy, které jsme nechali v bytě, zpaměti odříkat a ocenit.[2]

Zemřel ten starý humbukář McCulloch. Doufám, že Britské muzeum koupí jeho ekonomickou knihovnu. Ale je možné, že je předběhne Edinburgh.

Salut.

Tvůj
K. M.

Právě jsem narazil na dopis od P. Foxe, který přikládám. Až budeš mít čas se na něj podívat, tak mi ho laskavě vrať.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 37—38.

7

Engels Marxovi

do Londýna[23]

Manchester 16. listopadu 1864

Milý Mouřeníne,

těší mě, že se karbunkl začíná šťastně hojit. Doufejme, že poslední. Ale jez arzenik.

Potvrzení přijetí od roztomilého tajemníčka* jsem s díky obdržel.

V příloze několik řádek pro Schweitzera.[30] Je moc dobře, že zase budeme mít nějaký orgán, a moc dobře, že se Liebknecht (jen když si nebude dělat iluze) stane spoluredaktorem; to už dává přece jen určitou záruku. Ale přesto uděláme líp, nebudeme-li se tvářit moc horlivě, protože 1. Liebknecht není diplomat a na jeho prozíravost není moc velké spolehnutí; 2. hraběnka** bude především chtít, aby v listě vpředu, vzadu i uprostřed převládala řečená „apoteóza"***, a 3. musíme přece nejdřív vědět, na koho se ti lidé ještě obrátili. Víš to možná líp než já, ale v Liebknechtových dopisech, které jsi mi poslal, se nikdy nemluvilo ani o listu, ani o tom Schweitzerovi, a mám o tom tedy hodně nejasno. Proto jsem žádal o vysvětlení, v čí společnosti budeme figurovat. Vždyť bychom mohli mít po boku pana Karla Grüna nebo podobné výtečníky.

Ale co je to za sviňský titul: „Sociální demokrat"! Proč to ti chlapi nenazvou rovnou „*Proletář*"?

* Laury Marxové.
** Sophie von Hatzfeldtová.
*** Viz tento svazek, str. 35.

Papíry s díky vracím. Proč neposíláš slíbený solingenský dopis*?

Z té pitominky Emmy Herweghové** si vzpomínám, jak se taky ještě pokouší udělat z Lassalla poloboha: jen jeho mimořádná povaha ho prý tak dlouho držela při životě, kdokoli jiný by byl za dvě hodiny po zranění zhebnul — jen se zeptej příležitostně Allena, jaký má průběh zánět pobřišnice (peritonitis) po zranění, a dozvíš se, že za dvě hodiny se vlastně zánět ještě vůbec nedostavuje a nezpůsobuje smrt skoro nikdy *dřív než* za 24 hodin, většinou teprve později. To jsou ti praví lidé k zbožnění.

Schaaffhausen měl v Bonnu pěknou přednášku o lidech a opicích, poukázal na to, že asijští lidoopi mají podobně jako tamější lidé kulatou hlavu, kdežto v Africe jsou lidé i lidoopi dlouholebí, a poznamenal k tomu, že za nynějšího stavu vědy je to nejsilnější argument proti jednotě lidského plemene. To by byl měl někdo říci v Anglii na nějakém shromáždění přírodovědců!

Moc krásné je, jak Müller a páter Cappell ještě pod šibenicí blamovali ty kumpány Kinkela, Jucha & Co. Něco tak absurdního jako počínání těchhle chlapů jsem už dlouho nezažil. Ale Gottfried*** má štěstí s lidmi, kterých se zastává. Nejdřív MacDonald, potom Müller.[31] Vychloubačné řeči těchhle pánů podnítily taky ihned Koehla, aby podřezal tomu druhému chlapíkovi v rákosí u Temže krk.[32] Jen počkej, co si při téhle příležitosti zase navymýšlejí.

Pozdravuji srdečně rodinu.[33]

Tvůj
B. E.

V plném znění otištěno poprvé v Marx - Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 28.
** Viz tento svazek, str. 27.
*** Gottfried Kinkel.

8

Marx Engelsovi

do Manchesteru[23]

[Londýn] 18. listopadu [1864]

Milý Frede,

1. posílám ty věci pro advokáta. Musíš opsat přiložený soupis, jinak ho uprav podle vlastního uvážení.*

2. *Ad vocem Solingen.* Když jsem Ti posílal *předposlední* listovní zásilku, měl jsem ten dopis přichystaný, ale „nespatřil jsem ho více". Domnívám se, že se asi zamotal do nějakého sešitu a že se jednoho krásného dne zase vynoří.

3. *Ad vocem Schweitzer.*

Je to doktor práv, dříve ve Frankfurtu n. M. Uveřejnil 1859 zmatený pamflet *proti* Vogtovi**. Později nějaký sociální román***, který neznám. Velmi živě se hlásil k Lassallovi. Později, ještě za Lassallova života, se za pobytu v Berlíně seznámil u Liebknechta s různými našimi věcmi a už tehdy mi vzkázal po Liebknechtovi, jak je překvapen, že všechno, co se mu na Lassallovi líbilo, je plagiát.

Jako Ty jsem se už také písemně *přihlásil ke spolupráci.*[29] Zároveň jsem poslal Liebknechtovi pro případný inzerát v novinách německý překlad Adresy Mezinárodního výboru†. (Dnes nebo zítra to vyjde a dostaneš to.)[34]

* Viz tento svazek, str. 36 a 40.

** „Widerlegung von Carl Vogt's Studien zur gegenwärtigen Lage Europa's".

*** „Lucinde oder Capital und Arbeit".

† K. Marx, „Inaugurální adresa Mezinárodního dělnického sdružení".

Co se týče Lassallovy apoteózy*, věnuje se této záležitosti i nadále výlučně hamburský „*Nordstern*", redigovaný tím oslem Bruhnem (který zároveň stále otiskuje *Heinzenovy* výplody), a „Social Demokrat" mu v tom těžko může konkurovat.

Starou Hatzfeldtku patrně velmi zklamal můj byť velmi jemně a ohleduplně stylizovaný dopis, jímž jsem odpověděl na její „pokus".** Od té doby — mlčí.

„*Social-Demokrat*" je špatný název. Ale nemusíme hned promrhat nejlepší názvy na listy, které možná skončí fiaskem.

Wilhelm Liebknecht je nepochybně velikán mezi berlínskými dělníky, jak můžeš zjistit z berlínského příspěvku v „*Morning Star*". Obávám se jen, že ho brzy pošlou k čertu.

4. *Ad vocem peritonitis****, dočetl jsem se v *Andralově* „*Clinique Médicale*": „*La Péritonite aiguë*†... v některých případech uplyne jen několik málo hodin mezi propuknutím choroby a smrtí, kdežto jindy zánět pobřišnice, svými příznaky vždy akutní, přináší smrt teprve po 30—40 dnech."

A pod záhlavím:

„*Péritonite par violence extérieure*†† se píše o případu jednoho pařížského dělníka, kterého kopl kůň do břicha v pupeční krajině. Byl dopraven teprve po dvou dnech do Charité†††, „vykazuje všechny příznaky akutního zánětu pobřišnice" (to později potvrdila pitva). Zemřel v noci z pátého na šestý den, a ve všeobecné zprávě k tomuto případu se praví: „do poslední chvíle nebyly pozorovatelné žádné poruchy duševní ani smyslové činnosti".

5. Přiložený lístek na pamětnou studiosu Blindovi ze špinavého plátku, v němž se už od roku 1859 tak horlivě sám nafukoval, *pečlivě uschovej*.[35] Tenhle „Beobachter" je „*velikým*" orgánem švábské demokracie!

6. Profesor Huber pořádal svůj „dělnický sjezd" za přítomnosti

* Viz tento svazek, str. 35.
** Viz tento svazek, str. 27—28 a 491.
*** Co se týče zánětu pobřišnice (viz tento svazek, str. 42).
† Akutní zánět pobřišnice.
†† Zánět pobřišnice způsobený vnějším zásahem.
††† Nemocnice v Paříži.

asi 100 dělnických spolků. Je konzervativní v politice, ale v politické ekonomii je pro družstva. Na jeho *lipském sjezdu* sklidili Huber a spol. málem „výprask", protože velká většina se prohlásila za politiky „radikální".[36]

7. V Manchesteru prý vydal tamní komitét ještě leccos o nedostatku bavlny[37] — totiž vzhledem k dělníkům. Nemohl bys mi to opatřit?

8. Mám pořád ještě bolesti, když píšu a nakláním se dopředu. Proto tento dopis „v bodech".

Pozdravuj Gumperta.

Ditto Madame Lizzy*.

Tvůj

K. M.

[Příloha: Seznam pozůstalosti W. Wolffa]

Stříbrné hodinky	2 libry št.
Knihy:	
Schlosser, „*Weltgeschichte*"	1 libra št. 10 š.
Schleiden, „Studien"	3 š.
Schillerovy spisy	10 š.
Duller, „*Geschichte des Deutschen Volkes*"	5 š.
Duncker, „Geschichte"	1 libra št.
Mommsen, „Geschichte"	10 š.
Schoemann, „Griechische Alterthümer"	5 š.
Lange, „Römische Alterthümer"	3 š.
Preller, Griechische Mythologie"	5 š.
Nösselt, „Weltgeschichte"	4 š.
Völter, „Geographie"	5 š.
Mortimer-Ternaux, „Histoire de la Terreur", 2 sv.	5 š.
Arago, „*Astronomie Populaire*"	10 š.
Müller, „*Physik*"	3 š.
Baer, „*Magnetismus*"	1 š.
Figuier, „*Année scientifique*", 3 sv.	5 š.
Mignet, „*Révolution française*"	5 š.
Egli, „*Handelsgeographie*"	2 š.

* Lizzy Burnsovou.

Ritter, „*Europa*“		3 š.
Cotta, „*Geologische Briefe*“		2 š.
Garrido, „*Spanien*“		1 š.
Freytag, „*Bilder aus dem Leben des Volkes*“		2 š.
Moleschott, „*Lehre der Nahrungsmittel*“		3 š.
Harting, „*Die Macht des Kleinen*“		1 š.
Grube, „*Biographieen aus der Naturkunde*“		1 š.
„*Reisen des Marco Polo*“		1 š.
Kiesselbach, „Gang des Welthandels“		1 š.
Jacobs, „*Hellas*“		1 š.
Smith, „*English Latin Lexicon*“		5 š.
Rost, „*Griechisch-Deutsches Lexicon*“		5 š.
Giebel, „*Säugethiere*“		5 š.
Tschudi, „*Thierleben der Alpenwelt*“		5 š.
Freytag, „*Soll und Haben*“		2 š.
Pauli, „*Bilder aus England*“		1 š.
Overbeck, „Pompeji“		10 š.
Guhl, „*Leben der Griechen und Römer*“		10 š.
Lau, „*Sulla*“		1 š.
Macaulay, „*History of England*“		10 š.
Frankenheim, „*Völkerkunde*“		1 š.
„*Stieler's Handatlas*“	1 libra št.	10 š.
Berghaus, „*Physikalischer Schulatlas*“		5 š.
Spruner, „*Historischer Schulatlas*“		5 š.
Mozin, „*Dictionnaire*“	1 libra št.	
55 brožur		10 š.
102 školních učebnic	31 liber št.	

Všechny ty věci jsou oceněny mnohem výš, než by se za ně utržilo prodejem při prodejních cenách antikvárních knih v Anglii. Naproti tomu chybí zase všelicos, nač si nevzpomínám. Takže se to tím vyrovnává. Chceš-li ještě něco doplnit, pokud jde o ostatní majetek, tak to udělej.

V plném znění otištěno poprvé v Marx - Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

9

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 22. listopadu 1864

Milý Mouřeníne,

dostal jsem dnes přiložený dopis od Schweitzera.[38] Herwegh a Hess — krásná společnost. Jak se věci mají a protože jsem o bližších okolnostech informován jen málo, musím Ti přenechat, abys tomu člověku odpověděl *za nás oba*, když už chce být okamžitě obsloužen. Takový Moses!

Dopis mi pak vrať a dej mi vědět, cos napsal, abych mu to pak mohl dodatečně potvrdit.

Lejstra pro advokáta jsem dostal.

Srdečný pozdrav.

Tvůj
B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

10

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn 24. listopadu 1864]

Milý Frederiku,

přikládám dopis od staré Hatzfeldtky a chtěl bych, abys mi ho *obratem* vrátil.

Přikládám také ten dopis ze Solingenu*, který se zase vynořil, a psaní od Schweitzera[38].

Poslal jsem Ti dnes 3 „Adresy", 1 Tobě, 1 pro Gumperta a 1 pro Ernesta Jonese. Kdybys mohl někde udat další (gratis), jsou Ti k dispozici.

Pokud jde o Schweitzera, napsal jsem ne jemu, ale Liebknechtovi, že ta společnost se nám oběma nelíbí, že to však chceme pro tentokrát spolknout, ale že je budeme *okamžitě dezavuovat*, jakmile začnou dělat nesmysly. Ptám se ho také, proč schází Bucher a hlavně *Rodbertus*![39]

Moses** a Herwegh (vzděláním proti B. a Ph. Beckerovi*** mimochodem pořád veličiny) nemají ostatně u Němců tak pokaženou reputaci jako u nás. V žádném případě se o nich nedá otevřeně říkat, jako třeba o takových Grünech aj., že jsou lumpové.

Ve velkém spěchu.

Salut.

Tvůj

K. M.

* Viz tento svazek, str. 28.
** Moses Hess.
*** Bernhardu Beckerovi a Johannu Philippu Beckerovi.

Musel jsem právě napsat dlouhý dopis té bábě*, abych se vyvlékl z aféry s Blindem, kterou ode mne čeká. Studiosus Blind si přirozeně nedal ujít příležitost, aby se nenaparoval, vydal „protest" jménem republiky a vybral z Lassallových projevů pár míst, která jsou fakticky ohavně roajalistická.[40] Kromě toho jsem jí musel rozmluvit, aby neuveřejňovala ty portréty ze zatykačů na své nepřátele.[41]

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Sophie von Hatzfeldtové.

11

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 25. listopadu [1864]

Milý Frederiku!

Vracím v příloze Weydemeyerův dopis (je to ale zvláštní, že píše totéž co hraběnka!*)[42] a Schweitzerovo psaní, které jsem zapomněl přiložit včera.

„Výstřižek" si musím ještě ponechat.[43]

Vypadá to teď tak:

1. Blind poslal — padlo mi to do očí, teprve když už jsem Ti napsal — přes dr. Bronnera do švábského „Beobachteru" odpověď (přirozeně anonymně, ale datováno z Bradfordu; dopis samozřejmě *psal Blind sám*), ve které za prvé dokazuje, že svým vlivem na „7" miliónů Němců fakticky dělal americkou politiku; za druhé prohlašuje drze, že ta aféra s Vogtem je uzavřena všestrannými vysvětleními.[44] Mám tedy příležitost odpovědět mu a poukázat na ty „affidavity"[45], a zároveň by výňatek z Weydemeyerova dopisu zabil jednou ranou dvě mouchy — za prvé by se ukázalo, jaký je ten Blindův vliv na Ameriku, a za druhé by měla stará hraběnka určité zadostiučinění kvůli Lassallovi.

2. Ten „*Republikánský protest*", který Blind posílá *týž den* do St. Louisu, do Frankfurtu nad Mohanem a londýnskému „Hermannu", je *totožný* jen svým všeobecným zaměřením.[40] V těch žvástech v „Hermannu" a „Frankfurter Journalu",** které se Ti

* Sophie von Hatzfeldtová.
** „Neue Frankfurter Zeitung".

budu snažit ještě dnes poslat, dal prostě ten *bádenský putykář* jen dohromady pasáže, které byly *krajně nepříjemné* pouze nám, zatímco na druhé straně oceánu je drzejší a otevřeně přímo lže.

Skutečná „pointa" je ale tahle — je charakteristická pro způsob, jakým fabrikuje své letáky: V *evropském* vydání říká, že protestují *američtí a evropští republikáni*, v americkém vydání vyzývá zase k protestu *americkou vládu*. Tady ho máme, pacholka, in flagranti.

3. Protože Lassalle je mrtev a nemůže škodit, musíme ho — pokud možno, tj. aniž jsme se sami zkompromitovali — přirozeně hájit proti téhle maloburžoazní pakáži.

Mám tedy takový plán: odpovědět (stručně) ve *švábském „Beobachteru"*; 1. ukázat, jak to bylo s těmi *„všestrannými vysvětleními"* v případu s Vogtem; 2. citovat výňatek z Weydemeyerova dopisu o Blindově vlivu v Americe; 3. kompromitovat znova toho chlapa porovnáním jeho evropského a amerického vydání toho „Republikánského protestu"; 4. uzavřít tím, že nemá smysl obhajovat Lassalla proti takové komické figuře.[46]

Budeš-li to pokládat za správné, zatelegrafuj, abych to mohl zítra vyřídit a měl také na druhé straně od té „báby" pokoj. Psal jsem jí ostatně, že za vystoupení toho osla může Lassalle sám, protože přes mou naléhavou a opakovanou výzvu neroztroubil v Německu to, jak jsem odhalil Blinda v „Panu Vogtovi".

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

12

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 2. prosince 1864

Milý Frede,

děkuji Ti za ten „*Guardian*".

Poslal jsem E. Jonesovi dodatečně ještě pár výtisků „Adresy"* a napsal jsem mu přitom, že první výtisk dostal pravděpodobně od Tebe. Píše dnes, že od Tebe nic neviděl a o ničem neslyšel. Má adresu Cross Street 55, ne 52. Píše, že až skončí zasedání soudu, založí v Manchesteru mezi svými známými odbočku.

Mohl bys mi sehnat (snad v manchesterském adresáři nebo v Schillerově ústavu[26]) adresu toho muzikanta *Petzlera*? Zná se s *mnoha* manchesterskými dělníky a já bych ho mohl spojit *odsud*, aniž bys musel do toho nějak zasahovat, s E. Jonesem. Stačilo by, abys mi poslal jeho adresu.

Špatné je, že když se člověk zúčastňuje takové agitace, má s tím spoustu starostí. Např. teď bylo zase potřeba dát dohromady poselství Lincolnovi[47], a tuhle prkotinu jsem musel sepsat zase já (což je mnohem těžší než práce na nějaké konkrétní téma) — aby se frazeologie, na kterou se takový výplod omezuje, alespoň odlišovala od vulgárně demokratické frazeologie. Naštěstí píše to provolání k Polákům pan Fox; příležitost k tomu dává 29. listopad jako jubileum polské revoluce z roku 1830.[48]

Protože to poselství pro Lincolna se má odevzdat Adamsovi, chtěli ve výboru *někteří* Angličané, aby deputaci k němu uvedl — jak prý je zvykem — člen parlamentu. Většinou anglických hlasů

* K. Marx, „Inaugurální adresa Mezinárodního dělnického sdružení".

a všemi hlasy lidí z kontinentu se tyhle choutky zavrhly, navíc se prohlásilo, že takové staré anglické zvyky by se měly zrušit. Jinak: pan Le Lubez jako pravý ropucháč[49] chtěl, aby poselství nebylo adresováno Lincolnovi, nýbrž americkému lidu. Zesměšnil jsem ho jaksepatří a vyložil Angličanům, že francouzská demokratická etiketa nemá ani za mák větší cenu než monarchistická.

Apropos. Žádné hnutí tady přirozeně nemůže existovat bez tiskového orgánu. Proto byl „*Bee Hive*" (týdeník, orgán tradeunionů) prohlášen za orgán Sdružení. Naneštěstí se v něm — jak se to právě u dělníků často stává — usadil jako ředitel jeden lump, *George Potter* (který figuroval v „*Times*" při stávkách stavebních dělníků[50] jako hlásná trouba, ale s články, které psali *jiní*, ne *on*), s klikou akcionářů, kteří mají dosud většinu. Výbor, jehož angličtí členové jsou většinou akcionáři „*Bee-Hive*" (jedna akcie stojí pouze pět šilinků a nikdo nemůže mít víc než pět hlasů, i kdyby měl třeba 5000 akcií; na každou akcii tedy 1 hlas, do 5 jako maxima), se usnesl založit tady mezi námi akciový fond, který by nám umožnil mít nové akcionáře a získat tak početní převahu nad dosavadní většinou. Byl bych rád, kdybys na to také přispěl nějakou částkou. Celá ta operace musí přirozeně proběhnout mezi blízkými přáteli členů výboru, protože jinak by druhá strana podnikla včas (tj. před valnou hromadou akcionářů, která se má brzo sejít) protiopatření.

Vedle „*Hermannu*" tu byl ještě jiný plátek, „Londoner Anzeiger" počestného knihkupce a žida Bendera. Ten by se rád předvedl jako list konkurující „Hermannu", protože redakci převzal nějaký L. Otto von Breidtschwerdt, který ale vystupuje pod literárním pseudonymem L. Otto. Přímo se té věci ani nezúčastním, protože jsem toho měl dost s „*Volkem*", ale hodilo by se to k tomu, aby prohlášení, jako např. to proti Blindovi*, byla v Londýně přetiskována, jakmile vyjdou v německých novinách.

Ten Otto se seznámil nejdřív s Eccariem, na jehož návrh se stal německým členem výboru Internacionály. Je to Šváb, rodilý Stuttgarťan. Úplný mladík, nějakých 27—28 let. Hodně se podobá staršímu bratru mé ženy**. Nejdřív byl kadetem v rakouské armá-

* K. Marx, „Redaktorovi listu ‚Beobachter' ve Stuttgartu".
** Ferdinandu von Westphalen.

dě, naučil se různé řeči a sloužil v nejrůznějších koutech. Později studoval v Tübingen. Osobně je to velmi sympatický, vtipný chlapík s dobrým chováním. Má ale v hlavě ještě všelicos malošvábského a německy pitomého. Při tom všem má velmi dobrý základ a talent. Myslím si ale, že k literatuře spíš sám tíhne, než aby k ní měl vlohy, připadá mi mdlý, doktrinářský. Jako spojka s jižním Německem a zvlášť se Švábskem je dobrý. Píše také občas do „*Augsburčanky*", což se ostatně z Vogtova hlediska rozumí samo sebou.

Váženému panu Klingsovi jsem napsal, že je těžké a také úplně zbytečné rozhodovat se mezi Mosesem a Bernhardem*. Oba že jsou poctiví a neschopní. Že je momentálně fuk, kdo bude pan předseda, a v rozhodující chvíli se už najdou ti praví.**

Mám doopravdy strach — cítím, že se mi na pravém boku začíná zase dělat karbunkl. Allen o tom neví, protože jsem se určitou dobu léčil sám. Kdybych teď za ním přišel kvůli tomu arzeniku, s kterým se nemá začít bez lékaře a který by mi třebas vůbec ani nepředepsal, vynadal by mi jako psovi, že jsem za jeho zády tak dlouho běhal s karbunkly!

Tvůj
K. M.

V odpovědi Švábu Mayerovi*** prohlašuje Blind (nastrčil za sebe Bronnera), že Lincoln a Fremont se rvali o jeho hlas jako o něco, co mělo rozhodnout ve volbách. V jedněch amerických novinách, „Der Radikal Democrat"†, píše, že *polskou* revoluci vyvolal on.

Poprvé otištěno v knize
„Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Mosesem Hessem a Berhardem Beckerem.
** Viz tento svazek, str. 489–490.
*** Karlu Mayerovi.
† „Missouri Democrat".

13

Marx Engelsovi

do Manchesteru[23]

[Londýn] 8. prosince 1864

Milý Engelsi,
dostáváš v příloze
1. „*Free Press*".
2. Švábský „*Beobachter*".

(Pokud jde o „Beobachter", dosáhl jsem toho, že ten chlap začíná alespoň používat vůči Blindovi zase ironického tónu; byl tím dopisem s Blindovými vychloubačnými žvásty, který mu zaslal Bronner (poslal jsem tu blbinu *Weydemeyerovi*), totiž tak vyveden z míry, že jaksepatří schoval drápky a začal tomu „*vynikajícímu muži*" sekat komplimenty. Tím redaktorem ostatně je — hinc illae lacrimae — ten „uživaněný Šváb Karl Mayer", o němž se zmiňuji v „Panu Vogtovi". Kromě toho je to syn švábského Mayera, kterého tak houževnatě pronásledoval Heine.[51])

3. Přikládám dopis rudého Beckera*. Poslal jsem totiž jeden opis prohlášení do „Rheinische Zeitung". Beckerův dopis mi musíš vrátit.[52]

K Liebknechtovi. Koncem roku je přirozeně na tom velmi špatně s penězi. Poslal jsem mu několikrát v tomto pololetí peníze a chci teď, protože vím, že má zvlášť velkou bídu, poslat něco jeho ženě** jako vánoční dárek pro děti. Byl bych rád, kdybys na to také

* Hermanna Heinricha Beckera.
** Ernestině Liebknechtové.

přispěl. Jenom bys mi musel napsat rychle, protože hrozí periculum in mora. Poslal bych to pak všechno paní Liebknechtové najednou.

Salut.

Tvůj
K. M.

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

14

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 10. prosince 1864

Milý Frede,

srdečný pozdrav paní Lizzy*.

Dals mi svou soukromou adresu už dříve, ale ne „firmu", pod kterou je třeba psát. Jsem rád, že ji teď mám, protože je často záhodno poslat Ti v sobotu několik řádků.

Těch 5 liber pro Wilhelma** putuje už dnes do Berlína.

Beckera*** jsi nevrátil. „Rudý"[52] si zřejmě myslí, jak chytře se z té věci vykroutil, jenže zapomíná, že jeho dopis je dokument, který se může jednoho dne zase použít k nepředvídaným účelům. Stará Hatzfeldtka† se ostatně postará, aby se to prohlášení†† dostalo na pravou adresu.[46]

Co je se Shermanovým tažením?[53]

Apropos! *Purdy* ze správy vašeho chudobince prý v době nedostatku bavlny[37] uveřejnil krajně hanebný dokument, v němž na podkladě údajného zlepšení zdravotního stavu bavlnářského dělnictva doporučoval snížit podporu na minimum, v důsledku čehož prý propukly ve východním Lancashiru epidemie z hladu. (Totiž v první době nedostatku bavlny.) Víš o tom něco? A nemohl bys mi vůbec opatřit oficiální doklady (komitétu††† atd.) v Manchesteru v souvislosti s nedostatkem bavlny?

* Lizzy Burnsové.
** Wilhelma Liebknechta.
*** Dopis Hermanna Heinricha Beckera (viz tento svazek, str. 55).
† Hraběnka Sophie von Hatzfeldtová.
†† K. Marx, „Redaktorovi listu ‚Beobachter' ve Stuttgartu".
††† Viz tento svazek, str. 45.

Lothario Bucher, kterého Lassalle jmenoval vykonavatelem své závěti a kterému odkázal 150 liber ročního důchodu, přešel, jak už pravděpodobně víš, do Bismarckova tábora. Baron Icik sám by byl možná jako „ministr práce" udělal totéž, ten uckermarkský markýz Poza Filipa II.*, ale ne v tak malém formátu jako Lothario, s kterým se Hatzfeldtová rozešla a který si teď může potřást rukou s Edgarem Bauerem a pruským konzulem v Miláně, panem R. Schrammem. Prušáci hledali pro zmíněného Schramma nějakou funkci, „kde se obejde bez zkoušek". Pan Rodbertus má patrně také za lubem „podraz", protože chce, aby „sociální otázka byla *úplně oddělena od politiky*", což je bezpečné znamení, že si dělá laskominy na ministerské křeslo. Banda mizerná, všechna ta chamraď z Berlína, Marky a Pomořan!

Podle mého mínění je mezi Pruskem, Ruskem a Francií tajná dohoda o válce proti Rakousku na jaře. K válce zatroubí samozřejmě Benátsko.[54] Rakušáci se chovají bezmezně zbaběle a hloupě. To pramení z toho, že František Josef sám osobně zasahuje do rakouské politiky. Buol-Schauenstein etc., všichni rozumní státníci, musí držet hubu, a ruští agenti, takoví notoričtí chlapi jako nynější rakouský ministr zahraničních věcí**, mají hlavní slovo. Přesto všechno by bylo rakouské počínání nevysvětlitelné, jestli ti chlapi buďto nedůvěřují perfidním pruským slibům, anebo jestli nejsou rozhodnuti přijmout dávno slíbené odškodnění v Turecku.

Co říkáš těm důmyslným Colletovým objevům — s Urquhartovou pomocí — o Nabuchodonozorovi a o původu Rusů z Asyřanů, a tomu dalšímu objevu, který je citován jako „Urquhartův", že v Itálii je papež jediná realita?[55]

Dnešní „*The Miner and Workman's Advocate*" — zpravodaj horníků v Anglii a Walesu — přináší celou mou „Adresu"***. Londýnští zedníci (přes 3000 lidí) se přihlásili ke vstupu do Mezinárodního sdružení, chlapi, kteří se dosud *nikdy* nepřipojili k žádnému hnutí.

Minulé úterý† zasedal *podvýbor*, kde nám pan Peter Fox

* Viléma I.
** Hrabě von Mensdorff-Pouilly.
*** „Inaugurální adresu Mezinárodního dělnického sdružení".
† 6. prosince.

(jeho skutečné jméno je P. Fox André) předložil svou adresu o Polsku.[48] (Takovéto věci se vždycky předem projednávají v podvýboru, než se dostanou do pléna výboru.) Není to špatně napsané a Fox se snažil aplikovat aspoň na papíře redukci na „třídy", která je mu jinak cizí. Jeho vlastní obor je zahraniční politika a s dělnickou třídou jako takovou měl co dělat jen jako ateistický propagátor.

Ale i když je snadné prosadit u anglických dělníků to, co je rozumné, přesto je třeba dávat pozor, jakmile se na hnutí participují literáti, měšťáci nebo pololiteráti. Fox stejně jako jeho přítel Beesley (profesor politické ekonomie na londýnské universitě, předsedal na ustavujícím shromáždění v St. Martin's Hallu*) a ostatní „demokraté" v protikladu k tomu, čemu ne neprávem říkají anglická aristokratická tradice, a navazujíce na to, čemu říkají anglická demokratická tradice z let 1791/92, chovají nesmírnou „lásku" k Francii, kterou zahrnují, pokud jde o *zahraniční politiku*, nejen Napoleona I., ale dokonce i Boustrapu[56]. Nu a panu Foxovi nestačí, že ve své adrese (ta ostatně nemá působit dojmem adresy celého Sdružení, nýbrž adresy *anglické* části o polské otázce *se* souhlasem pléna výboru) říká Polákům, což je pravda, že francouzský lid má ve vztahu k nim lepší tradice než Angličani, ale v závěru své adresy utěšuje Poláky hlavně vřelým přátelstvím, jež cítí anglická dělnická třída k francouzským demokratům. Proti tomu jsem se postavil a rozvinul jsem historicky nepopiratelný obraz nepřetržité zrady Francouzů na Polácích od Ludvíka XV. až po Bonaparta III. Zároveň jsem upozornil na naprostou *nevhodnost* toho, že by jako „jádro" *Mezinárodního* sdružení mělo vystupovat *anglicko-francouzské* spojenectví, pouze v demokratickém vydání. Zkrátka a dobře, podvýbor přijal Foxovu adresu s podmínkou, že pozmění *závěr* v souhlase s mými návrhy. Jung, švýcarský tajemník (z francouzského Švýcarska) prohlásil, že jako *menšina* v generální radě podá návrh na zamítnutí adresy jako úplně „měšťácké".[57]

Našeho *majora Wolffa* zavřeli Piemonťané do pevnosti Alessandria, prozatím.

Louis Blanc napsal generálnímu tajemníkovi *Cremerovi*, že sou-

* Viz tento svazek, str. 31–34.

hlasí s „Adresou“*, lituje, že se nemohl zúčastnit shromáždění v St. Martin's Hallu atd. Celkem mu v dopise nejde o nic jiného, než aby ho přizvali jako čestného člena. Protože jsem tušil, že asi dojde k takovým pokusům, prosadil jsem už ale naštěstí ustanovení, že nikdo (kromě dělnických *spolků*) nesmí být *přizván* a že nikdo nesmí být *čestným členem*.[58]

Salut.

Tvůj
K. M.

Gumpert dostane fotografii, jakmile mi pošle fotografii své ženy, což mi dávno slíbil.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx“, sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* K. Marx, „Inaugurální adresa Mezinárodního dělnického sdružení“.

15

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 22. prosince 64

Milý Frederiku,

píšu ve velkém spěchu. Vrať mi ten Beckerův dopis*. Doufám, žes ho neztratil.

Šťastný a veselý nový rok!

Tvůj
K. M.

Poprvé otištěno
v Marx-Engels, Gesamtausgabe,
třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 55.

16

Marx Engelsovi

do Manchesteru[23]

[Londýn] 25. ledna 1865

Milý Frederiku,
přikládám dopisy
1. od Weydemeyera,
2. od Schilyho,
3. od Liebknechta. Musím dostat všechny 3 zpátky.
4. Od Schweitzera a 5. lejstro o *Vogtovi*, které bych chtěl také vrátit.

Abys porozuměl těm dopisům 2, 3 a 4.: Nevím, zda dostáváš „Social-Demokrat" (nebo zda sis ho předplatil). (Jestli ani jedno, ani druhé, může Ti vždycky odsud posílat jeden výtisk Bender, který si objednal 6 čísel na prodej.)

V „*Social-Demokratu*" byl příspěvek od toho osla Mosese Hesse,[59] ve kterém vyprávěl, že *my* jsme se obrátili na „*L'Association*" (orgán pařížských sdružení), aby uveřejnila překlad naší „Adresy"* (zatímco to bylo naopak — Massol to *nabídl* Schilymu) a připojila se k našemu Sdružení; oni že ale odmítli, protože *my* jsme se prý obrátili původně na Tolaina a další plonplonisty[60]. Tolain to prý sám doznal atd.

Přišel jsem na ten plátek den po návratu z Manchesteru.[61] Napsal jsem tedy zuřivé dopisy do Paříže a Berlína.** Ze Schilyho

* K. Marx, „Inaugurální adresa Mezinárodního dělnického sdružení".
** Viz tento svazek, str. 518–519.

a Schweitzerova dopisu vyplývá, že to všechno zavinila Hessova hloupost (provázená snad trochou škodolibosti) a vyložená hloupost Liebknechtova.

Vyvolalo to včera velký skandál ve zdejším výboru. Le Lubez se plně postavil za Tolaina a prohlašuje to všechno za pomluvu proto, že ve výboru „L'Association" jsou prý takoví lidé jako Horn (Einhorn, rabín) a ten žvanil Jules Simon (z „La Liberté"*). Na můj návrh bylo však rozhodnuto těch 500 členských průkazů[62] do Paříže neposílat, dokud nám Schily nepodá bližší zprávu.[63]

Sdružení tu dělá skvělé pokroky. Na jeho večírku[64] (kam jsem se *ne*dostal) bylo na 1200 lidí (a kdyby stačil sál, bylo by jich tam 3× tolik), což vyneslo naší značně vyčerpané pokladně kolem 15 liber št.

Z Ženevy a různých částí Anglie přišly přihlášky.[65]

V únoru se bude konat mítink pro Poláky (především proto, aby se sehnaly peníze pro *novou* emigraci; kvůli tomu je také předsedou *lord* Townshend), pořádaný (anglickou) Polskou ligou, zdejší *polskou* společností a naším Sdružením.[66]

Co říkáš Lassallovu „odkazu", jak ho líčí Liebknecht? Není to jako s tím jeho Sickingenem, který chce přinutit Karla V., aby se „postavil do čela hnutí"?[67]

Poslal jsem včera Schweitzerovi *článek o Proudhonovi*** — hrozně na mne naléhal (a chtěl jsem také napravit to, že jsem si kvůli tomu kopanci v „Social-Demokratu" otevřel hubu na něj místo na Liebknechta). Shledáš v něm, že několik velmi nepříjemných ran, zasazovaných jakoby Proudhonovi, je určeno našemu „*Achillovi*"*** a že dopadají na jeho hřbet.

Apropos. Všichni tajemníci našeho Sdružení dostanou příští týden balíček *členských průkazů* (jde přirozeně o členství ve „Sdružení", ne ve „výboru") a budou mít za úkol je udat. (1 šilink jako roční příspěvek, 1 penny za průkaz.) Musíš jich pár udat v Manchesteru. Moc jich nebude. Napiš mi ale, kolik Ti jich asi mohu poslat? Fakticky je to jeden z finančních zdrojů Sdružení.

* „La Liberté de penser".
** „O Proudhonovi (dopis J. B. Schweitzerovi)".
*** Ferdinandu Lassallovi.

Zdravím paní Burnsovou. Nechtěla by se náhodou taky stát členkou? Dámy se přijímají.

Stále Tvůj
K. M.

P.S. Zapomněl jsem u Tebe doma na Dover Street zimní *boty*, ditto nový pár punčoch a asi také 2 hedvábné kapesníky. Připomínám to jen proto, abys o tom „příležitostně" ztratil slovíčko před domácími a oni viděli, že jsou pod kontrolou.

Prof. Tyndallovi se podařilo velmi důvtipným pokusem rozdělit sluneční paprsky na *tepelný paprsek* tavící dokonce i platinu a na *studený světelný paprsek bez jakéhokoli tepla*. Je to jeden z nejvelkolepějších experimentů naší doby.

PS II.

Liebknecht mi poslal ještě jeden lístek, ve kterém Tě redakce naléhavě žádá o příspěvek. Myslí si, že pro začátek by byla nejlepší buď *yankeeská válka* nebo *reforma pruské armády*, protože všechny výše postavené osobnosti čtou jejich list* spíš než kterýkoli jiný berlínský list.

Pokud jde o yankeeskou válku, vysvětlil jsi mi už, že se pro „Social-Demokrat" nehodí.

Co se týče *reformy pruské armády*, hodil by se k tomu ten list velmi dobře. Otázkou je pro *mne* jen *tohle:* nedostal by ses teď, když král** prohlásil, že neustoupí v žádném bodě, a udělal tak z té otázky jádro ústavního konfliktu[68], vysvětlením toho problému do jednostranného, v tomto okamžiku a v *této* věci nežádoucího konfliktu s pokrokáři[69]? Nebo můžeš, v souladu se svými vojenskými názory, psát o tom tak, abys řezal zároveň do *obou*, což by bylo *žádoucí?*

V každém případě tam můžeš, teď když jsem jim poslal přímo článek (podepsaný), publikovat i Ty. A měl bys to udělat, dokud tu ještě nějaký orgán je.

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* „Social-Demokrat".
** Vilém I.

17

Engels Marxovi

do Londýna[23]

Manchester 27. ledna 1865

Milý Mouřeníne,

dopisy Ti zítra nebo v neděli pošlu zpátky, protože tyhle hrozné rukopisy a bledé inkousty musím nutně číst za bílého dne, včera večer jsem je mohl jen přelétnout.

Mosesova* beztaktnost (je v tom jistě trochu škodolibosti *hlavy strany***,) ale zvláště beztaktnost Liebknechtova jsou opravdu do nebe volající. Divím se ostatně, že Liebknecht neudělal už víc takových kopanců, na to byl vždycky kadet.

Posílám těm chlapům malou dánskou lidovou píseň o Tidmannovi, kterého stařec na thingu zabije, protože ukládá sedlákům nové daně***. Je to revoluční a přece beztrestné, a především je to proti feudální šlechtě, proti níž list† *musí určitě vystoupit.* Udělám k tomu několik příslušných poznámek. Článek o reorganizaci armády budu moci pravděpodobně napsat, jakmile budu mít novou vojenskou předlohu atd., píšu jim, aby mi to poslali; zároveň také, že budu vystupovat stejně proti vládě — minulé i přítomné — jako proti pokrokářům[69] a že článek nesmějí *otisknout*, jestli to předchozí nemohou přijmout. Co se týče americké války, půjde o tom možná později přece jen něco napsat. Teď právě není žádná etapa ukončená, klid je, řečeno s J. Grimmem, „neústrojný".

* Mosese Hesse (viz tento svazek, str. 62).
** Bernharda Beckera.
*** B. Engels, „Pan Tidmann. Starodánská lidová píseň".
† „Social-Demokrat".

Z toho čackého Lassalla se ponenáhlu přece jen vyklubává obyčejný podlec. Nikdy jsme lidi neposuzovali především podle toho, co si představují, ale podle toho, jací jsou, a nechápu, proč bychom u Icika blahé paměti měli dělat nějakou výjimku. Subjektivně se mu to pro jeho marnivost mohlo zdát přijatelné, ale objektivně to byla podlost, zrada celého dělnického hnutí Prušákům. Přitom si ten hloupý hejsek od Bismarcka zřejmě nevymínil dočista žádnou službu na oplátku, vůbec nic určitého, natož nějaké záruky,[67] patrně se spoléhal jedině na to, že Bismarcka *určitě* vezme na hůl, zrovna jako mu nepřipadalo možné, že by nezastřelil Racowitzu. To je celý baron Icik.

Ostatně nepotrvá dlouho, a bude nejen záhodné, ale *nutné* celou tu věc uveřejnit. Nám to může jenom prospět, a jestli se udrží ta věc se spolkem[8] a s listem v Německu, pak bude dokonce nutné legatáře toho chlapa brzy vyhodit. Proletáři v Německu stejně brzy uvidí, čeho se mohou od Bismarcka nadít.

Mnohokrát pozdravuji dámy.

Tvůj
B. E.

Průkazů budu moci udat jen asi 1/2 tuctu, promluvím si o tom s Jonesem, mám teď plné ruce práce.

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

18

Marx Engelsovi

do Manchesteru[23]

[Londýn] 30. ledna 1865

Milý Engelsi,

plně souhlasím. Pokud váháš kvůli konfiskaci, musíš v úvodu k prvnímu článku* docela stručně předeslat, že chceš za prvé tu věc osvětlit z vojenského hlediska, za druhé kritizovat buržoazii, za třetí reakci atd., a vysvětlit stanovisko dělnické strany k této otázce atd., přičemž může být už několika tahy načrtnuta nebo naznačena *tendence*. To předem ztíží vládě konfiskaci. Jestliže to přece udělá, bude tím „Social-Demokrat" vržen do nové fáze (protože ti chlapi teď nemohou nic konfiskovat, aniž konfiskovaný text zase povolí nebo aniž zahájí soudní stíhání), a zároveň si musíš nechat kopii rukopisu čís. III. Nebude pak nic lehčího, než jej uveřejnit v jednom ze 2 *zdejších* německých listů** a pak poslat výtisky do Hamburku atd., kde pak tu věc určitě otiskne některý buržoazní list.

Schily podle mého názoru M. Hessovi naletěl. Vyplývá to ze všech epištol, které Moses poslal „Social-Demokratu". (Srov. např. čís. 15, které sem právě přišlo a je plné toho nejhnusnějšího „lassallovství". Pánové z Iserlohnu mluví o „Lassallovi-Lincolnovi"[70].) Moses je *proti* nám, nezapomněl nám ani „vykázání z Bruselu", ani „vyhnání z Kolína" a přičítá stále Lassallovi k dobru, že měl tolik „taktu", tak potřebného u „vůdce lidu" — a bral M. Hesse vážně.

* „Vojenská otázka v Prusku a německá dělnická strana. I."
** „Hermann" a „Londoner Anzeiger".

Pro „Social-Demokrat" jako „orgán Všeobecného německého dělnického spolku" je ostatně velmi těžké vybřednout z omáčky těchle chvalozpěvů.

A protože teď víme, že Icik chtěl (což nám v *tomto* smyslu naprosto nebylo známo) zaprodat dělnickou stranu Bismarckovi, aby se proslavil jako „Richelieu proletariátu", nebudu se už vůbec ostýchat *dostatečně jasně* naznačit v předmluvě ke své knize, že jenom přežvykuje věci po jiných a opisuje od nich.[71]

Nepocházejí „básně": „Chceme být lassallovci"[72] a jiné blbosti, které posílají sami *dělníci* do „Social-Demokratu", přímo nebo nepřímo od té báby*? V každém případě jsem redakci už několikrát písemně upozornil, že s tím nesmyslem musí postupně přestat.**

Co to je za ptáčky, ti pokrokáři[69], dokazuje znova jejich počínání v otázce koalicí.[73] (En *passant*, pruský zákon proti koalicím je jako všechny kontinentální zákony toho druhu odvozen od dekretu *Ústavodárného shromáždění ze 14. července 1791*[74], ve kterém francouzští buržoové stanovili na všechno podobné, dokonce i na dělnická sdružení všeho druhu, velmi přísné tresty — např. ztrátu občanských práv na rok — pod záminkou, že to znamená *obnovování cechů* a že je to v rozporu s ústavní svobodou a „lidskými právy". Je velmi příznačné pro Robespierra, že v době, kdy být „konstituční" ve smyslu Shromáždění z roku 1789 se pokládalo za zločin hodný gilotiny, zůstaly v platnosti všechny zákony tohoto shromáždění zaměřené *proti* dělníkům).

Pan Bright si tady v Londýně u dělníků rozlil ocet svou řečí proti aplikaci zákona o desetihodinové pracovní době na podniky v Birminghamu.[75] Takový buržoa je prostě nenapravitelný. A to dělá ve chvíli, kdy chce za pomoci dělníků porazit oligarchy!

Apropos. Protože jsem „Social-Demokratu" už dvakrát řekl, že musí co nejvíc a co nejdřív oprostit svůj list od těch dětinských „chvalozpěvů", nebude určitě na škodu, když i Ty napíšeš redakci pár podobných poznámek, až jim budeš posílat svůj článek. Dává-

* Sophie von Hatzfeldtové.
** Viz tento svazek, str. 518.

me-li jim k dispozici svá jména, můžeme také požadovat, aby *teď*, kdy se *ví o Lassallově záměrné zradě*, nepomáhali sypat dělníkům písek do očí nebo ze sebe nedělali orgán hlásající blbiny kdejakých zabedněnců.

Salut.

Tvůj
K. M.

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

19

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 1. února 1865

Milý Frederiku,

přiložený Strohnův dopis mi rozhodně pošli zpátky a zároveň mi musíš napsat, co si myslíš o té knihkupecké záležitosti.[76]

„Siebold" je ten agent s teplou vodou, o tom není pochyby. Opravdu se obávám, že mu připadalo nejen velmi střízlivé, jak jsem přijal jeho teplé nadšení, ale že pochytil za Gumpertovými dveřmi několik podezřelých slov, jak jsem Ti tehdy vyprávěl. Rozhodně je to od něho náramné a naprosto příznačné pro politiku agentů s teplou vodou, že táhne od nás rovnou ke Karlu Blindovi a pak utíká jako jeho posel do Hamburku. Což kdyby si snad Blind chtěl také objednat teplou vodu a co kdyby přislíbil svou nejmilostivější ochranu těm, co vody rádi kalí. Pro slávu teplé vody doufám, že Siebold není z těch, co kalí vody pro svůj prospěch, ačkoli bylo naprosto nepochybné, že zatímco jedno jeho oko zářilo teplým nadšením, hledělo si druhé oko dobře svého obchodu. O Freiligrathovi jsem přesvědčen, že je příliš ostražitý, než aby nějak *veřejně* přislíbil Blindovi, že s ním bude spolupracovat (in partibus, samozřejmě). Nicméně se budu snažit vyšetřit, jak je to doopravdy. Rozhodně je výborné, že to Strohn tak pěkně překazil Rugovi a Blindovi. Poskytl jsem mu dnes ještě několik sarkastických, speciálně pro Meissnera určených poznámek na okraj o té šlechetné dvojici nepřátelských bratří.

Anglické drobty v mé epištole mi musíš prominout, včera totiž zasedala rada až do jedné hodiny po půlnoci. („Truňk" a „kouř" se na těchto zasedáních *netrpí*.) Nejprve přišla odpověď od Lincolna, kterou zítra možná najdeš v „*Times*", ale rozhodně v „*Daily News*"

a „*Star*".[77] V dopise otištěném včera v „*Evening Star*", kterým starý pán odpovídá londýnské Společnosti pro osvobození otroků[78] (jejímiž členy jsou tak vznešené osobnosti, jako Sir Charles Lyell a „světodějný muž" alias „K. Blind"), odbývá ty chlapy docela suše dvěma formálními frázemi, jako to ditto udělal ve své dřívější odpovědi *manchesterské* pobočce Společnosti pro osvobození otroků — kdežto list, který napsal nám, je vskutku všechno, na co jsme si mohli dělat nároky, a zejména i naivní ujištění, že *Spojené státy* se nemohou přímo pouštět do „propagandismu". Rozhodně je to od toho starého pána zatím jediná víc než pouze stroze formální odpověď.

Za druhé tu byl delegát Poláků spolčených s „Literární společností"[79] *(aristokratů)*, který nám měl vzhledem k chystanému polskému mítinku* vyřídit od těchhle pánů slavnostní ujištění, že prý jsou *demokraté* a že každý Polák je *teď* demokrat, protože aristokraté teď tolik prořídli, že by museli být *blázni*, kdyby nepochopili, že restaurace Polska bez vzbouření rolníků je *nemožná*. Ať už tihle chlapi věří tomu, co říkají, nebo ne, rozhodně se zdá, že se z poslední lekce přece jen trochu poučili.[80]

Za třetí přišla prohlášení různých tradeunionů, že se k nám hlásí. Ditto od jedné společnosti v *Bruselu*, která slibuje zakládat odbočky po celé Belgii.[81]

Dále jsem měl za úkol doručit právě včera došlé číslo „Daily St. Louis Press"**, v němž je úvodník o naší „*Adrese dělníkům*"*** a výňatky z ní, které zřejmě pořídil Weydemeyer.

Ale teď to nejpodivnější.

Cremer, náš čestný generální tajemník, obdržel písemné pozvání na „radu", mimoto ještě soukromou návštěvu od jakéhosi prozatímního výboru, který příští pondělí zasedá *privatim* v London Tavern. Cíl: Grandiózní shromáždění za všeobecné volební právo pro muže.[82] *Předseda: — Richard Cobden!*

Vtip je v tomhle: ti chlapi, jak už nám sdělil E. Jones, v Manchesteru dočista propadli. Proto přijali širší platformu, v níž ale místo všeobecného volebního práva pro muže figurovala *registrace*

* Viz tento svazek, str. 63.
** „St.-Louis Daily Press".
*** „Inaugurální adresa Mezinárodního dělnického sdružení".

podle „placení dávek na chudinu". Tak se o tom píše v tištěném oběžníku, který nám doručili. Ale protože si, jak vysvítá z různých náznaků, ujasnili, že nedosáhne-li se aspoň všeobecného volebního práva pro muže, je vyloučena jakákoli spolupráce dělnictva, prohlásili, že s všeobecným volebním právem pro muže souhlasí. Po *veliké* demonstraci v Londýně by prý následovaly podobné demonstrace na venkově, píší „naproti tomu" ti z venkova, kteří „už" pochopili, že nejsou schopni to rozhoupat.

Další věc, o kterou včera šlo, bylo toto: má naše společnost, tj. rada v souhlase s přáním těch chlapíků (mezi nimiž jsou všichni ti staří šarlatánští agitátoři ze City, jako Sam. Morley atd.) vyslat několik delegátů, kteří by se zúčastnili jednání jejich prozatímního výboru jako „hlídači"? Za druhé, máme, jestli ti chlapi přijmou *přímo* jako heslo všeobecné volební právo pro muže a jestli bude pod tímto heslem svoláno veřejné shromáždění, přislíbit naši podporu? *Ta* je totiž pro ty chlapy stejně rozhodující jako v té americké historii[78]. Bez tradeunionů není možné žádné masové shromáždění, a bez nás se tradeuniony nedají získat. To je také důvod, proč se na nás ti pánové obracejí.

Názory se *velmi* rozcházely, hodně k tomu přispěla poslední *Brightova* pitomost v Birminghamu.*

Na můj návrh bylo usneseno 1. vyslat delegaci jako pouhé „pozorovatele" (ve svém návrhu jsem z ní vyloučil cizince, ale byli zvoleni také Eccarius a Lubez jako „Angličané" a *němí* svědci);[83] pokud půjde o shromáždění, jednat s nimi, bude-li *za prvé* přímo a veřejně prohlášeno v programu všeobecné volební právo pro muže, *za druhé* přijdou-li do *definitivního* výboru také lidé, *které si vybereme my*, aby ty chlapy mohli pozorovat a mohli je kompromitovat, kdyby došlo k *nové zradě, která se rozhodně chystá*, jak jsem všem objasnil. Napíšu o tom dnes E. Jonesovi.

Tvůj
K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny a angličtiny

* Viz tento svazek, str. 68.

20

Marx Engelsovi

do Manchesteru[23]

[Londýn] 3. února 1865

Milý Frederiku,
přikládám

1. dopis, v němž Siebel[84] referuje o své schůzce s Klingsem, na kterou jsem ho „vyslal".* Poznamenávám k tomu jen, že *už* se do toho *nebudu* míchat. Dokáže-li Klings — bez *našeho* přičinění — odstranit spolu s tou starou potvorou** i B. Beckera s tou jeho testamentární důležitostí, budu jen rád. S Dělnickým spolkem[8], tak jak ho po sobě zanechal baron Icik, se nedá nic počít. Čím dřív bude rozpuštěn, tím líp.

2. „*Rheinische Zeitung*" s úvodníkem, který pravděpodobně napsal rudý Becker***. Apeluje se v něm ze strany „pokrokářů"[69] na milosrdenství.

Myslím si, že teď musíme *oba* učinit prohlášení a že nám tahle krize dává právě příležitost zaujmout opět naše „legitimní" postavení. Psal jsem asi před 10 dny Schweitzerovi, že musí dát dohromady frontu proti Bismarckovi, že musí dělnická strana přestat sebeméně koketovat s Bismarckem atd. Odvděčil se tím, že se začal „neprodleně" s tím Pissmarckem miliskovat ještě víc než předtím.

„A zase" v čís. 16 „Social-Demokratu", kde je otištěn můj dopis o Proudhonovi, prošpikovaný tiskovými chybami†, *napadá* Moses

* Viz tento svazek, str. 510–511.
** Sophii von Hatzfeldtovou.
*** Hermann Heinrich Becker.
† „O Proudhonovi (dopis J. B. Schweitzerovi)".

Hess podruhé „neprodleně" „Mezinárodní sdružení"[85]. Napsal jsem o tom včera zuřivý dopis Liebknechtovi a řekl jsem mu, že teď dostal **opravdu poslední** výstrahu; že nedám ani zlámanou grešli „za dobrou vůli", která je nositelkou zlovolných činů; že nemohu zdejším členům „výboru Internacionály" objasnit, že se takové věci dějí z dobré vůle jenom z hlouposti, že ten jejich plátek* — zatímco stále opěvuje Lassalla, ačkoli teď vědí, jakou zradu chystal[67], a zatímco zbaběle koketuje s Bismarckem — je natolik nestydatý, že prostřednictvím toho plonplonisty[60] Hesse viní z plonplonismu nás atd.

Mám na to tento názor. Navážeme na Mosesovo odhalení či podezření, abychom především vypověděli několika slovy válku Plonplonovi Bonapartovi a pamatovali i při této příležitosti také na Mosesova přítele rabína Ein-Horna. Potom toho využijeme k podobnému vystoupení proti Bismarckovi, resp. proti těm darebákům nebo bláznům, kteří sní nebo žvaní o tom, že by se s ním mohl uzavřít svazek ve prospěch dělnické třídy. Na konci by se muselo ovšem říci pokrokářům, těm mrchám, že na jedné straně potopili tu věc svou politickou zbabělostí a bezradností a že na druhé straně by museli, když požadují svazek s dělnickou třídou proti vládě — a jedině to je v tomto okamžiku správné — udělat dělníkům alespoň ty ústupky, které odpovídají jejich vlastnímu principu „svobodného obchodu" a „demokratismu", což znamená zrušení všech výjimečných zákonů proti dělníkům, k nimž vedle zákona o sdružování patří také zcela specificky současné pruské zákony o tisku. Museli by také vyjádřit alespoň jako tendenci požadavek obnovit všeobecné volební právo, zrušené převratem v Prusku[86]. To že je minimum, které bychom od nich očekávali. O vojenské otázce by se tam snad dalo také něco vsunout. V každém případě se to musí udělat rychle. A ty musíš hodit na papír své „myšlenky" k celému tomu prohlášení. Přidám k tomu pak své a spojím to, pošlu Ti to všechno znova a tak dále. Pokládám tuto chvíli za vhodnou pro takový „coup d'état". Nemůžeme z ohledů na Liebknechta ani kohokoli jiného propást tenhle okamžik k našemu „restitutio in integrum".

* „Der Social-Demokrat".

Zároveň nesmíš opomenout poslat „Social-Demokratu“ co nejdřív ten svůj článek k vojenské otázce*.

Napsal bych jim přirozeně — ohledně prohlášení** — že vyjde „neprodleně“ v jiných listech, pakliže je okamžitě *nevezmou*.

Vezmou-li je, bude dobře, a nebude dokonce vadit, když je to potopí. (Ačkoli Bismarck se teď vyvaruje násilných opatření.) Nevezmou-li je, budeme mít řádný důvod rozejít se s nimi. V každém případě je třeba vyčistit vzduch a zbavit stranu smradu, který po sobě zanechal Lassalle.

Tvůj
K. M.

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* „Vojenská otázka v Prusku a německá dělnická strana“.
** Viz tento svazek, str. 80—81.

21

Engels Marxovi

do Londýna[23]

[Manchester] 5. února 1865
Mornington Street

Milý Mouřeníne,

úplně souhlasím s tím prohlášením. Ale musíš je udělat sám, jinak s tím vojenským článkem* nebudu hotov. Obávám se, že bude tak dlouhý, že to půjde jen jako brožura. I a II jsou hotové (až na revizi), III ještě ne. Každou chvíli mi do toho něco vlezlo, byl tu Blank atd. atd. Udělej tedy to prohlášení. K výjimečnému zákonu patří také omezení spolčovacího a shromažďovacího práva, celé zákonodárství o *vandrovních knížkách*[87] a konečně článek 100 trestního zákoníku: podněcování státních příslušníků k nenávisti a k pohrdání (také kus napoleonského dědictví). Potom, jestli to tam půjde dostat, narážka, že v převážně zemědělské zemi, jako je Prusko, je sprosté vrhnout se jménem průmyslového proletariátu výhradně na buržoazii, ale přitom se ani slovem nezmínit o tom, jak velká feudální šlechta vykořisťuje patriarchálním klackem vesnický proletariát. O vojenské otázce by nebylo třeba ani tolik hovořit, ale zato by se měla zdůraznit *otázka rozpočtu:* co je platný dělníkům parlament zvolený všeobecným volebním právem, když je tak nemohoucí, jak toho chce Bismarck dosáhnout u nynějšího buržoazního parlamentu — jehož dědicem by přece byl? A nemůže-li zamítnout dokonce ani nové daně?

* „Vojenská otázka v Prusku a německá dělnická strana".

Tohle mě tak ad hoc napadá. Pusť se tedy do toho a hned mi to pošli.

Meissner. Prozatím v pořádku. Měl bys tam ovšem zajít sám. Conto a metà má své výhody, jestli si smluvně vymíníš nahlížení do knih a dokladů a jestli Ti dá Meissner ihned bezúročnou zálohu, rovnající se dvěma třetinám honoráře, který bys jinak požadoval. Ze Strohnova dopisu zřejmě vyplývá, že by Meissner raději vůbec žádné peníze nevydával, kdyby to šlo.[76] Rozhodně tam musíš sám dojít s rukopisem* a dohodnout to.

Teď by sis měl ostatně pospíšit. Doba je knize velmi příznivá a naše jména mají zase u čtenářů dobrý zvuk. Však víš, jaké průtahy dovedou dělat tiskárny v Německu. Neprome̊škej tedy vhodnou chvíli, mohlo by to ohromně ovlivnit účinek knihy.

Siebold. Předpovídal jsem Ti, že na takovéhle mládence není spolehnutí, a předem jsem byl přesvědčen, že v Londýně půjde za Blindem. K tomu vůbec není třeba dohadů, že snad pochytil nějakou zmínku ad portam Gumperti. Ten chlap to tak dělal vždycky a vždycky to tak bude dělat. Ale dobře, že ho máme „neprodleně" pod kontrolou.

Lassallův spolek[8], jak jsem vyrozuměl ze Siebelova dopisu, který si nechávám u sebe, zajde velmi brzy na lumpárny a podfuky úředníků a je moc dobře, že to „takhle dopadá". To ostatní obstará ta stará potvora** svým klikařením. Čím míň se budeme starat o to svinstvo, tím líp. Ať si shnijou a jdou k čertu.

Ten plátek „Social-Demokrat" je mi den ode dne odpornější. Ten neřád Hess, který se vůči nám chová jako skutečný tajný lassallovský zřízenec s tváří protektora; veledůmyslné špinavé články pana Schweitzera o encyklice a Bismarckovi, které koketují s kdejakým šuntem a nadávají jenom měšťákům, naprostá ochablost a netalentovanost a dokonce úplný nedostatek zdravého lidského rozumu až na několik věcí, to všechno je na mne trochu moc.[88] Třikrát týdně Lassallův kult, to by nevydržel ani pes, dobře že nastává krize. Také to těm pánům povím v příštím dopise, doposud jsem k tomu neměl příležitost. Apropos, na jakou adresu píšeš *Liebknechtovi?*

* Prvního dílu „Kapitálu".
** Sophie von Hatzfeldtová.

Chtěl bych mu samozřejmě občas také dát co proto, resp. povzbudit ho, když se to bude hodit.

Musím teď končit, mockrát pozdravuji a pošli *hned* to prohlášení*. S článkem budu hotov do středy nebo do čtvrtka.

Tvůj
B. E.

Chtěl jsem něco vytáhnout ze švagra** o Siebelovi, ale nemohl jsem se dovědět nic jiného, než že je „pořád ožralý", tahá se s herečkami a žena se s ním chce dát rozvést.

Poroučím se dámám.

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 81.
** Karla Emila Blanka.

22

Marx Engelsovi

do Manchesteru[89]

[Londýn 6. února 1865]

Liebknechtova soukromá adresa je: „13, Neuenburger Strasse, Berlín". Chceš-li psát soukromě, můžeš poslat dopis na tu adresu *paní* Liebknechtové. Ten chudák W. Liebknecht je očividně v hrozně trapné situaci. Musí se mu říci, že to musí rozhodnout po dobrém nebo po zlém. V tom druhém případě si mohl podle mého názoru určitě vydělávat poctivě na živobytí jako učitel v Manchesteru.

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočinenija,
2. vyd., sv. 31, Moskva 1963

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

23

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 6. února [1865]

Milý Engelsi,

„Social-Demokrat", který dnes došel, přináší naštěstí, ve fejetonu za mým článkem*, kde se odsuzuje dokonce i jakýkoli „předstíraný kompromis", Tvou výzvu k pobíjení šlechty**.

Myslím, že teď zatím bude lépe, když pošlu místo původně zamýšleného prohlášení těch několik připojených řádek.[90] Určitě dají *podnět* k *dalšímu prohlášení.* Ale takové prohlášení se mému „estetickému" cítění nezdá v této chvíli — když o tom trochu víc uvažuji — na místě, protože by přišlo *moc brzy* po Beckerově výzvě***. Naproti tomu těch několik řádek *docela jistě* vyprovokuje šarvátky mezi Schweitzerem a rudým Beckerem† atd., a potom bychom mohli zasáhnout a stručně, pádně a *bez jakýchkoli schovávaček* vyložit *svou* politiku.

Připojuji v příloze dopis toho nešťastníka Liebknechta[89] a žvásty, které mu napsala stará Hatzfeldtka, pro kterou je v listě†† pořád ještě málo „Lassalla".

Co se týče Klingse†††, vůbec neodpovím. Ať si to ti chlapi vyřídí sami.

Právě jsem dostal dopis od Schilyho (mohu Ti ho poslat teprve za několik dní), vyplývá z něho:

* „O Proudhonovi (dopis J. B. Schweitzerovi)".
** „Pan Tidmann. Starodánská lidová píseň".
*** Viz tento svazek, str. 73.
† Hermannem Heinrichem Beckerem.
†† „Social-Demokrat".
††† Viz tento svazek, str. 83.

1. že Mosesovy* insinuace byly úplně vycucané z prstu,

2. že náš plán v Paříži „enormně" potáhne a že tamější dělníci se ani v nejmenším nebudou ohlížet na „L'Association", kde se naparují pánové A. Horn, Löb Sonnemann a ostatní výtečníci.

Jestli Ti následující prohlášení vyhovuje, opiš je a podepiš. Potom je sem pošli. Podepíšu je pak také a odešlu to do Berlína.

Apropos. Lincolnova odpověď na naše poselství je v dnešních „*Times*".[77]

Redakci listu „Social-Demokrat"
Prohlášení

V 16. čísle vašeho listu podezírá pan M. Hess z Paříže *francouzské členy londýnského ústředního výboru* Mezinárodního dělnického sdružení, které vůbec nezná, slovy: „Nelze vskutku pochopit, co je na tom, *jsou-li v londýnské společnosti také někteří přátelé Palais-Royal*, je přece veřejná atd." V jednom z dřívějších čísel, v klábosení o listu „*L'Association*", se týž pan M. Hess dopustil podobné insinuace proti *pařížským přátelům* londýnského výboru. Prohlašujeme jeho insinuace za nechutnou pomluvu.

Ostatně nás těší, že se tímto incidentem potvrdilo naše přesvědčení, že pařížský proletariát se staví i nadále nesmiřitelně proti bonapartismu v jeho obojí podobě — v podobě z Tuilerií i v podobě z Palais-Royal — a ani na okamžik nepomyslel na to, aby zaprodal svou historickou čest (či máme snad říci místo „*svou historickou čest*" „své historické právo prvorozeného jako nositele revoluce"?) za misku čočovice. Doporučujeme německým dělníkům tento příklad.

Londýn a Manchester.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Mosese Hesse.

24

Engels Marxovi

do Londýna[23]

Manchester 7. února 1865

Milý Mouřeníne,

přikládám prohlášení*. Rozhořčí zřejmě tím, že Mosese** *jmenujeme*, což by se při otištění mohlo pokládat za porušení redakčního tajemství. Nezapomeň dát v té věci Liebknechtovi instrukce, aby se kvůli takové oprávněné formální otázce ta záležitost zase neprotahovala.

Liebknecht je čím dál tím hloupější. Říká kompromis tomu, že máme nejen mlčky sankcionovat všechny hlouposti, které se v listu*** objevují, ale také si dát líbit, že list proti všem pravidlům naše věci a naši agitaci *podezírá*. Ale my máme pořád spoustu zmocněnců a nebudeme určitě takoví oslové jako Lassalle, abychom jim něco „odkazovali", pokud by bylo co odkázat. Jestliže to v Berlíně dopadne špatně, udělá Liebknecht nejlíp, když nechá rodinu doma a přijede sem, uvidíme pak, co se dá dělat; může tady rychle navázat styky v Schillerově ústavu[26], a uděláme i jinak všechno, co se udělat dá; věřím, že by se mu snad mohlo takhle podařit usadit se tady, a když ne, nic by tím neztratil — a kdyby to dopadlo dobře, mohla by rodina přijet za ním. Vezme-li ji hned s sebou, bude tady *určitě* v bryndě, protože pak výdaje tak stoupnou, že by

* K. Marx a B. Engels, „Redakci listu ‚Social-Demokrat'. Prohlášení".
** Mosese Hesse.
*** „Social-Demokrat".

ten pokus nemohl mít dlouhé trvání. Dávat hodiny dětem, jako to dělal Lupus, to by bylo těžké; ať ale zkusí, co by se dalo dělat.

Bender mi účtuje předplatné na „Social-Demokrat" 5 šilinků za kvartál, a to se mi zdá za ten plátek hrozně moc.

Kat aby to spral, tady se člověk ne a ne dostat k práci. Včera byla zase schůze výboru Schillerova ústavu, takže si od pátku sedám zase k té vojenské otázce* teprv dnes večer.

Pokus Hatzfeldtky a Klingse vyrazit Bernharda Beckera tedy úplně ztroskotal a vyhodili naopak Klingse. Držme se pro všechno na světě stranou *tohohle* svinstva, je to tak, jak to řekl v roce 1848 ten dělník v Gürzenichu[91]: ať padnou, jak chtějí, navrchu bude vždycky ležet rošťák.

Ten Schweitzer „jako takový" píše ale pěkně bláznivou němčinou! Ten druhý úvodník o Bismarckově kabinetu je zase tak nemožně nabubřelý a zamotaný, i když se v něm už přímo nekoketuje s Bismarckem, a je dobré, že je v něm pruská politika označena přímo za *protiněmeckou.*[92] Jak naivní ale je od Liebknechta, že chce, abychom jim *my* objasnili, jak se mají stavět k vládě, zatímco by si měl přece především na panu Schweitzerovi vyžádat kategoricky vysvětlení, *jaký postoj chce vůči vládě zaujmout.*

Podle mne to v Prusku vypadá s velkou pravděpodobností na kompromis, při kterém sněmovna zachrání své právo schvalovat rozpočet, *ale ustoupí ve všem ostatním.* Upírat jí doopravdy a trvale právo schvalovat rozpočet, to Bismarcka určitě nenapadne, protože tak by stejně nezískal peníze ani úvěry, a on potřebuje obojí velmi nutně. Celá ta věc může ostatně ještě ztroskotat na všelijakých maličkostech.

V Americe rozhodne pravděpodobně zahájení kampaně u Richmondu v březnu až dubnu o celém roce.[27] Podaří-li se Grantovi vyhnat odtamtud Leeho, je Konfederace vyřízena, její vojska se rozpadnou a jediným nepřítelem zůstanou oddíly banditů, jako už teď na západě Tennessee a vůbec takřka všude. Leeho armáda je ve skutečnosti teď už jediná, kterou Jižané mají; na jejím rozbití

* „Vojenská otázka v Prusku a německá dělnická strana".

závisí všechno. Dá se předpokládat, že oblast, ze které čerpá Lee své pomocné zdroje, se omezuje na jižní Virgínii, Karolínu a nejvýš ještě část Georgie.

Salut.

Tvůj

B. E.

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

25

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 9. února 1865

Milý Mouřeníne,

přikládám rukopis*, který se mi rozrostl v úplnou brožuru a pro ten plátek** se teď vůbec nehodí. Přehlédl jsem to jen velmi zběžně a bude potřeba se na to ještě podívat. U té vojenské otázky se tam bude muset ještě vsunout statistický přehled obyvatelstva schopného vojenské služby a do závěru vložka o maloburžoazii, na kterou jsem v „bojovém zápalu" úplně zapomněl. Sám z toho ostatně poznáš, že jsem to sesumíroval bez jakékoli literatury čistě z hlavy, protože to muselo být brzo hotové. Čekám teď, co tomu řekneš.

Ale kam s tím? Liebknechtovi nebo Siebelovi, aby sehnali nějakého nakladatele? Co myslíš? Nejlíp by snad bylo poslat to někam mimo Prusko, nebo si myslíš, že v tom není nic, co by mohli zkonfiskovat? Ztratil jsem všechen pojem o tom, jak to v Prusku vypadá s tiskem. Řekni mi svůj názor také o této věci — tiskových možnostech v Prusku.

Právě mi přišel zase jeden S. D. (sviňský drek)***. Je to ale žalostné kňourání o postavení strany! Ani ryba, ani rak. Pořád otevřená zadní vrátka k Bismarckovi. Kráčet pokojně spolu! K tomu Moses†, který dospěl k názoru, že ve Francii buržoazie a vláda

* „Vojenská otázka v Prusku a německá dělnická strana".
** „Social-Demokrat".
*** „Social-Demokrat".
† Moses Hess.

soutěží v tom, jak *vyhovět* dělníkům. Francie je podle Mosese pravý ráj na zemi! To je i na Schweitzera příliš silný tabák, a tak za tím dělá otazník.[93]

Mám vypustit ve III. kapitole tu pasáž o současném dělnickém hnutí?

Roonův projev vypadá podle mne silně na kompromis. S tím člověkem se dá mluvit.[94] Proto musí ta věc *rychle* ven. Napiš tedy brzo, co soudíš, pokud jde o nakladatele.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

26

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 10. února 1865

Milý Frederiku,

je to* dobré. Brousit to a propracovávat by teď vůbec nemělo smysl, i když styl je tu a tam nedbalý, protože jde především o to, abychom s tím přišli ještě včas — vždyť řešení téhle kolize[88] je už „neprodleně" přede dveřmi.

Radil bych tedy tohle:

Poslat pamflet okamžitě do Hamburku *Meissnerovi* a napsat mu, že hlavní je *vytisknout to rychle*; aby Ti okamžitě oznámil, zda to bere (honorář ať si určí sám), protože Ty bys pak mohl na to upozornit předem v berlínských a porýnských listech.

Pro „Social-Demokrat" je to za nynějších poměrů moc dlouhé a „moc drzé". Naproti tomu bych se já postaral o krátké noticky v „Social-Demokratu" (přes Eccaria), v „*Düsseldorfer Zeitung*" (přes Siebela) a poslal bych snad noticku o tom i do „*Rheinische Zeitung*" v tom smyslu, že tam a tam vyjde Tvá brožura, kde nepojednáváš jen o čistě vojenské problematice, ale ukazuješ prostě na téhle speciální otázce naše stanovisko k reakci, pokrokářům a lassallovcům.

I kdybys k tomu chtěl ještě něco připsat, pošli to přesto okamžitě Meissnerovi (Hamburk) a řekni mu, že mu k stránce té a té (vždyť mu to můžeš nějak v textu označit) pošleš později pár dodatků. Trochu větší pozornost by si zasloužilo *venkovské obyvatelstvo*,

* B. Engels, „Vojenská otázka v Prusku a německá dělnická strana".

které jako by pro ty zabedněné německé šosáky vůbec neexistovalo. Soudě podle jeho posledního dopisu není Strohn zase v Hamburku, takže se ta věc nedá poslat jemu a musí se poslat přímo Meissnerovi.

V Berlíně vane ošklivý smířlivecký vítr — tentokrát duje z *ruské* strany a je zesílen tím, jak špatně se vyvíjejí záležitosti s Rakouskem. „*Petersburger Zeitung*" radí, aby se sněmovně rozhodně ustoupilo ve věci *schvalování rozpočtu* a *dvouleté vojenské služby*. Říkají mj.: „Současná situace se nám zdá ne-li znepokojivá, pak tedy vážná, a nenastanou-li obzvlášť příznivé okolnosti, jest se obávati *neutěšené budoucnosti*. V dobách nouze a nebezpečí, jak v dostatečné míře prokázaly dějiny, *postačuje jen zřídka volat vojsko a úřednictvo k přísnému pořádku*. Skutečná moc státu spočívá pak, jako obecně vzato vždy, mnohem více na jednotě vlády a národa. Ačkoli nepodceňujeme *smířlivou formu*, kterou vyšla vláda zastupitelskému orgánu své země při jeho letošním zasedání vstříc, nemůžeme s ohledem na to, co bylo řečeno, potlačit přání, aby se tato smířlivost projevila *rovněž činy*." Zdá se, že Moskalové potřebují své Prusy pro chystaný obrat *proti Haliči*-Rakousku, oznámený v „*Moskevských novinách*"*. V „Moskevských novinách" dále stojí, že *tímto* posledním podrobením Polska, při němž se prý ale musí nelítostně pokračovat v Muravjovově politice, byl „*proražen otvor do srdce Německa*". Naši dobří „pokrokáři" a neméně dobří „lassallovci" to všechno zaspali.

Přikládám dopis od Schilyho.

K velkému Mosesovu** žalu vyvolává „Mezinárodní sdružení" mezi pařížskými dělníky velký rozruch. V důsledku Mosesova pitomého kousku odstoupil Tolain (my jsme jeho demisi formálně *nepřijali*). *H. Lefort* (redaktor „*Aveniru*"*** atd.), který je také členem redakční rady „L'Association", byl na svou žádost jmenován literárním obhájcem (hlavním právním zástupcem) *našeho* Sdružení v Paříži. Už na ně zaútočil *Horn* (šlo o jeden odstavec stanov).[95] Ten žid Horn brzo ucítí, že jsou ještě jiní Němci než Moses Hess.

* „Moskovskije vedomosti".
** Mosese Hesse.
*** „L'Avenir National".

Fribourg pro nás otevřel informační kancelář; členské průkazy[62] jsme mu poslali předevčírem.

Na přípravné schůzi polského mítinku jsem se zase setkal se starým Oborským, který Tě *ne*dává pozdravovat.

Salut.

Tvůj

K. M.

Apropos. To, že Lincoln nám odpověděl tak zdvořile a „buržoazní Společnosti pro osvobození otroků“[78] tak hrubě a čistě formálně*, rozhořčilo „*Daily News*“ tak, že odpověď, kterou poslal nám, *ne*otiskly. Protože ale ke svému žalu uviděly, že to udělaly „*Times*“, musely ji *dodatečně* uveřejnit v „*Expressu*“.[77] Také *Levy* musel kousnout do kyselého jablka. Rozdíl mezi Lincolnovou odpovědí nám a buržoům vyvolal tady takový cirkus, že „kluby“ ve Westendu nad tím vrtěly hlavou. Chápeš, jak dobře to dělá našim lidem.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx“, sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 70–71.

27

Marx Engelsovi

do Manchesteru[23]

[Londýn] 11. února [1865]

Milý Frede,

protože je dnes sobota, předpokládám, žes tu práci* dneska neodeslal a že je tedy ještě čas na tyhle „dodatečné" pozměňovací návrhy:

1. Na místě, kde se *ptáš, co chtějí dělníci?* bych neodpovídal tak, jak to tam je — že dělníci v Německu, Francii a Anglii požadují to a to. Odpověď vyznívá totiž tak (nebo tak alespoň bude *vykládána*), jako bychom přejímali **Icikova** hesla. Naproti tomu bych řekl:**

Že se zdá, že požadavky vytyčené nyní nejvyspělejšími dělníky v *Německu* spočívají v tom atd. Tím se nijak nezavazuješ, což je tím lepší, že v dalším textu kritizuješ všeobecné volební právo, nejsou-li pro ně náležité podmínky. (Slovo „přímé" by ostatně nemělo např. pro Anglii atd. žádný smysl — vždyť je to jen protiklad k „nepřímému" volebnímu právu, které si vymysleli Prušáci.) Forma, ve které si ti zabednění šosáci v Německu představují státní zásahy à la Lassalle, je taková, že si musíme dát pozor, abychom se s „těmito" nijak neztotožnili. Bude mnohem důstojnější (a bezpečnější), když vezmeš šosáky za slovo a *necháš je, aby sami řekli*, co chtějí *oni*. (Říkám *šosáky*, protože to je ta mudrující, *lassallovstvím načichlá* část.)[96]

2. Neřekl bych, že hnutí z let 1848—1849 ztroskotalo proto,

* „Vojenská otázka v Prusku a německá dělnická strana".

** Na tomto místě následuje věta, kterou Marx škrtl: „že není vhodné, abys tu vykládal svůj názor — nebo můžeš vynechat i tento úvod a říci jen následující."

že se buržoové stavěli proti *přímému všeobecnému volebnímu právu*. Spíš je to tak, že frankfurtští je proklamovali jako německé* právo a že je s veškerými náležitostmi[97] vyhlásil říšský správce**. (Zastávám také názor, že v Německu*** se musí na tohle volební právo pohlížet, až to bude skutečně aktuální, jako na už právně *platný* zákon.) Pomohl bych si — protože na delší výklad tam není místo — větou, že buržoové dali tenkrát přednost klidu spojenému s otroctvím před pouhou *vyhlídkou* na boj, spojený se svobodou, nebo tak nějak.

Celkově je to velmi dobré a nutí „mi" k smíchu hlavně ten bod, kde vykládáš, že to dnešní šosácké hnutí fakticky existuje jen z milosti policie.[98]

Velmi spěchám.

Salut.

Tvůj
K. M.

Škrtl jsem to místo, kde — nevím proč — utěšuješ reakcionáře, že voják ve 3. roce se přece nestane reakcionářem, nebo ne na dlouho, ačkoli později říkáš opak.

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* V orig. „teutsches".
** Rakouský arcivévoda Jan.
*** V orig. „Teutschland".

28

Engels Marxovi

do Londýna

[Manchester] 13. února 1865

Milý Mouřeníne,

Tvé návrhy přišly včera zrovna ještě včas a oba jsem použil. Jak potřebný byl zvláště ten kvůli požadavkům těch šosáků*, mi zase dokazují obě dnes došlá čísla 20 a 21 toho sviňského dreku**.

Zdá se ostatně, že náš postoj přece jen ponese ovoce. V čís. 21 je znát jakýsi revoluční tón, který dříve úplně chyběl. Psal jsem ostatně Liebknechtovi, že je zbytečné povykovat, jen aby nechali koketování s reakcí a dali také šlechtě a reakci, co jim patří, ale jinak aby *nenadávali* ani jim, ani buržoům, že to je v pokojných dobách zbytečné.

Je ale vidět, že Icik dal hnutí toryovsko-chartistický ráz[99], což se bude těžko odstraňovat, a že pomohl v Německu na nohy směru, o jakém dosud neměli dělníci ani potuchy. Všude se projevuje ta hnusná podlízavost vůči reakci. S tím si ještě zažijeme. Jen počkej, šosáci řeknou: co chce ten Engels, co dělal celou tu dobu, jakpak může mluvit naším jménem a říkat nám, co máme dělat, sedí si v Manchesteru a vykořisťuje dělníky atd. Je mi to sice dočista fuk, ale určitě k tomu dojde, a za to můžeme poděkovat baronu Icikovi.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 90.
** „Social-Demokrat".

29

Marx Engelsovi

do Manchesteru[23]

Londýn 13. února 1865
1, Modena Villas, Maitland Park,
Haverstock Hill

Milý Engelsi,

z přílohy[100] vidíš, jak to vypadá s naším prohlášením* kvůli Mosesovi**. Zároveň jsi asi četl ty Mosesovy kecy v posledním „Social-Demokratu".

Tentokrát má Liebknecht, myslím, pravdu: Pan von Schweitzer se tváří, jako by v našem prohlášení viděl jen nějakou osobní věc proti Mosesovi; výpad proti bonapartismu atd. „přehlíží", ale pravděpodobně si plně uvědomuje, co tím sleduje. Možná že by Schweitzerovi nebylo vhod, kdyby k otevřenému *rozchodu* (kdoví jestli se nezavázal k věcem, které takový rozkol musí brzy vyvolat?) došlo při příležitosti této Mosesovy historie, *místo ad vocem Bismarck?* Napsal jsem mu proto dopis (nechal jsem si kopii***), v němž především shrnuji naše dosavadní vztahy k němu a ptám se ho, kde tu byla z naší strany překročena „mez"? Vykládám také znovu případ s Mosesem. Říkám proto, že v důsledku posledního Mosesova žvástu je naše prohlášení do jisté míry zastaralé, že tím by to tedy mohlo být vyřízeno. Co se týče *druhého bodu* prohlášení, pokynu dělníkům, vyslovíme se *na jiném místě* podrobně o poměru dělnictva k pruské vládě. Zároveň — s odvoláním na telegram

* „Redakci listu ‚Social-Demokrat'. Prohlášení".
** Mosesu Hessovi.
*** Viz tento svazek, str. 98—100.

obsažený v dnešních „*Times*“, o prohlášení pruské vlády[101] — využívám příležitosti, abych panu von Schweitzerovi ještě jednou otevřeně pověděl naše mínění, pokud jde o Bismarcka a Lassalla.

(Opravdu bych se vůbec nedivil, kdyby Bismarck *rovnou odmítl* odstranění spolčovacích zákonů v takovém rozsahu, v jakém je nyní z donucení požaduje část pokrokářů[69]. Koaliční právo, a co s tím všechno souvisí, se příliš dotýká policejní svrchovanosti, čeledního řádu[102], knuty venkovské šlechty, vůbec byrokratického poručníkování. Proto jakmile to buržoové (nebo jejich část) berou naoko vážně, dělá si z toho vláda určitě legraci a obrací na čtyráku. Pruský stát *nemůže* trpět koalice a odbory. To je jisté. Naproti tomu *vládní podpora* několika mizerných družstevních společností by se jim zrovna hodila do toho hnoje. Rozšíření byrokratických špiček, kontrola „nových“ peněz, podplácení nejčilejších mezi dělníky, vykleštění celého hnutí! Jenže při velkém nedostatku peněz, kterým dnes trpí pruská vláda, se není třeba tohoto plánu obávat ani tolik jako řádu labutě[103] blahé paměti!

Notabene, Lassalle byl *proti koaličnímu hnutí*. Liebknecht je proti Lassallově vůli zimprovizoval u berlínských knihtiskařů. Z toho *se* rozrostla ta historie, které se teď chopil ten floutek Becker*.)[104]

Prozatím — podle mého mínění — se budeme k „Social-Demokratu“ chovat „zdrženlivě“. Tj. *nic* nepsat (kromě Eccariovi). Brzy to dojde tak daleko, že se s ním buď budeme muset *otevřeně* rozejít, nebo s ním budeme moci slušně spolupracovat. Až se někdy později naskytne příležitost, musíme potrestat Mosese.

Zatím jsem *moc rád*, že ses zase rozjel. U Tebe se rychlé pracovní tempo vždycky zase znova přirozeně dostaví. Doufám, že můj dopis** přišel ještě včas.

Dokud má tohle lassallovské svinstvo v Německu vrch, nebude mít právě tam „*Mezinárodní sdružení*“ pole působnosti. Ale člověk musí být trpělivý. Pruská vláda náramně rychle skoncuje s prohnilým bahnem téhle icikovštiny.

Apropos. Přikládám výstřižek z posledního „*Hermanna*“.

* Bernhard Becker.
** Viz tento svazek, str. 90—91.

Udělej o tomto oznámení pánů Blinda-Wolffsohna několik zlehčujících vtipů, dám je Eccariovi, aby je zařadil *do svých příspěvků z Londýna*[105]. To zatracené dopisování s Berlínem (nehledě vůbec k té nevyhnutelné spoustě ztraceného času s prací pro Mezinárodní sdružení) mě tolik zdrželo, že musím hodně dohánět.

Tyndallovi se podařilo rozložit jednoduchým mechanickým postupem sluneční světlo na tepelné paprsky a pouhé paprsky optické. Ty druhé jsou chladné. O ty první si můžeš *přímo zapálit doutník* a na sběrné čočce se dá tavit platina atd.

Uctivé poručení paní Burnsové. Velmi mě potěšilo, když jsem se doslechl, že se to *o* dostalo do jejího jména naprosto neústrojně a že je jmenovkyní velkého básníka*. Odmítá-li paní Gumpertová stát se členkou *dělnického* sdružení, doufám, že paní Burnsová se nebude řídit tímto příkladem, ale že stejně jako její jmenovec věří, že „člověk je člověkem navzdory všemu".

Salut.

Tvůj
K. M.

Nepouštěj Jonese z očí! Je to „hrozný vykuk"!

Apropos! Myslím, že v úterý už Ti budu moci poslat průkazy. Pošlu Ti jich asi dva tucty, nemusíš je ovšem udat všechny najednou. Ale *část* dej *E. Jonesovi.*

Napsal mi kvůli volební agitaci (načež jsem mu odpověděl, ať mi napíše druhý dopis, který bych mohl přečíst *ve výboru.* To také udělal.)[106] Ale o *Mezinárodním sdružení* nepíše *nic.* Protože je to *číman* a chci si ho zajistit, trvej na tom, aby ihned vytvořil výbor pobočky (počet členů je *zpočátku* lhostejný) a aby se svými přáteli odebral členské průkazy. Musí pochopit, že právě „*Internacionála*" je prostředek a cesta, jak navázat spolupráci (politickou) *mezi Londýnem a provinciemi!*

Naše stanovy, pokud jde o průkazy, jsou takové: U *existujících spolků* (uniony atd.), které se chtějí připojit, stačí, když *jako takové* odeberou pouze *průkazy pro spolky.* Za ty nezaplatí nic nebo jen co chtějí.[107] Naproti tomu *každý člen* takového spolku, který se

* Roberta Burnse.

chce stát *individuálním* členem Sdružení, musí odebrat roční průkaz za 1 šilink a 1 penny. Ve Francii a v Belgii se to v důsledku tamních zákonů „vyvinulo" tak, že se všichni *musí* stát „individuálními" členy *anglického* spolku, protože se jako spolky nemohou připojit. Každá pobočka spolku nebo přidružený spolek *mimo* Londýn a okolí si zvolí tajemníka, který s námi bude v písemném styku. Osoby, které by se nám nezamlouvaly, můžeme „odmítnout".

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

30

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn 16. února 1865]

Milý Frederiku,

Jones mi psal, abych mu poslal asi tucet průkazů, a tak Ti posílám 1 tucet pro něj a 1 pro Tebe. Co v nějaké rozumné lhůtě neudáte, můžete vrátit. Jeden průkaz stojí 1 šilink 1 penny.

Připomínám Ti znova, že *Petzler* může být podle mého názoru v *téhle věci* velmi užitečný. Má už léta (jako učitel zpěvu a socialista) mnoho známých mezi manchesterskými dělníky.

Přiložený dopis (Lessnerovi) mi musíš po přečtení vrátit. Co si myslíš, jak by se to mělo zařídit? *Já* přirozeně mlčím, ale *Lessner* mlčet nemůže.[108]

Měl jsem radost, když jsem se dnes z „*Times*" dověděl, že pruská sněmovna přijala návrh namířený *proti* koaličním zákonům. Vláda se teď postará o to, aby propadl v *panské sněmovně*. Rudý Becker* — určitě povzbuzen Tvým fejetonem** — navrhl dodatek o venkovském obyvatelstvu.[109]

Salut.

Tvůj
K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Hermann Becker.
** „Pan Tidmann. Starodánská lidová píseň".

31

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 18. února 65

Milý Frede,

přikládám dva Liebknechtovy dopisy, 1 adresovaný Tobě, 1 mně. Dále jeden *dřívější* od Schweitzera.

Mám na to takový názor:

Když už se Liebknecht rozhodl odejít[110], musíme tomu udělat konec. Kdyby to byl odložil, mohli jsme — protože na brožuře* ještě pracuješ — to odložit i my.

Schweitzer je podle mne nepolepšitelný (pravděpodobně se tajně dohodl s Bismarckem).

Utvrzuje mne v tom

1. zatržené (mnou) místo v jeho dopise z 15., který přikládám;[111]

2. *okamžik*, ve kterém vyšel jeho „Bismarck III".[112]

Abys mohl obojí náležitě ocenit, *opisuji doslova* pasáž z dopisu, který jsem mu poslal 13. února[113]:

„...protože díky příspěvku M. Hesse v čís. 21, které jsme dnes dostali, naše prohlášení** už částečně zastaralo, můžeme pokládat tu věc za vyřízenou.[90] Naše prohlášení obsahuje ovšem také jiný bod — chválíme v něm protibonapartovský postoj pařížského proletariátu a radíme německým dělníkům, aby se řídili tímto příkladem. To bylo pro nás důležitější než výpad proti Hessovi. Svůj

* „Vojenská otázka v Prusku a německá dělnická strana".

** K. Marx a B. Engels, „Redakci listu ‚Social-Demokrat'. Prohlášení".

názor na poměr dělníků k pruské vládě však podrobně vyložíme jinde.*

V dopise ze 4. února píšete, že já sám jsem Liebknechta varoval, aby to nepřeháněl, protože by ho mohli poslat k čertu. Zcela správně. Zároveň jsem mu ale napsal, že se dá říci *všechno*, najde-li se správná forma.** Forma polemiky *proti* vládě, která je „přípustná' dokonce i na berlínském poledníku, se jistě velmi liší od koketování nebo dokonce od zdánlivého kompromisu s vládou. Psal jsem Vám, že „Social-Demokrat" se musí vyvarovat i pouhého takového zdání.***

Vidím z Vašeho listu, že se vláda staví ke zrušení koaličních zákonů dvojznačně a že se přitom snaží získat čas. Naproti tomu jeden telegram v „Times" oznamuje, že se vyslovila protektorsky ke státní podpoře družstevních společností, o níž se uvažuje.[101] Vůbec bych se nedivil, kdyby depeše v „*Times*" byla jednou výjimečně pravdivá!

Koalice a z nich vyrůstající odbory jsou nanejvýš důležité nejen jako prostředek k organizování dělnické třídy pro boj s buržoazií — tato důležitost se mj. projevuje v tom, že se bez nich neobejdou přes volební právo a republiku ani dělníci ve Spojených státech. V Prusku a Německu vůbec je koaliční právo kromě toho průlomem do panství policie a do byrokratismu; rozmetává čelední řád[102] a nadvládu šlechty na venkově, zkrátka je to opatření k emancipaci ‚poddaných', opatření, které by mohla připustit pokroková strana[69], tj. každá buržoazní pruská opoziční strana se zdravým rozumem, stokrát spíše než pruská vláda, nemluvě už vůbec o vládě takového Bismarcka! Naproti tomu podpora družstevních společností ze strany královské pruské vlády — a každý, kdo zná pruské poměry, zná také předem nesporně trpasličí rozměry takové pomoci — se jako hospodářské opatření rovná nule, zatímco se tím rozšiřuje poručnický systém, podplácí část dělnické třídy a vyklešťuje hnutí. Právě tak, jako se buržoazní strana v Prusku zostudila a dostala do nynějšího žalostného stavu hlavně tím, že

* Viz tento svazek, str. 93.
** Viz tento svazek, str. 74.
*** Viz tento svazek, str. 73.

poctivě věřila, že s příchodem „nové éry“[114] jí z milosti prince regenta spadne do klína vláda, zostudí se dělnická strana ještě mnohem víc, bude-li si namlouvat, že zásluhou Bismarckovy éry či nějaké jiné pruské éry jí budou z královy milosti lítat pečení holubi do huby. Je nade vši pochybnost, že se dočkáme rozčarování z Lassallovy nešťastné iluze o nějakých socialistických zásazích nějaké pruské vlády. Své slovo řekne logika věcí. *Čest* dělnické strany však vyžaduje, aby odmítla takový klam, ještě než zkušenosti potvrdí jeho jalovost. Dělnická třída je buď revoluční, nebo není ničím.“*

Well! Na tento můj dopis z 13. mi Schweitzer odpovídá svým dopisem z 15., ve kterém požaduje, abych se ve všech „praktických“ otázkách podřídil *jeho* taktice, a odpovídá svým „*Bismarckem III*“[112] jako jejím novým příkladem!! A mně se teď opravdu zdá, že ta *nafoukanost*, s jakou vytyčil u příležitosti prohlášení proti Hessovi tu kabinetní otázku, nebyla vyvolána něžností vůči Mosesovi, ale *pevným rozhodnutím* neuveřejnit *za žádných okolností* v „Social-Demokratu“ náš pokyn německým dělníkům.

Protože se tedy s tím chlapcem musíme tak jako tak rozejít, bude líp, když to uděláme hned. Pokud jde o ty německé šosáky, ať křičí, jak chtějí. To, co je mezi nimi k něčemu, se dříve nebo později musí přidat k nám.

Souhlasíš-li s připojeným prohlášením, opiš je, podepiš a pošli mi je. Co se Ti nebude zdát, změň, protože jsem to namastil narychlo, nebo napiš nové, jak chceš.

Tvůj
K. M.

Prohlášení
Redakci listu „Social-Demokrat“

Podepsaní přislíbili svou spolupráci s listem „Social-Demokrat“ a dovolili, aby byla uveřejněna jejich jména jako spolupracovníků, pod výslovnou podmínkou, že list bude redigován v duchu stručného programu, který jim byl sdělen. Ani na okamžik nepodce-

* Viz tento svazek, str. 521.

ňovali obtížnou situaci „Social-Demokratu", a nekladli proto žádné požadavky nevhodné pro berlínský poledník. Žádali však několikrát, aby se vůči vládě a feudálně absolutistické straně vystupovalo přinejmenším právě tak směle jako vůči pokrokářům. Taktika, kterou sleduje „Social-Demokrat", však jejich další spolupráci s listem vylučuje. Názor podepsaných na královský pruský vládní socialismus a na správný postoj dělnické třídy k takovému klamu je už podrobně vyložen v *čís. 73 „Deutsche-Brüsseler-Zeitung"* z *12. září 1847**, v odpovědi na čís. 206 listu *„Rheinischer Beobachter"* vycházejícího tehdy v Kolíně, v němž se navrhovalo spojenectví „proletariátu" s „vládou" proti „liberální buržoazii". Každé slovo **našeho** tehdejšího prohlášení podepíšeme i dnes.[115]

Toho Weydemeyera Ti zítra vrátím. Co říkáš „freiligrathovsko-blindovskému" *Eidgenossenschaft*** ?[116]

Už pár dní mám karbunkl pod chrámem páně a furunkl na levém boku. Moc příjemné.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* „Komunismus listu ‚Rheinischer Beobachter' ".
** spříseženectvu.

32

Engels Marxovi

do Londýna

[Manchester] 20. února 1865

Milý Mouřeníne,

přikládám dopis od Matzeratta.*

Pokud jde o Petzlera, není ten fotograf ten pravý Petzler, je to někdo docela jiný. Fotografa jsem totiž viděl předevčírem na vědecké schůzce Schillerova ústavu[26], a ten chlap je aspoň o 20 let mladší a vypadá docela jinak. Čert ví, co se s tím muzikantem stalo.

Tvůj

B. E.

[Tužkou psaná poznámka na rubu dopisu.]

Včera jsem úplně zapomněl dopis poslat. Z Hamburku ještě odpověď nepřišla.**

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 97.

** Odpověď od Otto Meissnera (viz tento svazek, str. 87).

33

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 22. února 65

Milý Mouřeníne,

posílám Ti ve velkém spěchu to prohlášení*. Schweitzerův dopis je všivárna nad všivárnu. Ten chlap má za úkol nás zostudit, a čím déle se s ním budeme mazat, tím víc budeme smrdět. Tedy — čím dřív, tím líp. Vracím také dopisy od Liebknechta a Schweitzera. Liebknechtovi jsi musel dát pěkně co proto, když mu připadal můj dopis „milý"!

Přikládám také něco od Meissnera. Tentokrát to jde s tiskem** rychle, a to je hlavní. Na jeho plán — že určí náklad sám — jsem mu odpověděl: dobře, ale ať mi pak také *řekne*, kolik toho bude, za 2 louisdory dostane jen *první* vydání.*** (N. B.: Mezitím se už zřejmě rozhodl a dokončil tisk.)

Ve spěchu

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 100–101.
** Brožury „Vojenská otázka v Prusku a německá dělnická strana".
*** Viz tento svazek, str. 524.

34

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn před 22. únorem 1865]

Milý Frederiku,

aby ses měl v neděli čím *pobavit* a na čem si smlsnout, posílám Ti tajné příspěvky o bonapartovské smetánce.[117]

Musíš ty lístky uschovat. Poroučím se paní Lizzy.

Tvůj
K. M.

Poprvé otištěno
v Marx-Engels, Sočiněnija,
2. vyd., sv. 31, Moskva 1963

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

35

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 24. února 1865

Milý Mouřeníne,

mám tak trochu strach, co je to s Tebou, že ses dnes neozval, protože ses zmiňoval o furunklech a karbunklech na nejintimnějších (nebo spíše nejinteresantnějších) místech. Doufám, že nemusíš ležet.

Byl jsem zklamán tím víc, že jsem čekal — kromě na Weydemeyera — také na vysvětlení k tomu kolosálnímu svinstvu, které ti chlapi ze „Social-Demokratu" provedli s Tvou řečí na slavnosti londýnského dělnického spolku. Vždyť jsi podle nich mluvil vysloveně jako „Social-Demokrat". Tak jim to Eccarius určitě nenapsal.[118] Ta hanebnost a to, že v dalším čísle otiskují *pod záminkou všeobecného volebního práva* článek z „Norddeutsche Allgemeine Zeitung", *ve kterém o tom není ani slovo*,[119] mi dokazuje, že to individuum* je přímo podplaceno a má za úkol nás zkompromitovat. Doufám, že prohlášení** je na cestě. Nesmíme už váhat ani chvíli.

Je to ale trouba ten náš přítel Liebknecht, když má ty noviny kontrolovat a *zásadně* je *nikdy nečte*!

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* J. B. von Schweitzer.
** „Prohlášení. Redakci listu ‚Social-Demokrat' ".

36

Marx Engelsovi

[Londýn] 25. února 1865

Milý Frede,

promiň mi, prosím Tě, zapomněl jsem jako na smrt, že Ti mám vrátit Weydemeyerův dopis. Přikládám ho teď. Taky dopis dr. Kugelmanna s přiloženým dopisem od toho mudrce Miquela.[120] Taky recept od Kugelmanna. (Notabene, to místo v Kugelmannově dopise*, že prý jsem napsal, že chci hájit Lassalla, se týkalo *Blindova* útoku[40]. Teď jsem mu (Kugelmannovi) nalil čistého vína.** Pošli mi Kugelmannův a Miquelův dopis zpátky.) Přichází kupodivu, zrovna když nemoc znova propukla. Dal jsem si ten recept udělat a vzal jsem už prášek, ale přece jen bych chtěl vědět, co o tom soudí Gumpert. Je to hrozně protivné. Ale proti loňsku je teď rozdíl v tom, že mi to *ne*sedí v hlavě a že *(pokud není fyzicky protivné delší dobu sedět)* jsem rozhodně schopen pracovat. Cítím ostatně v celém těle, že se to zase chystá propuknout na všech možných místech.

Strohn tudy projížděl. Byl ještě v Hamburku, když došel Tvůj rukopis***, takže stačil doporučit Meissnerovi, aby rukopis přijal. Když Strohn dostal do ruky Rüstowův rukopis na totéž téma, odmítl ho. Apropos. Podnikl jsi něco kvůli své brožuře v novinách, anebo to mám udělat já? Tentokrát se sám Eccarius dopustil nepochopitelného přehmatu.[118] Když přišel jeho článek, ihned jsem mu napsal (22. února) a ptal jsem se ho, jestli snad Schweitzer tu věc *nezkomolil?* Prý ne.

* Viz tento svazek, str. 503.
** Viz tento svazek, str. 526–530.
*** „Vojenská otázka v Prusku a německá dělnická strana".

Když jsem posílal naše prohlášení* tomu oslu Wilhelmovi** (23. února), napsal jsem mu:

„V několika krátkých výňatcích z mé řeči v dělnickém spolku, které uvádí Eccarius, jsou místa, *která jsou pravým opakem toho, co jsem řekl*. Napsal jsem mu to a nechal jsem na něm, chce-li to ve svém příštím příspěvku opravit nebo ne, protože za *současných* okolností na tom mnoho nezáleží.“***

Dopisy Eccariovi a Liebknechtovi jsem psal proto, aby se Schweitzerovi (jenž ovšem ze soukromého dopisu, který ode mne zrovna předtím dostal,† velmi dobře věděl, o co jde) v případě nutnosti, kdyby chtěl využít Eccariův přehmat k své sebeobraně, tato ústupová cesta odřízla. Mezitím jsem Eccariovi soukromě sdělil, aby s tou hloupostí nedělal žádný poprask, dokud by si to nevyžádalo takové Schweitzerovo vystoupení. Eccariovi bylo hrozně zle, a proto se tam asi ten nesmysl vloudil. Na druhé straně si myslím, že Schweitzer, který už měl v rukou Liebknechtovu výpověď a byl proto připraven na naše prohlášení, se s velkou chutí příspěvku chopil, 1. aby pasáží o *Prusku* dokázal, jaké *extravagantní* věci od *něho* požadujeme, 2. aby dokázal ze závěru příspěvku, že ve skutečnosti přece jenom souhlasíme *s ním*.[121] Ten galantuomo ostatně zapomíná, že jsem si nechal kopii svých *soukromých dopisů*, které jsem *jemu* napsal.

Informoval jsem Liebknechta, aby tu věc, odmítne-li ji Schweitzer, poslal do „Berliner Reform“; aby to zároveň sdělil Schweitzerovi s tím, že jsem současně poslal prohlášení dvěma porýnským listům, že tedy Schweitzer tentokrát přece jen nemůže způsobit *žádné průtahy*. Skutečně jsem poslal 2 kopie Siebelovi a uložil jsem mu, aby to dal *dva dny po obdržení mého dopisu* do „*Rheinische Zeitung*“ a do „*Düsseldorfer Zeitung*“ (to druhé je dělnický list), aby nám také podal zprávu, jak to bude případně komentovat tamější tisk.[122] Tentokrát už tedy nemůže Schweitzer na věci nic změnit. Nedivil bych se, kdyby lassallovci, zejména v hamburském

* „Prohlášení. Redakci listu ‚Social-Demokrat‘ “.
** Wilhelmu Liebknechtovi.
*** Viz tento svazek, str. 525.
† Viz tento svazek, str. 98–100.

„*Nordstern*“, prohlásili, že jsme se *zaprodali buržoazii*. Ale na tom nezáleží!

„Mezinárodní sdružení“ dosáhlo toho, aby ve výboru pro vytvoření nové Reformní ligy měla většina takové složení, že *celé vedení* je v našich rukou.[123] Podrobněji jsem o tom napsal E. Jonesovi.

V Paříži propukl takový rozkol mezi našimi vlastními zmocněnci, že jsme poslali do Paříže Lubeze, aby tam zjednal jasno a urovnal rozpory. Schily je mu v jeho pověřovacích listinách přidělen jako pobočník a já jsem Schilyho soukromě instruoval.[124] Byli bychom mohli v Paříži prodat 20 000 průkazů, ale protože jedni obviňovali druhé, že prý za nimi stojí Plon-Plon atd., muselo se vydávání průkazů nejdříve pozdržet. Za tohoto vojenského despotismu panuje ovšem na obou stranách veliká podezíravost (zdá se mi, že si tentokrát obě strany křivdí), a lidé si to nedovedou mezi sebou vypořádat a dorozumět se na schůzích nebo v tisku. K tomu přistupuje ještě jedna okolnost: Dělníci si patrně zamanuli, že *vyloučí* každého literáta atd., což je přece nesmysl, protože je potřebují v tisku, ale dá se to prominout, protože literáti ustavičně zrazují. Literáti zase podezírají *každé dělnické hnutí*, které se k nim staví záporně.[125]

Když už mluvíme o těch „literátech“, napadá mě, že zdejší dělníci *(angličtí)* chtějí, abych se po přeměně „*Bee-Hive*“, k níž dojde do 3 měsíců, *stal redaktorem*, a už mi to oznámili. Já si to ovšem promyslím ze všech stran, než podniknu nějaký krok tak či onak.

A tak i v Paříži stojí na jedné straně *Lefort* (literát, mimoto majetný, tedy „buržoa“, ale naprosto neposkvrněné pověsti, a pokud jde o krásnou Francii, faktický zakladatel naší společnosti) a na druhé straně *Tolain*, *Fribourg*, *Limousin* atd., a to jsou dělníci. Nu, podám Ti zprávu, jak to dopadlo. Jisté ovšem je, jak mi pověděl jeden známý, Wolff, který se právě vrátil z Paříže, že je tam o „Mezinárodní sdružení“ velký zájem. Už se do toho vložily také „*Débats*“*.

Co se týče londýnských unionů etc., dostáváme každý den

* „Journal des Débats politiques et littéraires“.

novou přihlášku, takže se s námi pomalu, ale jistě bude muset počítat.

Ale tím také začínají potíže. Mr. *Beales* (*notář z Middlesexu*, dnes jeden z *nejpopulárnějších* lidí v Londýně, předseda Polské ligy[66], spoluzakladatel nové Reformní ligy, ve skutečnosti prostředník mezi dělnictvem a buržoazií, mimoto navíc ještě *čestný* a ochotný) souhlasil už s tím, aby byl navržen za člena do naší rady. Příležitost se naskytla tím, že jsme jako podvýbor měli spolu s ním připravit na příští středu polské shromáždění (které měl řídit markýz Townshend).[126] Pro mne to bylo hodně mrzuté. Mohl jsem tomu ovšem zabránit *násilím*, protože všichni představitelé z kontinentu by byli do jednoho hlasovali se mnou. Ale nechtěl jsem způsobit takový rozkol. Dosáhl jsem tedy soukromými dopisy nejdůležitějším anglickým členům*, že ten, kdo navrhl Bealese, *ne*předložil znovu svůj návrh. Jako „*oficiální*" důvod se uvedlo, že 1. při příštích parlamentních volbách Beales bude kandidovat za Marylebone a že naše společnost nesmí rozhodně působit dojmem, že slouží zájmům parlamentní ctižádosti kohokoli; 2. že si můžeme s Bealesem navzájem lépe nahrávat, když poplujeme různými plavidly. Toto nebezpečí je tedy prozatím zažehnáno. Ostatně už i jiní členové parlamentu, jako Taylor atd. (chlapi, kteří jsou ve spojení s Mazzinim), si pospíšili, aby nám sdělili, že teď *prý není vhodná* doba pro polské shromáždění. Odpověděl jsem jménem naší rady, že dělnická třída má svou vlastní zahraniční politiku, která se rozhodně neřídí tím, co buržoazie považuje za vhodné. Pokládali vždycky za vhodné popichovat Poláky, když začínala nějaká nová vzpoura, zrazovat je svou diplomacií, když vzpoura pokračovala, a odvrátit se od nich, když je Rusko rozdrtilo. Ve skutečnosti je účelem shromáždění především finanční podpora. Mají snad chudáci emigranti (*tentokrát většinou dělníci* a *rolníci*, které rozhodně nepodporuje kníže Zamojski a spol.) umřít hlady, protože je podle anglické buržoazie zrovna teď nevhodné třebas jenom vyslovit jméno Polska?

Přiložený výstřižek je článek *pana Blinda z „Morning Star"*.[127] Mazzini, který přece Fontanovi prohlásil o Blindovi, že to je *lhář*,

* Viz tento svazek, str. 522—523.

se ovšem vztekal, protože *jeho* zdejší *společnost italských dělníků*[16] poslala mou „Adresu"* do světa v italském znění, aniž vypustila některá místa, jak to *výslovně* žádal pan Mazzini, např. kde se mluví proti buržoazii.

Tvůj
K. M.

Apropos! Trochu portského vína a klaretu mi za nynějších okolností udělá moc dobře.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* „Inaugurální adresa Mezinárodního dělnického sdružení".

37

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 27. února 65

Milý Mouřeníne,

protožes mi slíbil, že při Meissnerově kladné odpovědi *určitě* uděláš *hned* potřebné kroky kvůli těm novinám*, spoléhal jsem se, že se tak stalo. Poslal jsem ale dnes příslušný materiál Siebelovi**, Liebknechtovi a kolínskému Kleinovi (kvůli „Rheinische Zeitung"),[128] protože nesmíme ztrácet čas. Máš-li ještě nějaké další lidi, kteří by mohli pro to něco udělat, napiš jim — snad Kugelmannovi? Vracím v příloze jeho dopis, a také Miquelův — u toho mne velmi pobavilo, jak mudrlantsky zpracovává teorii, aby si z ní udělal piedestal pro úřad starosty a bratříčkování s měšťáky.[120] Tak nějak si bude jednou představovat svět Heinrich Bürgers, kdyby ho někdy udělali starostou v Nippes nebo Kalscheurenu.

Jonesovi znova zasedá ten soud, ještě jsem ho neviděl. Zítra víc, bije sedm, a já musím s dopisem na poštu.

Tvůj

B. E.

Portské nemám na skladě a musím je teprve sehnat, udělám to ale hned.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 87.
** Viz tento svazek, str. 531—532.

38

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 3. března 1865

Milý Mouřeníne,

musíš mi prominout, že jsem tenhle týden psal tak lajdácky. Byl tady Borkheim a stál mě spoustu času — dnes večer ale odjel — a k tomu ještě ta panika s bavlnou, kterou vyvolal Shermanův postup[53], nekonečné škrábání a marné pokusy zbavit se skladovaného zboží. Věřím, že za 14 dní bude Richmond vyklizen a že za čtyři týdny dojde k poslední rozhodující bitvě, jestliže si Lee nevymůže nějakým zázrakem novou 2—3měsíční šibeniční lhůtu.

Musím teď domů, psát ještě Meissnerovi a Siebelovi, který se velmi snaží — říká, že Ti to prohlášení* poslal. Jsem rád, že je to konečně venku, ale v tom zatraceném „Social-Demokratu" z 1. března *ještě nic* není — snad zase necouvají?[129] Jako by mi spadl kámen ze srdce, že jsme se konečně rozešli s tou pakáží. Teď se tam tedy objevil velký závěrečný článek o Bismarckovi,[130] který má zase všechno napravit. O, jerum, jerum, jerum.

Tvůj

B. E.

Žádné pořádné portské jsem v tom spěchu ještě nesehnal, ale klaret jsem poslal včera. Po tom portském se ještě poohlédnu.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* K. Marx a B. Engels, „Prohlášení. Redakci listu ‚Social-Demokrat' ".

39

Marx Engelsovi

do Manchesteru[23]

[Londýn] 4. března 65

Milý Frede,

dnes vyšlo v „Social-Demokratu" naše prohlášení*. Pan Schweitzer nám věnoval — s tím, že prohlášení obou „pánů" nepotřebuje žádné další komentáře — „*anonymně*" jeden z těch svých „hlubokomyslných idiotských" úvodníků.[129] Lassalle a B. Becker, „president lidstva", na věčné časy! V každém případě mám v rukou velmi pokorné písemné pozvání od pana Schweitzera aj. Siebel poslal 5 novin s prohlášením („Barmer", „Elberfelder", „Düsseldorfer", „Rheinische" a „Neue Frankfurter").[122] Přiložený výstřižek je z „*Elberfelder*". Jsem rád, že jsme za prvé z toho „venku", a za druhé, že jsme „v tom" byli. Bez toho bychom nikdy nepronikli do „Lassallova tajemství".

Psal jsem kvůli Tvé brožuře** (vytištěná vypadá *velmi dobře;* při eventuálním druhém vydání by stačilo tu a tam pozměnit větu) Kugelmannovi (vrať mi jeho recept). Můžeš mi poslat ještě 2 výtisky? Rád bych o tom totiž dostal přes Eccaria dvě stručné zprávičky do toho Benderova plátku*** (Londýn) a do „*Hermanna*"; sotva to ale půjde, nepošleme-li jim 2 exempláře.

„*Polské shromáždění*" (ve středu) proběhlo velmi dobře a bylo na něm *plno,* ačkoli je buržoové prohlásili za „časově nevhodné" a dělali všechno, aby je překazili.[131]

Francouzské události jsou velmi zamotané.[63] Zprávu o nich a také

* K. Marx a B. Engels, „Prohlášení. Redakci listu ‚Social-Demokrat' ".
** „Vojenská otázka v Prusku a německá dělnická strana".
*** „Londoner Anzeiger".

Schilyho hlášení (ze kterého musím ještě dnes přeložit výňatky, resp. předložit je podvýboru) dostaneš v příštím dopise. Prozatím jen tolik, že teď probíhá boj mezi našimi původními dělnickými činiteli a politicko-sociálními pány (včetně šéfa „Association", kterou Moses* tolik obdivuje)** o to, *kdo* z nich má být ve spojení s námi. Francouzští*** a zvlášť *pařížští* dělníci (spojení máme ale už i v 25 jiných francouzských městech) se dívají na londýnskou radu doslovně jako na „zahraniční" dělnickou vládu.

Major Wolff si odseděl svůj trest v Alessandrii a vrátil se.

Apropos: Řekl jsem Ti už, že *Mazzini* později přece jen potají projevil před Fontanou svou „nelibost" (a že dává přednost K. Blindovi, kterého sám prohlásil za „lháře")?†

Víno došlo včera, děkuji za ně.

Už týden tu mám zase švagra†† z Mysu†††, odjíždí příští úterý. Přijela s ním má neteř§ z Maastrichtu (dcera mé sestry, vdovy po Schmalhausenovi), kterou musím asi za týden vyprovodit domů.

Můj starý neduh mě týrá na různých citlivých a „nemístných" částech těla, takže se mi špatně sedí.

Apropos: copak ta záležitost s Lupusem není ještě docela uzavřena?[2] Od pana Borchardta jsem taky neslyšel nikdy ani slovo o peněžních pohledávkách, které chtěl vymáhat. Přiložené lejstro Ti posílám jako příklad, abys viděl, jak se lidé na mne obracejí s nejrůznějšími nároky, které se mi už úplně vykouřily z paměti. Tohle je poslední, který se táhne ještě z dob „Neue Rheinische Zeitung". Přitom to musím všemožně respektovat, protože by mi jinak udělali veřejný skandál.§§

Konfederace zřejmě dodělává.

Salut.

Tvůj
K. M.

* Moses Hess.
** Viz tento svazek, str. 119.
*** V originále nečitelné.
† Viz tento svazek, str. 109–110.
†† Johana Carla Jutu.
††† Mysu Dobré naděje.
§ Caroline Schmalhausenová.
§§ Viz tento svazek, str. 116–117.

Nemohl bys mi poslat nějaké dokumenty o bavlnářské krizi z manchesterského tisku?*

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 45 a 57.

40

Engels Marxovi

do Londýna[23]

Manchester 6. března 1865

Milý Mouřeníne,

dostal jsem Tvůj předvčerejší dopis a dnes také „Social-Demokrat" s komickým článkem, ve kterém jsme exkomunikováni.[129] Je to ale psina.

Mám chřipku, tak jsem byl dneska většinou doma, chci ale, jakmile to půjde, zajít k advokátovi kvůli tomu dědictví po Lupusovi.[2] Jakmile to uzavře, bude všechno v pořádku; Borchardt už těch 100 liber dostal (tj. po odečtení částek, které už inkasoval) a Schillerův ústav[26] svých 100 liber taky; dále jsem dal advokátovi asi 150 liber na daně a čekám jen na jeho účet, zbytek Ti pak hned pošlu. Předběžné vyúčtování Ti připravím za pár dní, abys viděl, jak to zhruba vypadá.

Přikládám dopisy od Siebela a nějakého Langa*. Co si o tom myslíš? Vrať mi to, také *Meissnerův* dopis, ten nutně potřebuji, abych s ním mohl korespondovat. Výňatky mu posílám, aby viděl, že i my máme lidi, kteří přikládají ruku k dílu.

Naše prohlášení** otiskla i „Kölnische Zeitung", ale jenom po ta slova, že taktika „Social-Demokratu" vylučuje naši další spolupráci.

Bruhna Ti vracím v příloze. Jak se mohlo k čertu stát, že dlužíš tomu chlapovi peníze?*** Napiš mi, kolik to dělá, a já Ti to hned pošlu.

* Viz tento svazek, str. 541.
** „Prohlášení. Redakci listu ‚Social-Demokrat' ".
*** Viz tento svazek, str. 114 a 118–119.

Odesílám tady s tím 2 výtisky brožury*. Jsou to poslední. Objednal jsem ale zase nějaké. Brožuru anoncují v „Kölner Zeitung“**.

Co to má být, ty „dokumenty o bavlnářské krizi z manchesterského *tisku*“, o kterých mluvíš?*** Nemyslíš snad podpůrný komitét[28]? Maclura jsem neviděl už delší dobu, ale řeknu si mu o to, hned jak ho uvidím.

Gumpert nemá o tom Kugelmannově fosforečňanu vápenatém valné mínění. Není to rozhodně nic specifického. Říká, že se máš cpát arzenikem. Recept Ti vracím.

Teď musím do Schillerova ústavu, předsedat výboru. Apropos, jeden člověk z ústavu, chemik†, mi nedávno vysvětlil ten Tyndallův pokus se slunečním paprskem.†† Je to jedinečné.

Tvůj

B. E.

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* B. Engels, „Vojenská otázka v Prusku a německá dělnická strana“.
** „Kölnische Zeitung“.
*** Viz tento svazek, str. 115.
† Pravděpodobně Carl Schorlemmer.
†† Viz tento svazek, str. 95.

41

Marx Engelsovi

do Manchesteru[23]

[Londýn] 7. března* 1865

Milý Frede,

švagr se dnes vrací na Mys.** Musím ho vyprovodit na loď. Proto nemám čas a sděluji Ti velmi stručně jen toto:

1. *K Bruhnovi.* Jistý pařížský dělník dostal od jednoho dělníka z Hamburku dopis, že Bruhn si o nás vymýšlí nejrůznější pomluvy. Za prvé mu prý dlužím 60 tolarů, které jsem mu nevrátil. Za druhé jsme my dva prý prodali pruské vládě, respektive „policejnímu radovi Stieberovi" rukopis o emigrantech.[132] Ten Pařížan poslal dopis Lessnerovi a Lessner mně. Odpověděl jsem mu obratem, aby sdělil Pařížanovi toto: neměl jsem *nikdy* (jak jsem byl tenkrát přesvědčen) s Bruhnem žádnou peněžní transakci a vůbec si myslím, že Bruhn práší, když říká, že měl někdy 60 tolarů. Dále: vysvětlil jsem mu, jak to bylo s tou Bangyovou aférou s rukopisem, a odvolal jsem se přitom na naše prohlášení z dubna 1853*** v „New-Yorker Criminal Zeitung"† a na příslušné stránky v „Panu Vogtovi". A tu máš! Nato přišel Bruhnův dopis. Prohrabal jsem tu svou mozkovici a zdá se mi, že si vzpomínám na tohle: na jaře 1849 jsem přijel do Hamburku, abych tam sehnal peníze pro „Neue Rheinische Zeitung". Měl jsem právě tak na to, abych se dostal do Hamburku. Bydlil jsem tam ale 14 dní v prvotřídním hotelu.

* V orig. května.
** Viz tento svazek, str. 114.
*** V orig. ledna 1852.
† Karel Marx, „Hirschova dobrovolná přiznání".

Baronu Frischovi, který nám chtěl poslat později finanční podporu, jsem řekl, že potřebuji peníze na účet v hotelu a na zpáteční cestu. Nejasně si teď vzpomínám, že jsme se dohodli — protože já nechtěl vzít ty peníze jako „dar" a on je zase nechtěl zpátky — že je dostane *Bruhn*, který byl už tenkrát takový lump jako teď. Zapomněl jsem na celý ten nesmysl; Bruhnovi jsem ale teď napsal, že si nevzpomínám na žádnou peněžní transakci s *ním*. Protože po mém návratu z Hamburku do Kolína byly „Neue Rheinische Zeitung" zakázány a já sám byl vypovězen z Pruska, je možné, že jsem na to *já* ve víru tehdejších událostí zapomněl. Nápadné je, že čekal s *upomínkou* od roku 1849 do roku 1865. Je to ale jednoduché. Ať napíše, *co* si myslí, že u mne má, a pošle mi Grübelovu adresu. Napíšu pak sám Grübelovi. *Potvrdí-li* jeho výpověď, dostane, co na mně chce. Tenhle způsob je naprosto nezbytný, protože si tím nejsem *dosud* jist a protože jsem opravdu neslýchaným způsobem vykořisťován takovými požadavky.

2. Z *přílohy od Schilyho* vidíš, co se dělo v Paříži, kam jsme poslali Le Lubeze, aby urovnal spory, které tam propukly. (Také *Schily* dostal od nás plnou moc k jednání,* protože jsme znali Le Lubezovy sympatie k Lefortovi.[63] V té souvislosti stojí za zmínku, že *Béluze*, president lidové banky[133], který řídí několik těch pařížských sdružení, a právě tak i jejich orgán „L'Association", jde s Lefortem.) *Další* — což se z hlediska naší činnosti rozhodne teprve dnes večer — v *příštím dopise*.

3. Vracím ty věci od *Siebela*. Pokládám za *velmi nevhodné*, že tu noticku** poslanou do „Düsseldorfer Zeitung" datuje z *Londýna* a že tak odhaluje *mne* jako jejího pravděpodobného autora.

4. Přikládám Liebknechtův dopis.

5. Přikládám opis oběžníku ženevské pobočky Sdružení.[134]

6. Přikládám dopis od Meissnera.

7. *Lange:* neodbývat ho hned.*** Napiš mu, že udělá nejlíp, když Ti to bude posílat poštou, po 2 výtiscích, ze kterých mi

* Viz tento svazek, str. 108.

** B. Engels, „Noticka o brožuře ‚Vojenská otázka v Prusku a německá dělnická strana' ".

*** Viz tento svazek, str. 116.

vždycky jeden pošleš. Že se musíme *prozatím*, jak sám správně uznává, po těch posledních zkušenostech zdržet spolupráce s jakýmkoli německým listem. Že ale má samozřejmě, jako každý, kdo vydává časopis, právo uveřejnit z Tvé brožury* výňatky, jaké uzná za vhodné.

Salut.

Tvůj
K. M.

Do prvního čísla (2 archy) Blindova „*Eidgenosse*" přispěli jen Blind, Struve a Rasch. Triviálnosti. Na obrázku je ruka s dýkou, jak se chystá na „tyrana".[135]

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* „Vojenská otázka v Prusku a německá dělnická strana".

42

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 10. března [1865]

Milý Frede,

mohu dnes napsat jenom těchto několik řádek, protože mám jinou práci.

Herweghovo a Rüstowovo prohlášení je dobré. Ten pan Schweitzer má ale drzost, když přece ví, že by stačilo, abych zveřejnil jeho vlastní dopisy. Co má ale také dělat, rošťák jeden, když je v bryndě.

Ty žvásty, které cituje z „Neue Frankfurter Zeitung", jsou, jak jsi už jistě uhodl, od studiosa Blinda.[136] Posílám Ti první číslo „*Lokaje*"* těch sesazených králů demokracie, těch „mistrů vlastní reklamy" a „dryáčníků" à la Holloway. Musíš poslat o tom chlapovi pár anekdot Siebelovi, ať je dostane do různých listů.

Ostatně, kdyby se Tvá brožura** měla dožít druhého vydání, dalo by se v krátké předmluvě několika málo slovy oficiálně konstatovat *naše* stanovisko k tomu lassallovskému hnoji a k „Social-Demokratu". Bylo by přirozeně *pod* naši důstojnost mořit se přímo s tou lotrovskou pakáží v nějakých malých žurnálech.

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Jde o časopis „Der deutsche Eidgenosse".
** „Vojenská otázka v Prusku a německá dělnická strana".

43

Engels Marxovi

do Londýna[23]

Manchester 11. března* 1865

Milý Mouřeníne,

ta Schweitzerova nestydatost je opravdu směšná. Dokazuje ale, jak hluboce ho postihl náš odchod** a jak dobře si uvědomuje, *co všechno* to znamená pro ten jeho plátek. Že se *připojili k* **našemu** prohlášení*** Herwegh a Rüstow, to může mít nejrůznější důvody.[136] Schweitzer ale brzo pocítí, hlavně na Rýně, co mu bude platné to jeho chvástání. Siebel se skvěle postaral o rozšíření brožury†. „Bonner Zeitung" z ní už uveřejnily dvakrát dlouhé výňatky a chtějí toho otisknout víc. Také „Rheinische"†† přináší dlouhý výňatek. Při našem postavení mezi porýnskými dělníky bude agitace té kliky proti nám málo platná.

Tu věcičku z „Neue Frankfurter Zeitung" mi právě poslal Siebel. Studiosus Blind je pořád stejný. Pár Lassallových frází mu musí vystačit na celý rok. „Lokaje"††† jsem ještě nedostal.

Ta záležitost s dědictvím je vyřízena, advokát pošle příští týden účet — má ještě dostat nebo zaplatit asi 10 šilinků, nevěděl to přesně. Budu Ti tedy moci poslat ty peníze v pondělí.[2] Zatím přikládám *své* vyúčtování, podle kterého máš dostat ještě asi...§ liber.

* V orig. února.
** Přerušení spolupráce se „Social-Demokratem".
*** K. Marx a B. Engels, „Prohlášení. Redakci listu ‚Social-Demokrat' ".
† „Vojenská otázka v Prusku a německá dělnická strana".
†† „Rheinische Zeitung".
††† „Der deutsche Eidgenosse".
§ V orig. schází číslice.

Jak si jenom ten Liebknecht představuje Manchester! Nemá co do huby a ptá se mne, kolik tu stojí dům „*se zahradou*"![137] Je opravdu praštěný. Schweitzer se prý *nemohl* zaprodat Bismarckovi, protože by to *musel* udělat prostřednictvím té staré mrchy*!

Nový rozmach hnutí mi ostatně dává zatraceně do těla. Čert aby to vzal, člověk celý den vyřizuje korespondenci pro firmu, a potom má ještě večer do 1—2 hodin znova korespondovat pro stranu, s nakladateli atd.

Langa, jeho brožuru, mi poslal Siebel.[138] Je to zmatené, píše jako Malthus křížený s Darwinem a koketuje na všechny strany; přesto je tam pár pěkných míst proti Lassallovi a propagátorům buržoazních spotřebních družstev. Pošlu Ti to teď někdy.

Vracím v příloze také Schilyho dopis, který mne velmi pobavil. Náš starý kamarád se krásně vyrovnává se svým diplomatickým posláním.[124] Jak jste to urovnali?

S Jonesem nic není. Sotva přestane zasedat jeden soud, začne druhý. Zločinecká branže zřejmě utěšeně vzkvétá.

Adios, a srdečný pozdrav dámám.

Tvůj

B. E.

Provedení závěti W. Wolffa.

	Debet:
Zaplaceno firmou Steinthal & Co:	
včetně úroku	1083. 9. 3. liber št.
Zaplaceno firmou Heywood Brothers	
včetně úroku	234.14. 9. —"—
Nedoplatky inkasované dr. Borchardtem	66.13. —"—
	1384.17.— liber št.

	Kredit:
Vyplaceno Marxovi	234.14. 9. liber št.
—"—	350.— — —"—
—"—	200.— — —"—
—"—	40.— — —"—
	824.14. 9. liber št.

* Sophie von Hatzfeldtové.

Vyplaceno Borchardtovi		100.— —	liber št.
—"— Schillerovu ústavu		100.— —	—"—
—"— Engelsovi		100.— —	—"—
—"— advokátu Woodovi		150.— —	—"—
Zaplaceno Borchardtovým prostřednictvím	účet domácímu	13. 4. 9.	—"—
	pohřební výdaje	57.11.—	—"—
	2 účty	1. 2. 4.	—"—
	daň z pozůstalosti	30.— —	—"—
		1376.12.10.	liber št.
	Saldo	8. 4. 2.	liber št.

K tomu přijdou ještě nějaké úroky, které máš u mne za dobu od 9. listopadu (kdy jsem dostal od Steinthala ten zbytek asi 633 liber, ale poslal jsem Ti nejdřív jen 200 liber a odkládal jsem také jiné platby). Dnes už se na to nemohu podívat, protože pokladník zamkl příslušnou knihu a je už pryč; dostaneš to spolu s vyúčtováním od Wooda, ale moc toho nebude. Hlavní úrokový zisk byl především v tom, že těch 633 liber bylo od května do listopadu u Steinthala, což dalo asi 16 liber, které jsi dostal navíc.

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

44

Marx Engelsovi

do Manchesteru[23]

[Londýn] 13. března 1865

Milý Engelsi,

s tím vyúčtováním se mýlíš potud, žes mi sice poslal *8. června* 235 liber, začátkem *července* 350 liber (to datum na dopise, ve kterém byly peníze, nebylo, ale já to vím podle dopisu z 5. července, ve kterém mi tu zásilku oznamuješ) a *9. listopadu 1864* 200 liber; ale těch *40* liber, uvedených v účtu jako poslední položka, jsi mi *nikdy neposlal* — jenom jsi mi (v přiloženém dopise z 9. listopadu) *oznámil, že možná budou.* Doufám, že se o tom přesvědčíš, až se podíváš znova do svých knih, a že mi v tom případě ty peníze hned pošleš, ještě než odjedu (se svou neteří*) na kontinent, což má být koncem tohoto týdne.[139]

Pokud jde o tu *Schweitzerovu drzost*, rozhodl jsem se jinak. Jsou určité věci, které člověk vysvětlí veřejnosti docela rád, ale může to udělat jen jako *odpověď na přímou provokaci* a nesmí tedy propást vhodný okamžik. A to je případ Schweitzerovy poznámky, spojené s těmi Blindovými kecy.[136] Chci odpovědět v „*Düsseldorfer Zeitung*", sice za *nás oba*, ale podepsat to *sám*, protože *by bylo směšné dělat Tě spoluzodpovědným za svého „Achilla"*[140] a protože budu citovat (*alespoň* podle svého plánu) hlavně dopisy, které Schweitzer poslal mně.

Mám tedy takový plán:

Schweitzer přetiskuje z „Neue Frankfurter Zeitung" lži, o kterých ví, že to jsou lži. (Byl ten článek otištěn jako redakční, nebo jak?) Totiž: 1. v prospektu, který nám poslali a který „byl

* Carolinou Schmalhausenovou.

vytištěn jako rukopis", nebylo ani Lassallovo jméno, ani jediné slovo o něm. (Tomu zabránil Liebknecht.) 2. Kvůli té nestydatosti — že orámoval svůj chvalozpěv pasáží ze soukromého soustrastného dopisu — se mi Schweitzer co *nejpokorněji* omlouvá lístkem z 30. prosince. 3. Ukáži stručnými výňatky ze Schweitzerových dopisů od 30. prosince 64 do 15. února 65 (jeho poslední dopis), že konflikt ohledně „*taktiky*" trval od *prvního* ukázkového čísla* až do našeho prohlášení** o přerušení spolupráce a vůbec nespadl z nebe, jak tvrdí náš počestný Schweitzer, potvrzující tím Blindovy kecy. Tahle stručná mozaika výňatků ze Schweitzerových dopisů zároveň ukáže, jak *servilně* si vůči nám počínal ten dobytek, ze kterého se najednou stal, když dostal kopanec, takový *sprosťák*. Měšťákům i dělníkům (a také Rüstowovi) jen prospěje, když si to přečtou. Vůbec to bude dobrý *úvod* k rozchodu s „lassallovstvím", který nevyhnutelně přijde. (Ve srovnání se studiosem Blindem — kdyby ten červ zase vylezl — budu přirozeně vždycky mluvit o Lassallovi jako o mrtvém lvu a o něm jako o živém oslu. Je to vůbec nepřístojnost, že se „tak neučený" bádenský putykář staví na stejnou úroveň s člověkem, který studoval Herakleita a římské dědické právo.)

Napiš obratem, jestli můj plán schvaluješ, protože nesmím ztrácet čas. (Nezapomeň také napsat, v jaké podobě vyšly v „Neue Frankfurter Zeitung" ty Blindovy cancy.) Pokládám to za nutné.

Ačkoli nemám jako Ty to potěšení dopisovat si s Moudrým*** a nemohu ho proto taky vzít na hůl, mám v poslední době — nehledě na to, že mám stále ty furunkly — pekelně práce; včera jsem se např. dostal do postele až ve 4 ráno. Kromě práce na knize† mě připravuje o strašnou spoustu času *Mezinárodní sdružení*, protože jsem teď fakticky jeho hlavou. A to je nějaká ztráta času! (Právě teď, kdy jsou ty potíže s Francouzi a zároveň tady ta volební otázka[123] atd.) Tak například ty patálie s Francouzi:

28. února přijeli z Paříže Tolain a Fribourg. Zasedá *ústřední*

* „Social-Demokrat" z 15. prosince 1864.
** „Prohlášení. Redakci listu ‚Social-Demokrat' ".
*** Gottfriedem Ermenem.
† „Kapitál".

*rada**, kde podávají vysvětlení a hádají se s Le Lubezem až do půlnoci. Potom posezení v Bolleterově hospodě, kde jsem musel ještě podepsat na 200 průkazů. (Dal jsem teď změnit tuhle pitomou proceduru tak, že naše podpisy jsou vryty přímo do štočku a vlastnoručně to podepisuje jenom generální tajemník. Těch 1000 průkazů, co nám zbyly z prvního vydání, se ale muselo ještě podepsat postaru.)

1. března. Polské shromáždění.[131]

4. března. Podvýbor jedná o francouzské otázce až do jedné hodiny v noci.

6. března. Podvýbor jedná o témž do jedné v noci.

7. března. Ústřední rada zasedá do půlnoci. *Přijímají se usnesení. (Přikládám usnesení* spolu se soukromou instrukcí, kterou ústřední rada posílá Schilymu, *jmenovanému* — jak vidíš z rezoluce čís. V — *delegátem (vyslancem) ústřední rady v Paříži.)*[141]

(To zasedání ze 7. března, na kterém byl Le Lubez poražen na hlavu, bylo trapné, bouřlivé, a dělalo speciálně na Angličany dojem, že Francouzi opravdu potřebují nějakého toho Bonaparta!) A k tomu si teď ještě u mne *podávají dveře* lidé kvůli té sobotní (11. března) konferenci s Brightem atd.[142] Referoval jsem o ní stručně Jonesovi (ptal se mne na to předem v pátek) a pověřil jsem ho, aby Ti řekl, co jsem mu napsal.

Co ale dělat, můj drahý? Když někdo řekne A, musí říci i B.

Z přiloženého „*Nordsternu*" (podívej se na 2 první úvodníky) vidíš, že Bruhn se hned dal přes svou nenávist vůči nám zlákat ze *závisti* k vystoupení *proti* Schweitzerovi.[143] To je velmi důležité, protože Bruhnův list je starší a v každém případě tak vznikla *trhlina přímo v táboře těch chlapů.*

Tento týden vyjde stručná noticka** o Tvé brožuře v Benderově „Anzeigeru"***. Do „*Hermanna*" (Juchovi) jsem ji poslal: ať ji posoudí podle *svých* názorů. Udělá to.† Zvolil jsem si tu formu proto,

* V rukopise následuje nečitelné slovo.

** K. Marx, „Recenze Engelsovy brožury ‚Vojenská otázka v Prusku a německá dělnická strana' ".

*** „Londoner Anzeiger".

† Viz tento svazek, str. 130.

že jsem si před Juchem vždycky dělal legraci z oznámení, která posílal Blind do „Hermanna" kvůli Blindovi a o Blindovi, a protože my dva tu platíme za *jednu* osobu.

Salut.

Tvůj
K. M.

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

45

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 14. března 1865

Milý Mouřeníne,

u těch 40 liber jde jedině o to vzpomenout si, jak to bylo v listopadu; figurovaly tenkrát jako „vyplacené" Tobě, ale bez data. Měl jsem sám takový dojem, že jsem Ti těch 40 liber snad *ještě neposlal*, protože jsem ale neměl příležitost podívat se na to, mohl jsem se řídit jen svou záznamní knihou. Zkontroloval jsem dnes své konto v hlavní knize, ale nemohu ani tam najít nic, co by se toho týkalo. Když jsi ale těch 40 liber nedostal a já mám zároveň stejný dojem, tak to stačí, už jsem pokladníkovi nařídil, aby Ti připravil ty peníze na zítřek.

Pokud jde o to prohlášení v „Düsseldorfer Zeitung", plně s Tebou souhlasím.* I když je vcelku úplně fuk, jestli si pan Schweitzer jednou dovolí nějakou nestydatost, zlobilo mne, že si ten tuctový zelenáč, ten všivák, může na nás beztrestně takhle vyjíždět. Navíc by se těch jeho patolízalských dopisů později nedalo vůbec využít, kdyby nebyly zveřejněny *teď*. A je vůbec dobře, když takové individuum čas od času dostane po hubě. Udělej to tedy hned a požádej Dresemanna o 2 výtisky, abych z nich jeden dostal já.

Ve spěchu

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 125.

46

Marx Engelsovi

do Manchesteru[23]

[Londýn] 18. března 1865

Milý Frede,

měl bych Ti psát o mnoha věcech, včetně několika důležitých. Zítra ale odjíždím[139] a mám ještě vyřídit spoustu věcí, tak jenom těchto několik fakt:

Poslední poloviny bankovek jsem dostal.

Poštovní bon můžeš poslat ženě.

Dostal jsem lístek od Bendera, který chce 50 kusů atd. Tvé brožury*, sám jsem ji poslal *O. Meissnerovi*, protože jsem mu musel dnes psát. Může se stát, že Meissnerova odpověď přijde pro *příští číslo* „*Londoner Anzeigeru*" *příliš pozdě*. Protože Bender nesporně dovede takové věci rozšiřovat v Anglii nejlíp, pošli mu **obratem**, můžeš-li (tj. víš-li to už sám), *informaci o ceně brožury*. Uvede ji pak hned v příštím čísle. Adresa je 8, Little Newport Str., Leicester Square.

Udělal jsem Benderovi stručný, velmi povšechný článeček,** jaký mi připadal vhodný pro jeho list*** — něco jako resumé obsahu; a Juchovi jsem naproti tomu zase poslal jen Tvou brožuru s výzvou, aby si ji zkritizoval ze svého stanoviska a po svém.† Dostal jsem pak od Jucha přiložený lístek *(založ ho!)*. Nebyl už naprosto čas na kritiku. Poslal jsem tedy Juchovi noticku (vyšla dnes v „Hermannu"),

* „Vojenská otázka v Prusku a německá dělnická strana".

** „Recenze Engelsovy brožury ‚Vojenská otázka v Prusku a německá dělnická strana' ".

*** „Londoner Anzeiger".

† Viz tento svazek, str. 127.

původně určenou pro Bendera (a Benderovi naproti tomu přiložených pár slov). Zároveň jsem napsal Juchovi — diplomacie je stále potřebnější —, že nemohu vzhledem k odjezdu vyhovět jeho žádosti; že by měl v jednom z dalších čísel uveřejnit větší výňatky; a že si s ním po návratu do Londýna promluvím o nedostatku spolupracovníků. (Mám v úmyslu dostat tam — místo do „Social-Demokratu" — Eccaria.) Poslal jsem mu také opis svého prohlášení* (zároveň také do berlínské „*Reform*" a do „*Düsseldorfer Zeitung*") proti Schweitzerovi, ale to bude moci vyjít v „Hermannu" až příští sobotu; ve verzi pro „Hermanna" jsem nic nezměnil, jenom v úvodu jsem napálil navíc Blinda.

Bender mi zase píše: „Jsem Vám velmi zavázán za poslanou noticku; teď ale potřebujeme ještě recenzi." Pověřil jsem tím Eccaria.

Přikládám také číslo „*Rheinische Zeitung*", které mi poslal Liebknecht; je v něm jeho řeč.[144] Jeho žena psala manželce; třou bídu s nouzí. Byl ještě dlužen „Social-Demokratu" 5 liber atd. Nemohu mu teď nic poslat.

Přikládám „*Nordstern*". Ten dokument musíš *založit*. Vidíš, že ti pánové teď dělají, jako by ten nešťastník Schweitzer Lassalla úplně *zkreslil*.[145] Proto je plně na místě mé prohlášení proti Schweitzerovi, ve kterém odmítám — i když značně nepřímou formou — samého Lassalla. Postupně se to vysvětlí.

Z přiloženého Bruhnova dopisu vyplývá, že jsem měl s tím Frischem pravdu.** Ačkoli tomu nevěřím, poslal jsem mu těch 6 tolarů (místo 60!) a zároveň jsem mu řekl, že ohledně těch 50 budu „pokračovat v šetření" atd.

Salut.

Tvůj

K. M.

Apropos. Cestou do Ameriky se tu stavil *Klings*. Vyprávěl mi ledacos zajímavého. Pravý „porýnský" dělník.

* „Prohlášení o příčinách přerušení spolupráce s listem ‚Social-Demokrat' ".

** Viz tento svazek, str. 119.

5. března se *kolínská* pobočka *Všeobecného dělnického spolku* rozhodla vydat protest (ve smyslu našeho prohlášení*) proti „Social-Demokratu", ale také *proti B. Beckerovi*, který je svého druhu Biscamp Druhý. *Přestali* jim *platit příspěvky*. A takové „odmítnutí platit daně" je nakažlivé.

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* „Prohlášení. Redakci listu ‚Social-Demokrat' ".

47

Marx Engelsovi

do Manchesteru

Londýn 11. dubna [1865]

Milý Frede,

jsem už pár dní zase tady.[139] Tedy prozatím jen několik řádek, abys o tom věděl.

Přikládám dopis od Vilémka*. Poslal jsem mu známky, které na mně chtěl.

Pokud jde o B. Beckera, viděl jsem to jeho svinstvo[146] až po příjezdu. Přesto jsem pokládal za nutné odpovědět. (Rüstow a Herwegh odpověděli v „Nordstern" za „Hatzfeldtku"**.) Rüstow nazývá B. Beckera „*špiclem*".[147] Poslal jsem odpověď do „Rheinische" a „Düsseldorfer"***. Jakmile přijdou výtisky, pošlu Ti po 1.

Dnes večer jdu zase po 3 týdnech na schůzi „Internacionály". Proběhla mezitím revoluce. Le Lubez a Denoual vystoupili, Dupont byl jmenován tajemníkem pro Francii. V důsledku Le Lubezových intrik a hlavně intrik majora Wolffa, který je nástrojem v Mazziniho rukou, vystoupili italští delegáti Lama a Fontana. Záminka: Lefort (který mezitím oznámil v časopise „L'Association", že vystupuje)[148] by musel zůstat ve funkci generálního obhájce v pařížském tisku. Italský dělnický klub[16] ze společnosti nevystoupil, není už ale zastoupen v radě. Zatím položím prostřednictvím Bakunina ve Florencii jako protiopatření miny proti panu Mazzinimu. Za mé nepří-

* Dopis Wilhelma Liebknechta z 8. dubna 1865.
** Sophii von Hatzfeldtovou.
*** „Rheinische Zeitung" a „Düsseldorfer Zeitung".

tomnosti vstoupil do společnosti anglický svaz obuvníků s 5000 členy.[149]

Jak to vypadá s tou bavlnářskou krizí? Rád bych o tom dostal nějaké informace.

Ve velkém spěchu

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

48

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 12. dubna 1865

Milý Mouřeníne,

je dobře, že jsi zase tady; doufejme, že ty hnusné hádky už brzo skončí. Přikládám dopisy od Dronka a Borkheima. Borkheima jsem se ptal, jak bychom mohli spolupracovat s Kolatschkovým velkoněmeckým orgánem, který by hájil nadvládu Rakouska v Uhrách, Polsku a Itálii; vždyť bychom si tím proti sobě hned poštvali všechny tyhle přátele v jiných zemích. Proto ta nejasná odpověď.[150]

Myslel jsem si hned, že to naivní bratrství v Mezinárodním sdružení nepotrvá dlouho. Kdyby tu bylo mezi dělníky nějaké aktivní *politické* hnutí, vznikly by takové trhliny tak jako tak. Bude to muset ještě projít mnoha takovými fázemi a bude Tě to stát hodně času. Stejně je to ale něco docela jiného než ten lassallovský spolek[8].

Moc jsem se nasmál, když jsem se z Vilémkova* dopisu dověděl, že *oficiální* berlínská obec toho spolku se skládá z 5 lidí, protože nedávno „Social-Demokrat" referoval naprosto vážně o jejich jednání, na kterém si navzájem blahopřáli k tomu, že se sešli v *tak hojném počtu*.[151]

S bavlnářskou krizí je to moc veselé. Bavlna (střední kvalita, Orleans) stála v červenci 31 3/4 penny, minulý čtvrtek byla koto-

* Wilhelma Liebknechta.

vána 14 3/4 penny a dnes ji stěží prodáš na 14 penny. Šla tedy o víc než polovinu dolů. 30. prosince to dělalo ještě 27 penny a spadla tedy o 12 1/2—13 penny za 3 měsíce! Kromě toho jde dolů len, vlna, cukr a všechen dovoz vůbec, což představuje ztrátu nejméně 40—50 miliónů liber št. Chápeš jistě, že filistr má teď plné kalhoty. V Liverpoolu *se bankroty už vůbec nevyhlašují*. Když je někdo insolventní, zajde k věřitelům (těch tam má obyčejně jenom pár), řekne jim to a nabídne jim tolik a tolik, což také vždycky okamžitě akceptují, protože jsou rádi, že dostanou aspoň *něco*, a protože se musí vyvarovat všech skandálů, aby se nezhroutila celá ta prohnilá budova. Takových tichých úmluv jsou prý stovky, a dnes se tu také říká, že podobnou dohodu uzavřel i jeden z největších stockportských továrníků, který má 3 velké továrny, a vydělal prý spekulací s bavlnou v posledních letech 200 000 liber. To ale ještě není všechno. Směnky, vystavené v Indii na bílou bavlnu, v příštích 6 týdnech propadají, a kromě Joyce tu zkrachuje ještě řada dalších. Ve Skotsku je jich už taky hodně v tahu — jednoho krásného dne musí přijít řada na banky, a je to hotové. Navíc bankrotují v Rakousku desítky majitelů přádelen a továren, v celých Čechách se drží na nohou jen „velký Liebig", všichni ostatní jsou vyřízeni — a začíná to právě také v Polsku.

Průmysl sám je postižen jen málo. Malí průmyslníci se většinou položili už dávno anebo zašli tiše na úbytě, a velcí mohou, pokud ovšem dostávají zakázky, zase pracovat s určitým ziskem. Z těch bankrotují jen ti, kteří mají špatné stroje nebo se nedokázali rozžehnat s bavlnou. Na skladované bavlněné přízi a tkaninách prodělává každý. I nám to udělalo velkou paseku, a pro mne osobně je to mnohem horší, než kdybychom si to byli odbyli loni. To má člověk z toho, když se stane společníkem.

Slavně to teď dopadá také s morálkou při obchodování. Koupíš zboží, a než ti ho dodají, spadne libra št. o 3—4—5 penny. To vede ke spoutě nepříjemností a protestům, jen aby ses zbavil takových ztrátových smluv, a pak jsou z toho tahanice, kravály a korespondence bez konce. Mám už toho svinstva až po krk. Neumíš si představit, co je s tím psaní a zlobení.

Tvá žena jistě dostala ty 3 libry? Přikládám závěrečné vyúčto-

vání, těch 12 liber Ti pošlu teď někdy, na poštovní bon je už dneska pozdě.

Se srdečným pozdravem

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

49

Engels Marxovi

do Londýna

[Manchester] 16. dubna 65

Milý Mouřeníne,

v příloze Ti vracím ty „Nordsterny". Ten Herwegh s Rüstowem si opatřili v Reuschovi opravdu komického psa Didonu*. Ten chlap je s těmi svými slavnostními prohlášeními k popukání. Ta přísaha nad Lassallovou mrtvolou, bez které se to nikdy neobejde, je vzácný protějšek k Willichově jabloni.[152] Je to opravdu štěstí, že tahle branže je od nás tak daleko a že při svých pokusech sblížit se s námi zachovává určitou zdrženlivost.

Nedostal jsem „Social-Demokrat" čís. 43, kdyby tam bylo něco zvláštního, tak mi ho příležitostně pošli.

Tvůj

B. E.

Co říkáš Richmondu?[27] Čekal bych, že Lee se zachová jako *voják* a bude kapitulovat, místo aby zdrhl, aby alespoň zajistil armádě lepší podmínky. Je to ale lepší tak. Končí teď jako lump, a tak má tragédie komický závěr.

Poprvé otištěno
v Marx-Engels, Gesamtausgabe,
třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Narážka na Engelsova psa.

50

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] sobota 22. dubna 65

Milý Frede,

přikládám ten canc z „Rheinische Zeitung".

Zítra Ti napíšu podrobně. Jsem dnes utahaný jako pes, zčásti proto, že pracuji dlouho do noci (ne prakticky), zčásti z toho hnusného svinstva, které musím polykat.

S Dronkem by to bylo v pořádku, kdybych dělal jako on z mědi zlato. Jak to vypadá, musíme využít okamžiku, kdy se buržoazní listy tak horlivě navzájem obviňují z pomlouvání — což snad chtějí mít k dobru pro budoucnost, až půjde do tuhého.

Salut. Zdravím paní Lizzy.

Tvůj

Mouřenín

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

51

Marx Engelsovi

do Manchesteru[23]

[Londýn] 1. května 1865

Milý Frede!

Musíš mi prominout, že píšu teprve dnes a že jsem tak porušil svůj poslední slib. Nebylo to tím, že je „až příliš příjemné porušit slovo", ale tím, že jsem fakticky přepracovaný, protože práce na knize* na jedné straně a na druhé straně „Mezinárodní sdružení" mi zabírají opravdu všechen čas.

Dnes má Jenička narozeniny a večer ke mně přijdou Ernest Jones s Odgerem, Cremerem, Foxem a Jungem, takže ty narozeniny oslavíme politicky. Lauru požádal o ruku nějaký Charles Manning, narozený v Jižní Americe, otec Angličan, matka Španělka. Je bohatý a je to jinak sympatický chlapík, ale Laura „o něj ani za mák nestojí". „Naučila se už krotit" jižní temperament. Protože se ale moje dceruška kamarádí s jeho sestrami a on je zamilován až po uši, je to nepříjemná záležitost.

Přikládám jednu „*kuriozitu*". Tiskové chyby dělají z „Nordsternu" důstojný orgán německých zabedněnců.

Dále přikládám konec jednoho dopisu od Schilyho[153], jehož zpráva o Mosesce** Tě určitě pobaví.

„Mezinárodní sdružení" zaznamenalo tento velký úspěch: Reformní liga je naším dílem. Všichni dělníci v dvanáctičlenném užším výboru (6 buržoů a 6 dělníků) jsou členy naší rady (je mezi nimi i Eccarius).[123] Veškeré dosavadní pokusy buržoazie

* „Kapitálu".
** Sibylle Hessové.

dezorientovat dělnickou třídu jsme překazili. Hnutí venku je tentokrát plně závislé na londýnském. Např. E. Jones si zoufal, dokud jsme to nerozproudili my. Jestliže se nám podaří politické hnutí anglické dělnické třídy tímhle způsobem znovu zelektrizovat, vykonalo naše Sdružení beze všeho hluku pro evropskou dělnickou třídu už teď víc, než se dalo udělat jakýmkoli jiným způsobem. A jsou všechny vyhlídky na úspěch.

Jak víš, nevystoupila ze Sdružení *italská* společnost, to jenom odešli její delegáti z rady.* Místo nich jsou tam teď *Španělé*. Jeden románský národ za druhý. Jestliže ti chlapi nejmenují brzo nové delegáty, jak jsme je vyzvali, bude se muset Bakunin postarat o pár živých Taliánů.

*Webera mladšího*** vyhodili ze zdejšího dělnického spolku kvůli lživým zprávám v „Social-Demokratu“[154] a hádanicím v pobočce „Teutonii[155], řízené dvěma fanatickými Prušáky, nějakými Klinkery.

Naše společné prohlášení*** mělo úspěch, který předčil všechno očekávání. Nejenom že jsme natřeli „Všeobecný německý dělnický spolek“[8] jako orgán pruské vlády, ale zchladili jsme také několika málo slovy roajalistické opojení německých dělníků. Nynější *rozkol v Pokrokové straně*[69] je také bezprostředním důsledkem našeho vystoupení.

Rytířstvo Jihu končí po zásluze. Přitom bylo to zavraždění Lincolna největší hloupost, jaké se mohli dopustit. *Johnson* je strohý, neúprosný, pomstychtivý a jako člověk pocházející z bílé chudiny nenávidí oligarchii na smrt. Nebude dělat s těmi chlapy takové ciráty a nálada na Severu bude po té zákeřné vraždě adekvátní jeho záměrům.

Všiml sis, jak v čele soustrastného dopisu „vlivných Němců“ figuruje Blind?[156] Je to svým způsobem génius. V rozhodujícím okamžiku nejenže běží za Freiligrathem aj., ale je také natolik duchapřítomný, aby si uvědomil, že při abecedním pořádku by byl na listině podepsán jako první „Berndes“. Rozběhne se tedy nejdřív

* Viz tento svazek, str. 133.
** Louise Webera.
*** „Prohlášení. Redakci listu ‚Social-Demokrat‘ “.

k Freiligrathovi, dá to podepsat nejdřív jemu, pak sešikuje za tímto počestným občanem (který je teď jedna ruka také s Rugem) určité jiné velké muže — málem bych byl řekl velké nuly — jako je Heintzmann a Kinkel, a postaví se jim „v abecedním pořádku" do čela. Pak běží k Berndesovi a nechá ho začít vedlejší sloupec vedle sebe, takže po Berndesovi následují zase jiní, Trübner aj. Tak to vyjde v „*Times*". Týž den se v „*Morning Star*" dostane druhý sloupec jmen až dozadu a Blind trůní úplně v čele, za ním jeho sluha Freiligrath atd. Ani to mu ale nestačí, a tak „Star" v témž čísle z jeho podnětu na první stránce poznamenává, že „Karel Blind jako první atd."

Není to génius?

Salut.

Tvůj

K. M.

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

52

Engels Marxovi

do Londýna[23]

Manchester 3. května 1865

Milý Mouřeníne,

blahopřeji Jeničce dodatečně k jejím — dvacátým? — narozeninám. Ta druhá historka je Lauře úplně podobná.* Co ale k tomu říci, než opakovat výrok poroty ze Stalybridge: dobře se mu stalo.

Ty věci Ti za pár dní všechny vrátím. Velmi mě potěšilo, když jsem se z „Nordsternu" dověděl, že i v Solingen konečně začali s něčím proti Beckerovi** a Schweitzerovi.[157] Protože jsem, *cos odejel*, o těch záležitostech informován jenom ze „Social-Demokratu" a dvou Liebknechtových dopisů, nemám ponětí, co se v tom ohledu v Porýní přihodilo; z toho, že „Social-Demokrat" přechází události ve Všeobecném německém dělnickém spolku žalostným mlčením, jsem si mohl udělat jenom *ten závěr*, že ti pánové jsou na tom zřejmě bledě. Musím ale pochopitelně vědět, jak to v Porýní vypadá, hlavně proto, že ta pakáž tam ze začátku slavila úspěchy. Máš-li o tom nějaký materiál, pošli mi ho, já Ti všechno vrátím a vůbec Ti budu všechny dokumenty napříště zásadně vracet, protože teď musíš mít ty věci pohromadě Ty.

Máš ten „Nordstern" předplacený? Bylo by to dobře, musíme přece vědět, co se děje.

Velmi bychom potřebovali mít v Porýní nějaké spojení mezi dělníky, abychom mohli v budoucnu včas čelit takovým intrikám.

* Viz tento svazek, str. 140.
** Bernhardu Beckerovi.

Apropos, s Klingsem to bylo zřejmě nějaké divné. Nějaký osel mu udal jako mou adresu *58 Dover Street*. Klings tam přijde, přirozeně mě tam nenajde, jede do Liverpoolu k Rodovi a ten vypráví Eichhoffovi, že jsem se dal před Klingsem zapřít, že jsem se s ním nechtěl setkat, co to prý má znamenat atd., člověk jako Klings, který přece bude v Americe s Weydemeyerem a jinými (kterými?) „všechno organizovat" atd. atd. Přitom se monsieur Rode, kterého jsem nikdy neviděl, diví, proč jsem mu „ještě" neposlal výtisk své brožury*. Rozumíš tomu?

Prohlášení proti presidentovi lidstva** je velmi dobré. Právě to, co bylo třeba, a nic víc.

Nejhorší je, že lidé v Německu budou teď chtít, aby se jim někdo postavil do čela, a kdo to může udělat? Eccarius by byl ten pravý, nebude ale chtít z Londýna.

Mezinárodní sdružení se opravdu v krátké době a bez velkého rámusu ohromně vzmohlo. Je ale dobře, že se teď zabývá Anglií, místo aby se věčně obíralo tím francouzským klikařením. Tak máš přece nějakou odměnu za ten ztracený čas.

Jak to vypadá s knihou***?

Grant zopakoval u Richmondu — co do strategie — přesně bitvu u Jeny, a se stejným výsledkem: obklíčil celou nepřátelskou armádu.[27] Jenomže nemusel táhnout tak daleko, aby sklidil ovoce.

Teď kapituloval i Johnston a já tím vyhrál sázku, uzavřenou před dvěma měsíci: že 1. máje Jižané už nebudou mít žádnou armádu. Ti, kteří se ještě teď stavějí na odpor, budou pochytáni jako bandité, a právem. Johnson bude v každém případě trvat na konfiskaci velkého pozemkového majetku, a tím trochu urychlí pacifikaci a reorganizaci Jihu. Lincoln by na tom byl asi netrval.

Zdejší stoupenci Jihu se utěšovali za pokrytecké nářky, které museli spustit v souvislosti s tou vraždou†, prorokováním, že za čtyři neděle se bude říkat: Grant I., císař americký. Ti oslové se pěkně řízli!

* „Vojenská otázka v Prusku a německá dělnická strana."
** K. Marx, „President lidstva".
*** „Kapitálem".
† zavražděním Lincolna.

Ta „knížátka“ musí ostatně zuřit, že Lincolnovo zavraždění tak kolosálně zapůsobilo v celém světě. Tu čest ještě neměl žádný z nich.

Zdravím srdečně Tvou ženu a děvčata.

Tvůj

B. E.

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

53

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 9. května 1865

Milý Frede,

nemusíš mi (kromě Schilyho dopisu[153]) nic vracet. Jenom ty věci založ. Přikládám jeden „Free Press" (ten podivný článek o „Obnově Itálie" je z pera samého velekněze, Urquharta). Dále dvě čísla „*Nordsternu*" (jedno starší). „Nordstern" mám předplacen, „*Social-Demokrat*" už ne. Jak to vypadá v Porýní, vidíš částečně z posledního „*Nordsternu*".[158] *Celkový počet* všech věrných, jimž B. Becker ještě vládne, činí ostatně necelých 1000 lidí.

Abych nezapomněl: V rozpravě v pruské sněmovně padlo několik narážek na Tvou brožuru*. *Gneist* řekl např., že ministr války** je nepřemluví, i kdyby jeho statistika mluvila „mit *Engels*-Zungen"***. (Veselost.) (Tak to stálo v „*Berliner Reform*".)

Jako všude, existuje přirozeně i mezi londýnskými dělníky hrstka oslů, bláznů a darebáků, seskupených kolem nějakého holomka. Tím holomkem je v daném případě „George Potter", krysa podporovaná prodejným, ale vtipným a v úloze lidového řečníka nebezpečným Irem *Connollym*. Ačkoli buržoové řečeného Pottera nenávidí jako hlavního organizátora stávek, podporují ho proti našim lidem, protože v něm větří prodejnost, zatímco o našich vědí, že to jsou poctiví lidé. Tenhle Potter odvozuje svou moc hlavně

* „Vojenská otázka v Prusku a německá dělnická strana".
** von Roon.
*** Hříčka slov: jazyky andělskými, ale také jazykem „Engelse" (viz tento svazek, str. 150).

z toho, že teď řídí „*Bee-Hive*", oficiální orgán tradeunionů, ačkoli časopisu využívá proti *oficiální radě* těchto unionů[13], kterou ovládáme my. Jde teď o to — protože je to akciový list — dostat mezi naše dělníky co nejvíc akcií (jedna je za 5 šilinků). Já jsem se zavázal sehnat peníze na 30 akcií. Počítám přitom, že si jich za 5 liber vezmeš Ty (sám nebo s přáteli), kvůli 1 libře napíši Dronkovi a zbytek zaplatím sám. (Ačkoli mě funkce v ústřední radě stojí na mé poměry *hodně* peněz.) Ještě *tento* týden musí být peníze pohromadě, protože příští týden je valná hromada akcionářů. Kdybychom byli natolik silní (a Odger se např. zaručil za 50 akcií), abychom mohli zvolit *členy správní rady*, měli bychom toho rošťáka Pottera (který je jenom *ředitelem*) v hrsti. Má to rozhodující význam pro celé hnutí.[159]

Byl tady E. Jones, počínal si velmi mile a společensky. Ale — mezi námi — *ten* chce využít naší společnosti *jen* pro agitaci za volební reformu. Z 12 průkazů, které jsem mu poslal, jich přinesl zase 11, neprodal ani jediný, zatímco např. ten chudák Schily jich zaplatil sám 24. Řekl jsem mu, aby si je zase strčil do kapsy, že s tím později něco udělám, ale že nemohu předstoupit před anglické dělníky s takovou zprávou. *Přijde* postupně na to, že už z vypočítavosti by se neměl k tomu stavět tak lehkomyslně a trochu přezíravě. Napíši mu, aby Ti ty „Adresy"* předal. Můžeš je rozdat, jak uznáš za vhodné. U něho jenom leží jako mrtvá přítěž. Ostatně se mi také nelíbí, že sem přijel, aby intrikami vymáčkl ze sira G. Greye místo *městského soudce*.

Musím dnes předložit tu „*Adresu presidentu Johnsonovi*"[160]. Pan *Le Lubez* chce zase do rady, a to jako delegát za Deptford** — je to ten, který jako *delegát za Francii* z rady vystoupil, ale jeho přijetí (my totiž delegáty *potvrzujeme*) nebude zdaleka tak jednoduché, jak si zřejmě představuje. Byl bych rád, kdybys založil v Manchesteru pobočku, třeba jen o 6 lidech, a dal se zvolit jako její dopisovatel pro Londýn. Dopisovatelé jsou totiž eo ipso členy ústřední rady a mohou v ní zasedat a hlasovat, když jsou v Londýně.

V Lyonu, Neufchâteau (departement Vogézy) a St. Denis

* exemplář „Inaugurální adresy Mezinárodního dělnického sdružení".
** Viz tento svazek, str. 133.

byly založeny nové pobočky. Francouzské pobočky (mimo Paříž) nejsou kvůli zákonu ve spojení s Paříží, nýbrž přímo s Londýnem.

Doufám, že má kniha* bude (přestože jsem musel práci na ní tolikrát přerušit) k 1. září se vším všudy hotova. Jde to pěkně kupředu, ačkoli stále ještě nejsem se zdravím úplně v pořádku.

Tvůj
K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* „Kapitál".

54

Engels Marxovi

do Londýna[23]

Manchester 12. května 65

Milý Mouřeníne,

vracím v příloze Schilyho dopis. Pohled do prohnilého rodinného života Mosese a Mosesky* mě moc pobavil.[153] Srdečné díky za ty „Nordsterny". Zprávy v nich potvrzují negativní svědectví ze „Social-Demokratu", který mám předplacený ještě do června (a kdyby ho neměli v Londýně nikde, kde by ses k němu mohl dostat, prodloužil bych pak předplatné, člověk nikdy neví, co se může stát).

Ten plátek — tj. „Social-Demokrat" — upadl ostatně teď tak, že je to člověku opravdu líto. Heroická duše nebohého Schweitzera mele z posledního, všechny drobty cizích myšlenek a vyčtené moudrosti už použil, a nezbyl mu už ani chlup, který by mohl naservírovat svým čtenářům. Ani ten Mojzes** už je nevytrhne, Mojzes, ta poslední naděje nové „strany".[161] Ve „Spolkové rubrice" taky není vůbec nic a fejeton přetiskli z augsburské „Allgemeine Zeitung".[162] Po čtyřech měsících redigování v jedné z nejpohnutějších dob, jaké jsme zažili od roku 48, je ten bačkora už u konce s dechem, a to ti chlapi chtěli jediným trikem anektovat celý německý proletariát.

K Potterovi: přikládám pět liber, akcie můžeš vzít pro dva, tj. pět na mé jméno a pět na Samuela Moora, kterého jsem sice ještě neviděl, ale určitě si nějaké vezme — pošleme Ti plnou moc pro valnou hromadu.*** Kdyby Gumpert chtěl také 5 akcií, můžeš

* Mosese Hesse a jeho ženy Sibylly.
** V originále Mauses (jde o Mosese Hesse).
*** Viz tento svazek, str. 146–147.

mu předat nějaké z těch 20 — tedy: 5 pro mne, 5 pro Moora, 10 rozděl mezi jiné lidi, ale nebudou-li *úplně jistí*, vyhraď si právo zase je převzít zpátky.

Pokud jde o návrh, abych tady *já* založil pobočku Mezinárodního sdružení, vůbec to nejde. Kromě Moora a Gumperta tady nikoho neseženu, protože s Kyllmanny se do toho nemohu pustit, vjeli bychom si pak hned do vlasů. Kromě toho by pro mne funkce dopisovatele pro Londýn znamenala různé závazky, kterým bych nemohl dostát, jakmile by se tu našla nebo vytvořila příležitost k opravdovému spojení s dělníky. A k čemu by to také bylo? Vždyť bych Ti tak stejně nemohl nijak ulehčit. — Apropos. Moses pokračuje v „Social-Demokratu" ve svých lumpárnách proti Mezinárodnímu sdružení;[163] jestliže jsi to nečetl, pošlu Ti to.

Ta bankovka je: B/C 48 498, Manchester 4. ledna 1864.

Ty andělské jazyky atd. se nevztahují na mne, jak jsem si zpočátku sám myslel, ale na statistika, tajného radu *Engela* z Berlína, který připravil Roonovi ty věci, co já *kritizuji*.*

Jonese musíme nechat plavat. Připadá mi, že už v celé proletářské hnutí ani moc nevěří. Nemohu ho tady ostatně nikdy zastihnout, je pořád pryč.

Tvůj

B. E.

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 146.

55

Marx Engelsovi

do Manchesteru[23]

[Londýn] 13. května 1865

Milý Frede,

díky, těch 5 liber jsem dostal. Budou investovány podle Tvého přání.

S tím výborem v Manchesteru máš pravdu.*

Quoad E. Jones, je nutné, abychom se ho prozatím drželi. Bude se svou partou figurovat na příští manchesterské konferenci (příští úterý) spolu s našimi delegáty (Odger a Cremer z Mezinárodního sdružení), Howell jako tajemník Reformní ligy (zedník, jeden z členů naší rady), a Beales a Mason Jones** jako buržoazní představitelé téže ligy.[164]

Bez nás by ta Reformní liga nikdy nevznikla anebo by padla do rukou buržoazie. Bainesův zákon[165], který původně vláda podporovala, protože potřebovala nějaké takové menší opatření kvůli volební kampani, v Dolní sněmovně znamenitě propadl (což bude mít za následek změnu kabinetu a nástup toryů) přímo pod tlakem „extravagantních" požadavků vytyčených nedávno dělnickou třídou (tj. našimi lidmi).

Jak mi píše Dronke, chce Reinach I., nyní správní ředitel Švýcarské banky, rázně zlikvidovat londýnskou kancelář, s níž má jen výdaje. Reinach I. není přirozeně vázán takovými politickými a osobními ohledy, jako byli Fazy[166] a Klapka.

* Viz tento svazek, str. 147 a 149–150.
** Lloyd Jones.

Zase se mi udělal odporný karbunkl na levém boku, poblíž nevyslovitelné části těla.

Pozdravuji paní Lizzy.

Salut.

Tvůj

K. M.

Apropos. Monsieur Le Lubez, který se přepočítal, pokud jde o jeho důležitost a nebezpečnost, se chce teď vrátit do ústřední rady jako zástupce „za Greenwich"! Odpověděli jsme mu, že se nejdřív musí počkat, až dojdou jisté dopisy, které psal za toho konfliktu do Francie.[167]

Nemyslím, že „Social-Demokrat" vydrží ještě jedno čtvrtletí. Moses* věřil, že se naprosto spolehlivě zajistil, a nechtěl se za žádnou cenu vzdát té opravdu tajné hodnosti Lassallova zmocněnce.[161] Ubožák!

Lassallova závěť teď nabyla platnosti. B. Beckerovi neodkázal **nic**, kromě jeho „jmenování", provázeného „přísnými a kategorickými" směrnicemi, jak si má počínat.

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Moses Hess.

56

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 20. května 1865

Milý Frede,

přikládám výstřižek se svou adresou Johnsonovi*.

Že se tu znova objevil Edgar**, to nás samozřejmě velmi překvapilo. Je přesně takový, jak jsem si ho představoval, a s jeho kariérou je to úplně tak, jak jsem si myslel. Škoda, že nebyl vždy Garibaldiho sekundantem. Byl by se k němu skvěle hodil. Je ale chudák ještě velmi slabý. Zůstane tu delší dobu, a při té příležitosti uděláš záslužnou práci, přispěješ-li k reprodukci mého *vinného sklepa*.

Dělám teď jako kůň, protože musím využít každé chvilky, kdy jsem schopen práce, a karbunkly taky ještě mám, bolí ale jen na některých místech, palici nechávají v klidu.

V přestávkách, protože pořád se psát nedá, se zabývám diferenciálním počtem $\frac{dx}{dy}$. Číst něco jiného, na to nemám trpělivost. Každá jiná četba mě zas zažene k psacímu stolu.

Dnes večer je mimořádné zasedání „Internacionály". Jeden starý dobrý popleta, starý owenovec *Weston* (tesař), vytyčil dvě teze, které stále obhajuje v „Bee-Hive":

1. že všeobecné zvýšení mezd by dělníkům nijak neprospělo;
2. že v důsledku toho atd. působí tradeuniony *zhoubně*.

Kdyby byly přijaty tyhle dvě teze, kterým věří v naší organizaci jedině *on*, dostali bychom se do pěkné šlamastyky, pokud jde

* „Adresa Mezinárodního dělnického sdružení presidentu Johnsonovi".
** Edgar von Westphalen.

o zdejší tradeuniony, tak i pokud jde o stávkovou epidemii, která teď vládne na kontinentě.

Při téhle příležitosti ho bude podporovat — protože tyhle schůze jsou přístupné i nečlenům — jeden rodilý Angličan, který napsal brožuru ve stejném duchu. Ode mne přirozeně čeká, že to vyvrátím. Měl bych si tedy vlastně vypracovat pro dnešní večer repliku, ale pokládal jsem za důležitější pokračovat v práci na knize*, a tak se musím spolehnout na improvizaci.

Znám ovšem předem oba hlavní body:

1. že hodnotu zboží určuje *mzda*;

2. že kapitalisté, kteří dnes zaplatí 5 šilinků místo 4, prodají zítra své zboží (umožní jim to zvýšená poptávka) za 5 šilinků místo za 4.

Ačkoli je to všechno mělké a naprosto povrchní *stránka jevu*, není nijak lehké vysvětlit ignorantům všechny ekonomické otázky, které s tím souvisejí. Nemůžeš vtěsnat kurs politické ekonomie do jedné hodiny. Uděláme ale, co se dá.[168]

Edgar** pokládá za dobré znamení, že se v Anglii sešel nejdřív s Tebou. Lizzy se mu moc líbila.

Salut.

Tvůj
K. M.

Je to krajně podivná ironie osudu, že právě tenhle Edgar, který nikdy nikoho nevykořisťoval kromě sebe a byl vždycky dělníkem v nejpřísnějším smyslu slova, bojoval a strádal v hladové válce na straně otrokářů. Ditto, že oba švagři jsou teď vinou americké války na mizině.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* „Kapitálu".
** Edgar von Westphalen.

57

Marx Engelsovi

do Manchesteru[23]

[Londýn] 24. června 1865

Milý Frede,

musíš mi prominout, že jsem se tak dlouho neozýval. Celý ten čas mě neustále zlobil žlučník (pravděpodobně to bylo tím horkem), měl jsem i jiné potíže a doby, kdy jsem mohl psát, jsem využíval k oficiální práci na své knize*. Víš, že v takovém stavu se člověk pořád odhodlává poslat dopisy, ale nikdy se k tomu nedostane.

Novinek moc nemám. Čacký „Nordstern" nevyšel od doby, co jsem Ti jej naposled poslal, pravděpodobně pro nedostatek peněz. Dnes jsem ho už zas dostal, není v něm ale nic o tom, co se mezitím dělo. Ten plátek je — jak uvidíš — jen hnojiště všech nevzdělanců. Ti chlápkové teď prohlašují — ve svých odmítavých dopisech, které adresují B. Beckerovi[169] — za „zrádce" každého, kdo by se odvážil jen prstíčkem dotknout pravdy zjevené Lassallem. Zatím předal pan B. Becker načas své předsednictví nevzdělanci Fritzschovi (z Lipska) a přenesl své sídlo do Berlína, aby mohl přímo kšeftovat s panem Bismarckem.

V pěkné svinstvo se zvrhlo celé to hnutí barona Icika! Ten chlap ale zřejmě správným instinktem vycítil, jak na to, aby se stal Spasitelem německých nevzdělanců! A ta jeho „nevěrnice"** si zatím žije jako bojarka bezstarostně se svým Valachem*** v Bukurešti.

* „Kapitálu".
** Helene von Dönnigesová.
*** Jankem von Racowitzou.

Liebknecht mi už nějakou dobu nepíše. Bude to ale zřejmě tím, že jsem mu, když jsem přerušil svou korespondenci, dlouho neodpovídal na jeho lístky, které přicházely takřka denně; nic v nich nebylo a přitom každý další rozváděl tohle nic z předcházejícího.

Tady si v souvislosti s „Mezinárodním sdružením" zasluhuje zmínku jen toto:

Páni Italové se *vrátili* a oznámili nám minulé úterý*, že jmenovali svým delegátem znova majora Wolffa. Pan Mazzini se zřejmě přesvědčil, že nás možná bude potřebovat, zatímco my si ho ale vůbec nevšímáme.

Jeden Yankee jménem Leon Lewis (teď v Paříži) se stal tajemníkem pro Ameriku. Podle mého názoru za nic nestojí, ačkoli má moc peněz a ještě víc ambicí. Představoval si, že když založí list „The Commoner", že dokáže zrevolucionovat Anglii za 24 hodin nebo přinejmenším za 6 měsíců. Nabídl nám tenhle plánovaný list jako orgán, zjistil ale, že jsme stanovili velmi obchodní podmínky nesvědčící o žádném nadšení, a odjel proto se svou manželkou, která také čile politikaří, „prozatím" do Francie, podle mne proto, aby se podíval, zda by tam nemohl nasadit svou „páku" s větším úspěchem.

V následující věci bych od Tebe potřeboval poradit:

Měl jsem v ústřední radě přednášku (v tisku by dělala asi dva archy) o otázce, s kterou přišel pan Weston — jaký účinek by mělo všeobecné zvýšení mezd aj. V první části přednášky jsem odpověděl na ty Westonovy nesmysly; druhá obsahuje, pokud to při té příležitosti šlo, teoretický výklad.[168]

Teď to ale chtějí ti lidé dát vytisknout. Na jedné straně by mi to možná prospělo, protože jsou ve spojení s J. St. Millem, profesorem Beeslym, Harrisonem aj. Na druhé straně mám pochybnosti:

1. protože mít za protivníka „pana Westona" není zrovna moc lichotivé;

2. ta věc obsahuje v druhé části, v nesmírně zhuštěné, ale poměrně populární formě mnoho nového, co jsem převzal ze své knihy**, kdežto řady věcí jsem se musel z nutných důvodů jen dotknout.

* * 20. června.
* „Kapitálu".

Je tedy otázka, mají-li se podobné věci takovým způsobem přebírat? Myslím, že o tom můžeš rozhodnout líp než já, protože se na to díváš z většího odstupu.

Dalo mi také velkou práci, vzhledem k naléhání Schilyho, J. Ph. Beckera a zčásti i pařížského výboru, odložit *kongres* ohlášený na tenhle rok. Přesto se mi podařilo, a to je rozhodující, získat zdejší radu pro to, aby se s ohledem na volební agitaci aj. konala letos jen předběžná (interní) *konference v Londýně*, na kterou pošlou zahraniční ústřední výbory (ne přidružené společnosti, ale jejich řídící výbory) po jednom delegátu. Jsem přesvědčen, že bruselský kongres by zkrachoval. Věc pro to ještě nedozrála.

Náš Eccarius se stal hlavním londýnským volebním agitátorem, a kdyby právě teď nebyla krejčovská sezóna, přijal by nabídku agitovat (za 2 libry týdně) na venkově. Má svérázný řečnický styl — suchý humor, jaký se Angličanům zvlášť zamlouvá.

Edgar* se už dost zotavil. Je to kuriózní postavička, u níž se všechno točí kolem jídla a elegantních obleků; sobecký jako pes či kočka, ale v jádru dobromyslný. Jeho mozek už také začal vykazovat jistou aktivitu.

Johnsonova politika se mi nelíbí. Směšně předstíraná přísnost vůči jednotlivým osobám; zatím pořád ve věci krajně nerozhodný a slabý. Reakce v Americe se už ozvala a brzy ještě zesílí, jestliže s tou dosavadní povolností brzy neskončí.

Co říkáš debatám v pruské sněmovně? Ta série odhalení o soudnictví atd., která následovala ráz na ráz, byla v každém případě povedená. Ditto otevřený úder velkoprušáctvu z Národního spolku[170], jak se to ukázalo jmenovitě v debatách o Polsku.

Ad vocem *Polsko* jsem si s velkým zájmem přečetl spis „La Question Européenne, faussement nommée La Question Polonaise" od *Eliase Regnaulta* (autora „dějin podunajských knížectví"). Je z toho vidět, že monsieur *Duchiński* (z Kyjeva, profesor v Paříži) naprosto vážně zastává z hlediska lingvistického, historického, etnografického atd. Łapińského dogma, že Velkorusové *nejsou Slované;* tvrdí, že vlastní Moskevci, tj. obyvatelé někdejšího velkoknížectví

* Edgar von Westphalen.

Moskevského, byli většinou Mongolové nebo Finové atd., stejně tak i části Ruska položené dál na východ a jeho jihovýchodní části. V každém případě je z toho vidět, že to velmi znepokojilo petrohradský kabinet (protože by to byl rázem konec *panslavismu*). Všichni ruští učenci byli vyzváni, aby na to tvrzení odpověděli a vyvrátili je, ale dopadlo to ve skutečnosti víc než slabě. Čistota velkoruského dialektu a jeho příbuznost s církevněslovanským svědčí v téhle debatě spíš pro polské pojetí než pro moskevské. Za posledního polského povstání[21] vyznamenala národní vláda Duchińského za jeho „objevy" cenou. Právě tak bylo geologicky a hydrograficky dokázáno, že na východ od Dněpru začínají v porovnání s oblastmi ležícími na západ velké „asijské" rozdíly a že (což tvrdí už Murchison) *Ural* není vůbec hranicí. Výsledek, jak ho vyvozuje Duchiński: název *Rusko* si Moskevci uzurpovali. Nejsou to Slované; nepatří vůbec k indogermánské rase, jsou intrus*, které je potřeba zahnat zase za Dněpr atd. Panslavismus v ruském smyslu je vynález kabinetu atd.

Chtěl bych, aby měl Duchiński pravdu a aby tenhle názor v každém případě mezi Slovany převládl. Na druhé straně prohlašuje některé národy Turecka, dosud pokládané za Slovany, jako např. Bulhary, za neslovanské.

Salut.

Tvůj
K. M.

Filistr Freiligrath se před dvěma týdny u nás ukázal s manželkou a dcerou! Má teď na hřbetě jako přímého představeného Reinacha, který sem přijel „na kontrolu" a pořádně ho sekýruje.

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* vetřelci.

58

Engels Marxovi

do Londýna[23]

[Manchester] 15. července 1865

Milý Mouřeníne,

Liebknecht byl vykázán z Pruska; jestlipak Ti od té doby psal a sdělil svou adresu? Bude asi chudák potřebovat peníze, a pár liber bude mít teď pro něj větší cenu než kdy jindy. Ale kam je poslat?

Politika pana Johnsona se mi také líbí čím dál míň. Stále silněji se v ní projevuje nenávist vůči černochům, a vůči starým lordům na jihu se zříká veškeré moci. Půjde-li to takhle dál, budou všichni tihle staří taškáři-secesionisté zasedat do šesti měsíců ve washingtonském Kongresu. Bez volebního práva pro barevné se tu nic nepořídí, a rozhodnout o něm přenechává Johnson poraženým, bývalým otrokářům. To už je jako v blázinci. Musí se ale přece počítat s tím, že se to bude vyvíjet jinak, než jak si to představují páni baroni. Jsou přece většinou úplně na mizině a budou rádi, když prodají půdu přistěhovalcům a spekulantům ze Severu. Ti přijdou velmi brzy a mnohé změní. Bílá spodina podle mého názoru postupně vymře. Z téhle vrstvy už nic nebude; co ještě po dvou generacích zůstane, splyne s přistěhovalci v docela jinou vrstvu. Z černochů se patrně stanou drobní osadníci jako na Jamajce. Takže oligarchie nakonec přece jen půjde k čertu, ale proces by se teď mohl jedním rázem rychle dovršit, zatímco se jen protahuje.

Nevěřím, že by sis vydobyl velké vavříny, kdybys bojoval perem proti Westonovi, a jako debut v anglické ekonomické literatuře by to určitě nebylo dobré.* Jinak v tom nevidím žádné ne-

* Viz tento svazek, str. 153–154 a 156.

štěstí, když něco převezmeš ze své knihy* — notabene, je-li teď *opravdu* hotová — jak to s ní vypadá? 1. září byl nejzazší termín, a jak víš, jde přitom o 12 lahví vína.

Při zdejších volbách pracoval Jones tělem i duší pro Heywooda, ale ten si jako stoprocentní abstinent a stoupenec licenčního zákona[171] dělníky těžko získá. Moore také dělal co mohl. Z Jamese budou mít manchesterští snobové radost, chce se stát soudcem, nic víc. Volby ho stojí pěkné peníze, jen to šampaňské, co vychlastal jeho výbor a spol. Mluví se tu o podplácení, korupci a vydržování, chlapi jako tlustý Knowles přicházeli po tuctech do Queen's Hotelu, kde byl hlavní štáb, nažrali se k prasknutí a vychlastali celé potoky šampaňského, a to všechno spravila cedulička, na kterou někdo z výboru napsal: platí pro 2 přesnídávky a 3 láhve šampaňského. V Lancasteru věnovali 3 kandidáti dohromady 20 000 liber, a tak se týden po všech hospodách chlastalo zdarma. V 5 hodin odpoledne jsem byl ve zdejším Queen's Hotelu, tamní nóbl kuřárna vypadala jako ta naše stará bouda na Windmill Street[172], a místo číšnic v atlasových šatech obsluhovali hosty sklepníci v bílých rukávech a zástěrách. Celá společnost byla namol a v půl sedmé musel dát ředitel vyklidit hotel policií. Měl jsem za úkol opít lidi z Jamesova výboru tak, aby nemohli úřadovat, což se mi u mnohých nad očekávání zdařilo.

Prožíval jsem teď v kanceláři těžké chvíle. Charles** byl pryč, Franz Ermen také, a k tomu bylo strašně práce. Teď už je to lepší. Dělám teď Grimmovy pohádky, německé hrdinské pověsti, starofríské právo atd. Jakmile se s tím trochu vypořádám, pustím se vážně do praseverštiny. Poezie je v tomhle jazyce tvrdý oříšek, protože je záměrně nejasná a mytologie se hemží spoustou jmen, a já vidím, že nemá smysl dělat to jen tak bokem, že tomu jednou budu muset, až budu mít málo práce, věnovat celé 4 týdny.

Mnoho pozdravů dámám.

Tvůj

B. E.

* „Kapitálu".
** Charles Roesgen.

Moore se mne ptá na ty akcie „Bee-Hive“, jak to s tím vypadá? A jak jste daleko s Potterem?[159]

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

59

Engels Marxovi

do Londýna

[Manchester] 25. července 65

Milý Mouřeníne,

jak se Ti líbí naši pruští Mirabeauové v — **zoologické** *zahradě*? Harkort a spol. jako divoká zvěř, na to by nepřišel ani Bismarck.[173]

Ostatně jsem přesvědčen, že pan Bismarck jistě touží po nějakém konfliktu. Nejpádnějším důkazem je mi počínání schweitzerovského neřádu*, který teď denně konfiskují. Dělníci se teď mají najednou zastávat poslanců, když ti je předtím šest měsíců uklidňovali; mají se pořádat masové mítinky a agitovat energicky proti vládě. Dále pro to mluví jednohlasný refrén reakčních listů, které srovnávají ten banket s únorovými bankety v Paříži[174], a konečně veškeré jednání vlády, zbytečné provokace atd. Dalo se ale čekat, že se Bismarck napálí. Taky to bylo příliš hloupě vypočítané.

Na druhé straně se zdá, že Schweitzer-Becker chtějí využít příležitosti, aby odešli se ctí. „Social-Demokrat" a spolek** se mají zlikvidovat, aby se páni ospravedlnili. Já už ostatně od 1. t.m. ten sviňský plátek vůbec nečtu. Bismarcka už zřejmě omrzelo za něj platit a mne taky. Kdyby se tedy něco dělo, musím se ohledně informací spolehnout na Tebe.

V Německu je 32° Réaumura ve stínu! Lidé prý bydlí ještě tak ve sklepích. Tady je taky parno jako v tropech.

Se srdečným pozdravem.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* „Social-Demokratu".

** Všeobecný německý dělnický spolek.

60

Marx Engelsovi

do Manchesteru[175]

[Londýn] 31. července 1865

Milý Engelsi,

to, že jsem se na delší dobu odmlčel, zavinily — jak jsi snad vytušil — ne právě nejpříjemnější příčiny.

Žiji už dva měsíce čistě ze zastavárny, a to znamená, že jsem zaplavován spoustou naléhavých, den ze dne nesnesitelnějších požadavků. Nemůžeš se tomu ani divit, uvážíš-li: 1. že jsem si po celou tu dobu nemohl vydělat ani šesták. 2. že jenom splatit *dluhy* a zařídit dům mne stálo na 500 liber. Vedl jsem o tom na haléř přesně (pokud jde o tu položku) účty, protože mně samotnému připadalo fantastické, jak peníze mizely. Navíc přicházely z Německa, kde se o mně povídá bůhvíco, všemožné předpotopní požadavky.

Nejprve jsem chtěl zajet za Tebou, abychom si o tom osobně pohovořili. Ale jakákoli ztráta času je teď pro mne nenahraditelná, protože nemohu svou práci dost dobře přerušit. Minulou sobotu jsem informoval podvýbor „Internacionály“[17], že odjíždím, abych měl konečně alespoň 14 dní úplně volných a mohl nerušeně pohnout s prací.

Ujišťuji Tě, že bych si dal raději useknout prst, než abych Ti psal tenhle dopis. Je to skutečně deprimující viset půl života někomu na krku. Jediná myšlenka, která mě přitom drží nad vodou, je ta, že jsme vlastně společníci, přičemž já věnuji svůj čas teoretické a stranické části podnikání. Bydlím ovšem na své poměry příliš draho, a kromě toho jsme se letos měli líp než jindy. Je to ale jediný prostředek, aby děti, nehledě na to, co zkusily a zač byly teď alespoň

na krátkou dobu odškodněny, mohly navázat známosti a styky, které jim mohou zajistit budoucnost. Myslím, že sám budeš toho názoru, že by se ani z čistě obchodního hlediska nehodilo žít tu vyloženě jako proletáři, což by šlo docela dobře, kdybychom byli se ženou sami nebo měli místo děvčat chlapce.

Pokud jde o mou práci*, chci Ti nalít čistého vína. K dokončení teoretické části (první 3 knihy) mi zbývá ještě napsat 3 kapitoly. Pak musím ještě napsat 4. knihu, historicko-literární[176], což bude pro mne relativně nejsnazší, protože všechny otázky jsou vyřešeny v prvních 3 knihách, a ta poslední to tedy spíš jen opakuje v historické formě. Nemohu se ale odhodlat dát něco z toho z ruky, dokud to nebudu mít celé před sebou. Ať už mají mé spisy jakékoli nedostatky, je jejich předností, že tvoří umělecký celek, a toho lze dosáhnout jen tak, jak to dělám — nedat je nikdy do tisku, dokud přede mnou neleží *celé*. Metodou Jacoba Grimma by to nešlo, ta se vůbec hodí spíš pro spisy, které netvoří dialekticky členěný celek.[177]

Naproti tomu se to udělá s *anglickou* verzí jinak. Fox nepochybuje, že mi sežene nějakého vydavatele, jen co dostanu zpátky první tiskové archy. Dohodl bych pak s Meissnerem, aby mi kromě korektur poslal od každého archu čistý obtah, takže by se korektura německého textu a překlad do angličtiny dělaly zároveň. Skutečný honorář za tuhle práci očekávám od anglického vydání.[178]

Pokud jde o „Internacionálu", vypadá to takhle:

Odevzdal jsem Cremerovi těch 5 liber na zakoupení akcií „Bee-Hive". Protože však Cremer, Odger atd. tehdy odjeli do Manchesteru, pohořeli jsme a Potter vyhrál.[159] Rozhodli se odložit tu věc na příští shromáždění akcionářů (řádné výroční). Nevěřím ale, že z toho něco bude. Za prvé proto, že šarvátka mezi Odgerem a Potterem přerostla ve veřejný skandál. Za druhé proto, že se nám nabídl „*Miner* and Workman's Advocate".[179] (Apropos. Na nedávné schůzce s „*Minerem*" jsme se zavázali, že jim opatříme zdarma nějaké příspěvky. Kdybys měl tedy čas napsat sem tam nějaký článeček o zahraniční politice — **pruské** atd. — pošli mi to a já jim to předám.)

* „Kapitál".

Podle našich stanov měl být letos uspořádán v Bruselu veřejný *kongres*. Pařížané, Švýcaři a také část zdejších na to zuřivě naléhali. Za současných okolností — a hlavně proto, že nemám teď čas napsat pro ústřední radu potřebné dokumenty — čekám, že to skončí jen blamáží. Přes značný odpor z druhé strany se mi podařilo udělat z veřejného kongresu v Bruselu interní předběžnou konferenci v Londýně (25. září), které se zúčastní jen delegáti řídících výborů a kde se příští kongres *připraví*. *Veřejně* jsme pro odročení kongresu udali tyto důvody:

1. Je třeba, aby se výkonné výbory předběžně dohodly.

2. Společnosti brání v propagandě stávky ve Francii, volby, hnutí za reformu a dělnické výstavy v Anglii[180].

3. V Belgii byl nedávno vydán zákon o cizincích[181], který vylučuje, aby se mezinárodní dělnický kongres konal v Bruselu.[182]

„Social-Demokrat" už nečtu, protože jej i dělnický spolek* přestal odebírat. „*Nordstern*" už taky neodebírám, ale občas se do něho ve spolku podívám. Porýnské obce se podle něho v základních otázkách rozešly s Bernhardem**.

Edgar*** je pro nás právě za nynějších okolností velmi nákladný host a zřejmě nehodlá vůbec vypadnout.

To horko mi dělá špatně na žlučník, mám už zase 3 měsíce takřka denně záchvaty, jako kdysi v Bruselu.

Salut.

Tvůj
K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Německý dělnický vzdělávací spolek v Londýně.
** Bernhardem Beckerem.
*** Edgar von Westphalen.

61

Marx Engelsovi

do Manchesteru[23]

Londýn 5. srpna 1865

Milý Engelsi,

srdečný dík za 50 liber a za to, jak rychle pomoc přišla.

Velmi mě pobavila ta část Tvého dopisu, v níž píšeš o tom budoucím „uměleckém díle"*. Ale špatně jsi mi rozuměl. Jde jen o to, mám-li přepsat kus rukopisu načisto a poslat nakladateli**, anebo to nejdřív napsat celé? Dal jsem z mnoha důvodů přednost druhé možnosti. Neztratil se tím čas, pokud jde o *práci samu*, snad se jen trochu zdržel tisk, který ale teď naopak, jakmile se jednou začalo, nelze nijak přerušit. Ostatně vzhledem k tomu, jaký byl stav na teploměru, to šlo tak rychle od ruky, že by to nikdo jiný nedokázal, i kdyby přitom neměl žádné umělecké ambice. A protože mám kromě toho limit maximálně 60 tiskových archů, musím to mít absolutně celé před sebou, abych věděl, kolik toho zhustit a kolik škrtnout, aby byly jednotlivé části v rámci předepsaného objemu rozloženy rovnoměrně a ve správném poměru.[183] Jinak se můžeš spolehnout, že udělám všechno, abych *s tím byl hotov co nejdřív*, protože mě ten krám tlačí jako noční můra. Nejenže kvůli tomu nemohu dělat nic jiného, ale taky je zatraceně nepříjemné, když někdo, ne sice já, ale Liebknecht a ostatní, víceméně baví publikum povídáním o budoucích vavřínových věncích. A navíc vím, že doba nebude vždycky tak klidná, jako je právě teď.

* „Kapitálu".
** Otto Meissnerovi.

Eichhoff mi napsal pár řádek,[184] nepřišel ale pro naléhavé obchodní záležitosti. V dopise mi oznámil, že mne navštíví Dronke (ten tu včera byl), ale tak zmateně, že jsem z té jeho čmáranice nebyl nijak moudrý. „Referát" se drží toho našeho nebohého Eichhoffa jako klíště a žádná operace ho toho nezbaví.

Co říkáš Siebelovým patrioticko-liberálně-poetickým výtvorům? Vypadá to, jako kdyby to psal v nejhorší kocovině. Je to vyslovená blbost a přetrumfne všechno, co náš přítel zatím dokázal.

To, že se „Social-Demokrat" pokusil přeběhnout na stranu buržoazie, ukazuje na totální fiasko, ačkoli sdílím s Tebou názor, že ta první provolání v Berlíně se neobjevila jen tak bez pobídky ze strany kabinetu.* Ostatně i ta druhá lassallovská sekta, která se pod vlivem našeho prohlášení** obrátila k „Social-Demokratu" zády, je sebranka k pláči. Nejenže se ti chlapi hádají s B. Beckerem a spol. o to, kdo z nich chová pravou víru v Lassalla, ale některé z jejich obcí daly také vytisknout frázi inspirovanou tou babou Hatzfeldtovou a namířenou přímo proti nám — že se prohlašuje za *zrádce* „lidu" každý, kdo se odváží vyvrátit nebo jen pozměnit jediné písmenko v pravdách, jež zjevil Lassalle.[169]

Liebknechtovi jsem už velmi dlouho neodpověděl, přestože mi posílal různé lístky, ale chci to teď udělat. Je teď zatím v Hannoveru a jeho žena ještě v Berlíně. Mlčel jsem jednak proto, že jsem měl hodně práce a kromě toho dost svých vlastních starostí. Na druhé straně jsem měl na něj opravdu vztek kvůli té pitomosti, kterou o mně roznesl v berlínském lassallovském spolku a o které se každý dočte ve veřejném pamfletu — vydala ho prostřednictvím nějakého Schillinga (měl by se spíš jmenovat Farthing***) ta stará mrcha — o vyhození B. Beckera z výše zmíněného spolku.[185] Se svou typickou vlastností, ignorovat z lenosti fakta, mele tam ty největší pitomosti o Bangyově rukopisu[186], o tom, jak jsem Beckerovi zprostředkoval styk s vídeňským „Botschafterem"† atd. A kromě toho celý ten způsob, jak vystupuje jako můj „patron" a „omlouvá"

* Viz tento svazek, str. 162.
** „Prohlášení. Redakci listu ‚Social-Demokrat' ".
*** Slovní hříčka: farthing je anglická drobná mince, část šilinku.
† V originále omylem „Beobachterem".

mne u berlínských šosáků za to, že *oni* neznají mé práce; počíná si vůbec tak, jako kdybych se zatím v životě ještě nijak neprojevil. Nechal jsem tedy uplynout nějaký čas, abych mu nemusel říci něco hrubého a abych se uklidnil tím, že Liebknecht je zkrátka Liebknecht a že to „myslí dobře". 30 000 členů berlínského „spolku starších tovaryšů", ditto tamní knihtiskařský spolek mu uspořádaly jakési ovace, když byl vypovězen.[187] Vilémek vidí se svým obvyklým optimismem „berlínský proletariát u mých (totiž jeho) a našich (mých a Tvých) nohou". Přitom nedokázal založit v Německu pro Mezinárodní sdružení ani šestičlennou pobočku, ačkoli by si měl ten sangvinik uvědomit, že nemohu předkládat Angličanům jeho iluze jako bernou minci. Psal mi také stále kvůli mé „knize"*. Jakmile jsem mu ale na jeho sangvinické přání poslal „knihy" (nejdřív celý zbytek „*Vogta*"** a pak celý zbytek „*Procesů s komunisty*"***) a jakmile je dostal, neslyšel jsem už o nich nikdy ani pípnout. — Pan *Groote*, poslanec pokrokářů za Düsseldorf, mu napsal, že jeho vystoupení v Berlíně pomohlo víc než vystoupení stovky pokrokářských poslanců.

Edgar† si v poslední době přivodil nějaké nachlazení, které se mu vrazilo do nosu, takže ho má teď po tom maléru úplně jako Bardolf.

Pracoval jsem za toho teplého počasí ve dne v noci u otevřeného okna. Důsledek: revmatismus v pravé paži, speciálně v lopatce, což velmi bolí a dělá potíže při psaní, zvlášť ale při každém *zvednutí ruky*. Jak je to odporné, je vidět z toho, že i v noci v posteli instinktivně zařvu, kdykoli zvednu bezděčně ruku. Nezná Gumpert proti tomu nějaký lektvar?

Snad víš, že důstojný Gottfried Kinkel odmítl na slavnosti tělocvičných spolků v Paříži vavřínovou korunu, kterou mu předával jeden žid, co tomu předsedal, se slovy „nechci žádnou korunu a tedy ani vavřínovou", ale zároveň prý dodal celkem nevybíravě, že se naprosto ještě nevzdává nároku na funkci presidenta německé

* „Kapitálu".
** „Pan Vogt".
*** „Odhalení o kolínském procesu proti komunistům".
† Edgar von Westphalen.

republiky, „úřadu“, který mu náleží. „Nordstern“ se mu docela vtipně vysmál jak za to melodrama, tak i za celý jeho projev, který představoval *vrchol sprostoty*[188]. Slavnost začala přípitkem na Badingueta[189].

Kde je Strohn?

Nezapomeň, jakmile budeš mít čas a chuť, poslat mi něco „kontinentálního“ pro „Minera“*.

Srdečný pozdrav od celé rodiny a ode mne paní Lizzy.

Tvůj
K. Marx

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* „The Miner and Workman's Advocate“.

62

Engels Marxovi

do Londýna[23]

Manchester 7. srpna 1865

Milý Mouřeníne,

proti Tvému revmatismu mám prostředek, kterým mne Gumpert jednou vyléčil za čtyřiadvacet hodin, a to z mnohem prudšího záchvatu. Dej si ušít dva velké flanelové pytlíky, takové, aby úplně přikryly a trochu ještě přesáhly postižená místa, dej je naplnit otrubami (bran) a zahřívat střídavě v troubě na nejvyšší teplotu, jakou vydržíš, a střídavě je přikládej — střídej je co možná nejčastěji. Přitom lež v klidu a teple v posteli a uvidíš, jak se Ti brzy uleví, ale přesto musíš pokračovat, dokud bolesti úplně neustanou (řekněme 24—36 hodin).

Eichhoff byl právě tady, stal se teď v Londýně ředitelem jedné společnosti s omezeným ručením, je mi z toho nad slunce jasné, že se ho zas chystají pořádně napálit, ale pro tu jeho mánii, vidět všechno v růžových barvách, se mu už nedá pomoci. Dokonce si teď myslí, že obchod hedvábím by tady v Anglii nemohl bez něho už vůbec existovat.

Že s tou knihou* tak rychle postupuješ, to jsem moc rád, už jsem Tě začal podle některých slov v Tvém posledním dopise podezírat, že jsi zas došel k nějakému nečekanému zvratu, který by mohl všechno na neurčito oddálit. Ten den, kdy odešleš rukopis, se namažu pod obraz, ledaže bys den nato přijel sem a udělali bychom to spolu.

Srdečně Ti děkuji za ty „Free Press".

* „Kapitálem".

Náš chrabrý Liebknecht zřejmě není schopen přestat s těmi netaktnostmi a s těmi bezúčelnými škrábaninami. 10 měsíců z 12 na něj člověk musí pořád hubovat, jakmile je sám a musí jednat na vlastní pěst. Ale co chceš? To už je taková liebknechtovská nátura, a zlobit se nebo reptat tu nijak nepomůže. A koneckonců je to (teď) jediné spolehlivé spojení, které v Německu máme.

Dělnický kongres v Bruselu, to by byla za současných poměrů určitě velká blbost.[182] Jenom si vzpomeň na naše vlastní zkušenosti z té zemičky.[190] Něco takového se dá uspořádat jen v Anglii, Francouzi by to měli vědět. Zkusit něco takového v Belgii, to by byla vyložená ztráta času, peněz a práce.

Máš ten Schillingův pamflet o B. Beckerovi?[185] Mohl bys mi ho na pár dní poslat.

Je-li Strohn v Hamburku nebo Bradfordu, to nevím, už delší dobu jsem o něm nic neslyšel.

Porýnští filistři jsou prý strašně rozzuřeni na Bismarcka; to je dobře, že se těm oslům tak pěkně ukázalo, co znamená „historický vývoj na legální půdě". Všiml sis toho nového triku, jakým si chce Bismarck opatřit peníze? Kolínsko-mindenské železnici, která za státní záruku úroků přenechala státu právo *nákupu al pari* (akcie za 100 tolarů mají teď kurs přes 200 tolarů), prodal toto právo za 13 miliónů tolarů, a „Kölner Zeitung" z toho vypočítala, že tak *naseká* — včetně prodeje akcií, které už patří státu — *30 miliónů tolarů*. Otázka je, jestli to kolínsko-mindenská dráha zaplatí, aniž by sněmovna smlouvu schválila. Udělá-li to, je Bismarck zase na celá léta v sedle a filistři v háji. To se teď brzo ukáže.[191]

Lizzy tvrdí, že Edgar* určitě nenosí ten svůj texaský klobouk, protože by si jinak nemohl nastudit nos.

Tvůj

B. E.

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Edgar von Westphalen.

63

Marx Engelsovi

do Manchesteru[23]

[Londýn 9. srpna 1865]

Milý Frede,

přikládám dopis pana Siebolda.[192] Vracet ho nemusíš. Za druhé Ti posílám tu hatzfeldtovskou hovadinu.[185] Tohle *nevracej*, ale ulož. Také to *nikomu* neukazuj. Německý tisk si toho svinstva naštěstí nevšiml. Jediné, co se v té souvislosti objevilo v novinách, bylo prohlášení *Metznera* (bývalého zmocněnce berlínské obce*) a *Vogta*** (jejího nynějšího pokladníka), potvrzené *W. Liebknechtem* — v němž uvádějí:

1. že Schilling zprávu zkreslil, vyškrtl některá usnesení a jiným dal přímo opačný smysl;

2. že si stará Hatzfeldtka měla ušetřit své komentáře, protože jí spolek zakázal jakékoli vměšování.

Tak to stálo v „*Reform*“*** a ve „*Volks-Zeitung*“.

Už několik dnů užívám léky a jsem úplně na huntě, naprosto neschopen práce. Allen však říká, že za pár dnů budu zas ve své kůži. Je to zas ten žlučník a zavinila to „krušná“ duševní práce v těch vedrech. *Oficiálně* jsem teď *na cestách*, kvůli „*Internacionále*“.

Edgar† si žije. V osamocení si zvykl na egoismus v nejužším smyslu slova — meditovat od rána do večera o tom, co do žaludku. Protože je ale svým založením dobrák, podobá se jeho sobectví

* Všeobecného německého dělnického spolku.
** Augusta Vogta.
*** „Berliner Reform“.
† Edgar von Westphalen.

egoismu dobromyslné kočky nebo nějakého dobráckého psa. Čert aby vzal samotářství. Odvykl dokonce i ženským, a pohlavní pud se mu vrazil do pupku. Přitom ty stálé obavy o zdravíčko — u chlapíka, který se jinak mezi hady, tygry, vlky a leopardy cítil „jako doma".

Chce teď zas zpátky do Texasu. Ale přímému setkání s drahým bratrem* se těžko vyhne.

O jeho zálesácky primitivních představách si můžeš udělat obraz z toho, že jeho ideálem je teď pořídit si nějaký krám — krám s doutníky nebo s vínem — nepochybně má za lubem dostat se tak nejspolehlivěji doutníkům a vínu na kobylku.

Rád si „připadá" jako starý gentleman, který zúčtoval se životem, nemá nic na práci a musí žít jen „pro svoje zdraví".

Kromě toho věnuje ještě čas na *parádu* a „starší gentlemani" z Rotten Row[193] v něm vzbuzují nemalé hoře, protože se po nich nemůže opičit. Podivín! Laura, které se zrovna udělal na levé tváři malý karbunkl, říká, „že maminčin brácha je *strašně prima* chlap!" Tussy zas, „že ho má ráda, protože je s ním *taková legrace*", a Jenička, že si Lina Schölerová a on mohou pogratulovat, „že se šťastně zbavili jeden druhého". No, to Ti je banda. Děvčata mě také podrobila křížovému výslechu ohledně „paní Burnsové".

Salut.

Tvůj

K. M.

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Ferdinandem von Westphalen.

64

Engels Marxovi

do Londýna[23]

Manchester 16. srpna 1865

Milý Mouřeníne,

ta mazanice od Hatzfeldtky[185], to je opravdu mazanice se vším všudy, co v ní je, se samospasitelným Lassallem, Liebknechtem atd. Ten chrabrý Library* se tentokrát opravdu překonává v slabosti, bezmyšlenkovitosti a zapomětlivosti, není-li ovšem ten referát vyslovený podvrh. Čert aby vzal takového advokáta.

Ditto Siebolda nadšeného agenta s teplou vodou. S jak samozřejmou naivitou se Tě snaží „smířit" s Blindem![192] K tomu ještě ti zajímaví „starý Švejdové", o kterých nikdo nic neví a kterým se má napsat, aby se navázalo „spojení". Úplně à la Harro Harring. Dospívám stále víc a víc k názoru, že od nejjižnějšího stupně šířky severního Fríska počínaje je všechno, co přesahuje rámec buržoazní a rolnické politiky, čistý Harro Harring.[194] Ten pitomec Tě ale otravuje určitě rok co rok.

Příští týden (asi v pátek 25.) odjíždíme s Moorem na 14 dní do Německa a Švýcarska, a bude-li to možné, odskočíme si také do Itálie.[195] Půjde-li to, zastavím se na zpáteční cestě na chvilku v Modena Villas.

28. tohoto měsíce, tj. příští týden v pondělí, je valná hromada kolínsko-mindenských akcionářů, která rozhodne na pár let o pruské politice. Nevěřím, že ti chlapi budou tak hloupí, aby vyplatili Bismarckovi hotově 13 miliónů tolarů, aniž to schválí sněmovny.[191] Ale porýnský liberální buržoa je schopen všelijakých kousků, jak-

* Wilhelm Liebknecht.

mile může vzít stát na hůl, a myslí si, že si zas dodatečně ve funkci poslance opatří náležité odškodnění. Kdyby ale smlouva propadla nebo byla vázána na souhlas sněmoven, měl by to monsieur Bismarck pořádně nahnuté; takovou porážku ve finančních záležitostech, a k tomu ještě při takovém zoufalém pokusu nevydrží ani tenhle dobrodruh. To, že se teď znova dohaduje s Rakouskem, ukazuje, že je intelektuálně a morálně au bout de son latin*. Ví až moc dobře, že nemůže zahájit žádnou válku, aniž by byl okamžitě svržen, a tak se i nadále ohání velkými slovy, shrabuje nepatrné zisky a zesměšňuje Německo před světem. Filistrovi už ale imponuje skoro jako Boustrapa[56]. Filistr už teď nevyžaduje od svých idolů okamžité úspěchy, chce jen, aby se naparovali. Tak se stal i ten Classen-Kappelman kolínským idolem, protože v rozhodujícím okamžiku zdrhl.[173]

Od Siebolda je taky dobré, že v Kodani doporučuje C. V. Rimestada, který patří k „Dagbladetu"![192] Takzvaný Dělnický spolek je jenom propagační zařízení skandinávských Eidořanů[196] a Hallova kabinetu.

Co řekne tatíček Urquhart příští týden o těch pruských korunních právnících? Jsou to ale pěkní ptáčci.

Srdečné pozdravy dámám a Edgarovi.**

Tvůj

B. E.

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* se svou latinou v koncích.
** Edgarovi von Westphalen.

65

Marx Engelsovi

do Manchesteru[23]

[Londýn] 19. srpna 1865

Milý Frede,

protože odjíždíš[195], *musím* Ti sdělit, že mám 28. srpna zaplatit u řezníka účet na 10 £ št., a také pan domácí začíná naléhat. Mimochodem, anglický stát má zřejmě velkou nouzi o peníze. Výběrčí daní byli alespoň tenhle měsíc dotěrnější než kdy jindy a nečekaně mi „ulehčili".

Pořád marodím, i když ty potíže s játry Allen už likvidoval. Ale teď jsem chytil nějakou chřipku, která má podle něho za 5—6 dní zmizet a je fakticky ze všeho nejhorší, pokud jde o duševní činnost. Doufám, že tím jsem splatil svůj dluh přírodě.

Lauřička také není úplně v pořádku. Zhubla za rok víc, než se sluší a patří. Je to ale zvláštní dítě, teprve dnes se rozhodla jít s manželkou k lékaři. Doufám, že to není nic vážného. Jeničce a Tussy se daří velmi dobře. (Rovněž i Edgarův* zdravotní stav se hodně zlepšil.) Ženě vypadly 2 přední zuby uprostřed dole a místo nich jí včera vsadili nové 4. To by tak byly jediné zdejší „události".

Teď při té nemoci mohu psát jen málo a po troškách. Provádím ve volných chvílích různá alotria, ačkoli při chřipce se nedá pořádně ani číst. „Při té příležitosti" jsem mj. zas jednou trochu „pěstoval" astronomii. A tu se Ti chci zmínit o něčem, co bylo alespoň pro mne novinkou, ale Ty to možná znáš už z dřívějška. Znáš Laplaceovu teorii o vzniku sluneční soustavy a to, jak vysvětluje rotaci různých těles kolem vlastní osy atd.[197] Na základě toho

* Edgara von Westphalen.

objevil jeden Yankee, Kirkwood, jakýsi zákon o *rozdílnosti* v rotaci planet, o níž se dříve myslelo, že se neřídí žádnými pravidly. Zákon zní takto: „*Druhá mocnina počtu otáček* kolem vlastní osy, jež vykoná každá planeta při jednom absolvování své oběžné dráhy, se rovná *třetí mocnině průměru sféry její přitažlivosti.*"

Mezi dvěma planetami by byl totiž bod, v němž by jejich přitažlivost působila stejnou měrou; tedy těleso, umístěné v tomto bodě, by mezi nimi zůstalo bez pohybu. Naproti tomu těleso, umístěné na obou stranách tohoto bodu, by se zřítilo na tu či onu planetu. Tento bod tedy představuje hranici *sféry přitažlivosti* planety. A tato sféra přitažlivosti se zas rovná šířce plynného prstence, z něhož se, podle Laplacea, planeta utvořila v době svého prvního odloučení od celkové plynné masy. Z toho si udělal Kirkwood závěr, že — je-li Laplaceova hypotéza správná — musí existovat určitý poměr mezi rychlostí rotace planety a šířkou prstence, z něhož vznikla, neboli její sférou přitažlivosti. A to vyjádřil výše uvedeným zákonem, dokázaným analytickými výpočty.

Starý Hegel udělal několik velmi vtipných poznámek k tomu, jak dostředivá síla „najednou přechází" v odstředivou právě ve chvíli, kdy jedna nabyla „převahy" nad druhou; tak např. poblíž Slunce působí dostředivá síla nejsilněji; *tedy*, říká Hegel, nejsilnější je tu i síla odstředivá, protože překonává toto *maximum dostředivé* síly, a vice versa. Dále jsou tyto síly v *rovnováze* v průměrné vzdálenosti od apsid[198]. *Takže* se *už nikdy* nemohou z této rovnováhy dostat atd. Ostatně Hegelova polemika[199] spočívá vcelku v tom, že Newton nepřipojil svými „důkazy" nic ke Keplerovi, u kterého je už „pojem" pohybu, což se už i teď všeobecně přiznává.

Je Ti známo, že *presidentem* Švýcarské banky je teď pan *Karl Vogt*, který zradil svého přítele Fazyho, jakmile Fazy opustil Ženevu[166], a který fixloval spolu s Reinachem (ten fakticky ředitele dělá). Ptal jsem se Freiligratha, jak přišel pan Vogt, který má jinak jako finančník přece ve Švýcarsku smutnou pověst, k takovému čestnému místu. *Odpověď:* Švýcaři už ve „Švýcarské bance" takřka žádné akcie nemají. Rozhodují židé z Berlína a Frankfurtu nad Mohanem. Ti jsou ale pro Vogta. Reinach si zatím dělal z našeho ubohého Freiligratha takové blázny, že ten mu s pevným přesvěd-

čením napsal, že prý ho ani pruská policie nikdy tolik nepronásledovala. Fazy prý ošulil banku o $1^1/_2$ miliónu franků.

Profesor Beesly měl před několika týdny ve „*Fortnightly Review*" článek o Katilinovi, ve kterém ho vydává za revolucionáře. Je v tom hodně nekritického (jak se také dalo od Angličana očekávat, např. nesprávnosti o Caesarově stanovisku k tehdejší době), ale pěkné je, jak silně horlí proti oligarchii a „ctihodnostem". Podobně rány, které zasazuje profesionálnímu anglickému „nudnému literátovi". Pan *Harrison* měl v téže „Review" článek, v němž vysvětluje, že „politická ekonomie" nemůže proti komunismu postavit „*nic*".[200] Zdá se mi, že *teď* se to v anglických hlavách hýbe víc než v německých. Ty německé jsou dostatečně zaneprázdněny oslavováním Classena-Kappelmanna.[173]

Pozdravuj paní Lizzy. Děti čekají, že nevynecháš na zpáteční cestě Londýn.

Tvůj
K. M.

Nedovedeš si ani dost málo představit ty absolutní nesmysly, obsažené v parlamentních zprávách o bankovnictví aj. z let 1857 a 1858, na které jsem se musel nedávno zase podívat[201]. Jako v monetárním systému je kapitál = zlato. Propleteno cudnými vzpomínkami z A. Smitha a příšernými pokusy smířit ten galimatyáš na peněžním trhu s „osvícenými" představami o něm. Nejvíc v tom vyniká MacCulloch, co teď konečně natáhl bačkory. Zřejmě dostával pořádné spropitné od lorda Overstona, kterého proto musel prohlašovat za „facile maximus argentariorum"* a musel se ho vždy a proti každému zastávat. Zkritizovat celou tu nádheru mohu až v některé pozdější práci.[202]

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* „nepochybně největšího bankéře".

66

Engels Marxovi

do Londýna[23]

Manchester 21. srpna 1865

Milý Mouřeníne,

přikládám 20 £ št., první polovinu, B/G 56794, Manchester 9. ledna 1864, a jakmile mi potvrdíš příjem, hned bude následovat druhá. Víc Ti nemohu poslat, dokud nebudu vědět, jak je to s bilancí, a to se dovím teprve po návratu nebo ještě později.

S tím Kirkwoodovým zákonem* to byla novinka pro mne i pro Moora. Je to ale opravdu dokázáno, není to jenom hypotéza? Něco takového se přece musí dát ověřit.

Doufám, že jste už všichni zase jako rybičky. S Laurou to zřejmě nebude právě tak nic vážného jako tenkrát s Jeničkou, děláš ale hloupost, že to necháváš zastarat. Měl bys v takových případech zasáhnout jako domácí tyran. Chřipky ses už při tom teplém počasí jistě zbavil; taková věc je nepříjemná, ale dnes se to dá snadno léčit.

Právě mi sem přišly báby zametat kancelář a ženou mě pryč; musím proto honem končit.

Se srdečnými pozdravy

Tvůj

B. E.

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 177.

67

Marx Engelsovi

do Manchesteru[23]

[Londýn] 22. srpna 65

Milý Frede,

srdečný dík za tu dvacetilibrovku, její první polovinu jsem dostal. Určitě bych Tě tak neotravoval, ale těžce na mne doléhá konec kvartálu, kdy jsou splatné účty.

Pokud jde o Kirkwoodův zákon*, je nesporné, že vysvětluje rozdíl v počtu otáček, např. u Jupitera a Venuše[203] atd., což se dosud zdálo být úplně nahodilé. *Jak* ale na ten zákon přišel a jak ho dokazuje, to nevím, ale pokusím se při nejbližší návštěvě Britského muzea získat původní práci, a pak Ti sdělím podrobnosti. Zdá se mi, že jediným „úkolem" při tom je matematické určení sféry přitažlivosti jednotlivých planet. *Hypotetické* je pravděpodobně jen přijetí Laplaceovy teorie jako výchozího bodu.

Chřipka se mi vrazila do nosu tak, že z něho udělala druhé vydání „nosánku" našeho Texasana**, a provází ji tak příšerná rýma a takové mžení v hlavě, jaké bylo určitě v celé té laplaceovské ohnivé mlhovině.

Členové a přátelé z „Internacionály" přece jen přišli na to, že jsem *neodjel*, a tak jsem dostal pozvánku na dnešní schůzi podvýboru. Ty 4 týdny, na které jsem zmizel, mi úplně otrávil doktor svými recepty.

Mezi knihami, které jsem dostal z Lupusova dědictví, je také „*Neue Handelsgeographie*" od Egliho. Tenhle Švýcar říká v před-

* Viz tento svazek, str. 176–177.
** Edgara von Westphalen.

mluvě, že tu a tam mezi „obchodně zeměpisné biografie" — „vsune obrázek ze života, obrázek, do něhož se duše na okamžik pohříží, pokojně odpočívajíc... vložené žánrové obrázky... kus života se má zde odehrát před našimi zraky. Jen ze života se vyvíjí život."

Co si jen ten naivní Švýcar představuje pod takovými „obrázky ze života", vidíš z následujícího:

„Markgräfler roste na slunečných pahorcích Mühlheimu a Badenweileru. Ne nadarmo pěl náš milý Hebel:

,Tam u pošty výčep stál,
čert aby to víno vzal!
Nesmíš si ho příliš dát,
jak olej ho polykat.
Tam u pošty výčep stál?'"

Aby dokázal, že „nebral svůj úkol na lehkou váhu", odkazuje náš naivní Švýcar čtenáře na rejstřík použité literatury. Je v něm přesně dvacet titulů, mezi nimiž jsou vedle naivní dětské „literatury" jako „Buch der Erfindungen" aj. dvě díla téhož pana Egliho.

Srdečný pozdrav od celé rodiny.

Tvůj
K. M.

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

68

Engels Marxovi

do Londýna

[Manchester] 4. října 1865

Milý Mouřeníne,

se svými plány ohledně Londýna mám vždycky smůlu. Setkal jsem se s matkou teprve tři dny před návratem[195], a to v Ostende, a nemohl jsem přirozeně pro sebe urvat ani den. Dřív jsem se s ní ani nemohl sejít, protože jsme jak ona, tak já nevěděli, kde před 2—3 dny předtím bude. 15. září jsem měl být tady, protože ten den musel odjet Charles*, což se také stalo. Od té doby, jako vždycky když se vrátím z nějaké cesty, bylo na trhu s bavlnou boží dopuštění, musel jsem vyřizovat věci za sebe i za Charlese, a to není maličkost, když bavlna stoupne za 14 dní z 18 na $24^1/_2$ penny za libru, příze ale o 8—9 penny za libru, a telegramy všeho druhu se jen hrnou. Doufám, že už to teď skončí a že se také Charles počátkem příštího týdne vrátí, takže se z toho konečně zase vzpamatuji. Kvůli tomu příšernému shonu jsem Ti v žádném případě nemohl napsat třeba jen 2 řádky; vůbec, co jsem tady, jsem nemohl napsat ani řádek privatim. Jakmile budu jen trochu moci, napíšu podrobněji, zatím mi dej vědět, jak to u vás vypadá a co dělá „kniha"**. Myslím, že se to dá zařídit tak, že bych k vám přijel na 3×24 hodin, jakmile to tu bude v pořádku. V kanceláři to teď ale u nás vypadá jako v prasečím chlívku, Gottfried*** mi sem najal 3 chlapy, kteří nejsou

* Charles Roesgen.
** „Kapitál".
*** Gottfried Ermen.

k ničemu, a chce na mně podle smlouvy, abych z nich něco udělal. Vidíš, jak to tu vypadá. Budu jich muset pár vyhodit.

Tvůj
B. E.

Srdečné pozdravy všem.

Zavítal jsem „konečně" i ke Švábům, ale už nevytvářejí básnické školy — předou bavlnu anebo vandrují po světě.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

69

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 19. října 1865

Milý Frede,

zítra odpoledne budu asi v 4.40 v Manchesteru a odeberu se do Tvého oficiálního bytu.[204]

Tvůj
K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

70

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 8. listopadu 1865
1, Modena Villas, Maitland Park,
Haverstock Hill

Milý Frederiku,

přijel jsem sem v pátek večer. Strohn mě naléhavě zval, abych u něho pár dní zůstal, ale neměl jsem klid. Věděl jsem, že to v Londýně vypadá špatně, a chtěl jsem být proto na místě.

Nepříjemností, které mi prorokovala paní Lizzy, nebylo právě málo. Nejdřív se mi ztratil při příjezdu na King's Cross* kufr, a dosud jsem ho nedostal zpátky, což je zlé už proto, že v něm byly „papíry", za které odpovídám. Dále jsem našel dítě** ještě velmi nemocné. A konečně byl u nás mezitím domácí, vyhrožoval, a žena ho uklidnila jen *nadějí na můj návrat*. Mluvil o tom, že k nám pošle „*exekutora*" a kromě toho že zruší nájemní smlouvu, na což má ovšem podle smlouvy právo. Hned za ním se přihlásila všechna ta ostatní sebranka, zčásti osobně, zčásti výhružnými dopisy. Našel jsem ženu tak zoufalou, že jsem *neměl odvahu* seznámit ji se skutečnou situací. A já *opravdu nevím, co dělat!* Přitom musíme obstarat uhlí apod.

Teď vedle těch nepříjemností jednu dobrou zprávu. Jedna z mých dvou frankfurtských tet (první 73 let***, ta druhá† je o dva roky mladší) zemřela, ale bez závěti (protože se bála, že zemře,

* Londýnské nádraží.
** Lauru.
*** Esther Koselová.
† Babette Blumová.

když sepíše závěť). Musím se proto dělit s jinými dědici, což by v případě závěti nemuselo být, protože na těch ostatních jí nezáleželo. A přitom ještě ta příjemná okolnost, že se musí čekat na plnou moc pana Juty z mysu Dobré naděje.

Všechny ty příjemné okolnosti se mi nějak vrazily do břicha, takže jsem si tu hned dal udělat Gumpertovu medicínu.

Salut (také paní Lizzy).

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

71

Engels Marxovi

do Londýna

[Manchester] 13. listopadu 1865

Milý Mouřeníne,

zároveň dostaneš doporučený dopis s 15 librami, který jsem připravil v pátek a dal našemu poslíčkovi, aby ho odeslal. Nedostal jsem od Tebe v neděli odpověď, čemuž jsem se poněkud divil, a napadlo mne, že mi ten kluk nedal v sobotu ráno stvrzenku na dopis. Když jsem to dnes vyšetřoval, ukázalo se, že ten mizera na to zapomněl a dopis měl ještě v kapse. To byl vrchol jeho lajdáctví, a tak jsme ho vyhodili. Je mi to strašně nepříjemné, protože sis zatím jistě myslel, že jsem Tvůj poslední dopis klidně založil a vykašlal se na to, aniž bych Ti napsal třeba jen čárku.

Tvůj
B. E.

Je Edgar pryč?*

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Edgar von Westphalen.

72

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 15. listopadu 1865

Milý Frede,

musíš mi prominout, že Ti teprve dnes potvrzuji se srdečným díkem příjem těch 15 liber a že Ti napíšu až *zítra*. Mám teď takový blázinec, že se už dnes k tomu nedostanu.

Jenička má záškrt, ale doufám, že to brzy přejde.

Přiložený dopis, který se svým duchem a stylem velmi kladně liší od dopisů porýnských dělníků, mi po přečtení laskavě vrať. Zdvořilost totiž vyžaduje, abych na něj odpověděl.[205]

Salut.

Tvůj
K. Marx

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

73

Engels Marxovi

do Londýna[23]

Manchester 17. listopadu 1865

Milý Mouřeníne,

Tvůj dopis mi dali teprve včera večer, ale já si zjistím, kde tak dlouho ležel.

Doufám, že Jenička je zase v pořádku a že v každém případě prudké horečky, a tím i nebezpečí, pominuly. Aby jí zesílilo srdíčko, tak jí posílám dnes večer bedničku portského, sherry a klaretu. Pořádně jsem se vylekal, když jsem četl slovo záškrt; nejsou s tím žádné žerty.

Dopis těch Berlíňanů mne opravdu ohromil.[205] Psal ho někdo, kdo má mnohem víc za ušima než Vilík* a kdo se o něm zřejmě také nezmiňuje bez určité ironie. Ten dopis ale jistě nenapsal dělník, dokazuje to už ten úplně správný grimmovský pravopis, a mám tak trochu podezření, že to není pravé. V každém případě by bylo třeba zjistit si podrobnosti o těch třech, kteří dopis podepsali. Vilík by je měl určitě znát, je-li dopis bona fide. Zakládám své podezření spíš na formě toho dokumentu, jeho obsah mluví zase rozhodně proti. Protože však nejedeš do Berlína založit novou organizaci, nebude na škodu, když těm lidem napíšeš. Dopis Ti v příloze vracím.

Co říkáš černošskému povstání na Jamajce a brutalitě Angličanů?[206] „Telegraph“** o tom dnes píše: „Bylo by velmi smutné,

* Wilhelm Liebknecht.
** „Daily Telegraph“.

kdyby bylo *kterémukoli britskému důstojníkovi upřeno právo zastřelit či pověsit každého britského poddaného, který se postaví se zbraní proti britské koruně*!“

Tvůj

B. E.

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

74

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 20. listopadu* 1865

Milý Engelsi,

Jenička se zas uzdravuje a děkuje Ti srdečně za víno.

Pokud jde o ty peníze, bylo by marné obracet se s tím na Dronka. Abych měl pokoj od domácího — a to je to hlavní — přemluvil jsem ho, aby vzal za tenhle kvartál, protože mu dlužím dvě třetiny, směnku na polovinu února. Pokud jde o ostatní věřitele, uspokojil jsem těmi patnácti librami ty nejdotěrnější a teď si lámu hlavu, jak sehnat pro ostatní aspoň něco, aby se uplatil dluh. Tvá nabídka je velmi velkorysá, a jakmile bude má práce** hotova a vyjde, budu si muset opatřit zbytek jinak, anebo bychom se museli, kdyby se to snad *proti mému očekávání* nepodařilo, přestěhovat někam, kde není tak draho, třeba do Švýcarska.

Ten berlínský dopis[205] je pravý. Dostal jsem několik dní po něm z téhož důvodu psaní od Liebknechta[207], který je s těmi Berlíňany v neustálém spojení. Z Liebknechtova dopisu je také zřejmé, že by ti prasáci ze „Social-Demokratu" moc rádi zase navázali s námi styky. Jakým iluzím se ten Liebknecht pořád oddává, vidíš z téhle pasáže: „Lidé, kteří se na Tebe obrátili z Berlína, jsou *naši* přátelé. Kdybys mohl přijet, jen aby ses tu ukázal — znamenalo by to obrovský zisk. Přijeď, je-li to možné." Liebknecht by přece měl vědět, že i kdybych teď mohl jet do Berlína jako pouhý

* V orig. října.
** „Kapitál".

návštěvník, musel bych se chovat naprosto tiše a privatim, a ne vystupovat v dělnických klubech![208]

Liebknecht také píše:

„Profesor *Eckardt*" (ten je teď „hlavou" radikálů na jihu, jak vyplývá z dopisu od Stumpfa z Mohuče)[209] „z Mannheimu nám dává k dispozici ‚Wochenblatt'. Byl by rád, kdybyste mu s Engelsem napsali několik článků, ale ne *příliš* ostrých."

„*Workman's Advocate*" je stále stejně slabý. Musí ale táhnout, protože minulý týden vyšel ve větším formátu. Nic bližšího o tom nevím, protože zítra budu zas poprvé na schůzi Sdružení. Pařížané uveřejnili zprávu o *konferenci* a spolu s tím i *program*, který jsme vypracovali pro příští kongres. Vyšlo to ve *všech* liberálních, pseudoliberálních a republikánských pařížských listech.[210] Jak příznivě to bylo přijato, uvidíš z připojené Foxovy zprávy o posledním zasedání naší rady, kterou Ti vystřihnu z „*Workman's Advocate*". Naši Pařížané jsou poněkud ohromeni tím, že největší senzaci vyvolává právě ten § o Rusku a Polsku, který *nechtěli*.[211] Doufám, že teď ve volných chvílích pro „*Advocate*" přece jen občas něco napíšeš.

Ta pařížská publikace mě zbavuje povinnosti napsat zprávu ve francouzštině.

Události na Jamajce jsou charakteristické pro podlost těch „opravdových Angličanů".[206] Ti chlapi nemají Rusům co vyčítat. Ale, říkají statečné „*Times*"[212], ti zatracení pobudové se těšili „všem anglosaským konstitučním svobodám". To znamená, že se nechávali volně do krve vysávat daněmi, aby měli plantážníci prostředky k dovozu kuliů a ke stlačení nákladů na vlastním trhu práce na minimum. A to ti přejemnělí angličtí rošťáci křičí o „bestii Butlerovi", protože dal pověsit *jednoho* člověka! a nedovolil žlutým, diamanty ověšeným explantážnicím plivat do tváře federálním vojákům! K úplnému odhalení britského pokrytectví nechybělo po americké válce nic než aféra v Irsku[213] a masakry na Jamajce!

Nezapomeň mi opatřit (a to *co nejdřív*) od Knowlese potřebné údaje. *Průměrné týdenní mzdy*, ať už předláka na selfaktoru nebo předleny na throstle; *kolik* příze (resp. *bavlny*, tedy *včetně* odpadu, který přichází při předení nazmar) průměrné jakosti (anebo i třebas libovolné jakosti) spřede jeden člověk průměrně za *týden*; k tomu

přirozeně nějakou (odpovídající mzdě) *cenu* bavlny a *cenu příze*. Nemohu přepsat načisto druhou kapitolu, dokud nebudu mít tyhle podrobnosti.[214]

Adresa Ernesta Jonese je teď 47, Princess Street.

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

75

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 1. prosince 1865

Milý Mouřeníne,

přikládám na konto začínajícího měsíce zase dvě pětilibrovky a prosím Tě, abys mi potvrdil jejich příjem do Mornington Street 86, nebo pokud možno zítra časně ráno telegraficky do Southgate 7, protože tentokrát neposílám dopis doporučeně, abych nevzbuzoval pozornost.

Prof. *Eckardt** je, pokud mohu soudit podle německých novin, jihoněmecký demokrat, jeden z těch Švábů a Bavorů, kteří se odštěpili od Národního spolku[170]. Není mi jasné, jak bychom s ním měli spolupracovat, je to něco jako Kolatschek.

Že s námi pánové ze „Social-Demokratu" chtějí navázat zase styky, to je pro tu povedenou pakáž příznačné. Pokládají každého za takového poseru, jako jsou sami. Bismarck zřejmě rozeznal jejich bezmocnost, a proto je nechal plavat; proto konečně proces a zatracení Schweitzera na rok a arest.[215] Teď se taky i B. Becker distancoval od Schweitzera a složil svou funkci presidenta lidstva, takže se teď všechno pěkně hroutí. A tak celý ten krám nerozbilo naše vměšování, ale právě naše nevměšování. Tím asi dospělo „lassallovství" ve své oficiální podobě rychle do své poslední fáze.

Ty hanebnosti na Jamajce[206] jsou s každou poštou čím dál zběsilejší. Dopisy, v nichž angličtí důstojníci píšou o svých hrdinských činech vůči neozbrojeným černochům, jsou k nezaplacení. Duch anglické armády se tu konečně jednou ukázal úplně bez zábran.

* Viz tento svazek, str. 192.

„Vojáky to baví." I ten „Manchester Guardian" musel tentokrát vystoupit proti oficiálním kruhům na Jamajce.

S tím „Workman's Advocate" se podívám, co by se dalo dělat, zatím mi ho můžeš posílat! Nemáš ponětí, co se tady člověk nazlobí a naběhá, než sežene ty šestákové týdeníky, které tiskovým agentům nestojí vůbec za námahu. I když si je člověk objedná a předplatí, stejně je nedostane. Anebo zapiš paní Burnsovou jako abonentku s tím, aby jí to posílali poštou.

Mnoho pozdravů paní a slečnám.

Tvůj

E. B.

G/P 62 563. Londýn 4. srpna 1865 — 5 liber št.
E/M 35 757. Liverpool 15. května 1865 — 5 liber št.

Na kolik je ta směnka, kterou jsi akceptoval, a kdy je splatná?

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

76

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn 2. prosince 1865]

Milý Frede,

právě jsem přišel domů (byl jsem v muzeu*, kde jsem se musel v něčem porýpat) a našel Tvůj dopis. Stačím Ti právě jen potvrdit těch 10 liber a srdečně za ně poděkovat. Další napíšu zítra.

Salut a poručení paní Lizzy.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Knihovně Britského muzea.

77

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 26. prosince 1865

Milý Frede,

musíš mi prominout, že Ti děkuji jménem celé rodiny za šek k vánocům až dnes a vůbec, že jsem Ti tak dlouho pranic nenapsal. Měl jsem celou tu dobu tolik trápení a ztrácím tolik času běháním, transakcemi napravo nalevo, abych uspokojil A a tím padl do spárů B atd., takže mohu pracovat většinou jen v noci, a mé ušlechtilé předsevzetí — vyřídit korespondenci hned druhý den — se pokaždé rozplyne vniveč.

Pokud jde o *Mezinárodní sdružení* a všechcen ten tanec kolem něho, leží to na mně jako noční můra, a byl bych rád, kdybych se toho mohl zbavit. Ale právě teď to nejde. Na jedné straně přišli různí buržoové — v čele s panem Hughesem, členem parlamentu — na myšlenku udělat z „*Workman's Advocate*" řádně *fundovaný* list, a já jako jeden z ředitelů musím na to jednání dohlížet, aby v tom nebyl nějaký švindl.[179] Na druhé straně slavila Reformní liga, kterou jsme kromě jiného založili, obrovský úspěch na mítinku v St. Martin's Hallu, největším mítinku a vysloveně dělnickém mítinku, jaký se kdy konal od té doby, co jsem v Londýně. Lidé z *našeho* výboru měli přitom hlavní slovo a mluvili v našem duchu.[216] Kdybych toho zítra nechal, pak by buržoazní elementy, které nás (nespolehlivé cizince) s nelibostí vidí v zákulisí, nabyly vrchu. Při úplném fiasku dělnického hnutí v Německu se dělnické elementy ve Švýcarsku tím spíš seskupily kolem tamních sekcí Mezinárodního sdružení. V polovině tohoto měsíce vyšlo v Ženevě první číslo „*Journal*

de l'Association Internationale des Travailleurs. Section de la Suisse Romande", a brzy tam začne vycházet pod Beckerovou* redakcí i německý orgán[217], který má vzhledem k zániku „*Nordsternu*" a zdiskreditování „*Social-Demokratu*" vyhlídky na úspěch. (Starý Becker naléhá na články a pověřil mne, abych v té věci také *Tobě okamžitě* napsal, protože nemá *pro nunc žádné* spolupracovníky.) A konečně ve Francii, kde scházejí jakákoli jiná centra hnutí, zaznamenává Sdružení velké úspěchy. Kdybych tedy za takové situace odstoupil, způsobil bych tím věci značnou škodu; a na druhé straně to pro mne není při současném nedostatku času žádná maličkost mít každý týden tak 3 mítinky ve Westendu nebo City, hned schůzi rady Internacionály, pak stálého výboru, pak schůzi ředitelů nebo akcionářů „*Workman's Advocate*"*!* A kromě toho mám všelicos psát.

Od Liebknechta jsem dostal pár řádek.[218] Bydlí v Lipsku, Gerichtsweg 2, adresovat jako J. Millerovi**, Esq. Zdá se, že se mu vede špatně jako vždycky, ale má naději, že se uchytí jako lexikograf, dostane taky domovské právo v Lipsku a stane se Beustovým poddaným.

Psal mi také dr. Kugelmann.[219] Nástupce Justa Mösera, nynější osnabrücký starosta pan Miquel, je teď zjevný odpadlík; zatím v buržoazním smyslu, ale „už" se sklonem k aristokracii. Jistý Wedekind, kdysi byl někde konzulem, zazobanec a zuřivý Národní spolkař[170], ho odměnil za jeho zásluhy tím, že z něho udělal svého zetě. Kugelmann viděl v Kolíně „mírného Jindřicha"***. Je teď řádným redaktorem „*Rheinische Zeitung*". Stěžoval si na mne, že jsem ho v Kolíně nenavštívil, že s ním jednám jako s „odpadlíkem" atd. Prý vždy „zůstal věrný ‚věci' " a jenom teď pracuje s buržoazií proti aristokracii, „aby pomohl rozvinout a objasnit *třídní protiklady*" (o kterých před necelým rokem v jednom projevu v Kolíně prohlásil, že neexistují!) atd.

S Bonapartem se mi to zdá nahnuté jako nikdy. Studentské nepokoje[220] jsou příznakem zlých pozůstatků rozporů v armádě samé, hlavně ale mexická aféra[221] a dědičný hřích Lower

* Johanna Philippa Beckera.
** Krycí jméno Wilhelma Liebknechta.
*** Heinricha Bürgerse.

Empiru[222] — *dluhy!* Však se také tomu chlapovi loni nepovedl jediný z jeho kousků. Dostal se dokonce tak daleko, že Bismarck figuruje jako jeho soupeř!

Tady sehrála Palmerstonova smrt očividně svou úlohu. Kdyby ještě žil, dostal by guvernér Eyre řád za zásluhy!

Freligrath také uzavírá tenhle rok s pořádnou smůlou. Žid Reinach tu s velkým kraválem zavřel pobočku, schválně kvůli tomu přijel do Londýna. Freiligrath, který bance beztak dlužil peníze, měl navíc tu smůlu, že mu 3 dni před příjezdem mocného Reinacha zdrhl jeden z jeho úředníků se 150 librami. Dědek má ale na druhé straně vlivnou protekci, o kterou se může opřít. Jeho plonplonovští přátelé (např. bývalý plukovník Kiss, který si vzal dceru někdejšího francouzského ministra Thouvenela, milionáře, a je teď v čele jedné obrovské společnosti) mu už najdou nějaké nové působiště.

Šťastný nový rok! Také pro paní Lizzy.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

78

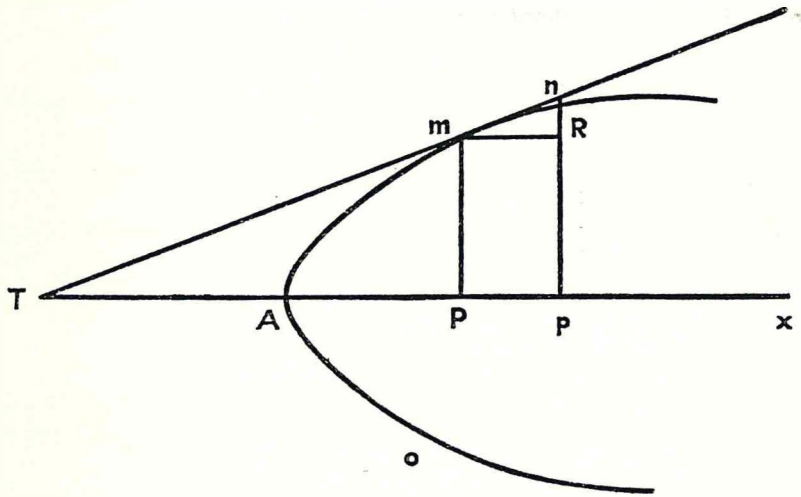
Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn, konec 1865—počátek 1866]

Příloha[223]

Když jsem byl naposled v Manchesteru,[204] chtěl jsi, abych Ti vysvětlil diferenciální počet. Následující příklad Ti tu věc úplně objasní. Celý diferenciální počet vznikl původně z úkolu vést *tečny* libovolným bodem libovolné křivky. Proto Ti to chci na tomhle názorně ukázat.

Předpokládej, že čára nAo je libovolná křivka, jejíž povahu (zda to je parabola, elipsa atd.) *neznáme* a jejímž bodem m máme vést tečnu.

Ax je osa. Spustíme kolmici mP (ordinátu) na úsečku Ax. Předpokládej teď, že bod n je nekonečně *blízkým* bodem křivky vedle m. Spustím-li kolmici np na osu, musí být p nekonečně blízkým bodem k *P* a np nekonečně blízkou rovnoběžkou k mP. Spusť teď nekonečně malou kolmici mR na np. Vezmeš-li pak úsečku AP... x a ordinátu m*P*...y, pak np = mP (nebo Rp) zvětšenému o nekonečně malý přírůstek [nR], čili [nR] = dy (diferenciál y) a mR (= Pp) = dx. Protože část tečny *mn* je nekonečně malá, kryje se s odpovídající částí křivky samé. Mohu tedy považovat mnR za △(trojúhelník), a podobné trojúhelníky jsou pak i △ mnR a mTP. Proto: dy (= nR) : dx (= mR) = y (mP) : PT (což je subtangenta k tečně Tm). Tedy subtangenta $PT = y\frac{dx}{dy}$.

To je *všeobecná diferenciální rovnice* pro všechny tečnové body *všech* křivek. Chci-li teď touto rovnicí operovat dál a určit tak velikost subtangenty PT (když ji mám, potřebuji jen spojit body T a m přímkou, abych dostal tečnu), musím vědět, jaký *specifický charakter* křivka má. Podle svého charakteru (parabola, elipsa, cisoida atd.) má *určitou obecnou rovnici* pro své ordináty a úsečky z každého bodu, která je známá z algebraické geometrie. Je-li tedy např. křivka mAo parabola, vím, že y^2 (y = ordináta každého libovolného bodu) = ax, přičemž a je parametr paraboly a x je úsečka odpovídající ordinátě y.

Dosadím-li tuto hodnotu y do rovnice $PT = \frac{ydx}{dy}$, musím tedy nejdřív najít dy, tj. diferenciál y (výraz, který přibírá y při svém nekonečně malém růstu). Je-li $y^2 = ax$, pak vím z diferenciálního počtu, že $d(y^2) = d(ax)$ (musím přirozeně obě strany rovnice diferencovat) dává $2y\,dy = a\,dx$ (d znamená všude diferenciál). Tedy $dx = \frac{2y\,dy}{a}$. Dosadím-li tuto hodnotu dx do vzorce $PT = \frac{y\,dx}{dy}$, dostanu $PT = \frac{2y^2dy}{a\,dy} = \frac{2y^2}{a} =$ (protože $y^2 = ax$) $\frac{2ax}{a} = 2x$. Čili

subtangenta každého bodu m paraboly = dvojnásobku úsečky téhož bodu. Diferenciální veličiny při operaci mizejí.

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočiněnija,
2. vyd., sv. 31, Moskva 1963

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

79

Engels Marxovi

do Londýna[23]

Manchester 4. ledna 1866*

Milý Mouřeníne,

přikládám 10 liber št. ve dvou bankovkách Anglické banky. Jak je to s tou směnkou domácímu? Udej mi obnos a den splatnosti, abych se podle toho mohl zařídit.

Z Berlína mi už jakýsi anonym poslal zlomyslný výčet toho svinstva ze „Social-Demokratu" v schulze-delitzschovské brožuře[224], vždycky je dobré mít takové resumé s citáty. Schulze-Delitzsch taky ohlásil, že dává v těchto dnech do tisku odpověď Lassallovi, v níž ho rozdrtí.[225] Že Racowitza umřel na souchotiny, to už také jistě víš, mamzel Dönnigesová je asi tedy zase k mání, jestli tomu vůbec někdy bylo jinak.

Taky mi poslali z Berlína řeč pana Helda. Pravý berlínský lump.

S monsieurem Bonapartem to jde docela určitě z kopce. Ty historie v armádě kvůli Mexiku[221] jsou moc vážné a studentské nepokoje v Paříži[220] taky. Velmi důležité je to, že se pařížští studenti přidávají na stranu proletariátu, ať už mají přitom v hlavách sebevětší zmatek. Polytechnika se velmi brzy přidá. Bylo by nádherné, kdyby ten mizera ještě zažil vlastní pád a skoro to tak teď vypadá. Taky s Bismarckem je to den ze dne horší, a kdyby mu byli ti kolínští holomci nepomohli z bryndy, byl by už teď pravděpodobně v koncích.[191]

* V orig. 1865.

Jsem strašně zvědavý na nový parlament, vždyť staré strany se teď určitě rychle položí. John Bright chce být zřejmě ministrem — jeho včerejší řeč jsem ovšem ještě nečetl.[226]

Četl jsi Tyndalovo „Heat considered as a mode of motion"? Jestli ne, tak bys to měl udělat. V této oblasti se toho neobyčejně hodně udělalo a začíná to dostávat rozumnou podobu; atomová teorie je tak hnána do takových extrémů, že se určitě brzy zhroutí.

Nezapomeň mi poslat „Workman's Advocate" a „Free Press".

Srdečně pozdravuji Tvou rodinu a blahopřeji všem k novému roku.

Tvůj

B. E.

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

80

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 5. ledna 1866

Milý Frede,
velmi spěchám.
Srdečný dík za 10 liber.

Směnka je splatná 18. února a je na 48 liber. Chtěl jsem, aby ji domácí vystavil jen na dva prošlé kvartály, ale ne na třetí, který se platí teprve koncem ledna. Trval ale na svém.

Proti *Mezinárodnímu sdružení* se začalo intrikovat, potřebuji tudíž od Tebe pomoc. Podrobnosti o tom později. Zatím jen toto: Pan Le Lubez a Vésinier (ten si je vědom, že se právě přešetřuje jeho minulost; je zase v Bruselu) tady mají francouzskou sekci (fakticky opoziční sekci[227]), ve které je také Longuet, redaktor „Rive Gauche", a se kterou souvisí celá ta proudhonovská banda z Bruselu. Nejdřív uveřejní Vésinier v „*Echo de Verviers*" proti nám dlouhou slátaninu, samozřejmě anonymně. Pak publikuje ta londýnská sekce v *témže* listě, který přináší pomluvy o našem Sdružení (mj. prohlašuje lživě Tolaina a Fribourga za bonapartovce), program, návrh budoucích stanov, který *oni*, ti praví, předloží kongresu.[228]

Skutečnou podstatou polemiky je *polská otázka.* Ti chlapi všichni navázali na proudhonovsko-gercenovské moskalství. Pošlu Ti proto starší články těch proroků, jak je napsali proti Polsku[229] do „*Tribune du Peuple*", a Ty proti tomu něco napiš.[230] Třebas pro naše ženevské listy (pro „německý"*) nebo pro „Workman's

* „Vorbote".

Advocate". Páni Rusové našli v poproudhonovštěné části „Mladé Francie" nejnovější spojence.

Tvůj
K. M.

Poprvé otištěno v knize
„Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

81

Marx Engelsovi

do Manchesteru[23]

[Londýn] 15. ledna 1866*

Milý Frede,

Laura dočista zapomněla poslat Ti ty „Tribuny"**, které jsem si připravil už před týdnem. Napravuje dnes, co zameškala. Posílá také jednoho „*Workman's Advocate*".

Vkládám do tohoto dopisu:

1. Psaní z Vídně od nakladatele.[231] (To musíš vrátit.)
2. od dr. Kugelmanna.
3. od Meyera*** z Berlína. (Odpověděl jsem těm lidem teprve dnes. Neměl jsem vůbec čas.)

Mezitím jsme nadobro skoncovali s těmi bídnými intrikami, které proti nám zosnoval Vésinier v Belgii a Le Lubez v Londýně.[228] Redaktor „*Rive Gauche*" a Rogeardův přítel — Longuet —, dále pan Crespelle, — dva nejinteligentnější členové sekce, kterou on† založil — se stali členy našeho ústředního výboru. Jeho sekce se vyslovila proti němu, pro nás. Ústřední výbor vyzval Vésiniera, „aby svá obvinění dokázal, jinak že bude vyloučen". Ten chlap nám v „*Echo de Verviers*" vyčítá mj.:

„Byla mu" (výboru) „svěřena jedna z nejvýznamnějších záležitostí lidstva, ale on se vzdal s lehkým srdcem svého vzneseného cíle a zdegeneroval *ve výbor národností ve vleku bonapartismu.*"

* V orig. 1865.
** „Tribune du Peuple".
*** Sigfrida Meyera.
† Le Lubez.

k tomu, aby pomohli obnovit svou národnost, aniž se zabývali otázkou osvobození dělnictva.“

Poláci — poslali k nám právě delegaci — se při čtení těchhle pasáží nahlas smáli. 23. ledna oslavíme jejich revoluci.[233]

Určitě se pobavíš nad *závěrečnou modlitbou k Proudhonovi* od toho mudrlanta Denise.[234] Tenhle „senzační pisálek“ natropil už hodně škody s tou svou polovzdělaností, se svým lassallovským koketováním s vědou, kterou vůbec nezná, a se svou zdánlivě kritickou převahou nad socialistickými sektáři.

Le Lubez je nula. Fox mu správně říká „Le Père enfantin“[235], ale Vésinier je ten pravý typ pro Rusy. Jako autor za moc nestojí, jak dokazuje jeho „Vie du Nouveau César“ a jiné pamflety proti Bonapartovi. Má ale talent, vyřídilku, hodně energie a je především skrznaskrz nesvědomitý.

Salut.

Tvůj

K. M.

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny a francouzštiny

82

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 26. ledna 66

Milý Mouřeníne,

zdržuje mě tohle: nemám žádný materiál a skoro si už nevzpomínám, jak byli v Rusku nakonec osvobozeni nevolníci, jakou půdu dostal rolník, kdo ji zaplatil, jaký je teď de facto jeho vztah k vrchnosti atd. atd. Dřívější *plány* šlechty a cara* jsem viděl, ale jak to bylo definitivně provedeno, nevím. Máš k tomu materiál?**

Tvůj

B. E.

NB. Na ten článek v „Tribune" z roku 1864 se *přímo* odvolávat nebudu, to by byla pro ni příliš velká čest.[229]

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Alexandra II.
** Viz tento svazek, str. 205.

83

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 10. února 1866

Milý Fricku,

tentokrát šlo o krk. Rodina ani nevěděla, jak vážné to bylo. Bude-li se ten prevít ještě třikrát čtyřikrát stejným způsobem opakovat, jsem synem smrti. Fantasticky jsem se spadl a ještě jsem strašně slabý, pokud jde o hlavu, to ne, ale v bedrech a nohou. Lékaři mají plně pravdu, že tu recidivu zavinila hlavně *přehnaná práce po nocích.* Ovšem nemohu těm pánům říci — a bylo by to také úplně zbytečné —, jaké příčiny mě *nutí* k takovým extravagancím. Momentálně mám ještě po těle všelijaké drobné pupínky, které bolí, ale nejsou už vůbec nebezpečné.

Nejvíc mi bylo proti srsti, že jsem musel přerušit svou práci*, která od 1. ledna, kdy mě přestala bolet játra, skvěle postupovala. O „*sezení*" nemohlo být přirozeně ani řeči. Ještě teď mi to dělá potíže. Dřel jsem ale dál vleže, i když jen ve dne a po chvilkách. S vlastní teoretickou částí jsem nemohl pokračovat. Na to mi mozek nestačil. Rozšířil jsem proto po stránce historické úsek o „*pracovním dni*", což jsem neměl původně v plánu. Tato „vložka" tvoří doplněk *(skicovitý)* k Tvé knize** do roku 1865 (což také říkám v poznámce)[236] a plně zdůvodňuje rozdíl mezi Tvou prognózou budoucnosti a skutečným vývojem. Proto jakmile bude má kniha venku, bude nutné a zároveň snadné vydat Tvou knihu v druhém vydání. Potřebný teoretický materiál dám já. Pokud jde o další historický dodatek, který musíš ke své knize připojit jako přílohu, je *všechen materiál* vyslovený brak a nedá se vědecky použít, až na „*Factory Reports*",

* na „Kapitálu".
** „Postavení dělnické třídy v Anglii".

„*Children's Employment Commission Reports*" a „*Board of Health Reports*"[237]. Se svou pracovní silou, nezkaženou karbunkly, zvládneš tenhle materiál pohodlně za tři měsíce.

Pokud jde o *Rusy*, *žádný* materiál nemám. Jakmile mi to můj stav dovolí, zajdu kvůli tomu do muzea* a podívám se také po něčem u Poláků. K velké krizi došlo ve „Workman's Advocate", který vyjde zítra jako „*Commonwealth*", což je změna, kterou prosadily buržoazní elementy a zavinila *má* nepřítomnost v radě. Nicméně jsem ty intriky, i když upoután na lůžku, zhatil písemnými výhrůžkami natolik, že se místo jednoho pána z „Nonconformistu" stal redaktorem *Eccarius* a že byl jmenován *ediční inspekční výbor*, který se bude scházet každý týden. Skládá se ze mne, Foxe, Howella, Westona a Mialla (nakladatele „Nonconformistu" a teď nakladatele našeho), 4 ateistů proti jednomu „protestantovi".[238] *Tvůj* článek** teď chudák Eccarius *naléhavě* potřebuje (protože intriky se rozmáhají a já ho nemohu podporovat; veškerý čas, který mám na psaní, patří plně mému dílu***).

Tvé víno teď se mnou dělá zázraky. Když nemoc vrcholila, musel jsem kupovat špatné portské, protože je to při tak akutním výskytu karbunklů jediný přípustný druh vína.

Apropos. John Watts, jak se dovídám z jedné z posledních „Factory Reports", vydal brožuru „*On Machinery*". Požádej ho mým jménem, aby mi tu věc poslal.[239]

Wilhelmovi† napíšu několik ostrých řádek kvůli jeho slabošství. Vždyť my právě chceme, aby „Social-Demokrat" zanikl a s ním celá ta lassallovská špína.[240]

Z *Lyonu* (tamní dělníci) poslali radě Internacionály 8 liber št. Salut.

Tvůj

Mouřenín

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Knihovny Britského muzea.
** „Proč se dělnická třída zajímá o Polsko?"
*** „Kapitálu".
† Liebknechtovi.

84

Engels Marxovi

do Londýna[241]

Manchester 10. února 1866

Milý Mouřeníne,

mluvil jsem právě s Gumpertem a diskutoval s ním o Tvém zdravotním stavu. Rozhodně si myslí, že to máš zkusit s arzenikem. Použil ho v jednom případě u karbunklů a při jedné velmi silné furunkolóze, a asi během 3 měsíců obojí úplně vyléčil. Dává to teď nějakým třem babám a zatím s nejlepším výsledkem, spravují se mu přitom. Dává jim Fowlerův roztok, mám dojem že třikrát denně po třech kapkách (tak přesně si to už nepamatuji), ale celkem připadne na pacienta *asi 1 grán arzeniku denně.* Při specifickém účinku arzeniku na všechny kožní choroby jsou tu všechny vyhlídky, že zabere i u Tebe. Železo může podle něho mít jen symptomatické a posilňující účinky. Přitom se u arzeniku nemusí dodržovat žádná zvláštní dieta, stačí *jen správná životospráva.*

Opravdu už musíš udělat konečně něco rozumného, aby ses zbavil těch zatracených karbunklů, i kdyby se dokončení knihy* kvůli tomu odložilo o další tři měsíce. Začíná to být doopravdy vážné, a jestliže Ti mozek, jak sám říkáš, na teorii nestačí**, dej mu trochu s tou vyšší teorií pokoj. Nech na nějakou dobu té práce po nocích a zaveď si trochu pravidelnější způsob života. Až budeš zase v pořádku, přijeď sem na čtrnáct dní nebo tak nějak, abys měl nějakou změnu, a vezmi s sebou tolik sešitů, abys tu mohl pro mne za mne trochu pracovat. 60 archů vydá ostatně 2 tlusté svazky.[183]

* „Kapitálu".
** Viz tento svazek, str. 211.

Nemůžeš to zařídit tak, abys poslal do tisku nejdřív aspoň ten první svazek a ten druhý až za pár měsíců? Uspokojil bys tak veřejnost i nakladatele a nepřišel bys přitom fakticky o čas.

Uvědom si taky, že se to při současné situaci může na kontinentě rychle změnit. V Prusku to jde báječně rychle. Bismarck to žene rychle do krajností. Nejdřív rozhodnutí Nejvyššího soudu[242], potom výhrůžka, že král* bude interpretovat ústavu autenticky. Poslední iluze filistrů o klidném historickém vývoji je na kočku. První vhodný podnět, třeba jen nějaká vážnější komplikace se Šlesvikem-Holštýnem, může vyvolat srážku, jakmile se vojáci soustředí na hranici; i když sám nevěřím, že dojde k něčemu bez nějaké obecnější příčiny, ale možnost tu je. Co nám pak bude platné, že snad bude hotovo pár kapitol z konce Tvé knihy, když se první svazek nebude moci dát do tisku, protože nás zaskočí události? Ve Francii se také může každý den něco stát, v Rakousku povede pokus o usmíření s Uhrami nutně jen k prohloubení rozkolu.[243]

Facit: Koukej se uzdravit a ad hoc, zkus to s tím arzenikem.

Tvůj
B. E.

Mnoho pozdravů madam a slečnám.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Vilém I.

85

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 13. února 1866

Milý Frede,

řekni nebo napiš Gumpertovi, ať mi pošle ten recept a návod, jak to brát. Protože mám k němu důvěru, je povinen už jen pro zdar mé „Politické ekonomie" nechat profesionální etiketu stranou a léčit mě na dálku z Manchesteru.

Včera jsem opět zahálel, protože se mi vyrazil zas jeden hnusný karbunkl na levém boku. Mít tak dost peněz, tj. víc⟩ — 0, pro rodinu, a být tak má kniha* hotová, pak by mi bylo úplně jedno, vyhodí-li mě na mrchoviště dnes nebo zítra, alias kdy pojdu. Za řečených podmínek to ale ještě nejde.

Pokud jde o tu „zatracenou" knihu, vypadá to tak: Byla *hotová* koncem prosince. Jen samo pojednání o pozemkové rentě, předposlední kapitola, tvoří v nynější verzi téměř celou knihu.[244] Ve dne jsem chodil do muzea** a v noci psal. Musel jsem se prokousat novou německou agrochemií, speciálně Liebigem a Schönbeinem, kteří mají pro tu věc větší význam než všichni ekonomové dohromady, a na druhé straně obrovským materiálem, který shromáždili Francouzi od té doby, kdy jsem se tímhle bodem naposled zabýval. Teoretická zkoumání o pozemkové rentě jsem ukončil před 2 roky. A právě za tu dobu se přišlo na mnoho nových věcí, které ostatně potvrzují mou teorii. Také údaje o Japonsku (jinak

* „Kapitál".
** Knihovny Britského muzea.

obvykle cestopisy nečtu, nepotřebuji-li to přímo k práci) tu byly důležité. Proto jsem sám na sobě aplikoval „systém směn", tak jak jej ti mizerové angličtí továrníci používali v letech 1848—1850 u *týchž* lidí.[245]

Rukopis je sice hotov, ale má v nynější podobě tak obrovské rozměry, že jej nemůže připravit do tisku nikdo jiný kromě mne, ani Ty ne.

Začal jsem s přepisem a *stylizací* přesně prvního ledna, a šlo mi to tak rychle od ruky, protože je pro mne přirozeně zábavou zušlechťovat dítě po tolika porodních bolestech. Ale pak do toho zase přišel karbunkl, takže jsem prozatím nemohl pokračovat, jen jsem fakticky doplňoval to, co už bylo podle plánu hotovo.

V ostatním souhlasím s Tvým názorem, a jakmile bude první díl hotov, odvezu ho Meissnerovi*. Ale abych to dodělal, k tomu musím být schopen přinejmenším *sedět*.

Nezapomeň napsat Wattsovi**, protože jsem se teď dostal ke kapitole o strojích[246].

Nemohl bys poslat pro „Commonwealth", pod rubrikou *Berlín*, nějaký narychlo koncipovaný článek o Prusku? Pomysli, jak je pro nás důležité uchytit se pevně v Londýně. Články o Polsku*** mohou počkat. Ale s těmi německými listy, které Ti jsou k dispozici, bude pro Tebe hračkou napsat něco o Prusku. Můj vliv tady částečně závisí na tom, aby ti lidé konečně viděli, že nejsem úplně sám.

Politické záležitosti mne (ne jako jednotlivce, ale kvůli knize) neznepokojují tolik jako *ekonomická* situace, která ukazuje stále hrozebněji na krizi.

Salut.

Tvůj
K. M.

Pozdravuj „irskou" přítelkyni†. Irčanky, notabene Roses

* Viz tento svazek, str. 213.
** Viz tento svazek, str. 212.
*** B. Engels, „Proč se dělnická třída zajímá o Polsko?"
† Lizzy Burnsovou.

O'Donovanová atd., poděkovaly za provolání v našich novinách a za ten Foxův článek.[247]

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

86

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 14. února 1866

Milý Frede,

co nejsrdečněji děkuji za první polovinu té padesátilibrovky. Pokud jde o toho „Vídeňáka"*, psal jsem mu už dávno, že Ti má napsat. Řekl jsem mu, že se vším souhlasím, že jen nevím, zda budu za současných okolností schopen dodat příspěvek pro první číslo.[231]

Ten prokletý karbunkl pracuje, ale doufám, že se ho za pár dní zbavím.

V Prusku je učiněný blázinec. Naši přátelé jsou však prozatím velmi trpěliví. Když je Bismarck pošle domů, skončí všechno prozatím banketem a Kappel-Klassenmannem**.[173] Naproti tomu by mohlo mít zlé následky, kdyby sněmovna pokračovala v zasedání.[248]

Salut.

Tvůj
K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Arnolda Hilberga.
** Johann Classen-Kappelmann.

87

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 19. února 1866

Milý Mouřeníne,

přiloženou desetilibrovku jsem měl pro Tebe připravenou v kapse, ale nepodařilo se mi včera promluvit si s Tebou o samotě.[249] Doufám, že dnešní den splatnosti směnky šťastně uplynul, aniž vznikly nějaké nepříjemnosti tím, že k plné částce scházela ještě nějaká maličkost.

Všechno jsem zapomněl — „Klein Zachese“[250], kterého jsem položil v Tvém pokoji do knihovny u dolního konce pohovky na řadu postavených knih, „Factory Report“ a „Commonwealth“. Od toho mi pošli jeden výtisk, abych si přečetl ten Foxův článek.[251]

Jak to vypadá s tím karbunklem nahoře a s tím dole na stehně? S Gumpertem se mi ještě nepodařilo setkat.

Tvůj

B. E.

Srdečný pozdrav dámám a především Tussynce od jejího šimpanze.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx“, sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

88

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 20. února 1866

Milý Frede,

dovedeš si představit, jak vhod přišlo těch 10 liber. Mám doma dvě pohrůžky exekucí, jednu za ty sviňské městské poplatky na 6 liber 9 pencí a druhou za státní daně na 1 šilink 16 pencí. A termín vyprší v pátek.

Pokud jde o karbunkly, vypadá to tak:

O *hořejším* jsem Ti na základě své dlouhé praxe řekl, že se vlastně bude muset *řezat*. Dnes (v úterý), když jsem dostal Tvůj dopis, jsem vzal ostrou břitvu, památku po našem drahém Lupusovi, a *rozřízl tu bestii vlastnoručně*. (Nesnesu, aby mi lékaři dělali něco na genitálích nebo poblíž. Ostatně mi Allen dává vysvědčení, že jsem pro operační zákroky jeden z nejvhodnějších objektů. Vždycky poznám, kdy je co *nutné*.) Zkažená krev, jak říká paní Lormierová, vytekla, či spíš vysoko vytryskla, a teď je pro mne tenhle karbunkl vyřízená záležitost, ačkoli to ještě chce trochu ošetřovat.

Pokud jde o tu *dolejší* bestii, začíná otravovat a je *mimo* mou kontrolu a nedala mi celou noc spát. Bude-li se to svinstvo rozmáhat, musím přirozeně poslat pro Allena, protože sám nejsem s to tu bestii hlídat a kurýrovat vzhledem k její poloze. Ostatně je jasné, že toho o karbunklech vím suma sumárum víc než většina doktorů.

Zastávám stále názor, který jsem ostatně *naznačil* Gumpertovi už při své poslední návštěvě v Manchesteru: totiž, že to dva a půl roku trvající svrbění a škrábání v rozkroku a následkem toho *loupání pokožky* vyčerpává můj organismus víc než cokoli jiného. Začalo to půl roku předtím, než se mi udělal ten první obrovský karbunkl na zádech, a trvá to *dodnes*.

Milý chlapče, za takové situace cítí člověk víc než kdy jindy,

jaké štěstí je mít takové přátelství, jako je mezi námi dvěma. Sám víš, že si *žádného* vztahu nevážím tak jako našeho.

Zítra Ti pošlu „Zachese“[250] a „Factory Reports“. Chápeš, kamaráde, že takové dílo, jako je moje, se v podrobnostech neobejde bez nějakých těch nedostatků. Ale *kompozice*, vnitřní souvislost, je triumfem německé vědy, ke kterému se jednotlivý Němec může hlásit, protože to není naprosto **jeho** zásluha, ale spíš zásluha celého *národa*. Potěší to tím víc, že je to jinak *nejhloupější národ* pod sluncem!

Fakt, který Liebig „denuncoval“ a který dal Schönbeinovi podnět k jeho zkoumání, byl tento:

Horní vrstvy půdy obsahují vždy víc čpavku než *spodní*, ačkoli by ho měly obsahovat méně vzhledem k tomu, že jsou o něj ochuzovány pěstováním rostlin. Tento *fakt* uznali všichni chemikové. Jenom příčina byla *neznámá*.

Do dneška platilo za jediný zdroj čpavku hnití. Všichni chemikové (i Liebig) popírali, že by atmosférický dusík mohl sloužit jako živná látka pro rostliny.

Schönbein dokázal (svými pokusy), že každý plamen hořící ve vzduchu přeměňuje určité množství atmosférického dusíku v dusičnan amonný, že při každém hnilobném procesu vzniká jak kyselina dusičná, tak i čpavek a že i prosté vypařování vody je prostředkem k vytváření obou těchto látek sloužících k výživě rostlin.

Nakonec Liebigův „jásot“ nad tímto objevem:

„Spálením libry kamenného uhlí nebo dřeva přijímá vzduch zpět nejen prvky, jichž je třeba, aby opět vznikla tato libra dřeva či za určitých okolností uhlí, nýbrž proces spalování mění *o sobě*“ (všimni si té hegelovské kategorie) „určité množství atmosférického dusíku v živnou látku, nepostradatelnou pro výrobu chleba a masa.“[252]

Jsem hrdý na Němce. Je naší povinností emancipovat tento „hlubokomyslný“ národ.

Tvůj
K. M.

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočiněnija,
2. vyd., sv. 31, Moskva 1963

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

89

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 22. února 66

Milý Mouřeníne,

díky za „Klein Zachese“[250] atd.; pokládám to za důkaz, žes těch 10 liber dostal.

Přicházím právě od Gumperta, s kterým jsem se sešel až dnes večer, protože jsem měl chřipku a několikrát jsem ho také nezastihl. Je pro to, abys *začal hned s arzenikem*. Škodit Ti prý naprosto nemůže, jenom prospět. To, že Allen říká, že se arzenik pro Tebe nehodí, je prý blbost. Pak je také podle něho nesmysl léčit to obklady; vyvolává to prý jen *zánět kůže*, který se má právě potlačit, zatímco hnisání se tím neurychluje. Ledové obklady jsou prý mnohem lepší, ale dokud Tě léčí Allen, mohl by sis je asi dávat, jen kdyby Ti je předepsal. Především ale potřebuješ na vzduch k moři, abys nabral nové síly. Lepší prý je nějaké místo na jižním pobřeží, protože je tam v téhle době lepší počasí než tady nahoře, chceš-li být ale raději poblíž Gumperta, tak je tu prý na pobřeží dost místa, vzdálených jen hodinu jízdy od Manchesteru.

Vidíš, podařilo se mi zpracovat Gumperta tak, že teď naléhá, abys začal brát arzenik ihned, dokonce i když Ti Allen ještě bude dávat léky k zevnímu použití, i když o tom nechtěl dřív z ohledu na etiketu ani slyšet. Udělej mi to teď ale kvůli a ber arzenik, a přijeď sem, jakmile Ti to Tvůj stav dovolí, aby ses konečně už jednou dal dohromady. S tímhle věčným váháním a odkládáním se jen ničíš, žádný člověk nemůže nadlouho vydržet chronické onemocnění karbunkly, nehledě na to, že se může nakonec udělat takový kar-

bunkl, že bude s Tebou amen. A co bude pak s Tvou knihou* a rodinou?

Víš, že jsem ochoten udělat všechno možné, a v tomhle krajním případě i víc, než bych si dovolil riskovat za jiných okolností. Buď ale přece taky rozumný a prokaž mně a své rodině tu laskavost, že se *necháš léčit*. Co bude z celého hnutí, jestliže se Ti něco stane, a tak jak si počínáš, k tomu *určitě* dojde. Opravdu, nebudu mít ve dne v noci klid, dokud Tě z toho nedostanu, a každý den, kdy od Tebe nemám žádné zprávy, si dělám starosti a myslím si, že už je Ti zase hůř.

Notabene. Nesmíš už nikdy dopustit, aby se karbunkl, který se měl vlastně už rozříznout, nerozřízl. To prý je krajně nebezpečné.

Mnoho pozdravů dámám.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* „Kapitálem".

90

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 2. března 1866

Milý Frede,

spěje to teď ke konci. Myslím, že zítra, nejpozději pozítří, budu už moci nejen vstát, ale také jít ven, a že tou poslední ničemnou bestií je pro tuhle sezónu série karbunklů uzavřena. Cítím se také celkově zas mnohem líp. Ten poslední záchvat byl strašný. Nedovolil mi nejen pracovat, ale ani číst, až na Waltera Scotta.

Arzenik mi zpočátku (kdy jsem v něm hlavně cítil skořici) nebyl nijak nepříjemný. Teď se mi ale začíná jeho specifická chuť hodně protivit. Myslím si ale, že pomohl. Bral jsem ho od začátku třikrát denně.

Jak to vypadá s Tvými příspěvky pro „Commonwealth"?*

A s „On Machinery"** od Johna Wattse?

Pohovka, na které jsem přikován už devátý den, je v mé pracovně, ale přímo u okna, takže přes den chvílemi, jako třeba právě teď, užívám velmi blahodárného svěžího vzduchu.

Teď už se o mne nemusíš bát, nýbrž můžeš tu záležitost, pokud jde o akutní formy, pokládat za uzavřenou.

Salut.

Tvůj

K. M.

Tussynka „zdraví srdečně svého šimpanze".

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* „Proč se dělnická třída zajímá o Polsko?"

** Viz tento svazek, str. 212 a 216.

91

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 5. března 1866

Milý Mouřeníne,

Gumpert je rozhodně toho názoru, abys jel, jakmile Ti to Tvůj stav trochu dovolí, aspoň na čtyři týdny k moři a v každém případě změnil podnebí. Jak to teď vypadá? Chceš jet do mořských lázní někde tady poblíž (dejme tomu do Lythamu nebo Blackpoolu anebo do New Brightonu) nebo na jižní pobřeží? Rozmysli si to, a pokud se rozhodneš pro první, přijeď sem. Peníze na to obstarám a dokonce ještě o něco víc, jak jsem Ti slíbil. Tyhle věčné recidivy karbunklů musí už jednou přestat, jinak nemůžeš ani pracovat, ani dělat něco jiného. Rozhodni se tedy.

Mé příspěvky pro „Commonwealth“* jsi sám pokazil, tím že jsi na mně chtěl kromě polské historie ještě něco o Prusku.** Tím jsem to první přerušil a druhé přesto nedodělal včas. Peněžní sbírky na Schillerův ústav[26], o kterých jsem Ti vypravoval, mi znenadání hodili na krk, a minulý týden mi to zabralo všechny večery, i teď musím hned zase pryč.*** Myslím, že za čtrnáct dní to budu mít za sebou, ale tento týden rozhodně pošlu článek o Polsku.

Pěkná odhalení z Jamajky.[253] A jak se tímhle a Russellovým odstoupením „Times“ blamovaly.[254] Ten list velmi rychle upadá.

Přečti si pokud možno prohlášení kolínsko-mindenské správy kvůli té hanebné záležitosti. Je to prý, pokud se na tom správa po-

* „Proč se dělnická třída zajímá o Polsko?“
** Viz tento svazek, str. 216.
*** Viz tento svazek, str. 692–694.

dílela, pouze *soukromoprávní povahy*; jakmile to král* ratifikuje, musí si prý *sám* vylízat státoprávní stránku. Jinými slovy, kolínská buržoazie sama nestojí vůbec o žádnou ústavu.[255]

Mnoho pozdravů dámám.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Vilém I.

92

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 6. března 1866

Milý Frede,

když už musím odtud pryč, myslím si, že by bylo nejlepší jet do Margate. Vzduch je tam zvlášť dobrý. Kromě toho je to blízko Londýna, v případě že by se něco stalo. Poslední karbunkl je sice pryč, ale rána se ještě nezahojila, takže bych delší cestu vlakem špatně snášel.

Co mám teď „na svobodě" dělat podle Gumperta?

Jdu dnes poprvé zase na vzduch.

Salut.

Tvůj
K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

93

Engels Marxovi

do Londýna

[Manchester kolem 10. března 1866]

Důvěrné!

Výňatek z dopisu Freiligrathovi, který na mně chce informace o jednom šosáckém obchodníkovi a zároveň vyjádřil politování nad Tvou nemocí a připojil blahovolné poznámky:[256]

„Marx si potřebuje odpočinout od noční práce a starostí, k tomu musí mít mořský vzduch a dobrou životosprávu. To už ho zas postaví na nohy. Vypaseným občanům jako Blindovi se něco takového nestane. Zato má ale ubožák tu smůlu, že přes všechny nasazené páky a veškerou chytristiku o něm nikdo jiný nemluví než Blind sám. Takoví lidé mají karbunkly na vnitřní straně lebky. Dost ale o tom ‚vědomém lháři'.

Co vlastně děláš? Dovídám se, že tu londýnskou banku* zrušili. Koneckonců je to pro Tebe dobré, protože spojení s Fazym a spol. by Tě mohlo později kdovíjak zkompromitovat.[166] A nějaké pořádné místo stejně zas brzy dostaneš."

Spěchám.

Tvůj
B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Pobočku Švýcarské banky.

94

Marx Engelsovi

do Manchesteru[23]

[Londýn] 10. března 1866

Milý Frede,

dostals ode mne dopis z minulého úterý*? Potřebuji to vědět, abych měl jistotu, zda mi otevírají dopisy. Adresovány byly paní Burnsové.

Mám-li vůbec jet k moři, pak musím teď, protože nesmím ztrácet čas. Napsal jsem Ti v posledním dopise, že bych v tom případě rád do *Margate*, a pak by se to muselo zařídit hned. Také jsem se Tě v tom lístku ptal, co rozumí Gumpert tou „léčbou"? Brát dál arzenik atd. či co?**

V „radě Internacionály" a ve „vedení novin"*** je teď pěkný propletenec. Moc rádi by revoltovali proti nepřítomnému „tyranovi", ale zároveň by také rádi dostali celý ten krám na slepou kolej.† Ta rána (od posledního karbunklu) se mi zahojila natolik (a žádný nový se zatím neudělal), že se snad už příští pondělí a úterý dostanu mezi lidi; naproti tomu ale ještě těžko snesu pozdní vysedávání na schůzích v nějakém zákoutí na Fleet-Street[257], a co je ještě horší, jsem pořád tak nervózní, že bych sotva udržel

* Viz tento svazek, str. 227.
** Viz tento svazek, str. 227.
*** „Commonwealthu".
† Viz tento svazek, str. 233—235.

svůj temperament v „mezích čistého rozumu". Asi bych spíš vybuchl, a to by nemělo žádný smysl.

Kdy konečně přijde článek o Polsku čís. I?*

Tvůj
K. M.

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Ze série „Proč se dělnická třída zajímá o Polsko?"

95

Marx Engelsovi

do Manchesteru[175]

[Londýn] 15. března 1866

Milý Frederiku,

doručitelem těchto řádků je občan Orsini, bratr nesmrtelného mučedníka[258] a člen našeho Sdružení. Odjíždí z Anglie do Spojených států, odkud se za několik měsíců vrátí. Snad bys mu mohl pomoci svou radou v obchodních záležitostech. V každém případě se s ním jistě rád osobně seznámíš.

Upřímně Tvůj

K. M.

Panu *Frederiku Engelsovi*, 7, Sougthgate, St. Mary's, Manchester.

P. S. Vím, že Bradlaugh je poctivý člověk a že zaujímá v City vážené postavení jako advokát.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z angličtiny

96

Marx Engelsovi

do Manchesteru

5, Lansell's Place,
Margate [16. března 1866]

Milý Frede,

přijel jsem sem včera večer.[259] Toulal jsem se dnes (po koupeli v teplé mořské vodě) celý den venku a domů (bydlím přímo u moře) jsem se vrátil jen proto, abych Ti poslal svou adresu, dřív než zavřou poštu. Zítra dostaneš podrobnější zprávu. Tvůj první článek o Polsku* nevyjde tento týden, nýbrž až příští. Vzduch je tu báječný.

Salut.

Tvůj
K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Ze série „Proč se dělnická třída zajímá o Polsko?"

97

Marx Engelsovi

do Manchesteru

24. března 1866
5, Lansell's Place, Margate

Milý Frede,

z toho, jak pozdě dostaneš tenhle dopis, uvidíš, že tu trávím čas jako „člověk z lepší společnosti". Nic nečtu, nic nepíšu. Už kvůli arzeniku, který beru třikrát denně, si musím rozvrhnout čas k jídlu a čas k toulkám po mořském břehu a okolních kopečcích tak, že na nic jiného „není čas". A večer je člověk příliš unaven, aby dělal něco jiného, než spal. Počasí je vcelku trochu drsné a hlavně tu často fouká poněkud chladný východní vítr, ale i na to si člověk brzy zvykne. Jak už jsem se zotavil, uvidíš z toho, že jsem minulou sobotu mašíroval per pedes do Canterbury (17 mil odtud) ani ne čtyři hodiny. Pokud jde o společenský život, nic takového tu přirozeně neexistuje. Mohu si jen notovat s mlynářem z Dee: „Co je mi do lidí a co je komu do mne."*

Předevčírem večer jsem musel do Londýna na „večírek", který pořádaly dcerky. Můj strýc** jim poslal na vánoce pět liber št., které jim ale byly „obstaveny" na *společné účely*, takže je dostaly zpátky, až když přišly peníze od Tebe. Uspořádaly za ně svou každoroční „party" a tak mě bombardovaly dopisy, že jsem „si vyrazil" do Londýna, jak říkával pan Nothjung. Vrátil jsem se ale do své zdejší poustevny hned příští ráno (tj. včera).

Než jsem se vypravil sem (což bylo ve středu 14. března),

* Anglická lidová píseň.
** Lion Philips.

musel jsem se zúčastnit, ačkoli jsem byl tehdy ještě ve velmi bídném stavu, 12. a 13. března za sebou dvou večerních schůzí, nejdřív shromáždění akcionářů „Commonwealthu" a pak 13. schůze ústřední rady.

Na tu první schůzi zařídil pan Cremer všechno tak, aby vyhodil Eccaria ze sedla, a kdybych se neobjevil, jistě by k tomu došlo. Takhle měla schůze úspěch jen v tom, že pan Cremer vystoupil „dobrovolně" z redakce. Jak se to vyvíjelo dál, nevím, protože se všechno urovnalo jen „prozatímně" na týden, a valná hromada akcionářů byla odložena na 19. března. Ale i tam bude asi platit: beati possidentes*, a possidens se ukázal v důsledku té schůze v první řadě Eccarius.

Intriky v ústřední radě souvisely těsně se soupeřením a žárlivostí ohledně časopisu (pan Howell chtěl být šéfredaktorem a pan Cremer také). Pan Le Lubez toho využil ke štvaní proti německému vlivu, a na zasedání z 6. března se odehrála pěkně a v tichosti připravená scéna. Objevil se tam totiž znenadání major Wolff a pronesl za sebe, Mazziniho a italskou společnost[16] slavnostní řeč proti odpovědi na Vésinierův útok, kterou poslal Jung jménem ústřední rady do „Echo de Verviers".[228] Zaútočil velmi prudce na Junga a (implicite) na mne. Znova se projevily staré sympatie Odgera, Howella, Cremera aj. k Mazzinimu. Le Lubez roznítil vášně, a tak se stalo, že byla přijata rezoluce obsahující víceméně zadostiučinění pro Mazziniho, Wolffa aj. Vidíš, že šlo do tuhého. (Cizinců tam bylo jen málo a žádný nehlasoval.) Byl by to od Mazziniho docela pěkný kousek, kdyby dovolil, abych dosáhl se Sdružením jistého pokroku, a pak by si je přisvojil. Požadoval od Angličanů, aby ho uznali za hlavu demokracie na kontinentě, jako by páni Angličané měli právo jmenovat *nám* vedení!

V sobotu (10. března) se u mne sešli na válečné radě zahraniční tajemníci Sdružení (Dupont, Jung, Longuet, Lafargue, Bobczyński). Bylo usneseno, že se mám za všech okolností dostavit v úterý (13.) na schůzi rady a vznést jménem *všech* zahraničních tajemníků proti tomu procedurální *námitky*. Procedura byla totiž

* šťastní držitelé.

neregulární, protože Wolff přestal být členem rady, a v jeho přítomnosti nemohla být tudíž přijata rezoluce k otázce, která se ho osobně týkala. Měl jsem tam dále vysvětlit jednak Mazziniho vztah k našemu Sdružení, jednak k dělnickým stranám na kontinentu atd. Konečně měli Francouzi přivézt Cesara Orsiniho (který je mimochodem Mazziniho osobním přítelem), aby podal informace o Mazzinim, Wolffovi a o tom, jak to vypadá se „socialismem" v Itálii.

Proběhlo to nad všechno očekávání dobře;[260] škoda jen, že nebyli (kvůli těm patáliím s Reformní ligou[123]) silněji zastoupeni Angličané. Lubezovi jsem dal pořádně co proto. V každém případě si Angličané (fakticky se i tady myslí jen menšina) ujasnili, že všechen kontinentální element stojí za mnou jako jeden muž a že zde naprosto nejde, jak lživě tvrdil pan Lubez, o *německý* vliv. Lubez se jim snažil vštípit, že já jako předák *anglického* elementu v radě potlačuji ostatní *kontinentální* elementy; páni Angličané se teď naopak přesvědčili, že *je* prostřednictvím kontinentálního elementu mám plně v hrsti, jakmile začnou jančit. Podrobněji o tom příště.

Než jsem se vypravil sem, splatil jsem doma přirozeně ty nejkřiklavější dluhy, protože bych jinak neměl ani hodinu klidu. Byl bych rád, kdybys mi mohl koncem měsíce poslat ještě nějakou maličkost. Mezitím konečně přijde ta plná moc z mysu*, a tak mi přibude do pokladny alespoň něco, i když to nebude žádná velká částka.

Poroučím se paní Lizzy.

Tvůj
K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* z mysu Dobré naděje (od Johana Carla Juty).

98

Engels Marxovi

do Margate

Manchester 27. března 1866

Milý Mouřeníne,

právě jsem se chystal pogratulovat Ti písemně k Tvému svědomitému nicnedělání — na které jsem usoudil z toho, že se neozýváš —, když přišel Tvůj dopis. Značně mě uklidnil, protože jsem si už začínal myslet, že příčinou Tvého tvrdošíjného mlčení je možná nějaký nový karbunkl. Jen se koukej pořádně procházet, navštěvuj dál per pedes arcibiskupa v Canterbury, to ten neřád konečně zlikviduje. Hlavní přitom je, jako i v jiných případech, abys vydržel dostatečně dlouho tu přímořskou nudu; měl bys tam zůstat pokud možno celý duben, aby ses z toho prevítu důkladně vyléčil.

Právě mě vyrušil svým příchodem starý Hill. Musím tedy pro dnešek končit. Přikládám 10 liber št.

E/T 96 963, Manchester 20. ledna 1865.

Tvůj
B. Engels

Poprvé otištěno v knize
„Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

99

Marx Engelsovi

do Manchesteru

2. dubna 1866
5, Lansell's Place, Margate

Milý Frede,

především Ti potvrzuji se srdečným díkem příjem těch 10 liber.

Za mé nepřítomnosti vyměnili v „*Commonwealthu*" dekoraci, či spíš direkci, která nastoupí příští týden. *Odger* je redaktorem; *Fox* druhým redaktorem; „*son of toil*"* jim má napsat týdně jeden článek za 10 šilinků; *Cremer* je odstraněn; vzdal se také funkce generálního tajemníka „*Mezinárodního sdružení*". Vcelku nemám nic proti těm změnám. Eccarius si sotva mohl (nebo si aspoň neměl) namlouvat, že mu ponechají nominální vedení, jakmile si list vydobude určitou pozici. Marně jsem ho varoval. Byla to ode mne „politická" chyba, že jsem ustoupil jeho naléhání a navrhl ho v jednom dopise na místo, ze kterého teď odchází. Kdybych byl nestonal, byl by se o to pokoušel marně. Předem jsem věděl, že se mi to nevyplatí. Musíme se ale vyhnout všemu, co by nasvědčovalo, že máme nějaké osobní záměry nebo že chceme zneužívat osobního vlivu k tajným účelům; dobrá dohoda s Angličany musí být pro nás přirozeně důležitější než uspokojení Eccariových více či méně oprávněných ambicí.

Takové suchopárné povahy jako Eccarius se vyznačují také určitým suchopárným egoismem, který je snadno zavede na

* „syn práce" (Eccariův literární pseudonym).

scestí. Když se Reformní liga rozhodla uspořádat velký mítink v St. Martin's Hallu, určila ho rada ligy jedním z veřejných řečníků. Chlapi z Potterovy kliky proti němu protestovali jako proti cizinci. Varoval jsem ho výslovně, aby ten „mandát" nepřijímal. Myslel ale, že už má vyhráno, a těšil se z důležité role, která mu připadla ve hnutí v hlavním městě. A úplně pohořel. Chudák, zažil v životě přirozeně jen zklamání, a čestné funkce, které mu Angličané dobrovolně uvolňovali, jako např. funkce místopředsedy „Internacionály" atd., mu popletly hlavu natolik, že teď myslel, že si může najednou vynahradit celou svou minulost. Kdyby mě poslechl, postupoval pomalu a počínal si zdrženlivě, bylo všechno v nejlepším pořádku. Jestliže jsem se přes tu jeho nedisciplinovanost a umíněnost v té zatracené věci pro něho sám angažoval, bylo to především z ohledu na to, že vždycky s námi pracoval a nikdy z toho nic neměl. Člověk ale vždycky začne dělat kopance, jakmile se dá ovlivnit takovými ohledy.

Pokud jde o samy noviny*, hrozí — pro nedostatek prostředků — nebezpečí v rostoucím tlaku a převaze té kliky z „Nonconformistu"**.

Ten zatracený tradiční charakter všech anglických hnutí se znova ukazuje v reformním hnutí. Tytéž „dílčí ústupky", které s krajním rozhořčením odmítla ještě před několika málo týdny lidová strana — odmítla dokonce Brightův ultimativní požadavek volebního práva pro majitele domů —, se teď pokládají za důstojnou odměnu vítězi. A proč? Protože toryové křičí o pomoc. Chybí jim zápal starých chartistů.[261]

Co si myslíš o tom rakousko-pruském zmatku?[262] Nečtu už vůbec listy z kontinentu. Tolik je mi ale jasné, že za Prusy stojí Rusko a že Rakušané, kteří to vědí, se nolens volens utěšují francouzskou pomocí. Pěkně to patlají tihle otcové vlasti! To je to věčné dilema, do kterého nás znova a znova žene německý filistr. Pro Bonaparta by byla skutečná občanská válka v Německu pravým požehnáním.

Je ovšem stále možné, že to jednoho krásného dne skončí

* „Commonwealth".
** Viz tento svazek, str. 212.

prostě sesazením důstojného Bismarcka. Ale „Vilém Dobyvatel“* věří od Düppelu[24] v nepřemožitelnost svých „znamenitých armád“, a druhá Olomouc[263] se při vnitřním konfliktu musí zdát i jemu riskantní.

Počasí je tu už několik dní velmi špatné, jako by je speciálně objednal pro cockneye**, kteří nás tu zaplavili o velikonocích.

Jak dlouho se má brát ten arzenik?

Poroučím se paní Burnsové.

Tvůj

K. M.

Můj přítel Kaub mi píše z Paříže, že jistý pan Rebour přišel na to, jak rozkládat vodu na vodík a kyslík metodou, při které by se denně vydávalo 2 sou na oheň, jímž se taví železo. Zatím to ale ještě drží v tajnosti, protože mu předtím nějaký objev ukradli a patentovali v Londýně. Qui vivra verra.*** Víš přece, jak často jsme my dva snili o tom, jak lacino udělat z vody oheň.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx“, sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Vilém I.
** Londýňany.
*** Nu počkáme a uvidíme.

šování ciziny, ale zároveň se znemožní nynější berlínský režim a přijde jiné hnutí, které od začátku potře specifické prušáctví; anebo 2. nastane v Berlíně převrat, ještě než tam Rakušané dorazí, a pak se dá hnutí také do pohybu.

Z vojenského hlediska se na to dívám tak, že obě armády jsou přibližně stejně silné a že bitvy budou velmi krvavé. Ale Benedek je rozhodně lepší generál než princ Bedřich Karel, a nebude-li František Josef pomáhat Benedekovi anebo nemá-li Bedřich Karel výborné a vlivné štábní důstojníky, pak si myslím, že Prušáci dostanou na frak. Už to chvástání po Düppelu[24] ukazuje na novou Jenu.

Dopadne-li první bitva zásadně v neprospěch Prusů, pak Rakušanům nic nezabrání, aby táhli na Berlín. Zvítězí-li Prusko, nepostačí mu síly k tomu, aby podniklo ofenzívu přes Dunaj až na Vídeň, natožpak za Pešť. Rakousko sice může samo o sobě donutit Prusko k míru, ale Prusko Rakušany ne. Každý pruský úspěch by tedy znamenal pobídku Bonapartovi, aby zasáhl. Ostatně oba němečtí mizerové se už teď mohou snažit jeden druhého předstihnout v nabídkách německého území třetímu francouzskému mizerovi.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

101

Engels Marxovi

do Margate

Manchester 6. dubna 1866

Milý Mouřeníne,

že za těmi Prušáky vězí Rusové, to se mi také zdálo hned velmi pravděpodobné. Už ta okolnost, že rakouské papírové zlaté stojí zas skoro pari, a proto se musí znova měnit jejich kurs, vzbudila podezření, ale zároveň byl ještě podezřelejší případ s Cuzou[264], a jistě by byl ce cher Bismarck tolik nevyskakoval, kdyby byl neměl za sebou Rusy. Možná, že se celá záležitost dostala už tak daleko, že ani Bismarck, ani ten starý osel Vilém do toho nemají co mluvit a že závisí zcela na libovůli petrohradských pánů, bude-li válka, nebo mír. Ostatně jak nešikovně ten Bismarck jedná. Je přímo komické, jak chce udělat z nebohých Rakušanů agresory. Ještě krásnější ale je, že pomýšlí vážně na to, svolat *na 1. června* německý parlament k reformě spolkové ústavy. Má to být opatření proti malým státům: od vlád se — Bismarck sám — obrací k národu. U německých filistrů to vzbudilo všeobecný posměch.[262]

Po těch změnách v „Commonwealthu“* jsem už nemohl poslat články** včas do redakce, protože by musely oklikou přes Margate, a tak Ti je posílám pro příští číslo. Příslušné údaje o osvobození ruských nevolníků jsem našel v jednom Mazadově článku v „Revue des II Mondes“.

Jak to vlastně vypadá s Tvým zdravím? Nedělají se Ti snad další karbunkly nebo malé furunkly? A jak to vypadá jinak, spra-

* Viz tento svazek, str. 237—238.

** Sérii článků „Proč se dělnická třída zajímá o Polsko?“

vuješ se, sílíš? A chodíš pořád k starému „*Cantuarianovi*“* per pedes? Arzenik se musí brát aspoň tři měsíce a nemůže Ti vůbec uškodit.

Jinak tu není kromě protivného východního větru a spousty prachu nic nového.

Jak dlouho míníš zůstat ještě v Margate? Alespoň do konce měsíce, že?

Hnutí za reformu — všeobecné doznání všeobecné ochablosti. Takový nepatrný dílčí ústupek![261]

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx“, sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* „Canterburčanovi“ (viz tento svazek, str. 233).

102

Marx Engelsovi

do Manchesteru

6. dubna 1866
5, Lansell's Place, Margate

Milý Frede,

velmi jsem se tu zotavil a vůbec nic nenaznačuje, že by se ty prokleté karbunkly měly vrátit. Na místě, kde byl ten poslední a nejzavilejší, to ještě trochu pobolívá. Snad se moc brzy zahojil a třeba ještě pod zahojenou pokožkou vězí špetka hnisu. Jenže při teplých mořských koupelích a hrubém ručníku, kterým se utírám, by se to mohlo tentokrát jistě provalit; a opravdu už dva dny to vypadá, jako by mizela nadobro i tahle poslední jizva. Jediná nevýhoda je, že se mi tu do pravého ramene vrátily revmatické bolesti, které mi velmi kazí spánek. Jsem tu teď už skoro čtyři týdny a věnoval jsem se jen a jen svému zdraví. Je na čase, aby to brzy skončilo.

Naše dopisy se minuly, takže odpovídáš na ten můj. Nepíšeš nic o vyhlídkách italské diverze ve prospěch Pruska.

Že Rusko, ačkoli dovoluje panu Bonapartovi, aby hrál na proscéniu arbitra, stojí za Pruskem, o tom není nejmenších pochyb. Nesmí se (abych mluvil à la Hegel) přehlédnout, že dunajská mina[264] vybuchla zároveň s Bismarckovým jednáním.[262]

I kdyby se předpokládalo, což je pravděpodobné, že ti pruští mizerové zase couvnou, je jasné a musí to být jasné i německým šosákům, že *bez revoluce* v Německu by ti hohenzollernští a habsburští mizerové uvrhli naši zemi občanskou (dynastickou) válkou zas o 50—100 let zpátky.

Musím Ti otevřeně říci, že to s „Internacionálou" vypadá moc bledě, tím spíš, že kvůli netrpělivým Francouzům byl kongres stanoven na *konec května.*[265]

Skutečnost je taková, že londýnští angličtí předáci, když jsme jim vytvořili určitou pozici (k tomu přistupuje neschopnost každého Angličana dělat dvě věci najednou), jsou v našem užším hnutí velmi *chladní.* Má skoro tříměsíční nepřítomnost *mimořádně uškodila.* **Co dělat?** Ve Francii, Belgii, Švýcarsku (a i tu a tam v Německu, dokonce ojediněle v Americe) dělalo Sdružení velké a ustavičné pokroky. V Anglii nás hnutí za reformu, které jsme vyvolali, málem zahubilo. Bylo by to lhostejné, kdyby nebyl ženevský kongres stanoven na konec května a kdyby Pařížané, pro které je toto hnutí *jedině možné,* nezačali vydávat vlastní žurnál „Le Congrès"[266], čímž skoro znemožnili odročení kongresu. Angličané by brzy pochopili ubohost dnešního hnutí za reformu. Po mém návratu by bylo stačilo pohrozit koketováním s Potterovou klikou atd., a brzy by se zase všechno dostalo do normálních kolejí. Ale není na to čas. Angličanům je i neúspěch kongresu úplně fuk. Ale pro nás? *Evropská blamáž!!* Opravdu, nevidím skoro žádné východisko. Angličané neudělali nic, co by umožnilo konat kongres v poněkud slušné formě. Co dělat! Myslíš, že bych *měl jet do Paříže,* abych tam lidem vysvětlil, jak je teď kongres *nemožný*? Odpověz brzy. Jen v dohodě s Pařížany vidím možné východisko. Na druhé straně vím, že i jejich postavení bude v sázce, když se kongres nebude konat. Co dělat! Pan *Vésinier* naše Pařížany *vyzval.* Mají přijet do Belgie a střílet se s ním. Pitomec. Co se týče Orsiniho, věděl jsem, že nemůžeš nic dělat. Ale nemohl jsem mu odepřít dát mu na Tebe doporučení.

Tvůj
K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

103

Engels Marxovi

do Margate

Manchester 10. dubna 1866

Milý Mouřeníne,

jak se zdá, *chtějí* Rusové válku; jde jim zřejmě o obnovení Polska pod ruskou nadvládou a podle možností i o anexi Moldávie. „Kölnische Zeitung", která má přirozeně nekřesťanský strach z války, poslala do Čech svého vojenského experta, J. von Wickeda, aby se tam podíval na to údajné rakouské zbrojení.[267] Chlap tam přijede — 3. dubna, tedy 14 dní po Bismarckově nótě[262] — a nachází všude hluboký mír, až na to, že pár *českých* pluků je přeloženo do západních okresů, aby se mohly rychleji uvést do bojové pohotovosti. Nikdo nebyl odvolán z dovolenky, v žádné pevnosti nebyla vyhlášena pohotovost. Nic. Celý skandál tedy *vyprovokoval Bismarck úmyslně.*

Dále: Rusové soustřeďují vojska na rakouské a *pruské* hranici v Polsku, a vojáci říkají docela otevřeně, že jednotky rozmístěné na pruských hranicích neprodleně obsadí *Poznaň*, jakmile pruská vojska vytáhnou proti Rakousku. Nehledě na to, že si tu Rusové hned zajistí zbytek pruského Polska, ještě budou mít za úkol potlačit případné revoluční akce v Berlíně. To by se ale s krajní pravděpodobností přepočítali a v každém případě by to pro budoucnost znamenalo konec Hohenzollernů.

Konečně je tu dnešní úvodník z „Times", který se staví hloupě, prolhaně, upjatě, ale kategoricky na stranu Pruska a označuje za agresory Rakousko. Byl napsán na příkaz.

Válka mi podle toho připadá jistá a vzhledem k nové ra-

kouské nótě, apelující na Spolek, i vzhledem k návrhu pana Bismarcka svolat německý parlament — jaké hovado musí ten chlap být, když si myslí, že by mu to třeba jen kapánek pomohlo! — i z vnitroněmeckých důvodů nevyhnutelná. Rakouská nóta vychází zřejmě z předpokladu, že to stejně propukne. Jinak by si nechali aspoň otevřená zadní vrátka, aby usnadnili Prusům ústup Bismarckovou demisí. Protože se však odvolávají ke Spolku, taková možnost mizí; ani jiný pruský kabinet by se totiž většině Spolku nepodřídil.

Bonaparte si bude asi počínat zdrženlivě, alespoň prozatím; vždyť Bismarck mu už nabídl Saarbrücken atd., a bude-li třeba, daruje mu i bavorskou Falc. Protože vidí, že Rusové táhnou s Pruskem, nebude se pouštět do ničeho riskantního.

Jestliže to doopravdy propukne, pak poprvé v dějinách bude vývoj záviset na postoji Berlína. Udeří-li Berlíňané včas, může to dobře dopadnout — kdo se ale může na *tyhle typy* spolehnout?

Pokud jde o kongres Internacionály, není mi jasné, jak byste se bez něho chtěli obejít. Nemyslím si také, že by tomu nějak zvlášť pomohlo další odročení. Koneckonců bude každá taková demonstrace v jistém smyslu — alespoň z našeho hlediska — vždycky blamáží. Ale před Evropou? Myslím, že by se tomu dalo ještě i teď zabránit. Vždyť by měli vzhledem k svým jazykovým schopnostem celou věc v rukou Němci, a Němci jsou právě naši lidé. Zda se kongres na něčem správném *usnese*, je vedlejší, jen když se dá zabránit jakémukoli skandálu; a v daném případě to snad tak dopadne. Bude přece možné přijmout bez nebezpečí všeobecná usnesení teoretické povahy nebo taková, která se vztahují k mezinárodní podpoře stávek atd. Víš to ale jistě líp než já, nemohu to odsud tak posoudit. V žádném případě bych ale kvůli tomu nejezdil do Paříže. Nejsi pod ničí ochranou, a policie proto klidně zasáhne — emisar veřejné dělnické společnosti s výraznou revoluční tendencí, za niž se dají snadno schovat jiné tajné záležitosti — to stačí. Celá ta věc přece nestojí za takové riziko.

Raději zůstaň ještě v Margate, dokud nepřestaneš cítit poslední zahojené místo, a choď hodně na vzduch. Kdo ví, jak brzo budeš potřebovat ten svůj kadáver mít zase v pořádku. Atmosféra je

nabita elektřinou, a my se můžeme co nevidět octnout zas uprostřed bouře; to snad také pomůže překonat potíže s kongresem.

Jak jen budu moci, pošlu Ti nějaké peníze. Také se pokusím vyhledat Gumperta, abych se ho zeptal, jak ukončit tu mořskou kúru a jak máš potom užívat arzenik.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

104

Engels Marxovi

do Margate

[Manchester] 13. dubna 1866

Milý Mouřeníne,

protože bezpečně nevím, jsi-li právě v Margate, posílám dnes Tvé ženě

E/R 13 430, Manchester 21. ledna 1865, 10 liber št.

E/P 43 331, Manchester 20. ledna 1865, 10 liber št. = 20 liber št. a zároveň jí píši, že jsem Tě o tom uvědomil.

Bismarck už tedy provedl svůj trik s všeobecným volebním právem, i když bez svého Lassalla. Podle všeho na to německý měšťák po nějakém tom zdráhání přistoupí, protože bonapartismus je přece jen pravé náboženství moderní buržoazie. Ukazuje se stále jasněji, že buržoazie není schopna sama přímo vládnout a že tam, kde není oligarchie, která by mohla za tučný honorář, jako tady v Anglii, převzít řízení státu a společnosti v zájmu buržoazie, je normální formou bonapartistická polodiktatura; ta realizuje velké materiální zájmy buržoazie i proti buržoazii, nepřenechává jí ale žádný podíl na vládě samé. Na druhé straně zas musí tato diktatura sama chtíc nechtíc přijímat materiální zájmy buržoazie za své. Tak teď tedy monsieur Bismarck přijal program Národního spolku[170]. Provedení je ovšem něco docela jiného, na německém měšťákovi ale Bismarck stěží ztroskotá. Jeden Němec, který se právě vrátil, vypráví, že už poznal hodně takových, co se na tohle vnadidlo chytili, Karlsruhští to prý podle Reutera (vide dole) přijali za své a bezmezné rozpaky „Kölnische Zeitung" nad touto záležitostí zřetelně ukazují, že dojde k obratu.

Že se Bismarck ale dohodl přímo s Rusy, to zase dokazuje především ten fakt, že nejen „Times", ale i *Reuter* začíná lhát ve prospěch Pruska, zcela proti svému zvyku. Překladové chyby, kterými se teď telegramy hemží víc než kdy jindy, jsou úmyslné. Donedávna *proti* Prusku. Teď proti Rakousku. Reuter telegrafuje: Rakousko souhlasí s plánem jen tehdy, budou-li zastoupeny *všechny* rakouské provincie (tedy i *neněmecké*).[268] V německém originálu stojí pouze: za předpokladu, že budou zastoupeny i rakouské části země. — Dále: podle „Bromberger Zeitung" a „Ostsee-Zeitung" (to je ruský orgán) soustřeďují Rusové stále víc vojska v jihozápadních provinciích Království polského až k Prutu, a to velmi pomalu a ve vší tichosti; vojáci očekávají *všichni*, že vyrazí s Pruskem proti Rakousku, a ti na Vartě opakují, že mají za úkol obsadit Poznaň, aby odtud mohli Prusové odtáhnout.

Ostatně už mohou Rusové přenechat Prusku dočasně Šlesvik-Holštýn, protože vídeňským mírem a anexí zachránili to hlavní: londýnskou smlouvu, a tím i následnictví v *Dánsku*.[269] Mají-li Sund, co jim záleží na Kielu?

Uděláš v každém případě nejlíp, zůstaneš-li v Margate tak dlouho, až na tom místě nebudeš už *pranic* cítit a vůbec dokud nezjistíš rozhodující obrat k lepšímu.

Piš brzo.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

105

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 23. dubna 1866

Milý Frede,

proč jsem se tak dlouho neozýval, to si jednoduše vysvětlíš z mé nálady, kterou vyprovokovaly nepřetržité bolesti zubů a revmatické potíže, trvající už přes dva týdny. Dnes ale pravděpodobně nastal obrat.

Protože mi revmatické bolesti, silné zvlášť v noci, značně narušovaly spánek a chod celé domácnosti — několikrát jsem z toho také zvracel —, pokládal jsem za správné přestat s arzenikem, resp. dočasně to přerušit. Teď ho ale (nastane-li skutečně obrat) zase začnu brát. Po nějakém tom příšerném karbunklu nebo furunklu ani nejmenší stopa, a nemám sebemenší pochybnosti, že až přejdou tyhle incidenty, které souvisí spíš s počasím, úplně se zotavím. Už je opravdu na čase, vždyť jsem ztratil tolik času.

S „*Internacionálou*“ to vypadá tak: co jsem se vrátil[259], kázeň se vcelku obnovila. Rovněž úspěšný zásah „Internacionály“ do stávky krejčích prostřednictvím dopisů tajemníků pro Francii, Belgii atd. vzbudil mezi zdejšími tradeuniony senzaci.[270] Vzhledem k ženevskému kongresu jsem se rozhodl, že tady přispěji podle svých sil k jeho zdaru, ale sám tam nepojedu. Tak se zbavím veškeré osobní odpovědnosti za jeho řízení.*

Co se týče „Commonwealthu“, dalo by se zasahování Mialla a spol. vydržet, jen kdyby přitom aspoň předstírali nějakou finanční

* Viz tento svazek, str. 610–611.

podporu, která by stála skutečně za zmínku. Ale ti chlapi jsou velmi marnotratní, pokud jde o dobré rady a malicherné výtky, a velmi šetrní, pokud jde o hotové peníze, takže list jen živoří od týdne k týdnu. Okruh jeho čtenářů každým týdnem roste, ale šestákový list musí mít i při nejlepších výsledcích prostředky alespoň na rok dopředu. Postavit jej v kratší době na vlastní nohy je zcela vyloučeno. Není-li ten list prozatím ještě horší než teď, tak má na tom zásluhu jedině Fox, který o to musí pořád bojovat.

Ve vlasti to, jak se zdá, ještě nevybuchne. Ta doba, než se pruští chvastouni rozhodnou tasit meč! Tak či onak můžeme vychutnávat pruskou ostudu doma i za hranicemi. Při tom všem je zřejmě stálé sporné, zda jednoho krásného dne k válce nedojde. Rusové válku chtějí (ačkoli fakticky už hodně získali a pořád získávají tím svárem a hrozbou války v Německu), a pro Bonaparta by byla pravým požehnáním. V každém případě rozpoutal pan Bismarck v Německu zase „hnutí".

Po fázi občanské války vstoupily Spojené státy do revoluční fáze vlastně až teď, a evropští mudrlanti, kteří věří ve všemohoucnost pana Johnsona, se brzo zklamou.

V Anglii si toryové a palmerstonovští whigové zaslouží skutečně dík za to, že obracejí vniveč tiché russellovské urovnání[271]. Sám Gladstone vyjádřil na jednom z posledních zasedání své „melancholické" přesvědčení, že teď, v úplném protikladu k jeho optimistickému očekávání, nastane „dlouhá série zápasů".

Co říkáš „osmému" mudrci světa — *Millovi*?

Pozdravuj paní Lizzy.

Tvůj upřímný

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

106

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 1. května 1866

Milý Mouřeníne,

doufám, že už máš revmatismus i bolesti v obličeji šťastně za sebou a sedíš zase pilně nad *knihou**. Jak to s ní vypadá a kdy bude hotov první díl? Musíš ostatně brát dál arzenik, má se užívat alespoň tři měsíce a s revmatismem atd. vůbec nijak nesouvisí. Jaterní potíže možná, tím že narušily zažívání resp. tvorbu krve, karbunklům napomohly, a právě proto budeš muset i nadále věnovat pravidelně několik hodin denně pohybu a nechat noční práce, aby se všechno zase upravilo. U koho se už jednou klasicky a systematicky jako u Tebe vyvinula tendence k překrvení jater, u toho nemůže samozřejmě zase jen tak najednou zmizet.

Dobře, že si už nemusíš kvůli kongresu a Mezinárodnímu sdružení dělat žádné starosti. Apropos, do Edinburghu byl importován lodní náklad *57 německých krejčí*, aby potlačili stávku, a očekávají se 2 další várky. Pravděpodobně z Hamburku. Nemohli byste se z Edinburghu dovědět podrobnosti a taky to zarazit?[272]

Bismarck *chce* válku stůj co stůj, a když ztroskotal v Čechách, zdá se, že se mu to podaří v Itálii.[54] Doufám, že když se mu to povede, dají Berlíňané první ránu. Vyhlásí-li tam republiku, může nastat za 14 dní převrat v celé Evropě. Udělají to ale? Jak to tam vypadá s našimi styky?

Četl jsi, jak teď v „Temps" prohlašuje Louis Blančík jako dobrý císařský demokrat, že pohltí-li Prusko drobné německé státy,

* „Kapitálem".

musí mít Francie *přinejmenším* levý břeh Rýna? To jsou ti praví revolucionáři.

Četl jsem teď nedávno, abych si zas trochu připomněl svůj starý vztek, knihu drážďanského vězně Röckela, zavřeného v roce 1849, o tom, jak s ním zacházeli v káznici. Tyhle hanebnosti Sasíků přesahují všechno, co jsem kdy slyšel. Bude třeba přísně soudit velmi mnoho darebáků. Stará doba *před* rokem 48 takováhle svinstva vůbec neznala a pruské pevnosti z těch časů připadají člověku proti tomu jako ráj.

Tihle adulamité jsou přece nesmírní pitomci, když takhle útočí proti tomu ubohému návrhu zákona o reformě, nejkonzervativnější věci, jaká se tu kdy udělala.[273] Jenže quem deus vult perdere* atd.

Svůj 3. článek o Polsku** jsem poslal do „Commonwealthu" už před třemi týdny a vyžádal jsem si, aby mi ho vrátili, kdyby pro *ten* týden přišel moc pozdě. Nato jsem dostal za týden odpověď od Foxe, že prý by mohl vyjít jen v *minulém* čísle, zároveň mi článek vrátil. Ve středu jsem ho znova odeslal, ale moc pozdě. Byls tehdy ještě v Margate. Další čísla Ti zas pošlu, jestli nebude z časových důvodů třeba, abych je ihned poslal přímo odtud.

Mnoho pozdravů Tvé ženě a děvčatům.

Tvůj
B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* koho chce pánbůh zahubit.
** Ze série článků „Proč se dělnická třída zajímá o Polsko?"

107

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 9. května 66

Milý Mouřeníne,

děláš mi starosti, že se neozýváš, skoro jsem se bál, že Ti zdraví zase neslouží. Nemáš snad zas karbunkly?

Co je to za tu podivuhodnou historii se slepým* Cohenem, který neumí zasáhnout dlouhého Bismarcka pěti ranami a nadto se dá ještě od něho zavřít. Větší laskavost už nemohl Bismarckovi nikdo udělat.[274]

Udivuje mne, že Prusové zůstali s mobilizací o čtrnáct dnů za Rakušany a že nemohou před koncem tohoto měsíce zaútočit. Jestliže toho Rakušané využijí, mohou vyhrát velkou bitvu a být v Berlíně dřív, než se Prusové soustředí.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* V originále slovní hříčka: blind — slepý, Blind — příjmení Cohenova otčíma Karla Blinda.

108

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 10. května 1866

Milý Frede,

vůbec žádné karbunkly! To zatracené revma a bolesti zubů mě ale tuze trápily, až konečně zřejmě po vtírání čistého alkoholu revma povolilo. Musím Ti také otevřeně říci, že ještě pořád cítím v hlavě trochu *slabosti* a síla k práci se mi vrací jen *velmi pozvolna*. Snad to bylo tím, že jsem přerušil léčbu arzenikem, ke které jsem se po Tvém posledním dopise zase vrátil.

Cohen[274] byl velmi dobrý (i když nijak zvlášť nadaný) mladík, ke kterému jsem jako ke starému kamarádovi mého Vrabčíka* cítil zvláštní sympatie. Včera vtrhl Freiligrath přirozeně hned k Blindovi a od něho přišel k nám. Nebyl jsem doma. Nejvíc bědoval Freiligrath nad tím, jak prý Blind jemu atd. (oficiálním spolupracovníkům „Eidgenosse"**, jehož symbolem je ruka s dýkou a heslem „haec manus tyrannis"*** atd.) kazí reputaci. Nebyl prý u něho už devět měsíců. Prý se to nedá ničím „omluvit". Krátce, znepokojilo ho fakticky jen to, jaký by to mohlo mít vliv na londýnské filistry. Ostatně ho ten bádenský lišák zas pořádně napálil. Dělal, že je tím úplně zdrcen, takže jeho přítel Freiligrath neměl ani tušení, že Blind v prvním náporu bolesti zůstal natolik duchapřítomný, aby využil toho tragického případu k důkladné reklamě své osoby a rodiny v různých londýnských žurnálech. Na kšeft nikdy

* Marxova zemřelého syna Edgara.
** „Der Deutsche Eidgenosse".
*** „Manus haec inimica tyrannis" — tato ruka nepřátelská tyranům.

nezapomene. Jeho žena* je přirozeně zoufalá a komické na tom všem je, že Blind svým blbým žvaněním o pobíjení tyranů nepoložil na oltář svobody svého vlastního syna, ale Izáka starého Cohena.

Po smutných zkušenostech z roku 1859[275] jsou Rakušané v tak zapeklité situaci, že se sotva chopí příležitosti, a i když budou přinuceni ujmout se *iniciativy*, nedokáží to, leda až po delším váhání. Evropské „veřejné mínění" jim ovšem není na nic a chce od nich jen hlouposti. Ti liberální oslové, kteří teď všeobecně připouštějí, že Rakousko je vyprovokovanou stranou a že se proti němu soustavně konspiruje, by zítra spustili (včetně anglických lordů) unizono, kdyby Rakousko udeřilo první a nevyčkávalo klidně na signál svých nepřátel.

I když nemohu Bonaparta ani cítit, ta jeho akce v Auxerre mě nesmírně pobavila.[276] Ten starý mezulán Thiers a ti vydrezírovaní pudlíci ze Zákonodárného sboru, kteří mu aplaudují, si mysleli, že si mohou beztrestně hrát na Ludvíka Filipa! Pitomci!

Rusové hrají jako vždycky svou úlohu pěkně. Nejdřív povzbudili naše chrabré Prušáky a teď vystupují jako mírotvorci a smírčí soudcové Evropy; měli ale zároveň tolik rozumu, aby informovali pana Bonaparta, že na eventuálním kongresu nesmí přijít vůbec řeč na Polsko, krátce, že Rusko se může vměšovat do evropských záležitostí, ale Evropa do ruských ne.

Vzhledem k dovozu německých a dánských krejčí do Edinburghu jsme 1. poslali do Edinburghu jednoho Němce a jednoho Dána** (oba jsou krejčí), kteří právě udělali konec dohodě mezi dovážejícími a dováženými; 2. uveřejnil jsem jménem Mezinárodního sdružení výstrahu německým krejčím v Německu. Neobyčejně nám to v Londýně pomohlo.[272]

Velmi nepříjemné bylo, že jsem musel vysázet na stůl školné pětadvacet liber. Tyhle peníze za tři kvartály se už nedaly odložit, protože Jenny a Laura končí školu; Laura nebere *mimo* školu žádné hodiny a Jenny jen jednu hodinu hudby týdně. (Baumer totiž odešel ze školy.)

* Frederike Blindová.
** Alberta F. Haufa a N. P. Hansena.

„*Commonwealth*“ se rychle vzmáhá a do roka by byl určitě rentabilní. Pravděpodobně ho ale budeme muset pro nedostatek peněz zastavit.

Salut.

Tvůj
K. M.

Poprvé otištěno v knize
„Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx“, sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

109

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 16. května 1866

Milý Mouřeníne,

ta historie s Freiligrathem je velmi zábavná a velmi potěšující. To má z toho, že se věší na ty ctihodné lidi z emigrace a zříká se „strany". Co se týče Blinda, bude se mu muset vzhledem k jeho manus haec inimica tyrannis* objasnit, že děti si nemají hrát s bouchačkou. Ostatně je z té historie úplně jasné, že Bismarck nosí neprůstřelnou košili.[274] Výstřely ho určitě všechny zasáhly, o třech posledních se přiznává, že to byly plné zásahy, a protože byl revolver konstruován tak, že se nemohl nasadit na úplně přesnou střelbu, není tu jiná možnost. Tyhle věcičky se teď dělají velmi jemné, a přece účinné. Jeho přítel Bonaparte mu už jistě nějakou opatřil a doporučil.

Monsieur Bismarck se zřejmě náramně zklamal v malých státech, proto to vyhrožování říšskou ústavou a Bennigsenem. Muselo také dojít k finančním nezdarům. Ale je snad myslitelná větší fraška, než když tentýž Vilém, který anno 1849 jako vrchní generál pohřbíval říšskou ústavu, ji teď zase chce nebo spíš zase musí křísit? Bismarck jako restaurátor „základních německých práv"[277], to je k popukání. V zeměbraně a v povolaných zálohách to taky nevypadá zrovna nejlíp, ve Zhořelci byl mezi nimi pěkný poprask, řadové vojsko muselo vytáhnout a ustoupit, protože si ti chlapi nechtěli dát líbit takovéhle zákroky. Budou-li tihle lidé nečinně ve zbrani ještě 3—4 týdny, pak jsou všeho schopni. A protože ani

* tato ruka nepřátelská tyranům.

Prusko, ani Itálie nejsou připraveny zaútočit, budou tu jistě stát ještě do konce května.

Monsieur Bismarck se dostal do šlamastyky, kterou nezvládne ani on, ani celá dosavadní vláda, to je jisté. Urovná-li se to mírovou cestou, pak prošustroval prostředky, které měl k dispozici, a už proto si nebude vědět rady, a dojde-li k válce, bude muset Acheronta movere*, které ho určitě pohltí. Dokonce i přímé vítězství měšťáků ve sněmovně by mělo za těchto okolností revoluční ráz a muselo by vést k dalším důsledkům.

Přesto přese všechno si pořád ještě nedovedu představit, že by se severní a jižní Německo v polovině 19. století pustily do sebe jen proto, že to tak chce Bismarck v zájmu Rusů a Bonaparta. Ale jestli to tak dopadne, pak se možná Prušákům povede zle. Zdá se, že Rakušáci chtějí tentokrát napnout všechny síly do krajnosti, a i když to chvástání s 900 000 muži je nesmysl, přece jen by bylo možné, že by v Sasku nastoupili v značné početní převaze. Prusko nemůže proti Rakousku vůbec disponovat s porýnským a vestfálským sborem a se saským jen zčásti. Zbývá šest ostatních armádních sborů, které stěží nastoupí proti nepříteli v síle 240 000 mužů. Budou-li Rakušáci, jak se říká, v Itálii zpočátku v defenzívě, pak tam budou potřebovat jen 150 000 mužů a mohou docela dobře poslat proti Prusku 300 000—350 000 mužů — leda že by je Rusové donutili obsadit silně Halič. V rozhodující bitvě by se pak mohlo střetnout 180 000 Prusů s 240 000—280 000 Rakušáků a byla by z toho nepochybně Jena a vedla by rovnou na Berlín. Je však těžké vytvářet o tom hypotézy, protože u Rakušáků je vojsko vždycky mnohem silnější na papíře a taky se právě teď hodně lže.

Monsieur Charles* už zas bohužel odjel zpátky s hlavní knihou, v níž je můj účet, takže prozatím vůbec nemohu ani pořádně zkontrolovat, jak na tom jsem, a protože za šest neděl skončí bilanční rok a já pak budu muset mít v obchodě určitý kapitál, musím se podle toho řídit. Jakmile to půjde, vypočítám si svá aktiva a pasíva, a pokud to bude jen trochu možné, pošlu Ti nějaké pe-

* vzbouřit síly podsvětí.
** Charles Roesgen.

níze. Ale rozhodně se můžeš spolehnout, že Ti začátkem července, po uzávěrce bilančního roku, okamžitě opatřím 50 liber št.

Je zajímavé přečíst si „Kreuz-Zeitung", jak se zastává všeobecného hlasovacího práva, bonapartismu, Viktora Emanuela atd. *Tihle* chlapi teď musí sežrat spoustu špíny.

Srdečné pozdravy Tvé ženě a děvčatům.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

110

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 17. května 1866

Milý Frede,

co je s *články o Polsku?** Ať už se list** udrží nebo ne, musíš posílat co nejvíc můžeš. Poláci tu čekají na pokračování a otravují mě dotazy.[278] Články i jinak vzbudily pozornost. *Foxáček*, když je nejdřív pochválil, napadl předevčírem v ústřední radě jízlivě tu pasáž, v níž rozdělení připisuješ na vrub korupci polské aristokracie. Napadl mj. obzvláště Němce, kteří prý právě Poláky ruinovali saskou dynastii atd. Stručně jsem mu odpověděl.[279]

Chvástaví Prušáci jsou ovšem ochotni zase zalézt a Bismarck naráží na veliký odpor i u toho hulváta***. Ale v Itálii je už sotva možné ustoupit, a to by se zas možná projevilo na Prusku. Oč přišel Icik, že je pod drnem! Toho by byl teď Bismarck náramně potřeboval. Bismarck nás určitě proklíná (a pokládá nás za rakouské agenty), že jsme mu pokazili snadnou hru s dělnictvem.

Od počátku tohoto týdne se konečně zas práce† daří. Bylo by dobře, kdybys mi mohl poslat nějaké to vinum, protože by mi třeba náhlá abstinence mohla uškodit.

Pan Mazzini nedal pokoj, až proti nám vytvořil „Mezinárodní republikánský výbor". Je v něm ten osel Holtorp, Langiewicz, Ledru, Kinkel, Blind, a myslím taky — Bolleter! Naše Sdružení se

* Ze série „Proč se dělnická třída zajímá o Polsko?"
** „The Commonwealth".
*** Viléma I.
† na prvním dílu „Kapitálu".

den za dnem vzmáhá. Jen v Německu se vinou toho osla Liebknechta (i když je to dobrý chlap!) nedá nic dělat.

Zdá se mi, že nynější krize je pouze předčasná mimořádná finanční krize. Mohla by nabýt důležitosti jen tehdy, kdyby to smrdělo ve Spojených státech, ale k tomu asi čas ještě nedozrál. Jak to působí na vás, bavlnářské lordy? A jak účinkoval pokles cen bavlny?

Salut.

Tvůj
K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

111

Engels Marxovi

do Londýna

[Manchester] 25. května 66
Mornington St.

Milý Mouřeníne,

panika nastala rozhodně příliš brzy a je docela možné, že nám pokazí dobrou solidní krizi, k níž by jinak došlo v roce 67 nebo 68. Kdyby byl nenastal zároveň silný pokles v bavlně, bylo by se nás to zde sotva dotklo. Tenhle krach společností s omezeným ručením a finančních podfuků se přece předvídal dávno a našeho oboru se skoro vůbec nedotkl. Ale obrovské ztráty u bavlny, které současně vznikly, hrozí, že to tady bude vážné, je do toho zapleteno tolik zdejších a liverpoolských firem prostřednictvím svých filiálek v Bombaji atd., a protože k tomu dochází současně s peněžní panikou a s 10% diskontem, může to být* velmi vážné pro ty, kdo mají hodně bavlny. Tady ta patálie rozhodně ještě zdaleka nepominula.

Budou-li Rakušané natolik rozumní, aby nezaútočili, pak se to v pruské armádě určitě provalí. Taková vzpurnost, jakou ti chlapi projevili při téhle mobilizaci, tu ještě nikdy nebyla. Bohužel se člověk dovídá jen nepatrnou část toho, co se děje, ale už to stačí na důkaz, že s touhle armádou je útočná válka nemožná. Jen až se tihle chlapíci soustředí ve velkém množství, začnou se počítat a zjišťovat, že 3/4 armády smýšlí stejně, až potom budou muset po dobu kongresu stát 3—4 týdny nečinně ve zbrani, nemůže z toho vzejít nic jiného než krize, a jednoho krásného rána pak odepřou poslušnost. Příčina k tomu se už najde; a při takové armádě, začne-li *jeden* prapor, pojede to jako namydlený blesk. Ale i kdyby se zabránilo otevřenému výbuchu, je jisté, že *tuto* armádu, s takovou morálkou a se starým Vilémem jako velitelem, s Bedřichem Karlem

* V orig. mít.

a korunním princem* jako jeho pobočními veliteli, by zuřiví Rakušáci v čele s Benedekem, který si zakázal všechny arcivévody a jakékoli zasahování do sestavení svého štábu a který má pod sebou 300—360 000 mužů, ihned na hlavu porazili. To ten starý osel také ví, a jsem přesvědčen, že ustoupí, bude-li to jen trochu možné, právě kvůli této náladě v armádách. Co jsem ve své brožuře** loni řekl o povaze *mobilizované* pruské armády, to se naprosto potvrdilo.

Znamenité jsou rozpaky těch z Národního spolku[170] od té doby, co jim Bismarck plagoval jejich program; ti chlapi teď musí vystupovat proti svým vlastním velkopruským frázím, zrovna jako „Kreuz-Zeitung" proti svým vlastním feudálním frázím.

Londýnský dopisovatel „Manchester Guardianu" vypráví, že si prý Ludvík Bonaparte při této politické komedii vymínil jako cenu za své svolení: od Itálie Sardinii, od Pruska Lucembursko, Saarlouis a Saarbrücken (zapomíná přitom jenom na Landau) — to jako minimum.

Budu hledět, abych zítra pokud možno dodělal články o Polsku***. Upřímně řečeno je to ode mne oběť psát pod čáru toho pitomce Mialla a mít přitom ustavičně na paměti, že redakce není odpovědná za dopisovatelské zprávy pod čarou, nýbrž za ty pitominy nad ní.[280] Kdybych byl hned od začátku věděl, jak se s našimi věcmi nakládá v listě†, který má být přece náš vlastní — přinejmenším list dělnické strany —, a že nás tam budou jen taktak trpět a za to že máme být takříkajíc ještě vděční — nebyl bych napsal ani řádku. Ale byl jsi tehdy nemocen a já nechtěl dělat nic, co by Tě mohlo rušit v léčení. Ale přece jen mi to pilo krev. Jenže když už člověk řekl A, musí hledět, aby řekl i B.

Srdečné pozdravy.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Bedřichem Vilémem.
** „Vojenská otázka v Prusku a německá dělnická strana".
*** Ze série „Proč se dělnická třída zajímá o Polsko?"
† „The Commonwealth".

112

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 7. června 1866

Milý Frede,

jsem ve velké tísni, protože zastavit už nemám co a mimo to mě strašně upomínají. Pokud jde o fyzický stav, neobjevilo se na štěstí nic, co by připomínalo karbunkly. Musel jsem ale zajít k Allenovi kvůli játrům, protože Gumpert tu není a na dálku se tohle léčit nedá. Arzeniku mi zbyla skoro ještě celá láhev, ale už několik týdnů ho neberu, protože se to pro můj nynější způsob života nehodí.

Postihla vás taky nějak ta Sdružená banka? Předevčírem tu byl dr. Rode a vyprávěl velmi škodolibě, že Dronke utrpěl Barnettovým krachem značnou škodu.

Válka tedy přece jen bude, nestane-li se nějaký zázrak. Prušáci budou za své chvastounství pykat, a v každém případě je idyla v Německu ta tam. Proudhonovská klika mezi pařížskými studenty („Courrier français“) hlásá mír, válku prohlašuje za přežitek, národnosti za nesmysl, napadá Bismarcka a Garibaldiho atd.[281] Jako polemika proti šovinismu je jejich počínání užitečné a pochopitelné. Ale jako Proudhonovi vyznavači (patří k nim i moji zdejší velmi dobří přátelé Lafargue a Longuet), kteří si myslí, že celá Evropa musí a bude sedět tiše na prdeli, dokud pánové ve Francii neodstraní „bídu a nevědomost“, kterou oni sami trpí tím víc, čím víc křiku nadělají se „sociální vědou“, jsou k smíchu. V jejich článcích o nynější krizi francouzského zemědělství se ta jejich „učenost“ překvapivě ukazuje.

Rusové, kteří hrají pořád svou starou hru — hecovat proti sobě evropské mezky a táhnout to přitom hned s A, hned s B — v poslední době nesporně popouzeli Rakušany, 1. proto, že Prusko neudělalo ještě patřičné ústupky ohledně Oldenburgu, 2. aby svázali Rakušanům ruce v Haliči, a 3. jistě také proto, že pan Alexandr II. je podobně jako Alexandr I. (ve svých posledních letech) vzhledem k atentátu[282] v tak konzervativně rozmrzelé náladě, že jeho páni diplomaté musí sahat alespoň ke „konzervativním" záminkám, a aliance s Rakouskem je konzervativní. Až přijde vhodná chvíle, ukáží rub té mince.

Oficiální tón „krvavého a železného" Pruska svědčí o velkém strachu. Sekají teď komplimenty dokonce i francouzské revoluci z roku 1789! Stěžují si na rakouskou podrážděnost!

Nejlepší na té zdejší všivé parlamentní debatě byl rejstřík hříchů, který předložil Disraeli nešťastnému Clarendonovi.[283]

Salut.

Tvůj
K. M.

Italský entuziasmus dostane asi studenou sprchu.[54] I ta melodramatičnost, odpovídající ostatně charakteru národa, by se dala vydržet, kdyby se za tím netajila naděje v Badingueta[189]. Musím stále myslet na svého Icika. Být tak ještě teď naživu, ten by udělal skandál!

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

113

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 9. června 1866

Milý Frede,

srdečný dík za těch 10 liber št.

Ať už byl tlak událostí jakýkoli, práce* od návratu z Margate valně nepokračovala čistě vinou mého fyzického stavu. V posledních týdnech jsem byl na tom tak zle, že jsem už nemohl docházet ani do Mezinárodního sdružení. Dal jsem si včera udělat ten Gumpertův recept (na játra), protože mi Allenovy prostředky nic nepomáhaly. Kromě toho jsem si dal vytrhnout zub, abych měl od těch bolestí pokoj, a pravděpodobně bude muset ven ještě jeden.

Dovolí-li to zásoba Tvého vína (tj. kdybys nemusel kvůli tomu nic kupovat), byl bych rád, kdybys mi sem trošku poslal, protože pivo teď vůbec nesmím.

Verše čekají na Tvůj „komentář". Já s nimi nic nesvedu.

Dnes večer musím na schůzi „ředitelů a přátel" „Commonwealthu". Mele už z posledního. Nehledě na krajní finanční potíže jsou tu ještě vnitřní politické. Protože ten blbý bradfordský továrník pan Kell (dal 50 liber št., jeho bratr také, a slíbili víc) úplně ovládá Mialla, pohrozili dr. Bridges, profesor Beesly a Harrison (comtovci), že nejen odejdou, ale také vydají při svém odchodu veřejné prohlášení.

Mám toho už plné zuby a navrhnu jim dnes večer, aby tu svou zkrachovanou instituci *prodali* Kellovi a spol. a skoncovali s tou směšnou situací, kdy bradfordský továrník diriguje londýnský „děl-

* na prvním dílu „Kapitálu".

nický orgán". Nebudou-li chtít, oznámím v každém případě, že odcházím. Z vlastních prostředků se už list nemůže dlouho držet; bude tedy záviset na tom, co mu poskytnou buržoové, a tím ztratí svůj charakter. Prokázal jsem v téhle záležitosti nemalou trpělivost, protože jsem stále ještě doufal, že dělníci vynaloží dostatečné úsilí, aby se list postavil na vlastní nohy; a na druhé straně také proto, že jsem nechtěl kazit hru.

Pan Gottfried Kinkel byl jmenován profesorem v Curychu.

Co začala ta válečná vřava, přidalo se hodně „saských" dělníků k „Mezinárodnímu sdružení".[284]

Salut.

Tvůj
K. M.

Poroučím se paní Lizzy.

Apropos. Lafargue mi říká, že celá nová francouzská škola mikroskopické fyziologie s Robinem v čele se vyslovila proti Pasteurovi, Huxleyovi atd. a postavila se za generatio aequivoca*. Doporučí mi k tomu nějakou novou literaturu.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* spontánní plození.

114

Engels Marxovi

do Londýna[23]

Manchester 11. června 1866

Milý Mouřeníne,

dnes večer Ti posílám bedničku bordóského. Je to výborné víno od Borkheima. Byl bych Ti je poslal už dřív, ale mládenci tady na to pro samou práci částečně zapomněli. Adresu ode mne už dávno měli. Doufejme, že Ti to víno a pravidelný pohyb prospějí. Co tomu říkáš, že bys sem tak na týden přijel, dejme tomu koncem tohoto měsíce, a začátkem července by ses pak mohl vrátit domů hned s penězi? Přitom by ses mohl alespoň důkladně poradit s Gumpertem.

My jsme tu právě tak o vlásek vyvázli beze ztrát z těch bankovních úpadků. Dronke mi sám řekl, že prý ho to u Barnetta trochu vzalo, ale spíš proto, že musel změnit bankéře, měl tam prý 3000 liber št. úvěr — jenže byl také akcionářem a to pro něho znamená ztrátu. Eichhoff měl také tu čest, že jeho bankéř ohlásil úpadek, a zůstalo mu tam 16 liber št. Moc si z toho nedělá; když nemůže zaplatit splatnou směnku, nechá to prostě plavat.

Pan G. Kinkel teď už každoročně šířil pověsti, že ho povolávají do Curychu, což kdyby tomu nakonec Curyšští opravdu uvěřili?

V Německu to vypadá den za dnem revolučněji. V Berlíně a v Barmenu táhnou houfy nezaměstnaných hrozivě ulicemi. G. Ermen, který se v pátek vrátil, mi vyprávěl, že prý se v Koblenzi na rýnském mostě dal s jakýmsi pruským poručíkem do řeči o válce,

ten člověk prý měl velké pochybnosti o výsledku celé věci, uznal prý ale, že lidé i velení jsou u Rakušanů lepší než u Prusů, a na otázku G. Ermena: co by se stalo, kdyby Prušáci dostali na frak, odpověděl: Pak tu bude revoluce. Jiný filistr mi vyprávěl, slyšel to prý v Kolíně z dobrého pramene, že se zaměbrana rozdělí po setninách mezi řadové vojsko a pluky zeměbrany se zase doplní řadovými vojáky; rozkaz je prý už vydán. Rozhodně musí být armáda v takovém stavu, že se dá počítat s úspěchem jen tehdy, překročí-li Rakušané jako *první* hranici, a to patrně nemají tentokrát vůbec v úmyslu. Ale právě proto ani Prušáci nechtějí vyrazit. Tak se tento stav může protahovat ještě týden, až bude situace tak napjatá, že to praskne.

Překrásná je ironie dějin, která se projevuje na Bismarckovi. V téže chvíli, kdy pronáší liberální fráze, musí páchat absolutistické skutky. Jedním dechem proklamuje německou říšskou ústavu a suspenduje pruskou ústavu (příkazy jsou už hotovy). Dobrý nápad, chtít vůči měšťákům sehrát Bonaparta s junkery za zády místo rolníků!

Zeměbrana začíná být v téhle válce Prušákům stejně nebezpečná jako v roce 1806 Poláci, kteří také tvořili více než třetinu armády a celou ji dezorganizovali už před bitvou. Jenomže zeměbrana se po porážce nerozuteče, ale vzbouří.

Celý levý břeh Rýna je už bez vojska, v Lucembursku stojí jen dva pluky zeměbrany a pevnost se prý už v tichosti vyklizuje; v Saarlouis je pouze dosud neúplný prapor zeměbrany. Von der Heydt prý Oppenheimovým prostřednictvím vede obchodní jednání o saarbrückenských uhelných dolech a státní dráze, aby dostali peníze, také prý se bergsko-marcké dráze prodává vestfálská státní dráha. Pruská banka vydala státu úvěrové pokladniční poukázky zálohou na jeho *kolínsko-mindenské akcie*, jiný účel ta věc neměla. Přitom jsou všichni berlínští bankéři jedna ruka s vládou.[192]

Myslím, že do čtrnácti dnů to v Prusku praskne. Jestli se tahle příležitost promešká, aniž by byla využita, a lidé si to nechají líbit, můžeme klidně zabalit svá revoluční fidlátka a vrhnout se na vyšší teorii.

Stieber je šéfem polní policie, organizuje „Blindův komplot" a za tímto účelem poslal našeho přítele Greifa zase do Londýna. Nešlo by to, aby mu tam dali pořádný nářez?

Srdečné pozdravy.

Tvůj

B. E.

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

115

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 20. června 1866

Milý Frede,

to zatracené počasí působí na můj fyzický stav zvlášť neblaze; a to je důvod, proč jsem Ti dosud nepotvrdil příjem „vína", ani jinak nenapsal. Přijet do Manchesteru je vyloučeno, protože v tomhle stavu nemohu z domu; kromě toho tu musím být kvůli „Internacionále", protože moji francouzští přátelé už jednou využili mé nepřítomnosti k tomu, aby za této tíživé situace vyváděli jménem Sdružení hlouposti.[260]

Pokud jde o zdejší noviny, bylo by podle mého názoru nejlepší, nepůjde-li to v Manchesteru, poslat nějaký solidní vojenský článek do „Times", kde se můžeš ohlásit jako anglický dopisovatel darmstadtské „Militär-Zeitung"*. Nemusíš přitom brát žádné politické ohledy, neboť londýnské listy nejsou o nic lepší než jiné, a jde jen o to získat co nejširší publicitu.[285]

Musíš mě teď soustavně „kriticky" informovat o záležitostech v Itálii a Německu.

Včera byla v radě Internacionály debata o nynější válce. Bylo to předem oznámeno a v naší místnosti byla hlava na hlavě. Také páni Italové zas jednou poslali zástupce. Diskuse se zabývala, jak se dalo čekat, „otázkou národností" vůbec a naším stanoviskem k ní. Toto téma bylo odloženo na příští úterý.[286]

Francouzi, velmi početně zastoupení, dali volný průchod své upřímné nenávisti k Italům.

* „Allgemeine Militär-Zeitung".

Představitelé „Mladé Francie“ *(nedělníci)* vyrukovali ostatně s tím, že jakákoli národnost a národy samy jsou „zastaralé předsudky“. Stirnerovština načichlá Proudhonem. Všechno se má rozložit na malé „skupiny“ nebo „komuny“, které pak zase vytvoří „spolek“, ale ne stát. A tato „individualizace“ lidstva s příslušným „mutualismem“ se má uskutečnit tím, že se dějiny ve všech ostatních zemích zastaví a celý svět počká, až Francouzi dozrají pro sociální revoluci. Pak nám ten experiment předvedou a ostatní svět, stržen silou jejich příkladu, udělá totéž. Přesně to, co Fourier očekával od své vzorné falanstéry[287]. Ostatně všichni, kdo zatěžují „sociální“ otázku „pověrami“ starého světa, jsou reakcionáři.

Angličané se něco nasmáli, když jsem zahájil svou řeč tím, že náš přítel Lafargue atd., který odstranil národnosti, nás oslovuje „*francouzsky*“, tj. řečí, které 9/10 auditoria nerozumělo. Naznačil jsem dále, že negací národností rozumí zcela podvědomě patrně jejich pohlcení vzorným francouzským národem.

Zaujmout stanovisko je teď ostatně těžké, protože musíme čelit ve stejné míře jak nejapnému anglickému italofilství, tak i nesprávné polemice, kterou proti tomu vedou Francouzi, a především musíme zabránit každé demonstraci, která by mohla zaplést naši organizaci do nějakých jednostranných akcí.

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx“, sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

116

Engels Marxovi

do Londýna

[Manchester] 4. července 66

Milý Mouřeníne,

přikládám druhou polovinu bankovky. Bohužel jsem dostal Tvůj telegram *po dvanácté hodině*, takže jsem to nemohl poslat první poštou.

Co říkáš Prusům? Prvních úspěchů využili s obrovskou energií, a nebýt téhle ráznosti, byl by se Benedek pravděpodobně ve vší tichosti stáhl k Olomouci, byl ale zřejmě včera donucen k bitvě, a po tom všem se nedalo o výsledku pochybovat. Skončit takovou rozhodující bitvu za 8 hodin, to tu ještě nebylo; za jiných okolností by byla trvala dva dny.[288] Jehlovka je ale strašlivá zbraň, a pak ti chlapi bojují opravdu s kuráží, jakou jsem u takového mírového vojska nikdy neviděl. To, že útočník musí dobývat opevněná postavení, kompenzuje z hlediska bránící se strany jeho převahu ve zbraních, a zdá se, že Prusové i v tom dokázali hodně. Benedek se s tím svým hlubokomyslným „plánem" ukázal nejen jako osel, ale i jako nekňuba. Jak krásně je mohl, s dostatečnými silami, zachytit v horách!

V každém případě se teď Bismarck pokusí realizovat to své německé císařství, k němuž patří také Čechy, které chce vzít Rakušanům, aby tak obnovil spojení mezi Slezskem a Bavorskem. Vyhradil si totiž ve smlouvě s Itálií „rakouské území rovnocenné Benátsku".[54]

Berlín se zase chová podle jako obvykle a zvolil nakonec včera samé ministry.[289] Co teď řeknou naši pokrokářští[69] velbloudi!

Pěkná je ta komedie na severozápadě, a teď to brzy bude pěkné taky na jihu.

Jediná záruka proti zradě, kterou zosnoval Bismarck s Bonapartem, je naprosto nečekaný rozsah úspěchů. Teď mu přijde zatěžko udělat větší ústupky, a Belgičané budou zřejmě muset něco vydržet.[290]

Srdečné pozdravy dámám.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

117

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 7. července 1866

Milý Frede,

především nejupřímnější dík za kalifornský přísun. Ale nepodařilo se mi zaplatit domácímu, který už má zase dostat za dva kvartály. Musel jsem především splatit část dluhů těm chlapům, kteří mě dennodenně a hodinu co hodinu sužují.

Nejdřív ten můj zdravotní stav: během posledních dvou neděl jsem zas *pořádně dřel* a doufám, že koncem srpna — pokud se můj zdravotní stav nezmění — budu hotov s prvním dílem*, který vydám samostatně. Musím ovšem dál denně brát tu Gumpertovu medicínu na játra, protože jinak bych byl ihned vyřazen z práce. Zeptej se ho, jestli se dá při tom užívat *arzenik* (který už mnoho týdnů *neberu*)? Ptám se na to, protože se mi před čtyřmi dny zase začal dělat karbunkl vpravo nad prsní kostí. Víc než všem lékům vděčím bordóskému. Pracuji ostatně jen ve dne, protože sporadické pokusy pracovat v noci (jednou nebo dvakrát) měly okamžitě velmi nepříznivé důsledky.

Než přejdu k všeobecným záležitostem, přelož mi do němčiny „*put stretches* upon the mule" a pověz mi, co znamená v němčině u tkalcovství „picks". Co je to „*flyer*" u spřádacího stroje?

Londýnské dělnické demonstrace, skvělé ve srovnání s tím, co jsme viděli v Anglii od roku 1849, jsou vysloveně dílem „*Internacionály*". Pan Lucraft např., velitel na Trafalgar Square, je členem naší rady.[291] Tady se ukazuje rozdíl mezi tím, když někdo *působí*

* „Kapitálu".

v zákulisí a straní se veřejnosti, a manýrou demokratů — naparovat se na veřejnosti a *nedělat nic*.

„*Commonwealth*" brzy zajde. Fox odtud odchází příští týden. Apropos. Stumpf mi píše z Mohuče, že poptávka po Tvé knize „*Postavení* atd."* mezi dělníky denně roste a že rozhodně musíš, už v zájmu strany, připravit druhé vydání. Zároveň se na základě svých osobních zkušeností domnívám, že hned po válce vystoupí „dělnická otázka" v Německu značně do popředí.

Freiligrath vydal malou lyricko-bolnou slátaninu o bratrovražedné válce, kterou jeho dcera Katka oděla v dnešním „Atheneu' do anglického roucha.[292]

Hned po velké porážce Prusů, která by snad byla (ale ti Berlíňáci!) vedla k revoluci, se nemohlo stát nic lepšího, než že na celé čáře zvítězili. Thiers odhalil Bonapartovu politiku — pomáhat „udělat" Prusko — s takovým úspěchem (protože po Angličanech *nenávidí* Francouz vlastně už jen Prušáky), že Boustrapa[56] musel změnit ústavu oktrojovanou Francouzům a podle „Moniteuru" „*odbourat*" debatu o adrese. (Přikládám Ti řeč J. Favra o Mexiku a ubohé vtipy Glaisovy-Bizoinovy, abys viděl, v jakém postavení byl Bonaparte před vypuknutím války.[293]) Pan Bonaparte počítal s tím, že se vítězství v prusko-rakouské válce bude přiklánět střídavě na obě strany, takže bude moci nakonec vstoupit mezi ochablé soupeře jako Jupiter Scapin. Úspěch Prusů vystaví jeho režim ve Francii opravdovému smrtelnému nebezpečí (od občanské války v Americe se takhle pořádně přepočítal už podruhé), nepodaří-li se mu nadiktovat podmínky míru. Na druhé straně týž úspěch znemožňuje nebo téměř znemožňuje (nejsme už v roce 15) pruské dynastii přijmout jiné podmínky než takové, které Rakousko *musí* odmítnout, nemluvě už vůbec o tom, že Vilém Krásný**, alias Alexandr Veliký, nemůže postoupit německou půdu Francii. To, jak se Prusové rozhodnou, bude záviset na petrohradském „synovci"***. Nedá se říci, co udělá, protože k tomu by člověk musel mít materiály ruské státní kanceláře. Já ale osobně nechápu, jak

* „Postavení dělnické třídy v Anglii".
** Vilém I.
*** Alexandru II.

mohou Rusové — mimochodem uražení tím, že Rakousko odmítlo jejich pomoc — dovolit Rakousku nabrat zase dech a propást tenhle okamžik, příznivý pro jejich dunajsko-turecké manévry. Pan Viktor Emanuel je taky v pěkné bryndě. Benátky patří teď Bonapartovi. Vezme-li je od něho darem, je jeho dynastie vyřízena.[294] Na druhé straně, *co* zmůže proti Francii a *kde* teď může Rakousko napadnout?

Co ale říkáš našemu *Foxáčkovi*, který k nám předevčírem bez dechu vtrhl s voláním: „Bonaparte *zachránil* Německo!" To je názor Beeslyho, Harrisona atd. a celé té kliky comtovců.

Napiš mi brzo, protože v tomhle období, tak bohatém na události, musíme nahradit osobní styk inkoustem a papírem.

Nejsrdečnější pozdravy paní Lizzy.

Jenička chce vědět, jak se daří Tvým „afrikánům"?[295]

Salut.

Tvůj

K. M.

Bonaparte teď přirozeně válku nechce, dokud nezavede jehlovku nebo něco, co by se jí vyrovnalo. Jeden *Yankee** tu nabídl ministerstvu války pušku, která, jak mě ujišťuje jeden pruský důstojník-emigrant (Wilke), naprosto jednoduchou konstrukcí, tím že se nezahřívá, nemusí se tolik čistit a je levnější, předčí jehlovku právě tak jako jehlovka předčila „Old Bess"[296]. Osvědčuje se naše teorie, že *organizace* práce je určována *výrobními prostředky*, někde skvěleji než v tom masakrovacím průmyslu? Stálo by opravdu za to, kdybys o tom něco napsal (já se v tom nevyznám), co bych mohl pod Tvým jménem zařadit do své knihy** jako přílohu. Přemýšlej o tom. Jestliže ano, pak by to ale muselo přijít do prvního dílu, kde se ex professo tímhle tématem zabývám. Chápeš, jak velkou radost by mi udělalo, kdybys vystupoval i v mém hlavním díle (zatím jsem psal samé maličkosti) přímo jako spolupracovník, a ne už jen v citátech!

Studuji teď mimochodem ještě Comta, protože s ním Angličané a Francouzi nadělají tolik rámusu. Okouzluje je na něm jeho ency-

* Jacob Snider.
** „Kapitálu".

klopedičnost, syntéza. Ale proti Hegelovi je to žalostné (i když ho Comte jako matematik a fyzik z povolání předčí, tj. předčí ho v podrobnostech, je Hegel dokonce i tady v celkové koncepci nesrovnatelně větší). A tenhle mizerný pozitivismus se objevil v roce 1832!

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

118

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 9. července* 66

Milý Mouřeníne,

v dějinách, tj. světových dějinách je čím dál víc ironie. Neznám nic skvělejšího, než jak se v praxi vysmívá Bonapartovi jeho žák Bismarck, ten krautjunker, který najednou přerůstá mistrovi přes hlavu a celému světu zčistajasna hmatatelně dokazuje, jak už tento rozhodčí Evropy existuje jen on sufferance**. A pak tenhle Bismarck sám, který, aby mohl uvnitř státu několik měsíců vládnout naoko feudálně a absolutisticky, sleduje navenek zuřivě politiku buržoazie, připravuje buržoazii panství, razí cesty, po kterých se dá postupovat jen liberálními, ba revolučními prostředky, a přitom jeho vlastní krautjunkeři na jeho příkaz ustavičně pošlapávají své vlastní zásady. S Garibaldim se paktují ti, kdo odevzdali čestný štít Františku Bombovi***, a zastánci trůnu z boží milosti uchvacují země navzdory Viktoru Emanuelovi![297] Svět neviděl nic krásnějšího než „Kreuz-Zeitung" za poslední čtyři týdny, a historicko-feudální strana, kterou zesnulý génius Bedřich Vilém IV. s takovou námahou a úsilím zakládal, se teď zalyká svinstvem, které musí žrát na povel vlastního vůdce.

Jednoduše je to tak: Prusko má 500 000 jehlovek a ostatní svět jich nemá ani 500. Dřív než za 2, 3, možná ani za 5 let nemůže být žádná armáda vyzbrojena zadovkami. Až do té doby má Prusko pré. Myslíš, že Bismarck té chvíle nevyužije? Určitě. Bonaparte si dá moc dobrý pozor, aby nezačal spor, a co se týče Rusů, řvou sice velmi hrubě v „Journal de St. Pétersbourg", ale vojensky teď vzbu-

* V orig. června.
** z milosti.
*** Františku II.

zují menší obavy než kdy jindy. Vůbec nepochybuji, že náhlý obrovský mocenský rozmach Pruska dožene Bonaparta a Rusy ke spojenectví a že budou především hledět zabránit, aby moc Pruska v žádném ohledu nevzrůstala. Ale dají si pozor, aby nedošlo k válce; co se týče Francie, byl by její aktivní zásah nejlepším prostředkem, jak vehnat Jihoněmce nadobro do náručí Prušákům a dát jim zapomenout na občanskou válku.[298] A co se týče Rusů, je monsieur Bismarck schopen pohrozit jim novým polským povstáním, a oni vědí, že je natolik nesvědomitý, že by to dokázal. Bismarck vůbec moc dobře zná svou moc a ví také, že v takovém rozsahu může potrvat jen několik let, a myslím, že ji zužitkuje do posledního drobečku. Navíc se dá Bonaparte koneckonců vždycky koupit za Belgii, a plán rozdělení Belgie mezi Francii a Holandsko, které by potom odstoupilo Francii Lucembursko, „vzali na zřetel" nedlouho před válkou Goltz, Bonaparte a holandský korunní princ*.[290] Myslím, že válka ještě zdaleka neskončila, takže se může ještě leccos stát.

Rusové se patrně už nějakou dobu přiklánějí k Rakousku a tento obrovský úspěch Prusů jim znemožňuje jakýkoli návrat. Tím spíš, že Rakousko teď bude natolik zralé, aby si nechalo nastrčit Bosnu nebo Valašsko za Benátsko, a v tom případě zabere Rusko Moldávii.

Vidíš ostatně, jak správně jsem posuzoval pruskou armádu, když jsem stále tvrdil, že na tom je mnohem víc, než se obyčejně chtělo přiznávat. Po těchto úspěších a po naprosto skvělém postoji jednotek stouplo jejich sebevědomí a zároveň i jejich bojová zkušenost natolik, že by se mohly zítra střetnout s Francouzi, i kdyby oni měli zadovky, a francouzský bodák už rozhodně dohrál svou úlohu jako kdysi španělské kopí. Až se bude všude nabíjet zezadu, přijde zase ke cti jezdectvo.

Jenny dlužím pořádnou zprávu o afrikánech, už dávno jí chci napsat.[295]

Mnoho pozdravů.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Vilém, Princ Oranžský.

119

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 12. července 66

Milý Mouřeníne,

psal jsem v té Tvé záležitosti Gumpertovi, který je ve Walesu; protože neznám jeho adresu, musím poslat dopis nejprve do jeho zdejšího bytu, proto se to asi trochu protáhne. Jakmile budu mít odpověď, napíšu Ti, ale zatím bych nechal všeho ostatního a začal *hned* brát arzenik, aby se zarazil ten zatracený karbunkl. Skoncuj už pro všechno na světě s *tímhle* svinstvem.

Bonapartův pláneček a jeho vměšování jsou snad částečně důsledek dřívější dohody s Bismarckem — určitě ale také výhrůžky na jeho adresu — nový Rýnský spolek atd.[299] Jak může být ale tak pitomý, že *tenhle* plán zveřejní, to mi nejde na rozum. Jako u Schappera — za *tak* hloupého atd. — Vždyť tím se celé jižní Německo žene Prusku do náručí a staré burzovní filistry to tady dokonce připravilo o rozum. Jeden starý Frankfurťan mi řekl: to má pro Prusy větší cenu než posila 100 000 mužů.

Vidíš, že ti hloupí Jihoněmci se nechají jednotlivě seřezat, aniž se třeba jen pokusili o sjednocení.[298] Brzy se zase začne říkat, jsme zrazeni, chtěj nás vést na jatky! jako v devětačtyřicátém. Škoda těch chlapů, jsou to dobří vojáci. Teprve teď člověk chápe, jak mohli mít Francouzi takové úspěchy proti „říši", a naproti tomu se *nedá* pochopit, jak je možné, že se říše držela ještě tak dlouho proti centralizované monarchii, jako je Francie.[300]

O tom masakrovacím průmyslu* se Ti pokusím něco napsat. Mnoho pozdravů.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 279.

120

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 21. července* 1866

Milý Frede,

ten karbunkl naštěstí zase zmizel sám od sebe. Těžce jsem si to ale odnášel a ještě odnesu v tomhle vedru kvůli játrům. Při tom všem jde práce** dobře kupředu a půjde tak i nadále, vydrží-li můj nynější stav. Je mi přirozeně trapné, že Tě zas už musím ždímat, ale jak vidíš z přiloženého lístku (který mi musíš vrátit), hrozí periculum in mora. S námahou jsem získal odklad do příštího úterka. Z Tvé poslední zásilky mi není jasné, jsi-li v Manchesteru. Taky jsem už nedostal žádný „Manchester Guardian". Nebo tam od Tebe už nic nevyšlo?[285]

Jakéhokoli hodnocení současných poměrů se musíme zdržet, dokud nepřijde zpráva buď o příměří, nebo o rozhodující bitvě u Vídně. V každém případě průběh událostí dokázal, že rakouský systém je mimořádně prohnilý.

Naši Angličané prozatím, jako vždy, oslavují úspěch. I veliký Arnold Ruge udělal před 14 dny své pronunciamento ve prospěch Pruska, jako to udělal už před ním veliký Kinkel. Budou-li Prusové vítězit až do konce, jaká záplava korytářů a spasitelů vlasti se to pohrne do Frankfurtu!

„Muž s prestiží", ten „Jupiter Scapin", ta groteskní evropská Prozřetelnost,*** je v každém případě otřesen. Předehnal ho dokonce i Bismarck. To je potěšitelné.

* V orig. ledna.
** na „Kapitálu".
*** Napoleon III.

Tady vyšla před pěti dny V. zpráva Children's Employment Commission. Uzavírá šetření o manufakturách, a teď vyjde ještě dodatek o „organizovaných tlupách" žen a dětí, užívaných čas od času v zemědělství. Od roku 1850 nemohl buržoazní optimismus dostat hroznější ránu, než jakou mu zasadilo těchhle pět Modrých knih. Kromě toho byla před několika dny vydána VIII. zpráva ministerstva zdravotnictví, která obsahuje zejména velmi podrobný průzkum bytových poměrů proletariátu.[301]

Salut.

Tvůj
K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

121

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 25. července 66

Milý Mouřeníne,

myslím, že teď jsi ty bankovky dostal v pořádku, asi jsem v roztržitosti vložil místo nich do dopisu lístek, na který jsem si poznamenal čísla. Bankovky jsem vstrčil pod desku své psací podložky, kde jsem je také našel, jakmile jsem se vzpamatoval z prvního překvapení vyvolaného Tvým telegramem. Doufám, že došly ještě včas.

Situace v Německu mi teď připadá dost jednoduchá. Od chvíle, kdy Bismarck provedl s pomocí pruské armády a s tak kolosálním úspěchem maloněmecký plán buržoazie[302], dal se vývoj v Německu tímhle směrem tak rozhodně, že to musíme stejně jako jiní uznat za fait accompli, ať se nám to líbí nebo ne. Pokud jde o *nacionální* stránku věci, obnoví Bismarck v každém případě maloněmecké císařství v rozsahu, jaký má na mysli buržoazie, tj. včetně jihozápadního Německa, protože fráze o mohučské linii a o svobodném rozhodnutí pro samostatnou jihoněmeckou federaci* jsou rozhodně vypočítány jen kvůli Francouzům, a Prusové zatím pochodují na Stuttgart. Německo-rakouské provincie ostatně téhle říši zanedlouho také připadnou, ježto Rakousko se teď musí pouherštit[243] a Němci se stanou třetím národem v říši — až po Slovanech.

Politicky se bude muset Bismarck opírat o buržoazii, kterou potřebuje proti říšským knížatům. Možná že ne v dané chvíli, protože zatím stačí prestiž a armáda. Ale už proto, aby si zajistil od

* Viz tento svazek, str. 328.

parlamentu potřebné podmínky pro ústřední moc, musí měšťákům něco dát, a přirozeným během událostí bude — buď on, nebo jeho nástupci — znovu a znovu nucen dovolávat se měšťáků; takže ho to bude hnát stále víc na stranu buržoazie, i když teď možná nedá měšťákům víc než co právě *musí*.

Na věci je dobré to, že zjednodušuje situaci, revoluci usnadňuje tím, že utišuje výbuchy v malých rezidencích a v každém případě urychluje vývoj. Německý parlament je koneckonců něco docela jiného než pruská sněmovna. Celá ta soustava státečků se dá do pohybu, nejhorší partikulární vlivy ustanou a strany se stanou konečně opravdu národními, nejen pouze lokálními.

Hlavní a velmi velkou nevýhodou je nevyhnutelné zaplavení Německa prušáctvím. Pak okamžité odtržení německého Rakouska, které bude mít neprodleně za následek vzestup Slovanů v Čechách, na Moravě a v Korutanech. Proti *žádné z těch dvou věcí* se bohužel nedá *nic* dělat.

Nemůžeme tedy podle mého názoru dělat naprosto nic jiného, než ten fakt prostě akceptovat, aniž jej schválíme, a využít pokud možná větších úlev, které se teď rozhodně musí poskytnout, k *národní* organizaci a sjednocení německého proletariátu.

Že bratr Liebknecht zabředl do fanatického rakušáctví, to mi Stumpf psát nemusel,[303] nemohlo to ani jinak dopadnout. Ostatně zuřivé příspěvky z Lipska v „Neue Frankfurter Zeitung" jsou určitě od něho. Ta blindovská „Neue Frankfurter Zeitung", která hlásá smrt všem knížatům, zašla tak daleko, že vyčetla Prušákům jejich hanebné zacházení se *„ctihodným kurfiřtem hesenským"** a horovala pro ubohého slepého Welfa**!

Do „Guardianu" jsem už nic nenapsal.

Tvůj

B. E.

Srdečné pozdravy dámám.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Ludvíkem III.
** Jiřího V. Hannoverského.

122

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 27. července* 1866

Milý Frede,

srdečný dík za 10 liber št. Přišly právě včas.

Stumpfovi jsem nepsal právě proto, že chtěl směrnice, „jak si počínat", a myslel jsem tedy, že udělá nejlíp, když si vůbec nijak „počínat" nebude, dokud události nerozhodnou.[303] Pokládal jsem za lepší takový názor mu raději nepsat. Mohuč je teď, pokud vím, stále obklíčena a poštovní spojení je asi taky přerušeno. Ty jsi Stumpfovi psal?

Ta frankfurtská komedie je tak trochu odškodněním za opojení vítězů. Ouvej! křičeli, 25 miliónů! A pan starosta** se oběsí! A Prusové za sebe oficiálně prohlašují, že Frankfurt musí klopit, protože tamější noviny „urazily" Jeho Veličenstvo Viléma Dobyvatele.[304] Stieber, který působí v Brně u krajské správy jen dočasně, se nakonec ještě stane starostou těch Frankfurťáků od Mohanu, které jsem ostatně vždycky pokládal za nesnesitelné mrchy. A Edgar Bauer jim bude naoktrojován jako vrchní cenzor. Pokud jde ale o Eschenheimer Gasse[305], hodil by se sem tajný rada Duncker — ten přece vládne v Kasselu.

Sdílím plně Tvůj názor, že je třeba brát to svinstvo tak, jak je. Přesto je ale příjemné být v tom mladém čase první lásky daleko. Arogance Prušáků, bláznovství krásného Viléma***, který si myslí, že se od dob vítězného snu nic nezměnilo, leda to, že se stal vel-

* V orig. srpna.
** Karl Fellner.
*** Viléma I.

mocnářem atd., to všechno už zapůsobí. Rakušané jsou teď tam, kde je chtěli mít pražští slovanští fanatikové v roce 1848.[306] Ale že ztratili Benátsko, že byli donuceni koncentrovat své síly, to není pro Rusy nijak příznivé. Dokonce ještě jako panslavistická říše budou Rakušané tím víc proti Moskalům. Při mimořádné degeneraci Habsburků se lze ovšem obávat, že se dají postupně Rusy strhnout ke společnému útoku na Turecko.

Dělníkům je přirozeně na prospěch vše, co buržoazii centralizuje. V každém případě by byl mír, i kdyby byl uzavřen zítra, ještě provizornější než mír z Villafranky a Curychu.[307] Jakmile se jednotlivé strany pustí do „reformy zbraní", začne se to znova „řezat", jak říká Schapper. Rozhodně i Bonaparte dostal na frak, ačkoli vytváření vojenských království napravo nalevo velmi dobře zapadá do plonplonovského plánu „všeobecné demokracie".

Tady to vláda div nepřivedla ke vzpouře. Angličan samozřejmě potřebuje nejprve revoluční výchovu, k čemuž by stačily dvě neděle, kdyby sir Richard Mayne mohl neomezeně poroučet. Viselo to fakticky na vlásku. Kdyby se bylo použilo k útoku a obraně proti policii zábradlí — a moc k tomu nechybělo — a bylo zabito nějakých dvacet policajtů, muselo by vojsko „zasáhnout", a ne se jen předvádět. A to by pak byla mela. Jisté je tolik, že ti tvrdohlaví Johnové Bullové, jejichž palice jsou jako stvořené pro pendreky konstáblů, se k ničemu nedostanou bez opravdu krvavé srážky s mocipány.

Dojemná scéna mezi tím starým troubou Bealesem a stejně přitroublým starým Walpolem, a pak do toho ten pisklavý, dotěrný nafuka Holyoake, kterého jeho „láska k pravdě" zavádí periodicky do „*Times*" — to je samá svornost a špinavost. Zatímco se ta pakáž častuje komplimenty a žvásty, vrčí pes Knox, policejní soudce v Marylebonu, na všechny strany a ukazuje, co by se stalo, kdyby byl Londýn Jamajkou.[308]

Disraeli se důkladně zesměšnil za prvé svým elegickým výrokem v Dolní sněmovně, že „prý neví, má-li ještě dům", a za druhé tím, že v témže domě umístil silnou vojenskou posádku, ačkoli — to za třetí — se dav (instruovaný předem lidmi z Reformní ligy) záměrně domu pana „Viviana Greye"* ani nedotkl. Neutrpěl

* Disraeliho (byl autorem románu „Vivian Grey").

ani škrábnutí. Tím víc ale na to doplatily Elchovy okenní tabulky. Naznačil jsem jen tak mimochodem Cremerovi a ostatním manažerům, že by snad bylo namístě navštívit také *list „Times"*. Protože jim to hned „nedošlo" nebo dojít nechtělo, už jsem se k tomu nevracel.

Cholera nás (myslím Londýňany) poctila se vší vážností svou návštěvou a zpráva dr. Huntera, obsažená v VIII. zprávě ministerstva zdravotnictví* o „bydlení chudých", která byla vydána minulý týden, poslouží asi madam choleře jako ukazatel, aby věděla, kam má především zavítat.

Srdečné pozdravy paní Lizzy.

Tvůj
K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 286.

123

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 6. srpna 1866

Milý Mouřeníne,

humorný tón Tvého posledního dopisu mě vede k závěru, žes na tom s játry mnohem líp, i když se o tom nezmiňuješ. Pokud jde o Frankfurťany,[304] byl bys musel slyšet nářek těch tady — a je jich tu celá legie —, kteří dostali od svých bratří atd. hrůzostrašné dopisy. Pruský poručík si v téhle věci vedl přirozeně se známou grácií, dalo se ale předem čekat, že pánové z toho vyváznou jen leknutím. Jinde v jižním Německu, kde nemají Frankfurťany nijak v lásce a kde jim vyčítají, že to hráli na obě strany, měli radost z toho, že to potrefilo právě je. Sám jsem takové dopisy viděl.

Bismarck tedy přece zvítězil, a Vilda* adresoval svým Jasnostem, Urozenostem a věrným poddaným pár smířlivých slov, zároveň je však ujistil, že budou-li mu zase odepřeny peníze, bude se bohužel „muset" zase sáhnout na neschválené částky. Jak se dá dokonce i s touhle sněmovnou konflikt řešit, to mi není ještě jasné. K tomu německý či spíše severoněmecký parlament, o jehož případném postavení či alespoň kompetenci pan Eulenburg kategoricky odmítl poskytnout sebemenší informace — to už jsou docela pěkné vyhlídky na brzký kravál. Sám Bismarck se určitě pokusí vyhnout sporu, tak hloupý zas není, ale to staré hohenzollernské hovado do toho jistě spadne, a pak mu jeho myslící bodáky[309] uchystají nejedno překvapení.

Že se to zas brzo začne řezat, je dostatečně jasné. Myslím, že s tím začnou Francouzi. Bonaparte je natolik chytrý, aby se to snažil pokud možno oddálit, ale masa Francouzů, hlavně buržoazie

* Vilém I.

s jejím odporem vůči jakémukoli zesílení Německa, je příliš omezená a zfanatizovaná tím, že teď Francie přišla o možnost expanze, která je myslitelná jen ve směru Německa, a válka proti Prusku je populární i u rolníka a zaostalejšího dělníka; proto nelze říci, kdy to propukne.

Wehner, který se právě vrátil z Hannoveru, mi vyprávěl, že i tam už vyvolali pruští důstojníci vůči sobě velkou nenávist, a stejně byrokraté a policisté.

Ani letos se zřejmě v Německu dlouho nezdržím. Na severu opojení z vítězství, na jihu řev republikánů, horujících pro kurfiřta hesenského*, kam se má potom člověk vrtnout? Zkusím to dostat se nějak oklikou do Harzu, tam naštěstí nejsou žádné posádky.

„Kölnische Zeitung" teď s pěnou u huby horlivě propaguje vyloučení jižního Německa. To je heslo, které udal Bismarck, aby usnadnil Bonapartovi ústup, a „Kölnische" povykuje v tom duchu s tak nesmyslnou horlivostí, že je ihned vidět, co za celým tím krámem vězí. Žádný list si ještě nepočínal tak sprostě. Nejprve vřeštěla o míru, pak ale udělala obrat, když viděla, že se Bismarck nedal zmýlit frází: Rakousko chce válku! Teď s chutí do toho! a od té doby je Bismarckovým nejlepším přítelem, i když má spíš dobrou vůli co nejlíp mu sloužit, než aby to dovedla. Hnusný plátek.

Je-li ta nová zadovka, kterou zdejší vládě navrhl ten Američan, systém Snider-Enfield, tak za moc nestojí. Ta, o které jsi mluvil, bude zřejmě nějaká jiná.** Ostatně na tom málo záleží, je-li třeba mít větší palebnou rychlost, než má už jehlovka, protože rozdíl se v praxi redukuje takřka na nulu, a naproti tomu stále stoupá význam přesnosti a správnosti střelby. Čtu si teď zase Griesheimovu taktiku — jak už to teď skoro všechno zastaralo!

Srdečné pozdravy dámám.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Ludvíka III.
** Viz tento svazek, str. 279.

124

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 7. srpna 1866

Milý Frede,

z mého posledního dopisu jsi správně rozpoznal, že se můj zdravotní stav zlepšil, ačkoli jsou tu denně výkyvy. Jenže pocit, že zase mohu pracovat, člověku hodně pomůže. Bohužel mě stále vyrušují materiální starosti, a tak ztrácím spoustu času. Tak například řezník dnes přestal dodávat maso, a dokonce i se zásobou papíru budu do soboty na dně.

Laura je od včerejška napůl zadána monsieur Lafarguovi, mému lékařskému kreolovi. Nakládala s ním jako s ostatními, ale citové výlevy takových kreolů, trochu i strach, že by si ten mladík (je mu 25 let) sáhl na život atd., troška náklonnosti k němu, chladné jako vždycky u Laury (je to hezký, inteligentní, energický hoch a výborný gymnasta), to všechno víceméně vedlo k polovičatému kompromisu. Mladík přilnul nejdříve ke mně, ale brzy přenesl svou náklonnost z táty na dceru. Jeho ekonomické poměry jsou průměrné, protože je jediným dítětem někdejšího plantážníka*. Je na dva roky vyloučen ze studia na pařížské universitě kvůli sjezdu v Lutychu, ale chce složit zkoušky ve Štrasburku. Po mém soudu má mimořádný talent pro lékařství, ale je v něm neskonale skeptičtější než náš přítel Gumpert. Lékařský skepticismus je patrně v Paříži u profesorů i u studentů docela běžný. Například Magendie, který všechnu terapeutiku v nynějším stadiu prohlašuje za šarlatánství. Tento skepticismus, jako vždycky, nejen nevylučuje vrtochy,

* François Lafargua.

ale dokonce je zahrnuje. Lafargue pokládá například za hlavní léčebné prostředky alkohol a elektřinu. Naštěstí má v profesoru Carrèrovi, emigrantovi (vyšší matematika, fyzika a chemie), dobrého rádce a bude se moci prakticky v londýnských nemocnicích hodně naučit. Obstaral jsem mu tam přístup prostřednictvím jedné osoby.

Velmi význačné dílo, které Ti pošlu, jakmile si udělám potřebné poznámky (ale s podmínkou, že je vrátíš, protože není moje), je: „*P. Trémaux, Origine et Transformations de l'Homme et des autres Êtres. Paris 1865.*" Přes všechny nedostatky, kterých jsem si všiml, je to *velmi značný* pokrok proti Darwinovi. Hlavní dvě zásady jsou: křížením se nevytváří, jak se myslí, rozdíl, nýbrž naopak typická jednota druhů. Formace půdy naproti tomu *diferencuje* (ne sama o sobě, ale jako hlavní základna). Pokrok, který je u Darwina čistě náhodný, je tu nutný na základě vývojových období zeměkoule, degenerace, kterou Darwin nedovede vysvětlit, je tu prostá; ditto tak rychlý zánik pouhých přechodných forem ve srovnání s pomalým vývojem druhů, takže mezery paleontologie, které Darwinovi vadí, tu jsou nutné. Ditto je nutným zákonem trvalost (nehledě k individuálním atd. variacím) jednou ustaveného druhu. Obtíže hybridizace u Darwina jsou tu naopak oporou systému, protože se prokazuje, že určitý druh je ve skutečnosti ustaven teprve tehdy, jakmile křížení s ostatními přestane být plodné anebo možné atd.

V historické a politické aplikaci mnohem významnější a obsažnější než Darwin. Pro určité otázky jako národnost atd. je jedině zde nalezena přirozená základna. Například Poláka Duchińského, jehož práce o geologických diferencích mezi Ruskem a západními Slovany ostatně potvrzuje, koriguje v tom smyslu, že tomu není tak, jak myslí Duchiński, totiž že Rusové nejsou Slované, ale spíš Tataři, atd.*, nýbrž že při půdní formaci převládající v Rusku se Slovan potatarštil a pomongolštil, a právě tak prokazuje (byl dlouho v Africe), že obecný černošský typ je jen degenerace mnohem vyššího typu. „Mimo oblast platnosti hlavních přírodních zákonů vedou lidské záměry jen k pohromám, jak o tom svědčí snahy carů

* Viz tento svazek, str. 157–158.

udělat z polského národa Moskaly. Stejná povaha, stejné schopnosti se rodí na stejné půdě. Dílo zkázy by nedokázalo přetrvat navždy, dílo obnovy je věčné... Slovanská a litevská plemena dělí od Moskalů skutečná hranice, kterou je hlavní geologická čára tvořená na severu německou a dněperskou pánví... Na jih od této hlavní čáry: vlastnosti a typy vlastní této oblasti jsou a zůstanou vždy odlišné od vlastností a typů převládajících v Rusku."[310]

Salut.

Tvůj
K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

125

Engels Marxovi

do Londýna[23]

Manchester 10. srpna 1866

Milý Mouřeníne,

nevím, mám-li k tomu Lauřinu „napůl" — zasnoubení blahopřát úplně, napůl nebo vůbec ne. Ale ať už je kvantita přípustného blahopřání jakákoli, netýká se to přec vůbec kvality, a tak blahopřeji z celého srdce.

Kolik asi stojí Trémauxova kniha?* Není-li moc drahá třeba kvůli ilustracím nebo z jiného důvodu, opatřím si ji, potom bys mi ji nemusel posílat.

Abych zchladil zlobu zuřivého řezníka a obnovil zásobu papíru, posílám Ti v příloze J/F 65 865 a 66, 2 bankovky à 5 librách št., dohromady *10 £* št., datované Manchester 30. ledna 65. Byl bych rád, kdybych Ti mohl zajistit víc než 200 liber št. ročně, ale bohužel nemohu. Půjde-li všechno dobře, budu ovšem moci sehnat navíc ještě takových 50 liber št., ale bavlna teď zase začala klesat a bonapartistická nóta kvůli hranicím z roku 1814 děsí šosáka, a to působí na bilance.

Tato Bonapartova nóta, jak se zdá, dokazuje, že mezi ním a Bismarckem došlo k jakési roztržce. Jinak by ten požadavek nebyl určitě vysloven tak hrubě a znenadání a zrovna v době pro Bismarcka nejnepříhodnější.[311] Je jisté, že by mu Bismarck beze všeho vyhověl, ale copak to teď může udělat? Co tomu řekne vítězné vojsko? A německý parlament, a sněmovny, a Jihoněmci? A ten starý osel**, který teď asi vypadá zrovna tak pitomě šťastně jako

* Viz tento svazek, str. 295.
** Vilém I.

můj černobílý pes Dido, když se pořádně nažere, a který řekl: ani píď německé půdy atd.?

S tou depeší provedl Bonaparte velkou hloupost, ale asi ho donutil povyk opozice a pravděpodobně i armády, že se v té věci unáhlil. Může mu to hodně zavařit. Buď to Bismarckovi umožní, aby ustoupil, a pak bude nucen začít při první příležitosti válku s Bonapartem, aby se mu revanšoval; anebo nebude moci ustoupit, a pak dojde k válce ještě dřív. V obou případech Bonaparte riskuje, že bude muset vést válku proti své vůli a bez náležité diplomatické přípravy, bez zajištěných spojenců, pro vyloženě dobyvačný cíl. Bismarck ostatně už před několika lety řekl hannoverskému ministru Platenovi, že dostane Německo pod pruskou helmu a potom je, aby je „sjednotil", povede proti Francouzům.[312]

Tady kolují oběžníky, které šíří Leppoc, k jakési „oslavě Kinkela", „velikého básníka i člověka", apropos odjezdu Gottfriedka Pobožného do Curychu. Prohlásil jsem, že jsem ochoten zúčastnit se toho obnosem jednoho haléře.

Se srdečnými pozdravy Tvé ženě a děvčatům.

Tvůj
B. E.

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

126

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 13. srpna 1866

Milý Frede,

Lenka* přišla v sobotu příliš pozdě na poštu a nestihla odeslat těch pár řádků, jimiž jsem s vřelými díky potvrzoval příjem 10 liber št.

Musíš odpustit, že dnes *nic* nenapíšu. Mám na krku velmi naléhavé záležitosti. Lafarguovi jsem dnes napsal francouzsky dlouhý dopis, v němž mu oznamuji, že musím mít od jeho rodiny přesné údaje o jeho ekonomických poměrech, než bude moci věc pokračovat nebo dospět k nějaké dohodě.** Dopis slavného francouzského lékaře*** v Paříži, který mi dal včera přečíst, mluví v jeho prospěch.

Titul knihy: „*P. Trémaux: Origine et Transformations de l'Homme et des autres Êtres*. První část. *Paříž* (knihkupectví L. Hachetta) *1865*." Druhý díl ještě nevyšel. Žádné tabulky. Geologické mapy má v jiných spisech.

Přikládám lístek od Liebknechta. Pošlu Ti také jeho noviny†, které nestojí ani za fajfku tabáku.[313]

Salut!

Tvůj
K. M.

* Helene Demuthová.
** Viz tento svazek, str. 294–295.
*** Julese Antoina Moilina.
† „Mitteldeutsche Volks-Zeitung".

Dostanu také hlavní spis výše zmíněného pařížského lékaře[314] a pošlu Ti to pro informaci, jakmile to sám přečtu.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

127

Marx Engelsovi

do Manchesteru

Londýn 23. srpna 1866

Milý Frede,

dneska jen pár řádek. S Lafarguem je to vyřízeno potud, že mi starý* napsal z Bordeaux, požádal mne o titul promesso sposo** pro svého syna a stanovil velmi příznivé ekonomické podmínky. Kromě toho se rozumí samo sebou, že musí mladý Lafargue nejprve udělat doktorát v Londýně a pak v Paříži, než začne pomýšlet na ženění. Potud je to tedy vyřízeno. Sdělil jsem ale včera ještě našemu kreolovi, že mu Laura dá bez okolků košem, nezchladí-li svůj zápal na úroveň anglických zvyklostí. To si musí uvědomit, jinak z toho nebude nic. Je to miliónový chlapík, ale rozmazlený a příliš divoký.

Laura prohlašuje, že musí mít Tvůj souhlas, než se oficiálně zasnoubí.

Sem tam mi zase začínají naskakovat karbunkly, ale vždycky zase zmizí; nutí mě ale přísně dodržovat dobu určenou pro práci.

Srdečné pozdravy Lizzy.

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* François Lafargue.
** snoubence.

128

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 26. září 66

Milý Frede,

přikládám kvitanci pro Moora (kvitanci od Della jsem dostal teprve včera).[315]

Pan *Sawyer*, domácí, mi taky napsal, že mu mám 2. října zaplatit za tři kvartály (46 liber št.). Z Holandska jsem nedostal ještě ani šesták a nemohu s tím tedy počítat.

Aby demonstrovali proti pánům Francouzům — kteří chtěli vyloučit všechny kromě „manuálně pracujících" nejprve z členství v Mezinárodním sdružení, a pak jim aspoň znemožnit, aby byli zvoleni jako delegáti na kongres —, navrhli Angličané včera *mne* za *předsedu ústřední rady*. Prohlásil jsem, že to nemohu za *žádných* okolností přijmout, a navrhl jsem *Odgera*, kterého pak také znovu zvolili, i když jich pár i přes mé prohlášení pro mne hlasovalo. Dupont mi dal ostatně klíč k pochopení Tolainovy a Fribourgovy operace. Chtějí kandidovat v roce 1869 jako *dělničtí* kandidáti do Zákonodárného sboru, podle „zásady", že dělníky mohou zastupovat zas *jen dělníci*. Proto tedy bylo pro ty pány krajně důležité, aby tu zásadu proklamoval kongres.[316]

Na včerejším zasedání ústřední rady došlo k různým dramatickým scénám. Pan Cremer se např. pořádně vyjevil, když byl místo něho jmenován generálním tajemníkem Fox. Ovládl se jen s velkou námahou. Jiná scéna nastala, když bylo panu Le Lubezovi oficiálně sděleno, že byl usnesením kongresu vyloučen z ústřední rady. Své sklíčené dušičce pak ulehčil hodinovým projevem, ve

kterém prskal oheň a síru na Pařížany, o sobě samém se vyjadřoval s podivuhodnou úctou a mumlal nejrůznější pochybené věci o intrikách, jimiž se národnostem s ním sympatizujícím (Belgii a Itálii) zabránilo zúčastnit se kongresu. Na závěr požádal — a o tom se bude diskutovat příští úterý — aby mu ústřední rada odhlasovala důvěru.[317]

Salut.

Tvůj
K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

129

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 1. října 66

Milý Engelsi,

nevím, jestli jsem Tě v minulém psaní informoval, že musím proplatit *směnku* za nájemné (kterou už domácí nemá). Sawyer mi psal, že prý je splatná 2. t.m., tedy zítra. Šel jsem včera za ním, protože jsem si vypočítal, že může vypršet teprve 3. října, poněvadž jsem ji vystavil 1. července na 3 měsíce, takže lhůta se prodlužuje o 3 dny. Ukázalo se, že jsem měl pravdu. Dělá to 46 liber (3 kvartály), a já už řadu neděl nemám ani vindru, protože se vyčerpalo i to málo, co se ještě dalo sehnat přes zastavárnu.

A protože jsem navíc zle tísněn denními „vedlejšími výdaji", které se v posledních měsících zase hromadí, a musím se za současných okolností (Lafargue)* vyvarovat také víc než kdy jindy veškerého skandálu, rozjel bych se hned na kontinent podívat se, co by se tam dalo vyřídit „osobně". Musím to ale odložit, dokud nebudu hotov s rukopisem**, abych ho mohl vzít s sebou a nemusel zas přerušovat práci.

Promiň mi, že Tě pořád otravuji a trápím těmi svými soukromými patáliemi. Příliš jsem se spoléhal, že dostanu ty peníze z Holandska.

Tvůj

K. Marx

Co si myslíš o Moilinovi?***

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 312.
** prvního dílu „Kapitálu".
*** Viz tento svazek, str. 299.

130

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 2. října 1866

Milý Mouřeníne,

neřekls mi, žes podepsal směnku na 46 liber št., a proto jsem Ti včera poslal jen poloviny bankovek na 40 liber št., dnes následují chybějící poloviny a navíc ještě jedna pětilibrová bankovka J/F 98 815, Manchester 30. ledna 65.

Jinou pětilibrovou bankovku náš pokladník nemá a na poštovní bon je už pozdě, takže nemohu přiložit chybějící sovereign, ale *tuhle* překážku jistě zdoláš.

O Moilinovi* a Trémauxovi** napíšu v nejbližších dnech podrobněji, Trémauxe jsem ještě celého nepřečetl, ale dospěl jsem k přesvědčení, že celá jeho teorie nestojí za nic už proto, že nerozumí ani geologii, ani není schopen praobyčejné literárně historické kritiky. Z těch historek o černochu Santa Maria a o proměně bělochů v černochy by člověk dostal psotník.[318] Zvláště to, že ústnímu podání senegalských černochů se musí naprosto věřit, *právě proto, že ti chlapi neumějí psát*! Mimoto je pěkné svádět rozdíly mezi Baskem, Francouzem, Bretaňcem a Alsasanem na formaci půdy, která samozřejmě může taky za to, že ti lidé mluví čtyřmi různými jazyky.

Jak si ten člověk vysvětlí, že se z nás porýnských Němců na našem devonském přechodném horstvu (které už dávno před uhelnou formací vystoupilo nad úroveň moře) nestali dávno idioti

* Viz tento svazek, str. 299.
** Viz tento svazek, str. 295.

a negři, to možná prokáže ve druhém dílu, nebo bude možná tvrdit, že jsme opravdovští černoši.

Kniha vůbec za nic nestojí, pouhopouhá konstrukce, která odporuje všem faktům, a pro každý důkaz, který uvádí, by nejdřív musela sama zas podat důkaz.

Srdečné pozdravy dámám.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

131

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 3. října 1866

Milý Engelsi,

z přiložené směnky si můžeš domyslit, jaké dobrodružství jsem dnes a včera zažil. Včera nebyl den splatnosti, jak říkal Sawyer. Odklad o jeden den by býval za jiných okolností příjemný, ale za daných okolností se to nevyplatilo. Když přišel včera Tvůj dopis, šel jsem ihned, protože nebylo co zastavit, k našemu pekaři Whithersovi a vypůjčil si od něho 1 libru. Ale vtom dnes ráno dostanu směnku a dělá to 48 liber 15 pencí, místo 46 liber, jak jsem myslil. Byla to samozřejmě moje chyba, že jsem si obnos nepoznamenal. Myslil jsem, že Sawyer odečetl daň z majetku, kterou jsem zaplatil a kterou zapomněl odečíst i u minulé směnky (ačkoli ji má podle zákona platit). Ale nebylo to tak. (Celá věc se mu tedy odpočítá příští čtvrtletí.) Proto jsem si to popletl s těmi 46 librami. Dnes ráno v devět hodin byla už směnka doručena a já s hrůzou zjistil, že mi schází 2 libry 15 pencí. Co dělat? Řekl jsem doručiteli směnky, aby počkal (u nás), že musím jít rozměnit peníze. Nezbývalo nic jiného než se vrátit k dobráku pekaři, který se zatvářil velmi kysele, protože mám u něho velkou sekeru za jeho dodávky naturálií. Ale přemohl se.

Ad vocem Trémaux: Svůj soud, že „celá jeho *teorie* nestojí za nic, protože *on* nerozumí ani geologii, ani není schopen praobyčejné literárně historické kritiky“,* můžeš najít *skoro doslovně* u Cuviera

* Viz tento svazek, str. 295–296.

v jeho „Discours sur les Révolutions du Globe", namířených proti nauce o *proměnlivosti druhů*, v nichž se vysmívá mj. německým přírodovědeckým blouznivcům, kteří plně *vyslovili* základní Darwinovu myšlenku, ačkoli ji vůbec nedovedli *dokázat*. To ovšem nezabránilo tomu, že Cuvier, který byl veliký geolog a na přírodovědce i výjimečně schopný literárně historický kritik, neměl pravdu, a pravdu měli lidé, kteří vyslovili novou myšlenku. Trémauxova základní myšlenka o *vlivu půdy* (ačkoli samozřejmě nedoceňuje historické modifikace tohoto vlivu, a k těmto historickým modifikacím počítám dokonce i chemickou proměnu horní vrstvy půdy zemědělstvím atd., dále rozdílný vliv, jaký mají při různých výrobních způsobech takové věci jako ložiska uhlí atd.) je podle mého názoru myšlenka, kterou stačí jenom *vyslovit*, aby si jednou provždy získala domovské právo ve vědě, a to úplně nezávisle na Trémauxově podání.

Salut.

Tvůj
K. Marx

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

132

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 5. října 1866

Milý Mouřeníne,

musel jsem se smát té prostomyslnosti, žes měl na krku splatnost směnky a neznal jsi obnos; ještě štěstí, že nebyl rozdíl tak veliký a žes měl po ruce hodného pekaře. Abys mohl tomu poctivci hned tu částku zaplatit a udržet si tak úvěr, přikládám pro Tebe 5 liber št. J/F 59 667, Manchester 30. ledna 1865, a zároveň vracím zaplacenou směnku.

Ad vocem Trémaux. Když jsem Ti psal, měl jsem ovšem přečtenu teprve třetinu knihy, a to tu nejhorší (začátek). Druhá třetina, kritika škol, je daleko lepší, třetí, tj. závěry, je zas velmi špatná. Zásluha autorova je v tom, že vliv „půdy" na utváření ras a v důsledku toho i na utváření druhů zdůraznil víc, než se to dosud dělo, a za druhé v tom, že vliv křížení vyložil správněji (ačkoli podle mého názoru také velmi jednostranně) než jeho předchůdci. Darwin má ve svých názorech o *měnícím* vlivu křížení z *jedné* strany též pravdu, jak Trémaux ostatně mlčky přiznává, neboť tam, kde mu to vyhovuje, bere křížení také jako prostředek změny, i když jako prostředek nakonec vyrovnávající. Zrovna tak Darwin ani ostatní nikdy vliv půdy nepodceňovali, a jestliže ho zvláště nezdůrazňovali, tedy proto, že nic nevěděli o tom, *jak* tato půda působí — leda to, že úrodná půda působí příznivě, neúrodná nepříznivě. A o moc víc neví ani Trémaux. Hypotéza, že půda je vůbec příznivější pro vývoj vyšších druhů podle toho, nakolik náleží mladším formacím, je jaksi přespříliš věrohodná a může nebo nemusí být

správná, ale když vidím, jak se ji Trémaux snaží doložit tak směšnými důkazy, z nichž 9/10 se zakládá na nesprávných nebo překroucených faktech a poslední desetina nic nedokazuje, musejí mi chtě nechtě být velice podezřelé nejen tyto hypotézy, ale i jejich původce. Ale prohlašuje-li dále o vlivu mladší nebo starší půdy, usměrněném křížením, že je to *jediná* příčina změn organických druhů resp. ras, pak nevidím dočista žádný důvod, abych s ním do té míry souhlasil, naopak mám proti tomu spoustu námitek.

Říkáš, že i Cuvier* vytýkal německým přírodním filosofům neznalost geologie, když hlásali proměnlivost druhů, a že měli přesto nakonec pravdu. Ale tehdy to nemělo nic společného s geologií; jenže když někdo vytyčí teorii o proměnlivosti druhů založenou *výhradně* na *geologii*, a přesto dělá takové geologické přehmaty, *zfalšuje* geologii celých zemí (např. Itálie a dokonce i Francie) a ostatní své příklady uvádí z těch zemí, o jejichž geologii nevíme takřka vůbec nic (Afrika, střední Asie atd.), pak je to přece jen něco docela jiného. Co se týče zejména etnologických příkladů, pak ty, které vůbec pojednávají o známých zemích a národech, jsou skoro bez výjimky chybné, buď geologické premisy, anebo závěry z nich vyvozené — a spoustu protichůdných příkladů úplně vynechává, např. aluviální roviny na vnitřní Sibiři, obrovskou aluviálni pánev Amazonky, celou aluviální krajinu jižně od řeky La Plata až skoro po jižní cíp Ameriky (východně od Kordiller).

Že má geologická struktura velmi mnoho společného s „půdou", na které vůbec něco roste, to je stará historie, stejně i to, že tato půda schopná vegetace ovlivňuje rostlinné a živočišné druhy, které na ní žijí. Že tento vliv nebyl dosud takřka vůbec prozkoumán, je také správné. Ale od toho až k Trémauxově teorii je ohromný skok. Je to rozhodně určitá zásluha, že zdůraznil tuto dosud zanedbávanou stránku, a jak už jsem řekl, je hypotéza o vývojově *prospěšném* vlivu půdy podle toho, nakolik je geologicky starší nebo mladší, snad *v jistých mezích* správná (nebo také ne), ale všechny další závěry, ke kterým dospívá, pokládám buď za naprosto chybné: anebo hrozně jednostranně přehnané.

* Viz tento svazek, str. 307—308.

Moilinova kniha* mě velmi zaujala zvláště pro výsledky, kterých dosáhli Francouzi vivisekcí; je to jediná cesta, jak zjistit funkce určitých nervů a účinky jejich poruch; zdá se, že ti chlapi dosáhli v týrání zvířat vysokého stupně dokonalosti, a dovedu si velmi dobře vysvětlit pokrytecký vztek Angličanů nad vivisekcí, tyhle experimenty jistě často způsobily zdejším pánům ospalcům velké nepříjemnosti a vyvrátily jejich spekulace. Co je jinak nového v teorii zánětů, to posoudit nemohu (dám tu knihu Gumpertovi), ale zdá se, že celá nová francouzská škola má v sobě cosi buršikózního, rádi toho hodně tvrdí a s důkazy se moc nepárají. Co se týče léčiv, není v tom nic, co by nevěděl a nepředpokládal kterýkoli rozumný německý lékař; Moilin jenom zapomíná, že je 1. často nutné volit menší zlo, medicínu, aby se odstranilo větší zlo, totiž symptom, který sám sebou vytváří přímé nebezpečí, zrovna tak jako se chirurgicky zničí i tkáň, když to jinak nejde, a 2. že je prostě třeba držet se léků, nemá-li člověk nic lepšího. Jakmile Moilin dokáže léčit syfilis svou elektřinou, zmizí brzy rtuť, dřív ale sotva. Ať už mi ostatně nikdo neříká, že jenom Němci dokážou „konstruovat" systémy, Francouzi je v tom na výsost překonávají.

Srdečné pozdravy.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 299.

133

Marx Engelsovi

do Manchesteru[23]

[Londýn] 8. listopadu 1866

Milý Engelsi,

asi Ti bylo nápadné, že se neozývám. Myslel jsem, že máš příjem těch pěti liber potvrzen, protože to měla udělat Laura, ale jak se později ukázalo, zapomněla na to. Jinak mě od psaní zdržovaly zoufalé poměry. Víš, že těch 10 liber, které jsi mi poslal před svým odjezdem, bylo jen na zaplacení daní a těch pozdějších 50 liber na činži. Jsem tedy už několik měsíců bez groše. To takzvané dědictví* se rozdělilo nejmíň mezi dvacet lidí, a tak mi přišlo začátkem léta jako můj podíl — 80 tolarů! Pokusy sehnat peníze v Německu nebo Holandsku všechny ztroskotaly. Zastavárna (a žena toho zastavila tolik, že pomalu sama nemá v čem vyjít na ulici) na sebe upozorňuje už jen tím, že chce úroky. Musel jsem si proto vypůjčovat, jako v nejhorších dobách emigrace, v Londýně zleva zprava po troškách — a to jen v omezeném kruhu beztak chudých lidí —, jen abych měl na nejnaléhavější hotové výdaje. Na druhé straně začínají naši dodavatelé vyhrožovat, někteří nám vypověděli úvěr a vyhrožují soudem. Tyhle poměry jsou tím horší, že Lafargue byl (až do svého odjezdu do Bordeaux před několika dny) v jednom kuse u nás a skutečná situace se před ním musela úzkostlivě tajit. To všechno mi hodně překáželo v práci, a nejenom to — protože jsem chtěl v noci dohnat čas ztracený ve dne, přivodil jsem si zase pěkný karbunkl v blízkosti penisu. Vím, žes pro mne

* Viz tento svazek, str. 185–186.

udělal všechno, co bylo v Tvých silách, ba i víc. Musíme si ale něco vymyslet. Nešlo by vzít si půjčku nebo provést nějakou takovou transakci?

Salut.

Tvůj
K. M.

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

134

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 10. listopadu 1866

Milý Engelsi,

vřelý dík za rychlou pomoc a ditto za portské. Znám velmi dobře Tvé poměry, a proto je mi dvojnásob trapné, že na Tebe tak naléhám. Tohle už samozřejmě musí konečně přestat, ale bude to možné teprve tehdy, až se dostanu na kontinent a budu tam moci osobně jednat.

Příští týden konečně pošlu první várku rukopisu Meissnerovi.* Tohle léto a podzim nezpůsobila vskutku zdržení teorie, ale fyzický stav a civilní poměry. Právě to jsou 3 roky, co byl operován první karbunkl. Od té doby se to vždycky jen nakrátko utišilo, a ze *všech* prací, jak Ti řekne i Gumpert, je čistě teoretická práce nejnevhodnější, zvlášť má-li člověk v těle tuhle čertovinu.

Co se týče toho prevíta, co mám teď, vykurýruju ho asi za čtrnáct dní. Znám teď naprosto přesně léčebný postup a začal jsem také zas užívat arzenik.

Píšu jen narychlo.

Tvůj
K. Marx

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* prvního dílu „Kapitálu".

135

Engels Marxovi

do Londýna

[Manchester] 11. listopadu 66
86, Mornington Str.

Milý Mouřeníne,

srdečný dík za „Free Press". Mohl bys mi poslat číslo ze *srpna* a *září?* Nedostal jsem je.

Přikládám druhé poloviny bankovek na 30 liber. Rád bych Ti poslal víc, ale opravdu to nejde. Uvidím, co se dá dělat příští měsíc, a 31. prosince budeme zas dělat bilanci; dopadne-li dobře, dá se snad také ještě leccos udělat.

Spadl mi kámen ze srdce, když jsi mi napsal, žes odeslal rukopis*. Konečně tedy začátek uskutečnění, jak říká Code pénal.[319] Za to vypiju extra sklenku jmenovitě na Tvé zdraví. Ta kniha má velký podíl na tom, že ses takhle oddělal, jen až ji budeš mít z krku, hned budeš zase chlapík.

Doufám, že Birch odeslal portské ještě včera, ale nejsem si tím tak jist, rozhodně dojde v pondělí večer nebo určitě v úterý ráno.

Prušák zůstane Prušákem. Twesten a Frenzel, protože hlasovali pro odškodnění, jsou teď žalováni za projevy ve sněmovně.[320] Člověk nechápe takovou hloupost, ale to už je taková zásada. Zloba frankfurtských měšťanostů** pořád ještě trvá, hrají si teď na Poláky, chodí ve smutku a nosí kravaty s frankfurtskými zemskými barvami.[304] Jeden pruský poručík přišel v Sachsenhausenu do hostince, kde bylo všechno obsazeno. V jednom koutě někdo vstal

* prvního dílu „Kapitálu".
** V originále jihoněmeckým dialektem: Frankforter Borjer.

a odešel, načež jeho soused ukázal poručíkovi prázdnou židli, ale ten poděkoval: že prý si nerad sedá na teplou židli. Ó, řekl ten druhý, toho se nemusíte obávat, od té doby, co tu jsou Prušáci, máme všichni prdel zamrzlou.

O tom, jak říše vede válku, jsem tu slyšel od očitých svědků prapodivné historky. Něco takového ještě nikdo nezažil. Například u Höchstu měli Nasavští zřídit most přes Mohan. Když se jim to poprvé nepodařilo kvůli *bouři* (bouře na Mohanu!), zjistili při druhém pokusu, že mají *moc málo pontonů* a že by most sahal jen do *půli* Mohanu. Napsali tedy do Darmstadtu, aby jim půjčili několik pontonů, které pak také skutečně došly, a tak byl most přes tenhle děsný veletok hotov. Hned nato dostali Nasavští rozkaz, aby odpochodovali na jih. Nechali most mostem, dočista neobsazený, a svěřili ho do ochrany jen jednomu starému lodníkovi, který měl hlídat, aby ho Mohan neodplavil. Za několik dní přišli Prušáci, zmocnili se hotového mostu, zajistili ho a přešli po něm na druhý břeh!

Tvůj
B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

136

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 8. prosince 1866

Milý Frede,

Meissner ještě nezačal s tiskem*, protože by rád napřed dodělal jiné věci. Čekám od něho dopis příští pondělí. Celkem mi ty průtahy vůbec nevadily, protože jsem se toho pitomého karbunklu zbavil teprve před několika dny a páni věřitelé mě kromě toho štvou jedna radost. Lituji jen, že soukromníci nemohou předložit svou bilanci konkursnímu soudu jako obchodníci.

Před nějakou dobou vyšel v „Kladderadatschu" v mizerném paskvilu na Collinsovu „The Woman in White" tučně vytištěný útok na *pekelníky*. Autorem toho hnoje je mizera Bettziech, a vůbec bych se nedivil, kdyby to udělal z příkazu Kinkela nebo Hatzfeldtové. Nepochybuji ani o tom, že ta mrcha zavinila Liebknechtovo zatčení.[321]

Ty pruské svině si počínají právě tak, jak si to musíme přát. Bez padání hlav to nepůjde.

Salut.

Tvůj
K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* prvního dílu „Kapitálu".

137

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 14. prosince 1866

Milý Mouřeníne,

ani bys nevěřil, jak teď za mnou kdekdo leze. Mladíci, které doporučili zákazníci a kteří tu hledají místo; agenti nebo ti, kdo by je chtěli dělat; navíc ještě tento týden můj roztomilý synovec Blank*, který se usadil v Londýně — takhle to jde pořád dokola, a jistě chápeš, jak těžko se přitom člověk dostane ke psaní. Mezitím si to pak ještě mnohdy přihasí takový element, jako třeba pisatel přiloženého dopisu[322] a položí mi nůž na krk. Když jsem ten dopis četl, hned jsem věděl, kdo mi poslal na krk toho výtečníka, totiž ten dobrák doktor Rode, a ten výtečník mi to také potvrdil, když za mnou přišel do bytu. Tenhle nestydatý Rode si vůči mně troufá prapodivné věci. Nejdřív mi ztropí příšerný kravál kvůli Klingsovi po jeho zdejší návštěvě**, a potom zachází dokonce tak daleko, že mi posílá na krk takovéhle lidi a odkazuje je na mne jako na pokladníka veškeré emigrace. Provede-li mi ten chlap ještě jednou něco takového, může se spolehnout, že to ode mne slízne. Proč mě nenechá na pokoji, vždyť ho vůbec neznám?

Ty pruské svině operují ovšem docela znamenitě. Nedovedl jsem si přece jen představit, že jsou tak hloupí, ale jejich hloupost zřejmě překonává všechny představy. Tím líp. Teď už se to přece rozjelo, a tím spíše dojde k revoluci, a tentokrát se to určitě bez padání hlav neobejde, jak říkáš.

* Emil Blank.
** Viz tento svazek, str. 144.

Zavírají účtárnu a já také musím skončit. Přikládám dvě pětilibrové bankovky:

I/S 38 969 a I/S 62 239, Manchester 26. ledna 1866.

To je všechno, co si mohu troufnout poslat, dokud nebudu vědět, jak to se mnou vypadá, což mohu zjistit, teprve až budou knihy uzavřeny.

Srdečné pozdravy Tvé ženě a dětem.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

138

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 17. prosince 1866

Milý Frede,

díky za 10 liber.

Pokud jde o Roda, trpí mánií navazovat politické známosti a hrát si na důležitého. Protože to nemáš rád — a to právem —, napiš mu při nejbližší příležitosti, že nemáš čest ho znát a že si takové důvěrnosti zakazuješ.

V „Revue des deux Mondes" a „Revue Contemporaine" vyšly dva podrobné články o „Internacionále", v kterých se píše o ní a o jejím kongresu jako o jedné z nejvýznamnějších událostí století. V důsledku toho píše podobně i „Fortnightly Review".[323] Prozatím jsme fakticky ochromeni nedostatkem prostředků a i lidí, protože všichni Angličané jsou plně zaneprázdněni hnutím za reformu. Francouzská vláda se k nám (naštěstí) začíná stavět nepřátelsky.[324] Jednou z našich sporných akvizicí byl vstup (v New Yorku) Stephensova hlavního centra[325].

Že byl ten papežův projev k francouzským důstojníkům skvělý? Jen italský kněz mohl před celou Evropou uštědřit Bonapartovi pod rouškou požehnání takové kopance.[326]

Pro status rerum je krajně příznačné, že Bonapartovi i Vilému Dobyvateli* straší ve věži. Vilém věří ve zvláštní poslání, jímž ho pověřil sám Nejvyšší, a Bonapartovi zamotalo Mexiko[221] s Bismarckem hlavu tak, že mu to v ní chvílemi naprosto vynechává.

Nemyslíš také, že mír vydrží ještě alespoň rok (nehledě přiro-

* Vilému I.

zeně na případy jako Bonapartova smrt atd.)? Vždyť všichni ti chlapi potřebují čas na reorganizaci a výrobu zbraní?

Od pana *Meissnera* ještě ani hlásku. Předpokládám, že teď, koncem roku, musí být zavalen prací. Smlouva mě ostatně pojišťuje proti eventuálním kotrmelcům. Ve druhé, opravené a *konečné* verzi neobsahuje smlouva žádnou podmínku, pokud jde o termín, kdy má být rukopis* hotov. Nepřijde-li ostatně do zítřka odpověď, znova mu napíšu.

Protože máš jistě úvěr u nějakého knihkupce, a já teď nemohu dát na knihy ani šesťák, byl bych moc rád, kdybys mi *co nejdřív opatřil: „J. E. Th. Rogers: A History of Agriculture"*. Musím si tu knihu nutně prohlédnout a kvůli tomu jsem nechal v jedné kapitole volné místo.[327] Ačkoli je už delší dobu venku, v knihovně ji ještě nemají. Ani u Mudyho, jak mne ujistil Eccarius, kterému tam opatřil předplatné „Commonwealth".

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* prvního dílu „Kapitálu".

139

Engels Marxovi

do Londýna[23]

Manchester 21. prosince 1866

Milý Mouřeníne,

taky si myslím, že v západní Evropě udělají všechno možné, aby se mír udržel ještě v příštím roce a než budou všude vyzbrojeni zadovkami. Jiná otázka ale je, nebudou-li Rusové pokládat právě tuhle chvíli za vhodnou, aby s Bismarckovou pomocí zdrtili Rakousko, anektovali Halič a rozbili Turecko na spoustu malých slovanských států. Ostatně i ve Francii může nastat případ, že válka bude nevyhnutelná — kvůli té reorganizaci armády, protože bez války to náš chrabrý Boustrapa[56] neprosadí. Poslední válkou* se dostal do komického dilematu: buď nechá všechno při starém a pak už se nebude moci s Prušáky měřit, anebo reorganizaci provede a pak si zláme vaz za prvé tím, že bude kolosálně nepopulární, a za druhé proto, že tak armádu úplně *debonapartizuje*. Ve chvíli, kdy bude ve Francii zavedena v nějaké formě všeobecná branná povinnost, končí automaticky veškeré pretoriánství[328], a těch 25 až 30 % znovu naverbovaných, kteří jsou teď ve francouzské armádě, z větší části zmizí. Protože však náhradnictví[329] zůstává, je tentokrát pan Bonaparte v komické situaci, že se musí opírat o *buržoazii* proti *rolníkům*. Dějiny se však chovají k té ušlechtilé duši s naprosto nestydatou bezohledností, a tak se mu dá prominout, ztratí-li víru v boha a svět. Doufám, že to dělá jako já a čte si pro osvěžení svého Horáce: justum ac tenacem propositi virum** atd. Starý Horác

* rakousko-pruskou.

** spravedlivého muže, jenž se přidržuje učiněného rozhodnutí.

mi místy připomíná Heina, který se od něho hodně naučil a politicky byl v podstatě právě takový tuctový mizera jako on. Představ si jen toho šosáka, který vyvolává vultus instantis tyranni* a přitom leze Augustovi do zadnice. Jinak je ten starý sviňák velmi milý.

Tu knihu** Ti opatřím pokud možno příští týden.

K tomu článku v „Revue des deux Mondes" a ve „Fortnightly" jsem se ještě nedostal, je to ale velmi potěšitelné. „Revue Contemporaine" se tu nesežene.[323]

Wehner, který byl nedávno v Německu, vypráví tuto anekdotu, kterou vyprávěl osobně Bennigsen (ten z Národního spolku): Když měl Bennigsen před válkou schůzku s Bismarckem, vyložil mu Bismarck celou svou německou politiku, úplně v duchu Národního spolku, načež se ho Bennigsen zeptal, jak to, že si k jejímu provedení volí složitou cestu války, místo aby se, jak to hlásá liberální fráze, prostě „opřel o lid". Bismarck se na něj chvíli strnule díval a pak řekl: A *vy* byste dokázal přeskočit příkop na dřevěné herce? Přivezl také zprávu, že co začala válka, třeští prý ten nešťastný korunní princ***, který se dřív tvářil tak liberálně, ještě mnohem víc než starý†, což je v každém případě potěšitelné.

Abys nebyl o svátcích úplně bez peněz, posílám Ti v příloze ještě dvě pětilibrovky.

M/W 34 768, Londýn 12. října 66,

I/S 49 080, Manchester 26. ledna 66,

s nadějí, ne zcela nepodloženou, že mi to vynahradí celoroční bilance.

Mnoho pozdravů dámám.

Tvůj

B. E.

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* hrozebný pohled tyranův.
** Viz tento svazek, str. 321.
*** Princ Bedřich Vilém.
† Vilém I.

140

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 31. prosince 1866

Milý Frede,

šťastný nový rok! Totéž paní Lizzy! Čert vem v příštím roce Rusy, Prušáky, Bonaparta a britské porotce!

Apropos. Francouzská vláda konfiskovala a předala policejnímu archívu dokumenty a písemnosti určené pro nás, které po ženevském kongresu převáželi přes hranice francouzští členové. Reklamovali jsme ty věci přes lorda Stanleye, ministra zahraničních věcí, jako „britský majetek". A chudák Bonaparte nám musel skutečně všechno přes ministerstvo zahraničí vydat.[330] Není to krása! Sám nemá ponětí, jakou pitomost udělal.

Dostal jsem dnes velmi smutnou zprávu o smrti strýce*, byl to skvělý člověk. Měl ale krásnou smrt, zemřel rychle, v kruhu svých dětí, při plném vědomí a přitom častoval kněžoura jemnou voltairovskou ironií.

Celá rodina Ti přeje šťastný nový rok.

Salut.

Tvůj
K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Liona Philipse.

1867

141

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 19. ledna 1867

Milý Engelsi,

Meissner mi po dlouhém mlčení, které omlouvá přílišnou zaměstnaností, napsal, že můj plán „mu nevyhovuje".

1. chce prý mít oba díly v rukou najednou;[184]

2. nechce tisknout postupně, protože hodlá dělat denně jeden tiskový arch, a povolí mi jen poslední korekturu (revizi).

Odpověděl jsem mu, ad 2. že je mi to jedno, protože zanedlouho může mít celý rukopis I. dílu. Začne-li s tiskem později a bude-li tisknout o to rychleji, vyjde to nastejno. Ať ale dobře uváží, zda je možné, aby se kniha s tolika poznámkami pod čarou v různých jazycích korigovala tím způsobem, jak on si přeje, a nebyla přitom značně zkomolena tiskovými chybami. Ad 1., to že nejde, celá věc by se tím velice protáhla, a naprosto to také není tak dohodnuto v naší smlouvě. Vyložil jsem mu různé důvody, nemám však ještě od něho odpověď.

Do 2. dílu se nemohu pustit, nehledě na zdržení, především proto, že po vydání prvního musím udělat přestávku už kvůli svému zdraví, a vůbec musím jet na kontinent a podívat se, zda bych mohl nějakým způsobem urovnat svou situaci. Ta je totiž den ze dne horší a hrozí nebezpečí, že se to na mne najednou všecko sesype. Jen pekař má dostat 20 liber št., a čertvíkdo všechno — řezník, hokynář, daně atd. A aby se tomu všemu nasadila koruna, dostal jsem nedávno dopis od jakéhosi p. Burtona z Torquay, který mi oznamuje, že koupil dům od Sawyerů, a 1. upomíná mě o zapla-

cení nájemného za poslední kvartál, 2. protože v březnu vyprší moje smlouva, žádá mě, abych mu sdělil, zda si dům pronajmu dál, ať už na delší dobu, nebo na rok. Napřed jsem mu neodpověděl. Nato jsem včera dostal druhý dopis, abych se vyjádřil, jinak že jeho „agent" musí podniknout kroky, aby se dům pronajal jiným lidem. Tak jsem v tom až po uši.

Co se týče tělesného stavu, je to v posledních týdnech lepší, pár malých karbunklů v levé bederní krajině, ale nic významného. Jen hrozná nespavost, takže jsem velice neklidný, ale to má spíš psychické příčiny.

Děkuji za Rogerse.* Je v tom hodně materiálu. Pokud jde o stávku nebo alespoň spor s tkalci v Manchesteru, byl bych rád, kdybys mi přesně vypsal stav věcí, mohu to tam** ještě dát.

Politika zamrzla, i na ruského medvěda je moc zima. Prušáci jsou dobří s tím svým černobílorudým praporem![331]

Srdečně pozdravuji paní Lizzy.

Co říká Gumpert Moilinovi***?

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 321.
** do prvního dílu „Kapitálu".
*** Viz tento svazek, str. 311.

142

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 29. ledna 67

Milý Mouřeníne,

dnes se mi sem nahrnulo tolik všelijakých šosáků, že jsem se nedostal k tomu, abych Ti poslal druhou polovinu bankovky první poštou, a tak ji teď přikládám.

Meissner se patrně přikloní k Tvému stanovisku. V každém případě je jasné, že po prvním dílu* si musíš dát takových 6 týdnů pohov a také se podívat, co by se dalo na kontinentě dělat stran prachů. Myslím si, že když mu zbytek rukopisu přivezeš osobně, bude všechno v pořádku.

S dělníky a továrníky to vypadá takto: Indie a Čína, Levanta atd. jsou přesyceny dovezeným zbožím, kaliko je tam už 6 měsíců skoro neprodejné. Odtud nesmělé pokusy továrníků v jednotlivých oblastech zavést zkrácenou pracovní dobu. Zůstávají ojedinělé, a proto vesměs ztroskotávají. Mezitím továrníci *konsignují* do Indie a Číny atd. zboží, které jim tady nechce nikdo odkoupit, a tak přesycení trhu ještě zhoršují. Pak je i to pro ně příliš těžké, a nakonec navrhují dělníkům snížení mezd o 5 %. Nato protinávrh dělníků pracovat jen 4 dny v týdnu. Návrh zaměstnavatelů je odmítnut. Nakonec se před 14 dny pozvolna a teď v poslední době všeobecně dospělo k tomu, že je ve všech tkalcovnách a v přádelnách, které pro ně pracují, stanovena zkrácená pracovní doba na 4 dny v týdnu, a to částečně *se* snížením mezd o 5 %, částečně *bez* něho.

* „Kapitálu“ (viz tento svazek, str. 325).

Dělníci tedy měli teoreticky pravdu a dalo se jim zapravdu i prakticky.[332]

Ten mizera Bismarck při pražském míru krásně ožulil mizeru Bonaparta, úplně stejně jako Bonaparte ožulil ve Villafrance Rakušany s těmi vyhnanými italskými knížaty, kteří se do svých států *vrátí* — ale bez cizích vojsk. Tak Bismarck říká: jihoněmecké státy budou mít mezinárodně *nezávislou* existenci, ale jen dokud si to budou *samy přát;* od chvíle, kdy si budou *přát* připojit se k nám, budou v tom mít naprostou volnost, jinak *by* přece *nebyly nezávislé!*[333] Chudák Bonaparte, nebyl nikdy členem buršáckého spolku na německé vysoké škole a nestudoval nikdy výklad práva podle studentského pivního zákoníku, v tom nesahá počestnému Bismarckovi ani po pás. V Hannoversku mají lidé na Prušáky hroznou zlost, a nejen přímo ve městě, ale ještě víc rolníci, kteří houfně přicházejí ke královně* a dávají jí k dispozici celý svůj majetek.

Je v tom hodně směšné sentimentality smíšené s nenávistí k lajtnantům a četníkům; tíž lidé např. sami říkají, že správa se zlepšila atd., ale i tady se znovu osvědčil talent Prušáků vzbuzovat vůči sobě nenávist. Mám to od dvou lidí, kteří tu nedávno byli a jsou sami pro anexi a Hannoveřané.

Půjde-li to, přijedu k Tobě na pár dní koncem tohoto nebo příštího týdne, tj. od pátku do neděle večer. Ale jen aby zase nemrzlo.

Srdečné pozdravy dámám.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Marii Hannoverské.

143

Marx Engelsovi

do Manchesteru[23]

[Londýn] 21. února 1867

Milý Engelsi,

odkládal jsem psaní ze dne na den, ale teď to hoří. V sobotu (pozítří) mám v bytě exekuci kvůli hokynáři, jestli mu nezaplatím aspoň 5 liber št.

Měl jsem mimořádné výdaje, předně 2 libry za šampaňské (malou láhev), toto léčení bylo předepsáno Lauře, a za druhé právě tolik za školu gymnastiky, kam ji musím na radu lékaře posílat a kde se platí předem.

Práce* bude brzy hotová a byla by už dnes, nebýt toho, že jsem se v poslední době musel tolik honit.

Z přiloženého lístku, který mi poslal dr. Kugelmann (a je mi to nepříjemné v souvislosti se zamýšlenou cestou), poznáš Stieberovu ruku.[334]

Tvůj
K. M.

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* na prvním dílu „Kapitálu".

144

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 25. února 1867

Milý Frede,

děkuji mnohokrát za těch 20 liber št.

Přikládám dopis od dr. Kugelmanna.[334]

Zatím Ti mohu napsat jen těchto pár řádek, protože je tu agent domácího a já musím vůči němu hrát roli Mercadeta z Balzacovy komedie. Apropos Balzac, radím Ti, přečti si jeho „Le Chef-e'Oeuvre Inconnu" a „Melmoth réconcilié". Jsou to dvě veledílka plná jemné ironie.

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

145

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 13. března 1867

Milý Mouřeníne,

nepsal jsem Ti jednak pro nejrůznější překážky, jednak ale také úmyslně, protože jsem chtěl počkat, až uplyne termín, kdy měla být „kniha"* hotová, a teď doufám, že už je hotová. Kdy tedy pojedeš za panem Meissnerem? Dám Ti potom s sebou také příkaz, abys vyzvedl honorář za mou předešlou brožuru**.

K té brožuře, páni lassallovci se teď mohli přesvědčit, že jsem měl pravdu v tom, co jsem řekl o výsledku všeobecného volebního práva a o moci, jakou by poskytlo šlechtě na venkově.[335] Pánům lassallovcům se nepodařilo prosadit *ani dva lidi*, ti dva dělničtí kandidáti ze Saska[336], kteří prošli, jsou velmi pochybní a patří patrně spíš k Wuttkovým stoupencům. Vcelku koneckonců volby přece jen dokázaly, že v Německu se ještě dlouho nedá dělat to, co se s tím může dělat ve Francii, a to je rozhodně dobře. Jsem také přesvědčen, že jakékoli nové volby v Německu by dopadly tím víc protivládně, čím víc do nich bude zasahovat byrokracie, a že u nás není možné, aby volby po patnáct let dopadaly ve prospěch vlády jako ve Francii.

Ten šlechetný parlament[337] je ovšem za všechny drobné. Bez velkého reptání, se sladkokyselým obličejem začachrují těch ně-

* první díl „Kapitálu".
** „Vojenská otázka v Prusku a německá dělnická strana".

kolik ubohých záruk, které ještě obsahovala pruská ústava, za nepřímou anexi 6 miliónů obyvatel malých státečků, kteří jsou už fakticky anektováni a mediatizováni bez jakékoli ústavy.[338] V podstatě není vůbec důležité, co ti chlapi splichtí, při dnešní probismarckovské náladě šosáka představují přece veřejné občanské mínění a provádějí jen jeho vůli. Dobrý občan je zřejmě odhodlán, že už nebude chtít žádný „konflikt". Hnutí — jak vnitřní, k němuž přece jen zase dojde, tak evropské — přejde přes celé to svinstvo celkem brzy k naléhavým aktuálním otázkám.

Při volbách se ten mizera Schweitzer ohlásil na x místech jako kandidát, ale všude propadl. Z Barmenu mi o něm poslali 2 tiskoviny, z nichž jednu přikládám, tu druhou, menší, pošlu příště; nemám ji u sebe. To, co přikládám, pochází zřejmě od stoupenců Hatzfeldtové.

Stieber zase dělá důležitého ve „Volkszeitung" kvůli těm Eichhoffovým historkám v „Hermannu", Koller tam taky vystupuje. Viz „Hermann".[339]

Nevalný výsledek všeobecného volebního práva v Německu přispěl rozhodně k tomu, že tu ve vládních kruzích získává najednou takovou popularitu volební právo pro všechny majitele a nájemce domů. Bylo by pěkné, kdyby v důsledku toho prošlo, to by se tu leccos rychle změnilo a hnutí by se postavilo na nohy.

Zdejší obchod trpí ještě pořád krajní stagnací. Indie a Čína jsou díky konsignacím továrníků přeplněny dovezeným zbožím, ve Stockportu stávkuje 20 000 lidí, zkrácená pracovní doba nabývá převahy, a jestli se to brzy nezmění, máme v květnu překrásnou krizi z nadvýroby. To může *radikálnímu* hnutí za reformu jen prospět.

„Diplomatic Review" je tentokrát výborná. Jakmile starý D. Urquhart dostane zase fakta, je dobrý; ale ty podivné Beustovy manévry mi už byly podezřelé. Přestože Sasové (viz pan von Seebach za krymské války[340]) vždycky pletichařili s Rusy, přestože Beust za dánské války[341] napsal Rusům tak ostentativně hrubou depeši, je mi přece jen zatěžko rozhodnout, zda Rusové toho člověka *opravdu koupili* nebo zda ho dostali zadarmo a bezděčně. Skoro se mi zdá, že bezmezná ješitnost toho malého saského posery dostatečně

vysvětluje celou tu historii — Rusové ovšem budou už vědět, jak té příležitosti využít.

Abych se pocvičil ve vulgární demokracii, v těchto dnech jsem si...*

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Konec dopisu chybí.

146

Marx Engelsovi

do Manchesteru[23]

[Londýn] 2. dubna* 1867

Milý Engelsi,

předsevzal jsem si, že Ti nenapíšu, dokud Ti nebudu moci oznámit, že kniha** je hotová, a teď je. Nechtěl jsem Tě taky otravovat příčinami dalšího odkladu, totiž karbunkly na zadku a v blízkosti penisu, jejichž pozůstatky už mizí a které mi dovolovaly sedět (tedy i psát) jen za velkých bolestí. *Arzenik neberu*, protože jsem po něm nějak hloupý, a potřeboval jsem mít jasnou hlavu alespoň po tu dobu, kdy jsem mohl psát.

Příští týden musím sám s rukopisem do Hamburku. Tón posledního dopisu pana Meissnera se mi nelíbil. Navíc jsem včera dostal od Borkheima přiložený papír.[342] Mám všechny důvody předpokládat, že ten „přítel na kontinentě" je pan tajný rada Bucher. Borkheim mu totiž napsal dopis, který mi předčítal, kvůli své cestě do Slezska, kam chce jet v rodinných záležitostech. Bucher mu okamžitě odpověděl. Tuším za těmihle povídačkami nějakou intriku a musím Meissnerovi osobně položit nůž na krk. Jinak by ten chlap byl s to můj rukopis (počítám asi tak dobrých 25 tiskových archů) zadržet a *nedat* ho *tisknout* pod záminkou, že chce „počkat" na druhý díl.[183]

Teď si musím především vyzvednout šatstvo a hodinky, které jsou v zastavárně. Taky nemohu přece opustit rodinu teď v takové situaci, kdy je bez vindry a věřitelé jsou den ze dne nestydatější.

* V orig. 27. března.
** první díl „Kapitálu".

Konečně, abych nezapomněl, všechny peníze, které jsem mohl vydat za Laurino léčení šampaňským, jsou už ty tam. Teď má dostávat červené víno, a lepší, než jaké si mohu dovolit objednat. Tak to s námi vypadá.

Naše Internacionála slavila velké vítězství. Pařížským bronzařům, kteří stavkují,[343] jsme opatřili peněžní podporu od londýnských tradeunionů. Jakmile se to dověděli jejich zaměstnavatelé, ustoupili. Francouzský tisk s tím nadělal hodně rámusu, a tak jsme teď ve Francii síla, která něco znamená.

Co se týče té lucemburské záležitosti, bylo to myslím domluveno mezi Bismarckem a Bonapartem. Možná, je to ale nepravděpodobné, že Bismarck nemůže nebo nechce držet slovo.[297] *Ruské* vměšování do německých záležitostí je nad slunce jasnější:

1. z toho, že *württemberská* smlouva s Pruskem byla uzavřena dříve než všechny ostatní, už 13. srpna;

2. z Bismarckova vystupování vůči Polákům.[344]

Rusové jsou neobvykle čilí. Navařili pěknou kaši mezi Francií a Německem. Rakousko je samo o sobě dost ochromeno. Pánům Angličanům ukážou ve Spojených státech, zač je toho loket.

Salut.

Tvůj

K. M.

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

147

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 4. dubna 1867

Milý Mouřeníne,

sláva! zvolal jsem mimoděk, když jsem konečně četl černé na bílém, že I. díl* *je* hotov a že s ním chceš rovnou jet do Hamburku. Aby nechyběl nervus rerum, posílám Ti v příloze sedm půlek pětilibrových bankovek, celkem *35* liber št., a ty druhé půlky pošlu hned, jakmile dostanu obvyklý telegram. Pro ten papír od Buchera[342] — *určitě* je od něho — se netrap. To jsou prušácké policajtské žvásty a literátské drby podobného rázu jako nedávné historky o cestě kvůli Polsku[334]. Přikládám Ti lístek pro Meissnera, abys mohl vyzvednout i můj honorář**.

O alianci mezi Bismarckem a Rusy se už také nedá ani dost málo pochybovat. Ale tak draze nemuseli Rusové svou alianci s Pruskem ještě nikdy vykoupit; museli obětovat celou svou tradiční politiku v Německu, a kdyby si snad, jak mají ve zvyku, tentokrát namlouvali, že je to jen „dočasně", mohli by se setsakramentsky zmýlit. Zdá se, že německá jednota začíná už teď — přes všechno to vřeštění o říši atd. — přerůstat Bismarckovi a všem Prušákům přes hlavu. Tím rychleji musí — totiž Rusové — pronikat kupředu na Východě, nynější příznivá konstelace jistě dlouho nepotrvá. Jak velké ale musí být finanční potíže Ruska a jak těžko-

* „Kapitálu".

** Za brožuru „Vojenská otázka v Prusku a německá dělnická strana".

pádný jeho průmyslový pokrok, je-li vůbec jaký, když tam stále ještě, 11 let po krymské válce, nemají železnici do Oděsy a do Besarábie, která by pro ně dnes znamenala víc než dvě armády! Proto si také myslím, že se dohodnou ještě letos, půjde-li Rusům všechno dobře.

Ta lucemburská záležitost má, zdá se, stejný průběh jako případ Saarlouis a Landau.[311] Bismarck je v roce 1866 určitě nabídl na prodej, ale Ludvík* se toho tehdy zřejmě hned nechopil, protože doufal, že později dostane daleko víc *darem. Vím pozitivně*, že pruský vyslanec Bernstorff řekl před několika dny hanzovnímu vyslanci (Geffckenovi) v Londýně, že dostal depeši, podle níž prý Prusko v lucemburské záležitosti za žádných okolností neustoupí. Je to táž depeše, o které píše „Owl", že se v ní Anglie vybízí, aby v Haagu přednesla své námitky, a která prý měla také i ten účinek, že se Holandsko od toho podniku distancuje. Věc se má tak, že Bismarck za nynější situace nemůže Francouzům ani v nejmenším dovolit, aby anektovali německé území, jinak by zesměšnil všechno, čeho dosud dosáhl. K tomu ještě ten starý hlupák Vilém** pronesl kdysi slova „ani *jediná* německá víska", a je tedy osobně angažován. Není ovšem ještě vůbec jisté, že se ten podnik přece jen neuskuteční; „Kölnische Zeitung" přímo hystericky vykřikuje, že přece není možné rozpoutat kvůli Lucembursku válku a že Německo na ně *nemá* právo, že Lucembursko se už nedá počítat k Německu atd., počíná si tak podle jako dosud nikdy.

Bismarck sice není Faust, ale přesto má svého *Wagenera****. Způsob, jakým tenhle ubožák překládá svého pána a mistra do wagnerovštiny, je k popukání. Nedávno použil Bismarck zase jakéhosi koňského přirovnání, a Wagener, aby se mu vyrovnal i v tom, volá na konci jednoho projevu: Pánové, přestaňme už rajtovat na svých koníčcích a *vsedněme na ušlechtilou plnokrevnou klisnu Germánii!* Montez Mademoiselle, říkali Pařížané v době teroru.[345]

Doufám, že Tvé karbunkly jsou už jakžtakž vyléčeny a že cesta

* Napoleon III.
** Vilém I.
*** Hermann Wagener; narážka na Faustova fámula Wagnera v Goethově dramatu „Faust".

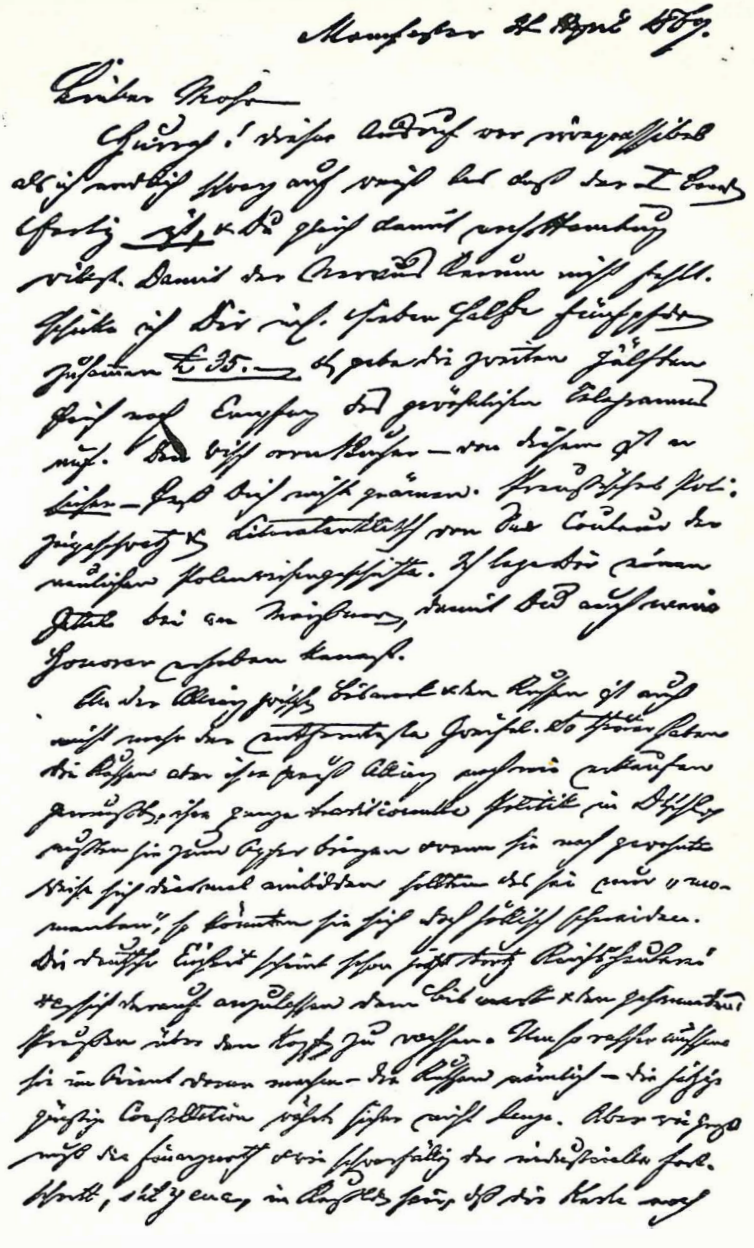
přispěje k tomu, aby úplně zmizely. Letos v létě musíš s touhle patálií skoncovat.

Srdečně zdravím dámy a Lafargua. Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize
Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx, sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

První strana Engelsova dopisu Marxovi ze 4. dubna 1867

148

Marx Engelsovi

do Manchesteru[23]

Hamburk 13. dubna 1867

Milý Frede,

včera ve 12 hodin v poledne jsem dojel. Loď vyjela z Londýna ve středu v 8 hodin ráno. Z toho už víš, jaké je to cestování po moři. Nemožné počasí a bouřka. Já jsem se po tom dlouhém uzavření cítil tak „kanibalsky blaze jak půl tisíc sviní"*. Ale přesto by mě byla ta cesta pořádně otrávila, když všechno kolem napravo nalevo dostávalo mořskou nemoc a odpadalo, nebýt toho, že vydrželo aspoň jakési jádro. Bylo to jádro velmi „míchané", totiž německý námořní kapitán, který je Ti velmi podobný ve tváři, ale malé postavy, připomínal Tě také hodně humorem a stejně jako Ty dobromyslně a rozpustile přimhuřoval oko; dále londýnský obchodník s dobytkem, pravý John Bull, bulík v každém směru; německý hodinář z Londýna, příjemný člověk; jakýsi Němec z Texasu; a — jako hlavní osoba — Němec, který se 15 let potloukal po východním Peru, po kraji, který byl teprve nedávno zakreslen na mapu a kde se mj. ještě vesele pojídá lidské maso. Potrhlý, energický a veselý chlapík. Vezl s sebou velmi cennou sbírku kamenných seker atd., které by si zasloužily, aby byly nalezeny v „jeskyních". Jako doplněk jedna ženská (ostatní dámy měly mořskou nemoc a blinkaly v dámském salónku), stará bezzubá kobyla, mluvila fajnovou hannoverštinou, dcera jakéhosi prapradávného hannoverského ministra, von Baera nebo tak nějak, ale teď už se dávno věnuje ná-

* Goethe, „Faust", díl I, scéna 5 (Auerbachův sklep v Lipsku).

pravě lidského pokolení, pietistka, snaží se povznést dělnictvo, zná se s Jules Simonem, překypuje krásou duše, čímž k smrti otravovala našeho přítele dobytkáře. A vida! Ve čtvrtek večer, když bouře byla nejprudší a všechny stoly a židle tancovaly po podlaze, jsme v naší malé společnosti popíjeli, zatímco ta stará kobyla ležela na kanapi, z něhož ji náraz lodi občas — aby se tak nenudila — shodil na podlahu doprostřed kabiny. Cože to tak silně poutalo naši krasotinku za těch ztížených okolností? Proč se neodebrala do dámských komnat? Náš německý divoch s gustem vyprávěl o sexuálních prasečinkách divochů. Hle, co okouzlovalo tu něžnou, čistou, jemnou bytost. Například: Byl hostem v indiánské chýši, kde právě ten den žena rodila. Plodový koláč se pak připravil jako pečeně a — nejvyšší výraz pohostinnosti — on musel pojíst kousek této lahůdky!

Ihned po příjezdu jsem šel k Meissnerovi. Příručí mi řekl, že se nevrátí dřív než ve 3 hodiny odpoledne. Nechal jsem tam navštívenku a pozval jsem pana Meissnera na oběd. Přišel, ale měl s sebou ještě někoho a chtěl, abych šel s ním, že ho čeká žena. Odmítl jsem, ale dohodli jsme se, že ke mně přijde v 7 hodin večer. Řekl mi mimochodem, že Strohn je pravděpodobně ještě v Hamburku. Šel jsem tedy za Strohnovým bratrem*. Náš přítel odcestoval právě ten den ráno do Paříže. Večer tedy přišel Meissner. Příjemný člověk, ačkoli mluví trochu „po sasku", jak naznačuje jeho jméno. Po krátké výměně názorů všecko all right. Rukopis ihned donesen do jeho nakladatelství a tam uložen do sejfu. Tisk začne za několik dní a bude rychle pokračovat. Pak jsme spolu popíjeli a on se vyjádřil, že je „nadšen", že se mohl seznámit s mou ctěnou osobou. Teď chce, aby práce vyšla *ve třech dílech.* Je totiž proti tomu, abych poslední knihu *(historicko-literární část**)* zkrátil, jak jsem měl v úmyslu. Říká, že z nakladatelského hlediska a pro „povrchní" čtenářskou obec se spoléhá právě nejvíc na tuto část. Řekl jsem mu, že po této stránce jsem mu k dispozici.[346]

V každém případě v Meissnerovi máme člověka, který je *nám* plně k dispozici; velmi pohrdá celou tou literátskou sebrankou. Po-

* Eugenem Strohnem.
** „Teorie o nadhodnotě".

kládal jsem za moudřejší Tvůj malý účet zatím nepředkládat.* Ta nejpříjemnější překvapení mají přijít vždycky až na konec.

A teď adio, kamaráde.

Tvůj
K. Marx

Uctivé pozdravy paní Burnsové!

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 336.

149

Marx Engelsovi

do Manchesteru[23]

Hannover 24. dubna 1867

Milý Frede,

jsem tu už osm dní na návštěvě u dr. Kugelmanna. Musím totiž zůstat kvůli tisku v Hamburku nebo co nejblíž Hamburku. Je to takhle. Meissner, který chce mít tu věc hotovou za 4 až 5 týdnů, ji nemůže dát tisknout v Hamburku, protože ani počet tiskařů, ani znalosti korektorů tu nejsou dostatečné. Tiskne proto u Otto Wiganda (spíš u jeho syna, protože ten starý chlubivý prevít se na tom podniku podílí už jen nominálně). Před týdnem poslal rukopis do Lipska. Chce, abych teď *byl po ruce*, protože mám opravit první dva tiskové archy a *zároveň rozhodnout*, je-li, *co se mne týče*, **„možný"** rychlý tisk *s jedinou korekturou*. V tom případě by to bylo všechno hotovo za 4—5 neděl. Ale teď do toho přišel velikonoční týden. Wigand junior napsal Meissnerovi, že může začít teprve koncem *tohoto* týdne. Protože mě Kugelmann naléhavě zval, uchýlil jsem se tedy prozatím sem (což je lepší i z finančních důvodů). Ještě než Ti povím „zdejší novinky", nesmím zapomenout: Meissner chce a vyzývá Tě mým prostřednictvím, abys napsal *výstrahu proti Rusku*, zároveň ve prospěch Německa i Francie. Chtěl by, aby ses toho ujal, spěchá to. Ale byl by radši, kdybys napsal spíše *víc* archů než méně, protože docela malé pamflety nejdou u knihkupců na odbyt. O podmínkách bys mu mohl napsat při odeslání rukopisů, protože v tom ohledu, jak říká, se jistě dohodnete. Mohl by ses „úplně odvázat", protože Meissner vůbec nepokládá za nutné brát nějaké ohledy.

Tedy o Hannoveru.

Kugelmann je velmi významný lékař ve svém speciálním oboru, totiž jako gynekolog. Virchow a ostatní autority (mezi nimi jakýsi Meyer v Berlíně) si s ním dopisují, dříve v. Siebold v Göttingen a ve Vídni Semmelweis, ještě než zešílel. Vyskytne-li se tu obtížný případ v tom oboru, volají ho vždycky ke konzultaci. Pro ilustraci stavovské závisti a lokální hlouposti mi vyprávěl, že ho tu zpočátku ignorovali, tj. neměl přístup do společnosti lékařů, protože prý „gynekologie" je „nemravná prasárna". Kugelmann má také značný technický talent. Vynašel spoustu nových nástrojů v tomto oboru.

Za druhé je Kugelmann fanatický (a pro mne až moc vestfálsky obdivující) stoupenec našeho učení a nás obou osobně. Někdy mě otravuje svým entuziasmem, který je v rozporu s jeho lékařsky chladnou povahou. Ale *chápe* a je *z gruntu dobrý*, nesmlouvavý a obětavý, a co je hlavní, *přesvědčený*. Má roztomilou ženušku a osmiletou dcerku, která je rozkošná. Vlastní mnohem lepší kolekci našich prací než my oba dohromady. Shledal jsem se tu také se „Svatou rodinou", kterou mi daroval; jeden výtisk Ti prý pošle. Byl jsem příjemně překvapen, když jsem zjistil, že se za tu práci nemusíme stydět, i když teď na člověka hodně směšně působí kult Feuerbacha. Lid a v hlavním městě Hannoveru dokonce i buržoazie smýšlejí krajně *protiprusky* (stejně tak v *Hesensku-Kaselsku*) a své smýšlení dávají najevo při každé příležitosti. Vyslovují otevřeně, po čem touží — *po Francouzích*. Když jim člověk namítne, že to je nevlastenecké, říkají: „Prušáci dělali úplně totéž. Když tudy táhli, holedbali se, v čele s důstojníky, francouzskou pomocí — kdyby se dostali do úzkých." Wehnerova otce si tu velmi váží, pokládají ho také za Welfa[347]. Bismarck za mnou včera poslal jednoho ze svých satrapů, advokáta Warnebolda (to *mezi námi*). Rád by mne a „mých velkých schopností využil v zájmu německého lidu". Von Bennigsen „mi" navštíví zítra.

My dva máme v Německu, zejména mezi „vzdělaným" úřednictvem, přece jen docela jiné postavení, než si myslíme. Tak například přednosta zdejšího statistického úřadu Merkel mě navštívil a řekl mi, že prý po léta marně studoval finanční problémy, a já prý jsem v té věci jednou provždy udělal jasno. „Vašemu

dioskuru Engelsovi," řekl mi, „vyslovil můj kolega Engel v Berlíně nedávno uznání před královskou rodinou." Jsou to maličkosti, ale pro nás jsou důležité. Máme na tyhle úředníky větší vliv než na tovaryše.

Pozvali mě také do společnosti „Evropanů". Tak se tu říká členům Národních spolků, kteří jsou proti Prušákům a pro Severoněmce. Blbouni!

Také šéf (Hauptchef, jak říká Stieber)[348] zdejších železnic mě pozval. Šel jsem tam, měl dobré májovévíno a „rozkošnou ženušku", a když jsem odcházel, děkoval mi „za tu velkou čest".

Mám splatit čestný dluh Mr. Wheelerovi — *10 £* — je to člen naší rady a ředitel „Empire Insurance Corporation"*. Byl bych Ti velice vděčný, kdybys mu poslal peníze z mého příkazu na adresu: „*G. Wheeler*, Esq., 27, Gresham Street, *E. C. Private*" (Londýn). Také se velmi obávám, že moje rodina v Londýně je „na dně". Je to pro mne tím bolestnější, že chudáček hodná Jenička má 1. května narozeniny. Rozhodil jsem sítě, abych přišel k nějakým penězům. Musím čekat, jak to dopadne.

Výborně jsem se zotavil. Ani potuchy po staré chorobě. Navíc, přes obtížné poměry, mám dobrou náladu, játra mě netrápí.

Napiš mi *obratem* (adresa: Dr. Kugelmann, Hannover) několik řádek. Pozdravuj paní Burnsovou.

Tvůj
Mouřenín

Freiligrath se blamuje svým veřejným doprošováním v Německu.[349] Meissner říká, že prý zmizel v severním Německu.

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* „Říšské pojišťovací společnosti".

150

Engels Marxovi

do Hannoveru[23]

Manchester 27. dubna 1867

Milý Mouřeníne,

dostal jsem oba Tvé dopisy, ten druhý včera odpoledne, a byl bych Ti na ten první už dávno odpověděl, kdybych byl věděl, kam. Především obchodní záležitosti. Tvé ženě, která mi dnes ráno napsala, posílám 10 £ a rovněž hned začátkem příštího měsíce druhých 10 £ Wheelerovi. To Tě v tomto bodu poněkud uklidní, do budoucnosti se podle toho, co píšeš, ukazují naštěstí konečně zase potěšitelné vyhlídky. Vždycky mi připadalo, že ta zatracená kniha*, s kterou jsi tak dlouho chodil jako s outěžkem, je prapříčinou celé Tvé smůly a že by ses z toho nikdy nedostal a nemohl dostat, dokud ji nebudeš mít z krku. Tahle věčně nehotová věc Tě tělesně, duševně i finančně tiskla k zemi, a dovedu velmi dobře pochopit, že teď, když ses té můry zbavil, si připadáš jako docela jiný člověk, a hlavně jakmile se zase jednou dostaneš trochu mezi lidi, nebudeš se už také dívat tak chmurně na svět jako dřív. Zvláště když má člověk takového báječného nakladatele, jako je zřejmě Meissner. Obávám se ostatně, že s rychlým tiskem to asi nepůjde jinak, než když sám celou dobu zůstaneš nablízku, tj. na kontinentě, protože i Holandsko by bylo pro ten účel ještě dostatečně blízko. Nemyslím, že by na Tvůj styl stačila sečtělost lipských korektorů. Mou brožuru** dal Meissner tisknout také u Wiganda, a jaké věci mi tam ti packalové nakorigovali. Že kniha ohromně zapůsobí, hned jak vyjde, o tom jsem pře-

* první díl „Kapitálu".
** „Vojenská otázka v Prusku a německá dělnická strana".

svědčen, ale bude velice nutné podpořit trochu nadšení měšťáckých vědců a úředníků a nepohrdnout všelijakými drobnými manévry. Z Hannoveru se pro to dá leccos podniknout, *až kniha vyjde*, a také amicus Siebel, který se v těchto dnech zdráv a čilý, jak říká, vrací z Madeiry, a to přes Anglii, se může do věci užitečně zapojit. To je vzhledem k té literátské sebrance nutné, vždyť máme dost důkazů, jak hluboce nás nenávidí. A potom, tlusté vědecké knihy, když se jim takhle nepomůže, působí přece jenom pomalu, ale když se jim taková pomoc prokáže — srovnej Herakleita Temného atd. — mohou velice „chytnout".[350] Ale musí se to tentokrát udělat o to spolehlivěji a pečlivěji, že jde i o *finanční* výsledky. Sebrané stati potom už Meissner rád vezme, a tím se zase získají peníze a mimoto i nový literární úspěch. Ty věci z „Neue Rheinische Zeitung", „18. brumaire" atd. budou teď šosákům ohromně imponovat, a jen až na této základně získáme zase trochu půdy, najdou se pak také brzy všelijaké jiné příležitosti, které ponesou. Z celého toho obratu věcí mám nesmírnou radost, jednak už pro věc samu, za druhé zvláště kvůli Tobě a Tvé ženě, a za třetí proto, že je opravdu načase, aby se to všechno zlepšilo. Za dva roky vyprší moje smlouva s tím zatraceným Gottfriedem*, a jak to tu vypadá, ani jeden, ani druhý ji nebudeme chtít prodlužovat; nebylo by dokonce nemožné, aby došlo k rozchodu už dřív. A když k němu dojde, musím dát obchodu *úplně vale;* protože abych teď ještě zakládal vlastní podnik, to by znamenalo pět až šest let hrozně dřít bez nějakého výsledku, který by stál za řeč, a potom dřít ještě dalších pět až šest let, aby se sklidily plody prvních pěti let. A to by mě odrovnalo. Po ničem tolik netoužím, než abych se vymanil z toho mizerného kšeftu, který mě svým mrháním času úplně demoralizuje. Dokud v něm trčím, nedokážu vůbec nic, zvláště od té doby, co jsem principálem, se to hodně zhoršilo, protože mám větší odpovědnost. Kdyby to neznamenalo větší příjmy, chtěl bych být na mou věru radši zase příručím. Rozhodně má obchodnická existence za několik let skončí, a potom i příjmy poplynou mnohem, mnohem skrovněji, a to mi vždycky vrtalo hlavou, jak to potom uděláme

* Gottfriedem Ermenem.

s Tebou. Ale jestli to půjde tak, jak to teď vypadá, dá se také tohle nějak zařídit, i když do toho nepřijde revoluce a neudělá konec všem finančním plánům. Ale pro případ, že k ní nedojde, mám za lubem velikou legraci, už abych si sám ulevil: napsat veselou knížku *O strastech a slastech anglické buržoazie.*

Na Meissnerův návrh nemohu přistoupit.* *Několik archů* bych dal rychle dohromady, ale něco většího, 6 až 10 archů, by si vyžádalo větší práci a k nynějšímu válečnému povyku by to přišlo *moc pozdě.* Není přece možné psát takové slátaniny à la Vogtovy Studie[351]. Mimoto by se na tu věc pohlíželo víceméně jako na provolání strany, a museli bychom se tedy nejdřív poradit. Ale mám už delší dobu na mysli nějaké anti-russicum, a jestli se budu moci nějak opřít o události, hned s tím začnu a Meissnerovi napíšu. Jde mi už jen o to, jestli mám zdůraznit spíš „národnostní princip"[352], anebo „východní otázku".

Čekal jsem, že Tě Bismarck začne oťukávat, i když ne s takovým kvapem.** Pro způsob myšlení a obzor toho chlapa je příznačné, že všechny lidi posuzuje podle sebe. Jen ať si buržoazie obdivuje dnešní velikány, uvidí se v nich vždycky jako v zrcadle. Všechny vlastnosti, které dopomohly Bonapartovi a Bismarckovi k úspěchům, byly vlastnosti obchodníků: sledovat určitý cíl vyčkáváním a experimentováním, až se vystihne správný okamžik, provádět diplomacii stále otevřených zadních vrátek, vyjednávat a smlouvat, snášet urážky, když to zájem vyžaduje, držet se zásady: „ne soyons pas larrons"***, zkrátka být ve všem obchodníkem. Gottfried Ermen je svým způsobem zrovna tak velký státník jako Bismarck, a když člověk sleduje spády těch velikánů, dostane se pokaždé znova na manchesterskou burzu. Bismarck si myslí: když takhle budu dál Marxe oťukávat, vystihnu přece jen nakonec tu správnou chvíli, a potom spolu stejně uděláme obchůdek. Učiněný Gottfried Ermen.

Že tam *tolik* nenávidí Prušáky, to bych si nebyl pomyslel. A jak se to potom shoduje s výsledkem voleb? Ti oslové z Národního

* Viz tento svazek, str. 344.
** Viz tento svazek, str. 345.
*** „nebuďme přece zloději".

spolku[170] přece jen prosadili polovinu a v Hesensku-Kaselsku všechny až na jednoho.

Vogt dal uveřejnit v „Gartenlaube" svou podobiznu v životní velikosti. Za poslední léta se ještě hodně vyžral a vypadá dobře.

Simon z Trevíru* opsal v „Demokratische Studien", které se mi nedávno dostaly do rukou, docela naivně celé stránky z „Pádu a Rýna"**, aniž tušil, z jakého otráveného pramene čerpal![353] Také ten poručík, který píše vojenské články pro „*Unsere Zeit*", opisoval v „Prusku ve zbrani" hodně z mé brožury***, samozřejmě rovněž bez udání pramene.

Rüstow se chce mermomocí stát pruským generálem, jako by to šlo tak snadno jako u Garibaldiho. Ve své prašpatné a nesvědomité knize o válce[354] *se plazí* jak může před Vilémem Dobyvatelem a princem†. *Proto* se stěhuje do Berlína.

Před několika dny jsem potkal Ernesta Jonese, ze čtyř míst ho žádají, aby kandidoval podle nového volebního zákona[355] — také z Manchesteru. Hrozně nadává na zdejší dělníky a vsází ve všem všudy na Prušáky proti Francii. Doufám, že tahle hnusná válka pomine, nechápu, co dobrého z toho může vzejít. Francouzská revoluce, která by se předem zavázala k výbojům, by byla opravdu ohavná, skoro se zdá, že se Bonaparte spokojí se sebemenším ziskem, ale jestli pán zástupů dovolí krásnému Vilémovi††, aby mu ustoupil třeba i v téhle maličkosti, na to si budeme muset počkat.

Pozdravuj ode mne srdečně doktora Kugelmanna, kterého neznám, a poděkuj mu za „Svatou rodinu"†††.

Tvůj

B. E.

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Ludwig Simon.
** B. Engels, „Pád a Rýn".
*** „Vojenská otázka v Prusku a německá dělnická strana".
† Vilémem I. a princem Bedřichem Karlem.
†† Vilémovi I.
††† K. Marx a B. Engels, „Svatá rodina aneb Kritika kritické Kritiky".

151

Marx Engelsovi

do Manchesteru[23]

Hannover 7. května 1867

Milý Frede,

především vřele děkuji za Tvůj zákrok v nejnaléhavějších casus delicti*, a potom i za obšírný dopis.

Nejdříve obchodní záležitosti. Ten zpropadený Wigand začal tisknout teprve 29. dubna**, takže jsem první arch ke korektuře dostal předevčírem, na své narozeniny. Post tot pericula! Tiskové chyby byly poměrně bezvýznamné. Není možné tu čekat, až všechno vytisknou. Především se obávám, že bude kniha mnohem objemnější, než jsem odhadoval. Za druhé mi nevracejí rukopis, takže pro některé citáty, zvláště kde se vyskytují cifry a řečtina, musím mít po ruce svůj rukopis z domova, a nemohu také zůstat dr. Kugelmannovi dlouho na krku a konečně Meissner požaduje druhý díl nejpozději koncem podzimu. Musím tedy začít co nejdřív zařezávat, protože od té doby, co jsem napsal rukopis, se zvláště u kapitol o úvěru a pozemkovém vlastnictví vyskytla spousta nového materiálu. V zimě se má dokončit třetí díl, takže napřesrok na jaře bych měl celý ten opus z krku. Docela jinak se ovšem píše, jakmile docházejí tiskové archy toho, co už mám za sebou, a nakladatel na to naléhá.

Ale zatím tu čas neplynul nadarmo. Na všechny strany jsem psal dopisy a ve většině německých listů vyšly předběžné stručné zprávy.

* případech prohřešků.
** první díl „Kapitálu".

Pevně doufám a věřím, že do roka budu natolik hotovým člověkem, abych mohl od základu uvést do pořádku své finanční poměry a postavit se konečně zase na vlastní nohy. Bez Tebe bych to dílo nikdy nedokázal dokončit a ujišťuji Tě: tížilo to vždycky mé svědomí jako můra, že jsi své báječné síly vyplýtval a promarnil v obchodě hlavně kvůli mně a navíc jsi ještě musel se mnou prodělávat všechny mé drobné strasti. Na druhé straně si nemohu zakrývat, že mám před sebou ještě rok zkoušek. Udělal jsem krok, na kterém hodně závisí, závisí na něm totiž, jestli z jediné strany, odkud je to možné, dostanu k dispozici asi tak 100 £. Vcelku se dá doufat, že to dobře dopadne, ale asi tak šest neděl budu ještě v nejistotě. Dříve se nic definitivního nedozvím. Nejvíc se obávám — nehledě k té nejistotě — návratu do Londýna, a tomu se přece za šest až osm dní nevyhnu. Dluhů tam máme hodně, a manichejští[356] neodkladně očekávají můj návrat. Potom zas rodinné trápení, vnitřní kolize, štvaní, místo abych se svěží pustil nerušeně do práce.

Dr. Kugelmann a jeho žena se mnou jednají velmi laskavě a dělají všechno, co mi jen na očích vidí. Jsou to skvělí lidé. Neponechají mi opravdu čas, abych se zabýval „temnými cestami vlastního Já". Apropos. Tu záležitost s Bismarckem musíš uchovat v úplné tajnosti.* Slíbil jsem, že o tom nikomu nic nepovím, ani Kugelmannovi. To jsem dodržel. Ovšem v duchu jsem si vyhradil, že u Tebe udělám výjimku.

Diví se, že při zdejší nenávisti k Prusům dopadli národní liberálové[357] (anebo *Evropani*, jak jim říká Kugelmann) při volbách tak dobře. To je velmi prostá věc. Ve všech větších městech propadli, v menších obcích vyhráli díky své organizaci, která existuje ještě z gothajského období[358]. U těch lidí se vůbec ukazuje, jak důležitá je organizace strany. Až potud to platí pro Hannoversko. V Hesensku-Kaselsku působilo neomezeně pruské zastrašování podporované pokřikem stoupenců Národního spolku. Prušáci tu zatím zavádějí úplné turecké hospodářství. Nemohou sice přesadit obyvatelstvo do svých východních provincií, ale dělají to s úředníky, až po průvodčí na železnicích, a u důstojníků. Dokonce i chudáci

* Viz tento svazek, str. 345 a 349.

listonoši musí do Pomořan. Zatím můžeš každý den vidět na železnici do Brém zástupy Heseňanů, Hannoveřanů atd., kteří se stěhují do Spojených států. Co čacké Německo stojí, neposlalo ještě přes Atlantik takovou změť lidí ze všech končin. Jeden chce uniknout daním, druhý vojenské povinnosti, třetí politickým poměrům, všichni vládě šavle a hrozící válečné bouři.

Mám tu velké gaudium s (prušáckými)měšťáky. Chtějí válku, ale *okamžitě*. Obchod, říkají, nemůže už dál snášet tu nejistotu, a odkudpak se k čertu vezmou daně, když obchod na delší dobu uvázne? Ostatně stěží si dovedeš představit, jak dolehla na venkovský lid v Prusku poslední válka a daně. Tady v sousedství například, v pruském Vestfálsku, vládnou poměry dočista jako v Irsku.

Mimochodem, prováděl mě před několika dny po závodě ředitel zdejší akciové slévárny (hlavně pro výrobu vodovodních a plynovodních trubek). Vcelku je velmi dobře organizován a používá se tu mnoho úplně moderních přístrojů. Ale na druhé straně se ještě hodně soustruhuje ručně (u součástek), kdežto Angličané a Skotové používají automatické stroje. S tím ředitelem jsem zašel do dílny, kde se zhotovuje Arminiův pomník. Práce spěje pomalu ke konci, je to s ní jako s Německem. Arminiova hlava, tak obrovská, že je člověk proti ní jak dítě, vypadá velice hloupě a poctivě, a pan Arminius byl především diplomat. Vestfálská rozšafnost mu sloužila jen jako maska pro jeho velmi rafinovanou hlavu. Náhodou jsem se nedlouho před odjezdem z Londýna zase seznámil s panem Arminiem v Grimmově vydání historických pramenů[359], které znáš.

Jistě se pamatuješ na J. Meyera (u Bielefeldu,) který nevytiskl náš rukopis o Stirnerovi* a poslal nám na krk toho hocha Kriega?[360] Před několika týdny skočil ve Varšavě, kde byl na obchodní cestě, z okna a ráčil si zlámat vaz.

Náš přítel Miquel, který tak ochotně prohlásil, že by milerád obětoval svobodu jednotě, spekuluje prý na vysoké postavení. Ten dobrák se podle mého názoru přepočítá. Kdyby se byl tak bezpodmínečně fanaticky nepoddal Bismarckovi, mohl získat dobré zpro-

* K. Marx a B. Engels, „Německá ideologie".

pitné. Ale teď! Nač? Je v takové nenávisti pro své vystupování v severoněmeckém parlamentu,[361] že je přikován k Prusům jako galejník k svému sousedovi. A Prušáci, jak známo, nemají rádi „neužitečné" a zbytečné útraty. Nedávno přinesl Bismarckův list „Norddeutsche Allgemeine" toho syčáka Brasse velmi vtipný článek o lidech z Národního spolku, kde říká, že se nemůže řídit ani zásadou de mortuis nil nisi bene. Bismarckovy pochopy ze Severoněmeckého spolku a Národního spolku propustil s kopanci uštědřenými mistrovsky a s gustem.

Co se týče války, úplně s Tebou souhlasím. *Teď* může jenom uškodit. Kdyby se oddálila třeba jen o rok, bylo by to pro nás k nezaplacení. Jednak by se přitom nutně blamovali Bonaparte i Vilém Dobyvatel*. Opozice v Prusku by se zase probrala ze spánku (jejím jediným orgánem je teď „Die Zukunft" v Berlíně, založená Jacobym), a ve Francii by mohlo k lecčemu dojít. Obchod vázne čím dál víc, a bídu na kontinentě by potom nedokázaly přehlušit ani teutonské, ani galské fráze.

Podle mého názoru můžeme za oddálení války děkovat *výhradně* Derbyho vládě. Je protiruská, a Rusko si netroufne dát signál, dokud si nebude jisté Anglií. Gladstone, ten tlučhuba (úplně pod vlivem lady Palmerstonové, Shaftesburyho, lorda Cowpera), a samozřejmě i Bright, Russell, ti všichni by mu poskytli záruky potřebné anglické nálady. Derby musel být také v roce 1859 odstraněn, aby bylo možno inscenovat tu velkou podívanou v Itálii. Bismarck byl v severoněmeckém parlamentě donucen hodit velmi brutálně rukavici Polákům[344] a tělem i duší se tak upsat carovi.

V pruské armádě panuje mezi lepšími důstojníky velká nedůvěra vůči Rusům, jak jsem se tu osobně dověděl u hejtmana von Bölziga (gardový pluk, odchovanec kadetky, stoupenec pruského krále, ale milý chlapík). „Nechápu Bismarckovo počínání v severním Šlesviku. Jenom Rusové," to řekl sám od sebe, „mají zájem udržovat nás delší dobu v napětí s Dánskem." Řekl také o Bedřichu Vilémovi IV., že to je „pochybný poctivec", který udělal z Německa na půl století slouhu Ruska. Ruští důstojníci jsou prý

* Vilém I.

„poserové", armáda až na gardové pluky nestojí za nic, jedině Rakousko je schopné střetnout se s ruskou armádou atd. Nasadil jsem mu o Moskalech do hlavy ještě všelijaké brouky.

A teď adio. Srdečné pozdravy paní Lizzy.

Zůstávám

Tvůj

Mouřenín

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

152

Marx Engelsovi

do Manchesteru

Manchester [asi 22. května 1867]
86, Mornington Str.

Milý Frede,

v neděli* jsem přijel do Londýna. Dnes jsem tady.[362] Ale: *Avizuji: Se mnou* je jistý H. Meyer ze St. Louisu, kterého jdu právě vyzvednout do bufetu na nádraží, kam jsem ho odložil, a pak ho odložím tady v sousedství, do *Staru.*

Byl poslední, kdo byl s Weydemeyerem, když umíral, odvezl jeho paní (Weydemeyerovu ženu), která byla také na smrt nemocná, ze St. Louis k přátelům a pomáhal jí. Přišel ke mně s doporučením od Jacobiho** (New York).

Tento Meyer se cestou do Německa *zastavil v Anglii jen proto, aby navštívil nás dva.* Přijel včera. Nebyl jsem doma. Žena mu řekla, že dnes pojedu za Tebou do Manchesteru.

Těchto pár informací Ti dostatečně objasní, jak to, že přijel se mnou sem. Zůstane tu jen 2 dny. Napřed mi to bylo nepříjemné. Ale už kvůli Weydemeyerovým! Je to dobrý, solidní člověk, tenhle Meyer. Jen mu to pomalu myslí a je trochu nezáživný.

Salut.

Tvůj
Mouřenín

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* 19. května.
** Abrahama Jacobiho.

153

Marx Engelsovi

do Manchesteru[23]

[Londýn] 3. června 1867

Milý Frede,

proč jsi nedostal 10. a 11. arch, proč už vůbec nedostáváš korektury*, zjistíš z přiloženého lístku od Wiganda. Zato dostaneš prvních pět obtahových archů, které mi došly. Můžeš je mít u sebe asi tak 8—10 dní, ale musíš mi pak také přesně sdělit svůj názor, *které body* ve výkladu *formy hodnoty* je třeba v dodatku popularizovat speciálně pro šosáky.

Feniany jsem objednal.[363] Ostatní příkazy budou provedeny postupně.

Přečti si „*Hermanna*" z minulého týdne. Je to teď speciální věstník pana Freiligratha, který tu každý týden podává prostřednictvím Jucha zprávu, jak pokračuje upisování. Jenička říká, že kdyby její otec někdy udělal něco takového, prohlásila by veřejně, že není jejím otcem. Nato se jí zeptal Lafargue: Ale co by tomu řekla tvoje matka? Ten ušlechtilý básník** je ostatně tak mazaný, že už teď prohlašuje, že *musí* zůstat v Londýně kvůli své případné účasti na překladu Shakespeara. Ferdinand a Ida, Ida a Ferdinand, je to vykutálený párek, tihle dva!

Apropos. Gumpertovi jsem na jeho dotaz řekl, že Lafargue je v nemocnici u sv. Tomáše. Jenže jsem se spletl. Je v nemocnici u sv. *Bartoloměje* a chce, aby se ten omyl napravil.

Určitě nezapomeň obstarat svou a Lupusovu fotografii.

* prvního dílu „Kapitálu".
** Ferdinand Freiligrath.

Uctivé poručení paní Lizzy, Moorovi a Chlormayerovi*. Salut.

Tvůj
K. M.

V „*Times*" jsem si ve zprávách z Paříže opravdu s potěšením přečetl polonofilské hlasy Pařížanů *proti* Alexandrovi atd.[364] Pan Proudhon a jeho skrovná doktrinářská klika nejsou francouzský lid.

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Carlu Schorlemmerovi.

154

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 16. června 1867

Milý Mouřeníne,

poslední týden mě všelijaké hádky s monsieur Gottfriedem* a jiné podobné historky a nepříjemnosti tak rozptylovaly, že jsem měl jen zřídkakdy klid ke studiu formy hodnoty. Jinak bych Ti byl ty archy** už dávno poslal zpátky. Arch 2 je totiž do jisté míry poznamenán karbunkly, to se ale teď už nedá změnit, myslím, abys s tím v dodatku už nic nedělal, protože šosák stejně není zvyklý na tento způsob abstraktního myšlení a jistě si ho nebude kvůli formě hodnoty pracně osvojovat. Nanejvýš by se mělo to, k čemu se tu dialekticky dochází, trochu obšírněji prokázat historicky, jaksi průkazně doložit z historie, ačkoli i tady je to nejdůležitější už řečeno; máš k tomu ale tolik materiálu, že o tom můžeš klidně napsat docela dobrý exkurs, který šosákovi dokáže historicky nutnost vytvoření peněz a proces, který přitom probíhá.

Udělal jsi velkou chybu, že jsi myšlenkový postup těchto abstraktnějších vývodů názorněji nepřiblížil tím, že bys je rozdělil do několika menších pododdílů se zvláštními nadpisy. Tuhle část jsi měl zpracovat takovým způsobem, jako je to v Hegelově Encyklopedii, krátké paragrafy, každý dialektický přechod zdůraznit zvláštním nadpisem a pokud možno všechny exkursy i pouhé příklady vytisknout odlišným písmem. Vypadalo by to trochu školometsky, ale značně velké kategorii čtenářů by se usnadnilo, aby věc pochopili. Populus, i ten učený, není totiž už vůbec zvyklý na

* Ermenem.
** prvního dílu „Kapitálu".

tenhle způsob myšlení, a tak se mu to musí všemožně ulehčit.

Ve srovnání s dřívějším výkladem (Duncker)* je tu velmi významný pokrok v pregnantnosti dialektických vývodů, ve výkladu samotném se mi ledacos líbí spíš v první podobě. Je velká škoda, že právě důležitý druhý arch utrpěl vinou karbunklů. Ale na tom se nedá už nic změnit, a kdo je schopen dialekticky myslet, bude tomu přesto rozumět. Ostatní archy jsou velmi dobré a měl jsem z nich velkou radost. Těším se, že mi zas brzy pošleš pět až šest archů (zároveň, prosím Tě, přilož znovu arch 5, abych neztratil nit), archy, které jsem tu četl jednotlivě, budou v souvislosti působit mnohem lépe.

Objevil jsem ještě pár tiskových chyb. Do seznamu oprav bych dal jen ty, které opravdu komolí smysl.

Včera jsem byl u Gumperta. Chudák! Den ode dne chátrá. Nebyl jsem s to zaujmout ho něčím z oboru vědy, ani z politiky. Jen místní drby, jen a jen drby. A přitom se diví, že lidé k němu nechodí častěji.

Četl jsem Hofmanna. Nejnovější chemická teorie i se všemi svými chybami znamená velký pokrok proti dřívější atomistické. Molekula jako nejmenší částice hmoty *schopná samostatné existence*, to je zcela racionální kategorie, „uzel", jak říká Hegel, v nekonečné řadě dělení, uzel, který ji neuzavírá, ale nastoluje kvalitativní rozdíl. Atom — dříve považovaný za hranici dělitelnosti — je teď už jen *poměrem*, ačkoli monsieur Hofmann sám na každém krůčku znovu upadá do staré představy, že existují skutečně nedělitelné atomy. Ostatní pokroky chemie, konstatované v této knize, jsou opravdu obrovské, a Schorlemmer říká, že tato revoluce ještě stále pokračuje, takže můžeme každým dnem čekat nové převraty.

Srdečné pozdravy Tvé ženě, děvčatům a elektrikáři[365].

Tvůj

B. E.

5 archů dnes zpátky.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Karel Marx, „Ke kritice politické ekonomie".

155

Marx Engelsovi

do Manchesteru[23]

[Londýn] 22. června 1867

Milý Frede,

v příloze Ti posílám další 4 archy*, které jsem dostal včera. Ti chlapi tam nechali různé tiskové chyby, ačkoli jsem je velmi zřetelně opravil. Tím „Childrens' Employment Commission" jsme tam korekturou udělali chybu, Childrens'. Vždyť *Children* je nominativ plurálu, tedy ' tu znamená genitiv. Všiml jsem si toho hned, jak jsem se znovu podíval do Modrých knih[301].

King mi píše, že *feniané*[363] *ještě nejsou venku.* Odkládá se to co nejdéle a pokud možno těsně na konec zasedání parlamentu.

Doufám, že s těmito 4 archy budeš spokojen. Že jsi prozatím spokojen, to je pro mne důležitější než všechno, co o tom snad řekne ostatní svět. Rozhodně doufám, že buržoazie co živa nezapomene na moje karbunkly. Teď znovu dokázali, jací jsou bídáci! Jak víš, působila Children's Employment Commission 5 let. Po její první zprávě, která vyšla 1863, se hned „provedla opatření" v hlášených odvětvích. Toryovská vláda podala na začátku tohoto parlamentního zasedání prostřednictvím Walpola, té ufňukané báby, návrh zákona, jímž se přijímaly všechny návrhy komise, i když ve velmi omezeném měřítku. Páni, proti nimž měla být opatření zaměřena, mimo jiné velcí kovoprůmyslníci, a především také upíři „domácké práce", byli potentočkovaní a mlčeli. Teď najednou podávají parlamentu petici a žádají — *nové vyšetřování!* To dřívější prý bylo za-

* prvního dílu „Kapitálu".

ujaté! Počítají s tím, že pozornost veřejnosti plně zaujme návrh zákona o reformě[355], takže by se celá věc hezky potichu a vskrytu propašovala, tím spíš, že teď právě fouká značně nepříznivý vítr pro tradeuniony.[366] Co je ve „*zprávách*" nejhorší, to jsou *vlastní výpovědi těch pánů*. Vědí proto, že nové vyšetřování znamená jen *jedno*, ale právě to, „co my příslušníci buržoazie chceme" — lhůtu dalších pět let k vykořisťování! Naštěstí moje pozice v Internacionále mi umožňuje, abych těm mizerům udělal pěknou čáru přes rozpočet. Je to věc nanejvýš důležitá. Jde o to *zbavit muk* 1 1/2 miliónu lidí, dospělé dělníky muže nepočítaje![367]

Pokud jde o výklad *formy hodnoty*, Tvou radu, abych si i v tomto ohledu počínal dialekticky, jsem si vzal k srdci i *nevzal*. Tj. 1. napsal jsem *dodatek*, v němž *tutéž věc* vykládám co nejjednodušeji a nejškoláčtěji, a 2. jsem podle Tvé rady každou tezi, která znamená nový krok ve výkladu, dal do nového paragrafu *s vlastním nadpisem*. V *předmluvě* potom „*nedialektickému*" čtenáři říkám, že může přeskočit strany x—y a místo toho si přečíst dodatek.[368] Nejde tu jen o šosáky, ale i o vědychtivou mládež atd. Kromě toho je tahle věc pro celou knihu příliš důležitá. Páni ekonomové přehlíželi dosud tu nanejvýš prostou věc, že vzorec: *20 loket plátna = 1 kabátu* je jen nerozvinutou základnou vzorce *20 loket plátna = 2 librám št.*, že tedy ta *nejjednodušší forma zboží*, v níž jeho hodnota není ještě vyjádřena jako poměr ke všem ostatním zbožím, nýbrž jen jako *něco odlišného* od jejich vlastní naturální formy, obsahuje *celé tajemství peněžní formy* a tím in nuce *všech buržoazních forem produktu práce*. Obtížnosti těchto vývodů jsem se v prvním výkladu (Duncker)* vyhnul tím, že tam vlastní analýzu *výrazu hodnoty* podávám teprve, až se objevuje rozvinutý, jako peněžní výraz.

S Hofmannem máš úplně pravdu. Uvidíš ostatně na konci mé kapitoly III, tam, kde je zmínka o přeměně řemeslnického mistra v kapitalistu — v důsledku pouze *kvantitativních* změn — že tam *v textu* cituji Hegelův objev o *zákonu zvratu pouze kvantitativní změny v kvalitativní* jako zákon, který se potvrzuje jak v dějinách, tak v přírodních vědách. V *poznámce* k textu (tehdy jsem zrovna slyšel Hof-

* K. Marx, „Ke kritice politické ekonomie".

manna) se zmiňuji o *molekulární teorii*, ne však o Hofmannovi, který z toho nevynalezl *nic*, ledaže tomu dal *nátěr*, ale o Laurentovi, Gerhardtovi a *Wurtzovi*, který je *ten pravý*.[369] V souvislosti s Tvým dopisem* jsem si na to matně vzpomněl a podíval jsem se do svého rukopisu.

Tiskárna v posledních dvou týdnech postupovala pomalu (jen 4 archy), patrně kvůli svatodušním svátkům. Ale to musí pan O. Wigand dohonit. Apropos. *Tvoje* kniha** se ještě dostane. Dělnický spolek*** si objednal u O. Wiganda 2 nové výtisky a dostal je. (2. vydání 1848.)[370]

Teď něco osobního.

Moje děti jsou nuceny pozvat k sobě 2. července jiné dívky na taneční zábavu, protože po celý letošní rok nikoho nepozvaly, nemohly pozvání oplácet, a jsou na nejlepší cestě ztratit navázané styky. Ačkoli jsem právě ve velké tísni, musel jsem to dovolit, a počítám s Tebou pokud jde o víno (klaret a rýnské), tj. že mi je obstaráš během příštího týdne.

Za druhé, protože „neštěstí" nikdy nepřichází samo, ohlásila se na příští týden Lina†. Pak jí musí moje žena vrátit 5 liber št., které jí dluží, a jistě chápeš, že si to po odražení prvního náporu věřitelů nemohu dovolit.

Zuřím opravdu na lidi, kteří mi slibovali peníze a vůbec se (aspoň do dneška) neozvali. Zajímají se o mne osobně. To vím. Vědí také, že nemohu dál pracovat, nebudu-li mít určitý klid. A přesto se neozývají!

„Šlechetný" básník Freiligrath dostane dohromady pěknou sumičku.[349] Protože žebrota u bohatých Němců v Jižní Americe a — Číně! a Západní Indii! prý velmi vynáší, neboť tihle lidé to považují za *národní* věc! Freligrathovi zatím žijí i nadále *poměrně* na vysoké noze, zvou si ustavičně společnost a neustále do společnosti chodí. To je jeden z důvodů, proč jsou londýnští němečtí obchodníci dost skoupí. Tlusťoch sám (jak říká moje žena, která u nich byla)

* Viz tento svazek, str. 360.
** „Postavení dělnické třídy v Anglii".
*** Německý dělnický vzdělávací spolek v Londýně.
† Lina Schölerová.

prý se zdá velmi rozrušený, nemocný a sklíčený. Ale Ida* kvete jako růžička a nikdy v životě nebyla spokojenější.

Srdečné pozdravy paní Lizzy.

Tvůj
K. M.

Musíš mi honoris causa vyžádat fotografii *madame Gumpertové.*

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Ida Freiligrathová.

156

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 24. června 1867

Milý Mouřeníne,

archy* včetně 12 jsem s díky dostal, ale zatím jsem nedočetl dál než k čís. 8. Kapitoly o přeměně v kapitál a o vzniku nadhodnoty jsou co do výkladu i obsahu prozatím nejlepší.[371] Včera jsem je zběžně překládal Moorovi, který je také správně pochopil a velmi se podivoval, jakých výsledků se dá dosáhnout touto prostou metodou. Současně jsem vyřešil otázku, *kdo* by měl přeložit Tvou knihu do angličtiny: Moore. Teď už umí dost německy, je s to dost plynně číst Heina a do Tvého stylu během práce brzy pronikne (s výjimkou formy hodnoty a terminologie, v tom budu muset hodně pomáhat). Přitom je samozřejmé, že celá práce bude probíhat pod mým přímým dohledem. Jakmile budeš mít nakladatele, který mu notabene za jeho práci něco *zaplatí*, rád se do toho pustí. Je to pilný člověk a spolehlivý a přitom má tolik předběžného teoretického vzdělání, kolik se ho dá u Angličana očekávat. Řekl jsem mu, že analýzu zboží a to o penězích anglicky sám nově zpracuješ. Pro to ostatní je ale také nutná *terminologie* (anglická), aby se přetlumočily hegelovské výrazy, a o tom můžeš zatím přemýšlet, protože to není lehké, ale je to nezbytné.

Kolik archů je už vlastně vysázeno, nejsem z toho moudrý, ale teď už jistě něco přes polovinu knihy, nebo ne? Těším se, jak se budou páni ekonomové rozpačitě tvářit, až dojdou k těm dvěma výše zmíněným pasážím. Výklad formy hodnoty je ovšem to, co jde

* prvního dílu „Kapitálu".

„na tělo" na celé té buržoazní šmíře, revoluční vývody tam ale ještě nebijí tolik do očí, a tak mohou lidé tyto abstraktní věci spíš přejít a uchýlit se k frázím. Tady to ale nepůjde, věc je nad slunce jasnější, takže nevím, co na to budou moci říct.

Doufám, že se podaří překazit to pánům buržoům s tím novým vyšetřováním. Ještě před několika dny jsem slyšel jednoho z majitelů sléváren a strojíren naříkat nad hrozícím nebezpečím. Ovšem je moc dobře, že komise jednou provždy znemožnila organizování sheffieldských fémových soudů.[366] Tenhle lokální teror a jeho velký úspěch zdržoval ty lidi právě od účasti na velkém národním hnutí a posiloval jejich lokální omezenost. Nářky buržoazie jsou k smíchu. Jako by páni buržoové neměli sami v Austrálii a v Kalifornii atd. své fémové soudy, své dozorčí komise, které si počínaly zrovna tak, jenže ještě hromadněji zabíjely.

Víno Ti pošlu, také asi tak 10 liber št., ještě než skončí tento měsíc. Lépe by se mi hodilo, kdybyste byli ten váš večírek uspořádali trochu později než 2. července. Chápeš jistě, že si nemohu zrovna *první* den bilančního roku dát vyplatit 100 liber št., vzbudil bych tím velký rozruch, nemohu připustit, aby lidé v účtárně příliš přemýšleli o tom, co asi dělám s tak velkou částkou najednou.

Pokud jde o molekulární teorii, říkal mi Schorlemmer, že hlavní osoby v tom jsou Gerhardt a Kekulé, že Wurtz jen popularizoval a rozpracovával.* Pošle Ti knihu, kde je vylíčen historický vývoj tohoto předmětu.

Neexistují nějaké předbaconovské nebo alespoň předlockovské anglické filosofické spisy, ve kterých by se dal najít materiál k terminologii? Mám dojem, že něco takového existuje. A jak to vypadá s anglickými pokusy o přetlumočení Hegela?

Vřelé pozdravy Tvé ženě a děvčatům.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 363.

157

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 26. června 1867

Milý Mouřeníne,

„dodatkem k mému včerejšímu sdělení" přikládám dvě poloviny pětilibrových bankovek, jejichž druhé poloviny budou následovat první poštou zítra ráno, takže zítra večer je budeš mít.

Ke vzniku nadhodnoty ještě toto: Továrník a spolu s ním vulgární ekonom Ti okamžitě namítnou: Jestliže kapitalista platí dělníkovi za jeho 12hodinovou pracovní dobu jen cenu za 6 hodin, nemůže z toho vzniknout žádná nadhodnota, protože se v tom případě počítá, že každá hodina práce továrního dělníka = jen 1/2 hodiny práce, = tomu, za co je placena, jen v této hodnotě vchází do hodnoty produktu práce. Načež pak jako příklad následuje obvyklý kalkulační vzorec: tolik a tolik za suroviny, tolik a tolik za opotřebování, tolik a tolik za mzdy (*skutečně vydané* na skutečný produkt jedné hodiny) atd. I když je tento argument strašně povrchní, i když ztotožňuje směnnou hodnotu a cenu, hodnotu práce a mzdu, i když je absurdní jeho předpoklad, že 1 hodina práce vchází do hodnoty jen jako 1/2 hodiny, jestliže je pouze jako 1/2 hodiny placena, přesto se divím, žes už na to nebral zřetel, protože se Ti to **docela určitě** bude ihned předhazovat a bude lepší čelit tomu předem.* Možná, že se k tomu v dalších arších vracíš.

Musíš mi udat nějakou adresu v Londýně, na kterou bych mohl dát příští týden poslat těch 100 liber št. Chci totiž asi za týden odjet s Lizzie přes Grimsby do Hamburku, Šlesviku, Kodaně atd.

* Viz tento svazek, str. 369–370.

a budu asi 4 týdny pryč. Musím tedy našemu pokladníkovi uložit, aby tam peníze poslal, ve čtvrtek nebo v pátek, a tak potřebuji *jakoukoli* adresu, pokud možno *obchodní*. Musíš si tedy rozmyslet, koho si k tomu vybereš, a ihned mi to sděl.

Až pošlu Lizzie z Hamburku zpátky do Grimsby, navštívím také Meissnera a Kugelmanna a pak pojedu na Rýn.

Srdečné pozdravy.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

158

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 27. června* 1867

Milý Frede,

ty dvě poloviny pětilibrových bankovek jsem dostal a srdečně děkuji. Pokud jde o tu adresu**, tak *Borkheim*. Zná mou situaci, ovšem natolik nejasně, nakolik to vůči němu považuji za nutné. Jsem dokonce rád, že ví, že mi půjčuješ peníze. Jenom mi musíš napsat, *kdy* mu ty peníze pošlete. Nevidím důvod, proč bych měl do toho zatahovat ještě nějakého 3. paďoura.

Dnes Ti posílám zpátky „feniany“[363].

Z Tvých včerejších řádek jsem měl velikou radost, a jistě není nutné, abych Ti to dlouze vysvětloval.

Zatím mi přišel naposledy arch 20***. Celé to bude mít asi 40 až 42 archů. *Obtahy načisto* po těch, které jsem Ti poslal, jsem dodnes *žádné* už nedostal. Ty, které máš u sebe, mi pošli zpět, než odjedeš.

Pokud se týče těch nevyhnutelných námitek šosáků a vulgárních ekonomů, o nichž se zmiňuješ (ti ovšem zapomínají, že započítávají-li *zaplacenou práci* pod názvem *mzda*, pak *nezaplacenou práci* započítávají pod názvem *zisk* atd.), vyúsťují, vědecky vyjádřeno, v otázku:

Jak se *přeměňuje hodnota* zboží v jeho *výrobní cenu*, ve které

I. se *celá práce jeví jako zaplacená* ve formě *mzdy;*

* V orig. července.
** Viz tento svazek, str. 368.
*** prvního dílu „Kapitálu“.

II. ale nadpráce, čili nadhodnota, dostává pod názvem úrok, zisk atd. formu *přirážky k ceně nákladů* (= cena konstantní části kapitálu + mzda).

Zodpovězení této otázky předpokládá:

I. Že se vyloží *přeměna* např. *denní hodnoty pracovní síly* ve *mzdu čili cenu denní práce*. To se děje v *V. kapitole* tohoto dílu.[372]

II. Že se vyloží *přeměna nadhodnoty* v *zisk*, přeměna *zisku v průměrný zisk* atd. To předpokládá, že se předem vyložil *oběžný proces kapitálu*, protože přitom hraje úlohu obrat kapitálu atd. Tato věc se tedy může vyložit teprve v 3. knize (*II. díl* bude obsahovat 2. a 3. knihu).[177] Tady se ukáže, z čeho pramení šosácká a vulgárně ekonomická *představa*, totiž z toho, že v jejich mozku se vždycky obráží jen bezprostřední *jevová forma* vztahů, a ne jejich *vnitřní souvislost*. Ostatně kdyby ta se v nich obrážela, k čemu by pak vůbec byla nutná *věda?*

Kdybych tedy chtěl *předem zabránit* jakýmkoli námitkám tohoto druhu, pokazil bych celou dialektickou metodu výkladu. Naopak. Na této metodě je dobré to, že těm chlapům neustále *nastražuje léčky*, které je provokují, aby nevčasně manifestovali svou pitomost.

Ostatně hned za § 3, který jsi měl naposled v rukou, „*Míra nadhodnoty*", následuje § „*Pracovní den*" (boj o délku pracovního dne), ve kterém se *názorně* dokládá, jak velice je panu buržoovi *prakticky* jasné, kde je zdroj a substance jeho zisku. Ukazuje se to také v *Seniorově případě*, kde buržoa tvrdí, že celý jeho zisk a úrok pochází z *poslední nezaplacené pracovní hodiny*.[378]

Srdečné pozdravy paní Lizzy.

Tvůj
K. M.

Na zpáteční cestě se tu musíš na několik dní zastavit.

Apropos. Nepovažoval jsem za účelné zasvěcovat nějak pana *Meissnera* do svých soukromých záležitostí.

Poprvé otištěno v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

159

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 27. června 1867

Milý Frede,

děti z celého srdce děkují.

Dnes jsem Meissnerovi napsal, že s tou „lipskou" metodou to takhle dál nepůjde. Od pondělka jsem *nic* nedostal. Korektury* vůbec docházejí naprosto nepravidelně, takže mě to pořád vytrhuje z jiné práce a stále žiji ve zbytečném napětí. Když například dostanu za celý týden třeba 1 arch, přijde *v sobotu večer* konečně ještě dodatečně jeden arch, který už nelze odeslat. Napsal jsem Meissnerovi, že mi Wigand musí posílat *minimálně* 3 archy *v určité dohodnuté dny*, že ale vždycky uvítám, když kdykoli pošle *víc*.

Dostanu-li ještě včas 13. a 14. arch v obtahu načisto, dostaneš je v neděli. Byl bych rád, kdybys ještě než odjedeš, viděl, jak jsem strhal Seniora, a podíval se na úvod k pojednání o *pracovním dni*.[373] Jinak zabírá § o „pracovním dni" 5 tiskových archů, většinu toho tvoří ovšem faktický materiál. Abys viděl, jak přesně jsem se řídil Tvou radou při zpracování dodatku**, vypíši Ti tu jeho rozdělení, §, nadpisy atd.[368]

* prvního dílu „Kapitálu".
** Viz tento svazek, str. 359.

Dodatek ke kapitole I, 1.

Forma hodnoty.

I. Prostá forma hodnoty.

§ 1. *Dva póly výrazu hodnoty: relativní forma hodnoty a ekvivalentní forma.*

a) Neoddělitelnost obou forem.

b) Polarita obou forem.

c) Relativní hodnota a ekvivalent, obojí jen formy hodnoty.

§ 2. *Relativní forma hodnoty.*

a) Poměr rovnosti.

b) Hodnotový poměr.

c) Kvalitativní obsah relativní formy hodnoty obsažené v hodnotovém poměru.

d) Kvantitativní určenost relativní formy hodnoty obsažené v hodnotovém poměru.

e) Relativní forma hodnoty jako celek.

§ 3. *Ekvivalentní forma.*

a) Forma bezprostřední směnitelnosti.

b) V ekvivalentní formě není obsažena kvantitativní určenost.

c) Zvláštnosti ekvivalentní formy.

α První zvláštnost: Užitná hodnota se stává jevovou formou svého opaku, hodnoty.

β Druhá zvláštnost: Konkrétní práce se stává jevovou formou svého opaku, abstraktně lidské práce.

φ Třetí zvláštnost: Soukromá práce se stává formou svého opaku, prací v bezprostředně společenské formě.

δ Čtvrtá zvláštnost: Fetišismus zbožní formy je nápadnější v ekvivalentní formě než v relativní formě hodnoty.

§ 4. *Forma hodnoty čili samostatná jevová forma hodnoty = směnná hodnota.*

§ 5. *Prostá forma hodnoty zboží = prostý projev protikladů mezi užitnou hodnotou a hodnotou obsažených ve zboží.*

§ 6. *Prostá forma hodnoty zboží = prostá zbožní forma věci.*

§ 7. *Vztah mezi zbožní a peněžní formou.*

§ 8. *Prostá relativní forma hodnoty a jednotlivá ekvivalentní forma.*

§ 9. *Přechod prosté formy hodnoty v rozvinutou formu hodnoty.*

II. Úplná čili rozvinutá forma hodnoty.

§ 1. *Nekonečnost řady relativních výrazů hodnoty.*
§ 2. *Další určení obsažené v rozvinuté relativní formě hodnoty.*
§ 3. *Nedostatky rozvinuté relativní formy hodnoty.*
§ 4. *Rozvinutá relativní forma hodnoty a zvláštní ekvivalentní forma.*
§ 5. *Přechod ke všeobecné formě hodnoty.*

III. Všeobecná forma hodnoty.

§ 1. *Změněná podoba relativní formy hodnoty.*
§ 2. *Změněná podoba ekvivalentní formy.*
§ 3. *Rovnoměrnost vývoje vztahu mezi relativní formou hodnoty a ekvivalentní formou.*
§ 4. *Vývoj polarity relativní formy hodnoty a ekvivalentní formy.*
§ 5. *Přechod od všeobecné formy hodnoty k peněžní formě.*

IV. Peněžní forma

(Toto o peněžní formě jen kvůli souvislosti, — ani ne půl stránky.)

§ 1. *Odlišnost přechodu všeobecné formy hodnoty k peněžní formě proti dřívějším vývojovým přechodům.*
§ 2. *Přeměna relativní formy hodnoty ve formu ceny.*
§ 3. *Prostá zbožní forma je tajemství peněžní formy.*

A tím to končí!

Tvůj
K. Moro

Nezapomeň napsat pár řádek Borkheimovi, než odjedeš, aby nemohlo dojít k nějakému „nedorozumění".*

Co se týče *anglického překladu***, snažím se sehnat v Londýně člověka, který *slušně platí*, abychom jak Moro*** jako překladatel,

* Viz tento svazek, str. 369.
** prvního dílu „Kapitálu" (viz tento svazek, str. 365).
*** Samuel Moore.

tak já jako autor dostali každý, co mu náleží. Jestli se to podaří, musí z toho dostat *svůj* podíl i paní Lizzy (musíš mi tentokrát to potěšení dopřát — ale zatím je to ještě ve hvězdách) v podobě toalety z Londýna. Mám nějaké vyhlídky, neboť pánové Harrison a spol. touží po tom, aby mohli knihu prostudovat *anglicky*.[178] Eccarius jim samozřejmě řekl, že je mým skromným žákem — (*jeho* kritika Milla[374] jim, dosud věřícím v Milla, ohromně imponovala) — a že pan prorok extrakt této moudrosti právě teď publikuje, resp. dává do tisku v Německu.

Zpráva o fenianech se mi úplně hnusí.[363] Ti bídáci vychvalují jako *anglickou* humanitu to, že se s politickými vězni *nezachází hůř* než s vrahy, lupiči, padělateli a pederasty! A ten O'Donovan Rossa, je to ale „divný člověk", když nechce — on, který byl odsouzen pro velezradu — lézt svým zavilým nepřátelům do zadku! „Divný člověk", opravdu! Sami Prušáci by sotva kdy mohli být byrokratičtější než tyhle prodloužené ruce té ufňukané báby*, tenhle Knox (čti Ox**) a Pollock (buldok), kteří samozřejmě pokládají za spolehlivé výpovědi podřízených „bachařů". Jestliže nevěříte bachařům, uvěříte snad — policejnímu řediteli Wermuthovi!

Paní O'Donovanová Rossová, když odjížděla do Ameriky, napsala Internacionále velmi lichotivý a velmi přívětivý dopis.***

Vztek „Severoněmeckého" Bismarckova orákula nad Stanleyho, resp. Derbyho výroky o lucemburské smlouvě mi zas spravil náladu.[375] Ten pitomec Brass tomu říká novota! Palmerston vytyčil jednou provždy zásadu, že všeobecnými smlouvami berou na sebe státy jen *právo*, ale rozhodně ne *povinnost* intervence. Co by jinak zbylo ze závazků, které, pokud jde o *Polsko*, převzala *Anglie* na vídeňském kongresu vůči Prusku i Rusku, a Francie rovněž?

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Walpola.
** Vůl.
*** Viz tento svazek, str. 216–217.

160

Marx Engelsovi

do Hannoveru[23]

[Londýn] 20. července 1867

Milý Engelsi,

píšu Ti narychlo tyto řádky a doufám, že Tě zastihnu ještě v Hannoveru.[376] Jde o velmi naléhavou věc. Starý Lafargue* pozval mé 3 dcery (odjíždějí zítra se sekretářem**) do Bordeaux, odkud pojedou s ním a s jeho ženou do lázní k moři. Nemohl jsem to odmítnout tím spíš, že vzhledem k zdravotnímu stavu všech 3 dívek je toto pozvání pravým požehnáním. Slušnost však nedovoluje, abych nechal španělského sekretáře platit výdaje za cestu. Dělá to (za cestu tam a zpět) asi 30 liber št., musel jsem mu je tedy dát. Kromě toho se musely vyzvednout ze zastavárny jejich hodinky, šaty atd. Tak se rozkutálelo těch 45 liber št., které jsem měl v rezervě na nájemné k 3. srpnu. *(Směnka na mé jméno.)*

Nevím si rady, a tak Ti píšu. Jestliže Tě ten dopis zastihne, napiš mi ihned a přilož *lístek pro Borkheima*, aby mi ty peníze půjčil.

V Německu si přečti „Zwölf Streiter der Revolution. Von Gustav Struve und Gustav Rasch". Najdeš tam v oddílu o „bojovníku za revoluci" Freiligrathovi další proradnost tohoto poctivce proti nám.***

Tvůj
K. M.

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* François Lafargue.
** Paulem Lafarguem.
*** Viz tento svazek, str. 637.

161

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 10. srpna 1867

Milý Frede,

přikládám krásný dopis od Dronka, který jsem dostal dnes z Manchesteru. Potřeboval asi 14 dní na to, aby mi dal dobrou radu, že mám „prodávat" víno a kávu, abych byl s to krýt výdaje za zásilky!

Jinak tu dnes zas byl ten malý Francouz a vyhrožoval mi, že napíše starému Lafarguovi*. Uklidnil jsem ho slibem, že své peníze dostane v úterý ráno, to bylo to jediné, co jsem mohl udělat.

Balík „*Courrier français*" a 2 „Diplomatic Review", které Ti dlužím, odešlu v pondělí.

Salut.

Tvůj
K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* François Lafarguovi.

162

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 11. srpna 67

Milý Mouřeníne,

přikládám pětilibrovou bankovku, kterou jsem si naštěstí včera vyzvedl a která teď uspokojí Tvého Francouze. Přikládám také Dronkův dopis. Mrňous se tedy se svými spekulačkami dostal do pěkné bryndy. Obávám se, že má-li se zbavit svých závazků, pokud jde o Barnediho akcie, že se nevyhne konkursnímu soudu. Má to chudáček těžké: napřed proces kvůli pojištění, a teď tyhle rány. Ale jeho agentura mu přece jen zůstane a s ní a s trochu menším zápalem pro spekulace se může brzy zas postavit na nohy.

Dočetl jsem zběžně až po arch 32* a napíšu Ti o tom až později; množství příkladů v této části zastírá — při prvním zběžném pročtení — poněkud souvislost. Jsou tam ale moc pěkné věci, a kapitál a jeho sykofanti Ti budou navěky vděční.

Na zpáteční cestě jsem zažil ještě takovéhle potěšení: okénko vagónu prorazila kulka a proletěla vagónem ani ne 12 palců od mých prsou; to nějaký dobrovolec chtěl zas jednou dokázat, že se mu nemá svěřovat střelná zbraň. To je ta nejpodivuhodnější železniční nehoda, jakou jsem kdy zažil.

Lizzie měla také dost špatnou zpáteční cestu, říká, že už nikdy nepojede po moři.

Srdečně zdravím Tvou ženu.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* prvního dílu „Kapitálu".

163

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 14. srpna 1867

Milý Frederiku,

jak vidíš z přílohy, hrozí mi exekuce, jestliže do příštího pátku nezaplatím daně (celkem 11 liber št. 9 pencí). Dál musím koncem tohoto týdne zaplatit 1 libru št. 15 pencí za úroky v zastavárně, jinak věci propadnou. Píšu Ti o všech těch svízelích teprve teď, protože jsem se napřed — bohužel marně — pokoušel sehnat peníze v Londýně.

Tys mi letos poslal spoustu peněz a nebyl bych tedy v takové tísni, kdybych neměl od dřívějška přes 200 liber št. dluhů. Má-li se to dát do pořádku a nemám-li Tě stále tak strašně obtěžovat, musím naprosto nutně sehnat nějakou půjčku ještě někde jinde, i kdybych měl kvůli tomu jet znovu na kontinent. Ale dokud není dokončen tisk*, nemohu se ani hnout. Dnes jsem dostal 48. arch. Tento týden bude tedy celá ta piplačka hotová.

Salut.

Tvůj
K. M.

Poprvé otištěno v knize
„Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* prvního dílu „Kapitálu".

164

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 15. srpna 1867

Milý Mouřeníne,

přikládám 3 5librové bankovky I/V 65 551 Manchester
" 65 113 29. led. 1866
" 44 954

a posílám zpátky daňový předpis. Za *těchto* okolností je *velmi důležité*, aby se Borkheimovi zatajilo, že jsem se vrátil, abych mu mohl zaplatit teprve co nejpozději v *září*, jinak na tom budu mizerně, protože jistě chápeš, že tady musím právě na začátku nového pololetí platit spoustu účtů. K tomu ještě, protože ceny příze poklesly, musíme při bilanci odhadovat sklad asi o 2500 liber št. níž, než byly ceny v době, kdy jsem odjížděl. To je taky moc příjemné!

Kdy chceš dostat zpátky část archů*? Schorlemmer mě prosil, abych mu je dával postupně, jak s nimi budu hotov, ale to samozřejmě závisí na Tobě. Pročetl jsem to teď (zběžně) až do konce a vidím přece jen, že druhý díl je také ještě *velmi nutný*, a čím dřív ho dokončíš, tím líp. Teď to ještě jednou celé projdu, tj. to teoreticštější. Lidé se budou divit, až uvidí, jak hravě se „tímto způsobem" dají vyřídit ty nejobtížnější věci, jako Ricardova teorie zisku[377].

Pozdravuji srdečně Tvou ženu.

Tvůj
B. E.

Lupus se narodil 21. června 1809 v Tarnówě, zemřel 9. května 1864.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* prvního dílu „Kapitálu".

165

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] ve 2 hodiny v noci 16. srpna 1867

Milý Frede,

právě jsem dokončil korekturu *posledního* (49.) *archu* knihy*. Dodatek — *forma hodnoty* — *tištěný drobným písmem*, zabírá $1^1/_4$ archu.[368]

Rovněž *předmluvu* jsem včera zkorigovanou poslal zpátky. *Tento díl* tedy *je hotov*. Jedině **Tobě** vděčím za to, že to bylo možné! Nebýt toho, že ses pro mne tak obětoval, nebyl bych nikdy mohl udělat ty spousty práce ke 3 dílům. Objímám Tě a mnohokrát Ti děkuji!

Přikládám 2 archy obtahu načisto.

Těch 15 liber št. jsem dostal a mnohokrát Ti děkuji.

Salut, milý, drahý příteli!

Tvůj

K. Marx

Obtahy načisto budu potřebovat zpátky, *teprve až vyjde celá kniha*.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* prvního dílu „Kapitálu".

166

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 23. srpna 1867

Milý Mouřeníne,

dostal jsem se dosud asi tak k archu 36* a gratuluji Ti k tomu naprosto dokonalému způsobu, jak ty nejspletitější ekonomické problémy prostě a takřka hmatatelně objasňuješ jen tím, že je stavíš a zařazuješ do správné souvislosti. Gratuluji rovněž k tomu po věcné stránce opravdu skvělému podání vztahu mezi prací a kapitálem — v celé souvislosti a komplexnosti tady poprvé. Také jsem měl velkou radost z toho, jak ses vpravil do technologické terminologie, to pro Tebe bylo jistě hodně obtížné a trochu jsem z toho měl strach. Několik drobných přepsání jsem opravil na okraji tužkou, také jsem si troufl provést několik úprav textu. Jak jsi ale mohl nechat *vnější* rozdělení knihy takové, jaké je! 4. kapitola má skoro 200 stran a je rozdělena jen na 4 části označené nadpisy tak slabě tištěnými, že je skoro není vidět. Přitom je myšlenkový sled neustále přerušován příklady, a bod, který se měl těmito příklady ilustrovat, není na konci *ani jednou* shrnut, takže z příkladu k jednomu bodu spadne člověk pokaždé rovnou doprostřed dalšího. Je to strašně únavné a také to mate, nedává-li se opravdu dobrý pozor. Tady by bylo rozhodně namístě víc to rozčlenit do pododdílů a víc zdůraznit hlavní úseky;[378] pro anglické vydání se to rozhodně musí udělat. V tomto podání (totiž kooperace a manufaktury) mi ostatně některé body nejsou zatím docela jasné, nemohu přijít na to, kterých fakt se týká výklad, podaný jen obecně. Podle *vnější* formy podání se zdá, že tato

* prvního dílu „Kapitálu".

4. kapitola byla také napsána nejrychleji a ze všech nejméně propracována. Ale to všechno nic neznamená, hlavní je, že se pánům ekonomům nikde neukazuje nějaká slabina, kudy by mohli udělat průlom; jsem opravdu zvědav, co pánové řeknou, není tu nic, čeho by se mohli chytit. Lidé jako Roscher si to už budou umět vynahradit, ale pro lidi tady v Anglii, kteří nepíší pro tříleté děti, je to přece jen něco jiného.

Až mi budeš moci poslat zase nějaké archy, uděláš mi velkou radost, akumulaci bych si rád přečetl vcelku.[379]

Srdečné pozdravy Tvé ženě. Kdy se vrátí děvčata?

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

167

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 24. srpna 1867

Milý Frede,

od té doby, co jsem Ti poslal ty poslední 2 obtahy načisto*, jsem žádné další nedostal. Zuřím na Meissnera. Zřejmě *zadržel* to, co mu Wigand poslal, aby mohl poslat *všechno najednou* a ušetřil 4 pence za porto!

Tenhle Meissner mi minulý týden napsal, že zvlášť vytiskne část mé předmluvy (a vybral fakticky *to pravé*) a že ji rozešle německým novinám. Napsal jsem mu, aby mi ihned poslal několik výtisků. Počítal jsem s tím, že *Ty* to přeložíš do *angličtiny* (dám to pak do „*Bee-Hive*", který čtou Mill, Beesly, Harrison atd.), Lafargue s Lauřinou pomocí do franštiny pro „*Courrier français*" a konečně jeden výtisk bych poslal svému dopisovateli do Ameriky.[380] Meissner, aby ušetřil ty 4 pence, neposlal *nic*. Pošle to všechno najednou. Tím se ale ztratí *spousta času!*

To nejlepší na mé knize je 1. (na tom závisí *veškeré* pochopení faktů) *dvojaký charakter práce*, zdůrazněný hned v *první* kapitole, podle toho, zda se vyjadřuje v užitné hodnotě nebo ve směnné hodnotě; 2. pojednání o *nadhodnotě nezávisle na jejích zvláštních* formách, jako jsou zisk, úroky, pozemková renta atd. To se ukáže zejména v druhém dílu. Jak se o těchto zvláštních formách pojednává v klasické ekonomii, která je neustále směšuje se všeobecnou formou, to je mišmaš.

Svoje desiderata, námitky, dotazy atd. *vepiš* prosím Tě do

* prvního dílu „Kapitálu".

obtahů načisto. Je to pro mne velice důležité, protože dříve či později počítám s 2. vydáním.[378] Co se týče kapitoly IV, hodně jsem se zapotil, než jsem přišel na *věci samy*, tj. na jejich *souvislost*. Potom, když už to bylo, hrnuly se při posledním *zpracování* jedna Modrá kniha[301] za druhou, a já jsem byl nadšen, když jsem viděl, jak fakta plně potvrzují moje teoretické závěry. A konečně, je to psáno s karbunkly a za denního náporu věřitelů!

Při závěru 2. knihy *(proces oběhu)*, který *teď* píšu,[381] se na Tebe musím znovu, jako už před mnoha lety, obrátit s jedním dotazem!

Fixní kapitál se má nahradit in natura dejme tomu za 10 let. Mezitím se jeho hodnota navrací po částech a postupně, jak se prodává zboží, které bylo s tímto kapitálem vyrobeno. Tyto postupně narůstající úhrady za fixní kapitál je nutno použít k jeho nahrazení (k opravám apod. se tu nepřihlíží) teprve tehdy, když je mrtvý ve své látkové formě, např. jako stroj. Ale *do té doby* má kapitalista tyto postupně se vracející úhrady v rukou.

Před mnoha lety jsem Ti napsal, že se mi zdá, že se takto vytváří jakýsi *akumulační fond*, protože kapitalista přece vracející se peníze *do té doby*, než jimi *nahradí* fixní kapitál, *používá*. V jednom dopise ses jaksi zběžně vyjádřil proti tomu.[382] *Později* jsem objevil, že MacCulloch tento *umořovací fond* líčí jako *akumulační fond*. V přesvědčení, že MacCulloch nikdy nemůže přijít na něco správného, jsem to nechal plavat. Jeho *apologetický* záměr, který přitom sledoval, vyvrátili už malthusovci, ale *i oni tento fakt připouštějí*.[383]

Ty jako továrník musíš přece vědět, co děláte s těmi úhradami za fixní kapitál *do* té doby, než se musí nahradit *in natura*. A tak mi musíš tenhle bod (ne teoreticky, ale *čistě prakticky*) zodpovědět.

Salut.

Tvůj
K. M.

(Salut paní Lizzy!)

Děti jsou ještě v Royanu u Bordeaux.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

168

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 26. srpna 1867

Milý Mouřeníne,

k otázce fondu náhrady zítra podrobně s příslušnými výpočty. Musím se totiž ještě zeptat několika továrníků, je-li náš způsob všeobecný, nebo jen výjimkou. Jde totiž o to, je-li při 1000 librách št. původních nákladů na stroje, když se v 1. roce odepisuje 100 liber št., pravidlem odepisovat v 2. roce 10 % z *1000* liber št., nebo z *900* liber št. atd. My odepisujeme z 900, a tím celá věc pokračuje samozřejmě do nekonečna, alespoň teoreticky. To značně ztěžuje výpočty. Jinak je ale nesporné, že továrník *používá* fondu náhrady, přinejmenším ho má k dispozici, *průměrně* po $4^1/_2$ roku, než jsou stroje opotřebovány. To se však započítává takřka jako jakási záruka proti normálnímu opotřebování, čili továrník říká: předpoklad, že stroje se úplně opotřebují za 10 let, je správný jen přibližně, tj. za předpokladu, že dostávám fond náhrady hned od počátku v 10 ročních splátkách. Propočty rozhodně dostaneš, ta věc, co se týče ekonomického *významu*, mi není docela jasná, nechápu, jak by továrník mohl takovýmto nepravdivým předstíráním šidit ostatní podílníky na nadhodnotě, resp. poslední konzumenty — natrvalo. Navíc se na stroje odepisuje zpravidla $7^1/_2$ %, předpokládá se tedy, že opotřebování nastává přibližně za 13 let.

Moore posílá v příloze svou fotografii a připomíná Ti, že jsi mu slíbil svoji, netrpělivě ji očekává.

Kapitola o akumulaci je báječná.[379]

Tvůj *B. E.*

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

169

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 27. srpna 1867

Milý Mouřeníne,

přikládám dvě tabulky s výpočty o strojích, které Ti to úplně objasní. Pravidlem je, že se každým rokem něco odpisuje z původní částky, obvykle $7^1/_2$ %, ale v zájmu jednoduchosti výpočtů jsem ponechal 10 %, což u některého stroje není ani příliš mnoho. Tedy např.

1860	1. ledna pořízeno za	£ 1000
1861	1. ledna odpis 10 %	£ 100
		£ 900
	nově pořízeno za	£ 200
		£ 1100
1862	1. ledna odpis 10 % z 1200 £ (1000 £ + 200 £)	£ 120
		£ 980
	nově pořízeno za	£ 200
		£ 1180
1863	1. ledna odpis 10 % z 1000 £ + 200 £ + 200 £	£ 140
	atd.	£ 1040

V tabulce čís. 1 dále předpokládám, že továrník ukládá odepisované částky *na úrok;* pak v den, kdy musí nahradit staré stroje

novými, má místo 1000 liber št. 1252 liber št. 11 šil. Tabulka čís. 2 předpokládá, že tyto peníze rovnou, rok co rok, vydává za nové stroje. Jak dokazuje poslední sloupec, kde je uvedena hodnota všeho, co bylo pořízeno, kolik tato hodnota činí na konci těch 10 let, nemá pak továrník stroje v *hodnotě* větší než 1000 liber št. (a ani nemůže mít víc, protože vkládal jen opotřebovanou *hodnotu*, a *úhrnná* **hodnota** strojů tedy nemůže tím procesem vzrůst), ale každým rokem rozšiřoval svou továrnu a po těch 11 letech pracoval v průměru se stroji, které stály při pořizování 1449 liber št., tedy vyrobil a vydělal daleko víc než při původních 1000 librách št. Dejme tomu, že je to majitel přádelny a že každá libra št. představuje jedno vřeteno včetně předpřádacího stroje, v tom případě spřádal v průměru s 1449 vřeteny místo s 1000 a po opotřebování původních 1000 vřeten vstupuje 1. ledna 1866 do nového období s 1357 vřeteny, která si mezitím pořídil a k čemuž z odpisu za rok 1865 přistupuje dalších 236 vřeten, tedy s 1593 vřeteny. Ze zálohy na odpisy byl tedy s to — se starým strojovým zařízením a aniž do znovuzřizování vložil jedinou grešli ze svého *vlastního zisku — zvětšit* strojové zařízení o 60 %.

V obou tabulkách se nepřihlíží k opravám. Při 10 % odpisu by měl stroj krýt náklady na svou opravu, tj. měly by v něm být zahrnuty. Na věci to také nic nemění, protože buď jsou v těch 10 % zahrnuty, anebo odpovídající měrou prodlužují životnost stroje, což vychází nastejno.

Doufám, že v tabulce čís. 2 se vyznáš, jinak napiš, mám tu od ní opis.

Spěchám.

Tvůj

B. E.

I. Továrník ukládá fond obnovy na 5% úrok

1856	1. ledna pořízeno strojů za . . .	£ 1000	
1857	1. ledna odepsáno 10 % na opotřebování		£ 100
1858	1. ledna odepsáno 10 % na opotřebování	£ 100	

	Úroky z £ 100 . . .	£ 5	£ 105	
			£ 205	
1859	1. ledna úroky z £ 205	£ 10,5		
	odepsáno 10 %	£ 100	£ 110,5	
			£ 315,5	
1860	1. ledna úroky z £ 315,5	£ 15,15		
	odepsáno 10 %	£ 100	£ 115,15	
			£ 431	
1861	1. ledna úroky z £ 431	£ 21,11		
	odepsáno 10 %	£ 100	£ 121,11	
			£ 552,11	
1862	1. ledna úroky z £ 552,11 . . .	£ 27,13		
	odepsáno 10 %	£ 100	£ 127,13	
			£ 680,4	
1863	1. ledna úroky z £ 680,4	£ 34		
	odepsáno 10 %	£ 100	£ 134	
			£ 814,4	
1864	1. ledna úroky z £ 814,4	£ 40,14		
	odepsáno 10 %	£ 100	£ 140,14	
			£ 954,18	
1865	1. ledna úroky z £ 954,18 . . .	£ 42,15		
	odepsáno 10 %	£ 100	£ 142,15	
			£ 1097,13	
1866	1. ledna úroky z £ 1097,13 . . .	£ 54,18		
	odepsáno 10 %	£ 100	£ 154,18	
	Výsledek na konci 10 let		£ 1252,11	

čili 1. ledna 1866 místo opotřebovaných £ *1000* ve strojích je tu £ *1252,11* v hotovosti.

II. Fond obnovy se každoročně znovu investuje do strojů

		Nově investováno	Procento opotřebování	Hodnota 1. ledna 1866
1856	1. ledna pořízeno strojů	£ 1000	100 %	£ —
1857	1. ledna odpis 10 % nově investován	£ 100	90 %	£ 10
1858	1. ledna odpis 10 % z £ 1000 £ 100			
	ze £ 100 £ 10	£ 110	80 %	£ 22
		£ 210		
1859	1. ledna odpis 10 % z £ 1000 £ 100			
	z £ 210 £ 21	£ 121	70 %	£ 36
		£ 331		
1860	1. ledna odpis 10 % z £ 1000 £ 100			
	£ 331 £ 33	£ 133	60 %	£ 53
		£ 464		
1861	1. ledna odpis 10 % z £ 1000 £ 100			
	£ 464 £ 46	£ 146	50 %	£ 73
		£ 610		
1862	1. ledna odpis 10 % z £ 1000 £ 100			
	£ 610 £ 61	£ 161	40 %	£ 97
		£ 771		
1863	1. ledna odpis 10 % z £ 1000 £ 100			
	£ 771 £ 77	£ 177	30 %	£ 124
		£ 948		
1864	1. ledna odpis 10 % z £ 1000 £ 100			
	£ 948 £ 95	£ 195	20 %	£ 156
		£ 1143		
1865	1. ledna odpis 10 % z £ 1000 £ 100			
	£ 1143 £ 114	£ 214	10 %	£ 193
		£ 1357		
1866	1. ledna odpis 10 % z £ 1000 £ 100			
	£ 1357 £ 136	£ 236	0 %	£ 236

Nominální hodnota nových strojů . . . . £ 1593
Reálná hodnota nových strojů. . . . . £ 1000

Při 1 £ za vřeteno pracoval:

1856	s 1 000	vřeten		přenos	9 486 vřeten
1857	s 1 100	"			
1858	s 1 210	"	1863	s 1 948	"
1859	s 1 331	"	1864	s 2 143	"
1860	s 1 464	"	1865	s 2 357	"
1861	s 1 610	"	Za 11 let . .	15 934	vřeten
1862	1 771	"	Průměrně . .	1 449	vřeten
přenos	9 486	vřeten			

a roku 1866 začíná s 1 357
236
1 593 vřeteny.

Poprvé otištěno v knize
„Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

170

Marx Engelsovi

do Manchesteru[23]

[Londýn] 31. srpna 1867

Milý Frede,

oba Tvoje dopisy s výpočty jsem dostal. Díky.

Do *příštího úterka* (3. září) musím zaplatit dvěma mizerným hokynářům 4 libry št., oběma jen jako splátku. Zdá se mi, že letos jsou ti lidé neodbytnější než kdykoli předtím.

Děti se vrátí v neděli (ráno) příští týden. Byl bych rád, kdyby tam byly zůstaly ještě déle. Měly se tam krásně. Ale Lafargue musí zpátky do školy. (Zlobí se vždycky, když se ho ptám: Jdete do školy?)

Na kongres v Lausanne (Internacionály)[384] pojedou odsud: Eccarius, Lessner, Dupont. Kromě toho předseda stužkařů z Coventry* a p. A. Walton (z Walesu). Eccarius získal — po dotazu u „*Times*" — řádné zpravodajství o kongresu pro tento list.

Podle všech zpráv z Paříže to s Bonapartem vypadá moc vachrlatě.

Salut.

Tvůj
K. M.

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Daniel Swan.

171

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 1. září 1867

Milý Mouřeníne,

právě mi splatili hrozně starý dluh 5 liber št., s kterými jsem už nepočítal, a tak Ti mohu tuto částku zítra, jakmile si vyberu šek, poslat. Jinak bych na tom byl dost špatně, vzhledem k tomu, že mě čeká splacení 45 liber št. Borkheimovi. Jak to vypadá s Borkheimem, je už zpátky? Teď to mohu vyrovnat a chtěl bych to udělat.

Těch 8 archů* jsem dostal a děkuji. Teoretické partie skvělé, výklad historie vyvlastňování rovněž. Ale ta vsuvka o Irsku je udělána hrozně narychlo a materiál není dostatečně zpracován. Při prvním pročtení často přímo nesrozumitelné. Víc o tom, až se na to podívám důkladněji. Přímo brilantní je resumé o vyvlastnění vyvlastňovatelů, to zapůsobí.[385]

Dobře, že se ta kniha „odehrává" takřka jen v Anglii, jinak by se uplatnil § 100 pruského trestního zákoníku: „Kdo... podněcuje příslušníky státu ke vzájemné nenávisti nebo k vzájemnému pohrdání" atd. — a následovala by konfiskace. Stejně se zdá, že Bismarck potřebuje zinscenovat nějakou malou kampaň naoko proti dělníkům. V Erfurtu nebo někde tam poblíž byli obviněni z velezrady nějaký lassallovský básník, knihtiskař a nakladatel a v Elberfeldu byla dokonce zkonfiskována jakási slátanina šlechetného Schweitzera.[386] Zákaz Tvé knihy v Prusku by tedy patrně byl možný, ale za nynějších poměrů rozhodně neúčinný.

Tvůj *B. E.*

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* prvního dílu „Kapitálu".

172

Engels Marxovi

do Londýna[387]

Manchester 2. září 1867

Milý Mouřeníne,

přikládám 5librovou bankovku. Sešit „Transactions" Královské společnosti jsi snad dostal. Můžeš mi poslat ty slíbené „Free Press" z července a srpna?

V Paříži to vypadá, jak se zdá, všelijak; vzpomínky na roky 1829 a 1847, s nimiž začal Girardin,[388] se objevují denně v novinách, a z kajícnického projevu v Lille[389] vyplývá, jak se zdá, že v jižním Německu a v Rakousku se nedá nic dělat zřejmě jen proto, že Rakousko je *právě teď*, kdy by je on* mohl potřebovat, na huntě. „Proto také" je jen „slabým vládám" vlastní metoda, že řešení vnitřních potíží oddalují s pomocí vnějších kolizí. Navíc to věčné připomínání „mého syna"** nevyjadřuje, myslím, příliš velkou důvěru v životnost „otce", quem nuptiae demonstrant***. Pospěš si s druhým dílem†, brzy se může něco seběhnout.

V sobotu se mi dostaly do rukou jedny kalifornské noviny, podle nichž se tam ve stavebnictví zřejmě ohromně rozmohlo hnutí za 8hodinový pracovní den. Zaměstnavatelé proti tomu vytvářejí sdružení pro 10hodinový pracovní den a hrozně si naříkají. V souvislosti s tímto hnutím za 8hodinový pracovní den byly zrušeny smlouvy za $1^1/_2$ miliónu dolarů.[390]

* Ludvík Bonaparte.
** Eugèna Bonaparta.
*** který se jím stal na základě sňatku.
† „Kapitálu".

Gumpert se vrátil a říká, že v Hesensku-Kaselsku mají na Prušáky stejný vztek jako v Hannoversku, i když ho nedávají tak najevo. Kdyby odešlo vojsko, ihned by tam všechny „Prušáky" pobili. Prusové mimo jiné zkonfiskovali v Kasselu důstojnickou vdovskou a penzijní pokladnu, na kterou *důstojníci povinně přispívají*. V Hannoversku se mu to zdálo ještě strašnější než mně.

Kugelmann by se chtěl také zúčastnit lausannského kongresu[384], a to jako pozorovatel, snad by bylo dobré sdělit to Eccariovi. Se Schorlemmerem, který odjel včera (přes Grimsby), se patrně setká ve Frankfurtu na přírodovědeckém kongresu. Moore pojede asi za 3 týdny do Duryňska a bude se tam 6 týdnů učit německy; poslal jsem ho tam, aby se dostal mimo trasu britských turistů.

Srdečně zdravím.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

173

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 4. září 1867

Milý Frede,

těch 5 liber št. jsem dostal a děkuji za ně.

Borkheim mi před několika dny napsal z Bernu a poslal mi koncept řeči,[391] kterou chce pronést na mírovém kongresu v Ženevě,[392] abych mu k ní „laskavě udělal poznámky". Přál si, abys mu také Ty pomohl. Podle naší úmluvy jsem mu napsal, že ses ještě nevrátil. Ty peníze můžeš ale poslat jeho společníkovi *Schylerovi*, 65 Fenchurch Street. Nejde však o 45 liber št., nýbrž o 50. Když jsem se na to díval, zjistil jsem, že směnka zní na 48 liber št., a na to mi Borkheim řekl, že mi může dát docela dobře celých 50 liber št. Nenapsal jsem Ti to dříve, protože jsem den co den čekal na slíbené peníze a chtěl jsem těch 50 liber št. zaplatit sám.

Přikládám:

1. poslední tiskové archy*.

2. Dvě „Diplomatic Review" a jedno číslo „Courrier français".

Co se týče posledních archů, vytiskli — *proti mému příkazu* — *doplněk k poznámkám*[393] *velkým* písmem a *dodatek o formě hodnoty*[368] *malým* písmem. Udělali to patrně proto, aby kniha neměla ani míň, ani víc než 50 archů. Meissner udělal podle mého názoru hroznou chybu, když zvýšil prodejní cenu ze 3 tolarů na 3 tolary 10 stř. grošů. Je ovšem také možné, že dostal dodatečně ještě tolik pevných objednávek, že postupoval z obchodního hlediska správně.

* prvního dílu „Kapitálu".

Chtěl bych Ti vysvětlit ten článek v „*Courrier français*" (po přečtení mi ho *pošli zpátky*), který se jmenuje „*Podmínky míru*".

Jak víš, mluvil jsem v generální radě proti tomu, abychom se připojili k těm mírovým chvastounům. Moje řeč trvala asi $^1/_2$ hodiny. Eccarius jako zapisovatel dal zprávu do „*Bee-Hive*", ocitoval však jen několik mých výroků. Přetisk v „*Courrier*" vynechává zase výroky o nutnosti armád vzhledem k Rusku a o *zbabělosti* těch lidí.[394] Přesto ale vyvolala ta věc mnoho rámusu. Ti hlupáci kolem mírového kongresu (jejich agentem v Londýně je pan de Colleville) úplně *změnili* svůj původní program a do nového, který je mnohem demokratičtější, propašovali dokonce slova o „souladu ekonomických zájmů se svobodou", mnohomluvnou frázi, která může znamenat třeba také jen *svobodu obchodu*. Bombardovali mě přípisy a byli dokonce tak drzí, že mi poslali přiložený plátek s novým programem. Drzost je, že mě v adrese nazývají „členem ženevského atd. kongresu". „*Courrier*", jejich nejčilejší zastánce v Paříži, se s nimi — jak z toho uvidíš — rozchází. „Courrier" také po soukromém dopise, který jsem asi před 14 dny napsal Vermorelovi* (ani ho neznám), změnil svou politiku vůči Rusku.

Hlavní ale bylo, že tihle velcí páni z mírového kongresu, Victor Hugo, Garibaldi, L. Blanc atd., neobyčejně vznešeně ignorovali naše Mezinárodní sdružení. Teď jsem je přinutil, aby nás uznali jako sílu.

Z *Neapole* jsem dostal první 2 čísla listu „*Libertà e Giustizia*". V čísle I se prohlašují za *náš orgán*. Dal jsem je Eccariovi s sebou, aby je předložil kongresu. Číslo II Ti pošlu, velice pěkně se tam navážejí do *Mazziniho*.[395] Myslím si, že v tom má prsty Bakunin.

Co se týče konfiskace a zákazu mé knihy**, je přece něco jiného zakázat volební letáky, nebo knihu o 50 arších, která vypadá tak učeně a obsahuje dokonce řecké poznámky. To by ovšem nebylo nic platné, kdybych si k tomu, abych ukázal, v jakých poměrech žijí zemědělští dělníci, zvolil místo 12 anglických hrabství 12 pruských krajů. Myslím si také, že si to pan Bismarck dobře rozmyslí, než aby proti své vládě vyvolával moje výpady z Londýna a Paříže.

* Viz tento svazek, str. 639.
** Viz tento svazek, str. 392.

Ostatně, jaké jsou poměry v Prusku, to ukazuje toto prohlášení *O. Hübnera*, ředitele *ústředního statistického archívu*, v přípisu adresovaném jeho voličům:

„Lid nese už příliš velké břemeno. Kromě zbrojních továren jsou už téměř všechny živnosti na dně, o každý sebemenší úřad se ucházejí stovky hladových, ve městech je stále víc neobsazených bytů a obyvatel, kteří nemohou zaplatit nájemné, statky a domy se hromadně prodávají v nucené dražbě, chudobince jsou obléhány *zmrzačenými vítězi* a lidmi bez práce, nikde žádná důvěra v přítomnost či budoucnost a ti nejchudší si uvědomují, že *chudák musí za služby státu zaplatit víc, než začí stojí.*“

V Berlíně neprosadila vláda ani nacionálně liberální strana jediného kandidáta.[396] Jací korunovaní volové jsou ale pokrokáři, kteří teď tvoří krajní levici, o tom svědčí mj. tento výňatek z jejich „nejradikálnějšího“ orgánu, *„Zukunft“*: „Celého anglického národa se zmocňuje *uniformující snobství*, kterému je nepohodlná jakákoli osobní aktivita... *Totéž snobství* se neustále domáhá *zkrácení pracovní doby* a z moci tradeunionů zakazuje *přesčasovou práci*!“ Je to vůbec možné! Na mou věru, ve srovnání s německým tiskem je pařížský tisk i teď ještě hotový obr!

Tvůj
K. Marx

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx“, sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

174

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 7. září 1867

Ve spěchu.

Milý Frede,

přikládám dopis od Lessnera. „Gazette de Lausanne" jsem už měl.[397] „*Times*" Eccaria hanebně proškrtávají.[398] Zároveň Ti posílám nejnovější „Diplomatic Review" a čísla „*Courrier français*", která vždycky potřebuji *vrátit*. „*Courrier français*" udělal z krátké noticky o Hübnerovi, kterou jsem mu poslal, nesmysl a blbost tím, že místo „tomber sous la subhastation"* (což je výraz z *Code Napoléon***) dali „tomber sous le marteau des démolisseurs"***.

Adio.

Tvůj
K. Marx

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx, sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* prodat v nucené dražbě.
** Napoleonova zákoníku.
*** dát zbourat.

175

Engels Marxovi

do Londýna

[Manchester 9. září 1867]

Milý Mouřeníne,

Chtěl jsem Ti napsat včera a dnes, ale nemohl jsem pro obchodní záležitosti. Zároveň vracím „Courriery". Vermorel je dobrý s tím svým vlivem Francouzů na kongrese, s jejich vážností a s tím, že *nepronášejí projevy*.[399] Chudák Eccarius!

Tvůj dodatek o formě hodnoty je báječný, gratuluji.* V této formě to dojde i těm, kdo se pochopení budou sebevíc bránit. Gratuluji i k předmluvě. Ale kdo dělal ten ostudný, negramotný překlad v „Bee-Hive"?[380] Proč jsi mi to neposlal a neřekl mi, co s tím chceš? Bojím se, aby Ti to neuškodilo u Beeslyho atd., aby si nemysleli, žes to dělal Ty sám.

Apropos, kudy proudí „*trans*atlantický oceán"?

Zítra víc.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 371–373.

176

Marx Engelsovi

do Manchesteru[23]

[Londýn] 11. září 1867

Milý Frede,

co se týká toho „*trans*atlantického oceánu“*, je to věc posledního korektora, aby takováto lapsus pennae opravil. Zjistil jsem, že v „*Zukunft*“ je tento krásný „mořský proud“ také přetištěn s většinou předmluvy**.

Překlad v „Bee-Hive“ je od Eccaria.[380] Myslím si, že většina chyb nepochází od něho, ale protože má nečitelný rukopis, že je způsobili korektoři „Bee-Hive“. Byl bych samozřejmě raději, kdybys to byl přeložil Ty, ale protože se Eccarius nabídl už předem a je teď spolupracovníkem „Bee-Hive“, nedalo se to tak provést.

S těmi proudhonovskými pitomci osobně sám skoncuji na příštím kongresu v Bruselu. Stále jsem si v celé té záležitosti počínal diplomaticky a nechtěl jsem *osobně* vystoupit, dokud nevyjde moje kniha a dokud naše organizace nezapustí kořeny. Dám jim co proto v oficiální zprávě generální rady (přes všechnu námahu nemohli pařížští žvanilové zabránit tomu, abychom byli znovu zvoleni).[384]

Naše organizace udělala mezitím velké pokroky. Ta bídácká „*Star*“, která nás chtěla úplně ignorovat, prohlašuje ve včerejším úvodníku, že jsme důležitější než mírový kongres[392]. Schulze-Delitzsch nemohl svému „*dělnickému spolku*“ v Berlíně zabránit, aby se k nám připojil.[400] Také ti angličtí mizerové z řad tradeunionistů,

* Viz tento svazek, str. 399.
** k prvnímu dílu „Kapitálu“.

kterým jsme byli moc „vzdáleni", spěchají k nám. Kromě „*Courrier français*" referovaly o našem kongresu Girardinova „*Liberté*", „*Siècle*", „*Mode*", „*Gazette de France*" atd. Tak to jde pěkně kupředu. A při příští revoluci, která je možná blíž, než to vypadá, budeme *my* (tj. Ty a já) mít *v rukou* tento mocný nástroj. Srovnej si s tím, čeho dosáhl Mazzini apod. za 30 let! A přitom nemáme finanční prostředky! Zato máme proti sobě intriky proudhonovců v Paříži, Mazziniho v Itálii a žárlivých Odgerů, Cremerů, Potterů v Londýně, a v Německu máme Schulze-Delitzsche a lassallovce! Můžeme být velice spokojeni!

Včera se děti s Lafarguem vrátily v pořádku a v dobré náladě. Lafargue Ti přivezl obrovský pohár (skoro 3 pinty) z křišťálového skla. Tvůj „transatlantický oceán" mu, jak se zdá, hrozně imponuje.

Chce Tě v nejbližší době, než mu znovu začnou přednášky, asi na 3 dny navštívit. Nepříjemné na tom je, že si přeje (není samozřejmě zasvěcen do tajemství mých finančních záležitostí!), abych jel s ním, a já jsem zatím nenašel žádnou vhodnou záminku, jak mu tuto pro mne neuskutečnitelnou cestu odmítnout.

Na Meissnera se strašně zlobím. Vydání knihy protáhl o celé týdny. Proč?

Salut.

Tvůj

K. M.

Přikládám 2. dopis od Lessnera.[401]

Apropos. Žebrota pro tlustého lyrika*, která — viz poslední „*Hermann*" — neprobíhá docela podle přání, měla dobré výsledky.[349] Rezolutní Katka** se už dostala pod čepec. Oznámení o zasnoubení s jakýmsi Krökerem (velice poetické jméno!) přinesla „Zukunft"!

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Ferdinanda Freiligratha.
** Käthe Freiligrathová.

177

Engels Marxovi

do Londýna[23]

Manchester 11. září 1867

Milý Mouřeníne,

zdá se, že kongres[384] tentokrát skutečně zaplavili proudhonovci, proudhonovských usnesení je víc, než je zdrávo. Dobře, že příští kongres bude v Belgii, snad se do té doby dá ještě něco udělat v severním Německu a s pomocí Angličanů postavit hráz proti tomuto přívalu. Zatím ovšem, dokud ústřední rada zůstává v Londýně, je všechno, co se tam usnese, pro kočku. Náš milý Philipp Becker udělal zase zřejmě pár svých bezděčných kopanců, které se musí starému agitátorovi prominout, když nemá nad sebou žádné vedení.[402]

To, že zprávy pro „Times" psal Eccarius,[398] by se mělo zatajit. Když mu je takhle „zredigovali", mohlo by mu to strašně uškodit. Až bude příště zas psát pro tento list, měl by víc rozlišovat, nakolik mohou buržoazní redaktoři využít jeho humoru k zesměšnění celé záležitosti, a ne jen několika ropucháčů[49].

Jsi přece ve spojení s Vermorelem; nemohl bys tedy trochu mírnit pitomosti toho člověka, pokud jde o Německo? To už přece nejde dál, když ten blbec požaduje, aby se *Bonaparte* stal *liberálem*, buržoazním liberálem, a pak zahájil válku za osvobození Německa od Bismarckovy tyranie![403] Tihle ropucháči, kteří, i *kdyby* provedli revoluci, by na Německo museli jít velmi jemně, si myslí, že po mírném liberálním obratu budou snad moci hrát znovu svou starou úlohu. Pokládám za velmi důležité, právě pro případ revoluce, aby si tito pánové zvykli jednat s námi jako se sobě rovnými. Bis-

marckismus v Německu je podle nich vrozená vlastnost Německa, která se musí vymýtit jejich intervencí, ale bonapartismus je u nich pouhá nahodilost, která se dá odstranit a změnit ve svůj opak dokonce jen výměnou ministrů.

Veliký Schweitzer byl šťastně zvolen[396] s pomocí elberfeldských a barmenských pietistů a bude teď mít příležitost proklamovat v „říšském sněmu" ve zkomolené podobě různé věci z Tvé knihy*. Můžeš na to vzít jed, že to udělá. Bude to ale jen užitečné a my z toho můžeme mít občas legraci; až kniha vyjde, může být něco takového jen prospěšné. —

Barmen mi připomíná Siebela. Je chudák zas hrozně nemocný a musí z Barmenu pryč, kam, to nevím, je možné, že nepřežije zimu. Je to s ním asi moc zlé, takže s ním ani nepočítám, že by kolem Tvé knihy vyvolal nějaký ohlas v novinách. Napsal sem zoufalý dopis.

Komise pro vyšetření násilností tradeunionů[366] tu zjišťuje samé staré známé věci, zjištěné už před 7 lety. Jestli nedokážou nic lepšího, mohou to zabalit. Jen si to představ, o cihlářství a zednictví se mluví jako o hlavních průmyslových odvětvích v Manchesteru!

Nedostatky, které tu vyšly najevo při zkoušení Chassepotovy pušky, jsou stejné jako ty, které byly zjištěny už v Berlíně, jak mi o tom už vypravoval Bölzig v Hannoveru. Tenkrát jsem si myslel, že Prusům se daly do rukou *úmyslně* špatné exempláře, teď to ale spíš vypadá, jako by na tom něco bylo; pak ale ta puška není ani z poloviny tak dobrá jako pruská jehlovka.

Zdá se, že si Meissnerovi lidé v Lipsku s vydáním knihy dávají načas. Pořád ještě nikde žádné oznámení. Co myslíš, neměl bych knihu napadnout z buržoazního hlediska, aby se to trochu hnulo? Meissner nebo Siebel už by to dostali do některých novin.[404] Co se týká toho zákazu**, sám tomu nevěřím, ale nikdy nemůžeš ručit za služební horlivost nějakého prokurátora, a kdyby už došlo k procesu, mohl bys počítat se svým přítelem Lippem.

* prvního dílu „Kapitálu".
** Viz tento svazek, str. 392 a 396.

Srdečně zdravím Tvou ženu a děvčata, která se teď už asi vrátila.

Ty „Diplomatic Review" jsem dostal, díky.

Tvůj

B. E.

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

178

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 12. září 1867

Milý Frede,

Meissnerovy průtahy jsou úplně hrozné. Na kongresu v Lausanne[384] mohl prodat řadu výtisků. Také by se tam bylo o knize* mluvilo jako o události. Já tu jeho hloupost nechápu. Tuto sobotu to budou *4 týdny*, co jsem poslal do Lipska poslední korekturu!

Tvůj plán napadnout knihu *z buržoazního hlediska* je *ten nejlepší válečný prostředek*. Pokládám ale za lepší — jakmile ta věc vyjde — udělat to prostřednictvím Siebela resp. Rittershause, a ne přes Meissnera. Ani nejlepším nakladatelům nemá člověk dovolit, aby mu viděli příliš do karet. Naproti tomu *Kugelmannovi*, který se už vrátil, bys měl napsat pár pokynů, které pozitivní stránky má zdůraznit. Jinak napáchá *hlouposti*, protože s entuziasmem se tu nevystačí. Já sám to samozřejmě nemohu udělat tak bez zábran jako Ty.

Pokud jde o Eccaria, s Tvým názorem úplně souhlasím.** Dělníkovi, zejména *dělníkovi* tak kritickému a suchému, jako je Eccarius, chybí diplomatická obratnost. Píše do „*Times*", jako kdyby psal do „Neue Rheinische Zeitungs-Revue". Ale i tak to není na škodu. Tady v Londýně se soudí: To Mezinárodní sdružení je zřejmě velmi silné, když o něm „*Times*" přinášejí zvláštní zprávy. Eccariovy posměšky se pokládají za posměšky „*Times*".[398]

To ti mizerní *francouzští Švýcaři*, velmi silně zastoupení, umož-

* prvním dílu „Kapitálu".
** Viz tento svazek, str. 402.

nili francouzským žvanilům z Paříže, aby se tak roztahovali. Největší botu udělal starý Becker.[402] Nejdřív naboural náš denní program a pak se vytasil se *svým návrhem o svobodě*.* Tím dal Pařížanům příležitost, aby smetli všecko jako velká voda.

To všecko ale nevadí. Hlavní je, že se kongres koná, a ne, co se tam děje. V naší celkové zprávě se pařížským chytrákům můžeme vysmát. K jejich velké žalosti byla prosazena rezoluce, že *ten, kdo neplatí* (a Pařížané nezaplatili ani halíř), nemůže příště vyslat delegáty. To tedy znamená dostat příště do Bruselu 20 Angličanů a 30 Němců.[405] Pokud jde o Belgičany, ti mohou delegovat jen 1 člověka za každých 500, takže nebudou moc početní. Kromě toho se dost bouří proti Pařížanům.

Notabene: Špatné je to, že nemáme v Paříži nikoho, kdo by mohl navázat spojení s dělnickými sekcemi, které jsou *proti* proudhonovcům (a tyto sekce tvoří většinu!). Kdyby byl Dupont pár týdnů v Paříži, bylo by všechno v pořádku, ale policie po něm strašně jde.

Vermorelovi ty jeho pitomosti o německé politice vyženu postupně z hlavy v soukromých dopisech.** Musím to udělat krůček po krůčku, a proto jsem schválně začal se Spojenými státy, Ruskem a Tureckem, protože to je „neutrální" území mezi Němci a Francouzi.***

Laura a Lafargue překládají právě část předmluvy pro „*Courrier français*".

Salut.

Tvůj
K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 402.
** Viz tento svazek, str. 402.
*** Viz tento svazek, str. 639.

179

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 12. září 67

Milý Frede,

posílám tento 2. dopis, protože právě přišel dopis od Eccaria.[406]

Apropos. Eccarius nemohl vědět, že L. Blanc z ženevského kongresu zdrhne proto, že prý si tam „*moji*" lidé budou dělat legraci; Jules Favre proto, že „*Courrier français*" po tom, co se sběhlo v Londýně, vzal za svou věc „třídní otázku"* (jako pomahač Cavaignacův v červnových dnech nemá Jules Favre samozřejmě čisté svědomí).

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 375—376.

180

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 12. září 1867

Milý Mouřeníne,

dopis čís. 2 od Lessnera *nebyl* přiložen. Přijede-li Lafargue, byl bych velmi rád, kdybys také přijel, protože dost dobře nevím, co bych si s tím hochem počal v době, kdy pracuji v podniku. Přijeďte pokud možno hned zítra anebo pozítří ráno, abychom mohli společně strávit sobotu a neděli, v pondělí se taky mohu spíš trochu ulejt. Ale napiš nebo zatelegrafuj předem, abych mohl opatřit ubytování (telegrafuj — kromě soboty po 11 hod. dopoledne a kromě neděle — do kanceláře).

Pro usnadnění finanční otázky přikládám 5 liber št., které — kromě nákladů na cestu sem — můžeš nechat své ženě.

O Internacionále se i tady píše v tisku mnohem uctivěji než dřív. *Všechny* zdejší noviny psaly částečně o jednání*, „Examiner & Times"** měl šosácky blahosklonný úvodník.

Nebylo by na místě, aby o zasedání ústřední rady přinášely zprávy také německé noviny? např. „*Zukunft*"; Vilémek*** by snad také ještě něco vymyslel. Kde ten šlechetník teď vlastně je?

Mezi lassallovci propukly znovu hádky. Dr. Reincke v Hagenu a Schweitzer jsou na sebe jak psi. Reincke, který chtěl být zvolen za Hagen, se spolčil s pokrokářskou klikou — Bürgersem a E. Richterem — ale z těch ani jeden neprošel.

* Lausannského kongresu.
** „The Manchester Daily Examiner & Times".
*** Wilhelm Liebknecht.

Musíme se přece jen pokusit navázat v Německu znovu přímé spojení s dělníky, to nám teď chybí, jinak jde všecko dost dobře.

O zasnoubení té, jak si to říká, *Katky**, jsem se dočetl v „Kölnische Zeitung".

O telegramech o kongresu z Německa mi musíš poreferovat ústně.

Tímto Ti vracím „Courriery". Co se týče toho plebiscitu ve Šlesviku, to je báječné, když ti osli říkají: máme *před sebou mapu*, na které Holštýn leží ve Šlesviku (nebo naopak)! Stejně nechají do Lucemburska napřed vtáhnout *spolková vojska* a pak *Holanďany* (místo samotných Lucemburčanů). A takoví lidé chtějí pak léčit nevědomost![407]

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Käthe Freiligrathová (viz tento svazek, str. 401).

181

Marx Engelsovi

do Manchesteru

(Telegram)

Londýn 13. září 1867

Odes. Karel Marx, 1, Modena Villas, Maitland Park.
Adr. Fred. Engels, Southgate, St. Mary's.
Odjezd z nádraží Euston ve 4,15 odp.

Poprvé otištěno
v Marx-Engels, Gesamtausgabe,
třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle fotokopie telegramu
doručeného Engelsovi
Přeloženo z angličtiny

182

Marx Engelsovi

do Manchesteru[23]

[Londýn] 4. října 1867[408]

Milý Frede,

od svého návratu z Manchesteru[409] jsem měl skoro až do teďka rýmu s horečkami. Nastydl jsem se při té železniční nehodě.

Protože Ti musím v tomto dopise napsat o všeličems, o veřejných i soukromých záležitostech, začnu, abych nezapomněl, *knihou**. V tabulce C bys mohl hledat nevím jak dlouho, než bys našel pokles pěstování zelenin (str. 695). Pan Wigand vytiskl *C* místo *B* (str. 690), kde je možno se dočíst, ve sloupci „*Zeleniny*", že v letech 1861—65 se přestalo obdělávat 107 984 akrů.[410] Na seznamu tiskových oprav na str. 784 ostatně uvidíš, že ho pan Wigand, aby ho mohl dostat na poslední stránku, svévolně *zkrátil* a začal až str. 292. Oddíl o Irsku je ovšem napsán velmi narychlo, při druhém vydání by se to však dalo, s pomocí několika formálních změn, dát do pořádku. Hlavní jsou fakta, která nejsou známá ani v Anglii.[385]

Od Meissnera nemám zprávy. Schabelitz říkal (z Basileje) Borkheimovi, že žádal na Meissnerovi na každých 5 výtisků, které objednal za hotové, 5 *výtisků do komise*, ale Meissner mu odpověděl, že jich nemá dost, aby mu jich mohl dát do komise tolik. Od Meissnera to ovšem může být také jen diplomatický manévr. Z přiložených řádek od Liebknechta (který nám mimochodem dělá čest svým prvním vystoupením v říšském sněmu[411], viz „*Zukunft*", čís. 229 z 21. října) je vidět, že Meissner neprovedl *všechno* přesně.

* prvním dílem „Kapitálu".

Bylo dohodnuto, že pošle 1 výtisk Liebknechtovi a 1 redakční výtisk dr. Weissovi („Zukunft“).

Profesor Beesly se už vrátil, brzy mi dá o sobě vědět. A co Siebel, rád bych věděl, dostal-li ty výtisky, 1 pro sebe, 1 pro Rittershause? a co ten pro to udělal?

Ad vocem Vogt: V přiloženém Kugelmannově dopise se dočteš něco o Vogtovi.[412] Když Kugelmann odjel a ta banda si myslela, že Borkheim je také už za horami, konala se poslední schůze Němců, na které se najednou objevil Borkheim a byl přítomen této scéně: Pan Goegg odevzdával místopředsedovi Büchnerovi lejstro, ve kterém prohlašuje pověsti o bonapartismu atd. Vogta za nepravdivé a vystavuje testimonium virtutis muži, jehož zná už 20 let. Žádá, aby Büchner toto lejstro *podepsal*, tj. aby *potvrdil*, že je o něm informován. Büchner to ovšem udělal. Nato vyskočí maličký Beust, podá písemné prohlášení, že Goegg vyslovuje jen soukromý názor, který se ve Švýcarsku rozhodně nesdílí, atd. atd. Žádá rovněž, aby mu Büchner potvrdil jeho *protest*, což tento učiní. Tak byl Vogtův manévr zmařen. Jak hluboko ten člověk klesl!

Jiný incident na mírovém kongresu[392]! Ludwig Simon přijde ke Goeggovi: „Proč jste nedali mé jméno v seznamu řečníků víc dopředu? Proč dostává Borkheim slovo přede mnou?“ *Goegg:* „Ti lidé — *ti proletáři* — měli 4 z německých místopředsedů. Když jsme tam chtěli dostat *našeho Grüna* a přimět Borkheima, aby se vzdal svého místa, museli jsme mu udělat tento ústupek atd.“ Sotva se ten hejsek* takhle uřekl, ohlédl se a ke svému zděšení vidí, že za ním stojí Eccarius a zubí se.

Ad vocem Stumpf: Je možné, že Stumpf rozumí mně, ale já nerozumím Stumpfovi. Snad budeš mít větší štěstí a budeš mu moci „naznačit vědeckou řadu zbídačení“ a rovněž „správný závěr“ k „důkazům“, které má v kapse, ale nesděluje je. Přikládám jeho dopis.[413]

Ad vocem Dronke: Borkheim mluvil v Paříži s kýmsi, kdo je velmi dobře obeznámen s Dronkovou situací a nazval ho „*voleur*“**. Měďařská společnost oznámila Dronkovi už před rokem, že dostává

* Slovní hříčka se jménem Goegg — Geck (hejsek).
** zlodějem.

výpověď. Spojila se s jistou firmou v Glasgow, a proto už nepotřebuje anglickou agenturu. Dronke — prý — se v posledním roce dopustil velkých „zpronevěr" a vystavil se „trapnému" řízení. Doufám, že se to ututlá.

Ad vocem Collet: K přiložené kuriozitě na vysvětlenou: před několika dny byla u nás Colletovic malá (Ty ji znáš) se svým ještě menším bratrem. Chlapec se kočkoval s Lafarguem, který ho nakonec podržel na zemi v ponižující pozici. Nato ten kluk povídá: „Jen nezapomeňte, jak jste dopadli u Waterloo!" Odtud tedy ta legrační korespondence, v níž to děvče žalovalo starému na kluka.

Collet se rozešel s „*Diplomatic Review*", ačkoli tentokrát je jeho jméno na listě ještě uvedeno. Té změny v redakci jsem si hned všiml, protože mi poslali jen 1 výtisk. Dostaneš ho hned, jakmile ho dočtu. Je to úplně pitomé číslo. Garibaldiho tu nazývají „sprostým banditou, ateistou, bláznem atd.", kdežto p. Dupanloupa, biskupa orleánského, velkým mužem naší doby.[414] Nestane se David* nakonec ještě katolíkem? Mírový kongres v Ženevě splichtili samozřejmě Rusové, a proto tam také poslali svého „už hodně opotřebovaného agenta Bakunina". Zdá se mi, že „Diplomatic Review" mele z posledního.

Ad vocem Mezinárodní sdružení. Na můj návrh byla zrušena funkce předsedy, když byl podán návrh, aby byl znovu zvolen Odger.[415] — Fox, který od té doby, co se Eccarius vrátil[416], dává při každé příležitosti okázale najevo nenávist k němu, ohlásil, že na příští schůzi (v úterý) předloží k diskusi *Eccariovy články v „Times"*[398], aby je generální rada *posoudila.* Nato jsem já, k Foxovu velkému údivu, ohlásil, že budu příští úterý Foxe interpelovat kvůli jeho „*secret letter*"**, který napsal Beckerovi*** a v němž ho vybízel, „aby učinil všecko, co je v jeho silách, pro to, aby bylo sídlo ústřední rady přeneseno z Londýna".[417] Fox, který je samý vrtoch a rozmar, se domnívá, že musí v radě vytvořit „*opoziční stranu*" proti tomu, čemu říká „*německá diktatura*". Bude žasnout, jaké bude mít v tomto směru úspěchy!

* David Urquhart.
** důvěrnému dopisu.
*** Johannu Philippu Beckerovi.

Ad vocem Borkheim: Nejprve tato fakta. Borkheim mluvil (lépe řečeno četl to, co si napsal) přes 20 minut, přičemž podle jednacího pořádku bylo povoleno jen 10 minut. Samozřejmě, co si mohli dovolit Garibaldi a Edgar Quinet, to si mohl podle svého názoru dovolit i on. Za druhé: když vstoupil na řečnickou tribunu, byl tak rozčilen, že — jak říká Eccarius — „nenechal sám sebe promluvit". Nikdo mu nerozuměl. Bylo slyšet jen nějaké narážky na Schulze-Delitzsche, přičemž vyskočil Vogt a zatínal obě pěsti, a na kozáky. To bylo opravdu štěstí. Lidé se domnívali, že jeho řeč byla významná, protože jí *nerozuměli.* Hraje proto jistou úlohu jak v „*Times*",[418] tak ve *francouzském tisku.* Ale teď přijde rub toho všeho. Ten blázen chce svou řeč vydat tiskem německy, anglicky, rusky a ve *francouzském originálu.* Ten mám teď před sebou.[419] Poslal mi to, aby to Lafargue prohlédl. Až na těch pár narážek, které jsem mu napověděl, nejen *nejapné* tlachy, ale často úplné blbosti. A k tomu ta francouzština! Např.: „Bez zhloupnutí by bylo nemožné diskutovat o tom, zda se má nejprve unést ta ženská Isabella, zda se má vyrazit ten mužský Bismarck nebo zda má zmiznout čilý hermafrodit Beust. V tomto svazu jsou velcí řečníci, hlubocí francouzští myslitelé, ale i kdyby to byli samí hotoví Mirabeauové nebo dokonalí Descartesové, byly by německé hlavy příliš zabedněné, aby shledaly kulantním, že je to nejprve a především francouzská vláda, jejíž svržení má nastolit věk mezinárodního míru."* To snad stačí, ne?

Jak málo měl představu, jaká je „jeho franština", je vidět z poznámky na okraji rukopisu, který mi poslal: „Dejte to, prosím, panu Lafarguovi, aby to rychle prošel a na okraji opravil *eventuální* (!) špatnou franštinu!" Byl jsem ovšem nucen mu sdělit, že Lafargue se s ním musí sejít, protože bez něho nemůže provést „škrty" (Lafargue chce rovnou škrtnout celou první polovinu) a „změny".

* Sans stultification il serait impossible de discuter, s'il faudrait d'abord faire enlever la femelle Isabelle, faire sauter le mâle Bismarck ou faire s'évanouir l'agile hermaphrodite Beust. Il y a de grands orateurs, de profonds penseurs français, membres de cette union, mais fûssent-ils tous des Mirabeaux achevés et des Descartes consommés, les têtes allemandes seraient trop carrées pour le trouver rond, qu'il fût d'abord et avant tout le gouvernement français, l'abolition duquel introniserait l'ère de la paix internationale."

Přijde proto *dnes večer* k nám. Lafargue mu kromě toho ukazoval, že skoro v každé větě je *slang francouzských obchodních cestujících*. Např. „Mluvme spolu kulantně!"

Soukromé záležitosti: Mluvil jsem s Borkheimem, zda by se nedala pro mne sehnat v Londýně půjčka alespoň 100 liber št. Řekl, že ano a že je ochoten být jedním ručitelem, budeš-li druhým Ty. Musí to ale vědět předem přímo od Tebe. Je to prostě tak: Nemohu ani dokončit 2. díl, ani nemám čas dohadovat se o anglickém vydání, nemohu vůbec zůstat dál v Anglii, nebudu-li s to zařídit to tak, abych měl alespoň pár týdnů pokoj od manichejských.[356] Podaří-li se ta anglická transakce a zařídí-li se to v Německu tak, že bude brzy nutné 2. vydání[381], což se mi zdá snadné, pak je krize překonána.

Tenhle zatracený rok je horší o to, že Lafargue dosud bydlí u nás, že se Laura má na jaře vdávat atd.

Salut.

Tvůj

K. M.

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

183

Engels Marxovi

do Londýna[420]

Manchester, 7, Southgate, 8. října 1867

Milý Mouřeníne,

zítra podrobněji. Dnes jen posílám v příloze zpátky dopisy a mám *jeden* dotaz: Napíše mi Borkheim kvůli té půjčce*, nebo očekává, že *já* napíšu jemu? Noviny Ti pošlu zpět zítra.

Meissner zaslal ty výtisky** Weissovi a Liebknechtovi patrně přes knižní obchod, takže došly do Berlína teprve *kolem 1. října*, asi v téže době, kdy tam knižnímu obchodu a do knihkupectví došly ostatní výtisky. „Kölnische" a „Augsburger Zeitung"[421] přinesly oznámení teprve před několika dny.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 415.
** prvního dílu „Kapitálu" (viz tento svazek, str. 411).

184

Marx Engelsovi

do Manchesteru[23]

[Londýn] 9. října 1867

Milý Frede,

Borkheim očekává nejprve Tvůj dopis, že chceš být spoluručitelem.*

Chudáka Lafargua čeká dnes poslední trápení, pofrancouzštění (pokud to je vůbec možné!) Borkheimovy *předmluvy*. Ten ji nazval „*Moje perla* na ženevském kongresu“.[419] Je pozoruhodné, jak touha po spisovatelské slávě dovede pobláznit jinak docela rozumného člověka!

Včera měl tedy Fox popravit Eccaria.** Fox pronášel svou obžalobu déle než 1 hodinu. Sestavil velmi zlomyslně ta nejhorší místa a používal triků hodných advokáta z Old Bailey[422], přitom neustále útočil i na mne. Ve své replice jsem ho ale tak roznesl, že ve své závěrečné odpovědi ztratil hlavu i kontrolu nad sebou. Všichni se zúčastnili diskuse. Výsledek: obrovská většina přijala můj návrh (spíš pozměňovací návrh) „přejít k dennímu pořádku“. Ale Eccarius přece jen dostal během debaty co proto.

Přečti si v „*Courrier*“, který současně posílám, co jsem tam zatrhl: „Le troisième larron“[423] (to je hezké, že Francouzi už bez zábran nazývají *svého* Bonaparta jedním z darebáků). Jakmile dostanu zpátky čísla, která jsem půjčil Lormierovi, pošlu Ti zajímavé informace o mexické záležitosti[221].

Salut.

Tvůj

K. M.

* Viz tento svazek, str. 416.
** Viz tento svazek, str. 413.

Apropos. Včera tu byl na jeden den Strohn. Domnívá se, žes ho chtěl za jeho poslední návštěvy v Manchesteru urazit, a to větou: „No jo, v Bradfordu obchodní cestující ještě něco znamená.“ Snažil jsem se mu ten nesmysl vymluvit. — Říká, že toho anglického společníka měďařské společnosti obstaral sám Dronke. Pravděpodobně prý za to požadoval odškodnění, a když si přisvojil nebo zabavil část mědi, která procházela jeho rukama, uplatnil prý určitě nesprávné, ovšem legálně sporné nároky: Strohn prý nevěří, že by se Dronke naprosto bezdůvodně přímo provinil proti code pénal.* Tím líp.

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 412.

185

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 10. října 1867

Milý Frede,

z Kugelmannova přiloženého dopisu je vidět, že už přišel čas, kdy je třeba jednat.[424] Ty mu můžeš o mé knize* napsat líp než já sám. Zároveň mu musíme napsat, aby se nepouštěl do žádných podrobností a neposílal nám ty věci ke korektuře, *teprve až* to vyjde. Musíš mu zdůraznit, že záleží na tom, aby se „dělal rámus", na tom záleží mnohem víc než na tom, jak se napíše a jak solidně.

Přiložený papír od Meissnera neobsahuje nic. Jak může očekávat kritiky dřív, než vyjdou jeho nakladatelské anonce?

Salut.

Tvůj
K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* prvním dílu „Kapitálu".

186

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 11. října 1867

Milý Mouřeníne,

srdečné díky za dopisy a noviny, které za několik dní vrátím.

Píšu Borkheimovi, že rád převezmu společně s ním záruku, jestliže může celou věc zařídit tak, aby všechno proběhlo potají, aby se např. o mně nevyžadovaly reference — mám totiž podle smlouvy zakázáno stát se ručitelem, a s monsieur Gottfriedem* jsem na tom tak, že by se chopil *jakékoli* záminky, aby mi před smírčím soudem dokázal nějakou nepravost. Jestliže to nejde, jsem ochoten dát mu stručné prohlášení, že spoluručím za 100 liber št., a očekávám další návrhy.** Byl by snad pro mne dostatečnou referencí např. Freiligrath? Celá věc by se ale musela dohodnout úplně za zády všech mých obchodních partnerů. Koneckonců, to uvidíme.

Kugelmannovi připravím něco*** zítra odpoledne, kdybychom měli čekat, než *on* tu knihu přečte, to bychom se daleko nedostali. Napíšu také Siebelovi. Nevím, co čekáš od toho Rittershause, který opěvuje Freiligratha, *já* toho chlapa neznám, a pokud vím, nepatří právě k našim lidem.

Chtěl jsem Ti toho napsat ještě hodně, ale přišel mi do toho ten zatracený starý žid Laibl Choras, kterého znáš, a zdržel mě přes ho-

* Gottfriedem Ermenem.
** Viz tento svazek, str. 414.
*** „Recenze o prvním dílu Marxova ‚Kapitálu' pro ‚Zukunft'".

dinu. A hned nato ještě jeden člověk. Už týden mám nával zákazníků, dnes ráno tu byli taky 2. Zítra ráno čekám zase jednoho. K tomu ty ustavičné hádky s Gottfriedem, to je k zbláznění.

Tedy zítra.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

187

Engels Marxovi

do Londýna[23]

Manchester 13. října 1867

Milý Mouřeníne,

napsal jsem o té knize dva články* z různých hledisek a poslal jsem je Kugelmannovi; myslím, že jsou napsány tak, že je může vzít skoro každý list, a Kugelmann pak může podle nich udělat další. To už mu trochu pomůže.

Siebelovi napíšu zítra, musím se napřed přeptat, kde teď je a jak je na tom se zdravím.

Borkheimovi jsem napsal.

Liebknecht si vede velmi dobře; přece jen si od nás něco odnesl, když chápe, že jediná správná politika je *hlasovat proti všemu bez výjimky*. To až dosud poctivě dělal. Budeš-li mu teď někdy zase psát, upozorni ho třebas na toto: Poslední článek zákona o svobodě stěhování[425] zní: Tento zákon se netýká policie pro záležitosti cizinců. Takže to, co člověk získá jako občan Severoněmeckého spolku, ztrácí zas jako „cizinec". Tady by to velmi zapůsobilo, kdyby Liebknecht podal návrh: Policie pro záležitosti cizinců se *ruší*. Tenhle nesmysl existuje ostatně jen na kontinentě; ten návrh by velmi zapůsobil. Mělo by se mu vůbec napovědět, že by měl měšťákům vytknout, že *on*, komunista, je nucen vystupovat v jejich vlastním zájmu *proti nim*. Liebknechtův projev[411] byl ostatně

* „Recenze o prvním dílu Marxova ‚Kapitálu' pro ‚Zukunft'" a „Recenze o prvním dílu Marxova ‚Kapitálu' pro ‚Rheinische Zeitung'".

mnohem lépe zachycen v „Kölnische Zeitung" než v „Zukunft".

Z těch věcí o Vogtovi jsem měl velkou radost.* Přes všechny jeho manévry ho Tvůj útok** úplně zničil, a jen liberální buržoazie se ho ještě drží jako německého Vérona.

*Stumpf**** nechce nic jiného, než abys mu poslal materiál, teoretický, faktický, k otázce, jak dochází k tomu, že maloburžoa pozvolna klesá mezi proletáře. Víš to ostatně stejně dobře jako já, jenže se chceš té práci vyhnout. Ovšem Stumpf je dobrý, když si myslí, že se to dá provést takhle na jedné stránce dopisu —, tak aby si s tím *on* věděl rady. O tom právě pochybuji.

Dronke.† Borkheim si libuje ve skandálech stejně jako mrňous, a když ti 2 jeden o druhém něco říkají, tak to bude na jedné straně za osmnáct a na druhé za dvacet bez dvou. Dronke má ve své hlavičce stále ještě tolik právničiny, aby si dnes, v době, kdy existují smlouvy o vydání[426], dal pozor, aby se nevystavil přímému trestnímu stíhání. Vždyť víš, jak se v obchodě i vysloveně trestné záležitosti dají provést jednoduše pod civilně právní formou. Ať tak či onak, byl mrňous moc mazaný a moc chamtivý.

Strohn je pořád ten starý podivín. To je taky nápad, větu, kterou sám x-krát pronesl, vztahovat na sebe, když ji pronesu *já*!††

Na tu Borkheimovu „*perlu*" jsem moc zvědav.[419] Na poli literární ješitnosti je ten chlap pravý „židák".

Gumpert tady má bratrance, bývalého hesensko-kaselského, teď pruského poručíka. Ten člověk přešel k Prusům pln krásných nadějí, ale zjistil, že tam zase už bují ten starý dril. Prostocviky atd. na *povel*, parádní pochodování, řízné execírování atd. Leccos je přitom možná přehnáno, ale jisté je, že ten přehlídkový dril byl posledními úspěchy do jisté míry sankcionován.[427] To přehánění pramení z toho, že důstojníci, kteří nově nastoupili, mají nepříjemný pocit, že 9 z 10 jich to nedotáhne ani na štábního důstoj-

* Viz tento svazek, str. 412.
** K. Marx, „Pan Vogt".
*** Viz tento svazek, str. 412.
† Viz tento svazek, str. 412 a 418.
†† Viz tento svazek, str. 417—418.

níka. Ten člověk taky jen hledá příležitost, jak se z té šlamastyky vyzout.

Srdečné pozdravy Tvé ženě, děvčatům a Lafarguovi.

Tvůj
B. E.

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

188

Marx Engelsovi

do Manchesteru[428]

[Londýn] 14. října 1867

Milý Frede,

z přiloženého Juchova dopisu čís. II[429] uvidíš, že ačkoli Achilles* je mrtev, Beta stále ještě žije. Důvodem k Juchovu dopisu je pravděpodobně to, že Beta chválí Kinkela, ale ne Freiligratha, a že Betův článek obsahuje také několik zlomyslností proti Juchovi. Když se Freiligrath spojí s Juchem, nedají dohromady ani špatnou anekdotu. Proto mám být poštván já, „skrz naskrz jedovatý" člověk, jak mě Beta nazývá ve svém svinském plátku, v článku „Němci v Londýně", který začíná normanským dobytím a končí špinavým židem Benderem jako jedinečným výkvětem lidstva v Anglii.

To je teď už asi pošesté, co mi pan Juch nabízí místo na svých nezáživných stránkách** k „sebechvále", jeho osvědčený způsob, jejž samozřejmě úspěšně uplatnil u Blinda, Kinkela, Freiligratha a Heintzmanna. Napsal jsem mu jen pár řádek. A sice něco, co pan Freiligrath *neuvítá*. Sděluji mu důvěrně, co se událo v redakční místnosti Betova „How do you do?", v přítomnosti Ziegenhainera, Freiligratha a našeho W. Wolffa. Abych se mu za jeho námahu odvděčil špatným vtipem, píšu mu, že Kinkelovi přeju především, aby se stal α a ω tohoto Bety***.

* Ferdinand Lassalle.

** časopisu „Hermann".

*** Narážka na Bettziechovu přezdívku Beta, což znamená také řecké písmeno β.

Co je pro Jucha charakteristické: posílá mi Paynův lidový kalendář[430], v němž je ono corpus delicti (tenhle kalendář, jako všechno svinstvo v Německu, např. „Gartenlaube" atd., má 250 000 odběratelů) včetně obligátního účtu ve výši 11 pencí, které jsem ihned vložil do dopisu s odpovědí. Dostal se zas už málem před konkursní soud, a urovnal to pracně tak, že měsíčně platí svým věřitelům 2 a 1/2 šilinků z libry št.

Co mám odpovědět Nahmerovi, viz příloha?[431]

Poslal Ti Borkheim ten výtisk „Courrier français" s překladem mé předmluvy*? Ptám se, protože chudák Lafargue čeká každý den na „Tvůj ortel". Dnes přišla belgická „*Liberté*", kde je rovněž otištěna předmluva s velmi „uslintaným" úvodem[380], v němž se belgické vládě připomíná, že mě vypověděla.[190]

Liebknechtovi jsem už odpověděl, dnes jsem mu ale musel znovu psát, protože jsem teprve dnes dostal ty 2 akty o „komisích pro tradeuniony".[432] Tvé rady jsem převzal do svého dopisu.

Salut. Uctivé pozdravy paní Burnsové.

Tvůj

Moro

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* k prvnímu dílu „Kapitálu".

189

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 15. října 1867

Milý Mouřeníne,
ve spěchu jen toto:

Borkheim chce, abych to dal vystavit na sebe, a to teprve nesmím. Napsal jsem mu teď: ručím mu za 150 liber št. (na tolik jsem totiž tu částku zvýšil) a jsem ochoten dát *mu soukromně* jakoukoli záruku, že budou v každém případě zaplaceny po 1. srpnu 1868, a zeptal jsem se ho, zda za těchto okolností může ty peníze sehnat. O půjčce už nic neříkal. Snad bude nejlepší, když k němu zajdeš, chce koncem týdne odjet a bude pryč 14 dní.

Tvůj
B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

190

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 18. října 1867

Milý Mouřeníne,

napsal jsem Borkheimovi, že akceptovat za žádných okolností nemohu a že, když jsem mu tu částku garantoval, záleží na *jeho* úvěrových prostředcích, protože moje jsou podvázány.

V příloze vracím dopisy. Liebknecht byl asi nemocen, jinak by byl mohl k té záležitosti kolem sdružování něco říci. Snad je to tak lepší. Schweitzer se projevil jako dokonalý ješitný hlupák a mluvka.[433] Ten je už vyřízen.

Korespondence kolem Bety* mě výborně pobavila.

„Courrier français" došel, na posouzení nemám dnes ale vůbec čas.**

Mohu o Tvé knize*** napsat ještě 4—5 článků z různých hledisek, nevím ale, kam s nimi. Siebel je bůhvíkde! Snad v Alžíru nebo v Palermu! Přesto doufám, že od něho brzy dostanu odpověď. Kdybys ty články mohl dát v Londýně přepsat, aby se nepoznal můj rukopis, bylo by snad nejmoudřejší poslat je Meissnerovi.

Co nejsrdečnější pozdravy všem.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 425.
** Viz tento svazek, str. 426.
*** prvním dílu „Kapitálu".

191

Marx Engelsovi

do Manchesteru[23]

Londýn 19. října 1867

Milý Frede,

pokud jde o *Borkheima*, řekl jsem mu: když Engels něco napíše, tak to platí a nedá se už na tom nic „*usmlouvat*". Zpracoval jsem ho natolik (odejel dnes do Bordeaux), že mi vyplatil 40 liber a slíbil, že mi bez dalších průtahů opatří, kdybys Ty *nemohl* atd., do 10. listopadu ten zbytek. Jako obchodník a žid to ale přece musel ještě jednou zkusit!

Zažil ostatně velké zadostiučinění. Schabelitz mu inzeroval tu jeho „perlu" v „Knihkupeckém burzovním věstníku"[434]; byl to učiněný chvalozpěv, ve kterém Borkheim figuroval jako Petr poustevník *proti Rusku*. Well! „*Moskevské noviny*"* to *otiskly* (v překladu) jako kuriozitu, a on se tak pokochal pohledem na své jméno vytištěné *rusky*! Ukázal mi to číslo a přeložil mi text.

Lafargue měl co dělat, aby přeložil tu Borkheimovu francouzštinu do alespoň přijatelné francouzštiny.** Musel jsem mu přirozeně pomáhat, hlavně u citátů z Kanta, Fichta a Hegela, kterým Borkheim asi úplně nerozuměl ani v němčině. V knihovně je ale má.

Jsem rád, že je to zatím vyřízeno. Poslední dobou jsem absolutně nemohl psát víc než takové dvě hodiny denně. A kromě ná-

* „Moskovskije vedomosti".
** Viz tento svazek, str. 414–415.

poru zvenčí ten domácí blázinec, který vždycky pocítím na játrech. Nemohl jsem zase spát a měl jsem to potěšení pozorovat, jak mi poblíž údu začínají zase rozkvétat dva vřídky. Naštěstí zase odkvetly. Ta má nemoc začíná vždycky hlavou. A když už je řeč o těch údech, doporučuji Ti *pro Moora* tyhle verše z francouzského satirika 16. století, *Mathurina Régniera*. Přes sečtělost v téhle oblasti nemyslím, že by už někdo popsal kapavku tak poeticky:

Ten co se zvedal, až mi vstal,
podivně slintá, nijak libě.
Dík Vám se, krásko, postaral
osud o omáčku k mé rybě.

Na drzý výpad že se dal
na místa, na něž přístup není?
Hojně už hřích ten oplakal
a zasluhuje odpuštění.

Špatné také nejsou jeho verše:

Milostný otok
Láska je cit, co očima
do srdce vstoupí zcela ryzí,
otokem život nadýmá
a potom spodkem břicha mizí.

A konečně:

Jak Régnier zabil Lízinku
Lízinka, které křivdili,
za Régnierem přijde s pláčem.
Chci smrt z tvé ruky, můj milý,
ať už mi zvoní umíráčkem!
On jí chce plně vyhovět,
vytáhne... však vy víte — hned
a do břicha jí zbraň svou vhání.

Ona chce zemřít, a tak ruče
povídá; Vždyť mi srdce tluče!
To není žádné umírání!
A on má strach, že bude chtít
dorazit na smrt, a tak říká:
Rychleji, prosím, račte mřít.
Bez hrotu je teď ta má dýka.

Přikládám dva výstřižky o Freiligrathovi.[435]

Dále dvakrát „*Courrier français*" a *jednu* „*Liberté*". Nemusíš mi je vracet. Ale založit! Tu blbost o *válečném umění* z „*Courrieru*" jsem nečetl, zato ale toho Proudhona o generatio aequivoca*! Myslím, že jeden je za osmnáct a druhý bez dvou za dvacet.[436]

H. Meyer se tu předevčírem zastavil cestou do Ameriky. Snad ještě stačil zajít za Tebou.

Pošli mi sem ty své recepty** pro německé noviny. Dám je opsat a vrazím je na nějaké šikovné místo. Bude je dokonce možné — aspoň částečně — *použít dvakrát*, protože i Meyer chtěl něco takového, aby to uplatnil za velkou louží. Jakmile to bude zařízeno v Německu — *a to je to hlavní*, protože především na tom záleží, jak to s knihou dopadne *tady* — musíš napsat kritiku pro „*Fortnightly Review*".[437] Beesly ji tam dostane. To musíme udělat, chceme-li ulovit nějakého nakladatele v Londýně. Ten list je tajně (tak tajně, že to nikdo nepozoruje) comtovský, chce ale dát slovo *všem* stanoviskům. Začne-li se zásluhou té kritiky o tu knihu zajímat pan Lewes (Goethův ctitel a bohužel také poloviční comtovec) (je také tichým společníkem v „Review"), najdeme nakladatele snadno. V každém případě by se pak dal, dokonce i bez toho, vydavatel získat snáze. V posledním čísle je skutečně ubohý Thorntonův článek, reprodukující maltuziánství (na které ti kramáři sami *nevěří*) v té nejhrubší a nejtriviálnější formě.[438]

Naší straně chybějí hlavně peníze, jak znova bolestně ukazují oba přiložené dopisy od Eccaria a Beckera.[439] Nebýt toho, jsem přes

* samoplození.
** recenze prvního dílu „Kapitálu".

velké a nenahraditelné ztráty stále nejsilnější — dnes jako v roce 1848.

Zdravím paní Lizzy.

Tvůj
K. M.

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny a francouzštiny

192

Engels Marxovi

do Londýna[23]

Manchester 22. října 1867

Milý Mouřeníne,

v příloze vracím dopisy od Beckera a Eccaria.[439] Nedostatek peněz je ovšem pro stranu veliká smůla a ještě větší pro tyhle chuďasy.

Siebel mi píše z Honnefu nad Rýnem, že sem přijde začátkem listopadu a odpluje potom zase z Liverpoolu na Madeiru. Říká, že mu mám ty články poslat *obratem*, sednu si k tomu dnes večer a několik mu jich sepíšu.[440] Co píšu pro *německý* tisk, je samozřejmě všechno *uzpůsobeno*, pro Ameriku by se muselo psát zase jinak, tam už se dá povědět víc.

Sam Moore psal z Eisenachu, zřejmě dělá v němčině značné pokroky.

Z Liebknechta mám velkou legraci. Je to učiněné štěstí, že bude ještě hezky dlouho vězet v té jihoněmecko-federalistické šlamastyce, takže může s velkou přímočarostí a s nezlomným mravním rozhořčením vystupovat proti bismarckovštině. Trochu kritičtější a dialektičtější názor by mu v hlavě natropil jenom zmatek a zavedl by ho na scestí. Zřejmě si vzal příklad z Lupusova* vystupování ve frankfurtském parlamentě a taky si poctivě vysloužil napomenutí předsedy, když nazval říšský sněm fíkovým listem našeho absolutismu. Že se přičinil, aby byl do koaličního zákona zařazen paragraf na ochranu dětí v továrnách, o tom ses už asi dočetl.[441]

* Wilhelma Wolffa.

Pokroková strana zamítla vyšetřující komisi,[432] že prý k tomu nemá kompetenci. Ale *Spolek* je kompetentní ve všech živnostenských záležitostech, jenomže *říšský sněm* nemůže jmenovat žádnou komisi, ale může k tomu vyzvat spolkové orgány.

V rozpravě o lichvaření odmítl Bismarck poskytnout hypotečním bankám státní podporu; když se prý mluví o státní podpoře, pak prý může být *eventuálně* povolena pouze *dělnickým sdružením*. Ten mizera si přece jen ještě myslí, že dokáže dělníky napálit.

Zdá se, že Viktor Emanuel hraje velmi riskantní hru. Jenže římský poprask ještě neskončil. Ovzduší je den ze dne napjatější, vůbec bych se nedivil, kdyby to hned napřesrok na jaře prasklo.[442]

Pozdravuj srdečně ženu, děvčata a doktora Eisenbarta*.

Tvůj

B. E.

Jsem rád, že ta věc s Borkheimem je v pořádku. Nemohu *teď* ani za nic přímo porušit smlouvu, protože tím bych dal Gottfriedu Ermenovi záminku, aby smlouvu se mnou zrušil, a to je vyloučené. Ty peníze Ti, doufejme, zaženou karbunkly; nezapomeň se hodně pohybovat na čerstvém vzduchu.

Tu věc pro „Fortnightly Review" rád udělám[437]. Ale zjisti mi, s jakým rozsahem bych asi tak měl počítat. Asi bys byl raději, kdyby se to udělalo formou resumé, tak aby se stručně podtrhly hlavní body knihy** — vznik kapitálu — nadhodnota — pracovní doba — revize Ricardových zákonů — atd. atd., kritizovat to přece nemohu. Rád bych také věděl, dokdy to mám asi tak dodat. Pro 1. listopadové číslo je na to moc pozdě, tedy pro 1. prosincové číslo.

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Engels tu žertem nazývá Lafargua Eisenbartem. Toto jméno potulného německého lékaře se stalo synonymem pro mastičkáře a šarlatány.

** prvního dílu „Kapitálu".

193

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 1. listopadu 1867

Milý Mouřeníne,

co se děje, že už o sobě vůbec nedáváš vědět? Po Tvém posledním dopise se pořád obávám, že máš zase karbunkly. Dostals nějaké zprávy z Německa? Od Kugelmanna nebo od Meissnera o článcích o Tvé knize*? Já se nic nedovím, a za těchto okolností toho mohu setsakramentsky málo dělat.

Jak výborně Dizzy** dokázal nejen odrovnat whigy, ale dezorganizovat i torye, o tom mě předevčírem přesvědčil rozhovor se dvěma z té sorty. Shodovali se na tom:

1. že prý irská církev a tedy i státní církev v Anglii brzy padnou,

2. že prý zákony o prvorozenství a dědické posloupnosti[443] jsou už neudržitelné,

3. že po smrti královny*** tady patrně brzy dojde k nějaké revoluci.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* prvním dílu „Kapitálu".
** Benjamin Disraeli.
*** Viktorie.

194

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 2. listopadu 1867

Milý Frede,

v poslední době mi sice nedozrál žádný karbunkl, ale ustavičně mi nějaký začíná a pak vždycky zase zmizí, což mě otravuje. Mimoto stará nespavost. Ale asi tři dny je to už lepší. Mlčení o mé knize* mě znepokojuje. Nedoslechl jsem se o ničem, nic jsem nečetl. Němci jsou chlapíci. To, co na tomto poli *vykonali* jako poskokové Angličanů, Francouzů a dokonce i Italů, je vskutku opravňuje k tomu, aby mou věc ignorovali. Naši lidé v Německu nedovedou agitovat. Ale musíme to dělat jako Rusové — čekat. Trpělivost je jádro ruské diplomacie a ruských úspěchů. Ale našinec má jen jeden život a při tom čekání může zdechnout.

Přikládám dopis německého spolku komunistů.[444] Dobře míněno. Ale zvláštní humpolácký styl.

Přiložený dopis je od Maughana, rentiéra, starého owenovce, velmi slušného člověka. Těm lidem jde zřejmě o to emancipovat volnomyšlenkářské hnutí od profesionálních agitátorů, jako je Bradlaugh atd.[445] Velmi zdvořile jsem odmítl. Mohl jsem se ovšem při té příležitosti, což mi hodně chybí, seznámit s všelijakými lidmi, kteří jsou více nebo méně, přímo nebo nepřímo ve styku s anglickým tiskem. Ale na druhé straně nemám vůbec čas a myslím také, že by bylo nevhodné figurovat v řídícím výboru nějaké anglické sekty.

Jakýsi Egerton Herbert, je to bratr hraběte z Carnarvonu

* prvním dílu „Kapitálu".

a bratranec Stepneyho (který je členem naší ústřední rady) a provozuje všelijakou socialistickou činnost (tj. podfuky s družstvy atd.), mě Stepneyovým prostřednictvím požádal o schůzku. Protože bych chtěl toho člověka nejdřív vidět a oťukat, sjednal jsem si s ním schůzku na příští úterý v Cleveland Hall, kde máme schůze. Možná, že by posloužil jako „stoka" (Vogt) k nakladatelům.[446]

Apropos! Je načase obnovit vybírání příspěvků pro Internacionálu. Jakmile se vrátí Moore, pošlete mi vaše příspěvky *poštovním bonem* (Charing Cross), ale vystavené na našeho pokladníka: *Robert Shaw*, 62, Hall Place, Hall Park, London W. Bylo by záhodno, aby zároveň s vámi poslal něco také Schorlemmer, třebas i jenom několik šilinků. Vrátil se? Kdy dostanu jeho Chemii?[447]

Nevím, jestli znáš průběh té italské aféry[442], o níž náhodou proklouznou zlomky do anglického a německého tisku prostřednictvím výňatků z ruských aj. listů. Takovéhle hnidy člověk snadno přehlédne.

Pan Bonaparte uzavřel za lucemburské aféry s Viktorem Emanuelem konvenci (neformální), podle níž se Viktoru Emanuelovi uděluje právo anektovat zbytek církevního státu kromě Říma, naproti tomu uzavřel vzdorospolek proti Prusům pro případ války.[448] Když teď ta pruská patálie[338] skončila smírně, začalo to pana Bonaparta mrzet a se svou obvyklou mazaností se pokoušel zradit Emanuela a sblížit se s Rakouskem. V Salzburgu, jak známo, také k ničemu nedošlo,[449] a tak se zdálo, že to v evropském čarodějnickém kotli nadlouho přestane vřít. Mezitím páni Rusové, kteří si jako obvykle opatřili opis konvence, viděli, že je vhodná chvíle sdělit ji panu Bismarckovi, který ji zase prostřednictvím pruského vyslance* dal předložit papeži**. Potom, na papežův pokyn, vyšla brožura orleánského biskupa Dupanloupa.[450] Naproti tomu Emanuel štve Garibaldiho. Později: Rattazzi propuštěn jako nepřítel Prusů a bonapartista. Takový je nynější zmatek. Ten hajzl Bonaparte je teď v pěkné bryndě. Válka, nejen s Itálií, ale s Pruskem a Ruskem, a ve věci, kterou ve Francii fanaticky nenávidí Paříž atd., kterou nenávidí v Anglii atd. — anebo zase ústup! Ten chlap se pokoušel za-

* Karla Georga von Usedoma.
** Piu IX.

chr ánit apelem k Evropě, k *evropskému kongresu*. Ale Prusko a Anglie mu už odpověděly, ať prý si to teď vylíže sám. Ten chlap si popletl datu m. Není už tajným rusko-evropským generálem.

Ustoupí-li, pak při nynějších cenách obilí, obchodní krizi a roz mrzelosti dojde možná ve Francii jednoho krásného dne k revo luci.

Náš Bismarck — ačkoli je hlavním nástrojem ruských intrik — má zásluhu v tom, že žene poměry ve Francii do krize. Ale co se týče našich německých šosáků, dokázala celá jejich minulost, že jednota jim může být jenom naoktrojována z boží milosti a šavlí.

Proces s feniany v Manchesteru probíhá přesně tak, jak se dalo očekávat.[451] Asi ses dověděl, jaký povyk ztropili „našinci" v Reformní lize. Tuto demonstraci anglických dělníků pro fenianismus jsem se snažil všemožně vyprovokovat.[452]

Salut.

Tvůj
K. M.

Dříve jsem pokládal za nemožné, že by se Irsko odtrhlo od Anglie. Teď to považuji za nevyhnutelné, ačkoli po odloučení možná přijde *federace*. Jak postupují Angličané, dokazuje zemědělská statistika za tento rok, která vyšla před několika dny. Navíc způsob, jak se provádí vyhánění z půdy. Irský místokrál lord Abicorn* (tak *nějak* se jmenuje) „vyčistil" v posledních týdnech své statky násilným vyháněním tisíců lidí. Mezi nimi zámožní nájemci, jejichž meliorace a kapitálové investice byly tímto způsobem konfiskovány! V žádné jiné evropské zemi nemá cizí nadvláda tuto přímou formu vyvlastňování místního obyvatelstva. Rusové konfiskují jen z politických důvodů; Prusové v západním Prusku vykupují.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* James Hamilton Abercorn.

195

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 5. listopadu 1867

Milý Mouřeníne,

přiložený článek* umístil Siebel do „Elberfelder Zeitung“.[440] Je to velká škoda, že ten chudák musí hned pryč, sotva sem zítra přijede, jinak by jistě ještě ledacos zařídil. Přesto se ale podívám, co se s ním dá ještě pořídit, snad to přece jen ještě půjde.

Náš přítel Kugelmann se s hannoverskými novinami zřejmě také přepočítal — alespoň jeden z článků, které jsem mu poslal,** a to ten *nejkrotší*, navíc ještě zkrácený a zkomolený, nacházím k svému velkému údivu v „*Zukunft*“*!* Na to jsme svého přítele jistě nepotřebovali, a pro *tenhle* list bych byl rozhodně psal jinak. Psal jsem však pro národně liberální listy, s nimiž se chlubil.

Musí se to dělat jinak. Máš nynější Liebknechtovu adresu, resp. jeho starou lipskou adresu? Dej mi ji, já ho trochu podpíchnu. Vidím už, že budu muset všechny ty články napsat sám (Eccarius by snad taky mohl udělat jeden), lidem na kontinentě leží ta kniha ještě jako příliš velké sousto v žaludku, a kdybychom čekali, až ji stráví, promeškali bychom vhodnou dobu. Napíšu taky znovu Kugelmannovi, aby alespoň řekl, co udělal s tím druhým článkem***

* Bedřich Engels, „Recenze o prvním dílu Marxova ‚Kapitálu‘ pro ‚Elberfelder Zeitung‘“.

** Bedřich Engels, „Recenze o prvním dílu Marxova ‚Kapitálu‘ pro ‚Zukunft‘“.

*** B. Engels, „Recenze o prvním dílu Marxova ‚Kapitálu‘ pro ‚Rheinische Zeitung‘“.

a může-li umístit ještě nějaké další.[453] Ty musíš napsat Meissnerovi a zeptat se ho, zda *on* může nějaké stati umístit a kde, když je dostane. Dál napíšu Kleinovi do Kolína kvůli „Rheinische Zeitung" a nabídnu mu pro každý případ nějaký článek. Je to bída, když to člověk sám nemůže projednat na místě. Kdybychom byli v Německu, byli bychom už udělali rámus ve všech novinách a byli bychom dosáhli toho, že by ta kniha byla *denuncována*, to je vždycky to nejlepší.

Ludvík* v Paříži je v koncích se svou moudrostí. Dostal se do pěkné kaše. Buď znovu ustoupit, anebo vést válku za papeže**. Nechce se mi věřit, že skutečně poslal Italům ultimátum kvůli vyklizení římského území, a také ne tomu, že to může skončit Moustierovou nevrlou nótou.[454] Ať tak či onak, je vyřízen. Jak to vypadá v Paříži, to se ukázalo na hřbitově Montmartre.[455] Tanec může spustit každý den, nevěřím, že tento velký muž bude ještě jednou slavit svůj 2. prosinec[456], a když, tak patrně naposledy. Upadl tak, že tady ho i každý šosák považuje za obyčejného dobrodruha.

Jestli to ale opravdu spustí, setká se teď revoluce všude s docela jinou situací než v roce 1848. V Německu není tehdejší rozháranost od loňského roku už možná, a i když je málo vyhlídek na okamžité násilné pozdvižení v Berlíně, takový popud by vyvolal kolize i tam, a ty by nutně skončily svržením nynějšího režimu. Monsieur Bismarck by velmi brzy přestal být pánem situace. A pak by do toho byla tentokrát okamžitě stržena i Anglie, a co je hlavní — v celé Evropě by se okamžitě dostala na denní pořad sociální otázka.

Jak hluboko klesli angličtí soudci, ukázal včera Blackburn, když se otázal svědka Becka (který nejprve odpřísáhl, že bude svědčit o *Williamu* Martinovi, ale pak řekl, že jde o *Johna* M.): Tak vy jste přísahal na Williama a *domníval jste se*, že přísaháte na Johna? Celé soudní řízení se myslím bude při každé další skupině obžalovaných stále víc hroutit; to, že se křivě přísahá kvůli odměně 200 liber št., je věc úplně neslýchaná.[451]

* Napoleon III.
** Pia IX.

Můžeš mi napsat, kde se dají najít nějaké podrobnosti o vyhánění rolníků z půdy, které prováděl lord Abercorn?*

Ludvík** v Paříži by si měl dát znovu pozor na pumy a kulky. Italové si nedají beztrestně líbit, aby si někdo s nimi zahrával.

Ty „Courriery" Ti pošlu pokud možná zítra zpět.

Pozdravuj srdečně ženu, děvčata a zamilovaného břídila***.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 438.
** Ludvík Bonaparte.
*** Paula Lafargua.

196

Marx Engelsovi

do Manchesteru[23]

[Londýn] 7. listopadu 1867

Milý Frede,

díky za „Elberfelder"*.

Stará Liebknechtova adresa: „11, Braustrasse, Leipzig." Snad se dá ostatně *bezpečněji* opatřit přes Kugelmanna, který je ve styku s jedním Liebknechtovým přítelem v Lipsku.

Zapomněl jsem Ti v sobotním** dopise napsat, že pro „Fortnightly"*** je maximum jeden arch.[437] Bude-li to víc než půl archu, napiš to touto formou: první zpráva, druhá zpráva.

Co se týče Meissnera, nezdá se mi diplomatické dát mu tolik nahlížet do karet. Co může udělat z vlastních prostředků, to beztak udělá. Bylo by důležité — a v této chvíli dokonce důležitější než ty věci v Anglii — poslat obšírnější (třeba na několik článků rozdělenou) zprávu do rakouské „Internationale Revue" (nakladatelství *Arnolda Hilberga*, 4, Kolowrat-Ring, Wien). Protože Arnold Hilberg počítá mě i Tebe mezi své spolupracovníky (a mým prostřednictvím nás oba vyzval ke spolupráci), není tu nic na překážku. Je to opravdu jediná německá „revue", kam máme přístup.

Jediný týdeník zde v Londýně, který je dost nezaujatý a hodně se zabývá německými problémy, jako německou filologií, přírodními vědami, Hegelem atd., je — *katolický list*, the „*Chronicle*". Zřejmě mají tendenci dávat najevo, že jsou vzdělanější než jejich

* Viz tento svazek, str. 439.
** 2. listopadu (viz tento svazek, str. 436–438).
*** „Fortnightly Review".

protestantští soupeři. Koncem minulého týdne jsem jim poslal jeden výtisk* a přidal jsem k tomu stručný dopis v tom smyslu, že má kniha zastává jiné názory než jejich, ale že „vědecká" povaha jejich listu dovoluje předpokládat, že „tento první pokus aplikovat *dialektickou metodu* v politické ekonomii bude stát za povšimnutí". Uvidíme! V lepších kruzích (mám ovšem na mysli jejich duchovní část) se teď projevuje velká potřeba seznámit se s dialektickou metodou. A to je možná ještě ta nejsnadnější cesta, jak Angličany získat.

Z přiložené „*Diplomatic Review*" je nejzajímavější výtah z nové Prokeschovy knihy.[457]

Obšírný popis Abercornova vyhánění z půdy byl asi před čtrnácti dny v (dublinském) „*Irishmanu*".** Možná, že se mi povede, abych si to číslo, které jsem měl půjčeno jenom na 24 hodin, vypůjčil ještě jednou.

Na shromáždění***, kterému předsedal plukovník Dickson a kde přednášel Bradlaugh o Irsku, přednesl náš starý Weston, jemuž sekundovali Fox a Cremer, rezoluci ve prospěch fenianů, která byla jednomyslně přijata. Minulé úterý ditto, během Aclandovy přednášky o návrhu zákona o reformě v Cleveland Hall (nad našimi hlavami, zasedali jsme v kavárně, která je ve sklepě) bouřlivá demonstrace pro feniany. Ta věc rozpaluje inteligentní část dělnické třídy.

Krajně příznačné pro diplomatickou frašku, která se teď odehrává v Evropě, že v téže době, kdy Bonaparte intervenuje v Itálii, odevzdává Francie, Itálie a Prusko společně, naprosto poslušně podle příkazu Ruska, výhružnou nótu Portě.[458]

Salut.

Tvůj

K. M.

Starý Urquhart se svým katolictvím atd. je čím dál tím odpornější.

V jednom italském inkvizičním protokolu lze najít toto vyznání

* prvního dílu „Kapitálu".
** Viz tento svazek, str. 438 a 441.
*** Reformní ligy.

jedné jeptišky, která řekla nevinně Madonně: „Prosím tě, svatá panno, dej mi někoho, s kým bych mohla hřešit.“ Ale Rusové i v tomhle všechny trumfnou. Bylo zjištěno, že chlapa zdravého jak řípa, který strávil v jednom ruském ženském klášteře jenom 24 hodin, vynesli odtamtud mrtvého. Jeptišky ho utahaly k smrti. U nich ovšem zpovědník *nepřichází* každý den!

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

197

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 8. listopadu 67

Milý Mouřeníne,

ve spěchu toto:

Siebel bude zítra tady nebo v Liverpoolu, kde se s ním setkám. Může umístit ještě 3 články, které jsem ihned dopsal a které pak rychle pošleme.[440] Kdybych byl věděl, že bude tak dlouho pryč, byl bych mu je už dávno poslal do Barmenu.

Ta věc s „Internationale Revue" mě také už napadla a zařídím to. Rovněž to s „Fortnightly Review", jakmile bude zajištěno, že to přijmou.[437] Prozatím ale pokládám za nejdůležitější dělat trochu hluku v německém denním tisku, a tak donutit ty bídáky ekonomy, aby něco napsali.

Selhání policie ve zdejším procesu bylo rychlejší a úplnější, než jsem čekal. Půjde to ale asi ještě lépe. Starý Blackburn, jak se zdá, už také spouští jinou, dnes dělal velké poklony Ernestu Jonesovi za jeho řeč.[451]

Četl jsi Bismarckovy pokyny Usedomovi (z „Augsburger Abendzeitung", byly samozřejmě dezavuovány)?[448] Ten člověk úplně bez ostychu odhaluje intriky Italů s Bonapartem, to se musí přiznat, že dovede mít velmi nediplomatické manýry, když se mu to hodí. (Středeční „Kölnische Zeitung" to přetiskuje.) Tento Bismarckův postoj vysvětluje také ústup Italů a to, že si teď dávají všecko líbit.

Malý doklad, jak to vypadá s pruskými byrokratickými inspekcemi, revizemi a zásahy: Píše mi bratr, že továrníci v Porýní a v Po-

ruří chtějí vytvořit podobné sdružení jako tady a dávat si pravidelně prohlížet kotle zkušenými inženýry, a pak píše:

„Tady u nás prohlédne okresní stavitel za $^1/_2$ hodiny 7 kotlů(!!) a pak si jde spokojeně domů, v jiné továrně *potřeboval* takový úředník *na 35 kotlů 2 hodiny!!* Kdo je tak bláhový a myslí si, že po takové prohlídce může klidně spát, ten samozřejmě naletí. Bylo by pravým dobrodiním upustit od tohoto zbytečného nesmyslu a místo toho zavést nějaké rozumné praktické opatření. Při jedné prohlídce jsem *já* vyložil okresnímu staviteli *nejprve* všechno o kotli i se zařízením, *pak* jsem vzal na pomoc *jeho* instrukci a *nakonec* jsem mu *napsal zprávu pro krajskou správu.*“

Tady vidíš Prušáky! Jak se sami vylíčí.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx“, sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

198

Marx Engelsovi

do Manchesteru[459]

[Londýn] 9. listopadu 1867

Milý Frede,
v příloze dopis od Kugelmanna.*
Salut.

Tvůj
Mouřenín

[Douška od Laury Marxové]

Milý Engelsi,
jako Mouřenínova sekretářka se opravdu skoro stydím odeslat takovýto dopis.

Vaše
Kakadu

Poprvé otištěno
v Marx-Engels, Gesamtausgabe,
třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 448.

199

Engels Marxovi

do Londýna[23]

Manchester 10. listopadu 1867

Milý Mouřeníne,

jak dojemná neobratnost v dopise dobráka Kugelmanna! A jaká znalost lidí pokud jde o Warnebolda! Ten chlap z něho vytáhne všecko, a přitom je to pruský špión! *Musíš* Kugelmanna o tom mizerovi poučit aspoň natolik, aby se Prušáci napříště nedovídali všecko, co děláme a podnikáme.[460] Ten mizera zneužil důvěry, kterou k němu máš, to Tě zbavuje jakýchkoli závazků vůči němu.

Včera jsem se v Liverpoolu setkal se Siebelem. Obávám se, že ten chudák přece jen nevydrží. Od té doby, co jsem ho naposled viděl, nemoc značně pokročila, v Barmenu se to zhoršilo, měl třikrát po sobě zánět pohrudnice, hrozně kašle (říká tomu černý kašel, dostavuje se to úplně pravidelně), přesto se ale v Honnefu nad Rýnem zase zotavil a zesílil. Mohl jsem s ním bohužel mluvit o samotě jen velmi krátce, stále tam byli kromě jeho ženy ještě nějací příbuzní. Přesto jsme se dohodli o hlavních věcech.

Předně: Siebel dodnes, *přestože Meissnerovi napsal*, aby mu okamžitě po vyjití poslal jeden výtisk* poštou, *žádný výtisk nedostal ani neviděl*. Pan Rittershaus, který ani nehnul prstem, naproti tomu výtisk dostal, a Siebel se domníval, jemu žes neposlal žádný, ale Rittershausovi ano, a to se ho asi dotklo. Vysvětlil jsem mu samozřejmě, jak se věci mají, ale bylo by dobře, kdybys mu napsal pár

* prvního dílu „Kapitálu".

Karel Marx (1867)

řádek — můžeš je vložit do dopisu pro mne. Teď musíš ale okamžitě Meissnerovi tuto liknavost vytknout. Stálo nás to 20 krátkých noticek, které by byl Siebel okamžitě dal do všech novin, nemohl to však udělat, protože tu knihu neměl. Dále musím dostat *nejpozději do 22. listopadu* jeden výtisk, abych ho mohl poslat Siebelovi na Madeiru, odkud pak dožene, co se dohnat dá. Co ale říct na takové lajdáctví? To jsou ti Němci, co požadují samosprávu a nedovedou zařídit ani své vlastní záležitosti!

Z těch 3 článků, které jsem přivezl s sebou, jsme hned 2 poslali do „Frankfurter Börsenzeitung"* a do „Düsseldorfer Zeitung"[461] — ty udělají dobře panu Heinrichu Bürgersovi s jeho moudrými pochybnostmi: můj článek** — úplně jednoduchý referát, bez jakéhokoli hodnocení, sepsaný pro *národně liberální* noviny — je tomu zvířeti příliš povážlivý![453] Ten třetí odvezl s sebou, pošle ho pravděpodobně do „Barmer Zeitung".[462] Kromě toho vyjdou noticky v nejrůznějších ilustrovaných a jiných listech, jen jak bude Siebel tu knihu mít. Dále dostane od něho „Weser-Zeitung" zároveň fejeton a článek o knize a bude mít na vybranou: buď přijmout obojí, nebo nic. (Siebel používá těch fejetonů jako vnadidla pro redaktory, ta oni potřebují, a často jim svůj honorář za ně nechává.) Další možnosti ho jistě napadnou, až bude tu knihu mít.

Ad vocem Freiligrath: Ten moula měl asi 6000 liber št. dluhů, 4000 u Švýcarské banky, jako půjčku na akcie Mansfield Co., které už nemají žádnou cenu, zbytek tvoří čestné dluhy. Výbor[349] tyto dluhy urovnal 5%ní, některé 10%ní dividendou. Freiligrath tedy udělal úpadek podle všech pravidel. Sbírka vynese asi 30 000 tolarů. Freiligrath prý výboru ustavičně statečně lhal, zatajoval své dluhy, tvářil se, že jeho žena o tom nic neví a nesmí nic vědět, takže nakonec na něj začali být velmi hrubí; dokonce ještě v den, kdy, jak věděl, měl dojít z Londýna dopis, v němž se oznamovalo, že čestné dluhy činí celkem 2000 liber št., prý tvrdil, že je to jen 1500 liber št. atd. Zkrátka, počínal si sprostě a zbaběle. Řekl jsem, že jsem pevně přesvědčen, že ta povedená Ida*** je velmi dobře infor-

* „Frankfurter Zeitung und Handelsblatt".
** „Recenze o prvním dílu Marxova ‚Kapitálu' pro ‚Rheinische Zeitung'".
*** Ida Freiligrathová.

mována, načež mi Siebel řekl: jak by byla mohla ještě loni v létě pořádat v Barmenu večírky? Jen si to představ, Ida chodí žebrat a přitom pro ty, u kterých žebrá, pořádá za dosud nevyplacené peníze večírky!

Je mi divné, že mi Tussy ještě nepotvrdila příjem mého příspěvku do Freiligrathova pohřebního fondu. To se v obchodě nedělá.

Tvůj

B. E.

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

200

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 14. listopadu 1867

Milý Frede,

přikládám jeden dopis z Ruska[463] a jeden ze Solingen.[464] Myslím, že ten německý Rus* je ten, o kterém nám vyprávěl Meyer**.

Kugelmann mi poslal číslo „Deutsche Volkszeitung" (Hannover), kde od něho vyšla stručná zpráva o mé knize***. Kugelmann tam napodobuje, a vůbec ne šťastně, jeden z Tvých článků. Protože je to demokratický list, měl se trochu víc zabývat obsahem. Píše například, že prý „dospívám k" ovšem „úžasnému závěru", že prý „veškerý kapitál vznikl *z nezaplacené pracovní* **síly**". Mezi „německými koryfeji politické ekonomie", od nichž prý chce mít „posudek", figuruje pan „Faucher" (naštěstí to vytiskli „Taucher") na *začátku* a Roscher na konci.[465]

„Odhalení" o Freiligrathovi, o kterých jsi psal, vyvolala u nás velkou senzaci.

Bonaparte by teď potřeboval, aby se dostal z bryndy, vzpouru nebo tajnou společnost v Paříži. Prozatím jedná jako s takovou společností s Mírovou ligou. Osel Pyat mu ale zrovna teď podává tady odtud potřebný corpus delicti.

Mám na pravé straně zad protivný karbunkl.

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Joseph Dietzgen.
** Sigfrid Meyer.
*** prvním dílu „Kapitálu".

201

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 24. listopadu 67

Milý Mouřeníne,

v příloze vracím dopisy.

Toryové tedy včera ráno skutečně provedli rukou pana Colcrafta akt definitivní odluky mezi Anglií a Irskem. *Jediné*, co fenianům ještě chybělo, byli mučedníci. Ty jim dodali Derby a G. Hardy. Teprve popravou těch tří* se stává osvobození Kellyho a Deasyho hrdinstvím, a jako o hrdinství se teď o něm budou zpívat ukolébavky každému irskému dítěti v Irsku, v Anglii i v Americe.[451] Irské ženy to zastanou stejně dobře jako Polky.

Jediný případ, kdy byl někdo pro podobnou věc popraven v civilizovaném státě, je, pokud vím, případ Johna Browna u Harpers Ferry[466]. Lepší precedens si feniané nemohli přát. A přesto i jižané byli tak slušní, že s Johnem Brownem jednali jako s *povstalcem*, ale tady se dělá všechno možné, aby se z politického atentátu stal sprostý zločin.

Ludvík Napoleon, jak známo, střelil v čele své ničemné chásky v Boulogne po důstojníkovi, který měl stráž.[467] *Udělal* tedy to, co údajně měl udělat Allen, ale co *neudělal*. Jenže anglická vláda Allena pověsí, ale Ludvíka Napoleona líbá anglická královna** na tvář a anglická aristokracie i buržoazie mu líbá zadek.

O téhle věci by se mělo něco napsat a uveřejnit.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* fenianů Michaela Larkina, Williama Allena a Michaela O'Briena.
** Viktorie.

202

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 26. listopadu 67

Milý Mouřeníne,

slíbený dopis, in quo tua res agebatur*, jsem nedostal.

Stejný návrh jako Meissner, aby se znovu uveřejnily anonce s výňatky z kritik, jsem Ti chtěl dát sám, když vyšly Siebelovy články (tj. ty, které dostal ode mne)**. Výňatek z „Zukunft“[468] je docela dobrý, ale kdyby jich bylo trochu víc, bylo by to ještě lepší. Měl by Ti celý ten krám poslat a Ty bys pak z toho dal dohromady anonci. Nebo když nechceš, tak to může poslat *mně*, a já to udělám. Velmi mě zarazilo, že první anonce *byla přesně stejně velká* jako tehdy ta anonce na mou brožurku a že k tomu nebylo ani slůvko navíc.[469]

Jestli se to brzy nezmění — pak musím — s Tvým svolením ovšem — Meissnerovi napsat *já* a nabídnout mu *svoje* články pro noviny, které nám označí. To Tě přece nemůže kompromitovat.

Siebelovi jsem mohl ještě těsně před zavřením pošty sdělit důvody, jimiž se Meissner omlouvá. Jsou to důvody pádné, Siebel byl tehdy na tom velmi špatně, zotavil se teprve v Honnefu.

Můj dopis z neděle s vrácenými dopisy jsi doufám dostal.*** Dnes přikládám toho koželuha†,[463] autodidactum integrum, což ovšem není na překážku tomu, že jiné národy přece jen nejsou s to zrodit takového koželuha. Filosofie, která za Jacoba Böhma byla

* v němž se jednalo o Tvé záležitosti (viz tento svazek str. 455).

** „Recenze o prvním dílu Marxova ‚Kapitálu‘ pro ‚Elberfelder Zeitung‘“ a „Recenze o prvním dílu Marxova ‚Kapitálu‘ pro ‚Düsseldorfer Zeitung‘“.

*** Viz tento svazek, str. 452.

† Josepha Dietzgena.

ještě pouhým ševcem,* dělá pokroky, když na sebe bere podobu koželuha.

Jak to vypadá s karbunklem? To umístění se mi nelíbí, doufám, že Ti ho Lafargue rozřízl. S touhle věcí se musí přece jednou skoncovat.

Vyplatil Ti Borkheim ty peníze? Mně nic nepíše, ačkoli jsem ručitelem.**

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Narážka na to, že Jacob Böhme byl ševcem.
** Viz tento svazek, str. 415 a 417.

203

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 27. listopadu 1867

Milý Engelsi,

co se týká soukromých záležitostí (chtěl jsem Ti o tom napsat už v sobotu*, ale nedostal jsem se k tomu ani v dalších dnech, protože se se mnou ze všech stran radili o záležitostech fenianů[451] atd., zkrátka zabrali můj čas), tak mě pan Borkheim — věřím že přes nejlepší vůli — po celý měsíc napínal na skřipec. Z jeho posledního dopisu ze včerejška vidíš, že se znovu jedná o další odklad na nedohlednou dobu. Nejhorší na tom je, že mi *napevno* slíbil, že mi celou částku vyplatí (v nejhorším případě) *10.* tohoto měsíce. Podle toho jsem se zařídil s věřiteli. Od svého návratu mi vyplatil všeho všudy 5 liber št. Takže chápeš, do jakých nesnází jsem se dostal. Můj zdravotní stav se velmi zhoršil, a o práci nemůže být skoro ani řeči. Kromě toho očekávám každým dnem soudní žaloby, a tak se musíme protloukat ze dne na den.

Pokud jde o *Meissnera*, jsem toho názoru, nechat ho, ať si s těmi anoncemi poradí sám, jinak z toho budou jen další průtahy. Thimm říkal Borkheimovi, že prý Meissner vybídl všechny knihkupce, aby mu (resp. jeho komisionáři v Lipsku) poslali zpátky všechny dosud neprodané výtisky**. Od Yorka, knihkupce dělnického spolku***, vím také, že je *velmi těžké* dostat teď od Meissnera nějaké výtisky. To je pro mne důkazem, 1) že zásoba u Meissnera je velmi malá,

* 23. listopadu.
** prvního dílu „Kapitálu".
*** Německého dělnického vzdělávacího spolku v Londýně.

2) že chce vědět, kolik je skutečně prodáno ze zásob, které *nejsou v jeho rukou*, 3) že chce donutit své obchodní „přátele", aby si ponechali co nejvíc ve vlastní režii. Napíšu Meissnerovi, že v případě, že potřebuje noticky nebo kritiky pro určité noviny nebo časopisy (které mi ale musí *vyjmenovat*), může je dostat od přátel, jako jsi Ty apod. Aby mi napsal.

Dr. Contzen, soukromý docent politické ekonomie v Lipsku, Roscherův stoupenec a žák a Liebknechtův přítel, mě Liebknechtovým prostřednictvím požádal o výtisk a slíbil za to napsat podrobnou recenzi. Jak vidíš, Meissner to už zařídil. Tenhle začátek s Contzenem je dobrý.

Liebknecht mi poslal 50 svých pamfletů[470] (dnes Ti jeden z nich posílám), aby se tady rozprodaly po 3 pencích. Lessner se podívá, co se s tím dá dělat v dělnickém spolku.

Výňatek, který k tomu Liebknecht připojil ze své řeči v berlínském dělnickém spolku o odkládání „sociální otázky", dal ovšem podnět ke Kugelmannově výtce.[471] Vzhledem k tomu, že Tě Liebknecht mj. vybízí, aby ses stal spolupracovníkem jeho listu[472], který má začít vycházet, můžeš mu dát soukromě několik pokynů, jak spojovat politickou opozici se sociální agitací.

Přikládám dopis od Liebknechta a Kugelmanna.

Salut.

Tvůj

K. M.

Jak to vypadá s Chemií pana Schorlemmera[447], kterou jsem měl dostat?

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

204

Marx Engelsovi

do Manchesteru

Londýn 28. listopadu 1867

Milý Frede,

vidím, že jsem Ti nepřiložil ty dva Borkheimovy dopisy. Ale není to ani nutné. Včera jsem s ním měl ten „pohovor", který si přál. Přistoupil zase (navrhoval jsem mu to už před 2 měsíci) na půjčku u pojišťovací společnosti „Atlas", kde je tajemníkem jeho přítel. Včera jsem u něho vyplnil formuláře. Ty tam figuruješ jen jako reference. 150 liber št. (z nichž by Borkheim dostal 45 liber) je splatno k 1. září.

Nevěřím už v úspěch Borkheimových operací. *Nepochybuji o jeho dobré vůli.*

Dostal jsi jeho „*Perlu*"? (dosud francouzsky a německy).[419]

V příloze důležitý dopis od Schilyho. Musíš ho *obratem* poslat zpátky; zároveň sdělit své mínění. Mosesovi* rozhodně nedovolím, aby vytloukal „zisky" z mé práce, aniž bych na tom taky něco vydělal.[473]

S fenianismem si musím počínat diplomaticky. Nemohu úplně mlčet, ale rozhodně také nechci, aby ti lidé kritizovali mou knihu v tom smyslu, že jsem demagog.

Gentze, který patří Borkheimovi (důležité kvůli článku o Rusku), Ti *posílám* bez jeho vědomí. Vrátíš mi ho, jakmile ho přečteš.[474]

Teď se mi vyrážejí vesměs furunkly, a tak jsem rád. To budu mít pokoj s karbunkly.

Salut.

Tvůj

Moro

* Mosesu Hessovi.

Uctivé pozdravy paní Burnsové. Jenny nosí od manchesterské popravy smutek a na krku svůj polský kříž na *zelené* stužce.[475]

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

205

Engels Marxovi

do Londýna[23]

Manchester 28. listopadu 1867

Milý Mouřeníne,

přikládám pro okamžitou výpomoc 30 liber št. ve třech bankovkách à 10, O/U 56068-70, Manchester 9. ledna 1867. Dopis od Borkheima nebyl přiložen. Od Kugelmanna jsem také dostal dopis, který přikládám, ale vrať mi ho, musím mu odpovědět.[476]

Liebknechtova brožura se raději vůbec neměla vytisknout.[470] Jeho řeči se vyjímají líp v „Kölnische Zeitung" než takhle, a závěr té věci ovšem ukazuje, k jakému stupni zabedněnosti dokázal dospět.[441] Už jsem mu sice leccos sdělil dopisem, ale teď, když zase zakládá nějaký plátek,[472] musí se mu to říci ještě víc bez obalu; vždyť bychom Bismarckovi prokázali největší službu, kdyby nás mohli házet do jednoho pytle s Rakušáky a jihoněmeckými federalisty, ultramontánci a sesazenými knížaty. Každý den od něho čekám dopis, a potom mu o tom také něco napíšu.[477]

Jak to vypadá s Tvým zdravím?

Tvůj

B. E.

Zítra víc.

Ten Angličan v Kugelmannově dopise byl Moore, který se velmi zdokonalil v němčině a teď statečně šprtá „Kapitál".[478] Schorlemmerova kniha[447] pořád ještě není venku!

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

206

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 29. listopadu 1867

Milý Frede,

srdečné díky za těch 30 liber št.

V příloze vracím Kugelmannův dopis.[476] Musíme dávat pozor, aby ve své horlivosti nenatropil nějaké hlouposti. Tak např. s Miquelem.

Pokud jde o list „*Spojené státy evropské*“* — a spolupráci, o kterou mě žádají ze Ženevy — to je úplný nesmysl. Redaktorem je pravděpodobně pan K. Grün. A ta věc sama nutně ztroskotá.

Salut.

Tvůj

K. M.

Mám, přestože je zima a že jsem mrzutý, pár dní chodit po Heath** atd.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx“, sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* „Les États-Unis d'Europe“.

** Hampstead Heath – přírodní park v Londýně v blízkosti Marxova bytu.

207

Marx Engelsovi

do Manchesteru[479]

[Londýn 29. listopadu 1867]

Tak vidíš, jak jsem zatraceně zapomnětlivý. Právě jsem Ti odeslal dopis, a toho Kugelmanna[476] jsem nepřiložil.

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočiněnija,
2. vyd., sv. 31, Moskva 1963

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

208

Engels Marxovi

do Londýna[480]

Manchester [29. listopadu 1867]

Milý Mouřeníne,

v příloze vracím Schilyho.[473] Ach, bože, tak už nám zas chce přicmrdávat starý Mózes*! A gratuluje si, že jsi mu potvrdil, že má pravdu, když tvrdí, že kapitál je nahromaděná práce.

Byl bych vůči tomuhle rozšafovi kapánek zdrženlivý. Pak tím jistěji zabere, vždyť víš, jak málo mu můžeme důvěřovat, dokud ho nemáme *úplně* jistého. Mohl bys mu podle mého názoru prozatím *dovolit*, aby z toho uveřejnil nějaké výňatky v „Courrier français", abychom viděli, jak zamýšlí k té věci přistupovat. Ty výňatky samozřejmě podepíše, a tím se bude vůči nám kvalifikovat do jisté míry jako kajícný hříšník. Teprve *pak* bys s ním mohl začít mluvit o překladu celé knihy**, na který si dělá zuby; měl by sis vyhradit pokaždé *svou* revizi; o podmínkách by se mělo mluvit, až bude znám nakladatel. To, co Schily říká o Reclusovi, se mi zdá důležité, protože ten člověk umí německy.

S těmi feniany máš úplně pravdu.*** Nesmíme pro ty sprosté hanebnosti Angličanů zapomínat, že vůdci této sekty jsou většinou hlupáci a zčásti vykořisťovatelé, a my nemůžeme v žádném případě přebírat odpovědnost za pitomosti, k nimž dochází při každém spiknutí. A ty určitě přijdou.

Černá a zelená převládá i v mé domácnosti, to Ti snad ne-

* Moses Hess.
** prvního dílu „Kapitálu".
*** Viz tento svazek, str. 457.

musím ani zdůrazňovat. Anglický tisk se zas jednou zachoval vysloveně sprosťácky. Larkin prý omdlel a ti další* byli bledí jako křída a úplně zmatení. Katoličtí páteři, kteří tam byli, prohlašují, že je to lež. Larkin prý *zakopl* o jakýsi hrbolek, všichni tři prý se chovali nanejvýš statečně. Katolický biskup ze Salfordu prý si trpce stěžoval, že Allen se z toho nechtěl kát; že prý nemá proč se kát, a kdyby prý byl na svobodě, udělal by to prý znovu. Ostatně katoličtí páteři byli velmi drzí, v neděli ve všech kostelích při kázání prohlásili, že tito tři muži byli *zavražděni*.

Můj dopis ze včerejška s 30 librami št. jsi doufám dostal.** Co se týče té životní pojistky***, jsem ochoten *zaručit* se za příslušnou částku pod podmínkou, že *originál* zůstane v Borkheimových rukou a tajemníkovi se dá jen *kopie*, jestliže se tím ta věc usnadní.

Také se domnívám, že ty furunkly znamenají krizi dřívější nemoci.

Pozdravuj co nejsrdečněji ženu, děvčata a Lafargua.

Když teď má Liebknecht plátek[472], za který máme být odpovědni *my*, je velice důležité, aby nedělal ve své německé politice žádné hlouposti. Očekávám netrpělivě jeho dopis.

Apropos. „Internationale Revue" bude od 1. ledna vycházet také jako spolupokračování jednoho *Prutzova* časopisu†, který má s ní splynout. To by nám mohlo udělat čáru přes rozpočet.†† Co myslíš, jak na to jít s Hilbergem? Musíme si počínat velmi mazaně.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* William Allen a Michael O'Brien.
** Viz tento svazek, str. 459.
*** Viz tento svazek, str. 457.
† „Deutsches Museum".
†† Viz tento svazek, str. 442.

mluvit.* Zatím ale ti irští zpravodajové nepřišli, čekalo se na ně do 9 hodin, a místnost máme pronajatou jen do ½11. Fox si připravil, na můj návrh, dlouhou řeč (kvůli rozepři v radě se už 14 dní neukázal, kromě toho písemně oznámil, že se vzdává členství v radě, a hrubě přitom osočoval Junga).[483] Po zahájení schůze jsem tedy prohlásil, že vzhledem k tomu, že už je velmi pozdě, postupuji své slovo Foxovi. Ve skutečnosti — protože poprava v Manchesteru byla mezitím už vykonána — byl náš předmět „fenianismus" v této chvíli nerozlučně spjat s vášněmi a horkokrevností, což by bylo donutilo *mne* (nikoli abstraktního *Foxe*), abych místo zamýšlené věcné analýzy poměrů a hnutí spustil revoluční hromobití. Ti irští zpravodajové mi tedy prokázali velkou službu tím, že se nedostavili a že kvůli tomu schůze začala pozdě. Nerad se ztotožňuji s lidmi, jako je Roberts, Stephens apod.

Foxova řeč byla dobrá, předně proto, že ji pronesl *Angličan*, a také proto, že se dotýkala ryze politických a mezinárodních aspektů. Ale právě z toho důvodu zůstával jen na povrchu. Rezoluce, kterou navrhoval, byla nejapná a nic neříkala.[484] Vystoupil jsem proti ní a navrhl jsem, aby byla postoupena stálému výboru[17].

Angličané dosud nevědí jedno, a to, že po roce 1846 se ekonomický obsah a tedy i politický cíl anglického panství v Irsku dostal do úplně nové fáze a že právě proto se fenianismus vyznačuje socialistickou (v negativním smyslu, tj. namířenou proti přivlastňování půdy) tendencí a je označován za hnutí nižších vrstev. Co může být směšnějšího než stavět barbarské činy Alžběty nebo Cromwella, kteří chtěli vytlačit Iry s pomocí anglických kolonistů (v římském smyslu), do jedné řady s nynějším systémem, který chce Iry vytlačit s pomocí ovcí, vepřů a volů! Systém z let 1801—1846 (vyhánění rolníků z půdy v té době jen výjimečně, hlavně v Leinsteru, kde je půda zvlášť vhodná pro chov dobytka) se svými lichvářskými pachty a pachtýři-zprostředkovateli roku 1846 zkrachoval. Zrušení obilních zákonů, zčásti důsledek hladomoru v Irsku, rozhodně jím urychlený, připravilo Irsko o *monopol* v zásobování Anglie obilím v normálních dobách. Devizou se staly vlna a maso, tedy přeměna orné půdy v pastviny. Proto od té doby soustavné spojování statků.

* „Náčrt nepronesené řeči o irské otázce".

Encumbered estates act[485], který přeměnil masu dřívějších zbohatlých pachtýřů-zprostředkovatelů v landlordy, tento proces urychlil. *Očištování statků v Irsku!* to je teď jediný smysl anglického panství v Irsku. *Hloupá* anglická vláda v Londýně neví ovšem vůbec nic o téhle obrovské změně po roce 1846. Od *Meagherovy proklamace* (1848) až po *volební přípis Hennessyho* (tory a urquhartovec) (1866), Irové všude vyslovují naprosto jasně a velmi důrazně, že jsou si toho vědomi.

Zbývá jen otázka, co máme *my* poradit *anglickým* dělníkům? Podle mého názoru musí učinit článkem svého pronunciamento *zrušení unie*[486] (zkrátka *ducha roku* 1783, jenže demokratizovaného a přizpůsobeného dnešní době). Toto je jediná *legální* a tudíž jediná možná forma osvobození Irska, kterou lze pojmout do programu kterékoli *anglické* strany. Zkušenost musí později ukázat, zda může nadále existovat pouhá personální unie mezi těmito 2 zeměmi. O tom jsem napůl přesvědčen, stane-li se to v pravou chvíli.

Irové potřebují toto:

1. Samosprávu a nezávislost na Anglii.

2. Agrární revoluci. Tu nemohou Angličané ani při nejlepší vůli provést za ně, ale mohou jim poskytnout legální prostředky k tomu, aby ji mohli provést sami pro sebe.

3. *Ochranná cla vůči Anglii.* Od roku 1783 do roku 1801 vzkvétala všechna odvětví irského průmyslu. Unie a zrušení ochranných cel, která zavedl irský parlament, změnily v Irsku veškerý průmyslový život. Ta trocha lnářského průmyslu to nemůže rozhodně nahradit. Unie z roku 1801 měla na irský průmysl úplně stejný účinek jako opatření směřující k potlačení irského vlnařského průmyslu atd., která provedl anglický parlament za Anny, Jiřího II. atd. Jakmile by Irové byli nezávislí, donutila by je nouze — podobně jako Kanadu, Austrálii atd. — k zavedení ochranných cel. Byl bych rád, kdybys mi v pár řádcích sdělil své mínění, ještě než své názory přednesu v ústřední radě (příští úterý, tentokrát naštěstí *bez* zpravodajů).

Salut.

Tvůj

K. M.

Moses je bratranec *Hirsche**, a tak se nedivím, že i on má parohy. A je na ně hrdý.**

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Český význam: jelen.
** Tuto doušku připsal Marx nahoře na první stránce dopisu.

210

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 4. prosince 1867

Milý Mouřeníne,

tu referenci jsem té zápůjčkové společnosti poslal, napsal jsem, že na základě důvěrných informací jsem přesvědčen, že pan Marx bude s to splatit půjčku k dohodnutému termínu.

V příloze vracím Borkheimovy dopisy. Doufám, že to jde dobře.

Zítra nebo pozítří Ti pošlu dopisy od Kugelmanna a Liebknechta. Oba mají vyhlídky na to, že umístí ledacos* ovšem do malých novin, postarám se o to dnes a zítra večer.

Pokud jde o Meissnerovu anonci, není radno příliš pospíchat. Ta věc by se měla dostat do novin až *po Novém roce*, jinak to zapadne v záplavě anoncí knih k vánocům.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* o prvním dílu „Kapitálu".

211

Engels Marxovi

do Londýna[23]

Manchester 6. prosince 1867

Milý Mouřeníne,

přikládám dopisy od Kugelmanna (s přílohou), Liebknechta a Siebela a tři potvrzení o přijetí od Raua, Hildebranda a Schulze-Delitzsche.[487] Dopisy od Kugelmanna i s přílohou a od Siebela mi zase obratem pošli zpátky, pošta pro Siebela odchází v *pondělí večer* a Kugelmannovi musím také napsat. Co říkáš těm švábským plátkům?* Zdá se však, že Kugelmann používá beznadějných prostředků.[488]

Liebknechtovi jsem obšírně napsal a požádal jsem ho, aby útočil nejen proti Prušákům, ale i proti jejich protivníkům, Rakušákům, federalistům, welfům[347] a ostatním stoupencům drobných států. Ten chlap, jak se domnívám, propadl dočista jihoněmecké zabedněnosti. Podepsal s Bebelem adresu vídeňské obecní radě, kde proti ujařmenému severu velebí Rakousko nově vzkříšený stát svobody na jihu! Je docela v pořádku, že pronese v říšském sněmu několik neurčitých projevů, ale takový plátek[472] je přece něco docela jiného, odpovědnost za to svalují na nás, a nemůžeme přece dopustit, aby si nás pletli s Rakušáky, federalisty a welfy. Taky jsem mu napsal, jakou provedl hloupost, když přestal se sociální agitací.[489]

Dnes večer pošlu Jenny proces Adelaidy MacDonaldové, která vypálila z pistole na policistu.[490] Její poměr k Allenovi není jasný.

* „Der Beobachter".

Allen byl zasnouben s jinou dívkou a měl se v pondělí po tom „útoku“ ženit.

Spěchám.

Tvůj

B. E.

Půjčka je v pořádku?

Dnes se poptám na životní pojistku.

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

212

Marx Engelsovi

do Manchesteru[23]

[Londýn] 7. prosince 1867

Milý Frede,

včera jsem byl u té zápůjčkové společnosti, abych se podrobil lékařské prohlídce. To není jen pouhá formalita, protože kdybych zemřel *před* zářím, nedostala by společnost zpátky *ani vindru*. Bál jsem se, že se budu muset svléci (tento osud potkal jednoho Angličana, který tam byl zároveň se mnou). Jednak nemám rád tyhle podrobné prohlídky a za druhé mám zrovna kromě četných furunklů pořád ještě karbunkl v levé bederní krajině, nedaleko centra rozmnožování. Naštěstí tomu chlapíkovi tak zaimponoval můj hrudník, že už nechtěl nic víc vidět. V pondělí ve 12 hodin dostanu peníze.

Ten *Siebelův* dopis jsi *zapomněl* přiložit. *Kugelmanna* i s přílohou posílám zpátky.* Kromě toho dopis, který napsal mně, i s přílohami. Ty Bürgersovy čmáranice[491] ulož k *dokumentům*. Tomuhle hlupákovi düsseldorfští dělníci právem připomněli, že 1) v dobách za Lassalla prohlašoval, že „se chce vyrovnat s poměry", 2) že „ztratil *iluze o třídním boji*" a 3) že našel řešení všech minulých i budoucích sociálních hádanek v Schulze-Delitzschovi.**

Co se týče toho švábského plátku***, byla by to legrace doběhnout Vogtova přítele, švábského Mayera†. Dalo by se to jednoduše

* Viz tento svazek, str. 469.
** Viz tento svazek, str. 576.
*** „Der Beobachter."
† Karla Mayera.

navléknout takto. Předně by se muselo začít tím, že — ať už si člověk o tendenci té knihy* myslí cokoli — dělá toto dílo čest „*německému* duchu", a proto je také napsal Prus v exilu, a ne v Prusku. Že Prusko už dávno není zemí, kde by byla možná nebo kde by se objevovala jakákoli vědecká iniciativa, zvláště na poli politickém nebo historickém nebo sociálním, Prusko že teď reprezentuje ruského, a ne německého ducha. Pokud jde o knihu samu, že je třeba rozlišovat dvě věci: pozitivní výklady („důkladné", jak zní druhé adjektivum), které autor podává, a tendenční závěry, které vyvozuje. Ty výklady, protože se o faktických ekonomických vztazích pojednává zcela nově materialistickou (toto slovo má „Mayer" rád kvůli Vogtovi) metodou, jsou přímo obohacením vědy. *Příklad:* 1) Vývoj peněz, 2) jak se „živelně" vyvíjejí kooperace, dělba práce, strojový systém a příslušné společenské kombinace a vztahy.

Pokud pak jde o autorovu *tendenci*, že je třeba zase rozlišovat. Když dokazuje, že nynější společnost je, ekonomicky vzato, těhotná novou vyšší formou, tak jen sociálně prokazuje týž pozvolný převratný proces, který Darwin prokázal přírodovědecky. Je v tom obsažena liberální nauka o „pokroku" (to je ryzí Mayer), a je autorovou zásluhou, že ukazuje skrytý pokrok dokonce i tam, kde jsou moderní ekonomické vztahy provázeny odpuzujícími bezprostředními důsledky. Autor tímto svým kritickým pojetím zároveň, možná proti své vůli! — skoncoval s jakýmkoli profesionálním socialismem, tj. s jakýmkoli utopismem.

Naproti tomu autorova *subjektivní* tendence — možná, že k tomu byl nucen a zavázán svým stranickým postojem a svou minulostí, — tj. způsob, jak si představuje nebo jiným ukazuje konečný výsledek nynějšího pohybu, nynějšího společenského procesu, nemá s jeho výkladem skutečného vývoje vůbec nic společného. Kdyby bylo dost místa pro podrobnější rozbor, dalo by se snad dokázat, že jeho „objektivní" výklad vyvrací jeho vlastní „subjektivní" vrtochy.

Jestliže pan Lassalle nadával kapitalistům a lichotil pruskému krautjunkerovi, pak pan Marx naopak prokazuje *historickou „nutnost"*

* prvního dílu „Kapitálu".

kapitalistické výroby a pranýřuje jen konzumujícího aristokratického statkářského junkera. Jak málo sdílí ideje svého odpadlého žáka Lassalla o tom, že Bismarck je povolán nastolit ekonomickou tisíciletou říši, to dokázal nejen dříve ve svých protestech proti „*královskému pruskému socialismu*"*, ale vyslovuje to znovu otevřeně na str. 762, 763,[492] kde říká, že systém, který nyní panuje ve Francii a v Prusku, jestliže se mu včas neučiní přítrž, vnutí evropskému kontinentu režim ruské knuty.[493]

To je podle mého názoru způsob, jak doběhnout švábského Mayera (který přece také otiskl mou předmluvu)[380], a třebaže je ten jeho svinský plátek mrňavý, je to přece jen populární orákulum všech federalistů v Německu a čte se i v zahraničí.

Co se týče Liebknechta, je to fakticky hanba, když má k dispozici tolik drobných místních plátků,[494] že jim neposlal z vlastní vůle krátké noticky, k tomu nebylo nutné žádné studium, které je mu tak z duše protivné. To pan Schweitzer a spol. v tom umějí líp chodit, jak se můžeš přesvědčit z přiloženého „Social-Demokratu".[495] (Poslal mi ho Kugelmann.) Včera jsem poslal (to jen *mezi námi*) Guido Weissovi z „Zukunft" stať sestavenou tak, že na jedné straně jsou zkomolené plagiáty von Hofstettenovy, na druhé originální místa z mé knihy.[496] Zároveň jsem mu napsal, že se to *nesmí* vytisknout *s mým jménem*, nýbrž jako záležitost „*Zukunft*" (nebo, jestliže to nejde, jako zasláno od berlínského čtenáře „*Zukunft*"). Jestliže to Weiss přijme *(a myslím, že ano)*, bude tím berlínský dělník nejen upozorněn na knihu citováním míst, která ho přímo zajímají, ale zahájí se velmi užitečná polemika, a *Schweitzerův* plán ignorovat knihu a těžit z jejího obsahu, bude v hajzlu. Ti lidé jsou báječní, když si myslí, že mohou pokračovat v *Lassallově* plánu**. Je snad něco naivnějšího než způsob, jakým se von Hoffstetten a občan Geib na plenární schůzi Všeobecného německého dělnického spolku podělili o výtěžek z mého oddílu o „pracovním dni"?

Salut.

Tvůj

K. Marx

* K. Marx a B. Engels, „Prohlášení. Redakci listu ‚Social-Demokrat'."
** Viz tento svazek, str. 616.

Uctivé pozdravy paní Burnsové. Schorlemmerovo kompendium[447] se mi neobyčejně líbí.

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

213

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 7. prosince 1867

Milý Frede,

všiml jsem si příliš pozdě, že jsem Ti zapomněl poslat ten „Social-Demokrat“.* Napravuji to a přikládám jedno číslo „Courrieru“, které Tě bude zajímat kvůli článku amerického generála Clusereta o Mentaně a Garibaldim.[497] Musíš mi ten balík „Courrierů“ poslat zpátky. Potřebuji celý ten soubor, protože to je to jediné, kde mám *soustavné burzovní zpravodajství.*

Salut.

Tvůj
Mouřenín

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx“, sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 473.

214

Engels Marxovi

do Londýna[23]

Manchester 12. prosince 1867

Milý Mouřeníne,

od neděle mám zase o zábavu postaráno, trápí mě pěkně zuby, chřipka, bolení v krku, horečka a všelijaké jiné nepříjemnosti, teprve dnes ráno jsem zase mohl pracovat a dnes večer se dám do toho švábského Mayera* podle Tvého receptu**, což je — odečte-li se trochu přehnané důkladnosti, která by tu věc protáhla na trojnásobnou délku — moc hezké.

Bürgers půjde ad acta. Byla to ironie osudu, že úvod článku***, který mu poslal Kugelmann, musel toho propadlého düsseldorfského kandidáta do říšského sněmu hodně citelně potrefit. Hovořím tam docela prostomyslně o faktu, že od té doby, co má sociálně demokratická strana zastoupení v říšském sněmu, ji už nelze přecházet mlčením, a že tihle pánové by si z této knihy udělali svou bibli.[498] Tohle posílá Kugelmann s obvyklým taktem Heinrichovi†. Hinc illae lacrimae! Docela jsem na to zapomněl a teprve Heinrichův dojatý dopis, který to bere všechno docela vážně, mi to zase připomněl.

Výborná je ta historie s „Zukunft“.†† Napiš mi, až to vyjde†††,

* Karla Mayera.

** Viz tento svazek, str. 471—474.

*** B. Engels, „Recenze o prvním dílu Marxova ‚Kapitálu‘ pro ‚Rheinische Zeitung‘“.

† Heinrichu Bürgersovi.

†† Viz tento svazek, str. 473.

††† K. Marx, „Plagiátorství“.

ztratil bych spoustu času, kdybych měl každý den chodit kvůli „Zukunft“ do Schillerova ústavu[26].

Kugelmann je den ode dne naivnější. Bucherovi — proč ne hned Bismarckovi?[499] Nerozumím tomu, co říká v dopise z 3. prosince, kde Ti píše, že mi poslal v příloze dopis od Meissnera; možná, že už jsem na to zapomněl.

V příloze: 1. vracím 2 Kugelmannovy dopisy, které jsi od něho dostal,
2. dopis, který jsem dostal od Kugelmanna, a Stumpfův dopis Kugelmannovi.
3. Dopis od Siebela.*

Na poště zavírají. Pozdravuj ode mne srdečně dámy a Lafargua.

Tvůj
B. E.

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 469 a 471.

215

Marx Engelsovi

do Manchestru[23]

[Londýn] 14. prosince 1867

Milý Frede,

ten poslední hrdinský čin fenianů v Clerkenwellu je veliká hloupost.[500] Rozzuří to londýnské masy, které projevily hodně sympatií s Irskem, a vžene je to do náručí vládní strany. Není možné očekávat, že se londýnští proletáři na počest fenianských emisarů nechají vyhodit do povětří. Takové tajemné, melodramatické způsoby spiklenců jsou vůbec pochybné.

V pondělí jsem dostal peníze a Borkheimovi jsem splatil jeho 45 liber št. včetně 1 libry št. a 1 šil. za poplatek za informace.

Nemohl by ses laskavě zeptat Ernesta Jonese, jak se v Londýně nejvhodnějším způsobem provede občanský sňatek, v Doctor's Commons* nebo kde? Začátkem dubna se má totiž Laura vdávat. Protože se to neprovede církevně, chtěli jsme původně, aby se sňatek uskutečnil v Paříži. Ale to je na dlouhé lokty. Musel bych tam prokazovat totožnost a policii by mohlo při té příležitosti napadnout, že už mě zná. Naproti tomu si má žena přeje, aby se občanský sňatek, bude-li se konat v Londýně, provedl pokud možno tajně, protože se chce vyhnout klepům mezi londýnskými známými. Zeptej se také Jonese, jak je to se svolením Lafarguových rodičů? Jestli je musí nejdříve potvrdit (snad anglický) vyslanec v Paříži? Vím, že v Anglii není ta formalita nutná. Ale je nevyhnu-

* Někdejší soudní úřad pro věci týkající se dědictví, povolení k ženitbě atd.

telná, aby byl sňatek platný i podle *francouzského* zákona. V tomto ohledu se proto nesmí zanedbat žádná formalita.

Jak je to v Anglii se *svědky?*

O „Zukunft" ještě nic nevím.* Hloupý je malý formát těchto listů, zejména v době, kdy stránky zaplňuje to parlamentní žvanění.

Náš přítel Stumpf má zřejmě v makovici velikánský zmatek.

V příloze vracím Siebela. S tím Langem se mýlí. Ten si musí knihu** „koupit" a jistě si ji už dávno koupil.[501]

To quid pro quo*** s Heinrichem† je opravdu velmi zábavné.

Salut.

Tvůj

K. Mouřenín

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 473 a 476.
** první díl „Kapitálu".
*** záměna, zde: nedorozumění.
† Heinrichem Bürgersem.

216

Engels Marxovi

do Londýna

[Manchester] 16. prosince 67

Milý Mouřeníne,

přikládám dopis od Liebknechta, který má také v makovici velikánský zmatek. A to kvůli Rakousku. Protože Rakousko prožívá *předvečer* svého roku 1789, *proto* je Liebknecht vychvaluje jako stát svobody![502] Ještě jsem mu neodpověděl, ale udělám to hned, jakmile mi ten dopis vrátíš.

Kugelmannovi jsem poslal články 1. pro švábského Mayera*, 2. pro „Gewerbeblatt"**[503]. Rovněž Siebelovi pro Mannheim***. Další švábské články budou následovat.

Ta věc† už je v „Zukunft" otištěna. Koupil jsem si teď ten časopis z druhé ruky ze Schillerova ústavu[26], abych ho pravidelně viděl.

Spěchám.

Tvůj

B. E.

Ta věc se svatbou je velmi jednoduchá. Sňatek se uzavírá před obvodním magistrátním úředníkem, který také dává 14 dní

* tj. pro Karla Mayera Engelsův článek „Recenze o prvním dílu Marxova ‚Kapitálu' pro ‚Beobachter'".

** B. Engels, „Recenze o prvním dílu Marxova ‚Kapitálu' pro ‚Gewerbeblatt aus Württemberg'".

*** B. Engels, „Recenze o prvním dílu Marxova ‚Kapitálu' pro ‚Neue Badische Landeszeitung'".

† K. Marx, „Plagiátorství".

předem ve svém úřadě vyvěsit ohlášky. Je zapotřebí dvou nebo více svědků. V tomto úřadě dají všechny informace. *Pokud jde o Anglii*, není nutné nic víc, pokud ale jde o platnost ve Francii, to Ti nemůže říci ani Jones, na to se musí zeptat starý Lafargue *svého advokáta v Bordeaux*. Podívám se na to ostatně do code civil.

Gumpert se taky tak ženil. Vašim šosáckým sousedům může Tvá žena říci, že jste to tak udělali, protože Laura je protestantka a Paul katolík.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

217

Marx Engelsovi

do Manchesteru

Londýn 17. prosince 1867

Milý Frede,

v příloze vracím Wilhelma[502]. V odpovědi musíš být opatrný. Je to obtížná situace. Aby se jednalo docela korektně, bylo by zapotřebí mnohem větší kritičnosti a dialektické obratnosti, než má náš Wilhelm. Je možné ho zachránit jen před velikými kopanci. Jinak je nepřátelství k Prušákům pathos, kterému jedině vděčí za vzletnost a přímočarost. Správně zvětřil, že skutečná buržoazie tvoří jádro „národních liberálů"[357], což mu poskytuje příležitost, aby své politické antipatii dodal vyšší ekonomické posvěcení. Ira facit poetam a i našemu Vilémkovi dodává do určité míry mazanost.

Zdejší dopisovatel listu „*Irishman*" chce, abys, budeš-li to psát anglicky, poslal do toho dublinského listu kritiku knihy* v rozsahu asi jednoho sloupce (přičemž by ale v popředí muselo být vlastně Irsko) formou dopisovatelské zprávy z vlastní iniciativy. Pošlu Ti několik čísel listu a uvidíš, co se dá dělat.

„*Zukunft*" má talent na tiskové chyby,** které jsou tím podivnější, že dr. Guido Weiss má přece po ruce originál.

Mám na levé půlce zadku malý, ale neskonale protivný karbunkl.

A jestli nemá zadnici,
jak má ten dobrák sedět?[504]

* prvního dílu „Kapitálu".
** při uveřejnění Marxova článku „Plagiátorství".

Měl jsem včera v našem německém dělnickém spolku (ale byly zastoupeny ještě tři jiné německé dělnické spolky, celkem asi 100 lidí) 1 1/2 hodinovou přednášku o Irsku[505], protože teď je pro mne nejsnadnější pozice „vestoje".

Salut.

Tvůj
K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

218

Engels Marxovi

do Londýna[23]

Manchester 19. prosince 1867

Milý Mouřeníne,

korespondence s Wilhelmem* vyžaduje samozřejmě opatrnost. Jak už jsem Ti řekl dříve,** omezeně jednostranná přímočarost byla jeho štěstím a tajemstvím jeho úspěchu v říšském sněmu. Ale to jde bohužel jenom jednou, a zveřejnění projevu[470] — nehledě ke Kugelmannovým dopisům — dokázalo, že to už zašlo *moc daleko*. Teď ještě k tomu ten plátek***, kde jsou okřídlená slova zachycena černé na bílém a házejí se na krk nám — potom ten celní parlament[506] a s ním *určitě* naše blamáž, jestli Vilémka nebudeme trochu instruovat. Při jeho mimořádném talentu dělat kopance se tu dalo a ještě i dá všelicos očekávat. Můžeme ho jistě zachránit jenom před těmi docela velkými kopanci, ale jeho vídeňské provolání a jeho přátelství s federalisty,† tj. s Grünem!! je už přece dost silný tabák. Mohu mu proto sdělit jenom dvě hlavní hlediska: 1. nestavět se k událostem a výsledkům z roku 1866 jednoduše záporně, tj. reakčně, ale kriticky (což mu ovšem bude hodně zatěžko) a 2. napadat Bismarckovy nepřátele zrovna tak jako samého Bismarcka, protože ani oni nestojí za nic. Vidíš, jak pěkně už se zapletl s Grünem et Co., to by byl pěkný triumf pro Bismarcka, kdybychom se my nebo naši lidé dali do spolku s touhle sebrankou! Nu, musíme vyčkat, jak se to vyvine.

* Wilhelmem Liebknechtem.
** Viz tento svazek, str. 433—434.
*** „Demokratisches Wochenblatt".
† Viz tento svazek, str. 469 a 480.

Ta clerkenwellská hloupost[500] byla zřejmě dílem několika speciálních fanatiků; všechna spiknutí mají smůlu, že vedou k takovým hloupostem, protože „něco se přece musí stát, něco se přece musí dělat". Zvláště také v tomto oboru vyhazování do povětří a žhářství se v Americe hodně nažvanilo, a potom přijde několik hlupáků a natropí takovou pitomost. Přitom jsou tihle lidožrouti většinou největší zbabělci, tak jako se už i z p. p. Allena patrně stal korunní svědek. A pak ten nápad osvobodit Irsko tím, že se v Londýně zapálí nějaký krejčovský krám!

Četl jsi vyhrožování Rusů („Ruský vysloužilec"), že prý spojenectví Francie a Rakouska znemožňuje evropský mír, protože nedovoluje dospět k řešení německé, italské a východní otázky?[507] Docela hezké. Zdá se, že Bismarck a Gorčakov teď chtějí přejít do ofenzívy.

Tvůj přítel Lippe byl obětován mánům sesazených[508] — jeho propuštění byla cena, za kterou národní liberálové přestanou oponovat 25 miliónům pro toho welfa a cizopasníka*.

Mnohokrát pozdravuji dámy.

Tvůj

B. E.

V plném znění otištěno poprvé v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Jiřího V., hannoverského krále a Adolfa, vévodu nasavského. V originále „Nassauer" — český význam též „cizopasník, příživník".

DRUHÁ ČÁST

MARXOVY A ENGELSOVY DOPISY JINÝM OSOBÁM

ŘÍJEN 1864 — PROSINEC 1867

1

Marx Carlu Klingsovi

do Solingen

(Koncept)

4. října 1864
1, Modena Villas, Maitland Park,
Haverstock Hill, Londýn

Milý příteli,

byl jsem potěšen, že jsem se díky Vašemu dopisu z 28. září zase něco dozvěděl o porýnských dělnících.[10]

B. Becker nebo *M. Hess?* Znám oba; oba jsou staří členové hnutí. Oba jsou čestní lidé. Žádný z nich není schopen řídit nějaké význačné hnutí. Becker je vlastně slaboch, Hess je popleta. Proto je těžké mezi nimi rozhodnout. Mimoto si myslím, že je celkem lhostejné, koho z nich zvolíte, protože v rozhodujícím okamžiku se najdou také vhodní lidé.

Ptali se mne, např. z Berlína, zda bych nechtěl přijmout předsednictví.[509] Odpověděl jsem, že to *není možné*, protože zatím je mi odpíráno právo, abych se usadil v Prusku.* Považoval bych však za *dobrou stranickou demonstraci*, a to jak proti pruské vládě, tak proti buržoazii, kdyby mě dělnický sjezd *zvolil*, načež bych v otevřené odpovědi vysvětlil, proč volbu *nemohu* přijmout. Takový krok by byl důležitý zejména z tohoto důvodu: 28. září se tady v Londýně konal veřejný dělnický mítink, jehož se zúčastnili angličtí, němečtí, francouzští a italští dělníci. Pařížští dělníci poslali kromě toho zvlášť delegaci, kterou vedl Tolain, dělník, kterého při posledních volbách[12] zvolila dělnická třída v Paříži za kandidáta do Zákonodárného sboru.

* V rukopise dále škrtnuto: ostatně kdybych stál v čele já, vláda by okamžitě celou věc potlačila.

Na tomto mítinku byl zvolen *výbor — mezinárodní* výbor pro zastupování dělnických zájmů, který má přímé spojení s pařížskými dělníky a v němž jsou zastoupeni vůdci londýnských dělníků. Byl jsem zvolen jako zástupce německých dělníků (se mnou můj starý přítel, krejčí Eccarius)*. Kdyby mne tedy jmenoval německý sjezd — ačkoli bych volbu musel teď *odmítnout* — považoval by to výbor a tím i londýnští a pařížští dělníci za demonstraci německých dělníků. Výbor svolá příští rok *mezinárodní dělnický kongres* do Bruselu. Bohužel se ho nemohu osobně zúčastnit, protože jsem pořád ještě ze vzorného státu Belgie, stejně jako z Francie a Německa, vypovězen.**

„*Manifesty*“*** Vám pošlu, jakmile se naskytne *spolehlivá* příležitost.

Tento dopis dostanete od jednoho z mých přátel† z Barmenu.

Celý minulý rok jsem prostonal (sužovaly mne karbunkly a furunkly). Jinak by bylo mé dílo o *politické* ekonomii, „*Kapitál*“, už vyšlo. Doufám, že je teď konečně v několika měsících dokončím a že v teorii zasadím buržoazii ránu, z níž se už nikdy nevzpamatuje.

Buďte zdráv a spolehněte se, že ve mně bude mít dělnická třída vždycky věrného bojovníka v předních řadách.

Váš

K. M.

Poprvé otištěno rusky v časopise „Bolševik“, čís. 8, 1934

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* V rukopise dále škrtnuto: pro spojení německého dělnického hnutí s anglickým.

** Viz tento svazek, str. 165.

*** „Manifest Komunistické strany“.

† V rukopise dále škrtnuto: C. Siebela z Barmenu nebo.

2

Marx Sophii von Hatzfeldtové

do Berlína

(Opis, fragment)

16. října 1864
Modena Villas, Maitland Park,
Haverstock Hill, Londýn

Milá paní hraběnko!

V minulých týdnech jsem byl tak vážně nemocen, že jsem nemohl opustit lůžko a byl jsem tedy bohužel nucen odpověď na Váš tak přátelský dopis z 1. října odložit až na dnešek.

Ujišťuji Vás, že se ještě stále nemohu smířit s Lassallovou smrtí a považovat ji za fait accompli! Mám ho před očima tak překypujícího životem, duchem, činorodostí, předsevzetími, tak mladistvého ve všem všudy, a teď najednou leží tiše a bez života v hrobě — chybějí mi spojovací články, přechody, a sám ten fakt mě tíží jako černý, truchlivý sen.

Máte naprosto pravdu, předpokládáte-li, že nikdo nemohl víc než já oceňovat Lassallův význam a velikost. On sám to věděl nejlépe, což dokazují dopisy, které mi psal. Já jsem mu, pokud jsme si psali, na jedné straně vždy vyslovoval nejvřelejší uznání jeho činů, na druhé straně jsem mu vždy bez okolků sděloval své kritické připomínky o tom či onom, co mi připadalo nesprávné.

Ještě v jednom z posledních dopisů, který jsem od něho dostal, se svým svérázným siláckým způsobem rozepsal o tom, jaké mu to přináší uspokojení. Avšak nehledě na všechny jeho schopnosti, měl jsem ho rád *osobně*. Zlé je, že jsme to jeden před druhým neustále skrývali, jako bychom měli žít věčně...*

Poprvé otištěno v knize F. Lassalle, „Nachgelassene Briefe und Schriften", sv. III, Stuttgart—Berlín 1922

Podle textu knihy
Přeloženo z němčiny

* Konec dopisu je utržen.

3

Engels Hermannu Engelsovi

do Barmenu

Manchester 2. listopadu 1864

Milý Hermanne,

s niersteinským vínem nebude nic. Došlo sem s jasnou pachutí, chutná docela jinak než u vás, takže nestojím o to, abych ho dostal víc.

Peněžní krize je myslím už za námi. Mohou tu zapůsobit už jen 3 okolnosti:

1. špatné zprávy z Indie mohou vést k velkým bankrotům. Hlavní podílníci ale nic takového nečekají. Indie prodělala svou krizi na jaře, kdy byla diskontní sazba v Bombaji 32 %.

2. velký přísun bavlny do Liverpoolu, asi 100 000 žoků za týden, což by mohlo vést ke ztrátám v mnoha dodavatelských transakcích a koneckonců k bankrotům. I toto nebezpečí, zdá se, už přechází. Liverpoolští vědí, že vězí všichni ve spekulaci až po uši, a jsou vůči sobě navzájem velmi tolerantní. Kdo nemůže zaplatit *celou* ztrátu, nabídne část, a většinou dojde k dohodě. Mimoto není přísun bavlny právě teď velký, a tak se dá čekat, že bavlna, která je na moři (400 000 žoků z Indie a Číny), bude docházet postupně bez velkých nárazů.

V *obou* těchto bodech je příznivým momentem rozhodné zlepšení na peněžním trhu a vracející se důvěra.

3. kdyby v Americe *nebyl* zvolen Lincoln. Že však bude opět zvolen, je tak jisté, jak jen může být v Americe vůbec něco jistého. Ve válce se bude nepochybně pokračovat až do úplného podrobení Jihu, ať je presidentem kdo chce, ale kdyby byl zvolen McClellan, znamenalo by to nejméně 6 měsíců nejistoty, než by se přesně

ukázalo, jaká je jeho politika. Ale po volbách v jednotlivých státech o tom nemůže být ani řeči.

Výsledek toho všeho podle mého názoru bude: Americká válka potrvá dál, protáhne se určitě až do pozdních měsíců příštího roku, a skončí lupičskou válkou jižanských band jako před 2 roky v Neapoli[510], přičemž určitě mnoho bavlny lehne popelem. Zůstaneme tedy odkázáni na tytéž zdroje bavlny jako loni. Dodávky z nich se zvětšují jen pomalu. Protože se však spotřeba v důsledku vysokých cen stále omezovala, musejí teď být zásoby hotového zboží, a to i v rukou jednotlivých konzumentů, úplně mizivé, a protože přitom veliké kvantum bavlněného zboží je pro spotřebitele nezbytné, myslím si, že zvýšená poptávka úplně vykompenzuje zvýšení dovozu surové bavlny a že tedy naše ceny nejen už nebudou trvale klesat, ale až do příštího léta tu musejí vcelku stoupat.

Za peněžní krize nebyla cena bavlny určována situací v obchodu s bavlnou, ale celkovou situací na peněžním trhu. Myslím, že to už je teď za námi a že ceny budou opět přirozeně určovány poptávkou a nabídkou; při zdravých poměrech v obchodě, při absolutním nedostatku zásob a při dnešních nižších cenách se pak určitě dá čekat dobrý obchod při celkově vzestupné tendenci cen.

Ještě nás mohou postihnout jednotlivé pohromy, ať už z Indie nebo z Liverpoolu. I když nás to momentálně zase trochu přitlačí, nemůže to mít ani delší trvání, ani větší význam, a bylo by určitě chybné kvůli tomu spekulovat na pokles cen. Právě tak jsem si naproti tomu jist, že každý pokus zase rychle vyšroubovat ceny nahoru by ihned ztroskotal jak u zdejších kupců, tak na peněžním trhu. To se ukázalo už včera. Bavlna stoupla o 3—3 1/2 penny nad nejnižší bod, příze o 1 penny, v jednotlivých případech o 1 1/2 penny. Včera požadovali předláci další přirážku asi 1 penny, a obchod[511] ihned uvázl. Podaří-li se nám stlačit ceny v Liverpoolu znovu o 1/2 penny až 1 penny, mohou předláci nabízené ceny přijmout, jinak budou kupci nakonec zřejmě muset přirážku zaplatit, neboť potřeba tu bezesporu je.

Nitě jdou ještě velmi špatně, zejména po sedmi lea*, ty nikdo nekupuje.

* Lea je anglická textilní míra; 1 lea — 109,727 m.

Teď tedy znáš moje mínění. Drželi jsme se měsíc či dva zpátky a čekáme během týdne až čtrnácti dnů velké objednávky.

Pozdravuj Emmu, děti, Rudolfovy, Blankovy a Boellingovy, a budeš-li psát do Engelskirchenu, také matku a všechny ostatní. Ty nepříjemnosti s poklesem cen mi způsobily spoustu starostí.

Tvůj
Bedřich

Poprvé otištěno v časopise „Deutsche Revue", roč. 46, sv. II, 1921

Podle rukopisu a textu časopisu
Přeloženo z němčiny

4

Engels Josephu Weydemeyerovi

do St. Louis[512]

Manchester 24. listopadu 1864

Milý Weydemeyere,

měl jsem velikou radost, že jsi konečně zase jednou dal o sobě vědět.[42] Léta jsme neměli Tvou adresu, jinak bych si byl na Tebe vzpomněl lístkem už mnohem dřív. Mám stále ještě adresu Ermen & Engels a zůstane také ještě chvilku nebo možná i pět let stejná, jestliže v Německu k ničemu nedojde. Marxova adresa je čís. 1, Modena Villas, Maitland Park, Haverstock Hill, Londýn, ale dopis adresovaný dr. Marx, Londýn, ho v nutném případě také najde.

To malé tlusté prase Blind se tady v Evropě roztahuje, kde může, stejně jako to dělal tam, je to jediné malé potěšení, které tohle zvíře má, a věnuje se mu s mravenčí pílí, která by byla hodna lepších věcí a většího úspěchu. Ovšem od té doby, co mu Marx tak důkladně dal co proto v „Panu Vogtovi", kouká se držet od nás co nejdál.

Co se týče Lassallova koketování s Bismarckem, nemá smysl to zapírat. To, co cituje Blind, Lassalle skutečně ve své obhajovací řeči v Düsseldorfu[40] řekl a sám to dal vytisknout, takže se nedá nic dělat. Při všech svých významných vlastnostech měl Lassalle židovskou úctu k momentálnímu úspěchu, a proto bylo pro něj nemožné nedělat to, co dělal, totiž nemít žádnou úctu k Ludvíku Bonapartovi a nevyjadřovat takové přímo bonapartistické principy. Pro toho, kdo ho blíže znal, to nebylo nikterak ojedinělé. Můžeš si myslet, že to pro nás bylo právě tak nepříjemné, jako to pro toho

sviňáka Blinda bylo ohromné potěšení, a že už to samo, i kdyby tu nebyly bývaly i jiné důvody, by nám bylo stačilo, abychom za Lassallova života neměli s celou jeho agitací nic společného. Ovšem to je teď už pryč a teprve se ukáže, zda jeho agitace byla jen jalový rámus, či zda za ní opravdu něco vězí.

Už jsi asi slyšel, že chudák náš Lupus tady zemřel 9. května tohoto roku. To byla pro stranu opravdu ztráta, jiná než Lassalle. Druhého takového chlapíka, pevného jako skála, který tak uměl mluvit k lidem a vždycky byl v nejtěžší chvíli na pravém místě, už nikdy mít nebudeme. Měl plné 4 neděle příšerné bolesti hlavy, jeho německý lékař ho zanedbal, až mu z hrozného překrvení praskla mozková céva, ztrácel postupně vědomí a za 10 dní zemřel.

Tady v Evropě je nuda. Poslední význačnou událostí bylo potlačení polského povstání[21]; za svou pomoc při tom dostal Bismarck od cara* povolení vzít Dánům Šlesvik-Holštýn. Potrvá dlouho, než bude Polsko znovu s to se pozvednout, dokonce i s pomocí zvenčí, a přece se bez Polska vůbec neobejdeme. Je tím vinna sprostota německých liberálních šosáků; kdyby ti mizerové v pruské sněmovně byli měli víc rozumu a odvahy, mohlo jít všechno dobře — Rakousko bylo připraveno každou chvíli zasáhnout ve prospěch Polska a zabránil tomu jen postoj Pruska a zrada pana Bonaparta, který přirozeně hodlal dodržet své sliby Polákům jen tehdy, kdyby šel *najisto*, tj. kdyby ho Prusko a Rakousko kryly.

Zato válka tam u vás je jedna z nejvelkolepějších věcí, jaké člověk může prožít. Přestože se v armádách Severu dělá spousta hloupostí (na Jihu také dost), valí se vlna dobývání přece jen pomalu, ale jistě vpřed, a během roku 1865 nastane rozhodně okamžik, kdy *organizovaný* odpor Jihu sklapne jako kapesní nůž a válka se rozpadne v řádění banditů jako za karlistické války ve Španělsku[513] a nedávno v Neapoli[510]. Takováto lidová válka na obou stranách tu od té doby, co existují velké státy, ještě nikdy nebyla a rozhodně udá směr budoucímu vývoji celé Ameriky na staletí dopředu. Likvidací otroctví bude zlomeno největší pouto politického a sociálního rozvoje Spojených států, a to povede k takovému rozmachu, že se země v nejkratší lhůtě domůže docela jiného postavení ve světových

* Alexandra II.

dějinách, a armáda a loďstvo, které jí dává válka, najdou pak brzy své uplatnění.

Bylo ostatně pochopitelné, že si Sever jen těžko opatřoval armádu a generály. Oligarchie z Jihu hned zpočátku podřídila to málo válečných sil, jež země měla, svému vedení, dodala důstojníky a nadto ještě vykradla arzenály. Sever neměl k dispozici nic než milici, Jih se po léta cvičil. Mezi jižanským obyvatelstvem byla spousta výborných jezdců, z nichž mohl Jih ihned vytvořit lehké jezdectvo, a to Sever v této míře neměl. Sever převzal způsob protekčního přidělování hodností podle stranického klíče, zavlečený sem z Jihu; Jih, žijící uprostřed revoluce a s vojenskou diktaturou, mohl od tohoto zvyku upustit. Odtud všechny ty kopance. Nepopírám, že Lee je lepší generál než všichni, které má Sever, a že jeho poslední tažení kolem richmondského opevněného tábora[27] jsou mistrovské kousky, z nichž by se slavný princ Bedřich Karel Pruský mohl velmi mnohému naučit. Ale rozhodné Grantovy a Shermanovy útoky způsobily, že všechna ta strategie byla nakonec přece jen marná. Je jasné, že Grant obětuje strašně mnoho lidí, ale mohl dělat něco jiného? Nemám nejmenší představu o tom, na jakém stupni disciplinovanosti je vaše armáda, jaká je její soudržnost v palbě, nakolik je schopna a ochotna snášet útrapy, a zejména ne o tom, jak vypadá její *morálka*, tj. co se od ní může chtít, aniž by se demoralizovala. To všechno musí člověk znát, než si na této straně velké louže, při kusých zprávách a bez jakékoli pořádné mapy, může dovolit nějaký úsudek. Zdá se mi však jisté, že armáda, kterou teď vede Sherman, je vaše nejlepší a že právě tak předčí Hoodovu, jako Leeova předčí Grantovu.

Váš vojenský řád a elementární taktika jsou, jak jsem slyšel, čistě francouzské — základní formací je tedy zřejmě kolona s předepsanou vzdáleností mezi četami. Jaké teď máte polní dělostřelectvo? Byl bych Ti vděčen, kdybys mě o těchto věcech mohl informovat. Co se stalo s velikým Annekem? Od té doby, co málem prohrál bitvu u Pittsburghu — Landingu, poněvadž mu neopatřili všechno to, co by byl měl mít podle pruského reglementu, se mi ztratil z očí. Zdá se, že z Němců, kteří prodělali celou válku, se ještě nejlépe držel Willich, Sigel naproti tomu nepochybně doka-

zuje svou prostřednost. A co náš chrabrý Schurz, ten hrc frc, který se hnal do deště kulí, jaké nepřátele ničí Schurz teď?

Apropos. Pruské kanóny, které rozstřílely Düppel a Sonderburg[514] na 6500 kroků, jsou naše staré dlouhé bronzové 24liberky, s rýhovanou hlavní a upravené na nabíjení zezadu, které střílejí náboje o váze 54 liber se 4 librovou náplní! Sám jsem je viděl.

Srdečné pozdravy Tvé paní.

Tvůj

B. Engels

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočinenija, 1. vyd., sv. XXV, 1934

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

5

Marx Sophii von Hatzfeldtové

do Berlína

[Londýn] sobota 26. listopadu 1864

Milá paní hraběnko,

jen velice spěšně těchto několik řádek (za chvilku totiž odchází pošta), abych Vám sdělil, že jsem měl naštěstí příležitost *hned* chytit Blinda a uštědřit mu zasloužený kopanec za jeho napadení našeho Lassalla[40].

V pondělí Vám pošlu svůj útok, který vyjde ve formě psaníčka stuttgartskému „*Beobachteru*"*. Z něho se také dozvíte souvislosti.

Váš hluboce oddaný

K. M.

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočinenija,
2. vyd., sv. 31, Moskva 1963

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* „Redaktorovi listu ‚Beobachter' ve Stuttgartu".

6

Marx Sophii von Hatzfeldtové

do Berlína

Londýn 28. listopadu 64

Milá paní hraběnko,

z přílohy* uvidíte, jaká náhoda mi poskytla příležitost, abych obnovil svou rozmíšku s bývalým studiosem Blindem a zároveň mu Lassallovým jménem uštědřil kopanec.

Musíte zařídit, aby to bylo otištěno v listech, které máte k dispozici, ale *ne dříve než dva dny* po obdržení tohoto dopisu, aby švábský Mayer — tj. redaktor stuttgartského „Beobachteru" — neměl záminku mé psaní odmítnout.[46]

Váš hluboce oddaný

K. Marx

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočinenija,
2. vyd., sv. 31, Moskva 1963

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* „Redaktorovi listu ‚Beobachter' ve Stuttgartu".

7

Marx Josephu Weydemeyerovi

do St. Louis[512]

29. listopadu 1864
1, Modena Villas, Maitland Park,
Haverstock Hill, N. W. Londýn

Milý Weiwi,

já i celá rodina jsme měli velikou radost, že jsme zase jednou slyšeli něco o Tobě a Tvé rodině. Moje paní tvrdí, že Tvé paní psala *naposled* ona, a čeká tedy první dopis zase od ní.

Posílám Ti současně poštou 4 exempláře tištěné „Adresy"*, kterou jsem dával dohromady já. Nedávno ustavený Mezinárodní dělnický výbor, jehož jménem „Adresa" vyšla, není bez významu. Jeho *angličtí* členové jsou totiž většinou předáci zdejších tradeunionů, tedy praví dělničtí králové Londýna, tíž lidé, kteří připravili grandiózní přijetí Garibaldimu a který obrovským mítinkem v St. James' Hallu (předsedal mu Bright)[15] zabránili Palmerstonovi, aby vyhlásil *válku Spojeným státům*, což se už chystal udělat. Francouzští členové jsou bezvýznamní, ale jsou to přímé orgány vedoucích „dělníků" v Paříži. Existuje rovněž spojení s italskými spolky, které nedávno měly sjezd v Neapoli.[18] Ačkoli jsem po léta systematicky odmítal účastnit se veškerých „organizací" atd., *tentokrát* jsem přijal, poněvadž tu jde o něco, kde se dá významně působit.

Už 14 měsíců jsem byl skoro stále nemocen, měl jsem karbunkly a často to bylo životu nebezpečné. Teď jsem jakž takž v pořádku.

O tom, že jsme ztratili našeho Lupuse, Ti už jistě napsal Engels.

* „Inaugurální adresa Mezinárodního dělnického sdružení".

Zvláštní shodou okolností jsem minulý pátek dostal dopis z Berlína, v němž se na mne obrací stará Hatzfeldtka*, abych hájil Lassalla proti Blindovu „Republikánskému protestu“[40]. Druhý den jsem dostal Tvůj dopis Engelsovi[42], kde uvádíš *velmi změněnou americkou* verzi téže mazaniny. Náhodou jsem také dostal hned 2 čísla (jinak mi vůbec nepřijdou do ruky) švábského „*Beobachteru*“ (vychází ve Stuttgartu). V prvním čísle se redaktor** posmíval jednomu dopisu pana Blinda americkému národu, který Blind poslal jemu a jiným jihoněmeckým redaktorům v překladu z angličtiny „pana Blinda“ a v němž Blind, jak říká, na „*téměř oficiální žádost*“ vyjadřuje svůj skromný úsudek o Lincolnově atd. volbě.[35] V témže čísle redaktor říká, že z mé knihy proti Vogtovi*** je vidět, k čemu vede Blindova domýšlivost atd. Nato pak poslal Blind prostřednictvím svého nastrčeného panáka, dr. Bronnera z Bradfordu, *přiloženou* odpověď[44], v níž 1. vykládá o své obrovské vážnosti v Americe a 2. s drzostí sobě vlastní prohlašuje, že Vogtova záležitost je „odbyta“. To mi potom umožnilo, abych (s použitím a otištěním míst z Tvého dopisu, jež se týkají Blinda) vyhověl staré Hatzfeldtce s žádaným prohlášením† proti tomu šaškovi, aniž bych se ztotožnil s těmi stránkami Lassallovy agitace††, které mi nejsou po chuti. Napiš brzo.

Tvůj

K. Marx

Číslo „Beobachteru“ (stuttgartského), z něhož Ti opisuji Blindův vychloubačný dopis, je čís. 268 ze 17. listopadu 1864.

Je naprosto nutné, abys mi napsal *pro veřejné použití* pár řádek o vlivu pana Blinda *v Americe*.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočiněnija, 1. vyd., sv. XXV, 1934

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Sophie von Hatzfeldtová.
** Karl Mayer.
*** „Pan Vogt“.
† „Redaktorovi listu ‚Beobachter‘ ve Stuttgartu“.
†† Viz tento svazek, str. 50—51.

8

Marx Ludwigu Kugelmannovi

do Hannoveru

Londýn 29. listopadu 1864
1, Modena Villas, Maitland Park,
Haverstock Hill, N. W.

Vážený příteli,

dostanete dnes ode mne poštou 6 kusů „Adresy Mezinárodního dělnického sdružení"*, kterou jsem napsal. Buďte tak laskav a doručte jeden exemplář s mým srdečným pozdravem madame Markheimové (Fulda). Jeden předejte rovněž panu Miquelovi.

Sdružení — anebo spíš jeho výbor — je důležité, protože jsou v něm předáci londýnských tradeunionů, tíž lidé, kteří připravili tak ohromné přijetí Garibaldimu a obrovským mítinkem v St. James' Hallu[15] zmařili Palmerstonův plán na válku se Spojenými státy. Spojení s výborem mají i předáci pařížských dělníků.

V posledních letech mne velice trápily nemoci (např. posledních 14 měsíců zase karbunkly). Mé soukromé poměry se dědictvím, které mi připadlo po smrti matky**, zlepšily.

Doufám, že na příští rok konečně připravím pro tisk svůj spis o kapitálu (60 archů)[183].

Důvody, proč jsem se za Lassallova života *nezapojil* do jeho hnutí, jistě chápete i bez podrobného vykládání. To však mi nemůže zabránit — tím spíš, že mě o to žádají lidé mu blízcí —, abych ho po jeho smrti nebránil před takovými darebáky, jako je ten křikloun K. Blind.***

* „Inaugurální adresa Mezinárodního dělnického sdružení".
** Henrietty Marxové.
*** Viz tento svazek, str 50–51.

Bojím se, že počátkem léta nebo uprostřed jara příštího roku vypukne italsko-rakousko-francouzská válka. To by velice uškodilo vnitřnímu hnutí ve Francii a v Anglii, které se teď značně rozrůstá.

Doufám, že mi brzy napíšete.

Váš hluboce oddaný

K. Marx

Poprvé otištěno v časopise „Die Neue Zeit", sv. 2, čís. 1, 1901—1902

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

9

Marx Lionu Philipsovi

do Zalt-Bommelu

29. listopadu 1864
1, Modena Villas, Maitland Park,
Haverstock Hill, Londýn

Milý strýčku,

doufám, že se Ti daří dobře, i když je tak ohavné počasí. U nás jsou všichni zdrávi. Jen počátkem měsíce jsem měl, k velkému úleku celé rodiny, zase velice ošklivý karbunkl pod levou prsní bradavkou, a ten mne trápil 2—3 týdny. Jinak bylo všechno v pořádku.

Obchodní krize, kterou jsem Ti ohlašoval[515] dlouho předtím, než se projevila, už dávno otupila své ostří, ačkoli její účinky jsou ve vlastních průmyslových oblastech pořád ještě velmi znát. Zato na jaře nebo počátkem léta dojde podle mého názoru k politické krizi. Bonaparte se zase dostal tak daleko, že musí znovu začít nějakou válku, aby z ní vytřískal půjčku. Otázka Benátska[54] se nechává otevřená (znám několik tamějších agentů), aby se na ni, bude-li nutno, dalo navázat. Je možné, že Bonaparte zase najde nějaké východisko, a pak zachová mír (protože není opravdový Napoleon), ale příliš pravděpodobné to není.

Přiloženou tištěnou „Adresu"* jsem psal sám. Bylo to tak: V září vyslali pařížští dělníci deputaci k londýnským dělníkům kvůli demonstraci pro Polsko. Při této příležitosti byl vytvořen mezinárodní dělnický výbor. Celá věc není bez významu, protože 1. v Londýně jsou v čele tíž lidé, kteří připravili Garibaldimu tak

* „Inaugurální adresa Mezinárodního dělnického sdružení".

ohromné přijetí a svým obrovským mítinkem, s Brightem, v St. James' Hallu[15] *zabránili válce se Spojenými státy*. Jsou to zkrátka skuteční předáci dělníků v Londýně, až na 1 nebo 2 výjimky samí dělníci. 2. V Paříži stojí v čele pan Tolain (sám také dělník) a spol., tj. titíž lidé, kterým jenom Garnier-Pagèsova, Carnotova atd. intrika zabránila, aby při minulých volbách v Paříži[12] vstoupili do Zákonodárného sboru jako představitelé tamějších dělníků a 3. z italské strany přistoupili zástupci 4—500 italských dělnických spolků, které uspořádaly před několika týdny v Neapoli všeobecný sjezd, jejž dokonce i „*Times*" považovaly za dostatečně důležitý, aby mu věnovaly pár desítek řádek.[516]

Ze zdvořilosti vůči Francouzům a Italům, kteří vždy vyžadují velké fráze, jsem do úvodu ke „Stanovám"*, nikoli do „Adresy"**, musel zahrnout několik bezvýznamných řečnických obratů.***

Před několika dny jsem dostal dopis z Ameriky od svého přítele Weydemeyera, plukovníka pluku, který je posádkou v St. Louis (Missouri). Píše mj. doslova: „Bohužel nás drží tady v St. Louis, protože vzhledem k mnoha zdejším ‚konzervativním' živlům je tu stále nutná branná moc, aby zabránila nepokojům a eventuálnímu osvobození početných jižanských zajatců... Celé tažení ve Virgínii byla chyba, která nás stála hekatomby lidí. Přes to však Jih už dlouho nevydrží: Poslal do pole všecko do posledního muže a nemůže už nasadit žádnou novou armádu. Současná invaze do Missouri má, stejně jako vpády do Tennessee, jen charakter nájezdu, loupežného tažení: Na trvalé nové obsazení ztracených oblastí není ani pomyšlení."[517]

Když si pomyslíš, milý strýčku, že před 3 1/2 lety při Lincolnově volbě šlo jen o to, aby se otrokářům už *nedělaly další ústupky*, kdežto dnes je uznávaným a zčásti už realizovaným cílem *odstranění otroctví*, je třeba uznat, že *nikdy* nepostupoval takový obrovský převrat tak rychle. Bude to mít ten nejblahodárnější vliv na celý svět.

Náš soukmenovec *Benjamin Disraeli* se tento týden zase pořádně blamoval, když na jednom veřejném mítinku do nekonečna žvanil

* „Prozatímní stanovy Sdružení".
** „Inaugurální adresa Mezinárodního dělnického sdružení".
*** Viz tento svazek, str. 33.

jako varující anděl strážný vysoké církve a církevních poplatků a jako bojovník proti kritice v náboženských věcech.[518] Disraeli je nejlepší důkaz, jak se z velkých talentů bez přesvědčení rodí lumpi, i když oprýmkovaní a „velice ctihodní" lumpi.

Ti zdejší němečtí pitomci s expáterem Kinkelem v čele se zase patřičně blamovali v Müllerově aféře.*

Celá rodina Tě srdečně zdraví a já posílám pozdrav Jettynce, Dr., Fritzovi** a spol.

Tvůj věrný synovec

K. M.

Poprvé otištěno v časopise „International Review of Social History", sv. I, část 1, 1956

Podle textu časopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 42.

** Henriettě van Anrooyové, doktoru van Anrooyovi a Friedrichu Philipsovi.

10

Marx Sophii von Hatzfeldtové

do Berlína

(Koncept)

22. prosince 1864
1, Modena Villas, Maitland Park,
Haverstock Hill, Londýn

Milá paní hraběnko,

před několika dny mi jeden hamburský přítel poslal „Nordstern" s mým prohlášením proti Blindovi*, vylepšeným tiskovými chybami.

Toto prohlášení jsem napsal na Vaše přání, ale formulovalo se mi těžko, protože jsem *nesouhlasil* s Lassallovou *politickou taktikou*.[41] Avšak po Blindově nestydatém výpadu proti zesnulému v *st. louiské „Westliche Post"*[40] jsem se ani chvíli nerozmýšlel. Vůbec jsem nevěděl, kterým listům hodláte prohlášení poslat. Ze všeho nejméně jsem myslel na „*Nordstern*". Pan Bruhn se teď honem chápe příležitosti, aby se mně „neslušně pošklebo val" a naznačoval veřejnosti v poznámce na okraj, že jsem hledal přístup do jeho lokálu zadními dveřmi a že mi byl zcela zvláštní protekcí další osoby co nejmilostivěji povolen. Nepochybuji, že jeho kumpán** v Americe to využije. Chce mne snad pan Bruhn násilím donutit, abych ho veřejně odhalil jako nafoukanou nicku?

Kdyby Bruhn, Bernhard Becker a tutti quanti nepřátelsky vystoupili proti mně a mým snahám jakýmkoli způsobem, který bych považoval za škodlivý pro dělnické hnutí, rozpoutá se nad hlavami těch pánů taková bouře, že se budou sami divit. Motivy

* „Redaktorovi listu ‚Beobachter' ve Stuttgartu".
** Karl Blind.

starého osobního přátelství a stranické ohledy, jimiž jsem byl vázán, pokud jde o Lassalla, padají naprosto, pokud jde o tyto dii minorum gentium. Prohlašuji to jednou provždy, aby mi snad později někdo nepředhazoval dvojznačnost nebo bezohlednost.

Přeji si, aby „Osmnáctý brumaire" nebyl *za žádných okolností* otištěn, a pokud byly v tomto ohledu už učiněny nějaké kroky, aby byly stornovány.[519]

Sotva se odvažuji vyslovit nějaké přání do nového roku, neboť vím, že Vám, milá paní hraběnko, starý rok zanechal už jen vzpomínky.

Váš hluboce oddaný

K. M.

Poprvé otištěno v knize F. Lassalle, „Nachgelassene Briefe und Schriften", sv. III, Stuttgart – Berlín 1922

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

11

Marx Carlu Siebelovi

do Elberfeldu

22. prosince 1864
1, Modena Villas, Maitland Park,
Haverstock Hill, Londýn

Milý Siebele!

Do nového roku všechno nejlepší!

Už sis asi všiml, že jsme s Engelsem slíbili spolupracovat s berlínským „Social-Demokratem“.[520] Avšak — mezi námi řečeno — buď se ten list musí zříci apoteózy Lassalla, nebo se my zřekneme jeho. Jenže chudáci jsou na tom vždycky špatně.

„Adresy“*, které jsem Ti poslal, jsi už asi dostal a patrně jsi poznal, že jsem to psal já. V zájmu *zdejšího* hnutí považujeme za důležité, aby se německé dělnické spolky napojily na zdejší ústřední výbor. (Z Itálie a Francie se to už namnoze děje.) Píše mi Liebknecht[521], že se připojí berlínský spolek knihtiskařů, ale že připojení „Všeobecného německého dělnického spolku“[8] je velice nejisté vzhledem k intrikám pana Bernharda Beckera, jehož význam „*objevil*“ Lassalle. (Mezi námi je to asi *jediný objev*, který Lassalle udělal.) Napsal jsem dnes staré Hatzfeldtce** něco jako výhrůžný dopis, samozřejmě *sub rosa*.***

Bylo by teď velice žádoucí, kdybys mohl zaskočit do Solingen a mým jménem vyložit nožíři *Klingsovi*, jak je nanejvýš důležité, aby se Německý dělnický spolek na svém sjezdu v Düsseldorfu

* „Inaugurální adresa Mezinárodního dělnického sdružení“.
** Sophii von Hatzfeldtové.
*** Viz tento svazek, str. 508—509.

27. prosince t.r. usnesl na svém připojení k Mezinárodnímu sdružení.[522] Můžeš mu nenápadně naznačit, že takovým nulám, jako je B. Becker atd., samozřejmě nejde o věc, ale o cosi „infiniment petit", tj. o jejich vlastní osoby. Taková narážka se však musí udělat *diplomaticky* a nesmíš do toho zaplést mne.

Chápeš, že připojení Všeobecného německého dělnického spolku je potřebné jen zpočátku, vzhledem k našim zdejším protivníkům. Později se musí celý systém tohoto spolku, který spočívá na špatných základech, rozmetat.

Jestliže mi už konečně nenapíšeš pár řádek, budu mít za to, že ses mi naprosto zpronevěřil, a uvrhnu Tě do klatby.

Tvůj
K. M.

Poprvé otištěno v listu „Deutsche Zeitung", čís. 473 z 16. října 1920

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

12

Marx Hermannu Jungovi

do Londýna

[Kolem 8. ledna 1865]
58, Dover Street, Oxford Street, Manchester[523]

Milý Jungu,

ustrnul jsem, když jsem v „*Bee-Hive*" a v „*Mineru*"* tento týden četl, že na posledním zasedání našeho výboru:

„bylo *jednomyslně* usneseno pozvat pány Beeslyho, *Grossmitha*, Bealese a Harrisona na soirée, které se má konat 16. t.m."

Nevadí mi pouhý anachronismus, totiž to, že na zasedání **minulé** *úterý* žádné takové rozhodnutí přijato nebylo.

Mám námitky proti pozitivně falešné zprávě, že byl pozván *pan Grossmith.*

Tento *Grossmith*, ačkoli se našich zasedání účastní jen zřídka nebo vůbec ne, figuruje jako člen výboru na všech našich adresách.

Jak může *náš* výbor pozvat *člena našeho výboru* na soirée *pořádané naším výborem?* Má to snad být jakási *prémie* udělovaná za pravidelnou neúčast na našich týdenních schůzkách?

Protože se nemohu vrátit do Londýna dřív než koncem příštího týdne, budu Vám velice zavázán,

když se na zasedání příští úterý zeptáte, kdo je *autorem* zprávy v „*Bee-Hive*" a v „*Mineru*"?

Kdo tohoto autora zmocnil, aby z našeho výboru udělal „*bezděčnou*" hlásnou troubu k vynášení *pana Grossmitha?*

Jistě bez dalšího objasňování chápete, jak důležité je zlikvidovat v zárodku každý pokus přeměnit náš výbor v nástroj lokálních ambicí či jakýchkoli intrik.

* „Miner and Workman's Advocate".

Budu Vám zavázán, jestliže mi na shora uvedenou adresu dáte vědět — za předpokladu, že se na to přeptáte — jakou jste dostal odpověď.[524]

Salut et fraternité.

K. Marx

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočinenija,
1. vyd., sv. XXV, 1934

Podle rukopisu
Přeloženo z angličtiny

13

Engels Rudolfu Engelsovi

do Barmenu

[Manchester] 10. 1. 65

Milý Rudolfe,

mám na americkou válku tento názor: Jih se pozvolna vyčerpává a nemůže nahrazovat své armády. Naproti tomu Sever nevyužil svých zdrojů ještě ani z poloviny. Jih je omezen na obranu, a to do té míry, že ofenzívní protiúdery, jaké podnikal např. Longstrett v údolí Shenandoahu,[525] jsou teď už tytam. Hood se ještě o jeden pokusil, ale tím také bylo naráz rozhodnuto o jeho bezmocnosti a o osudu celého tažení. Ve všem má Sever nad svými jižanskými protivníky převahu a nadto má ještě k dispozici 40 000 Shermanových vojáků, kteří se mohou pustit, kam se jim zlíbí, a všude ničit síly, spojení, zdroje a zásoby Jihu v srdci samého Jihu. Charleston musí padnout nejpozději za 4—6 neděl, jakmile jej Sherman obklíčí ze souše.[526] Jih má už jen jedinou armádu, v Richmondu. Ta v tomto roce určitě utrpí naprostou porážku, a to bude konec obrany Jihu *armádami*. Pak může následovat gerilova válka, lupičské výpady atd., a tak to asi potrvá až do příštího roku.

Ozbrojí-li Jih svoje černochy, tím lépe pro Sever. Ale oni si něco takového rozmyslí. Nanejvýš snad v poslední chvíli. Tak hloupí přece černoši nejsou, aby se dávali zabíjet za důtky, které je mlátí.

Jistě ještě přijdou chvíle, kdy to bude pro Jih vypadat zase o něco lépe než teď, ale to jsme zažili už kolikrát, a to mě nemůže zmást. To jsou momenty, kdy je *třeba prodávat*.

Že dostaneme bavlnu z Ameriky, tomu nevěřím; že však zatím

půjdeme s cenami dolů, tomu věřím. Bavlna je teď natolik spekulační artikl, že jsou ceny ovlivňovány každým zakolísáním veřejného mínění. Mimoto v Liverpoolu je 500 000 žoků, a zdejší lidé, kteří vždycky snadno upadají do extrémů, křičí: Jih je vyřízen, do 14 dnů musí začít slevovat atd. — za takové situace není na nějaký vzestup ani pomyšlení. Budeme se muset řídit zprávami, které dostaneme, ale vždycky s výhradou, vždyť víme, že zásoby v Liverpoolu jsou dvakrát větší než loňského roku. Myslím si také, že na závěr roku 1865 budou ceny nižší, než jsou nynější, protože můžeme čekat víc bavlny ze všech stran.

Tvůj
Bedřich

Poprvé otištěno v časopise „Deutsche Revue", roč. 46, sv. II, 1921

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

14

Marx dceři Jenny

do Londýna

11. ledna 1865
58, Dover Street, Manchester

Moje zlatíčko,

chtěl jsem odjet z Manchesteru zítra, ale sotva to stihnu do neděle (15. ledna).[61] Ernest Jones, s nímž bych rád mluvil, má hrozně napilno v sousedních městech a pozval mě (a Engelse) na *pátek* večer, kdy bude doma. Ještě jsem se s ním neviděl, a dřív než v pátek se s ním vidět nemohu. To je jedna příčina odkladu. Jsou ještě jiné, ale za žádných okolností se tu nezdržím déle než do neděle.

Německý překlad „Adresy pracujícím třídám"* byl přetištěn v „Mainzer Zeitung"**[527], „Poselství Lincolnovi"*** v „Berliner Reform" a v londýnském „Hermannu". Za tuto čest patrně vděčíme tomu, že pan Juch má strach, aby si jeho rival Bender nezmonopolizoval „ochrannou ruku nad námi".

Počasí tu bylo ohavné. Dnes „slunce září", jak říká Müller, ale jeho paprsky se odrážejí v ledových krupičkách pokrývajících špinavé ulice. I sluneční paprsky tu musejí vždycky dopadat na něco odporného.

Od Borchardtů jsem se ještě neviděl s nikým, a pokud jde o Gumpertovy, mluvil jsem jen včera večer pár minut s doktorem.

Když jsem sem dorazil, nenašel jsem Bedřicha†, ale místo něho dopis se zprávou, že se vrátí v 6 hodin z honu na lišky. Zatím podnikl všechna předběžná opatření, aby mi připravil „entrée

* „Inaugurální adresa Mezinárodního dělnického sdružení".
** „Mainzer Journal".
*** „Presidentu Spojených států amerických Abrahamu Lincolnovi".
† Bedřicha Engelse.

joyeuse"* (při svých velkých historických znalostech jistě víš, co to je „entrée joyeuse"). Je na pováženou, jestli změnil byt k lepšímu. V každém případě jsou ti lidé méně nestydatí.

Apropos. Právě teď začala hotová „chronique scandaleuse" ve freiligrathovském světě, aspoň pokud je spjat se Švýcarskou generální bankou. V Ženevě se objevil pamflet odhalující skandální hospodaření Fazyho, Freiligrathova „přirozeného představeného".[528] Fazy byl nucen rezignovat na místo vrchního ředitele banky, a *„aby se zachránilo, co se zachránit dá"* (doslova tak), posadili na jeho místo žida *Reinacha*, jenž má k ruce jednoho Francouze a — *Karla Vogta*, který s opovržení hodnou podlostí Fazyho zrazuje a denuncuje a vydává veřejná prohlášení proti tomuto svému starému idolu, proti člověku, jehož je fakticky pouhou „kreaturou".

Už asi víte, že berlínská policie *zkonfiskovala* první „abonentní číslo" „Social-Demokratu".[529] To se docela hodí. Ti hoši potřebují nějaké malé politické martyrium.

Doufám, že doma je všecko v pořádku. Kocour není doma, a tak myši mají jistě pré. Pozdravuj ode mne mamku, „děvče jako lusk", „moje zlato" a „věštkyni"**. O Tobě, můj milý Áróne, se mi dnes v noci zdálo, viděl jsem Tě, jak jsi ve svém bloomerovském oblečení obdivuhodně předvedla davenportský trik,[530] a pak jsi dělala nejnádhernější skoky, málem jsi létala vzduchem. Byl jsem hrozně hrdý, usmíval jsem se pod vousy nad úspěchem svého starého známého a velice živě jsem si připomínal poněkud neladný tanec, který jsi kdysi dávno předváděla v poušti před zlatým teletem***.

Ukaž mamce to, co přikládám. Jistě si vzpomene na Bochum-Dolfse† z Paříže. Je teď šťastným otcem 10 dětí, s nimiž vandruje po světě.

Poprvé otištěno rusky v časopise „Voinstvujuščij matěrialist", kniha 4, 1925

Podle rukopisu
Přeloženo z angličtiny

* „slavnostní vstup" (zejména panovníkův).

** Přezdívky Marxových dcer Laury („Success"), Eleanor („Mine Own") a Heleny Demuthové („Prophet").

*** Na tomto místě je z dopisního papíru vystřižen proužek papíru, na němž byl patrně podpis. Následující odstavec byl připsán v levém horním rohu první stránky dopisu.

† Jméno je špatně čitelné.

15

Marx Johannu Baptistu von Schweitzerovi

do Berlína

(Koncept)

J. B. v. Schweitzerovi („Social-Demokrat")

Londýn 16. ledna 1865

Milý pane,

Váš „Social-Demokrat" uveřejňuje, přestože existuje teprve tak krátce, už *druhý útok* na „*Mezinárodní sdružení*".* Čekám už jen na „*třetí*", abych se spolu se svými přáteli *veřejně* zřekl jakéhokoli vztahu k Vašemu listu. Při takovém zřeknutí bych byl nucen „*kriticky*" se zmínit o jistých věcech, o nichž jsem dosud ze stranických ohledů nemluvil a které by se patrně určitým pánům nikterak nelíbily. První útok proti „Mezinárodnímu sdružení" obsahovala hloupá pasáž z „Poselství" B. Beckera[531]. Nečinil jsem Vás za to odpovědným právě proto, že to bylo „Poselství" a Vy máte naneštěstí oficiální vztah k „Všeobecnému dělnickému *spolku*" (jejž je nutno velice odlišovat od dělnické *třídy*).

Jinak je tomu s drzým prolhaným žvástem pana Mosese Hesse[59], který jste při sebenepatrnějším ohledu na mne a mé přátele *za žádných okolností* neměl přijmout a který jste mohl přijmout jen s *úmyslem mne provokovat.*

Co se týče Mosesovy slátaniny samé, o té se, *až* dostanu jisté zprávy z Paříže, vyjádřím veřejně.** Pokud jde o to, že jste tento

* Viz tento svazek, str. 62 a 73–75.
** Viz tento svazek, str. 93–94.

hanebný článek přijal, prosím, abyste mi oznámil, *mám-li to od „Social-Demokratu" považovat za vyhlášení války.*

Váš hluboce oddaný
K. Marx

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočiněnija,
1. vyd., sv. XXV, 1934

Podle Marxova zápisníku
Přeloženo z němčiny

16

Marx Johannu Baptistu von Schweitzerovi

do Berlína[532]

[Londýn] 13. února 1865

...protože díky příspěvku M. Hesse v čís. 21, které jsme dnes dostali, naše prohlášení* už částečně zastaralo, můžeme pokládat tu věc za vyřízenou. Naše prohlášení obsahuje ovšem také jiný bod — chválíme v něm protibonapartovský postoj pařížského proletariátu a radíme německým dělníkům, aby se řídili tímto příkladem. To bylo pro nás důležitější než výpad proti Hessovi. Svůj názor na poměr dělníků k pruské vládě však podrobně vyložíme někde jinde.

V dopise ze 4. února píšete, že já sám jsem Liebknechta varoval, aby to nepřeháněl, protože by ho mohli poslat k čertu. Zcela správně. Zároveň jsem mu ale napsal, že se dá říci *všechno*, najde-li správnou formu.** Forma polemiky *proti* vládě, která je „přípustná" dokonce i na berlínském poledníku, se jistě velice liší od koketování nebo dokonce od zdánlivého kompromisu s vládou! Psal jsem Vám, že „Social-Demokrat" se musí vyvarovat i pouhého takového zdání.

Vidím z Vašeho listu, že se vláda staví ke zrušení koaličních zákonů dvojznačně a že se přitom snaží získat čas. Naproti tomu jeden telegram v „Times" oznamuje, že se vyslovila protektorsky ke státní podpoře družstevních společností,[101] o níž se uvažuje. Vůbec bych se nedivil, kdyby depeše v „*Times*" byla jednou výjimečně pravdivá!

* K. Marx a B. Engels, „Redakci listu ‚Social-Demokrat'. Prohlášení".
** Viz tento svazek, str. 73—74.

Koalice a z nich vyrůstající odbory jsou nanejvýš důležité nejen jako prostředek k organizování dělnické třídy pro boj s buržoazií — tato důležitost se mj. projevuje v tom, že se bez nich neobejdou přes volební právo a republiku ani dělníci ve Spojených státech. V Prusku a v Německu vůbec je koaliční právo kromě toho průlomem do panství policie a do byrokratismu; rozmetává čelední řád[102] a nadvládu šlechty na venkově*, zkrátka je to opatření k emancipaci „poddaných", opatření, které by mohla připustit pokroková strana[69], tj. každá buržoazní pruská opoziční strana se zdravým rozumem stokrát spíš než pruská vláda, nemluvě už vůbec o vládě takového Bismarcka! Naproti tomu podpora družstevních společností ze strany královské pruské vlády — a každý, kdo zná pruské poměry, zná také předem nesporně trpasličí rozměry takové pomoci — se jakožto hospodářské opatření rovná nule, zatímco se tím rozšiřuje poručnický systém, podplácí část dělnické třídy a vyklešťuje hnutí. Právě tak, jako se buržoazní strana v Prusku zostudila a dostala do nynějšího žalostného stavu hlavně tím, že poctivě věřila, že s příchodem „nové éry"[114] jí z milosti prince regenta spadne do klína vláda, zostudí se dělnická strana ještě mnohem víc, bude-li si namlouvat, že zásluhou Bismarckovy éry či nějaké jiné pruské éry jí budou z královy milosti létat pečení holubi do úst. Je nade všecku pochybnost, že se dočkáme rozčarování z Lassallovy nešťastné iluze o nějakých socialistických zásazích nějaké pruské vlády. Své slovo řekne logika věcí. *Čest* dělnické strany však vyžaduje, aby odmítla takový klam, ještě než zkušenosti potvrdí jeho jalovost. Dělnická třída je buď revoluční, nebo není ničím.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle textu Marxova dopisu Engelsovi z 18. února 1865 Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 94.

17

Marx Victoru le Lubezovi

do Londýna[533]

[Londýn] 15. února 1865

Milý Le Lubezi,

úspěch naší společnosti nás nabádá k opatrnosti. Podle mého názoru by přijetí pana Bealese do naší rady všechno pokazilo.* Pokládám ho za čestného a upřímného člověka. Zároveň však není a nemůže být ničím jiným než buržoazním politikem. Je kolísavý, průměrný a ctižádostivý. Chce v příštích volbách kandidovat v Marylebone do parlamentu. Už jen proto by měl být pro náš výbor nepřijatelný. Nesmíme se stát *odrazovým můstkem* pro malicherné parlamentní ambice.

Můžete být jist, že kdybychom přijali Bealese, srdečný, upřímný a otevřený tón, příznačný pro naše nynější diskuse, by zmizel a byl nahrazen *prázdnými slovy*. Po Bealesovi by přišel ten nesnesitelný klacek a patolízal Taylor.

V očích veřejnosti by Bealesovo přijetí změnilo celý charakter naší společnosti. Stali bychom se jednou z mnoha společností, které obdařuje svou přízní. Kam vkročí, budou ho následovat jiní lidé z jeho třídy, a naše úsilí, dosud tak úspěšné — osvobodit anglické dělnické hnutí od jakéhokoli patronátu buržoazie či aristokracie — by vyznělo naprázdno.

Vím předem, že otázky — především otázky sociální povahy — jež by vyvstaly po jeho přijetí, by jej přinutily zase vystoupit. Budeme muset připravovat manifesty o *otázce půdy* atd., které on podepsat *nemůže*. Není tedy mnohem lépe, když ho rovnou nepřijme-

* Viz tento svazek, str. 109.

me, než abychom mu dávali pak příležitost, aby se od nás zase distancoval?*

Vím, že po tomto nesmyslném kroku pana Della** budou s přijetím té kandidatury určité potíže.

Domnívám se, že klidnou diskusí s několika anglickými členy by se dala celá ta otázka vyřídit***, než bude vrácena výboru.

S bratrským pozdravem Váš
K. Marx.

Apropos. Při veškerém svém nadšení pro Polsko neudělal pan Beales zatím nic jiného, než že vnášel pod vedením vévody†... zmatek do všech manifestací pořádaných ve prospěch Poláků. Včera se zase pokusil ze stejných motivů†† o takový kousek.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočiněnija, 2. vyd., sv. 31, Moskva 1963

Podle textu knihy porovnaného s úplným opisem rukopisu ve francouzštině Přeloženo z francouzštiny

* Další dva odstavce v anglickém textu scházejí a jsou uveřejněny podle rukopisu francouzského překladu.
** Viz tento svazek, str. 109.
*** Rukopis poškozen.
† V originále mezera. Jde zřejmě o markýze Townshenda.
†† Viz tento svazek, str. 109–110.

18

Engels Otto Meissnerovi

do Hamburku

Manchester 22. února 1865

Vážený pane,

Váš milý dopis ze 17. t.m. jsem dostal teprve nyní, protože žádné poštovní spojení přes Ostende po celé tři dny nebylo. Jsem Vám velice zavázán za to, že jste se neprodleně ujal vydání a ještě víc za rychlé vytištění*.

Honorář 2 louisdory za tiskový arch přijímám a rovněž Vám přenechávám stanovení výše nákladu, ovšem pod podmínkou, že mi tuto výši oznámíte v příštím dopise; je samozřejmé, (že)** s takovým honorářem mohu souhlasit jen pro (první vydání).

Noticky pro (noviny) obstarám bez meškání.

Zdánlivé zdržení při (odeslání) odsud, které právem zdůrazňujete, vzniklo takto: byl jsem hotov večer v sobotu 11. února a průvodní dopis jsem napsal ještě pozdě v noci; dopis jsem poslal v pondělí 13. v 10 hodin dopoledne, a ještě v pondělí večer odešel poštovní lodí z Doveru — o nic dříve by byl neodešel, ani kdybych ho byl poslal ještě v sobotu večer. Zbožní Angličané nevypravují vůbec v neděli večer poštovní parníky, alespoň ne do Ostende.

V úctě

Bedř. Engels

Doufám, že 12 exemplářů dostanu poštou 27. nebo 28. t.m.

Poprvé otištěno rusky v Marx-Engels, Sočinenija, 1. vyd., sv. XXV, 1934

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* B. Engels, „Vojenská otázka v Prusku a německá dělnická strana“ (viz tento svazek, str. 103).

** Slova v závorkách jsou v rukopise nečitelná. Text byl rekonstruován podle Engelsova dopisu Marxovi z 22. února 1865.

19

Marx Wilhelmu Liebknechtovi

do Hannoveru[534]

[Londýn 23. února 1865]

...V několika krátkých úryvcích z mé řeči v Dělnickém spolku, které uvádí Eccarius, jsou místa, *která jsou pravým opakem toho, co jsem řekl.*[118] Napsal jsem mu to a nechal jsem na něm, chce-li to ve svém příštím příspěvku opravit nebo ne, protože za současných okolností na tom mnoho nezáleží.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913

Podle opisu v Marxově zápisníku z roku 1865
Přeloženo z němčiny

20

Marx Ludwigu Kugelmannovi

do Hannoveru

Londýn 23. února 1865
1, Modena Villas, Maitland Park,
Haverstock Hill

Vážený příteli,

včera jsem dostal Váš velice zajímavý dopis a odpovím teď na jednotlivé body.

Nejdříve Vám krátce vyložím svůj poměr k *Lassallovi*. V době jeho agitace se naše vztahy zpřetrhaly: 1. pro jeho samolibou vychloubavost — a to přitom naprosto nestydatě plagoval mé a jiné spisy; 2. protože jsem *zavrhl* jeho *politickou* taktiku; 3. protože jsem mu už tady v Londýně, *než* začal se svou agitací, důkladně vysvětlil a „dokázal", že bezprostředně *socialistický* zásah „**pruského** *státu*" je nesmysl. V dopisech, které mi psal (1848—1863), stejně jako při osobních setkáních se vždycky prohlašoval za přívržence strany, kterou zastupuji. Jakmile se v Londýně přesvědčil (koncem 1862), že svou hru nemůže provádět *se* mnou, rozhodl se, že bude vystupovat *proti* mně a proti staré straně jako „dělnický diktátor". Přes to přese všechno jsem uznával jeho agitační zásluhy, ačkoli ke konci jeho krátkého života se mi i tato agitace jevila stále víc ve dvojakém světle. Jeho náhlá smrt, staré přátelství, naříkavé dopisy hraběnky Hatzfeldtové, rozhořčení nad *zbabělou drzostí*, s jakou napadaly buržoazní listy toho, jehož se tolik bály, dokud žil, to všechno mne přimělo, abych uveřejnil proti mizerovi Blindovi krátké prohlášení*, které se však nevztahovalo na *obsah* Lassallova počínání

* „Dopis redaktorovi listu ‚Beobachter' ve Stuttgartu".

(Hatzfeldtová poslala toto prohlášení do „*Nordsternu*“*). Z týchž důvodů a protože jsem doufal, že se mi podaří odpudit živly, které se mi zdály nebezpečné, jsem s Engelsem slíbil spolupracovat v „*Social-Demokratu*“ (list uveřejnil překlad „Adresy“[34] a na jeho přání jsem napsal článek k Proudhonovu úmrtí**), a když nám Schweitzer poslal *uspokojivý program své redakce*, dovolil jsem, aby nás jmenoval mezi spolupracovníky[29]. Zárukou nám také bylo, že neoficiálním členem redakce byl *W. Liebknecht*. Ale brzy se ukázalo — dostaly se nám o tom do rukou důkazy — že *Lassalle* ve skutečnosti stranu *zradil*. Uzavřel s Bismarckem regulérní kontrakt (přičemž samozřejmě neměl v ruce *naprosto žádné* záruky). Koncem září 1864 měl odjet do Hamburku a tam (společně s bláznivým Schrammem a pruským policejním špiónem Marrem) „*donutit*“ Bismarcka k připojení Šlesviku-Holštýna, tj. vyhlásit toto připojení jménem „dělníků“ atd., a za to Bismarck slíbil všeobecné volební právo a nějaká ta socialistická šarlatánství[67]. Škoda, že Lassalle nemohl dohrát tuhle komedii až do konce! Byla by ukázala, jak náramně se zesměšnil a jak se dal napálit! A se všemi pokusy takového druhu by byl jednou provždy konec!

Lassalle se dostal na toto scestí, protože byl „*reálným politikem*“ něco jako pan Miquel, pouze většího formátu a s grandióznějšími cíli! (Ostatně, Miquela jsem už dávno natolik prokoukl, abych si jeho vystupování*** dovedl vysvětlit tím, že „Národní spolek“[170] byl skvělou záminkou pro malého *hannoverského* advokáta, aby ho neslyšely jen jeho čtyři stěny, ale Německo, a takto vystupňovanou „*realitu*“ svého já aby uplatňoval se zpětným účinkem doma v Hannoveru a k tomu si hrál pod „*pruskou*“ ochranou na „*hannoverského*“ Mirabeaua.) Jako se Miquel a jeho nynější přátelé chytili za šos „Nové éry“[114], kterou slavnostně zahájil pruský princ regent, aby se mohli vyživat v „Národním spolku“ a aby se vezli s „Pruskem v čele“[535], protože vůbec uplatňovali svou „občanskou hrdost“ pod *pruskou ochranou*, právě tak si chtěl Lassalle hrát na markýze Pozu proletariátu s ukersko-marckým Filipem II.†, s Bismarckem jako

* Viz tento svazek, str. 508.
** „O Proudhonovi (dopis J. B. Schweitzerovi)“.
*** Viz tento svazek, str. 106 a 111.
† tj. Vilémem I.

kuplířem mezi ním a pruským královstvím. Napodoboval jenom pány z „Národního spolku". Ale jestliže oni vyvolali pruskou „reakci" v zájmu buržoazie, podával on ruku Bismarckovi v zájmu proletariátu. Oni pánové měli k tomu potud větší oprávnění než Lassalle, že buržoa je zvyklý chápat jako „realitu" jen nejbližší zájem, který má přímo pod nosem, a že tato třída opravdu všude uzavřela kompromis, dokonce i s feudalismem, zatímco dělnická třída musí být už svou podstatou poctivě „revoluční".

Pro takovou teatrálně ješitnou povahu, jako byl Lassalle (který se však nedal podplatit lumpárnami, jako je nabízení míst, úřadu starosty atd.), byla myšlenka na bezprostřední čin v zájmu proletariátu, provedený Ferdinandem Lassallem, velmi lákavá! Věděl ve skutečnosti příliš málo o skutečných ekonomických podmínkách takového činu, aby byl sám k sobě poctivě kritický! Na druhé straně němečtí dělníci byli podlou *„reálnou politikou"*, v jejímž jménu němečtí buržoové trpěli reakci z let 1849—1859 a přihlíželi ohlupování lidu, příliš *„zkažení"*, aby uvítali s jásotem takového dryáčnického spasitele, který jim sliboval, že se jedním skokem dostanou do zaslíbené země!

Tedy abych se vrátil tam, kde jsem přestal. Sotva byl založen „Social-Demokrat", ukázalo se, že stará Hatzfeldtka — Sophie von Hatzfeldtová — chtěla dodatečně provést Lassallův „odkaz". Měla spojení s Bismarckem přes Wagenera (z „Kreuz-Zeitung"). Dala Bismarckovi k dispozici „Dělnický spolek" (Všeobecný německý[8]), „Social-Demokrat" atd. Anexe Šlesviku-Holštýna měla být proklamována v „Social-Demokratu", Bismarck vůbec měl být uznán za patrona atd. Celý tento krásný plán ztroskotal na tom, že jsme měli v Berlíně a v redakci „Social-Demokratu" Liebknechta.* Ačkoli se Engelsovi a mně redakce listu nelíbila, protože podlézala Lassallovu kultu, příležitostně koketovala s Bismarckem atd., bylo přirozeně důležitější prozatím na veřejnost s tímto listem držet, aby se zmařily intriky staré Hatzfeldtky a zabránilo úplnému zkompromitování dělnické strany. Dělali jsme proto „bonne mine à mauvais jeu"**, ačkoli jsme soukromě neustále psali „Social-Demokratu",

* Viz tento svazek, str. 62—63.
** nedali jsme proto na sobě znát svou nelibost.

že musí čelit zrovna tak Bismarckovi jako pokrokářům[69]. Trpěli jsme dokonce, aby ten nafoukaný hejsek Bernhard Becker, který bere docela vážně důležitost, již mu testamentárně Lassalle zaručil, intrikoval *proti Mezinárodnímu dělnickému sdružení.**

Mezitím jsou články pana Schweitzera v „Social-Demokratu" čím dál tím bismarckovštější. Psal jsem mu už dříve, že je možno *zastrašit* v „otázce koalicí" pokrokáře, že však *pruská vláda nikdy* nepřipustí, ani teď ani jindy, aby byly koaliční zákony úplně zrušeny, protože by to znamenalo průlom do byrokratismu, emancipaci dělníků, rozmetání čeledního řádu[102], konec vlády panské knuty na venkově atd. atd., což by Bismarck nikdy nemohl připustit a což je vůbec neslučitelné s pruským *byrokratickým* státem.** Dodal jsem, že jestliže sněmovna zavrhne koaliční zákony, uteče se vláda k *frázím* (k takovým frázím, jako např. že sociální otázka si vyžaduje „hlubších" zásahů atd.), aby je udržela. To všechno se potvrdilo. A co udělal pan von Schweitzer? Napsal článek *pro* Bismarcka[112] a celé své hrdinství si střádá proti takovým nickám, jako je Schulze, Faucher atd.

Myslím, že Schweitzer aj. to myslí *poctivě*, ale jsou to *„reální politikové"*. Chtějí se vyrovnat s *dnešními* poměry a nechtějí *privilegium* „reálné politiky" přenechat jen panu Miquelovi a spol. (Ti zase, zdá se, si chtějí vyhradit právo na pletky s pruskou vládou.) Vědí, že dělnické listy a dělnické hnutí v Prusku (a proto i v ostatním Německu) existují jenom z milosti policie. Chtějí tedy brát okolnosti tak, jak jsou, nedráždit vládu atd., docela tak jako se naši *„republikánští"* reální politikové chtějí „smířit" s hohenzollernským *císařem*. Poněvadž však já nejsem „reálný politik", pokládal jsem za nutné veřejným prohlášením (které brzy uvidíte v těch či oněch novinách***) dát společně s Engelsem „Social-Demokratu" výpověď.

Zároveň z toho vidíte, proč v této chvíli nemohu v Prusku *nic* dělat. Tamější vláda přímo odepřela udělit mi znovu pruské státní občanství[208]. *Agitace* by mi tam byla dovolena jen tehdy, kdyby se dělala tak, jak si přeje pan von Bismarck.

* Viz tento svazek, str. 518.
** Viz tento svazek, str. 94 a 99.
*** K. Marx a B. Engels, „Prohlášení. Redakci listu ‚Social-Demokrat'".

Dávám 100krát přednost své zdejší agitaci prostřednictvím „*Mezinárodního sdružení*". Vliv na *anglický* proletariát je přímý a nanejvýš důležitý. My zde teď rozdmycháváme otázku všeobecného volebního práva, která tady má ovšem *docela jiný význam* než v Prusku.[123]

Vcelku dělá toto „Sdružení" pokroky *nade všechno očekávání*, zde, v Paříži, v Belgii, ve Švýcarsku a v Itálii. Jen v Německu ovšem narážím na Lassallovy následovníky, kteří:

1. se hloupě bojí, že by přišli o svou důležitost;

2. znají můj vyložený odpor proti tomu, čemu Němci říkají „reálná politika". (Tento druh „*reálnosti*" staví Německo tak daleko za všechny civilizované země.)

Protože každý člověk, který zaplatí 1 šilink za legitimaci, se může stát členem Sdružení, protože Francouzi (ditto Belgičané) si zvolili tuto formu individuálního členství, neboť jim zákon zakazuje, aby se k nám připojili jako „Sdružení"; protože v Německu je tomu podobně, rozhodl jsem se teď vyzvat své přátele zde i v Německu, aby zakládali malé společnosti bez ohledu na počet členů v místě, v nichž by si každý opatřil anglickou členskou legitimaci[62]. Protože anglická společnost *je veřejná*, nestojí tomuto postupu nic v cestě, dokonce ani ve Francii. Bylo by mi milé, kdybyste i Vy ve svém nejbližším okolí vstoupil tímto způsobem ve spojení s Londýnem.

Děkuji Vám za recept. Zvláštní shodou propukla zase ta odporná nemoc 3 dny předtím, než přišel. Recept přišel tedy zcela vhod.

Během několika dní Vám pošlu navíc 24 Adres*. Právě mne vyrušil ze psaní jeden můj přítel, a protože bych rád tento dopis odeslal, budu se ostatními body Vašeho dopisu zabývat příště.

Váš
K. M.

Poprvé otištěno v časopise „Sozialistische Auslandspolitik", čís. 18, 1918

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* „Inaugurální adresa Mezinárodního dělnického sdružení".

21

Engels Carlu Siebelovi

do Elberfeldu

Manchester 27. února 1865

Milý Siebele,

Marx Ti poslal naše prohlášení proti berlínskému „Social-Demokratu“*. Abych však udělal také něco pozitivního proti tomu, že se lidé snaží házet nás do jednoho pytle s bismarckovci, napsal jsem brožuru** a O. Meissner v Hamburku ji přijal. A tak Tě teď prosím, zařiď, aby se zpráva o tom dostala do „Düsseldorfer Zeitung“ a do jiných listů, kam máš přístup, a to asi v tomto znění:

V těchto dnech vychází u O. Meissnera v Hamburku brožura *B. Engelse „Vojenská otázka v Prusku a německá dělnická strana“*. Za svůj zrod vděčí tomu, že autor byl vyzván jedním takzvaným „sociálně demokratickým“ listem***, aby se k této otázce vyslovil na stránkách listu.† Zevrubnější rozbor této otázky však vyžadoval víc prostoru, než mají k dispozici noviny; a bismarckovský směr, kterým se dala nejnovější „sociální demokracie“, znemožnil kromě toho lidem z „Neue Rheinische Zeitung“, aby s orgány *této* „sociální demokracie“ spolupracovali. Vzhledem k těmto okolnostem vychází uvedená práce *samostatně* jako brožura...[128]

Musíš si pospíšit, protože Meissner píše, že se ta věc měla *rozesílat* už 24. února. Strašlivě to namíchne nejen lassallovskou kliku, ale právě tak pokrokáře[69] a neméně i monsieur Bismarcka.

* K. Marx a B. Engels, „Prohlášení. Redakci listu ‚Social-Demokrat‘“.
** „Vojenská otázka v Prusku a německá dělnická strana“.
*** „Social-Demokratem“.
† Viz tento svazek, str. 64 a 65.

Jsou tam některé velice drzé věci, které se jinak většinou s opatrnou bojácností pomíjely. Jestliže štulce, které tu rozdávám na všechny strany, nebudou mít zase za následek, že tisk celou záležitost pohřbí mlčením[536], bude mít tahle práce svůj efekt.

Tak honem! To je to hlavní. Pro „*Rheinische Zeitung*" obstarám, co je třeba, přes dr. Kleina v Kolíně nad Rýnem.

Srdečné pozdravy Tvé paní.

Tvůj

B. E.

N. B. Můžeš ještě doplnit: a rozvíjí stanovisko, jaké zaujímali jak vůči vládě, tak vůči pokrokové straně „sociální demokraté" z roku 1848.

Poprvé otištěno v listu „Deutsche Zeitung", čís. 473 z 16. října 1920

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

22

Engels Josephu Weydemeyerovi

do St. Louis[512]

Manchester 10. března 1865

Milý Weydemeyere,

konečně se dostávám k tomu, abych odpověděl na Tvůj dopis z 20. ledna. Poslal jsem ho Marxovi, který si ho — také proto, že onemocněl — nechal hodně dlouho u sebe a fakticky mi ho poslal zpátky teprve před týdnem*, takže jsem Ti už nemohl napsat tak, aby to šlo parníkem týž den; měl jsem právě ten den moc napilno v obchodě.

Díky, žes mi tak podrobně zodpověděl moje otázky**. Při ledabylém zpravodajství zdejších novin o vojenských věcech jsem ztratil souvislost všech těch „kombinovaných" operací; expedici na Red River[537] jsem si vůbec nedovedl vysvětlit a Shermanovo tažení z Vicksburgu na východ[53] mi bylo také velice záhadné, protože se tady o jižanském sboru z New Orleansu nikdy nemluvilo. Tyto kombinované operace s jediným shromaždištěm stanoveným nejen v dosahu nepřítele, ale doslova v týle jeho linií, jasně ukazují, jak hrubé jsou strategické představy, které si dělá národ ve válce naprosto nezkušený. A přece, kdyby urozený Wrangel a princ Bedřich Karel v dánské válce[341] nebyli měli dvojnásobnou přesilu, byli by prováděli taky takové kousky. Událost u Missunde[538] a 2 nevysvětlitelné „demonstrace" (abych té nepojmenovatelné věci dal přece aspoň nějaké jméno) proti Düppelu[24] před ztečí byly snad ještě naivnější.

Co se týče Grantova počínání před Richmondem[27], vysvětluji

* Viz tento svazek, str. 106.
** Viz tento svazek, str. 497–498.

si to jinak. Plně sdílím Tvé mínění, že *strategicky* byl správný jedině útok na *západní stranu* Richmondu. Zdá se mi však — pokud se o tom dá soudit z tak velké vzdálenosti a při nepřesných zprávách — že Grant dal přednost východní straně ze 2 důvodů:

1. poněvadž si tu snáze mohl zajistit zásobování. Zatímco na západní straně měl k dispozici jen dráhy na Fredericksburg a na Tennessee (které vedly obě do vyčerpaných oblastí), měl na východní straně fredericksburskou dráhu a k tomu ještě řeky York a James. Při tom, jak obtížné je zajistit zásobování velkých armád, které v celé válce hrálo tak důležitou úlohu, bych nechtěl Granta bezpodmínečně odsuzovat, pokud si to neujasním. Vytýkáš mu, že si nechal v zádech *moře*. Ale když člověk to moře ovládá a má bezpečné naloďovací body (Monroe a Norfolk), pak je to *výhoda*. Srovnej si Wellingtonova tažení ve Španělsku a krymské tažení, kde spojenci, vítězové na Almě, přímo *vzali do zajetí*, jen aby byly kryti z týlu ochranou, kterou jim poskytovalo moře jižně od Sevastopolu. Že obsazení údolí Shenandoah byl nejlepší způsob, jak zabezpečit Washington, je jasné. Ale, a tady se dostáváme k bodu

2. *chtěl* Grant (a Lincoln) mít Washington úplně zabezpečený? Zdá se mi naopak, že při vratkosti federální ústavy a při velké lhostejnosti vůči válce, která se projevovala leckde na Severu, Lincoln nikdy konfederované vážně z Richmondu nevytlačoval, ale chtěl je naopak právě zadržet v postavení, které do jisté míry ohrožovalo Washington, Pennsylvánii a dokonce i New York. Myslím, že bez toho by byl nedostal ani rekruty, ani peníze, které potřeboval, aby dovedl válku do konce. Rád věřím, že by Grant už asi 3—4 měsíce chtěl mít Richmond v rukou, ale na to jeho ozbrojené síly nestačí. Viděl jsem odhady jeho sil na 70 000—90 000 mužů a Leeových na 50 000—70 000. Je-li tento poměr aspoň přibližně správný, pak všechno, co se při uznávaně chybném strategickém útoku dá dělat, je to, co dokázal, že totiž Leeovi zabránil v jakékoli ofenzívní obraně a obklíčil Richmond aspoň na 3 ze 4 stran. Neboť po brilantním uplatňování ofenzívních protiúderů, jímž právě Lee vyniká už 2 roky nad všemi severanskými a jižanskými generály, nemohu věřit tomu, že by se tohoto způsobu boje zřekl, kdyby

k tomu nebyl *donucen*. Sever však enormně získal, když se mu podařilo zadržovat nejlepší armádu Jihu — poněvadž dětinsky lpěla na prestiži — v jednom koutě jižanského území u Richmondu tak dlouho, až Jihu celé zázemí odřízl nejprve dobytím údolí Mississippi a pak znovu Shermanovým tažením a zároveň je pro Jih vojensky dezorganizoval, a až konečně, jak podle všeho vypadá situace teď, mohla všechna vojska Unie, která jsou k dispozici, vyrazit na Richmond a rozhodným úderem celou tuto záležitost vyřídit.

Poslední zprávy, které máme, jsou z 25. února z New Yorku, tj. zahrnují dobytí Charlestonu a Wilmingtonu a Shermanův postup z Columbie na Winnsborough. Tenhle Sherman je zřejmě na Severu jediný, kdo dokáže z nohou svých vojáků vydupat nějaký výkon. Musí mít ostatně pod svým velením skvělé chlapce. Jsem teď jen zvědav, co se bude dít. Jestliže Lee správně ohodnotí svou zoufalou situaci, nezbude mu, než se sbalit a táhnout na Jih. Ale kam? *Otevřenou* má jen cestu na Lynchburg a Tennessee; bylo by však velmi riskantní vtáhnout do úzkého horského údolí s jedinou železnicí a s opevněným Knoxvillem a Chattanoogou před sebou. To by navíc znamenalo obětovat patrně Beauregarda a jistě Hardeeho a všechny ostatní jednotky konfederovaných v Severní Karolíně a vystavit se Shermanovi bokem. Anebo vyrazit z Petersburgu, zatlačit Grantovo levé křídlo a táhnout přímo na jih proti Shermanovi? Je to odvážné, ale lepší; jediná cesta je stáhnout k sobě zbytky prchajících armád, zdržet Granta ničením železnic a mostů a napadnout Shermana přesilou. Jestliže se Sherman těmto spojeným silám postaví, bude určitě poražen, a couvne-li k pobřeží, otevře Leeovi cestu na Augustu, kde bude Lee mít příležitost k prvnímu oddychu. Pak by se však Sherman a Grant určitě spojili a Lee by měl proti sobě opět přesilu, tentokrát v takové situaci, jako by byl v otevřeném poli; nevěřím totiž tomu, že by konfederovaní byli ještě jednou s to zkoncentrovat tolik pevnostních děl na kterémkoli místě ve vnitrozemí, aby tam zorganizovali nový Richmond. A i kdyby se to stalo, padli by jen z jedné pasti do druhé. Anebo — vpád na území Severu? Jefferson Davis by toho byl docela schopen, ale pak by to také za 14 dní všechno skončilo.

Lee však může také poslat na jih jen část svých sil, aby spo-

lečně s Beauregardem a spol. zadržely Shermana, a to se mi zdá nejpravděpodobnější. V takovém případě jim Sherman pravděpodobně dá pořádný „nářez", abychom mluvili po jihoněmecku, a pak bude Lee teprve v úzkých. Ale i kdyby byl Sherman poražen, získal by Lee pouze měsíční odklad, a vojska postupující ze všech stran od pobřeží — nemluvě už o úspěších, které by mezitím získal proti zeslabené richmondské armádě Grant — by ho brzy znovu přivedla do staré špatné situace. Tak jako tak už bude brzy konec, a já teď s největším napětím čekám na každý parník; teď se roztrhl pytel se vzrušujícími zprávami. Je opravdu komické naslouchat strategickým spekulacím četných zdejších stoupenců Jihu; dají se všechny shrnout do slov polského generála za falckého tažení Sznayda, který při každém útěku říkal: Děláme to zrovna jako Kossuth.

Jinak jsem Ti velice vděčen za Tvé vysvětlení tamější vojenské výzbroje, po mnoha stránkách jsem si teprve podle něho udělal jasný obrázek o téhle válce. Napoleonova děla znám už x let, Angličané je (lehká hladká 12librová děla s náplní o 1/4 váhy koule) *právě zase vyřadili*, když je Ludvík Bonaparte znovu vynašel. Pruských houfnic byste mohli mít spoustu, protože jsou teď vesměs vyřazeny a nahrazeny rýhovanými 6librovými a 4librovými (které střílejí 13 a 9 liber těžké granáty). Nijak mě neudivuje, že vaše houfnice mají elevaci jen 5°, staré dlouhé francouzské houfnice (do roku 1856) větší také neměly, a anglické, nemýlím-li se, měly jen o málo větší. Střelba z houfnic vysokým obloukem se vůbec už dlouhou dobu praktikovala jen u Němců, velice nejisté zaměřování, zejména na dálku, jí vyneslo špatnou pověst.

Teď k jiným věcem.

V Berlíně se sice vynořil jakýsi frankfurtský advokát „von Schweitzer" s plátkem nazvaným „Der Social-Demokrat" a vyzval nás ke spolupráci. Protože Liebknecht, který je v Berlíně, se měl stát členem redakce, přijali jsme*. V plátku se však na jedné straně rozmohl nesnesitelný lassallovský kult, a na druhé straně jsme my mezitím dostali pozitivní informace (stará Hatzfeldtka** to vyprá-

* Viz tento svazek, str. 39.
** Sophie von Hatzfeldtová.

věla Liebknechtovi a vyzývala ho, aby v tom smyslu působil), že Lassalle měl s Bismarckem *mnohem těsnější* svazky, než jsme vůbec věděli. Uzavřeli mezi sebou formální alianci, která dospěla tak daleko, že Lassalle měl jít do Šlesviku-Holštýna a tam vystupovat pro pruskou anexi těchto vévodství, kdežto Bismarck dal méně určité přísliby o zavedení čehosi na způsob všeobecného volebního práva a určitější ujištění, pokud jde o koaliční právo a sociální ústupky, o státní podporu dělnickým družstvům atd. Hlupák Lassalle nedostal od Bismarcka *vůbec žádné záruky*, naopak, byli by ho bez okolků posadili do basy, jakmile by se stal nepohodlným. Pánové ze „Social-Demokratu" *to věděli* a přes to všechno prosazovali Lassallův kult čím dále vehementněji. K tomu ještě přistoupil fakt, že se ti chlapi nechali zastrašit Wagenerovými (z „Kreuz-Zeitung") *hrozbami* natolik, že Bismarckovi vysekávali poklony, koketovali s ním atd. atd. To už přestává všecko. Dali jsme otisknout přiložené prohlášení*, z listu jsme vystoupili a vystoupil i Liebknecht. „Social-Demokrat" nato prohlásil, že nepatříme k sociálně demokratické straně,[129] a my jsme se touto exkomunikací přirozeně uklidnili. Celý lassallovský Všeobecný dělnický spolek se dostal natolik na scestí, že se s ním už nedá nic dělat, nebude mít ostatně dlouhého trvání.

Byl jsem vyzván, abych napsal o vojenské otázce, což jsem také udělal, ale mezitím se vztahy vyhrotily a z článku se stala brožura**, kterou jsem teď dal vytisknout jako separát a jejíž jeden exemplář Ti posílám tímto parníkem. Podle novin, které dostávám, se zdá, že způsobila zejména v Porýní velký skandál a rozhodně bude velmi na překážku tomu, aby se dělníci právě teď přidali k reakci.

Londýnské Mezinárodní sdružení dělá skvělé pokroky. Zejména v Paříži, ale Londýn nezůstává nijak pozadu. I ve Švýcarsku a v Itálii to jde dobře. Jen němečtí lassallovci nechtějí zabrat, a za nynějších okolností už teprve ne. Nicméně dostáváme z Německa zase ze všech stran dopisy a nabídky, nastává rozhodující obrat a zbytek už přijde sám sebou.

* K. Marx a B. Engels, „Prohlášení. Redakci listu ‚Social-Demokrat'".
** „Vojenská otázka v Prusku a německá dělnická strana".

Tvé paní mohu na její otázku odpovědět jen to, že jsem stále ještě nepřijal *svátost* manželskou.

Přikl. Lupusovu a svou fotografii; ta moje je trochu tmavá, ale jiný exemplář už nemám.

Schimmelpfennig dobyl Charleston — sláva!

Napiš brzo.

Tvůj

B. Engels

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočinënija, 1. vyd., sv. XXV, 1934

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

23

Marx Hermannu Jungovi

do Londýna

[Londýn] 13. března 1865

Drahý Jungu,

pan Cremer mi vůbec *neporozuměl* (a já mu o tom *ihned* napíšu). Neměl jsem ani trochu v úmyslu navrhovat v úterý* večer nějaké nové doplňky ke starým rezolucím[539], takže jsem dnes, ještě než došel Váš dopis, dal na poštu dopis Schilymu *s úplně stejnými rezolucemi*. Zároveň jsem mu napsal, aby je do čtvrtka neoznamoval a poskytl tak panu Le Lubezovi čas, aby splnil své poslání, tj. oznámil rezoluce sám.

Cremerovi a stejně Foxovi jsem řekl pouze, že kdyby Le Lubez a pan Wolff** svým pošetilým chováním nerozbouřili vášně a nezabili čas, rezoluce*** mohly a měly být *formulovány* jak zdvořileji, tak *logičtěji*; např. II. rezoluce (o Lefortově jmenování obhájcem) mohla doplněním krátké věty ztratit svůj nádech, kdežto IV. rezoluce zase *příliš* straní Lefortovi atd. To všechno se dalo napravit a já jsem vyjádřil panu Cremerovi své politování nad tím, že když rada odhlasovala *obsah* rezolucí, neponechala podvýboru, aby jim dal vhodnou stylistickou *formu*.

Nicméně bych považoval za *největší hloupost* znovu otevírat už vyřešenou otázku, která, co se týče *podstaty* rezolucí, byla řešena nanejvýš slušně. Zejména bych považoval za zcela nedůstojné ústřední rady, aby po tom, jak se předvedli Le Lubez a Wolff,

* 14. března.
** Luigi Wolff.
*** K. Marx, „Rezoluce ústřední rady o konfliktu v pařížské sekci".

odvolávala byť jen jediné slovo. Navíc po mém dopisu Shilymu už takový postup *není možný*.

Byl bych Vám ovšem zavázán, kdybyste mě seznámil se svým historickým přehledem — ale prosím Vás, rozumějte mi dobře. Rád bych si ho přečetl, protože mě ta otázka sama o sobě zajímá, ne proto, abych kontroloval, co napíšete.[540] Jsem předem přesvědčen, že se nebudete hněvat. Obávám se, že pan Le Lubez už *svým* přátelům poslal dětinsky pohněvané soukromé depeše.

S bratrským pozdravem Váš

K. Marx

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočinenija,
1. vyd., sv. XXV, 1934

Podle rukopisu
Přeloženo z angličtiny

24

Engels Friedrichu Albertu Langovi

do Duisburgu

7, South Gate, Manchester
29. března 65

Velevážený pane!

Prosím Vás snažně za prominutí, že jsem tak dlouho neodpovídal na Vaše přátelské řádky z 2.—4. t.m.[541] Nesuďte mne však, dokud mne nevyslechnete. Stalo se to tak, že se mi v první dny nakupilo moc práce, jednak s běžnými záležitostmi, jednak s vyřizováním spousty naléhavé korespondence, která se vždycky objeví, vystoupí-li člověk po dlouhém otium cum (vel sine) dignitate* náhle na veřejnost a ještě přitom zažije taková veselá dobrodružství jako my s roztomilým „Social-Demokratem“[29]. Mimoto jsem se stěhoval do nového bytu, takže jsem měl v písemnostech momentálně určitý nepořádek a Váš dopis jsem někam založil; našel jsem ho teprve předevčírem a spěchám, abych Vám odpověděl.

Jsem Vám velmi povděčen za přátelskou nabídku, že byste Marxovi a mně posílal Vaši „Sphinx“ a jiné publikace. Mým zdejším knihkupcem je pan Franz Thimm, Manchester, jehož prostřednictvím mi můžete všechno posílat. Touto knihkupeckou cestou sem zásilka dochází obvykle za 3—4 týdny; kdybyste mi tedy laskavě zaslal aspoň první čísla poštou obyčejně jako tiskopis (není to drahé), byl bych Vám zavázán a výlohy bych Vám milerád uhradil. Zásilky Marxovi posílejte, prosím, na mne — dostane je potom za 12 hodin. Jak jste sám správně podotkl, nemohl bych Vám už teď přislíbit eventuální příští spolupráci; nechme tuto otázku prozatím

* po dlouhé důstojné (či nedůstojné) nečinnosti.

ještě otevřenou, třebaže bychom spoluprací s Vámi rozhodně neriskovali podezření, že chceme vést z Anglie některou část proletariátu v Německu.

Nedobrovolný odklad mé odpovědi měl tu výhodu, že jsem mezitím dostal Váš spis o dělnické otázce[138]; přečetl jsem si ho s velikým zájmem. I mně byla hned při první četbě Darwina nápadná podobnost jeho vylíčení života rostlin a zvířat s Malthusovou teorií. Jenomže jsem usuzoval jinak než Vy, totiž: že je pro moderní buržoazní vývoj největší ostuda, že se dosud nedostal nad ekonomické formy zvířecí říše. Pro nás nejsou tvz. „ekonomické zákony" věčnými přírodními zákony, nýbrž zákony historickými, vznikajícími a zanikajícími, a kodex moderní politické ekonomie, pokud jej ekonomie objektivně správně sestavila, je pro nás pouze souhrn zákonů a podmínek, za nichž jedině může existovat moderní buržoazní společnost, zkrátka: je to abstraktní vyjádření a souhrn výrobních podmínek a podmínek styku této společnosti. Pro nás proto není také žádný z těchto zákonů, pokud vyjadřuje *ryze buržoazní vztahy*, starší než moderní buržoazní společnost; ty z nich, které víceméně platily pro celé dosavadní dějiny, vyjadřují právě jen takové vztahy, které jsou společné všem stavům společnosti založeným na třídním panství a třídním vykořisťování. K prvním patří tzv. Ricardův zákon[542], který neplatí ani pro nevolnictví, ani pro antické otrokářství; k druhým zákonům patří to, co se dá na tzv. Malthusově teorii obhájit.

Páter Malthus přímo ukradl tuto teorii, stejně jako všechny své ostatní myšlenky, svým předchůdcům; jeho na ní není nic než naprosto svévolné uplatnění obou řad.[543] Teorii samu angličtí ekonomové už dávno zredukovali na rozumnou míru; obyvatelstvo vykonává tlak ne na prostředky obživy, ale na prostředky *zaměstnanosti*; lidstvo by se mohlo rozmnožovat rychleji, než může potřebovat moderní buržoazní společnost. Pro nás o důvod víc prohlásit tuto buržoazní společnost za překážku vývoje, která musí padnout.

Vy sám kladete otázku, jak uvést v soulad růst obyvatelstva s růstem prostředků obživy; nenalézám však až na jedinou větu předmluvy nikde pokus o řešení. My vycházíme z toho, že tytéž

síly, které vytvořily moderní buržoazní společnost — parní stroj, moderní strojová zařízení, masová kolonizace, železnice a parníky, světový obchod — a které nyní už pracují permanentními obchodními krizemi na jejím rozvrácení a konečném zničení — že tyto prostředky výroby a styku také postačí, aby tento poměr zakrátko obrátily a výrobní sílu každého jednotlivce vystupňovaly tak, že bude s to vyrábět pro spotřebu 2, 3, 4, 5, 6 jedinců, že v městském průmyslu bude možno postrádat dost lidí, aby dodali zemědělství docela jiné síly než dosud, že se bude konečně i v zemědělství uplatňovat věda ve velkém a se stejnou důsledností jako v průmyslu, že se bude oblastí jihovýchodní Evropy a západní Ameriky, které jsou pro nás nevyčerpatelné a které příroda sama hnojí, využívat nesrovnatelně velkoryseji než dosud. Teprve až budou všechny tyto oblasti obdělány a i pak nastane nedostatek, bude čas říci caveant consules[544].

Příliš málo se vyrábí, v tom to je. Ale *proč* se vyrábí příliš málo? Ne proto, že bychom byli dosáhli krajních mezí výroby — byť jen pro dnešek a s dnešními prostředky. To ne, ale proto, že meze výroby nejsou určovány počtem hladových žaludků, nýbrž spíš počtem koupěchtivých *měšců* schopných platit. Buržoazní společnost nechce, nemůže chtít víc vyrábět. Žaludky bez peněz, práce, která nemůže být využita *se ziskem* a která tedy nemůže kupovat, ty zvyšují cifry úmrtnosti. Způsobí-li náhlý průmyslový rozmach, k jakým neustále dochází, že tuto práci bude možno využít se ziskem, dostanou se peníze na nákup a prostředky obživy se vždycky najdou. Je to věčný circulus vitiosus, v němž se točí celá ekonomie. Předpokládají se buržoazní poměry jako celek a pak se dokazuje, že každá jednotlivá část je jejich nutnou součástí — tedy „věčným zákonem".

Velmi mě pobavilo Vaše líčení Schulzových družstev[545]. To všechno existovalo svým způsobem i zde, ale teď už je to celkem odbytá věc. Lidé v Německu musejí teprve získat proletářskou hrdost.

Nemohu přejít jednu poznámku o starém Hegelovi, kterému upíráte hlubší matematicko-přírodovědné vzdělání. Hegel rozuměl matematice tolik, že žádný z jeho žáků nebyl s to vydat četné ma-

tematické rukopisy z jeho pozůstalosti. Jediný člověk, který — pokud vím — rozumí matematice a filosofii natolik, aby to dokázal, je Marx. Nesmyslnost v detailech filosofie přírody přirozeně rád připouštím, ovšem jeho *pravá* filosofie přírody je obsažena ve druhém díle „Logiky", v učení o podstatě, jež je vlastním jádrem celého učení. Vždyť moderní přírodovědecká nauka o souvztažnosti přírodních sil (Grove, „Correlation of forces", poprvé vyšla myslím 1838) je přece jen jiným vyjádřením či spíše pozitivním důkazem Hegelových vývodů o příčině, účinku, souvztažnosti, síle atd. Nejsem už ovšem hegelovcem, přesto však k tomu starému skvělému chlapíkovi cítím velkou úctu a mám ho rád.

S veškerou úctou

Bedřich Engels

Poprvé otištěno
v časopise „Die Neue Zeit",
sv. 1, čís. 5, 1909

Podle kopie dopisu
napsané neznámým rukopisem
Přeloženo z němčiny

25

Marx Sophii von Hatzfeldtové

do Berlína

Londýn 10. dubna 1865

Milá paní hraběnko,

žádám Vás, abyste předala panu Wilhelmu Liebknechtovi exemplář „18. brumairu", v němž jsou po straně vepsány mé opravy, tj. korektury.[519]

S největším rozhořčením jsem četl, jak na Vás Becker* útočí, a usoudil jsem z dopisů, které mi docházejí od lidí nejrůznějších směrů, že ten lotr fakticky neuškodil Vám, ale jen sám sobě. Souhlasím zcela s panem Rüstowem v tom, že je nepochopitelné, jak mohla nějaká sekce Německého dělnického spolku klidně naslouchat takovým hanebnostem.[147] Takové drzosti by se musel vezpřít i ten nejprostší cit pro slušnost.

Váš hluboce oddaný
Karel Marx

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočinënija,
2. vyd., sv. 31, Moskva 1963

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Bernhard Becker.

26

Marx Hermannu Jungovi

do Londýna

[Londýn] 13. dubna 1865
1, Modena Villas, Maitland Park,
Haverstock Hill, N. W.

Milý Jungu,

v čís. 30 přináší „*Der weisse Adler*", *223, Münstergasse, Curych*, zprávu o našem polském shromáždění 1. března[131]. Museli tuto zprávu přeložit z „*Daily News*" nebo z některého jiného anglického *buržoazního listu*, který záměrně zamlčel rezoluci navrženou jménem „Mezinárodního sdružení", jednomyslně přijatou na shromáždění v St. Martin's Hallu. Protože jste tajemníkem pro *Švýcarsko*, je na Vás, abyste zprávu opravil a žádal *vydavatele* listu o otištění poznámky, pro niž jsem doslovně přeložil text zprávy z „Bee-Hive".[546]

S bratrským pozdravem Váš

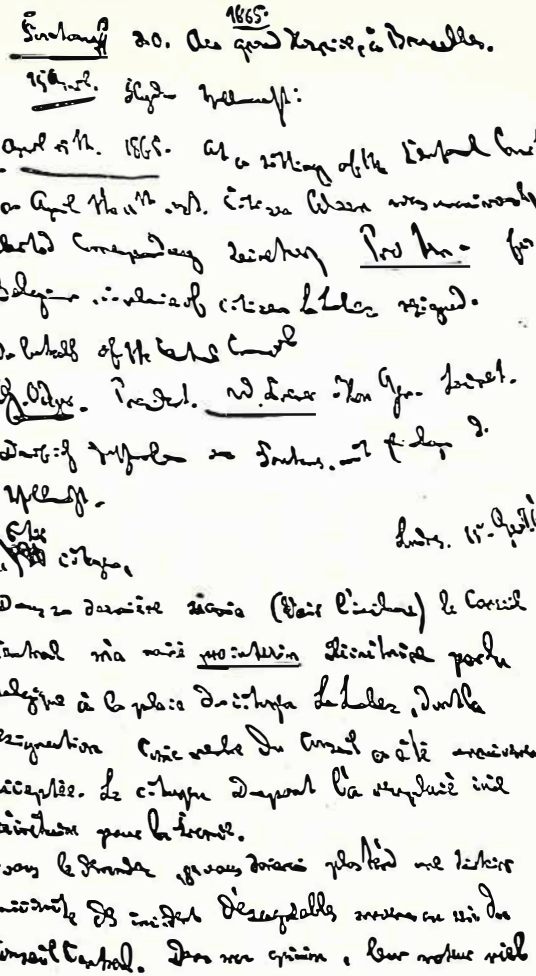
K. Marx

Rozumí se samo sebou, milý Jungu, že si závěrečná slova pozměníte tak, jak se Vám to bude zdát vhodné. Protože jste víceméně Francouz, chtěl jsem Vám pouze navrhnout schéma německy.*

Poprvé otištěno ve sborníku „Archiv für die Geschichte des Sozialismus und der Arbeiterbewegung", roč. 6, 1916

Podle rukopisu
Přeloženo z angličtiny

* Oslovení a poslední odstavec dopisu napsal Marx německy.

Stránka z Marxova zápisníku z let 1864—1865 s konceptem Marxova dopisu Leonu Fontainovi z 15. dubna 1865

27

Marx Leonu Fontainovi

do Bruselu[547]

(Koncept)

Londýn 15. dubna 65

Milý občane,

ústřední rada mne na svém posledním zasedání (viz přílohu) jmenovala *pro interim* tajemníkem pro Belgii místo občana Le Lubeze, jehož rezignace na členství v radě byla jednomyslně přijata. Ve funkci tajemníka pro Francii ho vystřídal občan Dupont.

Budete-li si přát, seznámím Vás později stručně s nepříjemnými incidenty, k nimž došlo v ústřední radě. Podle mého názoru je jejich faktickým strůjcem osoba mimo radu, která je označována za italského vlastence,* ale je zavilým nepřítelem zájmů proletariátu, bez nichž by republikánství bylo jen novou formou buržoazního despotismu. Zašel přece tak daleko — jak mi doznal člověk, který je jedním z jeho nejzaslepenějších nástrojů** — že požadoval, aby z italského překladu naší „*Adresy*“*** byly vyškrtnuty všechny pasáže zaměřené proti buržoazii.

Přes tyto politováníhodné incidenty a víceméně dobrovolnou rezignaci několika jednotlivců kráčí naše sdružení slavně kupředu. Bylo sice založeno teprve před několika měsíci, ale má už přesto jenom v Anglii takřka 12 000 členů.

Ústřední rada by Vám byla velmi vděčna, kdybyste mi zaslal *oficiální zprávu o současném stavu naší společnosti v Belgii.*

Buďte, prosím, tak laskav a oddělte ve své korespondenci

* Jde o Mazziniho.
** Guiseppe Fontana.
*** „Inaugurální adresa Mezinárodního dělnického sdružení“.

oficiální dopisy, jež přijdou do archívu ústřední rady, od soukromých sdělení, které byste mi snad chtěl poslat.

Má adresa je:

A. Williams, Esq., 1, Modena Villas, Maitland Park, Haverstock Hill, N. W. Londýn.

Salut et fraternité

Karel Marx

Poprvé otištěno rusky
v časopise „Bolševik", čís. 11, 1934

Podle Marxova zápisníku
Přeloženo z francouzštiny

28

Marx Hermannu Jungovi

do Londýna

[Londýn] 25. dubna 1865

Milý Jungu,

prosím Vás, přijďte ke mně v pondělí večer (asi v 8 hodin nebo později, je-li to pro Vás příliš brzy) na schůzku s Ernestem Jonesem a na malou večeři. Kromě Vás tu bude *jen* Odger, Cremer a P. Fox. Kdybych byl chtěl pozvat *víc* hostí, byl bych jich musel pozvat zase *příliš* mnoho, aby splnil tento večer svůj účel. To jen *mezi námi*.

Psal jsem právě Cremerovi, aby ihned vystavil plnou moc pro P. Vinçarda, kterou musí pak Dupont hned Vinçardovi doručit. Nejlépe by bylo, kdyby Dupont mohl tu věc poslat Vinçardovi *přímo*, bez okliky přes Fribourga.

Vinçard už psal Lubezovi, že to *nepřijme*, nedostane-li plné moci *přímo* z Londýna.[548] Lubez slíbil v dopise Fribourgovi, že to sdělí „ústřední radě", ale neudělal to. Mám důvod předpokládat, že na to Fribourg později ne neúmyslně „*zapomněl*".

O tom, co se dále stalo v Paříži (a bylo to vcelku dobré), Vám povím ústně; zatím ale informujte Duponta.

Salut et fraternité.

K. Marx

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočinenija,
1. vyd., sv. XXV, 1934

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

29

Marx Wilhelmu Liebknechtovi

do Berlína

[Londýn mezi 9. a 25. květnem 1865]

Milý Library*,

byl bych nejraději, kdyby překlad Adresy** vyšel v „Reform"*** a v „Rheinische Zeitung". Musí být samozřejmě uvedeno, že originál je anglický, a nebude škodit, budou-li mne jmenovat jako autora. Buržoazní listy nám ještě mají za zlé, že z odpovědí *A. Lincolna* na různá blahopřejná poselství k jeho znovuzvolení pouze odpověď[77] na naši gratulaci† nebyla jen tak docela *formální* potvrzení o přijetí.††

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno rusky v Marx-Engels, Sočinenija, 1. vyd., sv. XXIX, 1946

Podle opisu pořízeného psacím strojem
Přeloženo z němčiny

* Žertovná přezdívka Wilhelma Liebknechta.

** K. Marx, „Adresa Mezinárodního dělnického sdružení presidentu Johnsonovi".

*** „Berliner Reform".

† K. Marx, „Presidentu Spojených států amerických Abrahamu Lincolnovi".

†† Viz tento svazek, str. 70—71.

30

Marx Wilhelmu Liebknechtovi

do Berlína

[Londýn] 24. června 1865

Milý Liebknechte,

mlčel jsem tak dlouho, protože mě pořád trápila nemoc, při té spoustě práce a intervalech, kdy jsem byl schopen dělat. Kromě toho nebylo v Tvých dopisech nic, co by si bylo vyžadovalo naléhavou odppvěď.

„*Nordstern*" byl patrně pozastaven na nějakou dobu pro nedostatek peněz? Alespoň sem několik týdnů nepřišel. Pěkně svinský plátek! To prohlášení různých spolků, že je velezrádce každý, kdo se dotkne jen písmenka v článcích víry, které hlásal Lassalle,* je za všechny peníze. Opravdu silné kafe!

Co dělá berlínský pan B. Becker a jak si „vede" „Social-Demokrat"?

S dr. Kugelmannem se velice pleteš. Dopisuji si s ním už léta. Byl socialistou už roku 1848 v Düsseldorfu. Pokud jde o Piepera, ten dokonce neznal Kugelmanna ani jménem, když tu byl.[549]

Stumpfovi jsem ještě nepsal, protože jsem za celou tu dobu nepsal vůbec žádné dopisy. Co se týče řádků, které svěřil Bruhnovi, ty jsem samozřejmě nikdy neviděl.[550]

Mezinárodní sdružení pokračuje velice dobře *přes* „velikou podporu", kterou dostává z Německa.[551]

Pokud jde o „Ludvíka Bonaparta"**, usoudil jsem z Tvého

* Viz tento svazek, str. 155.

** „Osmnáctý brumaire Ludvíka Bonaparta".

mlčení, že se to pustilo k vodě. Je mi to dokonce milé, protože to chci přece jen později otisknout ve sbírce statí.[519]

Co dělá stará Hatzfeldtka*? A ta špína s dědictvím?[552]

Salut.

Tvůj

K. M.

Co provádějí pánové E. Bauer, Bucher a spol.?

Edgar** tu asi ještě zůstane delší dobu.***

Poprvé otištěno rusky v Marx-Engels, Sočinenija, 1. vyd., sv. XXIX, 1946

Podle opisu pořízeného psacím strojem
Přeloženo z němčiny

* Sophie von Hatzfeldtová.
** Edgar von Westphalen.
*** Viz tento svazek, str. 153.

31

Marx jedné ze svých dcer*

do Londýna

[Londýn] 3. července 1865
Maiden Tower**

Milá slečno Liliputánko!

Musíte mě omluvit, že píšu tak „opožděně". Patřím k těm lidem, kteří vždycky dvakrát měří, než jednou říznou. Náramně mě překvapilo, že jsem dostal pozvání od nějakého všetečného děvčete, které vůbec neznám. Když jsem se však ujistil o Vaší bezúhonnosti a o vysoké úrovni Vašich transakcí s dodavateli, s potěšením se chopím této poněkud zvláštní příležitosti, abych zasedl k Vašim pokrmům a nápojům. Nápoje, prosím, nezanedbávejte, jak to panenky mívají v nechvalném zvyku. Protože právě poněkud trpím revmatismem, doufám, že ze svého přijímacího pokoje vystrnadíte jakoukoli stopu průvanu. Co se týče potřebného větrání, postarám se o ně sám. A protože poněkud nedoslýchám na pravé ucho, posaďte klidně po mé pravici nějakého otravu, bez jehož společnosti se jistě snadno obejdete. Místo po mé levici, doufám, vyhradíte pro svou dívčí krásu, chci říci pro nejlépe vypadající dívku mezi Vašimi hosty.

Rád žvýkám tabák; mějte ho tedy v zásobě. Protože jsem si při svých dřívějších setkáních s Yankeei navykl plivat, doufám, že nebudou chybět plivátka. Protože mám poněkud nenucenější způsoby a nesnáším tuhle dusnou a stísněnou anglickou atmosféru, připravte se na to, že mě uvidíte v oblečení spíše adamitském. Dou-

* Patrně Eleanor Marxové.
** Na Panenské baště.

fám, že dámy mezi Vašimi hosty budou oblečeny podobným stylem.

Adié, má drahá neznámá malá všetečko.

Navždy Váš
dr. Potrhlo

Nebudou doufejme žádná *britská* vína!

Poprvé otištěno rusky
v časopise „Voinstvujuščij matěrialist",
kniha 4, 1925

Podle rukopisu
Přeloženo z angličtiny

32

Marx Leonu Fontainovi

do Bruselu[553]

(Koncept)

[Londýn] 25. července 65

Milý občane,

před delším časem jsem Vám poslal dopis prostřednictvím jednoho Angličana, který jel do Německa přes Brusel. Dosud jsem nedostal zprávu ani od Vás, ani od svého Angličana. Nechci se teď vracet ke své odpovědi na Váš dopis a chci mluvit jenom o aktuálních věcech.

Pan Le Lubez se vrátil do ústřední rady* jako delegát jedné anglické odbočky**, a italská společnost v Londýně[16] jmenovala opět pana Wolffa svým zástupcem v radě.***

Pan Charles Limousin, jeden z našich pařížských dopisovatelů, odjel do Bruselu, když byla konfiskována „*Tribune ouvrière*" — a když v Paříži nenašel žádného vydavatele — aby se pokusil vydávat list v Bruselu. Informoval se také, jak se tam vyvíjejí naše záležitosti. Řekli mu, že Société Fédérative napřed odhlasovala jednomyslně na Váš návrh, že se připojí k našemu Sdružení,† ale pak od toho zase ustoupila,

1. protože trvala na právu, aby si mohla sama stanovit své dopisovatele, a nechtěla si je nechat oktrojovat ústřední radou,

2. protože odmítla platit průkazy, ačkoli odvádí i nadále 1 fr. 50 c. jako dříve.

* V orig. „ústřední výbor".
** Odbočky v Greenwichi (viz tento svazek, str. 152).
*** Viz tento svazek, str. 156.
† Viz tento svazek, str. 71.

Podle dopisu pana Limousina jste se pak obrátil, jenže se stejným výsledkem, na Spolek typografů, protože jste se setkal s obdobnými potížemi.

Pokud jde o volbu dopisovatelů, naše ústřední rada vždy přiznávala přidruženým společnostem právo, aby si určovaly samy své představitele. Vyhradila si pouze jejich potvrzování. V Bruselu tomu bylo jinak, protože se tam ještě žádná společnost neustavila. Nebylo by možné dospět k takovému kompromisu, aby společnosti přijaly Vás jako dopisovatele a ze své strany si zvolily a sestavily správní výbor, jako se to stalo v Paříži a Ženevě?

Pokud jde o placení příspěvků, společnosti jistě pochopí, že celková činnost ústředního výboru by byla úplně ochromena, kdyby žádné přidružené společnosti nechtěly platit příspěvky. Jak se zdá, je tento odpor zaměřen pouze vůči požadavku platit *dvojí* příspěvky. Nebylo by možné urovnat tyto otázky dohodou? Ústřední rada učiní všechny ústupky, které se slučují s její odpovědností.

Osobně jsem přesvědčen, že Vaše jednání bylo diktováno výhradně snahou prospět společné věci; právě na tuto snahu apeluji a prosím Vás, abyste se dal cestou smíření a další spolupráce. Byl bych Vám velmi vděčen, kdybyste mi odpověděl obratem, především proto, že musím o této věci referovat ústřední radě, a pak proto, že 25. září se bude v Londýně konat *předběžná konference*, jíž se zúčastní členové různých správních výborů.[210]

Ústřední rada dospěla k přesvědčení, že kongres se nemůže konat letos a že ho má napřed připravit předběžná londýnská konference.

Salut et fraternité

Ch. Marx

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočiněnija,
1. vyd., sv. XXV, 1934

Podle Marxova zápisníku
Přeloženo z francouzštiny

33

Marx Wilhelmu Liebknechtovi

do Lipska

Londýn 11. září 1865

Milý Liebknechte,

jakmile se dovím, že jsi ještě v Hannoveru, dám Ti vědět, proč jsem přestal psát, a vůbec napíšu podrobněji.

25. září se tu koná (uzavřená) *konference* zdejší „rady" „Internacionály" s delegáty odboček ve Švýcarsku, Francii a Belgii.[210] Nemůžeš se sem sám vyslat jako delegát z Německa?

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno rusky v Marx-Engels, Sočinënija, 1. vyd., sv. XXIX, 1946

Podle opisu pořízeného psacím strojem Přeloženo z němčiny

34

Marx Wilhelmu Liebknechtovi

do Lipska

[Londýn] 20. září 1865

Milý Millere*,

dostal jsem Tvůj dopis včera odpoledne, příliš pozdě, abych stihl dát svůj dopis na poštu. Mlčel jsem tak dlouho hlavně proto, že jsem *stonal*. Byly tu i jiné důvody, ale těmi je myslím zbytečné se teď nějak zabývat. Protože mám právě plné ruce naléhavé práce, musím Ti odpovědět jen těmito několika řádky.

Zpráva od vás** (anglicky psaná, přirozeně) je velmi důležitá. Musí tu být v pondělí *(25. září)*. Musíš mi poslat dopis *přímo* lipskou poštou, jinak nemůže dojít včas.[554]

Švýcaři si zvolili dva delegáty, pana Dupleixe, Francouze, a pana *Philippa Beckera*, Němce.

Stará Hatzfeldtka*** se zdržuje v Paříži, kde ta stará čarodějnice intrikuje se svým nejpodlézavějším otrokem, tím „paroháčem" *Mosesem*†, otcem „socialismu". Na její popud uveřejnil své „varování" v „Nordsternu" a svou pomluvu v „Social-Demokratu".[555] Plichtí s ním teď dohromady „apoteózu" svého opožděného „Oidipa"††. Londýnským korespondentem „Social-Demokratu" je zřejmě ten bláznivý Weber†††. To všechno jsem se dozvěděl z Paříže. Já sám se pečlivě zdržuji jakékoli zmínky o tom, co se děje v berlín-

* Krycí jméno Wilhelma Liebknechta.
** pro londýnskou konferenci I. internacionály.
*** Sophie von Hatzfeldtová.
† Mosesem Hessem.
†† Ferdinanda Lassalla.
††† Louis Weber.

ském a hamburském „orgánu“* hnutí. Toto takzvané hnutí je tak nechutné, že čím méně o něm člověk slyší, tím lépe.

Založili jsme tu též náš vlastní *týdeník „The Workman's Advocate“*. Byl bych rád, kdybys mi mohl na mou adresu posílat do něho příspěvky (anglicky).

Vždy Tvůj

*A. Williams***

Poprvé otištěno v knize „Wilhelm Liebknecht, Briefwechsel mit Karl Marx und Friedrich Engels“, Haag 1963

Podle rukopisu
Přeloženo z angličtiny

* Jde o „Social-Demokrat“ a „Nordstern“.
** Marxovo krycí jméno.

35

Engels Wilhelmu Liebknechtovi

do Lipska

Manchester 21. září 1865

Milý Liebknechte,

máš smůlu, žes mi napsal, zrovna když jsem odtud na 3 týdny odjel na kontinent[195], takže Tvůj dopis nacházím teprve teď při návratu. Přikl. požadovanou pětilibrovku B/V 68 754 Manchester 16. ledna 1865[556].

Dnes nemohu moc psát, protože chci bankovku ještě poslat; jenom tolik, že Marx má samosebou důvod, aby se na Tebe zlobil. Ve své berlínské obhajovací řeči jsi velice slabě a chabě odrážel nechutnosti, které proti Marxovi vznesl Becker*, a v té historii s Bangyou[186] i v mnoha jiných jsi překroutil fakta stejně, jako to líčí pan Becker, ačkoli sis mohl z „Pana Vogta“[557] snadno vybrat něco lepšího. To jsou nanejvýš nepříjemné věci, které teď madame Hatzfeldtová rozesílá pod Tvou ochranou** takhle překroucené do světa, a Ty chceš, aby to Mouřenín klidně přijímal?

Tvůj
B. E.

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočiněnija,
1. vyd., sv. XXIX, 1946

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Bernhard Becker.
** Viz tento svazek, str. 167–168.

36

Marx Hermannu Jungovi

do Londýna

[Londýn] 30. září [1865]

Milý Jungu,

očekávám Vás zítra (v neděli) na večeři (velmi jednoduchou); pozval jsem také De Paepa a Beckera*. Budete jistě tak laskav a pozvete *mým jménem Kauba*. Jsem dnes dopoledne tak zavalen všemožnou prací, že si nemohu dovolit psát dva dopisy.

S bratrským pozdravem Váš

K. Marx

Poprvé otištěno rusky v Marx-Engels, Sočinenija, 1. vyd., sv. XXIX, 1946

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Johanna Philippa Beckera.

37

Marx Salomonu Fuldovi

do Frankfurtu nad Mohanem[558]

Londýn 9. listopadu 1865

Vážený pane doktore,

protože jsem ztratil soukromou adresu své tety, osměluji se zaslat Vám přiložený dopis pro madame Bab. Blumovou.

S úctou

dr. K. Marx

Poprvé otištěno
v Marx-Engels, Werke,
sv. 31, Berlín 1965

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

38

Marx Hermannu Jungovi

do Londýna

[Londýn] 15. listopadu 1865

Milý Jungu,

když jsem se vrátil z Manchesteru[204], našel jsem Váš dopis, z něhož hluboce znepokojen zjišťuji, že jste ještě nemocen. Velmi se obávám, že pokaždé své léčení přerušíte, abyste se předčasně pustil do práce.

Zajdu k Vám v *neděli odpoledne*. Rád bych se tam setkal s Dupontem, protože mu musím povědět různé věci.

Všichni u nás se opravdu upřímně zajímají o všechno, co se Vás týká, a vřele Vám přejí brzké uzdravení.

Nechávám se poroučet paní Jungové.

S bratrským pozdravem Váš

K. Marx

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočiněnija,
1. vyd., sv. XXV, 1934

Podle rukopisu
Přeloženo z angličtiny

39

Marx Hermannu Jungovi

do Londýna[559]

[Londýn] 20. listopadu 1865

Milý Jungu,
otázky znějí takto:

I. *Otázky týkající se Sdružení:*

1. Otázky jeho organizace.
2. Svépomocná zařízení pro členy Sdružení. — Morální a materiální podpora sirotkům po členech Sdružení.

II. *Sociální otázky:*

1. Družstevní práce.
2. Zkracování pracovní doby.
3. Práce žen a dětí.
4. *Tradeuniony.* Jejich minulost, přítomnost a budoucnost.
5. Společné akce v bojích mezi kapitálem a prací, vedené prostřednictvím Mezinárodního sdružení.
6. *Mezinárodní úvěr:* Založení mezinárodních úvěrových institucí, jejich forma a způsob činnosti.
7. *Přímé a nepřímé daně.*
8. Stálé armády a jejich vztahy k výrobě.

III. *Mezinárodní politika:*

O nezbytnosti omezit moskalský vliv v Evropě prosazením práva národů na sebeurčení a obnovením Polska na demokratických a sociálních základech.

IV. *Filosofická otázka:*

Náboženská idea a její vztahy k sociálnímu, politickému a intelektuálnímu vývoji.

Ostatní *rezoluce* o kongresu atd. najdete v tom čísle „*Workman's Advocate*", který obsahuje zprávu o třídenním zasedání konference.[560]

Nezapomeňte si vyžádat *oficiální* zprávu o Vésinierovi.

Pošlete mi *Kaubovu adresu*; někam jsem ji založil.

S bratrským pozdravem Váš

K. Marx

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočiněnija, 1. vyd., sv. XXV, 1934

Podle rukopisu
Přeloženo z angličtiny a francouzštiny

40

Marx Wilhelmu Liebknechtovi

do Lipska[175]

[Londýn] 21. listopadu 1865

Milý Millere*,

po konferenci[210], která se tu konala, jsem znovu vážně onemocněl. Pak jsem z rodinných důvodů musel odjet z Londýna[204]. Proto jsem tak dlouho mlčel. Co se týče Tvé zprávy, *nemohl* jsem ji předložit konferenci, protože v ní bylo příliš mnoho zmínek o mně.[561] V Tvé berlínské řeči[146] bylo několik velmi nepříjemných bot, které mohly pramenit jen od Tebe, protože se týkaly faktů, které jsi znal jen Ty sám, jenže jsi je napůl zapomněl a špatně reprodukoval.** Ale to už patří minulosti.

Dopis z Berlína jsem dostal a odpovím na něj.[205] Nemám teď ani *čas*, ani prostředky na cestu do Berlína. Ale i kdybych tam mohl přijet, víš velmi dobře, že by vůbec žádná agitace nepřipadala v úvahu. Pruská vláda nadarmo neprohlásila, že amnestie — aspoň co se mne týče — nic nezměnila na mém vyloučení z Pruska a je mi pouze dovoleno, abych cestoval bismarckovským světem jako cizinec.[208]

Teď někdy Ti pošlu několik čísel „*Workman's Advocate*". Můžeš do něj psát na *každé* libovolné sociální či politické téma. Doposud je to list plný dobré vůle, ale velice průměrný. Já sám jsem ovšem neměl a ještě ani teď nemám čas do něho přispívat, ačkoli jsem jedním z jeho ředitelů[238]. (Pro neustálé recidivy té mé zatracené nemoci jsem musel přerušit práci na dokončení své knihy*** a musím jí teď

* Krycí jméno Wilhelma Liebknechta.
** Viz tento svazek, str. 167–168.
*** „Kapitálu".

věnovat všechen čas, i tak mi ho ovšem částečně užírá Mezinárodní sdružení.) Engels slíbil, že do něho bude přispívat*, ale ještě nic nenapsal. A s ostatními je to také tak.

Konference se usnesla, že se koncem května má v Ženevě konat *veřejný kongres*. Byl rovněž schválen pořad otázek, o nichž se tam má debatovat.** Kongresu se však nebude moci zúčastnit nikdo, kdo nepatří ke společnosti spojené s námi a koho taková společnost nevyšle jako delegáta. Vyzývám Tě teď *se vší vážností* (totéž učiním v Mohuči Stumpfovým prostřednictvím a napíši o tom také Berlíňanům***), abys vstoupil do Sdružení ještě s dalšími lidmi, ať už jich bude málo nebo hodně. Pošlu Ti legitimace, které jsem předem zaplatil, takže je můžeš *rozdat*. Ale jen s tím už pohni! Každá *společnost* (nehledě na počet členů) se může stát kolektivním členem, zaplatí-li 5 šilinků. Naproti tomu *legitimace*, které stojí každá 1 šilink, opravňují k *individuálnímu* členství, což je důležité pro všechny dělníky, kteří jdou do ciziny. Považuj však tuto peněžní záležitost za zcela podružnou. Hlavní věc je získat v Německu členy, ať jednotlivce či společnosti. Na kongresu byli zastoupeni jedině Solingenští (dali delegátský mandát našemu starému příteli Beckerovi†, v němž se velmi mýlíš, když ho považuješ za nástroj té megery Hatzfeldtky††). Pořad (otázek, které mají být předloženy kongresu) Ti pošlu v příštím dopise. Všechny pařížské liberální a republikánské listy nadělaly kolem našeho Sdružení spoustu rámusu. Známý historik *Henri Martin* o něm napsal velice nadšený úvodník do „*Siècle*!“[211]

O *Quenstedtovi* jsem vůbec neslyšel.[562]

Jedna věc Tě asi dost překvapí: krátce předtím, než mi došel dopis berlínských dělníků, dostal jsem z téhož místa — z „centra a ohniska osvěty“ samozřejmě — dopis od *Lothara Buchera*, který mě vyzývá, abych se stal londýnským finančním korespondentem „*Preussischer Staats-Anzeigeru*“, a dává mi na srozuměnou, že každý, kdo chce ještě za svého života působit ve státě, musí „se semknout kolem vlády“. Odpověděl jsem mu několika řádkami, které si asi

* Viz tento svazek str. 195.
** Viz tento svazek, str. 566–567.
*** Augustu Vogtovi, Sigfridu Meyerovi a Theodoru Metznerovi.
† Johannu Philippu Beckerovi.
†† Sophie von Hatzfeldtové.

za rámeček nedá. Tuhle událost nesmíš samozřejmě *uveřejnit* v novinách, ale můžeš ji pod podmínkou diskrétnosti sdělit přátelům. Freiligrathův londýnský kšeft — totiž londýnská pobočka Švýcarské banky — se zavře ještě před začátkem roku 1866 a otvírat se už nebude.

Vyřiď mé poručení své paní a Alici*.

Tvůj oddaný
*A. Williams***

Padlo mi do rukou několik podivných dopisů, které už dávno, za svého pobytu v Londýně, napsal Bernhard Becker dr. Rodovi.

Znovu jsem otevřel tento dopis — a přitom jsem jej trochu natrhl — abych dodal, že jsem na jaře poslal dopis s členskými legitimacemi našeho sdružení dr. Kugelmannovi. Nedostal jsem od něho *žádnou odpověď*.[563] Dopis, o němž mluvíš, se mi nikdy nedostal do rukou. Napiš mu o tom, prosím. Bude-li mi psát, ať píše na adresu „*A. Williams*, Esq.“, a ne na tu druhou.

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočiněnija,
1. vyd., sv. XXIX, 1946

Podle rukopisu
Přeloženo z angličtiny

* Ernestině a Alici Liebknechtové.
** Marxovo krycí jméno.

41

Marx Césaru de Paepovi

do Bruselu[564]

[Londýn před 25. listopadem 1865]

I. Otázky týkající se Sdružení:

1. Organizační otázka. 2. Systém vzájemné pomoci pro členy Sdružení. Morální a materiální podpora sirotků po členech Sdružení.

II. Sociální otázky

1. Družstevní práce. 2. Zkracování pracovní doby. 3. Dětská práce. 4. Tradeuniony, jejich minulost, přítomnost a budoucnost. 5. Akce v bojích mezi kapitálem a prací, vedené prostřednictvím Mezinárodního sdružení. 6. Mezinárodní úvěr, zřízení banky, způsob činnosti. 7. Přímé a nepřímé daně. 8. Stálé armády a jejich vztahy ke Sdružení.

III. Mezinárodní politické otázky

O nezbytnosti omezit moskalský vliv v Evropě prosazením práva národů na sebeurčení a obnovením Polska na demokratických a sociálních základech.

IV. Filosofická otázka

Náboženská idea a její vztahy k sociálnímu, politickému a intelektuálnímu vývoji.

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočinenija,
2. vyd., sv. 31, Moskva 1963

Podle protokolu ze zasedání
bruselské sekce Mezinárodního
dělnického sdružení
z 25. listopadu 1865
Přeloženo z francouzštiny

42

Marx Johannu Philippu Beckerovi

do Ženevy[565]

[Londýn kolem 13. ledna 1866]
1, Modena Villas,
Maitland Park, Haverstock Hill, N. W.

Milý, nejdražší Beckere,

asi se na mne zlobíš „právem", ale zároveň také „neprávem". (Víš přece od Heinzena, že jsem „sofista".) Nehledě na to, že musím opsat na 1200 stran rukopisu* a že můj nakladatel** se už dávno na mne zlobí, a nehledě na hrozné časové ztráty, které mi v tom babylónu způsobuje ústřední výbor, stálý výbor[17] a řídící výbor listu „Workman's Advocate", dostal jsem se do strašně nepříjemné a obtížné „*soukromé situace*", pro kterou jsem musil na čas opustit Londýn[204] a která dosud není v pořádku atd. atd.

Z přiloženého lístku, který jsem (nebo spíš moje žena) *dnes* dostal, zjistíš, že balík, který jsem Ti poslal *asi před 14 dny*, slavná francouzská policie zkonfiskovala. Obsahoval hlavně „*Manifesty Komunistické strany*". Také tam byl lístek, v němž jsem stručně odpovídal na Tvé otázky, oznamoval jsem Ti, že *Bender* souhlasí s tím, abych uveřejnil Tvou výzvu *anglicky* ve „*Workman's Advocate*", rovněž zprávu o činnosti ve Švýcarsku atd.[566]

Usnesli jsme se neuveřejňovat žádnou oficiální zprávu o konferenci[210] — nehledě na nedostatek peněz a na to, že nás *stanovy* zavazují předložit všeobecnou zprávu kongresu, takže jsme se chtěli vyhnout dvojí práci — v podstatě proto, že kdybychom zasvětili

* prvního dílu „Kapitálu".
** Otto Meissner.

veřejnost do skutečné situace, zejména do velice „fragmentárního" charakteru konference, víc by nám to uškodilo, než prospělo a rovnou by to nahrálo do rukou našim ptotivníkům. Věděli jsme, že dva členové ústředního výboru, Le Lubez a Vésinier, čekají jen na to, aby se mohli této příležitosti chopit. Události to potvrdily. Nejprve Vésinierova denunciace ústředního výboru a konference v „*L'Écho de Verviers*".[228] Hned nato v témže listě „Le Lubezovo" principiální prohlášení a návrh stanov, které chtěl Le Lubez naoktrojovat Sdružení jménem francouzské sekce v Londýně, již vytvořil jako protiváhu proti nám.* Mezitím byla tato intrika zmařena. Sekce od svého zakladatele odpadla. Její dva nejlepší lidé, Longuet (redaktor „*Rive Gauche*") a Crespelle, vstoupili do ústředního výboru. Ten se usnesl, že Vésinier má své pomluvy dokázat, jinak že bude vyloučen.

Pro nunc Ti žádný článek poslat nemohu. Nemám *volnou ani chvilku.* Zato *Engels* pošle, jakmile dostane první číslo** a bude vědět, co a jak. *Liebknecht* z Lipska také. Ditto napíši kvůli tomu dr. Kugelmannovi do Hannoveru. Ditto *Stumpfovi* do Mohuče.

1. číslo *Dupleixova* listu*** je slabé. Jung mu kvůli tomu napsal.

Liebknech bydlí *(adresa: J. Miller†)* 2, Gerichtsweg, Lipsko.

Zdejší hnutí pokročilo v jednom směru dobře, z druhé stránky špatně. Reformní liga, kterou jsme založili, uspořádala masový mítink za všeobecné volební právo, větší, než jsem kdy v Londýně viděl.[216] Mluvili jen dělníci. I „*Times*" se polekaly a přinesly dva úvodníky o tomto „odporném" případu.[567] Na druhé straně toto hnutí zaměstnává příliš mnoho našich nejlepších pracovníků.

„*Workman's Advocate*" je slabý. Teď, za *Eccariovy* redakce, se snad zlepší.†† Ale se sháněním peněz jsou nesmírné těžkosti.

Z Berlína jsem dostal dopis podepsaný Vogtem†††, Metznerem a jinými dělníky, v němž rozumně a kriticky posuzují nynější stav německého dělnického hnutí.[205] Nekritický je pouze jejich poža-

* Viz tento svazek, str. 205–206 a 207–209.
** „Der Vorbote".
*** „Journal de l'Association Internationale des Travailleurs".
† Krycí jméno Wilhelma Liebknechta.
†† Viz tento svazek, str. 212.
††† V orig. Wolffem.

davek, abych přijel do Berlína a vzal věc do rukou. Vždyť přece vědí, že mi pruská vláda „zakázala" pobyt v Prusku.*

Než mi dáš vědět, *jak* Ti mám „Manifesty"** doručit, pošlu Ti na zkoušku jeden kousek *přes Mohuč.* Budeš třeba moci ledacos z něho upotřebit pro svůj list***.

Německé sekce udělají nejlépe, když se zatím napojí na Ženevu a vstoupí do trvalého spojení s Tebou. Jakmile se něco takového stane, oznam to, abych *tady* mohl konečně ohlásit nějaký pokrok v Německu.[568]

Posílám tento dopis na Dupleixovu adresu kvůli „francouzské konfiskaci". Zdá se mi, že císařství je před úpadkem. Nejdřív ta historie s Mexikem a Spojenými státy. Pak vzpoura 3 francouzských pluků.[569] Pak studentské kravály.[220] Bezhlavost, s níž se Bonaparte pouští do sváru s Anglií kvůli obnově „smlouvy o vydávání zločinců"[570] a zakazuje servilní „*Indépendance Belge*". A konečně *obchodní krize*, kterou velice popožene nynější anglický, resp. evropský přehnaný export do Spojených států.

Srdečný pozdrav od ženy a dětí.

Tvůj
K. Marx

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočinĕnija,
1. vyd., sv. XXV, 1934

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 188, 189 a 191—192.
** Výtisky „Manifestu Komunistické strany".
*** „Der Vorbote".

43

Marx Ludwigu Kugelmannovi

do Hannoveru[571]

Londýn 15. ledna 1866
1, Modena Villas, Maitland Park,
Haverstock Hill

Milý příteli,

mnoho štěstí v novém roce a vřelý dík za Váš přátelský dopis.

Musíte mi prominout, že píšu tak stručně, ale jsem momentálně přetížen prací. Příště napíšu obšírněji.

Přikládám dvě legitimace[572] a v příštím dopise Vám oznámím otázky, které se mají projednávat na veřejném kongresu v Ženevě koncem května[265].

Naše společnost udělala velké pokroky. Má už 3 oficiální orgány, londýnský „*The Workman's Advocate*", bruselský „*La Tribune du Peuple*", list francouzské sekce ve Švýcarsku „*Journal de l'Association Internationale des Travailleurs, Section de la Suisse Romande*" (Ženeva), a časopis německé švýcarské sekce „*Der Vorbote*" začne vycházet za několik dnů za redakce *J. P. Beckera.* (Adresa je: 6, rue du Môle, Ženeva, J. P. Becker, kdybyste mu chtěl příležitostně poslat nějaký politický nebo sociální příspěvek.)

Podařilo se nám zapojit do hnutí jedinou skutečně velikou dělnickou organizaci, anglické „*tradeuniony*", které se dříve zabývaly *výhradně* mzdovou otázkou. S jejich pomocí uspořádala anglická společnost*, kterou jsme založili za účelem prosazení *všeobecného volebního práva* (ústřední výbor tvoří z poloviny členové našeho ústředního výboru — dělníci), před několika týdny ohromný mítink,

* Reformní liga.

na kterém mluvili jen dělníci.[216] Jaký to mělo efekt, můžete posoudit z toho, že se tímto mítinkem dvakrát za sebou zabývaly „*Times*" ve svých úvodnících.[567]

Pokud jde o můj spis*, zabývám se teď 12 hodin denně tím, že jej přepisuji načisto. Zamýšlím odvézt v březnu rukopis prvního dílu osobně do Hamburku a rád bych se při té příležitosti s Vámi setkal.

Kotrmelce nástupce Justuse von Mösera** mě velmi pobavily. Jak ubohý musí být talentovaný člověk, který hledá a nachází uspokojení v takových malichernostech!

Co se týče Bürgerse, má nepochybně dobré úmysly, ale je slabý. Je tomu něco málo přes rok, co na veřejném shromáždění v Kolíně prohlásil (lze si to přečíst v kolínských listech), že Schulze-Delitzsch definitivně „vyřešil" sociální otázku a že on (Bürgers) se dostal na scestí jen z *osobního přátelství ke mně!* Mohl jsem ho po takových *veřejných prohlášeních* považovat za něco jiného než za „renegáta"?***

Upřímně Vám oddaný

K. Marx

V plném znění otištěno poprvé rusky v knize „Pisma Marxa k Kugelmanu", 1928

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* „Kapitál".
** Johannese von Miquela.
*** Viz tento svazek, str. 198.

44

Marx Wilhelmu Liebknechtovi

do Lipska[175]

[Londýn] 15. ledna 1866

Milý Library*,

šťastný nový rok!

Musíš mě omluvit za mé mlčení i za to, že teď píšu jen stručně. Nevěřil bys, jak jsem na tom bídně s časem. *Choroba*, která se mi stále periodicky vrací, *smůla* zaviněná všemožnými náhodami, *zaneprázdnění* záležitostmi „Mezinárodního sdružení" atd., to všechno způsobilo, že jsem musel každou volnou chvilku věnovat přepisování svého rukopisu** načisto. Doufám, že se mi podaří, abych sám přivezl v březnu I. díl nakladateli*** do tisku. (Celý spis, oba díly, vyjde však *současně*.[183] *To je dobré*.)

Tak tedy úplně stručně.

Posílám Ti dnes poštou 2 poslední čísla „*Workman's Advocate*", jehož redaktorem je teď Eccarius†. Budeš-li tam posílat nějaké *články*, což doufám, posílej je na mne (politické, sociální, co chceš).

Přikládám Ti také *členské legitimace*[62]. Zaplatil jsem je. Můžeš je tedy dát, komu chceš, je potřeba jen vepsat jméno a do sloupce „libry št." napsat 0, kdežto za to vepsat 1 šilink.

Podmínky jsou všeobecně tyto: Chce-li se připojit *společnost jako taková*, dostane *kolektivní legitimaci*, *za niž* se platí 5 šilinků ročně. Přistoupí-li však všichni členové *individuálně*, musejí si koupit takové legitimace, jaké Ti posílám. Je to pro dělníky užitečné. Legitimace

* Žertovná přezdívka Wilhelma Liebknechta.
** „Kapitálu".
*** Otto Meissnerovi.
† Viz tento svazek, str. 212.

jim poslouží jako pas v zahraničí, a soudruzi v Londýně, Paříži, Bruselu, Lyonu, Ženevě atd. jim opatří práci.

Společnost udělala velké pokroky. Má už 1 anglický oficiální časopis, „*The Workman's Advocate*", jeden v Bruselu, „*La Tribune du Peuple*", v Ženevě francouzský „*Journal de l'Association Internationale des Travailleurs*, Section de la Suisse Romande", a v Ženevě německý „*Der Vorbote*", který začne vycházet v těchto dnech. *Adresa: 6, rue du Môle, Ženeva, J. P. Becker*, pro případ, že bys chtěl čas od času staroušovi napsat (v což také doufám).

Doufám nyní, že tu budu brzy díky Tobě s to ohlásit založení lipské obce a že předložím její korespondenci. *(Anglicky.* Může pak posloužit i ve „*Workman's Advocate*".*)* Na počtu nezáleží, i když čím víc, tím líp.

Budou-li chtít lidé vstupovat hromadně, jako společnost, pak je, jak vidíš, *celkový příspěvek* 5 šilinků, který mají ročně platit, *nepatrný*.

J. P. Becker mi píše:

„V Lipsku, Gotě, Stuttgartu a Norimberku se vytvoří sekce; neměli bychom je prozatím přijmout k nám, než jich bude větší počet a než se v Německu vytvoří ústřední výbor?"[573]

Odpověděl jsem na to *kladně.** Protože však mohou v jednom městě existovat různé odbočky, můžete být Ty a Tvoji lidé ve spojení přímo s námi.

Od Berlíňanů** jsem dostal druhý dopis.[574] Dnes jim konečně napíšu. Ditto dr. Kugelmannovi.

Salut.

Tvůj
K. M.

Otázky, které se mají projednávat na ženevském kongresu[265] koncem května, Ti sdělím příště.

Poprvé otištěno rusky v Marx-Engels, Sočinenija, 1. vyd., sv. XXIX, 1946

Podle strojopisné kopie
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 197–198.
** Augusta Vogta, Sigfrida Meyera a Theodora Metznera.

45

Marx Sigfridu Meyerovi

do Berlína

[Londýn] 24. ledna 1866

Milý příteli,

poslal jsem zároveň s legitimacemi obsáhlý dopis panu Vogtovi*. Domníval jsem se, že bude nejšikovnější, když použiji dvou různých adres. Možná ale že jsem se dopustil chyby a napsal jsem ve Vogtově adrese čís. 6 místo 16.

Byl bych proto velmi rád, kdybyste se pozeptal na poště a sdělil mi, jak to dopadlo. Od té doby, co jsem Vám psal,** se mi znovu udělal karbunkl na místě, kde velmi bolí při sezení, takže bývám po každodenním přepisování svého rukopisu*** pro nakladatele† krajně vyčerpán.

Váš

K. M.

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočinenija,
1. vyd., sv. XXV, 1934

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Augustu Vogtovi.
** Viz tento svazek, str. 207.
*** „Kapitálu".
† Otto Meissnera.

46

Marx Friedrichu Lessnerovi

do Londýna[575]

[Londýn] 14. února 1866

Milý Lessnere,

z přiloženého dopisu od Freiligratha uvidíš, oč jde. Udělej, co můžeš.

Salut.

Tvůj
K. M.

Freiligrathův dopis nemohu najít. Ta paní Ti poví o Ulmerově situaci víc. Zemřela mu žena a on nemá peníze ani na pohřeb. Náš spolek* tedy musí ihned něco podniknout. Peníze musíš poslat Freiligrathovi.

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočiněnija,
1. vyd., sv. XXV, 1934

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Německý dělnický vzdělávací spolek v Londýně.

47

Marx dceři Jenny

do Londýna[259]

Margate 16. března 1866
5, Lansell's Place

Moje milá holčičko,

dorazil jsem včera večer ve $^3/_4$8. Podle Tvých instrukcí jsem nechal zavazadla v úschovně a omnibus mě pak vyklopil u malé hospůdky „King's Arms". Objednal jsem si hovězí steak, a když mě uvedli do spoře osvětlené jídelny, nemálo jsem se polekal (znáš mou ustrašenost) suchého, dlouhého, prkenného chlapíka, který seděl osaměle a nehybně u krbu a vypadal jako páter křížený s obchodním cestujícím. Podle jeho kalných ztrnulých očí jsem usoudil, že je slepý. V tom mě utvrdil i pohled na jakýsi dlouhý, úzký, bílý a pravidelně dírkovaný šátek, který měl rozprostřen na klíně. Domyšlel jsem si, že to je papír, který si slepec vystříhal na sbírání milodarů od návštěvníků hostince. Když mi přinesli večeři, začal se ten člověk hýbat, klidně se zul a ohříval si ohromné nohy u krbu. Jak jeho domnělá slepota, tak tento líbezný pohled, ale ani steak, který patřil ve svém přírodním stavu zřejmě chcíplé krávě, rozhodně nepřispěly k tomu, aby byl tento první večer v Margate příjemný. Odškodnil mě však můj pokoj, který byl útulný, s čistým a měkkým lůžkem, kde se mi dobře spalo. Ráno pak sedím u snídaně a koukám, že tam přichází ten chlap z večera. Ukázalo se, že není slepý, ale hluchý. A to, co měl na klíně a co mě tak znepokojilo, to byl velmi nezvyklý, šedavý kapesník s černými puntíky, které jsem mylně považoval za díry. Protože se mi ten člověk nezdál, zaplatil jsem co nejrychleji účet a po chvíli bloudění jsem našel svůj nynější

byt, prostorný pokoj s ložnicí přímo u moře, za 10 šilinků týdně. Když jsem se domlouval s domácím, dohodli jsme ještě, že až přijedeš za mnou, nebudeš za svůj pokoj *nic* platit.

Dal jsem si hned teplou mořskou koupel. Bylo to opravdové potěšení. Stejně jako zdejší vzduch. Je báječný.

Penzióny jsou teď poloprázdné, a jak jsem vyrozuměl z toho, co mi říkal knihovník, nejsou ještě vlastně na hosty připravené. A najít vhodnou hospodu bude asi taky trochu problém, ale časem se i to snad zvládne.

A teď už s nejsrdečnějšími pozdravy všem a na shledanou!

Tvůj
Mouřenín

Dnes jsem byl už 5 hodin na procházce.

Poprvé otištěno rusky
v časopise „Voinstvujuščij matěrialist",
kniha 4, 1925

Podle rukopisu
Přeloženo z angličtiny

48

Marx Antoinettě Philipsové

do Zalt-Bommelu

Margate 18. března 1866
5, Lansell's Place

Milé dítě,

z adresy zjistíš, že mě můj lékařský rádce vypověděl sem k moři, kde je v tuto roční dobu úplně pusto. Margate žije jen z Londýňanů, kteří je pravidelně zaplavují v lázeňské sezóně. V ostatních měsících jen živoří. Jsem osobně hrozně rád, že jsem se zbavil každé společnosti, ba i společnosti svých knih. Najal jsem si soukromý byt s výhledem na moře. V hostinci či v hotelu člověku hrozí nebezpečí, že narazí na nějakého náhodného obchodního cestujícího nebo že ho bude otravovat lokální politikaření, všelijaké místní záležitosti a sousedské klepy. Takhle „co je mi do lidí a co je komu do mne“[576]. Vzduch je tu ale obdivuhodně čistý a posilňující, a člověk tu dýchá mořský a horský vzduch zároveň. Běhám celý den sem a tam, jako bych měl boty z toulavého telete, a koukám, abych měl v mysli takovou prázdnotu, jakou buddhismus považuje za vrchol lidské blaženosti. Jistě jsi nezapomněla na hezké malé úsloví: „Když se čert rozstůně, dělá hned mnicha; a když se uzdraví, je z něho, pane, čertovský mnich!“

Když se trochu vzdálíš od mořského pobřeží a touláš se přilehlým zemědělským krajem, bolestně se Ti připomíná „civilizace“, poněvadž Tě na všech stranách děsí velké tabule s vládní vyhláškou nadepsanou „*Dobytčí mor*“. Na vládnoucí anglické oligarchy nikdy nepadl stín podezření, že by dbali za mák o „všechno utrpení lidstva“, ale s kravami a voly mají hluboký soucit. Při zahájení

parlamentu se ti panští volové z obou sněmoven, z poslanecké i ze sněmovny lordů, prudce obořili na vládu. Všechny jejich řeči zněly jako bučení stáda krav, přeložené do angličtiny. A nebyli jako vznešený král Višvámitra, „který trpěl a bojoval pro krávu Çabalu".[577] Naopak. Využili příležitosti k tomu, aby „vytloukli peníze" z choroby krav na účet lidu.[578] Mimochodem: Východ nám posílá samé lepší věci — náboženství, etiketu a mor ve všech možných formách.

Jsem opravdu rád, že *Waaratjesovo* dobrodružství[579] tak skončilo. Ba věru, má milá malá sestřenko, ten člověk mi byl opravdu vždycky hluboce sympatický a vždycky jsem doufal, že jednoho krásného dne natrvalo zaměří své nyjící srdce správným směrem a přestane vytrvale předvádět tu ohavnou roli z dětské pohádky „Kráska a zvíře"[580]. Jsem přesvědčen, že z něho bude dobrý manžel. Je jeho inamorata z „Bommelu" nebo odjinud?

Několik dní předtím, než jsem odjel z Londýna, jsem se seznámil s panem Orsinim; je to velmi příjemný chlapík, bratr toho Orsiniho, kterého poslali na onen svět za to, že přivedl Bonaparta do Itálie.[258] Odjel teď z Anglie za obchodními záležitostmi do Spojených států, ale za těch pár dní, co se známe, mi prokázal dobrou službu. Ačkoli je blízký přítel Mazziniho, zdaleka nesdílí Mazziniho zastaralé protisocialistické a teokratické názory. Když jsem teď musel na delší dobu opustit radu Mezinárodního sdružení, snažil se Mazzini vyprovokovat proti mému vedení jakousi revoltu. „Vedení" není nikdy nic příjemného, a já po něm ani netoužím. Mám vždycky na mysli úsloví Tvého otce* o Thorbeckovi, že „pohaněče oslů vždycky osli nenávidí". Ale když už jsem se jednou pořádně pustil do něčeho, co pokládám za důležité, rozhodně se při své „horlivosti" nemíním jen tak vzdát. Mazzini z celé duše nenávidí volnomyšlenkářství a socialismus a sledoval velmi řevnivě pokrok naší společnosti. Jeho první pokus udělat si z ní svůj nástroj a pověsit jí na krk jím předznamenaný program a prohlášení zásad, jsem zmařil.** Značný vliv, který měl dříve u londýnské dělnické třídy, se dnes rovná nule. Rozzuřil se, když viděl, že jsme založili anglickou *Reformní ligu*[123] a týdeník „*Commonwealth*", do něhož přispívají nej-

* Liona Philipse.
** Viz tento svazek, str. 32—33.

pokrokovější lidé v Londýně; až se vrátím do Londýna, jeden výtisk Ti pošlu. Jeho vztek ještě vzrostl, když se k nám připojil redaktor „*Rive Gauche*" (časopisu mladé Francie, který vedou Rogeard, autor „Propos de Labienus"[581], Longuet atd.) a když se dověděl, jak se šíří naše společnost na kontinentě. Využil mé nepřítomnosti, aby intrikoval s některými anglickými dělníky, aby podněcoval jejich řevnivost vůči „německému" vlivu, a dokonce vyslal svého pohůnka, jakéhosi majora Wolffa (původem Němce) do rady, aby tu vykládal jeho stížnosti a víceméně aby mě přímo denuncoval. Chtěl být uznán za „vůdce (patrně z boží milosti) demokratického hnutí na kontinentě". Počínal si přitom opravdu upřímně, aspoň potud, že naprosto opovrhuje mými zásadami, které v jeho očích obsahují nanejvýš zavrženíhodný „materialismus". Celá ta scéna se odehrála za mými zády a teprve potom, když se ujistili, že jsem nemocen a nemohu přijít.* Angličané zakolísali, ale já, přestože jsem byl ještě velmi slabý, jsem vtrhl v doprovodu pana Orsiniho na příští zasedání. Na mou výzvu tu Orsini prohlásil, že Mazzini ztratil svůj vliv i v Itálii a že se svou minulostí a svými předsudky naprosto nemůže pochopit nové hnutí.[582] Všichni zahraniční tajemníci se postavili na mou stranu, a kdybys tam bývala byla Ty, náš holandský tajemník[583], doufám, že bys byla také hlasovala pro svého oddaného služebníka a obdivovatele. Dopadlo to tak, že jsem nad tímto hrozným protivníkem vyhrál na celé čáře. Myslím, že mě Mazzini má teď už dost a bude dělat bonne mine à mauvais jeu**. — Doufám, že od Tebe dostanu pár řádek. Nezapomeň, že tu žiji docela jako opuštěný poustevník.

Tvůj nejupřímnější přítel

Bloch

Poprvé otištěno v časopise „International Review of Social History", sv. I, část 1, 1956

Podle rukopisu
Přeloženo z angličtiny

* Viz tento svazek, str. 234.
** nedá na sobě znát svou nelibost.

49

Marx dceři Lauře

do Londýna[584]

Margate 20. března 1866
5, Lansell's Place

Moje milá Kakadu,

opravdu velmi dobré zprávy! Paní Grachová má u mne přednost před matkou všech Gracchů.[585] Jsem skutečně rád, že jsem si najal pokoj v soukromém domě, a ne v hostinci či v hotelu, kde člověk těžko může zabránit, aby ho neotravovalo lokální politikaření, všelijaké místní záležitosti a sousedské klepy. Ale přesto si nemohu zpívat s mlynářem na řece Dee, co je mi do lidí a co je komu do mne[576]. Neboť je tu moje domácí, hluchá jako pařez, a její dcera, která má chronický chrapot, ale jinak jsou velmi milé, pozorné a vůbec ne dotěrné. Co se mne týče, mám boty z toulavého telete, proběhám většinu dne, pořádně se nalokám čerstvého vzduchu, chodím spát v deset, nic nečtu, píšu ještě méně a vůbec hledím, abych měl v mysli takovou prázdnotu, jakou buddhismus považuje za vrchol lidské blaženosti. Ale ani tak se ze mne do čtvrtka* nestane ten hezký mládenec, o jakém zřejmě sní naše ctěná Pápá**. Bolesti zubů na pravé straně tváře mě stále ještě nepřešly, a na téže straně se mi teď ještě zanítilo oko. Není to sice nijak moc vidět, ale milé oko pojalo hloupý zvyk slzet, kdy se mu zlíbí, a nijak se neohlíží na city svého pána. Však nebýt této situace, byl bych se už dal vyfotografovat, protože člověku udělají 12 vizitek za 3 šilinky 6 pencí a 48 kusů za 10 šilinků.

* 22. března.
** Marxova dcera Jenny.

S povděkem bych uvítal, kdyby mamička zašla k panu Hallovi a požádala ho, aby mi připravil na oko zinkový roztok (recept on už zná); počítám s tím, že až přijedu do Londýna, bude lék už hotov. To zanícené oko mi v noci nedá spát. Jinak se mi vede líp.

Když se trochu vzdálíš od mořského pobřeží a touláš se přilehlým zemědělským krajem, bolestně se Ti připomene „*civilizace*". Ze všech stran na Tebe civí velké cedule s nápisem „Dobytčí mor", přelepené vládní vyhláškou — výsledek prudkého náporu na vládu, který podnikli ti panští volové ve sněmovně lordů i v poslanecké sněmovně při zahájení parlamentu[578].

Ó králi Višvámitro,
ty věru vůl jsi snad,
že pro jednu jedinkou krávu
chceš trpět a bojovat![586]

Ale zatímco vznešený Višvámitra jako pravý Ind sám podstoupil utrpení, aby zachránil krávu Çabalu, tato anglická gentry zcela ve stylu moderních mučedníků pouští žilou lidu, aby se odškodnila za chorobu svých krav. Dobytčí mor na ně! Roháči rohatí, jak pěkně od plic hlaholí diskrétní Pápá.

V neděli jsem se rozhodl jít pěšky do Canterbury. Naneštěstí jsem toto velké rozhodnutí pojal teprve tehdy, když jsem už dvě hodiny křížemkrážem chodil po přístavišti atd. A tak, když jsem se vydal k arcibiskupovu sídlu či rezidenci, jak chceš, spotřeboval jsem už mnoho fyzických sil. A odtud do Canterbury je to plných 16 mil. Z Canterbury jsem se vrátil do Margate vlakem, ale příliš jsem se vyčerpal a nemohl jsem celou noc spát. Nohy mě nebolely, ani kříž, ale chodidla se ukázala po čertech choulostivá. Pokud jde o Canterbury, víš o něm samozřejmě všecko — víc, než čím se mohu pochlubit já — ze svého Evese, který je důvěryhodným pramenem pro všechny anglické Evy. (To je marné, na Tebe je člověk se svým vtipem krátký. Ale vzpomeň si, že Thackeray si počínal ještě hůř, když rýmoval Evičky na ovečky.) Naštěstí jsem byl příliš unavený a bylo už také příliš pozdě na to, abych si prohlížel slavnou katedrálu. Canterbury je staré, ohyzdné, středověké město, které nijak nezískalo tím, že k starobylému hnízdu přilepili

na jedné straně velká kasárna v moderním anglickém stylu, a na druhé straně beznadějně nudné nádraží. Není tu ani stopy po oné poezii, kterou najdeš ve stejně starých městech na kontinentě. Vojáci a důstojníci se naparují po ulicích, a to mi trochu připomnělo „vlast". V hostinci, kde jsem taktak dostal pár kousků studeného hovězího, jsem se dověděl nejnovější skandál. V neděli v noci prý sebrala policie jakéhosi kapitána Le Merchanta, protože po řadě tloukl na dveře všech nejváženějších občanů města. Za tuto nevinnou kratochvíli bude milý kapitán předvolán k soudu. A strašlivý kapitán bude muset ponížene sklonit hlavu před majestátem radních pánů. A to jsou všechny mé „Canterburské povídky"[587].

A nyní, Kakadu, vyřiď mé uctivé pozdravy Elly*, které napíšu tyto dny a jejíž psaníčko mě velice potěšilo. Mamce se také příležitostně ozvu.

Ten kluk zatracená Lafargue mě otravuje se svým proudhonismem a nedá asi pokoj, dokud ode mne neslízne pořádný pohlavek na tu svou kreolskou palici.

Přeji všem to nejlepší.

Tvůj

Mistr

Dostal ještě Orsini dopis, který jsem mu poslal?

Poprvé otištěno německy v časopise „Die Neue Zeit", sv. 1, čís. 2, 1907—1908

Podle rukopisu
Přeloženo z angličtiny

* Marxově dceři Eleanor.

50

Engels Hermannu Engelsovi

do Barmenu

Manchester 22. března 1866

Milý Hermanne,

vaše akta jsou u advokáta, ale dnes jsem ho bohužel nezastihl doma a nemohu Ti tedy říci, jestliže je už poslal do Liverpoolu, ani jak daleko pokročil s příslušnými čistopisy. Ale ještě tam tyto dny zajdu a budu to urgovat.

Píšu Ti dnes kvůli výpisu z běžného účtu, který jsi mi poslal a s jehož prohlídkou jsem si musel počkat na nějaký ten klidný den, protože v druhém pololetí 1864 se účetní zápisy u vás dělaly úplně jinak než tady. Musel jsem si tedy celý ten krám probrat znovu od začátku a nakonec jsem to dal do pořádku. Položky souhlasí s výjimkou rimes, které jste mi podle vašeho dopisu z 20. července 1864 připsali k dobru přímo na mé konto u B. Engelse a spol.; tyto položky tedy zřejmě najdu na svém běžném účtu u B. E. a spol. Jsou to tyto položky:

		rimesy	přes Apoldu	2 libry	2 šil.	2 p.
1864	30. června	"	Mnichov	1 "	2 "	—
		"	Rieslingen	8 "	19 "	6 p.
"	3. července	"	Londýn celk.	287 "	3 "	3 p.

Zjišťuji, že při srovnávání vašeho běžného účtu s převody salda, které mi tu jdou k tíži, přímo ztrácím peníze. Rozdíl činí za těch 18 měsíců přesně počítáno *1 libru št. 14 šilinků 9 penny*, a dovolím si vám proto napříště každých 6 měsíců poslat výpis z běžného účtu, neboť musím přirozeně uznávat výpisy z běžného účtu zdejší firmy.

Také si tu stále ještě, abych to měl pohodlnější, vedu vaše konto zvlášť.

Buď tak hodný a pošli mi *hodně brzy* můj výtah z B. E. a spol., abych mohl uzavřít svou soukromou účetní knihu. A to od *poloviny* 1864, protože jsem od té doby — pokud vím — ještě žádný výtah z tohoto konta od Tebe nedostal. (Pokud jsi nedělal uzávěrku v polovině roku 1864, pak od *začátku 1864*.)

Obchody jdou od minulého září zase lépe; měli jsme od té doby stále co dělat a i teď máme práce nad hlavu a instalujeme nové DT-stroje. Také ceny se zlepšily, a za druhé pololetí 1865 jsme vydělali tolik, že jsem z toho uhradil své výdaje od června 1864 a ještě mi nějaká maličkost zbyla; za první rok mého podílnictví jsme totiž nevydělali ani zlámanou grešli, i když jsme na stroje neodepisovali nic. Teď nám musí jít obchody opravdu dobře, ale klesne-li bavlna v důsledku značného dovozu pod 18 pencí za middling Orleans*, zase všechno ztratíme. S tím však nepočítám, myslím, že se dobrá americká bavlna vcelku udrží asi na 19 pencích, kdežto surat** může ovšem značně klesnout. Jinak si myslím, že nedostaneme víc bavlny, než potřebujeme, a že vcelku zůstaneme asi na 19 pencích za middling Orleans až asi do podzimu, kdy mohou zase vzniknout spekulace, které vyženou ceny nahoru.

Matce napíšu v těchto dnech, jakmile budu trochu moci; její dopis jsem dostal minulé pondělí a měl jsem radost, když jsem se dověděl, že se jí daří zase dobře. Vyřiď jí a všem sourozencům srdečné pozdravy od

Tvého

Bedřicha

Apropos. Kapitál, který mi tu je připsán k dobru, činil, jak víš, už 30. června 1864 něco přes 13 000 liber št., a protože nejsem povinen mít v podniku víc než 12 000 liber št., nemusíte nákupy, které provádíte naším prostřednictvím, nijak krýt a můžete něco platit i rimesami, zvlášť proto, že koncem června bude splatných

* americká bavlna střední kvality.

** indická bavlna; podle města Surat, které bylo střediskem indického bavlnářství.

opět asi 300 liber úroků. Mohu také, kdybys chtěl, na váš účet platit Funkovi; do 30. června anebo ihned tak můžete diskontovat přibližně 1500 liber št. Jen na nás nevystavujte směnky, Gottfried* je proti tomu, myslí si, že by se lidé na to mohli dívat jako na směnečný podvod, poněvadž jsou obě firmy stejné.

Anton** má teď už 4—5 patentů. Tak to jde napořád, každou chvilku je v novinách s nějakým patentem.

Poprvé otištěno v časopise „Deutsche Revue", roč. 46, sv. II, 1921

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Gottfried Ermen.
** Anton Ermen.

51

Engels Hermannu Engelsovi

do Barmenu[588]

Manchester 6. dubna 1866

Milý Hermanne,

vřelý dík za běžný účet z 27. března, zdá se, že je všechno v pořádku. Je jen těžké zkontrolovat úroky, když nejsou jako v jiných běžných účtech detailně rozvedeny, ale člověk musí na slovo věřit „úrokovému kontu". Podle toho jsi však od firmy Engels & Ermen v Barmenu převedl 31. prosince 1865 mně k dobru částku 2112 tolarů 21 stř. grošů 8 feniků*, kdežto podle běžného účtu firmy E. & E. v Barmenu činí týž převod *316 liber št. 18 šilinků 2 pence*, což při kursu 6/20 je *2169 tolarů 1 stř. groš 8 feniků*. To mi nejde dohromady.

Je trochu nepříjemné, že děláte uzávěrku k 31. prosinci a my k 30. červnu. Budu vám tedy posílat běžný účet jen jednou, 31. prosince, a proto nebude nikdy přesně souhlasit, ale to koneckonců nevadí.

Abychom si udrželi jasno v účetních zápisech, prosím, abyste zapisovali všechny *obchodní položky* firmy E. & E. u firmy E. & E. v Barmenu a všechny *soukromé položky* u firmy B. E. a spol.

Zprávu o agentu Brownovi jsem dal Fr. Boellingovi přímo, firma Karth nám psala kvůli něčemu jinému.

Neradím Ti, abyste objednávali nitě pravidelně naším prostřednictvím. G. Ermen se bude pokaždé snažit vrazit vám svou přízi z Pendlebury, a to by vám jistě vždycky nevyhovovalo. Přitom by hned, jakmile to nabude větších rozměrů, navrhoval, abyste poskytovali 2 % provize. Můžete-li ale jeho přízi upotřebit (a proč ne, když ji můžeme používat my), pak bude nejlepší, když se obrátíte na nás. Posílám dnes poštou vzorek čís. 16, jehož má na

* pruský tolar se dělil na 30 stříbrných grošů po 12 fenicích.

skladě 120 balíků po 10 librách, tj. po 7 lea*, a vzal by za čís. 16 2 šil. $^1/_2$ pence, možná i méně. Tutéž přízi můžete dostat i od makléře F. A. Schmitse. Naproti tomu jemná čísla a cívky, na nichž nemá G. Ermen žádný zájem, vám můžeme dodávat stále.

Co stojí hochheimské víno? Na tom nejvíc záleží. A kolik ho je? Místo 3 lahví bys měl poslat rovnou 3 tucty.

Na poníka se poptám. Dobří silní hřebečci jsou tu teď však velmi hledaní a drazí. A na příležitostnou koupi — aby to byl hned dobrý pár pohromadě — se může dlouho čekat. U vás taky jistě nevěříte na válku? Kdyby k ní došlo, byla by to velmi neblahá záležitost, která by hned tak neskončila. Nedávno, když ty řeči začaly, se mi zdálo, že jsem se kdesi na Mosele dostal mezi ohromnou armádu. Byli to jacísi dobrovolníci, všelijací chlapi, kteří se důležitě pletli jeden přes druhého, a čas od času pak některý vykřikl: Nepřátelé, jsme obklíčeni!, načež všecko vzalo do zaječích. Konečně jsem se dostal do hlavního stanu a našel tam Petra a Gottfrieda Ermenovy jako velící generály a Antona** jako náčelníka generálního štábu. Ptal jsem se ho tedy na to a ono, ale dostával jsem tak podivné odpovědi, že jsem se ho nakonec zeptal, má-li mapy krajiny, v níž je? Nato se na mne podíval s pocitem naprosté převahy a povídá: Mapy? My to tady děláme všechno mnohem lépe bez map. Když jsem mu chtěl vysvětlit, že bez map přece nic nepořídí, že by ani nemohl ubytovat své lidi atd., odpověděl: Když to nutně musí být, máme i mapy — a s triumfálním pohledem vylovil z kapsy mapu úplně jiné krajiny, kdesi za Cáchami a Maastrichtem. To není ode mne nějaký špatný vtip, ale doslova tak se mi to zdálo.

Srdečný pozdrav matce, které tyto dny také napíšu, a všem sourozencům.

Tvůj

Bedřich

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočinenija, 1. vyd., sv. XXV, 1934

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* britská textilní míra, 1 lea = 109,727 m.
** Antona Ermena.

52

Marx Wilhelmu Liebknechtovi

do Lipska

Margate 6. dubna 1866
5, Lansell's Place

Drahý Millere*,

z adresy vidíš, že mě můj lékařský rádce vyhostil k moři.[259]

Od té doby, co jsem dostal Tvůj poslední dopis a několik dopisů našich berlínských přátel**, nabyla má nemoc opravdu nebezpečného rázu. Nějaký čas byly velké obavy, zda mě rozklad krve, kterým trpím, neudolá. Teprve asi v půli března jsem byl jakžtakž schopen odjet sem. Teď už jsem se zotavil a velmi brzy se vrátím do Londýna. Ale zase je ztraceno čtvrt roku!

Napiš mi ihned na mou londýnskou adresu.

Až se vrátím, budu Ti pravidelně posílat „Commonwealth" (pod tímto změněným titulem teď vychází „Workman's Advocate"). Teprve několik týdnů je registrován pro zasílání do zahraničí. Eccarius už není redaktorem, ale pouze spolupracovníkem. Dalo se předpokládat, že jakmile si list získá určité postavení, nebude už jeho nominální vedení ponecháno cizinci.***

Napiš mi

1. o stavu „našeho" hnutí v Německu,
2. o politické situaci v Německu.

Tvůj upřímný
K. M.

Vřelý pozdrav Tvé paní.

Poprvé otištěno rusky v Marx-Engels, Sočinenija, 1. vyd., sv. XXIX, 1946

Podle rukopisu
Přeloženo z angličtiny

* Krycí jméno Wilhelma Liebknechta.
** Augusta Vogta, Sigfrida Meyera a Theodora Metznera.
*** Viz tento svazek, str. 237–238.

53

Marx Ludwigu Kugelmannovi

do Hannoveru[589]

Margate 6. dubna 1866
5, Lansell's Place

Milý příteli,

pozítří se odtud vracím do Londýna. Můj lékař mě vykázal do tohoto přímořského místa, a opravdu jsem se tu *velmi zotavil*. Ale nadobro jsem tak ztratil zas víc než dva měsíce — únor, březen a půlku dubna, a dokončení mé knihy* se znovu odložilo! To je k zbláznění.

Má nemoc byly karbunkly, ne furunkly. Tentokrát to bylo nebezpečné. Rozhodně máte pravdu, že „dietní" prohřešky jsou v tom vedlejší. Příliš jsem si zvykl na noční práci, studuji přes den a píšu v noci. Už to samo spolu se všemožnými starostmi, soukromými i veřejnými, a — pokud jsem plně zaujat prací — zanedbávání pravidelné diety, pohybu atd., dokáže nadělat v krvi nepořádek.

Příspěvek 10 tolarů pro „Internacionálu" od pana Menka jsem obdržel spolu s Vaším psaním.[590] Adresy svých francouzských přátel v Paříži tu nemám. Obrátí-li se ale pan Menke na mého přítele *K. Kauba* (38, Rue des trois Couronnes du Temple), může ho Kaub seznámit se členy pařížského výboru V. Schilym (Němec), Tolainem, Fribourgem atd.

Zprávy z Německa jsou málo potěšující. Prusko je postrkováno Ruskem (a Bonapartem), Rakousko pak Bonapartem (spíš proti své vůli, z nutnosti sebeobrany). Kéž naši šosáci konečně pochopí, že bez revoluce, která odstraní Habsburky a Hohenzollerny

* „Kapitálu".

(o malých hovnivárech je zbytečné mluvit), musí koneckonců zase dojít k třicetileté válce a novému dělení Německa!

Prusy by mohlo podpořit nějaké hnutí ze strany Itálie. Ale posuzujeme-li Rakousko a Prusko samy o sobě, byli by Prusové skoro jistě v nevýhodě, přes všechno düppelské[24] chvástání. Benedek je rozhodně lepší generál než princ Bedřich Karel. Rakousko by snad mohlo vlastními silami přinutit Prusko k míru, ale Prusko Rakušany ne. Každý úspěch Pruska by byl pro Bonaparta pobídkou k vměšování.

Zatímco Vám píšu tyto řádky, Bismarck už možná zase zastrčil růžky. Ale i to by konflikt jen odložilo. Podle mého názoru je takový odklad pravděpodobný.

Bonapartovi přichází tento německý zmatek jako na zavolanou. Jeho pozice je úplně podrytá. Ale válka by mu poskytla ještě další lhůtu.

Napište mi brzo a zejména o německých poměrech.

Váš
K. M.

V plném znění otištěno poprvé rusky v knize „Pisma Marxa k Kugelmanu", 1928

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

54

Marx Wilhelmu Liebknechtovi

do Lipska[175]

[Londýn] 4. května 1866

Drahý příteli,

protože se nyní, po tak dlouhém přerušení práce, usilovně snažím nahradit ztracený čas, jistě mi promineš, že tentokrát píšu jen několik řádek.

Pošlu Ti dnes poslední číslo „Commonwealthu". Finanční situace listu je taková, že se pracně probíjí z týdne na týden a vůbec není s to zaplatit ani haléř za zahraniční příspěvky. Jeho náklad vzrůstá, ale Ty víš, že krejcarové noviny potřebují aspoň 20 000 předplatitelů, a i pak se udrží nad vodou jen s pořádným množstvím inzerátů. A „Commonwealth" je příliš mladý list, aby stačil těmto požadavkům.

Kongres v Ženevě byl odložen na 3. září t. r.[265] Sdružení rychle roste, zejména ve Francii. Nedávno se připojily také italské spolky.* V Londýně se propaganda opět rozběhla hlavně díky tomu, že byl zajištěn úspěch stávek londýnských krejčovských dělníků a drátařů,[270] když jsme zasáhli proti dovozu dělníků z Francie, Švýcarska a Belgie, který plánovali zaměstnavatelé. Tento důkaz bezprostředního praktického významu našeho Sdružení se neminul účinkem u praktických Angličanů.

Pro stejný účel najdeš na poslední stránce tohoto dopisu „výstrahu" německých krejčovských dělníků; žádám Tě, abys ji uveřejnil v několika německých novinách, které jsou Ti dostupné.[272] Zároveň Ti budu zavázán, pošleš-li mi po jednom či dvou výtiscích

* Viz tento svazek, str. 506.

novin, v nichž bude „výstraha“ uveřejněna, a sdělíš mi také názvy všech ostatních listů, které ji snad přetisknou. Také Kugelmann by Ti v té věci mohl být užitečný.

Dávám se uctivě poroučet paní Liebknechtové. Jsem jí hluboce vděčný za její přátelský zájem o mé zdraví.

S bratrským pozdravem Tvůj

*A. Williams**

Poprve otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočiněnija,
1. vyd., sv. XXIX, 1946

Podle rukopisu
Přeloženo z angličtiny

* Marxovo krycí jméno.

55

Marx Paulu Lafarguovi

do Londýna

Londýn 13. srpna 1866

Milý Lafargue,
dovolte mi tyto poznámky:

1. Chcete-li se nadále stýkat s mou dcerou, musíte změnit způsob, kterým se jí „dvoříte". Víte dobře, že neexistuje žádný závazek, že všechno je ještě prozatímní. A i kdyby byla s Vámi zasnoubena podle všech pravidel, neměl byste zapomínat, že jde o dlouhodobou záležitost. Příliš velká důvěrnost by byla tím nemístnější, že oba zamilovaní budou nutně dlouhou dobu, plnou strádání a odříkání, žít ve stejném místě. Byl jsem vyděšen, když jsem sledoval, jak se Vaše chování mění ze dne na den v průběhu takového geologického období, jako je jeden týden. Podle mého názoru se pravá láska projevuje zdrženlivostí, skromností a dokonce ostychem milujícího vůči jeho idolu, a naprosto ne tím, že se ponechává volný průběh vášnivým citům a dochází k předčasným důvěrnostem. Argumentujete-li svým kreolským temperamentem, je na mně, abych postavil svůj rozum mezi Váš temperament a svou dceru. Nedokážete-li svou lásku k ní vyjádřit způsobem odpovídajícím londýnskému poledníku, budete se muset smířit s láskou na dálku. Doufám, že tomu rozumíte.

2. Před definitivním urovnáním Vašich vztahů k Lauře musím mít opravdu jasno o Vaší ekonomické situaci. Má dcera si myslí, že jsem informován o Vašich záležitostech. Mýlí se. Nevznesl jsem tuto otázku, protože podle mého názoru bylo na Vás, abyste v tomto ohledu projevil iniciativu. Víte, že jsem všechen majetek

obětoval revolučnímu boji. Nelituji toho. Naopak. Kdybych měl začít svůj život znova, udělal bych totéž. Jenomže bych se neženil. Pokud je to v mé moci, chci uchránit svou dceru těch úskalí, o která ztroskotal život její matky. Protože tato záležitost by nikdy nedospěla až sem bez mého přímého přispění (slabost z mé strany) a bez vlivu, který mělo mé přátelství k Vám na jednání mé dcery, spočívá na mně těžká osobní odpovědnost. Pokud jde o Vaše nynější postavení, nejsou informace — které jsem nijak nesháněl a které jsem dostal proti své vůli — nijak povzbudivé. Ale budiž. Co do Vašeho celkového postavení však vím, že teprve studujete, že Vaše kariéra ve Francii napůl ztroskotala na tom incidentu v Lutychu[220], že pro aklimatizaci v Anglii Vám prozatím schází nezbytný nástroj, jazyk, a že Vaše vyhlídky jsou v nejlepším případě veskrze problematické. Pozorování mě vedlo k závěru, že nejste nijak zvlášť pracovitý, přes občasné záchvaty horečné aktivity a dobrou vůli. Za těchto okolností budete potřebovat pomoc odjinud, abyste se mohl nalodit na jednu loď s mou dcerou. O Vaší rodině nevím nic. I kdyby měla určitý majetek, neznamená to ještě, že bude ochotna přinášet kvůli Vám oběti. Nevím ani, jak se dívá na Váš záměr uzavřít sňatek. Opakuji, že potřebuji spolehlivé informace o všech těchto věcech. Vy, očividný realista, nemůžete ostatně očekávat, že já zaujmu k budoucnosti své dcery idealistický postoj. Vy, člověk natolik věcný, že byste chtěl zrušit poezii, nebudete přece chtít dělat poezii na úkor mého dítěte.

3. Abych předešel jakékoli nesprávné interpretaci tohoto dopisu, prohlašuji, že ani kdybyste chtěl vstoupit do manželského svazku už dnes, nebylo by z toho nic. Má dcera by odmítla. Já bych byl proti tomu. Musíte se stát hotovým člověkem, než začnete pomýšlet na sňatek, a potřebujete oba, Vy i ona, delší dobu zkoušek.

4. Byl bych rád, kdyby tento dopis zůstal mezi námi. Očekávám Vaši odpověď.

Váš

Karel Marx

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočinenija,
2. vyd., sv. 31, Moskva 1963

Podle rukopisu
Přeloženo z francouzštiny

56

Marx Ludwigu Kugelmannovi

do Hannoveru

Londýn 23. srpna 1866

Milý příteli,

jistě se na mne právem hněváte, že jsem se na tak dlouho odmlčel, ačkoli jsem od Vás dostal několik přátelských psaní.

Musíte mě však omluvit pro mimořádné poměry, v nichž nyní žiji.

V důsledku mé dlouhé nemoci dosáhly mé hospodářské poměry krizového bodu. Nakupily se mi dluhy, které mě tlačí jako můra a způsobují, že nejsem schopen věnovat se čemukoli jinému kromě práce, která mě zcela absorbuje. Nepodaří-li se mi vypůjčit si nejméně 1000 tolarů, řekněme na 5% úrok, nevidím opravdu žádné východisko. A přestože dostávám z Německa mnoho pochvalných dopisů, nevím, kam se obrátit. Mohu potřebovat pouze pomoc soukromých přátel, nic veřejného. Chápete, že za takové situace se těžko píší dopisy.

Ještě se mi nepodařilo obnovit staré výnosné styky s Amerikou.[591] Mají tam tak plné ruce práce s vlastním hnutím, že jakékoli výdaje na evropskou korespondenci považují za faux frais de production*. Mohl bych tomu odpomoci, kdybych se tam sám přestěhoval. Ale považuji za své poslání zůstat v Evropě a dokončit svou mnohaletou práci**.

Co se týče této práce samé, nevěřím, že budu moci rukopis prvního dílu (bude to mít teď 3 díly[176]) dopravit do Hamburku

* neproduktivní náklady.
** „Kapitál".

dřív než v říjnu. Mohu produktivně pracovat jen několik málo hodin denně, aniž bych to hned pociťoval na svém tělesném stavu, a z ohledu na svou rodinu se musím, třebas i proti své vůli, podvolovat dodržování hygienických mezí, dokud nebudu úplně v pořádku. Krom toho je má práce často přerušována pod vlivem nepříznivých vnějších okolností.

Ačkoli věnuji hodně času přípravě ženevského kongresu[316], nemohu a nechci tam jet, poněvadž není možné, abych svou práci přerušil na delší dobu. To, co touto prací konám, bude podle mého názoru pro dělnickou třídu mnohem důležitější, než co bych mohl osobně dokázat na jakémkoli kongresu.

Mezinárodní situaci v Evropě považuji za úplné provizórium. Pokud jde speciálně o Německo, musí člověk brát věci tak, jak jsou[338], tj. uplatňovat revoluční zájmy způsobem odpovídajícím změněným poměrům. Pokud jde o Prusko, je teď důležitější než kdy jindy sledovat a odhalovat jeho vztahy k Rusku.

Váš zcela oddaný
K. Marx

Poprvé otištěno
v časopise „Die Neue Zeit",
sv. 2, čís. 2, 1901—1902

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

57

Engels Emilu Engelsovi

do Engelskirchenu

Manchester 23. srpna 1866

Milý Emile,

chci Tě jen v rychlosti poprosit, abys Funkův dokument, jakmile bude podepsán, neposílal mně, ale na adresu

Hall & Janison, advokáti,
Manchester.

Odjíždím totiž zítra do Německa.

Mnoho pozdravů všem. Po svatbě Marie Blankové bych přijel do Engelskirchenu.

Tvůj
Bedřich

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočiněnija,
1. vyd., sv. XXV, 1934

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

58

Marx dceři Lauře

do Hastingsu

[Londýn] 28. srpna 1866

Milá Kakadu,

dostal jsem Tvůj dopis, ale neušel otevření, neboť musel projít neposednýma rukama císaře*.

Vždycky jsem si myslel, že k tomu, aby Tvoje „vejchova“** dostala poslední lesk, ještě chybí nějaké internátní vzdělání. Velice Ti prospěje.

Il hidalgo della figura trista*** mě opustil na rohu svého domu. Po těžké ráně, kterou utrpělo jeho srdce předtím, snesl zřejmě své odloučení *ode mne* s téměř heroickým klidem.

Nejhezčí přání ode mne $\pm \infty \mp$†.

Přikládám 5 liber, zbytek pošlu příští týden.

Tvůj věrný
táta

Maminka podnikne svou cestu zítra nebo pozítří. Dalo to pořádnou práci, aby ji člověk k tomu pohnul.[592]

Poprvé otištěno v jazyce originálu ve sborníku „Annali“, roč. 1, Milán 1958

Podle rukopisu
Přeloženo z angličtiny

* Marxovy dcery Jenny, která Marxovi dělala tajemníka.

** V originále „heducation“ místo „education“. Takové komolení výslovnosti je typické pro londýnskou angličtinu (cockney).

*** Rytíř smutné postavy (myslí se Paul Lafargue).

† Eleonor Marxové.

59

Marx Johannu Philippu Beckerovi

do Ženevy [175]

[Londýn] 31. srpna 1866

Milý Beckere,

je naprosto nutné, aby kongresu[265] předsedal Jung.

1. poněvadž mluví 3 jazyky, anglicky, francouzsky a německy.

2. Jung *reprezentuje skutečně* ústřední radu, Odgera (který mimoto zná jen svou mateřštinu) ústřední rada *nezvolila:* Zvolili jsem 4 delegáty s Jungem v čele; Odger měl jet jen tehdy, jestliže si sám (ovšem s naší garancí) sežene peníze. Pro Sdružení *nic* neudělal.

3. Cremer a Odger zosnovali velice sprostou intriku, aby ještě na poslední chvíli zabránili Jungovi a Eccariovi v odjezdu.

4. *Odger* by chtěl být zvolen *předsedou kongresu*, aby tak zaimponoval Angličanům a aby se proti *přání velké většiny rady* vnutil pro příští rok za předsedu ústřední rady.

5. Cremer a Odger nás jeden jako druhý *zradili* v Reformní lize[261], kde proti naší vůli přistoupili na *kompromisy s buržoy.*

6. Pan Cremer se úplně *zdemoralizoval.* Spekuluje už jen na nějaké „*placené*" místo, aby nemusel pracovat. Kongres ho tedy *nesmí za žádných okolností* zvolit *generálním tajemníkem.* (To je jediné placené místo.) Je třeba zvolit *Foxe*, a to pod záminkou, která je ostatně oprávněná, že generální tajemník musí znát *víc než jednu řeč.*

9.* *Předsedu ústřední rady* **nemá** volit kongres, ale má být zvolen zde *v Londýně jen* jako *místní veličina.*

10. Při volbě *předsedy kongresu* musíš hned říci, že *mezinárodnímu kongresu* může předsedat jen člověk, který mluví několika jazyky, už proto, aby se získal čas atd.

* Marx zde dvě čísla přeskočil.

11. Řekni to Dupleixovi.

12. Byl bych rád, kdybyste požádal Eccaria, aby ještě před zahájením přeložil do němčiny instrukce*, které jsem jménem ústřední rady napsal pro londýnské delegáty.

Zdravím Tě a tisknu Ti ruku.

Tvůj
Karel Marx

Poprvé otištěno rusky v Marx-Engels, Sočinenija, 1. vyd., sv. XXV, 1934

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* „Instrukce delegátům prozatímní ústřední rady k jednotlivým otázkám".

60

Marx dceři Lauře

do Hastingsu

[Londýn září 1866]

Nejdražší Kakadu,

musíš mi prominout, že píšu jen těchto pár řádek. Chceme, aby přiložený poštovní bon na 3 libry šel první poštou, to je před 11. hodinou dopoledne. Buď tak hodná a napiš nám, kterým vlakem odjedeš z Hastingsu příští týden a *kdy* dorazíš sem.

Nebožátko, bolesti zubů sis mohla ušetřit, kdybys byla poslechla mé rady a uchýlila se k mému „zubaři".

Z Tvého posledního dopisu jsme měli velikou radost (až na zprávu o bolesti zubů), protože jsme z něho viděli, s jakou chladnokrevnou energií umí naše Kakadu jednat.

Řekni Ko-Ko*, že bude rámus. Císaři** se zdá, že ho zanedbává *jeho* poddaný, a je proto značně dotčen.

Tvůj upřímný
táta

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočinënija
2. vyd., sv. 31, Moskva 1963

Podle rukopisu
Přeloženo z angličtiny

* Marxova dcera Eleanor.
** Marxova dcera Jenny.

Karel Marx a Bedřich Engels s Marxovými dcerami Jenny, Eleanorou a Laurou

61

Marx dceři Eleonor

do Hastingsu

[Londýn] 5. září 1866

Milovaný mistře $\pm \infty \mp$,

hluboce se skláním před Vaší nezměrností, ať už se uvolíte hrát tu či onu roli, nekonečně malé anebo nekonečně velké veličiny.

Vaše dopisy nás okouzlily a doslova jsme vybuchovali smíchy, když jsme četli onu krásnou pasáž, v níž popisujete spontánní explozi, kterou ta stará panna vyvolala na výstavě.

Mám spoustu práce s jedním potomkem gorily*, pro něhož je málem k nevydržení, že má být odloučen od hebké kočičky**, které má plnou hlavu. Kdyby ji znal tak dobře jako já, podobal by se ještě víc Kalypsó, která se nemohla utěšit po Odysseově odjezdu. Ale může-li ona být Kalypsó, on je všechno jiné než Odysseus. Spíš zamilovaný kocour. Musím ho však také trochu pochválit. Usilovně pracoval (od 1 hodiny v poledne do 9 večer) na překladu instrukcí, které jsem musel načrtnout pro delegáty ženevského kongresu***. Neméně tvrdě si zapracoval jako krejčí na nějakém gymnastickém nářadí, které je určeno pro vás. A konečně, což není nikterak vedlejší, naslouchá s velikou pozorností vědeckým žvástům, jimiž ho častuji, ačkoli on i já sám jsme myšlenkami na hony vzdáleni této duchovní zábavy.

Předevčírem tu byli Lormierovi a negrillo† také. Starý Lor-

* Paulem Lafarguem.
** Marxovy dcery Laury.
*** „Instrukce delegátům prozatímní ústřední rady k jednotlivým otázkám".
† černoušek (tj. Paul Lafargue).

mier pod záminkou, že mu chce předvést nějaký gymnastický trik, mu „*důvěrně*" a ovšem diskrétně řekl, aby přestal při kouření zaplavovat krb fontánou slin, jak to má ve zvyku. Když se spolu vrátili z kuchyně, kde se odehrálo toto důvěrné sdělení, chudák negrillo vypadal značně zkormouceně a choval se jako „hodný chlapeček".

Upřímně řečeno, mám toho mládence rád. Zároveň na něj trochu žárlím pro jeho dobyvačné úmysly vůči mému starému „tajemníčkovi"*.

Nezapomeň mi *ihned* napsat, co máš platit *za týden.*

Zatracené počasí, doufám, že se ještě zlepší.

Adresa mamičky** je: „Mrs. Goodbun, Rose und Crown. Dover". Pápá, mé drahé děvčátko. Mnoho polibků Tobě i nesmrtelné Kakadu***.

Tvůj O
∞

Mamce psát nemusíš, protože z Doveru odjede patrně v pátek ráno jinam.

Poprvé otištěno rusky
v časopise „Voinstvujuščij matěrialist",
kn. 4, 1925

Podle rukopisu
Přeloženo z angličtiny

* V orig. německy „Geheimsekretär"; jde o Marxovu dceru Lauru.
** paní Jenny Marxové.
*** Marxově dceři Lauře.

62

Marx Ludwigu Kugelmannovi

do Hannoveru

Londýn 9. října* 1866
1, Modena Villas, Maitland Park,
Haverstock Hill

Milý příteli,

doufám, že nemusím z Vašeho dlouhého mlčení usuzovat, že se Vás v mém posledním dopise** něco dotklo. Jeho smysl byl právě opačný. Každý člověk, je-li v zoufalé situaci, si někdy potřebuje vylít srdce. Vylévá si je však pouze těm, k nimž má zvláštní, naprostou důvěru. Ujišťuji Vás, že mne moje občanské nesnáze znepokojují mnohem víc proto, že mi brání dokončit mou práci***, než z nějakých osobních nebo rodinných důvodů. Mohl bych s tím skoncovat třeba hned zítra, kdybych začal dělat něco praktického, místo abych pracoval pro naši věc. Doufám také, že Vás příliš neznepokojuje okolnost, že *Vy* sám nemůžete těmto svízelům odpomoci. To by už teprve bylo naprosto neodůvodněné.

A nyní k některým všeobecným věcem.

Měl jsem velké obavy o první kongres v Ženevě[316]. Dopadl však nad moje očekávání celkem dobře. Jeho účinek ve Francii, Anglii a Americe byl netušený. Jet jsem tam nemohl a nechtěl, napsal jsem však program londýnských delegátů†. Omezil jsem jej

* V orig. listopadu.
** Viz tento svazek, str. 601—602.
*** „Kapitál".
† „Instrukce delegátům prozatímní ústřední rady k jednotlivým otázkám".

úmyslně na takové body, které umožňují přímé dorozumění a spolupráci dělníků a které dávají přímo látku a popud potřebám třídního boje a organizování dělnictva v třídu. Páni Pařížané měli plné hlavy nejprázdnějších proudhonovských frází. Žvaní o vědě a nic nevědí. Opovrhují každou *revoluční*, tj. přímo z třídního boje vyvěrající akcí, každým soustředěným, společenským hnutím, které lze tedy také prosadit *politickými prostředky* (jako např. zákonné zkrácení pracovní doby); tito pánové, kteří po 16 let tak klidně snášeli a snášejí nejbídnější despotismus! — hlásají ve skutečnosti pod *záminkou svobody* a antigouvernementalismu nebo antiautoritářského individualismu prachobyčejné buržoazní hospodářství, jenomže proudhonovsky zidealizované! Proudhon natropil hodně zla. Jeho zdánlivá kritika a jeho zdánlivá protikladnost vůči utopistům (on sám je jen šosácký utopista, kdežto v utopiích takového Fouriera, Owena atd. je předtucha a fantastický výraz nového světa) zachvátila a podplatila nejprve „jeunesse brillante"*, studenty, pak dělníky, zejména pařížské, kteří jako dělníci vyrábějící luxusní zboží „náramně" tíhnou, aniž to vědí, k starému neřádstvu. Ignorantsky ješitní, arogantní, klevetiví, emfaticky nadutí, málem by všechno pokazili, poněvadž se jich na kongres nahrnulo tolik, že to naprosto nebylo úměrné počtu jejich členů. Ve zprávě je mezi řádky klepnu přes prsty.

Velkou radost mi způsobil americký dělnický kongres, který se konal v téže době v Baltimore.[593] Jeho heslem byla organizace k boji proti kapitálu, a kupodivu vytyčili dělníci se správným instinktem i tady většinu těch požadavků, které jsem vypracoval pro Ženevu.

Zdejší reformní hnutí, které vyvolala v život naše ústřední rada (quorum magna pars fui**), dosáhlo nyní ohromných a nezadržitelných rozměrů. Držel jsem se vždy v zákulisí, a když se dílo daří, víc se o ně nestarám.

Váš

K. Marx

* „skvělou mládež".
** veliká zásluha na tom náleží mně (Vergilius, „Aeneis", kniha druhá).

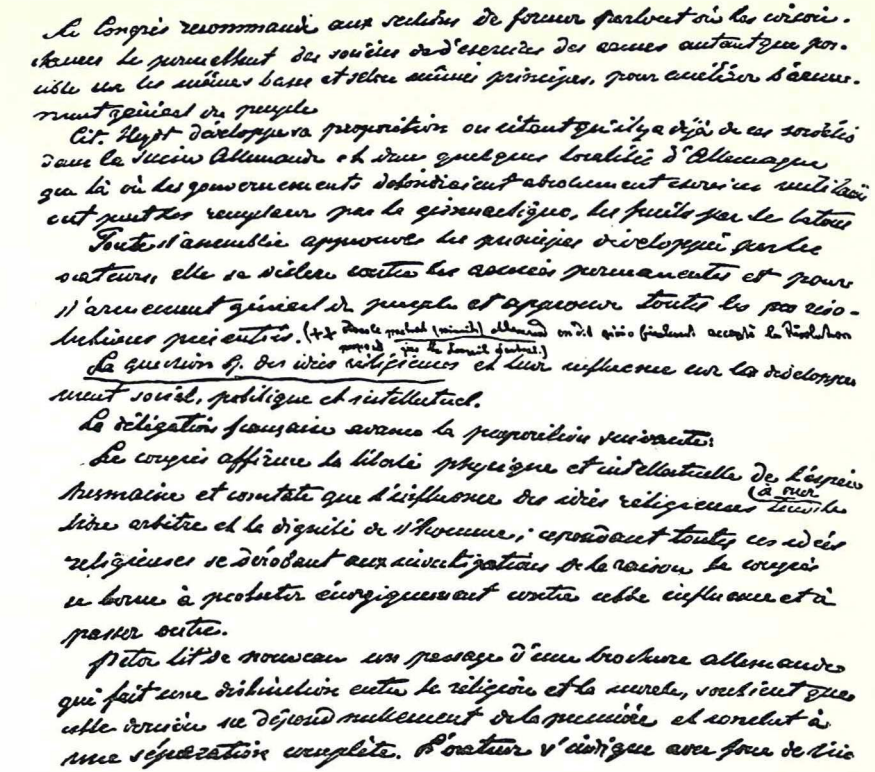
Apropos. „*Workman*“* je šosácký list, nemá s námi nic společného. „*Commonwealth*“ patří našim lidem, zatím se však z něho (částečně z ekonomických a částečně z politických důvodů) stal čistě reformní orgán.

Nedávno jsem četl od dr. *T. Moilina* „*Leçons de Médecine Physiologique*“, které vyšly v Paříži roku 1866. Je tam hodně fantazírování a spousta „konstrukcí“. Ale také dost kritických výpadů proti staré terapeutice. Byl bych rád, kdybyste si tu knihu přečetl a sdělil mi podrobně svůj názor. Doporučuji Vám také od *Trémauxe* „*De l'origine de tous les êtres* atd.“ Ačkoli je to mizerně napsané, plné geologických omylů a slabé v literárně historické kritice, znamená to — koneckonců — jistý pokrok proti Darwinovi.**

Poprvé otištěno
v časopise „Die Neue Zeit“,
sv. 2, čís. 2, 1901—1902

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* „The Working Man“.
** Viz tento svazek, str. 295.

Marxovy poznámky k zápisu z ženevského kongresu z roku 1866

63

Marx Ludwigu Kugelmannovi

do Hannoveru[589]

Londýn, v sobotu 13. října 1866

Milý příteli,

protože Vám chci hned odpovědět a Váš dopis přišel krátce před uzavřením pošty (a zítra, v neděli, se odsud dopisy neexpedují), shrnu jen v krátkosti kvintesenci svého zadrženého dopisu.[594] (Tohle zachycování dopisů není nikterak příjemné, protože nechci v žádném případě zasvěcovat pana Bismarcka do svých *soukromých záležitostí*. Přeje-li si naproti tomu znát mé názory na *svou* politiku, může se na mne obrátit přímo, a já si určitě nebudu brát servítek.)

Moje hospodářské poměry se v důsledku mé dlouhé nemoci a velkých vydání, které jsem s ní měl, tak zhoršily, že mě v *nejbližší* budoucnosti čeká finanční krize, a to by mě mohlo, pominu-li přímé následky pro mne a mou rodinu, právě tady v Londýně, kde člověk musí dbát na *vnější dojem*, i politicky zruinovat. Chtěl bych tedy od Vás vědět toto: Zda znáte někoho nebo několik málo lidí (protože se to nesmí dostat za *žádných okolností na veřejnost*), kteří by mi mohli nejméně na 2 roky půjčit asi 1000 tolarů na 5—6 % úroku? Platím teď 20—25 % úroku za malé částky, které si půjčuji, ale s tím vším nemohu nadále udržet věřitele v šachu, a čeká mě tedy totální zhroucení.

Od té doby, kdy jsem Vám předminule napsal*, jsem měl neustálé recidivy a mohl jsem se tudíž zabývat teorií jen s přestávkami. (Praktická práce pro Mezinárodní sdružení si jde stále svou cestou, a je jí mnoho, protože musím ve skutečnosti vést celé Sdružení.) Příští měsíc pošlu Meissnerovi první archy** a pak další, a se zby-

* Viz tento svazek, str. 601—602.
** prvního dílu „Kapitálu".

lými pojedu do Hamburku sám. Při té příležitosti k Vám určitě zajdu.

Okolnosti, ve kterých žiji (neustálé vyrušování pro tělesné potíže a občanské povinnosti), mě nutí vydat nejdříve *první díl*, a ne oba najednou, jak jsem měl původně v plánu. Také z toho teď budou pravděpodobně tři díly.

Celá práce se totiž rozpadá na tyto části:

Kniha I. Výrobní proces kapitálu.

Kniha II. Proces oběhu kapitálu.

Kniha III. Formy celkového procesu.

Kniha IV. K dějinám teorie.

První díl obsahuje první 2 knihy.

Třetí kniha zabere, myslím, druhý díl, čtvrtá třetí díl.[176]

Usoudil jsem, že je nutno začít v první knize zase ab ovo, tj. shrnout v *jedné* kapitole o zboží a penězích spis*, který mi vyšel u Dunckera. Pokládal jsem to za nutné nejen pro úplnost, nýbrž proto, že to ani bystrým hlavám nebylo zcela jasné, musely být tedy v prvním podání, speciálně v *analýze zboží*, nějaké nedostatky. Lassalle např. ve svém „Kapital und Arbeit", kde prý podává „duchovní kvintesenci" mého výkladu, dělá velké kopance, což se mu ostatně při jeho zvyku přivlastňovat si bez všech skrupulí mou práci stává neustále. Je komické, jak ode mne opisuje dokonce i literárně historické „omyly", protože totiž cituji z hlavy, aniž bych se podíval do pramene. Sám ještě nevím, nemám-li se o Lassallově plagiátorství zmínit v předmluvě. Nestydaté chování jeho zbožňovatelů vůči mně by to rozhodně zasluhovalo.[71]

Londýnská rada anglických tradeunionů (jejím sekretářem je náš předseda Odger) v této chvíli konzultuje, zda se má prohlásit za britskou sekci Mezinárodního sdružení. Jestliže to udělá, pak přejde řízení zdejší dělnické třídy v jistém smyslu na nás, a budeme moci hnutí velmi „popohnat".

Salut.

Váš

K. Marx

V plném znění otištěno poprvé rusky v knize „Pisma Marxa k Kugelmanu", 1928

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* „Ke kritice politické ekonomie".

64

Marx Ludwigu Kugelmannovi

do Hannoveru[595]

[Londýn] 25. října 1866

Milý příteli,

píšu těch několik řádek *ihned*,

1. abych Vám *poděkoval* za Vaši námahu;

2. abych Vám oznámil, že jsem obdržel jak tento dopis, tak i ty předešlé;

3. mýlíte se v mém vztahu k *Engelsovi*. Je to můj nejdůvěrnější přítel. Nemám před ním žádné *tajemství*. Bez něho bych se byl už dávno musel pustit do nějakého „kšeftu". Proto za *žádných* okolností nechci, aby u něho někdo třetí kvůli mně intervenoval. *Může* přirozeně jednat jen v určitých mezích.

4. Z dr. Jacobiho* se stal, jak mi napsali dělníci, docela dobrý měšťák, a proto není v žádném případě třeba obtěžovat ho mými soukromými poměry.

Musím se poohlédnout, co se dá dělat, ale Vy jste, jak vidím, zkusil všechno, co bylo ve Vašich silách, a proto Vás žádám, abyste *tuto* záležitost považoval za vyřízenou.

Do „Commonwealthu" *nepíšu*.

Váš

K. M.

Miquel a spol. si možná pěkně počkají, než z nich budou pruští ministři.

Poprvé otištěno v časopise „Die Neue Zeit", sv. 2, čís. 3, 1901—1902

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Abrahama Jacobiho.

65

Marx François Lafarguovi

do Bordeaux

Londýn 12. listopadu 1866

Milý pane Lafargue,

doufám, že mne pan Zamilovaný* u Vás omluvil za mé neodpustitelné mlčení. Jednak mě pronásledovaly neustálé recidivy mé nemoci, jednak jsem byl větší prací** zaneprázdněn natolik, že jsem zanedbával korespondenci se svými nejdůvěrnějšími přáteli. Kdybych Vás neřadil mezi ně, nikdy bych se neodvážil prohřešit se tak proti dobrým způsobům.

Děkuji Vám srdečně za víno. Pocházím z vinařského kraje, sám jsem kdysi měl nějakou vinici,[596] a tak dovedu víno náležitě ocenit. Dokonce si tak trochu myslím se starým Lutherem, že člověk, který nemá rád víno, nikdy nic pořádného nedokáže. (Není pravidla bez výjimky.) Nedá se však například popřít, že politické hnutí v Anglii bylo urychleno obchodní smlouvou s Francií[597] a dovozem francouzského vína. To je jedna z dobrých věcí, na které se zmohl L. Bonaparte, zatímco chudák Ludvík Filip měl ze severofrancouzských továrníků tak nahnáno, že se obchodní smlouvy s Anglií neodvážil uzavřít. Je jenom smutné, že takové režimy, které jako Napoleonův spočívají na únavě a bezmocnosti antagonistických tříd společnosti, si určitý materiální pokrok vykupují všeobecnou demoralizací. Naštěstí není možné demoralizovat masu dělnictva. Manuální práce je silným protijedem proti jakékoli sociální infekci.

* Paul Lafargue.
** na „Kapitálu".

Jistě máte stejně jako já radost z porážky presidenta Johnsona v posledních volbách.[598] Dělníci na severu nakonec plně pochopili, že práce s bílou pletí se nemůže emancipovat tam, kde je práce s černou kůží poznamenána hanobícím znamením.

V sobotu jsem dostal prostřednictvím občana Duponta pro Paula* dopis, který mu posílá tajemník lékařské fakulty. Chtěl na něm papíry, které nemá (až na maturitní vysvědčení) ani má dcera**, ani člověk, u kterého jsou uschovány věci Vašeho syna. Je tedy třeba, abyste nám tyto dokumenty *okamžitě* poslali.

Řekněte, prosím, svému synovi, že bych mu byl velmi vděčen, kdyby neprováděl v Paříži žádnou propagandu. Doba je *nebezpečná*. Nejlepší, co může v Paříži udělat, je využít svého času a těžit ze svého styku s dr. Moilinem. Nic neztratí, bude-li šetřit svými polemickými schopnostmi. Čím zdrženlivěji se zachová, tím lepší z něho bude bojovník, až přijde vhodná chvíle.

Dcera Vás prosí mým prostřednictvím, abyste jí laskavě poslal po Paulovi fotografii Vaší paní a také svoji.

Naše rodina se mnou vespolek zdraví celou rodinu Lafarguovu.

Váš
Karel Marx

Poprvé otištěno
ve sborníku „Annali", roč. I, Milán 1958

Podle rukopisu
Přeloženo z francouzštiny

* Paula Lafargua.
** Laura.

66

Marx Paulu Lafarguovi

do Londýna

[Londýn] 7. prosince 1866

Milý Lafargue,

jsem tak zaneprázdněn určitou prací, která musí být hotova do pondělka, že Vám nemohu odpovědět ihned. Zatím jen toto: pokud jsem Vás urazil příkrostí svého monologu s Vámi, prosím Vás o prominutí. Člověk se nemá zlobit, i když má pravdu.

Salut.

Karel Marx

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočiněnija,
2. vyd., sv. 31, Moskva 1963

Podle rukopisu
Přeloženo z francouzštiny

67

Marx Ludwigu Kugelmannovi

do Hannoveru

[Londýn 18. února 1867]

Milý Kugelmanne,

pokusil byste se laskavě dostat následující odpověď* do „Zeitung für Norddeutschland", a jestliže ta ji odmítne, do některých jiných hannoverských novin? Ta věc je pro mne důležitá, poněvadž za několik týdnů skutečně chci cestovat do Německa. V celé té noticce tuším Stiebera.[334]

Pošlu Vám v příštích dnech oficiální zprávu o ženevském kongresu, která teď vychází *na pokračování* v jednom zdejším listě, anglicky a francouzsky.[599] „Commonwealth" se úplně utápí v reformním hnutí. Jeho redakce je ve velmi špatných rukou. Zatím to z určitých důvodů trpíme, ačkoli můžeme jako akcionáři zakročit.

Naše Sdružení bylo v poslední době všelijak na kordy s panem Bonapartem.[324] Příště víc. Buďte tak hodný a dejte mi vědět, co dělá a kde vězí Liebknecht.

Váš

K. M.

Poprvé otištěno v časopise „Die Neue Zeit", sv. 2, čís. 3, 1901—1902

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* K. Marx, „Oprava".

68

Marx Ludwigu Kugelmannovi

do Hannoveru

(Telegram)

Hamburk 16. dubna 1867

Doktor L. Kugelmann
Hannover

Přijedu dnes večer kolem deváté.

Marx

Poprvé otištěno
v Marx-Engels, Werke,
sv. 31, Berlín 1965

Podle fotokopie telegramu
Přeloženo z němčiny

69

Marx Johannu Philippu Beckerovi

do Ženevy

Hannover 17. dubna 1867

Milý příteli,

minulou středu* jsem vyjel parníkem z Londýna a v pátek odpoledne jsem se dostal za bouře a nečasu do Hamburku. Jel jsem tam odevzdat panu Meissnerovi rukopis prvního dílu. Tisknout se začalo už počátkem tohoto týdne, takže první díl vyjde koncem května. Celé dílo vyjde ve 3 dílech. Titul je: „*Kapitál. Kritika politické ekonomie*". První díl obsahuje *první knihu:* „*Výrobní proces kapitálu.*" Je to jistě nejstrašnější střela, jaká kdy byla vypálena na hlavu buržoů (včetně pozemkových vlastníků). Teď je důležité, abyste v tisku, tj. v novinách, které máte k dispozici, upozornili, že kniha brzy vyjde.

Příští číslo „*Vorbote*" pošli na zkoušku *Otto Meissnerovi, Hamburk*, může být také užitečný při šíření Tvého listu.

Musím končit *(později napíšu víc)*, protože dr. Kugelmann, který Ti posílá srdečné pozdravy, mě chce zasvětit do krás Hannoveru.

Tvůj věrný

K. Marx

Poprvé otištěno
v „Marx Festnummer zum 40. Todestage", Vídeň 1923

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* 10. dubna.

70

Marx Sigfridu Meyerovi

do New Yorku[512]

Hannover 30. dubna 1867

Milý příteli,

máte o mně jistě velmi špatné mínění a budete mít ještě horší, když Vám řeknu, že Vaše dopisy mi nejen udělaly *velkou radost*, ale byly mi **skutečnou útěchou** v tom krušném období, kdy jsem je dostával. Když vidím, že byl pro naši stranu získán schopný člověk, zásadově na výši, je to pro mne balzám na nejhorší rány. Přitom byly Vaše dopisy plné vřelého přátelství ke mně osobně, a chápete jistě, že při svém krajně rozhořčeném boji s celým (oficiálním) světem to rozhodně nemohu podceňovat.

Proč jsem Vám tedy neodpovídal? Protože jsem byl pořád jednou nohou v hrobě. Musel jsem tedy využít **každé** chvilky, kdy jsem byl schopen práce, abych dokončil své dílo, kterému jsem obětoval zdraví, životní štěstí i rodinu. Doufám, že k tomuto vysvětlení není třeba nic dodávat. Tzv. „praktičtí" muži a jejich moudrost jsou mi k smíchu. Kdyby člověk chtěl být hovado, mohl by se ovšem obrátit zády ke všemu lidskému utrpení a starat se jen o svou vlastní kůži. Ale byl bych se opravdu považoval za *nepraktického*, kdybych zašel a svou knihu úplně nedokončil, alespoň v rukopise.

První díl spisu vyjde za několik neděl u *Otto Meissnera* v Hamburku. Název spisu je: „*Kapitál. Kritika politické ekonomie*". Přijel jsem do Německa, abych odevzdal rukopis, a teď tu na zpáteční cestě do Londýna trávím několik dní u jednoho přítele v Hannoveru.

I. díl obsahuje „*Výrobní proces kapitálu*". Vedle všeobecného vědeckého výkladu líčím velmi podrobně podle dosud nepoužitých *úředních* pramenů poměry anglického — zemědělského i průmyslového — proletariátu *v posledních 20 letech* a rovněž poměry *v Irsku.* Chápete jistě bez vysvětlování, že to všechno mi slouží pouze jako argumentum ad hominem.

Doufám, že ode dneška za rok bude už celé dílo venku. *II. díl* obsahuje pokračování a ukončení teorie, *III. díl dějiny politické ekonomie od poloviny 17. století.*

Pokud jde o „Mezinárodní dělnické sdružení", stalo se v Anglii, Francii, Švýcarsku a Belgii mocnou silou. Vytvořte v Americe co nejvíc jeho sekcí. Členský příspěvek činí ročně 1 penny (asi 1 stříbrný groš). Ale každá obec dává tolik, kolik může. Kongres se koná letos v Lausanne 3. září. Každá obec může vyslat jednoho zástupce. Napište mi o této věci, o tom, jak se Vám osobně žije v Americe a vůbec o tamějších poměrech. Neodpovíte-li mi, budu to považovat za důkaz, že jste mi ještě nedal rozhřešení.

Se srdečným pozdravem

Váš

Karel Marx

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočiněnija, 1. vyd., sv. XXV, 1934

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

71

Marx Ludwigu Büchnerovi

do Darmstadtu

Hannover 1. května 1867
(adr. Dr. Kugelmanna)

Velevážený pane,

jestliže si dovoluji obrátit se na Vás osobně, třebaže se vůbec neznáme, a to v osobní, i když zároveň vědecké záležitosti, omluvte to, prosím, důvěrou, kterou ve Vás mám jako v muže vědy a straníka.

Přijel jsem do Německa odevzdat svému nakladateli, panu Otto Meissnerovi v Hamburku, první díl svého díla „*Kapitál. Kritika politické ekonomie*". Musím se tu zdržet ještě několik dní, abych viděl, dá-li se vytisknout tak rychle, jak to zamýšlí pan Meissner, respektive jsou-li korektoři pro takový postup dost kvalifikovaní.

Obracím se na Vás osobně z tohoto důvodu: Chtěl bych, aby kniha po vydání v Německu vyšla také francouzsky v Paříži. Já sám tam nemohu jet, alespoň ne bez nebezpečí, protože jsem byl z Francie vypovězen, poprvé za Ludvíka Filipa a podruhé za Ludvíka Bonaparta (jako presidenta),[600] a konečně za svého exilu v Londýně jsem pana Ludvíka neustále napadal. Nemohu si tedy sám osobně hledat překladatele. Vím, že Váš spis o „Látce a síle" vyšel francouzsky, a proto předpokládám, že mi budete moci přímo nebo nepřímo zprostředkovat spojení s vhodnou osobou. Protože musím v létě připravit do tisku druhý díl a v zimě závěrečný třetí,[176] nemám čas, abych se sám ujal zpracování díla pro francouzské vydání.[601]

Pokládám za velice důležité vymanit Francouze ze zajetí ne-

správných názorů, do něhož je zavedl Proudhon se svým zidealizovaným maloměšťáctvím. Na nedávném kongresu v Ženevě[316], stejně jako ve styku, který udržuji jako člen generální rady Mezinárodního dělnického sdružení s pařížskou odbočkou, narážíme neustále na nejodpornější následky proudhonismu.

Protože nevím, jak dlouho se tu ještě zdržím, byl bych Vám vděčen, kdybyste mi odpověděl brzy. Mohu-li Vám na oplátku prokázat nějakou službu v Londýně, udělám to velmi rád.

Váš hluboce oddaný
Karel Marx

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočinenija,
1. vyd., sv. XXV, 1934

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

72

Marx dceři Jenny

do Londýna

Hannover 5. května 1867

Milé dítě,

Tvůj dopis mě velice potěšil. Je napsán pravým císařským stylem[602]. Doufám, že Tě najdu boubelatou a svěží jako májovou růžičku.

Přiložený fotogram jsi měla dostat k narozeninám, ale nebyl hotov. Připojuji také fotogram paní Tengové (mimochodem je to teta Baerových děvčat, o nichž se nám Edgar* tolik navyprávěl), která však ve skutečnosti není tak krásná, jak by se zdálo podle podobizny. Má však skutečně ušlechtilou povahu, je neobyčejně příjemná, přímá a přirozená. Ani stopy po falši. Mluví perfektně anglicky, francouzsky a italsky (je italského původu). Ačkoli je velká milovnice hudby, neotravuje člověka tlachy o umění, ty se jí naopak protiví. Je ateistka a inklinuje k socialismu, i když není v tomto směru valně informována. Vyniká především přirozenou dobrotou a není ani trochu domýšlivá. Jsem si jist, že byste se s ní ihned velmi důvěrně spřátelily. Paní Kugelmannová je také milá ženuška.

Dnes, o svých narozeninách, jsem dostal první arch ke korektuře. Obávám se, že kniha** bude přece jen trochu příliš tlustá. Kvůli velikonočním zakázkám se s tiskem začalo až 29. dubna, a Meissner se pro ten odklad hrozně vztekal. Zatím jsem neztráceli čas. Byla uveřejněna předběžná oznámení skoro ve všech němec-

* Edgar von Westphalen.
** první díl „Kapitálu".

kých novinách. Kugelmann má velmi mnoho konexí, a všechny se využily.

Tvé narozeniny* jsme tu oslavili se vší obřadností.

Až na část buržoazie, advokáty atd. v Hannoveru fanaticky nenávidí Prusy. Mám z toho velkou legraci.

Měl jsem velkou radost, když jsem se dověděl o Tvém polském překvapení. I když takové věci nemají žádnou obchodní hodnotu, mají hodnotu historickou.[475]

Za odklad války vděčíme výhradně Derbyho kabinetu. Dokud ten bude vládnout Anglii, Rusko nezatroubí na válečnou polnici — což je mimochodem fráze vskutku colletovského stylu[603].

Nemohu přesně uvést, který den se vrátím. Čekám ještě dopisy z různých stran. Vrátím se přímo odsud via Hamburk (kde si ještě pohovořím se svým vydavatelem**) do Londýna.

Hned po svém příjezdu sem jsem napsal Liebknechtovi. Odpověděl mi. Pro jeho paní není záchrany. Spěje to s ní ke konci.[604] Posílá Vám všem pozdravy a po Vašich dopisech pookřála.

Po Hegelově fotogramu se podíváme. V Hannoveru není k dostání. A jeho „Filosofii dějin" se pokusím sehnat v Londýně.

Myslím si, že Kakadu*** mohla už dávno napsat pár řádek, ale učí se jezdit na koni, tak ji omlouvám.

A teď, milá „Joe"[605], měj se moc hezky a na shledanou.

Tvůj
táta

Připojuji několik řádek pro Tussy†.

Poprvé otištěno rusky v časopise „Voinstvujuščij matěrialist", kniha 4, 1925

Podle rukopisu
Přeloženo z angličtiny

* 1. května.
** Otto Meissnerem.
*** Přezdívka Marxovy dcery Laury.
† Marxovu dceru Eleanor.

73

Marx dceři Lauře

do Londýna

Hannover 13. května 1867

Má roztomilá malá Kakadu,

vřelé díky za Tvůj dopis i za dopis ctěné Ko-Ko*. Stěžuješ si, že jsem o sobě nedal vědět, ale když se nad tím zamyslíš, musíš uznat, že vcelku jsem se ozval každý týden. Mimoto víš, že nejsem příliš „výbojná povaha", spíš se držím v pozadí, nejsem nijak hrr na psaní a vůbec jsem člověk těžkopádný, nebo jak tomu říká Ko-Ko, nesmělý.

Odjedu z Hannoveru pozítří a odpluji patrně z Hamburku prvním parníkem do Londýna. Nečekej ale, že Ti uvedu přesný den a hodinu. Mám ještě nějaké vyřizování s nakladatelem**. V každém případě jsem na kontinentě poslední týden.

Jsem hrozně rád, že jste můj fotogram tak dobře přijaly. Silueta je rozhodně méně na obtíž než originál.

Co se týče paní Tengové, divím se, že se mě ptáš, jak vypadá a je-li hezká. Poslal jsem přece Jenny její fotogram, byl připíchnut k mému. Jak se mohl ztratit? Ale abych odpověděl na Tvé otázky, je jí 33 let, má 5 dětí, je spíš zajímavá než hezká, a rozhodně není žádná vědátorka. Ale je to skvělá žena. Pokud jde o „flirt", musel by to být dost smělý člověk, aby se o to pokusil. Ale „obdiv", to připouštím, a možná že z její strany v tom bylo kus přecenění Tvého hluboce oddaného a „skromného" mistra. Doma sice (symbolicky řečeno) není nikdo prorokem, jak dobře víš, ale cizí lidé zase často člověka přeceňují, leccos mu dovedou podložit, co si nejsou s to vyložit, a v každém Honzovi najdou právě to, co chtějí. Odjela z Hannoveru minulý čtvrtek.

* Marxovy dcery Eleanor.
** Otto Meissnerem.

Před týdnem bylo ještě chladno a deštivo. Teď najednou je tu léto v celé své kráse. Celkem vzato, od mého odjezdu bylo tady počasí stejně špatné a proměnlivé, jako bývá v Londýně. Jen vzduch je tu svěžejší a to je důležité.

Tihle lidé na kontinentě mají snazší život než my na druhém břehu Severního moře. S 2000 tolary (300 liber št.) se tu dá žít v úplném blahobytu. Jsou to například různé zahrady (jako Cremourn[606], ale „solidní", kde se setkávají nejrůznější lidé), s mnohem vkusnější úpravou než leckterý londýnský park, s dobrou hudbou, která tu vyhrává každý večer atd., a přitom si tam můžeš předplatit místo pro sebe a rodinu na celý rok za 2 tolary, to je 6 šilinků! Tady máš jeden příklad, jak lacino si zdejší šosáci žijí. Mladí lidé se tu baví volněji a ve srovnání s Anglií skoro zadarmo. Je tu ovšem jedna velká nevýhoda — hrozně nudné prostředí. Životní úroveň je příliš nízká. To je osud malých lidiček, a člověk nepotřebuje být žádný velikán, aby se cítil jako Gulliver mezi Liliputány.

Dnes ráno došly značně „vzrušené" dopisy z Berlína. Zdá se, že jsou tam obavy z kolize mezi dělníky a chocholáči. Prozatím od toho mnoho nečekám, ale něco se chystá. Dělnická třída ve větších německých centrech začíná zaujímat rozhodnější a hrozivější postoj. Jednoho krásného dne z toho bude pěkný tanec!

A nyní, moje milé malé ptáčátko, Kakadu, tajemníčku, kuchařinko, jezdkyně a básnířko, na shledanou. Mnoho pozdravů mamce, Ko-ko a Ke-ke*, Heleně** a — to nejlepší nakonec — našemu „společnému příteli"***.

Pá.

Tvůj mistr

Starý čert

Přikládám Hegela, Kugelmannův dárek panu Lafarguovi.

Poprvé otištěno německy v časopise „Die Neue Zeit", sv. 1, čís. 2, 1907—1908

Podle rukopisu
Přeloženo z angličtiny

* Eleanor a Jenny.
** Heleně Demuthové.
*** Paulu Lafarguovi.

74

Marx Ludwigu Kugelmannovi

do Hannoveru[607]

Londýn 10. června 1867

Milý příteli,

k tomuto dopisu se dostávám velice opožděně, a tak na sebe vrhám víceméně „odůvodněné podezření", že jsem „špatný chlap". Jako polehčující okolnost mohu uvést jen to, že „sídlím" v Londýně teprve několik dní. Mezitím jsem byl v Manchesteru u Engelse.[362] Ale Vy a Vaše milá paní mě teď už znáte dost dobře, abyste považovali za normální, že jsem v tom psaní takový hříšník. Přesto jsem byl denně s Vámi. Pobyt v Hannoveru počítám k nejkrásnějším a nejutěšenějším oázám v životní pustině.

V Hamburku jsem nezažil žádné dobrodružství až na to, že jsem byl přese všechna výstražná opatření seznámen s panem Wilhelmem Marrem. Je to svými osobními způsoby Lassalle v křesťanském vydání, samozřejmě zdaleka ne takového významu. V těch několika dnech, které jsem ještě strávil v Hamburku, tam také hrál pan Niemann. Ale hannoverská společnost mě zhýčkala natolik, že jsem neměl chuť zúčastnit se divadelního představení s méně dobrými společníky. Tak mi pan Niemann ušel.

Apropos. Meissner je ochoten vytisknout Vaši připravovanou lékařskou brožuru. Stačí, když mu pošlete rukopis a odvoláte se na mne. Bližší podmínky si s ním musíte dál dohodnout sám.

Přeprava z Hamburku do Londýna proběhla, nepočítám-li trochu drsné počasí prvního dne, vcelku příznivě. Několik hodin před příjezdem do Londýna prohlásila jedna německá slečna, která mi už předtím byla nápadná svou vojáckou rázností, že chce téhož

dne večer odjet z Londýna do Westonu supra Mare a že neví, jak to má zařídit se svými početnými zavazadly. Případ byl o to horší, že rukou, nabízejících svou pomoc, je v Anglii o sobotách pomálu. Dal jsem si ukázat, na kterou železniční stanici v Londýně se má slečna odebrat. Přátelé jí to napsali na lístek. Bylo to Severozápadní nádraží, kolem něhož jsem musel jet i já. Jako dobrý rytíř jsem tedy slečně nabídl, že ji dopravím na místo. Přijato. Ale když jsem se nad tím víc zamyslel, napadlo mi, že Weston supra Mare leží jihozápadně, kdežto nádraží, které mám já na cestě a které měla slečna napsáno, severozápadně. Konzultoval jsem kapitána lodi. Správně, ukázalo se, že je potřeba ji dovézt na úplně opačný konec Londýna. Ale už jsem se jednou angažoval, a tak jsem musel dělat bonne mine à mauvais jeu*. Dojeli jsme na místo ve 2 hodiny odpoledne. Dovedl jsem la donna errante** na nádraží a tam jsem zjistil, že její vlak odjíždí až v 8 hodin večer. Tak jsem do toho spadl a nezbylo mi než zabít s mademoiselle 6 hodin procházením po Hyde-Parku, posedáváním nad zmrzlinou atd. Vyšlo najevo, že se jmenuje Elisabeth von Puttkamer a že je *neteří Bismarcka*, u něhož v Berlíně právě strávila několik týdnů. Chrlila ze sebe celý seznam důstojníků, protože tato rodina dodává našemu „statečnému vojsku" přehojné množství těchto urozených a urostlých pánů. Bylo to veselé a vzdělané děvče, ale aristokratické a černobílé[608] skrznaskrz. Byla nemálo překvapena, když se dověděla, že padla do „*rudých*" rukou. Utěšil jsem ji však, že se naše setkání obejde bez „krveprolití", a přihlížel jsem, jak ve zdraví a bez úhony odjíždí na místo svého určení. Pomyslete, jaké sousto by to bylo pro Blinda či jiné vulgární demokraty, moje konspirace s Bismarckem!

Dnes jsem odeslal 14. arch korektury***. Většinu z nich jsem dostal, když jsem byl u Engelse, který je s tou věcí mimořádně spokojen a myslí, že až na archy 2 a 3 je napsána *velmi* srozumitelně.† Jeho úsudek mě uklidnil, protože moje věci se mi vytištěné vždycky hrozně nelíbí, zvlášť na první pohled.

* nesměl dát znát svou nelibost.
** zbloudilou slečnu.
*** prvního dílu „Kapitálu".
† Viz tento svazek, str. 359–360.

Vaší milé paní — prosím, abyste jí ještě vyřídil můj zvláštní dík za její přátelské a milé přijetí — posílám zatím fotogram mé 2. dcery Laury, protože ostatní fotogramy jsou rozdány a musí se teprve dát znovu udělat. Rovněž Engels dá pro Vás udělat nové kopie svého a Wolffova* fotogramu. Z Vašich zásilek měl velkou radost.

Uctivě se poroučím „slečince"**. Eleanor je ve škole, jinak by jí už napsala.

A nyní na shledanou!

Váš
Karel Marx

V plném znění otištěno poprvé rusky v knize „Pisma Marxa k Kugelmanu", 1928

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Wilhelma Wolffa.
** Franzisce Kugelmannové.

75

Marx Ludwigu Kugelmannovi

do Hannoveru[607]

Londýn 13. července 1867

Milý příteli,

díky za Hegela a slečinku![609]

A nyní stručnou odpověď na všechny body.

Engels je momentálně v Dánsku a během tohoto měsíce Vás přijede na den navštívit.[376] *Ad vocem Engels:* Jak si jistě vzpomenete, řekl jste mi, že Menke (nebo jak se vlastně jmenuje ten člověk na Vašem *statistickém* úřadě v Hannoveru) se vyjádřil velmi uznale o mém spise, který vyšel u Dunckera*. Když jsem o tom mluvil s Engelsem, *převrátil* jsem tu věc v tom smyslu, že se Menke v *rozhovoru se mnou* velmi uznale vyjádřil o Engelsově „Postavení dělnické třídy". *Důvod této pia fraus* (a dopustil jsem se za *stejným účelem* různých lží): *přimět* Engelse ke zpracování a vydání II. dílu, o období od roku 1845 do dneška. *Podařilo* se mi nakonec dosáhnout od něho aspoň příslibu, že se do toho pustí. Tak tedy kdyby snad *náhodou* přišla řeč na toho statistika, *neprořekněte se*.

Cesta mé ženy je dokonale neurčitá a neurčitelná, poněvadž do toho přišla jiná událost, zamýšlený odjezd mých 3 dcer do Bordeaux, k Lafarguovi senioru.

Jet do *Paříže* Vám *neradím*. V tom babylónu věcí a uprostřed té změti lidí se nedá nic studovat, pokud tam člověk nezůstane aspoň 6 týdnů, což je *velmi drahé*.

Mé dílo** má asi 50 archů. Vidíte, nakolik jsem se přepočítal

* „Ke kritice politické ekonomie".
** první díl „Kapitálu".

co do jeho rozsahu. Před několika dny jsem poslal do Lipska *dodatek*[368] nadepsaný: *Forma hodnoty, dodatek ke kapitole I, 1. Autora tohoto plánu* znáte, vzdávám mu tímto dík za jeho nápad.[610]

Omluvte mne, že zde tyto řádky přeruším. Právě přišel další arch korektury.

S vřelými pozdravy Vaší paní a slečince*.

Váš

K. Marx

V příštím dopise pošlu *členské legitimace*[611] pro paní Kugelmannovou a paní Tengovou. Jedna dáma, paní Lawová, postoupila mezi členy naší ústřední rady.

Eleanor vřele děkuje za známky. Fotogramy později.

V plném znění otištěno poprvé rusky v knize „Pisma Marxa k Kugelmanu", 1928

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Gertrudě a Franzisce Kugelmannovým.

76

Marx Ferdinandu Freiligrathovi

do Londýna

(Opis)

[Londýn] 20. července 1867

Milý Freiligrathe,

nečtu německý beletristický šmejd, nemohu se však vyhnout tomu, že mi tu a tam přátelé z Německa pošlou výňatky obsahující osobní věci. Tak jsem včera dostal všechny mne se týkající pasáže ze spisu jistého Rasche, nazvaného „Zwölf Streiter der Revolution".* Žádám Tě, abys mi objasnil toto místo:

„Freiligrathovy styky s Marxem atd. úplně ustaly; poslední ránu jim zasadilo *naprosto neomluvitelné Marxovo počínání*, o němž tu pomlčím. Dá se vysvětlit jen záštiplností typickou pro člověka takového charakteru, jako je Marx. Když jsem se jednoho dne, pobouřen tímto počínáním, ptal Freiligratha na *podrobnosti*, šetrně je přešel."

Tvůj
K. M.

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočinënija,
1. vyd., sv. XXV, 1934

Podle Marxova zápisníku
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 375.

77

Marx jednomu londýnskému knihkupci

[Londýn] 14. srpna 1867
1, Modena Villas, Maitland Park,
Haverstock Hill

Vážený pane,
zašlete mi laskavě
obě zprávy o *hladomoru v Uríse;* „*Zákon o úpravě pracovního dne*", jakmile bude vytištěn, a dále „*Záznam o bytových poměrech řemeslníků a dělníků*".[612]

Váš oddaný
Karel Marx

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočinënija,
1. vyd., sv. XXV, 1934

Podle rukopisu
Přeloženo z angličtiny

78

Marx Augustu Vermorelovi

do Paříže

Londýn 27. srpna 1867
1, Modena Villas, Maitland Park,
Haverstock Hill

Občane,

dvě věci mne udivují na vašich novinách*, jejichž charakteru, odvahy, dobré vůle a talentu si vážím.

1. Papouškujete ve svém listě *ruské* (a řecké, protože Řekové sedli na vějičku Rusům) *lži* o takzvané revoluci na Krétě. Mám tu čest poslat Vám jednu *anglickou zprávu* o skutečné situaci na Krétě.

2. Přetiskujete kachny (*ruského* původu) o tom, že Severní Amerika podnikne něco proti Turkům. Musíte přece vědět, že president Spojených států nemá právo vyhlásit válku. Rozhodnout o tom může jedině senát. President Johnson, *špinavý nástroj v rukou bývalých otrokářů*[598] (ačkoli jste tak naivní, že z něho děláte druhého Washingtona), se snaží získat si alespoň trochu popularity, plete se do zahraničních záležitostí a vychloubá se ve světě, ale Yankeeové nejsou ani děti, ani Francouzi. Už to, že s *iniciativou* při všech těchto pokusech přichází on, stačí anulovat jakýkoli jejich opravdový účinek.

Promiňte mi, že si dovoluji adresovat Vám tyto řádky. Sledujme však stejný cíl, osvobození proletariátu. Jsme si tudíž navzájem povinni upřímností.

* „Courrier français".

Prosím Vás, abyste tyto řádky *neuveřejňoval*. Posílám Vám je soukromě jako přítel.

Salut et fraternité.

Karel Marx,
člen generální rady
Mezinárodního dělnického sdružení

Velmi mne také udivilo vaše nadšení pro mírovou ligu[392]. Je to (mluvím o mírovém kongresu) zbabělost v akci. Buď protestovat v Berlíně a v Paříži, anebo, když k tomu schází odvaha, alespoň nepodvádět veřejnost sterilními a frázovitými proklamacemi, které se dají vyložit různě.*

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočiněnija,
1. vyd., sv. XXV, 1934

Podle rukopisu
Přeloženo z francouzštiny

* Viz tento svazek, str. 395–396.

79

Marx Sigfridu Meyerovi

do New Yorku

Londýn 27. srpna 1867
1, Modena Villas, Maitland Park,
Haverstock Hill

Milý Meyere,

přikládám výňatek z předmluvy k prvnímu dílu mého spisu*, který vyjde příští týden. Pokuste se jej pokud možno dostat do německo-amerických, a kde to půjde, i do anglo-amerických listů. Kde to otisknou, pošlete mi laskavě *po jednom exempláři*, protože to je důležité pro mého nakladatele**.

Ad vocem Weber. Jeho otec*** je blázen, exulant z Bádenska, hodinář. Mladý, jehož společnosti se tam těšíte, je lump. Hatzfeldtová si ho vyhlédla, aby zabil Lassallova vraha†. Vzal peníze a jel za svou předurčenou obětí až do Augsburku nebo tam někam. Pak mu spadlo srdce do kalhot. A tak s penězi Hatzfeldtové (pokoušel se pohrůžkami vymačkat z té staré ještě víc) foukl z Německa do Ameriky.

Jeho ctěný otec tady a jeho bratr†† tu řekli ve zdejším komunistickém spolku (německém)†††, že **já** jsem toho čackého mládence *denuncoval německé policii*. Tak vysvětlovali, proč couvl a vzal

* „Kapitálu".
** Otto Meissnera.
*** Josef Valentin Weber.
† Janka von Racowitzu.
†† Louis Weber.
††† v Německém dělnickém vzdělávacím spolku v Londýně.

hraběnku Hatzfeldtovou na hůl. Šel jsem do spolku, odhalil jsem ty lumpy, a Weber junior s rámusem vyletěl.

Teď znáte celou souvislost.

Salut.

Váš

K. Marx

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočinĕnija,
1. vyd. sv. XXV, 1934

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

80

Engels Lauře Marxové

do Londýna

Manchester 23. září 1867

Milá Lauřičko,

dostal jsem Tvůj líbezný dopis a ihned, jak knihy došly, jsem obstaral rozeslání jednotlivých exemplářů* příslušným příjemcům — výtisky určené Imandtovi a Strohnovi odešly, dobře zabalené, přes knižní zasilatelství, ten, který je určen mně a za nějž Mouřenínovi vřele děkuji, pak byl poslán rovnou ke knihaři.

Bude Tě zajímat, že jsem už v sobotu před týdnem ukázal Lafarguovi bojiště, kde se minulou středu odehrála velká fenianská osvobozovací bitka.[613] Byli jsme skutečně tak na deset kroků od toho železničního oblouku; on si na to ale určitě sotva vzpomene.

Abys viděla, čeho jsou schopni lidé a zejména bavlnáři, posílám Ti přiloženě poslední hanebnost toho druhu v podobě bavlněné paruky z lesklé příze. Tyhle příšernosti se teď vyrábějí a prodávají v obrovském množství.

Tvůj přítel Library** byl ve Schneebergu v Sasku šťastně zvolen do velkého Severoněmeckého říšského sněmu proti hraběti zur Lippe a teď zřejmě co nevidět pronese velkou nástupní řeč.[614] Pravý muž na pravém místě.

Se srdečnými pozdravy celé rodině upřímně

Tvůj

B. Engels

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočinenija,
2. vyd., sv. 31, Moskva 1963

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* prvního dílu „Kapitálu".
** Wilhelm Liebknecht.

81

Marx Ludwigu Kugelmannovi

do Hannoveru

[Londýn] 11. října 1867

Milý Kugelmanne,

nejprve vřelý dík za Vaše dva dopisy.[615] Uděláte mi velikou radost, budete-li *psát tak často, jak Vám čas dovolí.* Jen nesmíte počítat s tím, že Vám budu *přesně oplácet*, poněvadž mi už beztak sotva stačí čas na všechnu tu korespondenci, kterou musím na různé strany vyřizovat.

Za prvé, ještě než začnu mluvit o své knize*, předem pár slov nebo pár slov přednostně. Obávám se, že se mi *Borkheim nechtě* chystá provést velice nepěkný kousek. Dává tisknout svou „ženevskou řeč" ve 4 jazycích, francouzsky, německy, anglicky a rusky.[419] Připojil k ní mimoto podivnou, neslanou nemastnou předmluvu, přecpanou citáty. Mezi námi — a v zájmu strany — musím Vám nalít čistého vína. Borkheim je schopný, a dokonce oduševnělý člověk. Ale jak vezme do ruky pero, běda! Úplně mu chybí takt a vkus. K tomu ještě nemá ani potřebné předběžné vzdělání. Podobá se divochům, kteří si myslí, že si zkrášlí obličej, když si jej tetují všemožnými křiklavými barvami. Na každém kroku se zaplétá do banalit a pitvorného balastu. Skoro každou větu instinktivně odívá do šaškovského hávu. Kdyby nebyl tak strašně ješitný, byl bych mohl uveřejnění zabránit a vysvětlit mu, jaké to bylo pro něho štěstí, že mu v Ženevě *neporozuměli*, ale pochopili jen některá dobrá místa z jeho řeči. Na druhé straně jsem mu zavázán díky za jeho vystoupení ve vogtovské aféře[616] a je to můj osobní přítel.

* prvním dílu „Kapitálu".

V jeho řeči atd. jsou věty, které *zpotvořují* moje názory. A pro mé nepřátele (Vogt už v „Neue Zürcher Zeitung" naznačoval, že tajným autorem řeči jsem *já*[617]) bude pravým potěšením neútočit na mou *knihu*, ale házet mi na krk odpovědnost za pana *Borkheima*, jeho bláznivíny a osobní výstřelky. Kdyby se něco takového stalo, musíte prostřednictvím Warnebolda atd. vyrukovat v novinách, které máte k dispozici, s krátkými článečky, v nichž tuto taktiku odhalíte, a aniž byste se nějak dotkli Borkheima, přece jen přímo řeknete, že ztotožnit něco tak disparátního je možné jen ve zlém úmyslu anebo z krajní nekritičnosti. Podivný a zmatený způsob, jak se zrcadlí v Borkheimově hlavě naše názory (jakmile nemluví, ale píše), poskytuje ovšem sprostému tiskovému gangu nejvítanější příležitosti k ofenzívě a může mu dokonce posloužit jako prostředek k tomu, aby nepřímo uškodil mé knize.

Kdyby se však stalo a tisk o tom mlčel, v což sotva mohu doufat, protože Borkheim pošle své dítko pečlivě zabalené všem novinám, pak jen, prosím, toto *posvátné mlčení rozhodně* nepřerušujte.

Kdyby Borkheim nebyl můj osobní přítel, veřejně bych ho dezavuoval. Chápete jistě, v jakém jsem *těžkém postavení* a jakou mám přitom zlost. Člověk předkládá publiku pracně vyhotovené dílo (a snad žádné dílo toho druhu nebylo napsáno za těžších poměrů), aby pozvedl stranu co nejvýš a aby už způsobem výkladu odzbrojil sprostotu, a najednou se v téže chvíli těsně vedle něho dere na trh člen strany ve strakatém hávu a šaškovské čepici a přivolává shnilá jablka a vejce, která mohou člověku padnout na hlavu i v samotné straně!

Vaše manévry proti Vogtovi v Ženevě mě velmi potěšily.[412] Jsem rád, že se Vám má kniha líbí.

Pokud jde o Vaši otázku:

Ernest Jones měl v Irsku mluvit jako straník k *Irům*, tedy, protože tam je velké pozemkové vlastnictví identické s *vlastnickými nároky Anglie na Irsko*, *proti* velkému pozemkovému vlastnictví. V předvolebních projevech anglických politiků nemůžete nikdy hledat nic principiálního, ale jen to, co se dá použít pro *nejbližší* účel.

Peonáž je peněžní záloha na budoucí práci. Pak to s těmito

zálohami chodí jako u obyčejného lichváře. Dělník zůstává nejen celý svůj život dlužníkem, tedy člověkem nuceně pracujícím na věřitele, ale tento vztah se dědí na rodinu a pozdější generaci, která tedy prakticky *patří* věřiteli.[618]

Dokončení druhého dílu mé práce závisí značnou měrou na úspěchu prvního dílu. Úspěch potřebuji, abych našel nakladatele v Anglii, a *jestli ho nenajdu*, zůstanou mé materiální poměry tak těžké a znepokojující, že se mi nepodaří najít ani čas, ani klid k rychlému dokončení díla. To jsou ovšem věci, o kterých pan Meissner *nemusí* vědět. Záleží tedy teď na obratnosti a činorodosti mých stranických přátel v Německu, bude-li třeba dlouhé či krátké doby, než II. díl vyjde. Vážnou kritiku — ať už od přítele nebo nepřítele — nelze očekávat tak brzo, protože tak obsáhlé a místy obtížné dílo vyžaduje čas k přečtení a strávení. Ale bezprostřední úspěch není závislý na vážné kritice, nýbrž, abych to řekl naplno, na halasu a víření bubnů, což vždycky nutí promluvit i nepřátele. Zatím není ani tak důležité, *co* se říká, ale *aby* se něco říkalo. *Především neztrácet čas!*

Váš minulý dopis jsem poslal Engelsovi*, aby Vám poslal potřebné pokyny. On může o mé knize líp napsat než já sám.

Srdečné pozdravy Vaší milé paní. Pošlu jí tyto dny recept na čtení knihy**.

Váš
K. M.

Informujte mě o všem, co se bude dít v Německu kolem I. dílu.

Protože mi Paul *Stumpf (z Mohuče)* napsal dopis, v němž Borkheimovu řeč nazývá „*mou*" řečí, a protože já v této chvíli *nemám čas* Stumpfovi psát, buďte tak laskav a napište mu, aby *mlčel*, až Borkheimova brožura vyjde. Mezi námi řečeno — Stumpf sám je nesnesitelný, když vezme do ruky pero!

Poprvé otištěno
v časopise „Die Neue Zeit"
sv. 2, čís. 3, 1901–1902

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 419.
** Viz tento svazek, str. 662–663.

82

Engels Ludwigu Kugelmannovi

do Hannoveru

Manchester 12. října 1867

Milý Kugelmanne,

Marx mi poslal Váš dopis z 8. t.m., myslí, že bych Vám mohl lépe než on sám naznačit potřebná hlediska ke kritice jeho knihy*. Abych tedy ušetřil práci, vyložil jsem hlediska, která se podle mého názoru nejlépe hodí pro populární objasnění, rovnou ve dvou hotových článcích**, které se vcelku hodí pro kterékoli buržoazní noviny,[453] ale snad Vám budou k užitku, až sám zpracujete těch 50 archů a budete psát další články a článečky. Hlavní věc není v tom, *co* a *jak* se o knize bude říkat, ale *že* se o ní bude mluvit a že Faucherové, Michaelisové, Roscherové a Rauové budou *nuceni* se o ní vyjádřit. V kolika novinách to jen bude možné, v politických i jiných, všude, kde to nějak půjde. Dlouhé i krátké poznámky, jen aby jich bylo hodně. Politika umlčování, k níž by se tito pánové určitě velice rádi uchýlili, se jim musí znemožnit, a to *co nejdříve*. Pošlete od každého otištěného článku vždycky jeden exemplář Marxovi, abychom se my a také Meissner dovídali, co se děje.

Liebknecht si v tom berlínském chlívě počíná opravdu velmi dobře. Hlasuje důsledně *proti všemu* a měl také dobrou nástupní řeč, kterou Zeus, syn Kronův — pan Simson — hned přerušil. Přitom byl jeho návrh[411] jedině rozumný.

Doufám, že se Vám od mého odjezdu vedlo dobře.[376] Trčím

* prvního dílu „Kapitálu".

** „Recenze o prvním dílu Marxova ‚Kapitálu' pro ‚Zukunft' " a „Recenze o prvním dílu Marxova ‚Kapitálu' pro ‚Rheinische Zeitung' ".

tu už zase 2 měsíce na kancelářské židli a ztrácím spoustu času tím všivým obchodem. O našem malém fenianském coup de main tady jste už asi slyšel. Ta věc byla skvěle připravena i provedena; hlavní osoby však byly bohužel chyceny.[613]

S vřelými pozdravy

Váš

B. Engels

Marx si výslovně přeje, abyste všechny články tam u Vás hned uveřejňoval a posílal mu je teprve *potom*, až vyjdou.[619]

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočiněnija,
1. vyd., sv. XXV, 1934

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

83

Marx Ludwigu Kugelmannovi

do Hannoveru

[Londýn] 15. října 1867

Milý Kugelmanne,

Borkheimovi *nemusíte* psát. Navíc by to bylo marné, protože tu práci už ohlásil v „Buchhändlerbörsenblattu"* a v celé kráse už vyšla u Schabelitze. Mimoto je Borkheim sám teď v Bordeaux: Takový dopis od Vás by nemohl mít žádný jiný výsledek, než že by mi Borkheima *znepřátelil*.[620]

Co se stalo, stalo se. Nevadí! Sám jsem zpočátku, protože jsem byl značně vyveden z míry noční prací, škodlivost té záležitosti přehnal. A tak: *Je suis puni par où j'ai péché*!** Totiž pomyšlení na skandál, který by náš přítel vyvolal mezi počestnými ženevskými šosáky, mě zpočátku bavilo. Nedokázal jsem ovšem předvídat, jaké to bude mít *knihkupecké důsledky*. Navíc jsem měl pomyslet na to, že Borkheim při rozpracování svého plánu *přirozeně* překročí rozumné meze, do nichž ho odkázal můj dopis.*** Jediná politika, kterou je nyní třeba dělat, je *mlčet*, dokud nepromluví naši nepřátelé; jakmile promluví a budou mě chtít za to činit odpovědným, odpovědět *posměšky* o tom, že jsou nuceni připisovat mi Borkheimovy šaškoviny, aby *nemuseli* odpovídat na mou knihu†. K tomu ke všemu by se v takovém případě muselo s Borkheimem ještě zacházet *blahovolně*, neboť je to koneckonců, odmyslíme-li si jeho literární

* „Börsenblatt für den Deutschen Buchhandel".
** Musím pykat za své hříchy!
*** Viz tento svazek, str. 395.
† první díl „Kapitálu".

ješitnost, schopný člověk s dobrými úmysly, vhodný jako homme d'action, pokud ho jen neposedne psaní.

Engelsovy recepty* jste už jistě dostal. S Liebknechtem a Beckerem** udržuji korespondenci.

„Úspěchem knihy" rozumím pouze *rychlý odbyt*, protože by zpětně působila na Anglii.

„*Courrier français*" (pařížský deník, který budí největší pozornost) a „*Liberté*" v Bruselu uveřejnily francouzský překlad mé předmluvy s pochvalným úvodem.[380]

Jistý Nahmer v New Yorku se nabídl jako anglický překladatel pro tamější vydání.[431] Quod non.

Z Liebknechtova vystoupení v Berlíně[411] mám velkou radost. Poslal jsem mu odsud nějaké instrukce.

S chudákem Beckerem*** to došlo tak daleko, že se chystá skončit s celou svou politickou a spisovatelskou činností.[439] Jak je člověku za takových okolností líto, že nemůže pomoci!

Pozdravuji Vaši milou paní a mou malou přítelkyni†, za jejíž portrét jsem Vám ještě dlužen poděkování.

Váš

K. M.

Poprvé otištěno v časopise „Die Neue Zeit", sv. 2, čís. 3, 1901—1902

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* „Recenzi o prvním dílu Marxova ‚Kapitálu' pro ‚Zukunft' " a „Recenzi o prvním dílu Marxova ‚Kapitálu' pro ‚Rheinische Zeitung' ".

** Johannem Philippem Beckerem.

*** Johannem Philippem Beckerem.

† Franzisku Kugelmannovou.

84

Engels Hermannu Meyerovi

do Liverpoolu

Manchester 18. října 1867

Milý Meyere,

dnes ráno jsem dostal Váš telegram a je mi nesmírně líto, že nemohu jet do Liverpoolu ještě dnes večer. Můj společník* a náš hlavní účetní** budou oba zítra pryč, a tak musím být tady, abych podpisoval šeky a sám na všechno dohlédl. K tomu tu zavíráme v sobotu už o 1 hodině, a protože Vy dorazíte do Liverpoolu teprve kolem 11 hodin dnes večer a „Russia" odplouvá ve 12 hodin, uznáte jistě sám, že se tu nedá nic dělat.

Prosím, napište mi Vaši adresu a adresu paní Weydemeyerové na přilož. lístek a uložte pak obálku v hotelu, aby mi ji odevzdali. Paní Weydemeyerovou ode mne srdečně pozdravujte a řekněte jí, že bych jí byl už dávno napsal pár řádek, kdybych býval znal její adresu.

Doufám, že se Vám podaří obrátit pozornost americko-německého tisku a dělníků na Marxovu knihu***. Pro agitaci za osmihodinovou pracovní dobu,[390] která tam teď probíhá, přichází tato kniha, kde je celá kapitola o *pracovní době*, jako na zavolanou a i jinak může v mnoha směrech udělat jasno v hlavách. Každým krokem, který v tomto směru uděláte, si získáte velkou zásluhu o budoucnost strany v Americe.

* Gottfried Ermen.
** Charles Roesgen.
*** první díl „Kapitálu".

Vyřiďte ode mne vřelé pozdravy také Jacobimu* v New Yorku.

Šťastnou cestu!

Upřímně Váš

Bedřich Engels

Poprvé otištěno rusky v Marx-Engels, Sočinenija, 1. vyd., sv. XXV, 1934

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Abrahamu Jacobimu.

85

Engels Ludwigu Kugelmannovi

do Hannoveru

Manchester 8. a 20. listopadu 1867

Milý Kugelmanne,

od mého posledního dopisu* jsme — ani Marx, ani já — od Vás nedostali ani zprávičku, a mně se vůbec nechce věřit, že vězíte v nějakém anteflexio uteri** natolik, abyste byl úplně nepřístupný. Také mám poslat dopis Liebknechtovi a Marx mi radí, abych ho poslal Vám, protože nemáme přesnou adresu a nevíme, zda je v Berlíně nebo v Lipsku***; tak jej tedy přikládám.

Německý tisk pořád ještě o „Kapitálu" mlčí, a přece je nesmírně důležité, aby se něco stalo. Jeden z článků, které jsem Vám poslal†, jsem našel v „*Zukunft*"; mrzí mne, že jsem nevěděl, že byl určen eventuálně pro tento list, tam by se bylo dalo vystoupit směleji. Ale na tom nesejde. Hlavní je, aby se o knize vůbec stále znovu psalo. A protože Marx nemá v té věci volné ruce a také se ostýchá jako panenka, musíme to udělat my ostatní. Buďte tedy tak laskav a sdělte mi, jaký jste měl v té věci zatím úspěch a kterých novin by se podle Vašeho názoru ještě dalo využít. V tomto směru se musíme, abych to řekl s naším starým přítelem Ježíšem Kristem, tvářit nevinně jako holubice a být chytří jako hadi. Ti čačtí vulgární ekonomové jsou přece tak mazaní, že se mají před touhle knihou na pozoru a za živý svět o ní nepromluví, nebudou-li muset. Ale my

* Viz tento svazek, str. 647—648.
** Vychýlení dělohy (Kugelmann byl gynekolog).
*** Viz tento svazek, str. 439 a 442.
† B. Engels, „Recenze o prvním dílu Marxova ‚Kapitálu' pro ‚Zukunft' ".

je k tomu musíme *přinutit*. Bude-li se o knize mluvit současně v 15 až 20 novinách — ať už příznivě nebo nepříznivě, v článcích, zprávách nebo pod čarou v došlých dopisech, to už je jedno — prostě jako o významné události, která si zasluhuje pozornosti, dá se potom sama od sebe do vytí celá smečka a všem těm Faucherům, Michaelisům, Roscherům a Maxům Wirthům pak také *nezbude* nic jiného. Je to k čertu naše povinnost dostat tyto články do novin, zejména do evropských, i reakčních, a to *pokud možno současně*. V reakčních listech by se dalo upozornit na to, že v parlamentech a na národohospodářských shromážděních páni vulgaristé dělají náramný povyk, ale tady, kde se ukazují *důsledky* jejich vlastní vědy, ráčí držet hubu. A tak dále. Budete-li mít za to, že bych v tom měl pomoci, dejte mi vědět, pro který list co potřebujete; jsem po ruce jako vždy, jde-li o službu straně. V dopise Liebknechtovi jde o stejnou záležitost, a budu Vám proto nesmírně zavázán, zařídíte-li, aby byl *bezpečně* doručen.

Ta římská historie[442] nám zase úžasně napomohla. Urozený Bonaparte, jak se mi zdá, je už v posledním tažení, a až tato epizoda ve Francii skončí — v situaci, kdy Anglie je den ze dne revolučnější a pro Itálii se stala revoluce přímo nutností — pak bude doufám i v Německu konec s říší „Evropanů"*. Zde v Anglii rychle postupuje vytváření skutečné revoluční strany a zároveň s tím i rozvoj revolučních poměrů. Disraeli svým návrhem zákona o reformě[355] vyvolal rozklad toryů a úplně vyřídil whigy, ale přitom dosáhl pouze toho, že znemožnil zachování starého šlendriánu. Tento návrh zákona o reformě buď neznamená nic (a to je teď nemožné, hnutí je příliš silné), anebo musí hned přivodit docela jiné zákony, které půjdou mnohem dál. Zastoupení podle počtu obyvatelstva a tajné hlasování jsou nejbližší důsledky, které z toho musí být hned vyvozeny, a tím celý ten starý krám tady vezme za své. Je velikou zásluhou Disraeliho, že z nenávisti k venkovskému panstvu ve své vlastní straně a z nenávisti k whigům rozhýbal zdejší vývoj tak, že ho už nikdo nedokáže zastavit. Podivíte se, co se tu bude dít, jakmile návrh zákona o reformě vstoupí v platnost, a ještě víc se budou

* Viz tento svazek, str. 346 a 352.

divit němečtí šosáci, kteří Anglii už mají za pohřbenou. Irové jsou v této věci také velmi podstatným činitelem a londýnští proletáři se den ze dne otevřeněji prohlašují pro feniany[213] a tedy, což je zde neslýchané a vskutku velkolepé, pro hnutí, které je jednak násilné, jednak protianglické.

Poslechl jste mé lékařské rady a osedlal jste koně? Co jsem se vrátil[376], znovu velice oceňuji blahodárné účinky jízdy na koni, a uvidíte, jak rychle zmizí všechny Vaše obtíže a obavy před dobrým napitím, projedete-li se denně hodinku na koni. Jste tím ostatně jako gynekolog povinen vědě, vždyť přece gynekologie velmi úzce souvisí s uměním jezdit obkročmo nebo si to nechat líbit, a gynekolog se tedy musí v každém směru cítit pevně v sedle.

Schorlemmer se na přírodovědeckém kongresu ve Frankfurtu po Vás sháněl, tvrdí však, že jste tam nebyl.

Tak tedy, milý příteli, dejte o sobě brzy vědět. Lupusova fotografie je objednána a bude hotova, jakmile se udělá hezké počasí, máme tu bohužel v zimě zřídkakdy dost denního světla. Vyřiďte, prosím, své paní, že se jí uctivě poroučím, ač se neznáme, a přijměte srdečné pozdravy od

Vašeho

B. E.

Adresa: Ermen & Engels, Manchester, pro B. E.

20. listopadu. Když jsem už měl tento dopis napsán, sdělil mi Marx, co jste mu psal, a z toho bohužel vidím, že ve Vašem okruhu se těžko dá počítat s dalšími notickami v novinách. Nebylo by možné dostat do novin, třeba prostřednictvím druhých, *útoky* na knihu, ať už z buržoazního nebo reakčního stanoviska? To by bylo, jak se mi zdá, východiskem ze situace, články by se už opatřily. Dále: Jak je to s vědeckými, resp. beletristickými a polobeletristickými časopisy?

Kvůli „Rheinische Zeitung" napíšu do Kolína nad Rýnem pro případ, že se pořád ještě nic nestalo.*

Büchner by snad také mohl dostat něco do novin, pokud jde

* Viz tento svazek, str. 439.

o články, můžete ho v nutném případě odkázat na mne. Nenechte ho na pokoji.

Fotografie jsem ještě nedostal, budou však tyto dny určitě následovat.

Ještě jednou Vás v nejhlubším přátelství zdraví

Váš

B. E.

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočiněnija,
1. vyd., sv. XXV, 1934

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

86

Marx Carlu Siebelovi

na ostrov Madeiru[621]

Londýn 10. listopadu 1867

Milý Siebele!

Posílám Ti zatím tento výtisk*, je to můj osobní exemplář. Zároveň jsem psal Meissnerovi, aby ho čert vzal! Dal jsem pokyn, aby Ti poslal *první* exemplář, který v Německu vyjde.** Doufám, že Ti Madeira prospěje.

Karel Marx

Poprvé otištěno rusky v Marx-Engels, Sočinenija, 1. vyd., sv. XXV, 1934

Podle textu otištěného v Marx-Engels, Sočinenija, 1. vyd., sv. XXV
Přeloženo z ruštiny

* prvního dílu „Kapitálu".
** Viz tento svazek, str. 448–449.

87

Engels Hermannu Engelsovi

do Barmenu

Manchester 28. listopadu 1867

Milý Hermanne,

promiň, že jsem tak dlouho neodpovídal na oba Tvé dopisy. Zavinilo to mnoho příčin, především pak vědomí, že příze zatím nemohou stoupnout a že tedy — když je okamžitě nepotřebujete — nehrozí žádné nebezpečí z prodlení.

Nitě, které obyčejně v tenčích kvalitách zasíláme vybělené a obarvené, zdvojujeme sami ze stejných cívek, které posíláme i Vám (36/45 Taylor, tenčí čísla Knowles). Můžeme tady dávat pro Vás tyto cívky teď zdvojovat dublérovi, a dnešní ceny těchto nití by pak byly:

Čís.:	36	40	50	60	70	80
	19 pencí	19½ pence	2 šil. 1 penny	2 šil. 7 pencí	2 šil. 11 pencí	3 šil. 3 pence

Na dvoupencovou křížovou přízi však používáme sice nit dublovanou na soukacím stroji, ale volněji kroucenou, a ta dnes stojí:

Čís.:	36	40	50	60	70	80
	18 pencí	18½ pence	20 pencí	2 šil. 1 penny	2 šil. 3 pence	2 šil. 5 pencí

Vzorek této příze v čís. 60 přikládám, ale už na jaře t. r. jste dostali tento druh v balíku čís. 319, faktura z 9. dubna, a můžete si tedy porovnat, zda je pro vás vhodné toto levnější zboží, anebo zda musíte mít dražší nitě z opravdové soukané příze.

Při skvělé americké úrodě tu všichni čekáme pokles cen. V New Orleansu se prodává middling za $6^1/_2$ pence s dodáním na loď. Přadláctví je ale na tom teď úplně mizerně, a tak při prvním zlepšení zůstanou příze podle všeho stát, i když klesne cena bavlny. Jemná čísla se udrží nejlépe, středně jemné soukané nitě jsou už teď levnější než roku 1860 (16 pencí proti 18 za šedesátku). Ceny, které jsem Ti uvedl shora, jsou přibližně stejné, jako platily koncem roku 1859 a počátkem roku 1860, *dražší* šedesátka se tehdy ustálila na 2 šilincích 5 pencích, čtyřicítka na 19 pencích, lacinější šedesátka byla tehdy spíš o něco dražší. Přesně to porovnat nemohu, nepoužívali jsme tehdy tytéž příze.

Tady jinak běží všechno svou normální cestou. Čas od času je nějaký ten rámus, jednou s Antonem, podruhé zase s Gottfriedem*, to aby stará láska nerezavěla.

Ke svým dnešním narozeninám si blahopřeji jménem Vás všech a všecky Vás srdečně zdravím. Na matčin dopis odpovím během několika dní.

Tvůj
Bedřich

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočinenija,
1. vyd., sv. XXV, 1934

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Antonem a Gottfriedem Ermenovými.

88

Marx Victoru Schilymu

do Paříže

Londýn 30. listopadu 1867

Milý Schily,

hned jak jsem dostal Tvůj dopis, napsal jsem Meissnerovi, aby Ti poslal jeden exemplář knihy* pro Recluse. Zdá se mi, že Reclus by byl na pravém místě jako francouzský překladatel, bude-li s ním spolupracovat nějaký Němec. Při překladu bych udělal v jednotlivých částech některé změny a zároveň bych si vyhradil konečnou revizi.[473]

Co by se muselo udělat především, a to co nejdřív, dostat nějaké ukázky z knihy do „*Courrier français*". Nechápu, proč by Hess k tomu musel přibírat nějakou třetí osobu. Nejlépe to udělá sám. Taky se mi zdá, že téma, které si vyhlédl — o anglickém továrním zákonodárství —, by bylo jako úvod nejvhodnější. Jenže ani to se nedá dělat jen tak, bez několika úvodních slov o *teorii hodnoty*, protože v tom Proudhon nadělal úplný zmatek v hlavách. Oni věří, že zboží se prodává za svou hodnotu, prodá-li se za *prix de revient* = cenu výrobních prostředků, které na ně spotřebovaly + mzda (resp. *cena* práce přidané k výrobním prostředkům). Nevidí, že *nezaplacená práce*, která vězí ve zboží, je právě tak podstatný hodnototvorný prvek jako zaplacená práce a že tento hodnotový prvek nyní nabývá *formy zisku* atd. Oni vůbec nevědí, *co* je mzda. Bez proniknutí do podstaty hodnoty nemají výklady o pracovní době atd., zkrátka tovární zákony, žádný základ. *Několik* slov o tom by se tedy úvodem muselo říci.

* prvního dílu „Kapitálu".

Můj nakladatel* je s odbytem v Německu spokojen. Banda liberálů a vulgárních ekonomů přirozeně dělá co může, aby škodila svým starým vyzkoušeným prostředkem, conspiration de silence. Ale to se jim tentokrát nepovede.

Přikládám Ti 1 výtisk Liebknechta[470]. Ze zadní strany obálky zjistíš, že v těchto týdnech začne vydávat vlastní týdeníček**. Jsem pověřen vyzvat Tě, abys spolupracoval z Paříže. (Jeho adresa: 11, Braunstrasse, *pan Miller****. Umyl jsem mu hlavu za větu o „sociální otázce" (v dodatku)[471] a také jsem ho upozornil, že v polemice proti Bismarckovi se musí vyvarovat jihoněmecké nekritičnosti. Už sama okolnost, že se jeho obdivovatelem stal Jacobus Venedey, by ho bývala měla zarazit.

Při tom všem Liebknecht svým smělým vystoupením v říšském sněmu udělal mnoho dobrého.

Celá rodina Tě srdečně a upřímně zdraví.

Tvůj
A. Williams†

Hnutí tu je na postupu!

Poprvé otištěno rusky v Marx-Engels, Sočinenija, 1. vyd., sv. XXV, 1934

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Otto Meissner.
** „Demokratisches Wochenblatt".
*** Krycí jméno Wilhelma Liebknechta.
† Marxovo krycí jméno.

89

Marx Ludwigu Kugelmannovi

do Hannoveru

Londýn 30. listopadu 1867

Milý Kugelmanne,

má odpověď se opozdila čistě jen tím, že jsem churavěl. Už celé týdny se zase cítím pod psa.

Především vřelý dík za Vaši námahu. Liebknechtovi napsal (nebo napíše) Engels. Liebknecht měl ostatně (spolu s Götzem atd.) v úmyslu požadovat v říšském sněmu *průzkum poměrů, v nichž žijí dělníci*. Napsal mi v tom smyslu a já jsem mu na jeho žádost poslal několik anglických parlamentních aktů, které se k tomu vztahují.* Ten plán se zhatil, poněvadž podle přijatého jednacího řádu na to nezbyl čas. O jedné věci můžete Liebknechtovi napsat spíš než Engels nebo já. A sice, že je opravdu jeho povinností upozorňovat na mou knihu** na *dělnických schůzích*. Jestli to neudělá, chopí se věci lassallovci a půjdou na to z nepravého konce.

Contzen (soukromý docent v Lipsku, žák a přívrženec Roscherův) žádal ode mne Liebknechtovým prostřednictvím jeden exemplář knihy a slíbil za to podrobnou recenzi ze svého stanoviska. Meissner mu knihu poslal. To by byl dobrý začátek. — Ve Vaší noticce*** mi přišla docela vhod tisková chyba „Taucher"† místo „Faucher". Faucher patří v ekonomice k „potulným kazatelům". Mezi „učenými" německými ekonomy, jako Roscher, Rau, Mohl

* Viz tento svazek, str. 426.
** první díl „Kapitálu".
*** Viz tento svazek, str. 451.
† potápěč.

atd., tenhle mládenec nefiguruje. Člověk mu dělá až příliš velkou čest, když ho vůbec jmenuje. Proto ho nikdy nenechávám figurovat jako substantivum, ale jen jako sloveso.[622]

Řekněte laskavě své paní, že nejvhodnější je začít číst oddíly o „pracovním dni", „kooperaci, dělbě práce a strojích" a konečně o „původní akumulaci".[623] Nesrozumitelnou terminologii jí musíte vysvětlit. Vyskytnou-li se nějaké nejasnosti, jsem k dispozici.

Ve Francii (v Paříži) jsou ty nejlepší vyhlídky na podrobnou recenzi knihy (v „*Courrier français*", bohužel proudhonovském!), dokonce i na překlad.[473]

Jakmile mi bude lépe, napíši víc. Přesto doufám, že Vy budete psát často. Vždycky mne to povzbudí.

Váš
K. M.

*[Douška Eleanor Marxové]**

Drahá Fanynko**,
protože tati pospíchá s odesláním svého dopisu, zbyl mi čas jen na to, abych Ti poslala své nejvřelejší pozdravy.

Tvá milující
Eleanor Marxová

Poprvé otištěno
v časopise „Die Neue Zeit",
sv. 2, čís. 4, 1901—1902

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Následující douška je napsána anglicky.
** Franziska Kugelmannová.

90

Marx Ludwigu Kugelmannovi

do Hannoveru[624]

[Londýn] 7. prosince 1867

Milý Kugelmanne,

kdyby bylo v Německu půl tuctu lidí Vašeho kalibru, byl by se už natolik překonal odpor šosácké masy a conspiration de silence odborníků a novinářské čeládky, že by alespoň začala vážná diskuse. Mais il faut attendre! V těchto slovech tkví celé tajemství *ruské politiky*.

Přikládám dopis (prosím o jeho laskavé vrácení) od jednoho německo-ruského dělníka* (koželuha).[463] Engels správně poznamenává, že autodidaktická filosofie — pěstovaná samotnými dělníky — udělala v tomto koželuhovi, srovnáme-li ho s ševcem Jacobem Böhmem, veliký pokrok a že by také kromě „*německého*" dělníka žádný jiný nebyl schopen takové duševní produkce.**

Borkheim se mne včera ptal, kdo psal ten článek do „Zukunft"*** (má ten list předplacený). Je prý zřejmě od nás, protože jste mu poslal jeden výtisk. Řekl jsem mu, *že to nevím*. Notabene! Mějte se na pozoru! Člověk si nesmí nechat příliš koukat do karet!

Vaší milé paní vřelý dík za námahu, kterou si dala s opisováním dopisů. Nesmíte ji tolik vykořisťovat pro „nadpráci".

Bucher, jak jsem Vám, nemýlím-li se, už vyprávěl, mě sám vyzval, abych se stal *ekonomickým korespondentem „Kgl. preussische*

* Josepha Dietzgena.
** Viz tento svazek, str. 453–454.
*** B. Engels, „Recenze o prvním dílu Marxova ‚Kapitálu' pro ‚Zukunft' ".

Staats-Zeitung"*. Vidíte tedy, že kdybych takových pramenů *chtěl* použít, *mohl bych* to udělat bez zprostředkování kohokoli dalšího.[499]

Moje nemoc je pořád stejná. Nic nebezpečného, ale vadí to. S nejvřelejšími pozdravy Vaší milé paní a Fanynce**.

Váš
K. Marx

V plném znění otištěno poprvé rusky v knize „Pisma Marxa k Kugelmanu", 1928

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* „*Königlich Preussischer Staats-Anzeiger*" (viz tent osvazek, str. 569—570).
** Gertrudě a Franzisce Kugelmannovým.

91

Engels Ludwigu Kugelmannovi

do Hannoveru

Manchester 12. prosince 1867

Milý Kugelmanne,

Vaši horlivost sice velice chválím, ale zdá se, že přitom značně přeceňujete můj volný čas. Váš dopis z 30. listopadu jsem dostal 2. prosince, radil jsem se s Marxem, protože různé věci bylo třeba přitom rozvážit, a byl bych Vám už teď poslal různé články, kdyby mě v neděli nepřepadla současně bolest zubů, chřipka a angína s obligátní horečkou, takže jsem musel ulehnout. Naštěstí to u mne všechno probíhá akutně, a tak jsem dnes už zase schopen práce a hned se pustím do díla. Ale nemyslete si, že to jde tak rychle, napsat o jedné a téže knize* tucet kritik a říci v každé z nich nejen něco jiného, ale také to zařídit tak, aby nebylo znát, že jsou všechny od jednoho autora. To člověk často uvázne a musí se rozmýšlet.[625]

Psát přímo Miquelovi bych Vám neradil. *Ústně* může člověk s takovými lidmi ledacos pořídit, ale písemně to není radno riskovat. Vždyť jistě přijede zase příležitostně do Hannoveru.

„Spojené státy evropské“** jsou mrtvě narozené dítě. K tomu ještě je rediguje Vogtův bratr*** a jeho kreatura — z toho bude stará bela!†

Ten Angličan u Brandese byl náš zdejší přítel Moore[478], který se chtěl zdokonalit v němčině, a pobýval proto 7 týdnů v Eisenachu;

* prvním dílu „Kapitálu“.
** „Les États-Unis d'Europe“.
*** Gustav Vogt.
† Viz tento svazek, str. 460.

neměl jsem ponětí, že pojede tamtudy, jinak bych mu byl dal s sebou pár řádek pro Vás. Byl by k Vám patrně zašel i tak, kupodivu si však vzal do hlavy, že bydlíte v Hamburku. Bude asi překládat Marxovu knihu do angličtiny.

Liebknechtovi jsem o jeho jihoněmeckém křiklounství napsal, že tím ničeho nedosáhne. Byl by udělal lépe, kdyby své řeči[470] neotiskoval — in extenso ztrácejí efekt, příliš v nich řinčí *plech*. Napsal jsem mu i kvůli té jeho podivné odročovací teorii sociální otázky.[471] Ostatně jak si vzpomenete, říkal jsem Vám už loni na podzim, že se z nenávisti vůči Prusům stal až příliš *Rakušákem*.

Tuto krátkou poznámku posílám, jen abyste věděl, co a jak. Články budou během několika dní, v každém případě můžete pak podplukovníkovi* přislíbit nějaké další, a potom bude mít plné ruce práce.[626]

S přátelským pozdravem

Váš

B. E.

Právě mě totiž vyhodili z kanceláře, protože je zavírací hodina.

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočinenija,
1. vyd., sv. XXV, 1934

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Adolfu Friedrichu Seubertovi.

92

Engels Ludwigu Kugelmannovi

do Hannoveru

Manchester 13. prosince 1867

Milý Kugelmanne,

„s odvoláním na svůj uctivý včerejší dopis" — aby Vám tak docela nevypadl z hlavy komerční styl — přikládám 2 články: jeden, který se zabývá *obsahem* knihy, pro „*Beobachter*"*, druhý, který hovoří pouze o faktech, pro „*Gewerbeblatt*" nebo „*Staatsanzeiger*"**.

Snadno pochopíte, jaké obtíže bylo třeba překonat u prvního článku, uvážíte-li, že redaktorem „Beobachteru" je užvaněný Šváb *Karl Mayer* z „Pana Vogta"***, který nám určitě dobrovolně nic k vůli neudělá. Že tyto články smějí jít jen v opisech, to víte sám, ale prosil bych Vás, abyste všechny originály uschoval, protože člověk nikdy neví, k čemu to může být dobré.

Pro „Merkur"† také ještě něco pošlu, nemohu však teď ještě tolik pracovat po večerech, protože mě to příliš rozrušuje a např. minulou noc jsem po těch článcích zase skoro vůbec nemohl spát. Počasí, obchody a doznívání neuralgických křečí z minulé neděle mi znemožňují jezdit na koni, a to se pak nijak nemohu dostat zase do své normální formy.

Siebenmarkovu aféru[627] v „Zukunft" jsem nečetl, ty noviny se mi dostanou jen málokdy do rukou.

* „Recenze o prvním dílu Marxova ‚Kapitálu' pro ‚Beobachter' ".
** „Recenze o prvním dílu Marxova ‚Kapitálu' pro ‚Gewerbeblatt aus Württemberg' ".
*** Viz tento svazek, str. 55.
† „Schwäbischer Merkur".

Pro dnešek se mějte hezky. Je 6 hodin večer, zavírá se, a já jsem unavený a hladový.

Váš

B. E.

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočiněnija,
1. vyd., sv. XXV, 1934

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

PŘÍLOHY

1

Jenny Marxová Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn, kolem 29. listopadu 1864]

Milý pane Engelsi,

chudák Mouřenín má zas už velký, velmi bolestivý karbunkl. Musí ležet, a tak se mu velmi těžko píše. Doufám, že tenhle první nápor během několika dní zdoláme. Je to hrozné, že se to teď znovu objevilo. Nedovedete si představit, jak báječně mu šlo přepisování knihy* už načisto. Je toho už připravena k tisku docela pěkná hromádka. Příliš dlouhé vysedávání a psaní dlouho do noci a s tím spojené rozrušení jistě zavinily, že nemoc znovu propukla. Karel doufá, že přerušení práce nepotrvá dlouho. Chce se dokonce pokusit dnes trochu psát. V příloze Vám posílá dopis od Vilémka[628] a také dopis pro Weydemeyera, neboť neznáme jeho adresu; prosím Vás, abyste ho laskavě odeslal.** Legitimace pro „International Society"*** stojí 1 šil. 1 penny. Ale Mouřenín se domnívá, že džentlmenům nemůže nikdo bránit, aby dali 5—10 šilinků.

Pozdravujeme Vás, milý pane Engelsi, všichni tisíckrát.

Vaše

Jenny Marxová

* prvního dílu „Kapitálu".
** Viz tento svazek, str. 501—502.
*** Mezinárodní dělnické sdružení.

Apropos. Konečně přišlo pár řádek od našeho starého „strýčinka" Edgara*. Zdá se, že se Berlíňané k němu zachovali slušně. Baby píše, že mu k vánocům „nadělili" kabáty, kalhoty, vesty, rukavice, doutníky a „zpěvník". Doktor, s nímž se radili, označil jeho nemoc za srdeční chorobu. Když doktoři nevědí, co říci, svede se to vždycky na „všeobecnou" srdeční chorobu. Já si myslím, že má spíš nemocné plíce a mozek.

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočiněnija,
2. vyd., sv. 31, Moskva 1963

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Edgara von Westphalen.

2

Jenny Marxová Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn 30. března 1865]

Milý pane Engelsi,

srdečný dík za Váš dopis a za novinový výstřižek, který tímto zase vracím. Nejhorší při té špinavé záležitosti, do které Vás a Mouřenína Vilémek* zas už zatáhl,[629] je to, že vůbec nevím, kde teď Mouřenín právě je. Nemám od něho zprávy, nevím, zda je v Německu nebo v Holandsku.[139] Poslala jsem celou tu novinovou špínu nazdařbůh za ním. Je skoro nemožné pouštět se do boje v novinách s takovou kreaturou, jako je Becker**, a přece je kvůli důvěřivým straubingerům[630] nutné uvést na pravou míru fakta. Nejsměšnější a nejtrapnější na tom všem je, když lidé jako pan Reusche dosvědčují, že „Lassalle mluvil o Marxovi také s úctou". Lassalle, který od mého muže opsal všecko, dokonce i chyby, a který byl 15 let jeho přítelem a žákem, — prý o něm mluvil také s úctou. A tohle milostivé svědectví vydávají lidé, kteří se s Lassallem spřátelili teprve poslední 2 roky, v době, kdy už byl plně na šikmé ploše, která ho přivedla do Bismarckova tábora, do vlády jako přítele Buchera nebo do posledního útočiště, do Itálie. Těmhle „bojovníkům za svobodu", o nichž se mluví v závěti, jde ovšem o to, aby zachránili svého Lassalla! Vždyť tihle sociállumpové jdou jen ve stopách svého velkého agitátora. Pan Reusche ostatně, stejně jako jeho pán a mistr, mého muže ustavičně vykrádá a neustále reprodukuje všechny vtipy z „Pana Vogta", a dokonce i v tomto

* Wilhelm Liebknecht.
** Bernhard Becker.

posledním opusu si od Karla vypůjčuje „groteskního klauna, za nímž nestojí nic než jeho vlastní stín“[631] (obrat proti Karlu Blindovi). A ze všeho nejtrapnější je milostivá ochrana, kterou tento triumvirát Mouřenínovi *poskytuje*. Ostatně i Lassallova úcta k stařičkému Ph. Beckerovi nebyla starého data. Ještě v srpnu 1862 ho považoval za placeného agenta nevím už koho a nechtěl s ním mít nic společného. Stejně mi prohlásil v jednom ze svých záchvatů křiku, při nichž mu vždycky přeskakoval hlas, že Moses* v Paříži je k ničemu, popleta, s nímž si nechce už nic začínat. Hájila jsem toho plonplonistu[60] jako *poctivého* popletu. Každým dnem očekávám zprávu od Karla; tahle nejistota mi dělá víc starostí než všechny ostatní nesnáze.

Tady je všecko v pořádku a všichni srdečně pozdravují.

Vaše
Jenny Marxová

Poprvé otištěno
v Marx-Engels, Gesamtausgabe,
třetí oddíl, sv. 3, Berlín 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Moses Hess.

3

Jenny Marxová Johannu Philippu Beckerovi

do Ženevy[632]

[Londýn asi 29. ledna 1866]

Milý pane Beckere,

můj muž už zase týden leží, vrátila se znovu dřívější nebezpečná a velmi bolestivá nemoc. Tentokrát ho to trápí tím víc, že ho nemoc znovu vytrhla z přepisování knihy*, do něhož se právě pustil. Domnívám se, že to, že nemoc znovu propukla, způsobilo jen a jen přepracování, neustálé ponocování. Je mu velmi líto, že se nemůže účastnit schůzí Internacionály, protože se právě jedná o existenci „Workman's Advocate", který dosud musel zápasit s obrovskými těžkostmi a kterému se teď nabízejí fondy šosáků a páterů. Teď jde o to dostat do rukou ty peníze, a přitom těm „lichvářům" neudělat ústupky zásadního rázu.** Otázka reformy, pro Angličany prakticky tak naléhavá, také vyžaduje mnoho prostředků, čas i zájem dělníků a odvádí jejich pozornost od jiných věcí.*** Váš „Vorbote" se Karlovi i mně nesmírně líbil. To je mužná řeč a mužná vážnost! Lessnerův dopis[633] o tom přikládám k těmto řádkům. Agent, jemuž jsem doručila „Manifesty"†, aby to zařídil, mi píše, že se mu podařilo uniknout s nimi francouzské policii a že je teď může odeslat do Ženevy. Nemůže je ale frankovat, a proto Vás žádám, abyste nám napsal, kolik jste za to vydal. Peníze Vám pak můžeme poslat spolu s předplatným za „Vorbote".

* prvního dílu „Kapitálu".
** Viz tento svazek, str. 212.
*** Viz tento svazek, str. 140–141.
† „Manifest Komunistické strany".

Pokud jde o náboženství, probíhá teď v zatuchlé Anglii rovněž velké hnutí. Přední vědci, s Huxleyem (Darwinův žák) v čele, dále Tyndall, sir Charles Lyell, Bowring, Carpenter atd. atd. pořádají v St. Martin's Hall (místo proslulé skvělými valčíky[634]) pro lid neobyčejně osvícené, vskutku svobodomyslné a smělé přednášky, a to v neděli večer, právě v době, kdy se jindy ovečky ubírají na pastviny páně; sál byl tak přeplněn a lid byl tak nadšen, že první nedělní večer, byla jsem tam s děvčaty, se 2000 lidí už nemohlo dostat do místnosti, plné až k zalknutí. Třikrát páteři připustili, aby se tato hrozná věc konala. — Včera večer bylo na shromáždění oznámeno, že se přednášky nesmějí konat, dokud nebude rozhodnut proces páterů proti „Nedělním večerním přednáškám pro lid". Shromáždění dalo najevo své rozhořčení a ihned bylo vybráno přes 100 liber št. na vedení procesu. Od těch páteříčků je to moc hloupé, že se do toho pletou. Na zlost té bandě končívaly ty večery ještě i hudbou, zpívaly se Händlovy sbory, Mozart, Beethoven, Mendelssohn a Gounod, a Angličané to přijímali s nadšením, protože v neděli dosud směli jen hulákat nábožnou píseň „Ježíši, Ježíši, pokorný a vlídný" nebo jít do hospody na džin.

Karel, který má dnes velké bolesti, a děvčata Vás srdečně zdraví, hlavně naše malá* mi ukládá, abych vyřídila „hodnému Beckerovi" mnoho přátelských pozdravů. A já Vám na dálku tisknu ruku.

Vaše

Jenny Marxová[635]

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočinenija,
2. vyd., sv. 31, Moskva 1963

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Eleanor.

4

Jenny Marxová Sigfridu Meyerovi

do Berlína

[Londýn počátkem února 1866]
1, Modena Villas, Maitland Park

Vážený pane,

můj muž už zase týden leží, vrátila se dřívější nebezpečná a bolestivá nemoc; toto nové onemocnění ho trápí tím víc, že ho znovu vytrhlo z přepisování knihy*, do kterého se právě pustil. Velmi ho mrzí, že jste nedostal jeho delší dopis**, neboť teď právě nemůže psát. Obává se také, že dopis byl zachycen, neboť jinak by musel už dávno být zase tady. Mimoto byla adresa naprosto správná, a sama jsem ho dávala na poštu s mnoha jinými dopisy a novinami, které všechny došly. Pokud jde o „Manifest"***, přeje si, aby byl otištěn jako historický dokument, úplně stejně, jak vyšel poprvé; tiskové chyby jsou tak očividné, že si je může každý opravit. „Mezinárodní adresu"† Vám pošle, jakmile to bude možné.

Zároveň Vás prosí, abyste mu — v případě, že jste se odstěhoval z Berlína — sdělil svou novou adresu, abyste si mohli dál dopisovat. Nemohl by nám pan Vogt†† udat jinou adresu, jeho nynější se nám

* prvního dílu „Kapitálu".
** Viz tento svazek, str. 207.
*** „Manifest Komunistické strany".
† „Inaugurální adresa Mezinárodního dělnického sdružení".
†† August Vogt.

nezdá docela bezpečná. Až budete zase psát, adresujte laskavě dopis na A. Williamse*, Esq. atd.

Můj muž Vás srdečně pozdravuje.

Vaše

Jenny Marxová

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočinĕnija,
1. vyd., sv. XXV, 1934

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Marxovo krycí jméno.

5

Jenny Marxová Ludwigu Kugelmannovi

do Hannoveru

[Londýn 26. února 1866]
1, Modena Villas, Maitland Park[636]

Velevážený pane,

chudák můj muž zas už 4 týdny leží, vrátila se jeho stará, velmi bolestivá a nebezpečná nemoc, a nemusím Vám snad ani říkat, jaké těžké obavy a starosti nám to všem po celou dobu působilo. Právě začátkem ledna začal připravovat svou knihu* definitivně pro tisk, přepisování šlo báječně rychle, takže rukopis pěkně narůstal, Karel měl výbornou „náladu" a byl šťasten, že je konečně už tak daleko, tu se najednou objevil karbunkl a za ním pak rychle 2 další. Poslední byl velmi ošklivý a tvrdošíjný a navíc, protože byl na zvlášť nevhodném místě, mu vadil při chůzi a jakémkoli pohybu. Dnes ráno začíná už víc krvácet, a tak nastala i trochu úleva. Před 2 dny jsme zahájili léčbu arsenikem, od níž si Karel hodně slibuje. To, že musel znovu přerušit práci na dokončení knihy, je pro něj opravdu hrozné. V noci ustavičně blouzní o jednotlivých kapitolách, které se mu stále honí hlavou. Dnes ráno jsem mu přinesla k lůžku Váš dopis**. Měl velkou radost z toho, jak přátelsky mu píšete, a uložil mi, abych Vám za to ihned místo něho srdečně poděkovala. Navíc by bylo právě teď velmi třeba, aby se mohl účastnit jak diskusí o chystaném kongresu Mezinárodní společnosti[265], tak i porad o postoji a redakci nového dělnického časopisu, který tu teď vychází týdně pod názvem „*Commonwealth*[238]" a zastu-

* první díl „Kapitálu".
** z 23. února 1866.

puje jednak nově vytvořenou dělnickou stranu* včetně všech družstevních spolků, jednak také Mezinárodní sdružení. Neklid kvůli tomu všemu zhoršuje samozřejmě jeho celkový zdravotní stav. Doufejme, že se na jaře natolik zotaví, že bude s to navštívit své přátele v Německu. Tolik se na to těšil.

Karel Vás srdečně zdraví a já, ačkoli se osobně neznáme, se Vám poroučím.

S úctou Vaše

Jenny Marxová

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočinenija,
2. vyd., sv. 31, Moskva 1963

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Reformní ligu.

6

Jenny Marxová Ludwigu Kugelmannovi

do Hannoveru

[Londýn] 1. dubna 1866
1, Modena Villas, Maitland Park

Velevážený pane,

předpokládám, že doporučený dopis, který jsem obdržela včera pozdě večer z Hannoveru, je od Vás.[637] Mohu ho bohužel poslat za svým mužem do Margate teprve zítra, protože v pobožné Anglii v neděli vázne veškerý provoz.[259] Protože by však tímto zdržením mohly vzniknout nějaké průtahy s odpovědí, spěchám, abych Vám hned dnes oznámila, že dopis správně došel; zároveň používám této příležitosti a omlouvám se Vám za své naprosté mlčení. Uvědomila jsem si plně, jak jsem Vám zavázána za velkou účast a dojemné přátelství, které projevujete mému muži, když přišel ten mladý muž ze City, kterému jste uložil, aby zjistil, jak se daří mému muži. Hned poté, co jsem Vám naposledy psala, se Karel teprve velmi vážně rozstonal; ukázal se nový karbunkl (nikoli furunkl), a to tak tvrdošíjný a zánětlivý, že chudák můj muž se téměř tři týdny nemohl skoro ani hýbat a byl trvale upoután na pohovku. Protože teď všichni víme, jak nebezpečná je to nemoc, když se ustavičně opakuje a trvá už několik let, dovedete si jistě představit, jak smutné dny a noci jsme prožívali.

Na radu doktora Gumperta z Manchesteru se muž rozhodl začít s léčbou arzenikem a také ihned po vyléčení abscesu odjel na několik týdnů k moři. Teď už je skoro 2 týdny v Margate, v přímořských lázních ležících celkem nedaleko odsud, a jak se nám zdá, už se tam značně zotavil. Příští týden se vrátí a pustí se s nově

načerpanými silami do ukončení svého tak často přerušovaného díla*.

Včera mi poslal svou fotografii, a protože Vám to možná udělá radost, budete-li mít obrázek člověka, jemuž prokazujete takové přátelství, aniž ho osobně znáte, přikládám jeden exemplář k tomuto lístku.

Poroučím se Vám — ačkoli se neznáme —

s úctou Vaše

Jenny Marxová

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočinenija,
2. vyd., sv. 31, Moskva 1963

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* „Kapitálu".

7

Jenny Marxová Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] pondělí v 1 hodinu [24. prosince 1866]

Milý pane Engelsi,

právě došel koš s lahvemi, láhve jsou sešikovány, rýnské v čele! Jak Vám poděkovat za všechno Vaše přátelství! Těch 10 liber št., které došly v sobotu, odolávají nejkrutějším bouřím vánoční doby a umožňují nám oslavit veselé vánoční svátky. Víno přišlo letos zvlášť vhod, neboť jsme rádi, když je všecko, jak to má být, když u nás máme toho mladého Francouze*.

Jestliže je nakladatel v Hamburku** opravdu s to tisknout tak rychle, jak říká, musí kniha*** rozhodně vyjít o velikonocích. Člověk má radost, když vidí vysokou kupu rukopisu už načisto opsaného. Mně tím spadl obrovský kámen ze srdce; i když stále ještě zůstává dost těžkostí a starostí, zvlášť když se děvčata zamilovávají a zasnubují, a navíc ještě s Francouzi a mediky!

Přála bych si, abych dovedla všecko vidět tak růžově jako ti ostatní, ale všecky ty dlouhotrvající starosti způsobily, že se bojím a často vidím budoucnost černě tam, kde veselá mysl vidí všechno růžově. Ale to jen mezi námi.

Ještě jednou tisíceré díky za hochheimské a spol.!

Vaše

Jenny Marxová

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočiněnija,
2. vyd., sv. 31, Moskva 1963

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Paula Lafargua.
** Otto Meissner.
*** první díl „Kapitálu".

8

Jenny Marxová Johannu Philippu Beckerovi

do Ženevy

Londýn [5. října 1867]
1, Modena Villas, Maitland Park

Milý pane Beckere,

doufám, že jste dostal můj dopis. Jistě se divíte, že vzápětí po něm následuje druhý. Můj muž by rád znal Bakuninovu adresu, a jsem přesvědčena, že ji Vy v Ženevě můžete snadno sehnat, možná přes Gercena. Můj muž by mu rád poslal svou knihu* a napsal mu o jiných věcech. Přijměte srdečný pozdrav od nás všech a zejména od

Vaší
Jenny Marxové

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočiněnija,
1. vyd., sv. XXV, 1934

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* první díl „Kapitálu".

9

Jenny Marxová Ludwigu Kugelmannovi

do Hannoveru[638]

[Londýn 24. prosince 1867]
1, Modena Villas, Maitland Park

Milý pane Kugelmanne,

nedovedete si ani představit, jak velkou radost a jaké překvapení jste nám včera způsobil, a opravdu nevím, jak Vám mám poděkovat za všechno Vaše přátelství a Vaši účast a teď ještě za ten poslední viditelný doklad toho, že na nás myslíte, za otce bohů Dia, který teď u nás zaujímá místo „Ježíška".[639] Naše letošní vánoční svátky jsou opět velmi neradostné, neboť chudák můj muž zas už leží s tou starou nemocí. Zas už se objevily dva vředy, z nichž jeden je dost velký a na nepříjemném místě, takže Karel je nucen ležet jen na boku. Doufejme, že nemoc brzy zdoláme a že v příštím dopise se už nesetkáte s dočasným soukromým tajemníkem.

Včera večer jsme seděli všichni společně v přízemních místnostech domu, což je podle anglického obyčeje kuchyňský revír, odkud vycházejí všechny „tělesné požitky" pro horní oblasti, a zabývali jsme se svědomitou a pečlivou přípravou vánočního pudinku. To se vyndavají jadérka z rozinek (velmi nepříjemná, lepkavá práce), krájejí se jemně mandle, pomerančová a citronová kůra, rozsekává se nadrobno plsní sádlo, do celé té míchanice se pak přidávají vejce a mouka a hněte se z toho zvláštní potpourri; najednou někdo zvoní, přede dveřmi stojí nějaký vůz, tajuplné kroky nahoru a dolů, je slyšet šeptání, šustění; najednou nahoře někdo volá: „Přišla velká socha". Kdyby někdo zvolal: „Hoří, hoří," jsou tu „feniané", nebyli bychom se snad hrnuli nahoru překotněji a ve větším

skok", a tak teď tedy mám tu krásnou naději pro příští rok před sebou.

Karel posílá Vaší paní i Vám nejsrdečnější pozdravy, děvčata se k tomu upřímně připojují a já Vám a Vaší paní tisknu na dálku ruku.

Vaše
Jenny Marxová.
nikoli milostivá a nikoli
z boží milosti

Poprvé otištěno italsky v časopise „Movimento Operaio", čís. 2, 1955

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

10

Karel Marx
Vyznání[642]

Ctnost, které si nejvíc ceníte	prostota
. . . . . u muže	síla
. . . . . u ženy	slabost
Hlavní povahový rys	vytrvalost v předsevzetí
Představa o štěstí*	
. . . . . o neštěstí*	
Nectnost, kterou dovedete omluvit	lehkověrnost
. . . . která je vám odporná	servilnost
Co je vám protivné	Martin Tupper, fialkový pudr**
Oblíbené zaměstnání	hrabat se v knihách***
Oblíbený básník	Dante, Aischylos, Shakespeare, Goethe†
. . . . prozaik	Diderot††, Lessing, Hegel, Balzac
. . . . hrdina	Spartakus, Keppler
Vaše oblíbená hrdinka	Markétka
. . . . . květina	vavřín
. . . . . barva†††	rudá

* Ve „Vyznání" pro Jenny zůstaly tyto dvě otázky nezodpovězeny. Ve „Vyznání" pro Lauru Marxovou a pro Antoinettu Philipsovou zní odpověď na první otázku: „Bojovat", na druhou „poroba".

** Ve „Vyznání" pro Lauru a A. Philipsovou se uvádí jen Tupper.

*** Ve „Vyznání" pro Antoinettu Philipsovou odpovídá Marx na tuto otázku žertovně: Glancing of Netjen (dívat se na Nanetku).

† Ve „Vyznání" pro Lauru a A. Philipsovou není uveden Dante. Ve „Vyznání" pro Lauru toto pořadí: Shakespeare, Aischylos, Goethe.

†† Ve „Vyznání" pro Lauru a A. Philipsovou se další autoři neuvádějí.

††† Ve „Vyznání" pro Antoinettu Philipsovou tato otázka chybí.

Barva obočí a vlasů	černé
jména*	Jenny, Laura
jídlo	ryby
Historické postavy, které jsou vám nejnesympatičtější**	
— maxima	Nihil humanum a me alienum puto
— motto	De omnibus dubitandum

Karel Marx

Podle rukopisu
Přeloženo z angličtiny

* Ve „Vyznání" pro A. Philipsovou tato otázka chybí.
** Tato otázka je pouze ve „Vyznání" pro Jenny a zůstala bez odpovědi.

11

Oběžník Schillerova ústavu v Manchesteru[26]

Carlton Buildings, Cooper Street, 19. března 1866

„Schillerův ústav", jehož nyní už šestiletá existence plně dokazuje, že je institutem, který odpovídá skutečným požadavkům, musí do června příštího roku opustit své nynější místnosti, protože v té době vyprší nájemní smlouva, uzavřená s majitelem domu, a její prodloužení bylo rozhodně zamítnuto.

Vedení musí tedy řešit úkol, jak opatřit ústavu nové prostory, které by odpovídaly jeho úkolům.

Když ztroskotaly všechny pokusy vyhledat vhodnou budovu a nenašel se ani žádný podnikatel, který by byl ochoten takovou budovu vystavět a ústavu ji pronajmout, nezbývá nám žádná jiná cesta než — zkusit sehnat nutné prostředky, abychom mohli podniknout stavbu na vlastní účet.

Podstatné body, které přitom musíme mít na zřeteli, jsou tyto:

Ústav musí být v centru města.

Musí být návštěvníkům přístupný už v přízemí.

Jednotlivé prostory se musí co do velikosti přinejmenším vyrovnat nynějším.

Splnění těchto podmínek se nám zdálo nevyhnutelné, má-li ústav dál úspěšně existovat. Kromě toho by ale bylo žádoucí poskytnout různým spolkům v Manchesteru příležitost najít v zamýšlené novostavbě společné útočiště. Tohoto účelu by bylo dosaženo, kdyby byl v horním poschodí zřízen sál pro 250—300 osob. Takový sál by náklady stavby zvýšil jen nepatrně, zatímco by se jeho pronajímáním mohly zvýšit příjmy ústavu.

Snažili jsme se proto zaměřit své úsilí na to, abychom našli vhodný pozemek a zjistili náklady celého podniku.

Toto je výsledek, k němuž jsme dospěli:

Náklady na pozemek asi o 350—400 čtverečných yardů stavební plochy	6 000 až	7 000	liber št.
Náklady na stavbu.	3 500 až	4 000	”
Doplnění zařízení	500 až	500	”
Celkem	10 000 až	11 500	liber št.

Domníváme se, že můžeme s důvěrou předpokládat, že na takový pozemkový a domovní majetek získáme hypoteční půjčku 5000 až 6000 liber št., a vzhledem k minulému finančnímu hospodaření ústavu, s ohledem na předpokládané zvýšení příjmů i vydání, jsme pevně přesvědčeni, že úroky na takovou půjčku by se určitě sehnaly.

Z toho tedy vyplývá, že bychom k uskutečnění našeho plánu potřebovali 5000 až 6000 liber št. vlastního kapitálu.

Ačkoli je Schillerův ústav otevřen příslušníkům všech národů a mezi jeho členy je řada Neněmců, je to přece jen v podstatě německý institut. Podle nynějšího stavu má víc než 300 členů a poskytuje jim

knihovnu, která má teď víc než 4000 svazků,

čítárnu, v níž je vyloženo 55 časopisů, většinou německých,

vědecké a literární přednášky, zejména ve speciálních spolcích, které se za tím účelem utvořily uvnitř ústavu.

Ústav tedy napomáhá podle možnosti rozvoji německé vzdělanosti a poskytuje dále ve svých prostorách příležitost ke společenskému styku, který je na prospěch zejména těm mladším příchozím z vlasti, kteří zde nemají jiné opěrné body.

Jsme pevně přesvědčeni, že ústav bude moci těmto svým účelům v budoucnu vyhovět ještě zvýšenou měrou, jestliže provedeme svůj plán a postaráme se o lepší prostory, neboť to samozřejmě přinese i finanční výhody.

Z toho, co bylo řečeno, vyplývá, že musíme hlavně apelovat na Němce žijící v Manchesteru; ptáme se jich, chtějí-li opatřit k dosažení uvedených cílů nutné prostředky.

Aby ústav nebyl hned od počátku zatížen neúnosnými úroky, usneslo se vedení, že se pokusí získat uvedenou částku prostřednictvím darů; chceme se však postarat o to, aby se budovy, kterou postavíme, užívalo jen pro účely ústavu, a proto jsme stanovili, aby v případě, že Schillerův ústav zanikne, stali se dárci věřiteli ústavu, a to každý na obnos, který věnoval, což jim bude výslovně potvrzeno na stvrzence o přijetí daru.

Jakmile úmysl vybudovat pro ústav vlastní budovu a zajistit tak jeho existenci vešel ve známost, vzbudilo to mezi členy tak živou účast, že mělo vedení v několika dnech k dispozici částku téměř 1200 liber št., a to v příspěvcích po 25 librách št. a menších.

Tato jistě značná částka je v podstatě výsledkem obětavého úsilí mladších německých usedlíků, kterým také přináší ústav přímý užitek.

Vycházíme z tohoto výsledku, který dokazuje, že ústav se už stal pro značný počet zdejších Němců potřebou, a obracíme se teď na ty, kteří mají třebas jen vzdálený zájem o náš institut, vždyť institut, který sleduje takové cíle, se zdá být určen k tomu, aby se stal střediskem všech německých snah v Manchesteru, jen bude-li konečně stát na pevném základě.

Obracíme se na Vás s prosbou, abyste svými finančními příspěvky umožnil provést naše záměry.

Vedení věří, že k uskutečnění tohoto všeobecně prospěšného cíle budou napomáhat všechny německé síly v Manchesteru. Jen tak můžeme doufat, že se toto dílo podaří, a domníváme se, že máme právo je co nejvřeleji doporučit.

Z pověření vedení:

B. Engels, předseda
J. G. Wehner, pokladník
A. Burkhard, jednatel

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočiněnija,
2. vyd., sv. 31, Moskva 1963

Podle textu oběžníku
Přeloženo z němčiny

12

Oběžník Schillerova ústavu v Manchesteru[26]

Pánům subskribentům na fond stavby nového Schillerova ústavu

V minulém roce, když vedení žádalo o subskripce na výše uvedený účel, sešlo se 2875 liber št. — za války a obchodní krize však výše příspěvků poklesla, čímž se podstatně změnily finanční možnosti ústavu, pokud jde o zamýšlenou novostavbu. Vedení považuje tedy za svou povinnost podat o tom pánům subskribentům potřebná objasnění.

Protože částka upsaná na stavbu plánovanou tak, jak jsme to vyložili v oběžníku z 19. března 1866, nestačila (bylo zapotřebí celkem 5000 až 5500 liber št.), rovněž nebyla za tehdejších okolností vyhlídka na to, že by se chybějící částka sehnala včas, nezbylo vedení nic jiného, než se prozatím poohlédnout po nějakých provizorních místnostech.

Ukázalo se, že v centru města — kde měl podle základních ustanovení ústav, být — se takové místnosti neseženou. Vedení bylo tedy nuceno ponechat si dosavadní místnosti ještě do června 1868, ale to bylo možné jen při zvýšení nájemného na dvojnásobek — z 225 liber št. na 450 liber št.

Za těchto okolností se už nedala dále pomíjet otázka, zda je vskutku nezbytné, aby ústav ležel v centru, tj. ve vlastním obchodním obvodu města; zda se při enormě zvýšených cenách půdy a vysokém nájemném nebude tato výhoda muset příliš draze platit; a zda by se nedalo najít nějaké místo, např. v blízkosti kostela Všech svatých, které by sice neleželo doslova v centru, bylo by však daleko méně nákladné a ve skutečnosti by posloužilo naprosté

většině členů, kteří ústavu užívají, jako mnohem pohodlnější středisko.

Podle plánu navrženého loni by byl ústav, i kdyby se formou darů sešlo 5000 liber št., zatížen ještě hypotékou 5000—6000 liber št., tedy ročním břemenem úroků ve výši 250—300 liber št. Protože však pozemky v centru města ještě od loňského března značně stouply v ceně, lze teď rovněž předpokládat, že se tehdy navržená kupní cena, hypoteční zápůjčka nutná na její úhradu a tím i roční zatížení ústavu zvýší. V bilancích ústavu za oba poslední roky zbývá na nájemné jen 200 liber št. Ačkoli v lepších místnostech by se dalo počítat s více členy, takže by se mohly brát v úvahu určité vedlejší příjmy, přece jen se ukazuje, že výše uvedené úroky bychom těžko hradili. Přitom každá libra, která se zaplatí za nájemné, snižuje prostředky ústavu na osvětovou činnost. Loňského roku jsme mohli věnovat na časopisy jen 80 liber št. a 20 liber št. na knihovnu, ačkoli celkový příjem ústavu činil 500 liber št.

Úplně jiná situace nastane, přeložíme-li ústav do okolí Všech svatých. Zde se dá získat docela vhodný pozemek na velmi výhodném místě za 1700 liber št., který je ovšem zatížen dědičnou rentou 26 liber št. Vezměme toto stavební místo, jen jako příklad, za základ našeho výpočtu.

Kupní cena pozemku	1700 liber št.
Stavební náklady	3500 ”
Obnovení inventáře	500 ”
Celkem	5700 liber št.

na což by se dala určitě získat hypoteční zápůjčka 2000 liber št. V tomto případě by tedy i částky upsané na stavební fond měly činit jen cca 3500 až 4000 liber št., tedy o 1000 až 1500 liber št. méně než při novostavbě v centru města. Po úspěchu loňských úpisů a za změněných okolností snad můžeme doufat, že chybějící částku v krátké době seženeme.

Finanční situace ústavu by se — přes nižší sumu potřebných darů — podstaně zlepšila. Kromě renty 26 liber št. by se půjčka umořovala 100 librami št., tedy částka, která by přicházela

v úvahu místo nájemného, by činila jen 126 liber št. místo 225 liber št., které jsme platili loňského roku, 450 liber št., které platíme nyní, nebo 250 až 300 liber št., které předpokládal loňský stavební plán. Na knihovnu a čítárnu ústavu by tedy bylo možno věnovat, dokonce i při stejných příjmech jako v loňském správním roce, ročně 174 liber št. místo 100 liber št., čili finanční prostředky, které by byly pro tento účel k dispozici, by se téměř zdvojnásobily. Je však jisté, že díky této novostavbě by se ústavu rozšířením pronájmu a přírůstkem členů otevřely nové zdroje financí, jejichž výtěžek by byl také téměř výlučně určen na duchovní pomůcky.

Zůstane-li ústav v centru města jako dosud, dostane se dokonce i při darech ve výši 5000 až 5500 liber št. v nejlepším případě do situace, kdy se bude stěží udržovat při životě a při každém nepříznivém zvratu bude znovu nucen apelovat na německou veřejnost v Manchesteru.

Bude-li ale přeložen do míst, kde jsou stavební pozemky levnější, postačí dary v částce 3500 až 4000 liber št. k tomu, aby založily nejen provždy pevnou existenci ústavu, ale také aby mu zajistily roční přebytek v příjmech, který by ústavu konečně umožnil, aby všestranně uskutečňoval své nejlepší cíle.

Vedení nemohlo za těchto okolností pochybovat o tom, co má dělat. Rozhodlo se pro přeložení do okolí „Všech svatých" a pro změnu v základních ustanoveních, která je s tím spojena. 6. června svolalo valnou hromadu, která byla početně navštívena a která se všemi hlasy proti jednomu usnesla:

„Valná hromada prohlašuje za žádoucí, aby čl. I. základních ustanovení zněl nadále takto:

‚Prohlašujeme za účelné založit zde ve městě, co nejblíže centra, literárněumělecký institut nazvaný Schillerův ústav'

a pověřuje vedení, aby o tom dalo hlasovat ve smyslu čl. 7 základních ustanovení a § 20 stanov."

Vedení proto podniklo kroky nutné k tomu, aby zorganizovalo konečné hlasování, které proběhne koncem srpna.

Byla vznesena otázka, proč jsme se, když už bylo jednou usneseno ústav přeložit, nepoohlédli po domě, který bychom mohli najmout na řadu let a za poměrně levné nájemné zajistit. Na to ve-

dení odpovídá, že takový dům hledalo, ale že žádný nenašlo; že by se snad našel jen někde mnohem dál od centra města, než je okolí „Všech svatých"; že by se takové místo mělo volit jen v případě krajního nezbytí, a konečně, že dokonce i v takovém případě by bylo zapotřebí darů v částce 1500—2000 liber št., abychom mohli provést bezpodmínečně nutnou přestavbu a obnovu zařízení budovy, kterou bychom však měli zajištěnou jen dočasně. Z těchto důvodů jsme možnosti získat takovou budovu nebrali předem v úvahu.

V případě, že se pro změnu základních ustanovení vysloví potřebná většina — o čemž není důvod pochybovat —, hodlá vedení:

zakoupit vhodný pozemek v blízkosti Všech svatých, získá-li ovšem subskribcí dostatečnou částku, a stavět na něm v rozsahu plánovaném loňského roku, totiž že by se v suterénu umístilo zařízení pro tělovýchovný spolek a v druhém poschodí velký sál, kde by mohl nalézt mj. útočiště i pěvecký spolek, takže by bylo dosaženo původního záměru soustředit pod jednou střechou všechny německé spolky v Manchesteru.

Nezíská-li naproti tomu potřebnou částku, omezit odpovídajícím způsobem novostavbu, rozhodně ale vystavět jen takovou budovu, která by lépe odpovídala potřebám ústavu než nynější místnosti.

Vedení Vás žádá, abyste laskavě vzali na vědomí nastávající změny ve stavebním plánu, a současně Vám oznamujeme, že delegace vybraná z řad vedení bude mít tu čest vyžádat si Váš souhlas.

Z pověření vedení:

B. Engels, jednatel
J. G. Wehner, pokladník
A. Davisson, jednatel

Manchester 28. června 1867

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočinenija,
2. vyd., sv. 31, Moskva 1963

Podle textu oběžníku
Přeloženo z němčiny

POZNÁMKY

[1] Po krátkém pobytu u Marxe v Londýně a u matky, která byla na zotavené v Ramsgate, cestoval Engels od 8. září do poloviny října 1864 po Šlesviku-Holštýnu. — *23, 24, 27.*

[2] Marxův a Engelsův přítel a spolupracovník Wilhelm Wolff (přezdívkou Lupus), který zemřel 9. května 1864, odkázal v závěti většinu svého skrovného majetku Marxovi a jeho rodině. Převzetí dědictví bylo po právní stránce spojeno s řadou formalit, které částečně vyřizoval Engels, aby Marxovi pomohl. — *24, 36, 37, 40, 114, 116, 122.*

[3] Bismarck se snažil získat obyvatelstvo Šlesviku-Holštýna pro svou anekční politiku tím, že podporoval boj, který Šlesvik-Holštýn vedl proti Dánsku. Obyvatelé Šlesviku-Holštýna se však stavěli proti Prusku; tento jejich postoj vyplýval z jejich zkušeností z národně osvobozeneckého boje. V Šlesviku-Holštýnu byl — stejně jako u demokratických sil v jiných německých státech — boj proti dánské monarchii spjat s úsilím o zřízení vlastní německé republiky. Aby čelily tomuto revolučnímu cíli, dopustily se německé velmoci v letech 1848—1849 národní zrady a vydaly spolu s ostatní evropskou reakcí německé země Šlesvik a Holštýn dánské monarchii. Národně osvobozenecké hnutí ve Šlesviku-Holštýně, jež bylo neseno demokratickým duchem a setkávalo se v celém Německu (zvlášť v letech 1863—1864) s nejširší podporou lidových mas, obracelo se poté stále více proti antidemokratické, dynastické politice Bismarcka, jehož tajným cílem bylo popruštit svobodymilovné obyvatelstvo Šlesviku-Holštýna. Hnutí za podporu Šlesviku-Holštýna, jež se rozšířilo v roce 1863, donutilo Bismarcka k přiznání, že nové německé revoluci může zabránit jenom prusko-rakouská invaze. Bismarckova utlačovatelská politika vůči Šlesviku-Holštýnu vedla k dánské válce (viz poznámku 341). — *25.*

[4] „*Honny soit qui mal y pense*" („Hanba tomu, kdo myslí na něco zlého") — heslo anglického podvazkového řádu. — *27.*

[5] Jde o Lassallovu smrt. Ferdinand Lassalle zemřel 31. srpna 1864 na následek zranění, jež utrpěl v souboji s Jankem von Racowitzou. — *27.*

[6] Viz Marx-Engels, Spisy, sv. 30, čes. vyd. 1969, str. 748. — *28.*

[7] Jde o projev z 27. června 1864, kterým se Lassalle hájil před düsseldorfským apelačním trestním soudem. Text byl uveřejněn poprvé v „Düsseldorfer Zeitung", čís. 176—178 z roku 1864. Později vyšel jako separát pod názvem „Prozess gegen den Schriftsteller Herrn Ferdinand Lassalle verhandelt zu Düsseldorf vor der korektionellen Appellkammer am 27. Juni 1864" [„Proces proti spisovateli panu Ferdinandu Lassallovi, projednávaný v Düsseldorfu před apelačním trestním soudem 27. června 1864"], Düsseldorf 1864. — *28.*

[8] *Všeobecný německý dělnický spolek* (Allgemeiner Deutscher Arbeiterverband) byla samostatná politická dělnická organizace, existující v letech 1863—1875. Iniciátory jejího založení byly německé dělnické spolky, v nichž přetrvávaly tradice z let 1848—1849. Chtěly se oprostit od buržoazního vlivu a vytvořit samostatnou celonárodní organizaci. Na ustavujícím sjezdu Všeobecného německého dělnického spolku (23. května 1863 v Lipsku) byl zvolen předsedou Ferdinand Lassalle. Jeho historickou zásluhou je potlačení maloburžoazních iluzí, podle nichž by dělníci mohli vyřešit své sociální problémy šetrností a zdrženlivostí. Lassalle však neviděl v revolučních akcích lidových mas rozhodující hnací sílu v boji proti pruským junkerům a kapitálu, v boji za demokratickou cestu k sjednocení Německa; více než o revoluci mu šlo o myšlenku všeobecného volebního práva, které chtěl prosadit za pomoci pruské monarchie. Proto vyjednával s Bismarckem, chápal jednostranně frontu proti buržoazní opozici, odmítal svazek s rolnictvem a stavěl se při nezbytném řešení národnostní otázky na stanovisko Pruska.

Taková ideologická a politická koncepce bránila ustavení revoluční dělnické strany. Vypořádat se s lassallovstvím bylo těžké proto, že Lassalle vnutil spolku diktátorské organizační principy a pěstoval, stejně jako jeho nástupci, kult své osoby.

Přesto sílil ve spolku vliv proletářské opozice, jež se rozvíjela na základě rozporu mezi požadavky revolučního třídního boje a lassallovskými dogmaty. Těmto progresívním dělníkům poskytovali významnou pomoc Marx a Engels, a po svém založení také Mezinárodní dělnické sdružení.

V létě 1869 vystoupila protilassallovská opozice ze spolku a podílela se v Eisenachu na založení marxistické Sociálně demokratické dělnické strany, kterou vedli Wilhelm Liebknecht a August Bebel. Tato strana se pak v roce 1875 spojila v Gotě s Všeobecným německým dělnickým spolkem v jednotnou stranu německé dělnické třídy. — *28, 66, 73, 77, 135, 141, 510, 528.*

[9] *Sjezd* — jde o první valné shromáždění Všeobecného německého dělnického spolku (viz poznámku 8). Konal se 27.—30. prosince 1864 v Düsseldorfu za účasti 20 delegátů. Bernhard Becker, kterého Lassalle určil v závěti za předsedu spolku, hájil ve své zprávě dosavadní politiku paktování s vládou; vzhledem k rostoucí opozici proti diktátorskému počínání předsedy se však

musel formálně vyslovit pro uplatňování demokratických zásad při vedení spolku. Proti Bernhardu Beckerovi vystoupil především Carl Klings. Marx od něho očekával, že vystoupí ve prospěch proletářské strany, a pověřil ho prostřednictvím Carla Siebela, aby na tomto valném shromáždění předložil návrh na připojení spolku k Mezinárodnímu dělnickému sdružení. Tento pokyn však dostal Klings až po shromáždění. Becker se odvolával na to, že ve spolku je zapotřebí jednoty, a tak se mu podařilo obhájit svou politiku vůči delegátům. Klings pak rezignoval na funkci člena představenstva. Opozice ve spolku po sjezdu dále narůstala. — *28.*

[10] Carl Klings napsal Marxovi 28. září 1864. Marx mu odpověděl 4. října 1864 (viz tento svazek, str. 489—490). Klingsův dopis zněl takto: „Jistě už víte o té smutné události, jež připravila Všeobecný německý dělnický spolek o jeho předsedu. Tato ztráta je tím bolestnější, že se teď tak rychle hromadí události a že nám právě scházejí energičtí předáci. Obracím se proto z pověření většího počtu přátel na Vás se žádostí, abyste nám poradil, koho bychom měli zvolit za předsedu; Porýní bude přitom zřejmě rozhodovat, a bylo by naléhavě třeba prosadit někoho z našich. Říká se, že Lassalle navrhl před smrtí za svého nástupce Bernharda Beckera z Frankfurtu. Zda je to pravda, nevíme, známe ale v každém případě Beckera příliš málo, než abychom ho jen podle takových domněnek zvolili do tak důležité funkce, protože v tomto období nastane přece pravděpodobně krize. Měli jsme v úmyslu hlasovat pro Mosese Hesse. A protože není času nazbyt, neboť předseda má být zvolen v listopadu, chtěl bych Vás požádat, abyste nám neprodleně sdělil, co si o tom myslíte a koho bychom měli zvolit. Dělnické hnutí se u nás utěšeně rozvíjí, a v každém případě by se při nejbližší katastrofě udělal pěkný krok kupředu. Nešlo by to dostat tam od vás zásilku Manifestů? Tolik bychom je potřebovali. Pozdravujte všechny soudruhy, kteří tam za nás meškají v exilu, a buďte všichni ujištěni, že se vynasnažíme být hodni takových mužů; a především si nepřejeme nic vřeleji, než abychom mohli Vám — člověku pro nás stále tak drahému — dokázat svou vděčnost."

Klings udržoval po rozpuštění Svazu komunistů roku 1852 (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 21, čes. vyd. 1967, str. 238—256) styky s členy svazu v Porýní a organizoval mj. sbírky peněz ve prospěch obětí politické reakce. — *28, 489.*

[11] Text adresy, kterou vypracovali v listopadu 1863 londýnští dělníci pod názvem „To the Workmen of France from the Working Men of England" [„Angličtí dělníci dělníkům francouzským"], byl uveřejněn 5. prosince 1863 v listu „The Bee-Hive Newspaper", čís. 112. — *31.*

[12] Při doplňovacích volbách do Zákonodárného sboru, jež se konaly v březnu 1864, měli být zvoleni navíc dva kandidáti republikánské strany. Dělníci

však postavili protikandidáta, rytce Henri Tolaina, a zdůvodnili tento krok v „Manifestu šedesáti", uveřejněném v únoru 1864. Tento manifest ukazoval, že se dělníci rozcházejí s buržoaznímí republikány a začínají vyvíjet samostatnou politickou činnost. — *31*, *489*, *506*.

[13] Londýnská rada tradeunionů (Council of all London Trades' Unions; London Trades Council) byla poprvé zvolena na konferenci delegátů různých londýnských tradeunionů v květnu 1860. Londýnská rada, která stála v čele mnohatisícové masy odborářů hlavního města, měla vliv na celou dělnickou třídu Anglie. V první polovině šedesátých let řídila akce anglických dělníků proti ozbrojené intervenci, kterou chtěla anglická vláda pomáhat za občanské války v Americe (1861—1865) otrokářům z Jihu. Organizovala manifestace na podporu osvobozeneckého hnutí v Itálii a na podporu polského povstání a později za legalizaci tradeunionů. Vedoucí úlohu v londýnské radě měli vůdcové nejsilnějších tradeunionů tesařů (William R. Cremer a později Robert Applegarth), obuvníků (George Odger), zedníků (Edwin Coulson a George Howell), mechaniků (William Allan) a slévačů (Daniel Guile).

Marx se snažil získat do řad Internacionály široké masy anglických dělníků. Usiloval o to, aby se k ní připojily jak základní organizace tradeunionů, tak Londýnská rada tradeunionů s právy britské sekce. O připojení k Internacionále se jednalo z iniciativy anglických členů generální rady na řadě zasedání Londýnské rady tradeunionů. 14. ledna 1867 přijala Londýnská rada tradeunionů rezoluci, v níž sice schvalovala zásady Mezinárodního dělnického sdružení, ale kategoricky se vyslovila proti jakémukoli organizačnímu spojení. Její styky s Internacionálou se pak i nadále udržovaly prostřednictvím členů generální rady Internacionály, kteří působili v Londýnské radě tradeunionů. — *31*, *147*.

[14] *Trades' Unions Suffrage Agitation Society (Trades Unionists' Manhood Suffrage and Vote by Ballot Association)* — tradeunionistická společnost pro boj za poskytnutí volebního práva všemu dospělému mužskému obyvatelstvu a za tajné hlasování. Byla založena v září 1862 a byla nejvýznamnější organizací pro boj za volební reformu, kterou měli britští dělníci před rokem 1865. Předsedou společnosti byl George Odger, tajemníkem Robert Hartwell a pokladníkem Trimlett. Všichni tři se později stali členy ústřední, resp. generální rady Mezinárodního dělnického sdružení. — *31*.

[15] 26. března 1863 se konal v St. James' Hallu mítink, svolaný Londýnskou radou tradeunionů (viz poznámku 13). Vyjádřil solidaritu anglické dělnické třídy s americkými severními státy bojujícími proti otrokářství, jakož i protest proti ozbrojené intervenci anglické vlády ve prospěch jižních států. Mítinku předsedal předák radikálně liberální buržoazie John Bright. Mítinku

se zúčastnil Marx a hodnotil vysoce jeho význam. (Viz tento svazek, str. 501 a 503.)

Manifestace na počest Garibaldiho: Počátkem dubna 1864 přijel Garibaldi do Anglie. Chtěl pohnout anglickou vládu, aby podporovala tažení, které chystal proti rakouské nadvládě v Benátsku. Angličtí dělníci uspořádali na jeho počest velkou manifestaci. Anglická vláda zpočátku uvítala Garibaldiho — s ohledem na smýšlení mas, které nadšeně vítaly tohoto italského hrdinu — s oficiálními poctami. Když se však lidové manifestace a demonstrace na počest Garibaldiho začaly obracet proti nedemokratickým poměrům v Anglii a Garibaldi otevřeně vyzýval veřejnost k podpoře osvobozeneckého boje polského národa, vyvolalo to nespokojenost anglické buržoazie, která proti němu zahájila kampaň v tisku. Tato kampaň vyvrcholila prohlášením kancléře pokladu Gladstona, že další Garibaldiho přítomnost není žádoucí. Garibaldi musel pak Anglii koncem dubna opustit. — *31, 501, 503, 506.*

[16] Jde o vzájemně podpůrný spolek „*Associazione di Mutuo Progresso*" („Sdružení pro společný pokrok"), založený v červnu 1864 italskými dělníky žijícími v Londýně. Spolek měl zpočátku asi 300 členů a byl pod vlivem Giuseppe Mazziniho; čestným předsedou byl zvolen Giuseppe Garibaldi. V lednu 1865 se spolek připojil k Internacionále. — *31, 110, 133, 234, 557.*

[17] *Podvýbor* (subcommittee) nebo také *stálý výbor* (standing committee) byl výkonným orgánem ústřední rady, resp. generální rady Mezinárodního dělnického sdružení a zasedal zpravidla týdně. Vznikl z komise, kterou prozatímním výbor, zvolený 28. září 1864, pověřil vypracováním programových dokumentů Mezinárodního dělnického sdružení. Členy tohoto výboru byli: předseda generální rady (až do září 1867, kdy byla na Marxův návrh tato funkce zrušena), generální tajemník, pokladník a dopisující tajemníci pro jednotlivé země. Marx byl členem tohoto výboru jako dopisující tajemník pro Německo. — *32, 163, 465, 572.*

[18] *Stanovy*, které předložil Luigi Wolff 8. října 1864 na schůzi podvýboru, byly anglickým překladem tzv. „Bratrského aktu italských dělnických spolků". Tento akt byl uveřejněn 31. července 1864 v „Giornale delle Associazioni Operaie" a byl přijat na sjezdu italských dělnických spolků, jenž se konal — pod vlivem Giuseppe Mazziniho — 25.—27. října 1864 v Neapoli. Na tomto sjezdu, kterého se zúčastnili zástupci více než 50 dělnických spolků, byl založen Svaz italských dělnických spolků, který se pak připojil k Mezinárodnímu dělnickému sdružení. Předložením těchto stanov, jež měly buržoazně demokratický charakter, chtěl Mazzini se svými stoupenci zaujmout vedoucí postavení v mezinárodním dělnickém hnutí. — *32, 501.*

[19] Viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 47. — *33.*

[20] „Inaugurální adresa Mezinárodního dělnického sdružení" byla poprvé otištěna v listu „Bee-Hive Newspaper", čís. 160 z 5. listopadu 1864. — *34.*

[21] V lednu 1863 propuklo v polských oblastech, anektovaných carskou vládou, lidové povstání proti národnostnímu útlaku. 22. ledna vydal ústřední národní výbor, ve kterém měly rozhodující vliv revolučně demokratické síly, ve funkci prozatímní vlády manifest. Požadoval národní nezávislost Polska a osvobození rolnictva od feudálních břemen. Tyto národní cíle manifestu, spojené se sociálními požadavky, daly povstání orientaci a přinesly první úspěchy v boji. Polská buržoazie a velkostatkáři se zpočátku stavěli proti povstání; potom se jim podařilo (formou „diktátorů" a „pravých rudých" vlád) postavit se mu do čela a zabránit prosazení sociálních požadavků. Byli proti tomu, aby Polsko bylo osvobozeno z carského jha revolučním bojem lidových mas, a doufali v intervenci západoevropských vlád. Zabránili také tomu, aby povstání zachvátilo i ostatní části Polska. Národně osvobozenecké hnutí nemohlo zvítězit, protože se neopíralo o rolnické masy. Povstání bylo koncem roku 1863 a počátkem roku 1864 krvavě potlačeno carskými jednotkami, jež měly převahu. Polské povstání z let 1863—1864 bylo významnou etapou v boji za národní osvobození polského lidu a mělo také velký mezinárodní význam. Hnutí solidarity s národně osvobozeneckým bojem polského lidu mezi evropským dělnictvem sehrálo důležitou úlohu při přípravách na založení Mezinárodního dělnického sdružení. — *34, 158, 496.*

[22] Marx, který neustále odhaloval tajnou diplomacii vládnoucích tříd, využíval v tomto boji mj. dokumentů, které uveřejňoval konzervativní publicista a bývalý diplomat David Urquhart ve svých časopisech „The Portfolio", „The Free Press" a „The Diplomatic Review". V časopisech „The Free Press" a „The Diplomatic Review" vycházely také jednotlivé Marxovy články. Marx však zároveň Urquharta ostře kritizoval za jeho nedemokratické názory a nechtěl být, jak se sám vyjádřil, „počítán k družině tohoto pána". (Viz Marx-Engels, Spisy, sv. 28, čes. vyd. 1968, str. 608.) — *34.*

[23] Poprvé vyšel tento dopis zkráceně v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913. — *35, 41, 43, 62, 65, 67, 76, 82, 90, 113, 116, 118, 122, 130, 140, 143, 149, 155, 159, 166, 170, 172, 174, 176, 179, 189, 203, 207, 229, 270, 297, 312, 322, 329, 334, 341, 344, 347, 351, 357, 361, 375, 391, 400, 402, 411, 418, 422, 429, 433, 442, 448, 459, 464, 469, 471, 476, 478, 484.*

[24] *Düppel* (dánsky Dybböl) — dánská pevnost v Šlesviku, kterou za války Pruska a Rakouska proti Dánsku dobyli Prusové 18. dubna 1864.

Výrazu „vnitřní Düppel" jako označení pro podvratnou činnost použil

poprvé bismarckovský orgán „Norddeutsche Allgemeine Zeitung" 30. září 1864. Toto označení se potom všeobecně ujalo. — *35, 239, 241, 533, 596.*

[25] „*Dio e popolo*" („Bůh a lid") — heslo, které Giuseppe Mazzini stavěl už v mládí proti heslu Francouzské revoluce „Svoboda, rovnost, bratrství". — *36.*

[26] *Schillerův ústav* byl založen v listopadu 1859 v Manchesteru v době oslav 100. výročí narození německého básníka Friedricha Schillera. Měl se stát střediskem kulturního a společenského života manchesterské německé kolonie. Engels zaujal k činnosti ústavu zprvu kritické stanovisko, poněvadž jeho činnost byla příliš poznamenána pruským byrokratismem, a distancoval se od něho. Když však byly roku 1864 v jeho stanovách provedeny některé změny, stal se Engels členem vedení a později dokonce předsedou Schillerova ústavu. Věnoval mu mnoho času a měl značný vliv na jeho činnost. V září 1868, když Engels nebyl v Manchesteru, pozvalo vedení Karla Vogta, aby v ústavu proslovil přednášku; to přimělo Engelse, že napsal vedení Schillerova ústavu dopis s rozhodnutím „vzdát se jak funkce předsedy, tak i funkce člena vedení ústavu" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 362—363). 2. října 1868 se na Engelse obrátil jménem vedení tajemník ústavu A. Davisson s žádostí, aby znovu uvážil své rozhodnutí. Engels však odmítl. V dubnu 1870 byl Engels znovu zvolen členem vedení Schillerova ústavu, ale na jeho činnosti se už aktivně nepodílel. — *35, 52, 82, 116, 225, 477, 480, 692, 695.*

[27] Jde o obležení Richmondu (stát Virginia), hlavního města otrokářských jižních států, jednotkami severních států za americké občanské války. Poprvé se pokusily dobýt Richmond jednotky severních států v dubnu 1862; byly však v bojích o přístupy k městu odraženy. Podruhé byl Richmond obležen při generální ofenzívě všech sil Severu, jež začala v květnu 1864. Jednotky jižních států vzdorovaly houževnatě až do 3. dubna 1865, kdy město dobyla vojska generála Granta. — *37, 83, 138, 144, 497, 533.*

[28] V dubnu 1863 přijal anglický parlament zákon o veřejných pracích (Public Works Act). Zastavení dovozu bavlny z Ameriky (viz poznámku 37) vedlo k omezení výroby a masové nezaměstnanosti mezi dělníky bavlnářského průmyslu. Podle tohoto zákona byly místním úřadům v těchto bavlnářských okresech přiděleny určité částky, určené na mzdy nezaměstnaných bavlnářských dělníků, kteří pracovali na veřejných pracích (zřizování kanalizace, stavbě silnic, dláždění ulic apod.). Tyto práce organizovaly a mzdu za ně vyplácely podpůrné komitéty (relief committees), které v podstatě zastávaly zájmy kapitalistů. Nezaměstnaní museli vykonávat těžkou práci za žebráckou mzdu. (Viz též Karel Marx, „Kapitál", díl III, část první, čes. vyd. 1955, str. 147—150.)

Národní dílny (ateliers nationaux) byly zřízeny ve Francii hned po únorové revoluci z roku 1848 dekretem prozatímní vlády. Ta sledovala dvojí cíl: zdiskreditovat mezi dělnictvem myšlenky Louise Blanca o organizaci práce a opřít se o vojensky zorganizované dělníky z národních dílen v boji proti revolučnímu proletariátu. Vyvolat takový rozkol v dělnické třídě se jí však nepodařilo, a mezi dělníky z národních dílen začalo sílit revoluční smýšlení; vláda proto učinila řadu opatření k likvidaci těchto dílen (omezovala počet dělníků, kteří tam pracovali, posílala je na veřejné práce mimo Paříž atd.). Tato provokační opatření vyvolala u pařížského proletariátu velké pobouření a byla jednou z příčin červnového povstání v Paříži. Po jeho potlačení vydala Cavaignacova vláda 3. června 1848 dekret, kterým dílny likvidovala. (Viz Karel Marx, „Kapitál", díl I, čes. vyd. 1953, str. 449, pozn. 183.) — *37*, *117*.

[29] Wilhelm Liebknecht a J. B. von Schweitzer vyzvali 4., resp. 11. listopadu 1864 Marxe ke spolupráci s tiskovým orgánem lassallovského Všeobecného německého dělnického spolku „Social-Demokrat", který měl vycházet v Berlíně. Marx a Engels s tím souhlasili, protože prospekt listu neobsahoval žádné lassallovské teze a protože neměli žádný jiný orgán, kterým by mohli působit na německé dělnické hnutí, a kromě toho měl v listu působit jako neoficiální redaktor Liebknecht. Doufali také, že prostřednictvím tohoto listu budou moci orientovat spolek revolučním směrem. Příslib Schweitzerovi spojil Marx očividně s několika poznámkami k programu a titulu novin, jak vyplývá ze Schweitzerova dopisu Marxovi z 28. listopadu 1864. Marx a Engels dosáhli toho, že v listu byla uveřejněna řada významných dokumentů Mezinárodního dělnického sdružení. Tak například vyšla v čís. 2 a 3 „Social-Demokratu" z 21. a 30. prosince 1864 poprvé v němčině „Inaugurální adresa Mezinárodního dělnického sdružení".

Kromě „Inaugurální adresy" a Marxova článku „O Proudhonovi" vyšel v listu Engelsův překlad starodánské lidové písně „Pan Tidmann" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 58—65 a 66—68). Marx a Engels museli však nejednou podrobit postoj listu kritice (viz poznámku 90). Když 17. února 1865 vyšlo v „Social-Demokratu" pokračování Schweitzerova seriálu „Bismarckův kabinet", ve kterém se autor otevřeně vyslovil pro Bismarckovu politiku sjednocení Německa „železem a krví", vzdal se Liebknecht okamžitě funkce redaktora. Marx a Engels ukončili pak spolupráci s listem „Prohlášením" z 23. února 1865, k němuž se počátkem března připojili Johann Philipp Becker, Georg Herwegh a Friedrich Wilhelm Rüstow (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 113 a 120—123). — *39*, *43*, *527*, *541*.

[30] V tomto dopise Schweitzerovi dal Engels písemně svůj souhlas ke spolupráci s listem „Social-Demokrat". Text dopisu nemá Institut marxismu-leninismu k dispozici. — *41*.

[31] V září 1860 byl v Bonnu uvězněn kapitán anglické armády MacDonald a byl proti němu zaveden soudní proces, protože se nepodřídil místním úřadům.

Engels se tu vysmívá Gottfriedu Kinkelovi, Hermannu Juchovi aj., kteří kdysi vystoupili na obranu MacDonalda a teď znovu na obranu německého krejčovského tovaryše Franze Müllera žijícího v Londýně. Müller byl obžalován z vraždy a na podzim 1864 popraven. Na popravišti doznal duchovnímu Cappellovi svou vinu. — *42.*

[32] V polovině listopadu 1864 přinesly anglické noviny zprávu o vraždě spáchané poblíž Londýna na břehu Temže. Zavražděný byl údajně Němec; podezření z vraždy padlo na jistého Holanďana Koehla. — *42.*

[33] Na rubu dopisu jsou Marxovy výpočty, které snad souvisí s pozůstalostí Wilhelma Wolffa. — *42.*

[34] Marxův německý překlad „Inaugurální adresy Mezinárodního dělnického sdružení" byl uveřejněn v „Social-Demokratu", čís. 2 a 3 z 21. a 30. prosince 1864. V textu tohoto překladu udělal Marx několik změn (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 38—45, poznámky pod čarou). — *43, 527.*

[35] 21. října 1864 uveřejnil stuttgartský list „Der Beobachter" úvodník „Skromnost cti netratí". V úvodníku redakce ironizovala příspěvek Karla Blinda, v němž Blind v souvislosti s americkými presidentskými volbami udílel samolibé rady a vychloubal se svým údajným vlivem v USA. — *44, 502.*

[36] Jde o druhý sjezd svazu německých dělnických spolků, který se konal 23. až 24. října 1864 v Lipsku. Svaz byl v této době ještě pod vlivem liberální buržoazie. Na sjezdu došlo v otázce přesídlování a všeobecného volebního práva k prudké, ale bezvýsledné výměně názorů se členy Všeobecného německého dělnického spolku, kteří se sjezdu zúčastnili pod vedením Friedricha Wilhelma Fritzsche. Do stálého výboru byl zvolen August Bebel; poprvé se tak stalo, že se do vedoucího grémia dostal politik, který se stále víc distancoval od buržoazního liberalismu.

Profesor Victor Aimé Huber, o němž se zmiňuje Marx, konzervativní stoupenec družstevních myšlenek, se zúčastnil sjezdu jako host. — *45.*

[37] Občanská válka v USA (1861—1865) způsobila bavlnářskou krizi, protože loďstvo Severu blokovalo jižní otrokářské státy, a tím byla přerušena dodávka bavlny z Ameriky. Viz o tom také Marxův článek „Krize v Anglii" (Marx-Engels, Spisy, sv. 15, čes. vyd. 1964, str. 372—375). — *45, 57.*

[38] V dopise Engelsovi z 19. listopadu 1864 uváděl Schweitzer jména osob, s nimiž se počítalo jako se spolupracovníky „Social-Demokratu": Mosese

Hesse, Georga Herwegha, Bernharda Beckera, Johanna Philippa Beckera, Wilhelma Rüstowa a prof. Johanna Karla Heinricha Wutka. — *47, 48.*

[39] Dopis Liebknechtovi, ve kterém se Marx ptá na spolupracovníky „Social-Demokratu", Institut marxismu-leninismu nemá. V odpovědi z 2. prosince 1864 informuje Liebknecht Marxe o tom, že Lothar Bucher a Johann Karl Rodbertus přešli do tábora Bismarckovy vlády. — *39.*

[40] 29. září 1864 byla uveřejněna v rubrice „Velká Británie" v „Neue Frankfurter Zeitung" polemická noticka proti lassallovcům, datovaná „Londýn, září"; jejím autorem byl dopisovatel, který se podepisoval šifrou (Karl Blind). Doplněna o řadu „vlastních Lassallových slov", tj. citátů z řeči, kterou se Lassalle hájil v březnu 1864 před soudem, když byl obviněn z velezrady, vyšla tato noticka 8. října 1864 v londýnském „Hermannu" pod názvem „Republikánský protest". Poté byla ještě přetištěna ve „Westliche Post" (St. Louis—USA) pod názvem „Republikánský protest. Londýn, 17. září 1864" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 56—57). — *49, 50, 495, 499, 502, 508.*

[41] Sophie von Hatzfeldtová požádala Marxe v dopise z 21. listopadu 1864, aby se zastal Lassalla proti Blindovým útokům obsaženým v „Republikánském protestu" (viz poznámku 40 a tento svazek, str. 501—502). Zároveň ho žádala o radu, zda by bylo vhodné zařadit do brožury, pojednávající o posledních dnech Lassallova života, *portréty ze zatykačů* na Helenu von Dönnigesovou a Janka von Racowitzu. Na podzim 1864 nabídla Wilhelmu Liebknechtovi, aby takovou brožuru napsal. Liebknecht tehdy nevěděl vůbec o Lassallově přímém spojení s Bismarckem. Když se to o vánocích 1864 dověděl, neudělal už na brožuře ani čárku. — *49, 508.*

[42] Joseph Weydemeyer psal koncem října 1864 Engelsovi o Blindově suverénním vystupování ve Spojených státech a o tom, jak pomlouvá Lassalla. Výňatek z tohoto dopisu citoval Marx v prohlášení „Redaktorovi listu ‚Beobachter' ve Stuttgartu" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 55—57). — *50, 495, 502.*

[43] Výstřižek z „Westliche Post" (St. Louis — USA) s „Republikánským protestem" Karla Blinda (viz poznámku 40) poslal Engelsovi Joseph Weydemeyer. — *50.*

[44] Poukaz na anonymní příspěvek z Bradfordu, uveřejněný 17. listopadu 1864 v „Beobachteru". Jeho autor Karl Blind tak odpověděl na článek „Skromnost cti netratí" (viz poznámku 35), který vyšel 21. října 1864 ve stuttgartském „Beobachteru". V tomto příspěvku se Blind opětně vychloubal svým údajným vlivem v USA a snažil se zároveň vyvrátit odhalení, jež učinil Marx

v pamfletu „Pan Vogt". Marx zde pranýřoval zbabělost, kterou Blind projevil při pomlouvačné kampani bonapartovského agenta Karla Vogta proti proletářským revolucionářům (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 513—529). Marx odpověděl na Blindovy nepravdy a útoky prohlášením „Redaktorovi listu ‚Beobachter' ve Stuttgartu" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 55—57). — *50*, *502*.

[45] Jde o místopřísežná prohlášení sazečů listu „Das Volk" Augusta Vögela a Johanna Friedricha Wieha. Označili v nich Karla Blinda za autora anonymního letáku „Výstraha", otištěného v listu „Das Volk" v červnu 1859. Blíže o tom viz Marx-Engels, Spisy, sv. 30, čes. vyd. 1969, str. 521 (dopis soudnímu radovi Weberovi z 24. února 1860), a také Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 526—528 a 716—717, a sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 55—57. — *50*.

[46] Redakce stuttgartského „Beobachteru" uveřejnila pouze Marxův průvodní dopis k prohlášení proti Karlu Blindovi (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 54) a svůj „komentář" k přiloženému Marxovu prohlášení. Marx předpokládal, že list jeho prohlášení neotiskne, a poslal proto jeho text Sophii von Hatzfeldtové k uveřejnění v jiných německých listech (viz tento svazek, str. 500). Hraběnka Hatzfeldtová poslala prohlášení bez Marxova vědomí redaktorovi „Nordsternu" Karlu von Bruhnovi, který je uveřejnil 10. prosince 1864 (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 55—57) s touto poznámkou: „Tento článek jsme dostali od jiné osoby než od autora a pouze z ohledu na tuto osobu jsme ho umístili v ‚Nordsternu'." Marx nad tím vyjádřil své rozhořčení v dopise Sophii von Hatzfeldtové z 22. prosince 1864. (Viz tento svazek, str. 508—509.) — *51*, *57*, *500*.

[47] Text poselství Mezinárodního dělnického sdružení „Presidentu Spojených států amerických Abrahamu Lincolnovi" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 51—53), které Marx napsal, když byl Lincoln znovu zvolen presidentem, byl schválen stálým výborem, jednomyslně potvrzen 29. listopadu 1864 ústřední radou a předán adresátu prostřednictvím amerického vyslance v Londýně Adamse. — *52*.

[48] 29. listopadu 1864 se ústřední rada Mezinárodního dělnického sdružení na návrh Petra Foxe usnesla vypracovat jménem svých anglických členů adresu k polskému národu. Vypracování adresy bylo uloženo stálému výboru (viz poznámku 17), který tím opět pověřil Petra Foxe. Adresu, kterou Fox sepsal v buržoazně demokratickém duchu (její text se nezachoval), projednával 6. prosince 1864 stálý výbor. Fox zastával názor, že Francie ve své zahraniční politice tradičně podporovala nezávislost Polska. Marx byl naprosto jiného mínění, jak o tom psal obšírně Engelsovi 10. prosince 1864 (viz tento svazek, str. 58—59). Stálý výbor Foxovu adresu schválil s tím, že ji pozmění v duchu Marxových návrhů. — *52*, *59*.

[49] V originále *crapaud* — ironické označení pro členy francouzského Konventu, kteří měli svá místa v nejnižší části zasedacího sálu a obyčejně hlasovali ve prospěch vlády; též přezdívka Francouzů vůbec. Marx a Engels používají ve svých dopisech tohoto výrazu velmi často ve smyslu „filistr", a to obvykle pro francouzské maloměšťáky, dále pak jako přezdívky pro francouzské maloburžoazní emigranty, kteří se po porážce z roku 1848 a po státním převratu z roku 1851 ve Francii usadili na ostrově Jersey a v Londýně. — *53, 402.*

[50] Velká stávka londýnských stavebních dělníků vypukla v létě 1859 v souvislosti s masovým hnutím za zavedení devítihodinového pracovního dne. Stávkové hnutí v Londýně a jiných městech zesílilo zvláště po 27. červenci, kdy se stavební podnikatelé na svém shromáždění dohodli na protiopatření — rozhodli se zaměstnávat jenom ty dělníky, kteří nejsou členy tradeunionů. 6. srpna postihli výlukou přes 20 000 dělníků. To vyvolalo široké hnutí solidarity i v ostatních pracovních odvětvích. Stávka trvala až do února 1860 a skončila pak kompromisem. — *53.*

[51] Příslušná místa Marxova pamfletu „Pan Vogt" viz v Marx-Engels, Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 517—518, 599—601.

Heine v básních „Atta Troll" a „Německo. Zimní pohádka" sžíravě ironizoval představitele švábské básnické školy Karla Friedricha Mayera. — *55.*

[52] 7. prosince 1864 psal Hermann Heinrich Becker Marxovi, že doporučil „Rheinische Zeitung" neuveřejňovat Marxovo prohlášení proti Blindovi (viz poznámku 46). Zdůvodňoval svůj postoj tím, že uveřejnění by mohlo vzbudit „dojem", že „Blindova činnost stojí za to, aby jí Karel Marx věnoval pozornost". — *55, 57.*

[53] Počátkem května 1864 zahájil generál severních států Sherman své slavné „tažení k moři" napříč Georgií. Tato operace probíhala podle nového strategického plánu vrchního velení armády Severu — plánu na rozbití jižní Konfederace. Přes velké ztráty měla ofenzíva severní armády úspěšný průběh. 2. září obsadily Shermanovy jednotky Atlantu a v polovině prosince se dostaly k moři. Shermanovo tažení rozdělilo území Konfederace na dvě části a vytvořilo předpoklady pro rozdrcení hlavních sil jižní armády jednotkami generála Granta. Počátkem roku 1865 musela jižní armáda kapitulovat. — *57, 112, 533.*

[54] Italská oblast Benátsko, jež patřila v letech 1798—1805 a 1814—1866 k Rakousku, byla trvalým ohniskem italského národně osvobozeneckého hnutí proti rakouskému útlaku. Když se schylovalo k prusko-rakouské válce, využil Bismarck nespokojenosti italského obyvatelstva s rakouskou nadvládou k tomu, aby s Itálií uzavřel 8. dubna 1866 spojeneckou smlouvu proti Rakousku.

V případě války proti Rakousku měla Itálie dostat Benátsko, a Prusko území rovnocenné Benátsku. — *58, 253, 267, 275, 505.*

[55] Jde o článek „Záměry Ruska s papežem", uveřejněný v Colletově listu „The Free Press", čís. 12 ze 7. prosince 1864. — *58.*

[56] *Boustrapa* — přezdívka Ludvíka Bonaparta, vytvořená z prvních slabik názvů měst Boulogne, Strassbourgu (Štrasburku) a Paříže. Touto přezdívkou se naráželo na jeho pokusy provést bonapartistický puč ve Štrasburku (30. září 1836) a Boulogni (6. srpna 1840) a na státní převrat z 2. prosince 1851 v Paříži, jímž byla ve Francii nastolena bonapartovská diktatura. — *59, 175, 278, 322.*

[57] Kromě předběžného projednání Foxem sepsané adresy k polskému národu (viz poznámku 48) v podvýboru (6. prosince 1864), o němž se zmiňuje Marx v tomto dopise, diskutovalo se o adrese rovněž v ústřední radě — 13. a 20. prosince 1864 a 3. ledna 1865. Marx promluvil k této otázce na zasedání ústřední rady dvakrát, 13. prosince a 3. ledna. Ukázal na základě rozsáhlého faktického materiálu o vzájemných vztazích Polska a Francie, že Fox idealizuje tradice zahraniční politiky francouzských vládnoucích tříd vůči Polsku, a odhalil reakční podstatu politiky vlád Ruska, Pruska a Rakouska v polské otázce. Projednání otázky nezávislosti Polska v Internacionále přisuzoval velký význam; umožňovalo totiž dělníkům v každé zemi pranýřovat zahraniční politiku vlastních vlád. Marx zároveň spatřoval v polském národně osvobozeneckém hnutí sílu, schopnou oslabit moc ruského carismu a urychlit tak rozvoj revolučně demokratického hnutí v Rusku. — *59.*

[58] Na zasedání ústřední rady z 8. listopadu 1864 bylo na Marxův návrh, podporovaný Hermannem Jungem, rozhodnuto, že za členy rady mohou být voleny jen osoby, které se zúčastňují zasedání. Sem zřejmě časově spadá také usnesení o čestném členství. — *60.*

[59] Zmíněný Hessův příspěvek byl otištěn v „Social-Demokratu" z 13. ledna 1865. — *62, 518.*

[60] *Plonploniste* — odvozeno od Plon-Plon, přezdívky pro bratrance Napoleona III., prince Napoleona, jehož rezidencí byl Palais-Royal. V „Prohlášení" zaslaném „Redakci listu ‚Social-Demokrat' " (viz tento svazek, str. 81) mluví Marx a Engels o „bonapartismu v jeho obojí podobě — v podobě z Tuilerií i v podobě z Palais-Royal", takže plonplonisté mohou být synonymem pro bonapartisty. — *62, 74, 676.*

[61] Marx navštívil v Manchesteru Engelse a zdržel se u něho přibližně od 7. do 14. ledna 1865. — *62, 516.*

[62] *Členské průkazy* Mezinárodního dělnického sdružení vystavovala ústřední rada lidem, kteří vstupovali do Sdružení individuálně, a potvrzovalo se v nich placení ročních příspěvků. Na rubu byla otištěna v angličtině, francouzštině a němčině programová preambule stanov. — *63, 89, 530, 577.*

[63] 24. ledna 1865 se na zasedání ústřední rady rokovalo o konfliktu v pařížské sekci Mezinárodního dělnického sdružení.

V Paříži začala koncem roku 1864 působit sekce Mezinárodního dělnického sdružení. Založili ji proudhonovsky smýšlející dělníci Henri Tolain a Charles Limousin, kteří se zúčastnili mítinku v St. Martin's Hallu 28. září 1864. Kromě Tolainovy skupiny vystupoval jako jeden ze zakladatelů Internacionály a představitel francouzského dělnictva advokát Henri Lefort, který se rovněž zúčastnil mítinku 28. září. Udržoval styky s dopisujícím tajemníkem generální rady pro Francii Victorem P. Le Lubezem a jinými francouzskými maloburžoaznímí emigranty v Anglii, kteří se snažili podřídit Mezinárodní dělnické sdružení svému vlivu. Buržoazně republikánské kruhy obvinily Tolaina ze spojení s bonapartovskými kruhy (především s princem Josefem Napoleonem, kterému se říkalo Plon-Plon). Toto obvinění vznesl Moses Hess v příspěvku uveřejněném v „Social-Demokratu" 13. ledna 1865. Marx požádal o bližší informace Victora Schilyho, německého emigranta v Paříži, a J. B. von Schweitzera. Schily mu 19. ledna 1865 odpověděl, že obvinění o Tolainovi jsou vymyšlená a že pocházejí od lidí kolem listu „L'Association", v jehož redakci působil i Lefort. Schily Marxovi přislíbil, že mu brzy pošle další informace. — *63, 113, 119.*

[64] 16. ledna 1865 se konala v londýnském Cambridge Hallu oslava založení Mezinárodního dělnického sdružení, na které promluvili George Odger, Victor P. Le Lubez a Johann Georg Eccarius. — *63.*

[65] Ve Švýcarsku začaly vznikat sekce Mezinárodního dělnického sdružení krátce poté, co tisk přinesl zprávy o shromáždění v St. Martin's Hallu 28. září 1864. 11. října 1864 založila skupina ženevských dělníků, vedená knihařem François Dupleixem, prozatímní výbor pro navázání spojení s dělníky jiných zemí. 17. ledna 1865 sdělil Dupleix Hermannu Jungovi (dopisujícímu tajemníkovi pro Švýcarsko), že dostal prozatímní stanovy Mezinárodního dělnického sdružení, které mu Jung poslal 10. ledna 1865, a že se ženevský výbor dál zasazuje o to, aby byly založeny sekce Mezinárodního dělnického sdružení ve Švýcarsku. Žádal v té souvislosti o zaslání všech dokumentů vydaných ústřední radou. 24. ledna 1865 přečetl Marx na schůzi ústřední rady Dupleixův dopis, který byl přijat s velkou radostí. Hermann Jung poslal pak Dupleixovi požadované materiály a doporučil jménem ústřední rady švýcarským dělníkům, aby založili ústřední výbor pro celé Švýcarsko a navázali trvalé spojení s ústřední radou v Londýně. — *63.*

[66] *Polská liga* (The British National League for Independence of Poland) — Britská liga pro nezávislost Polska byla založena 28. července 1863 v Londýně. Jejímu ustavení předcházelo 22. července 1863 shromáždění v St. James' Hallu, které vyjádřilo solidaritu s polským povstáním; zúčastnili se ho zástupci anglických tradeunionů, anglického demokratického hnutí a dělnická delegace z Paříže. Bylo rozhodnuto vyslat k ministru zahraničních věcí Johnu Russellovi delegaci, jež měla jménem účastníků shromáždění protestovat proti politice britské vlády vůči polským povstalcům. Russell odmítl delegaci přijmout. Nato bylo na 28. července 1863 svoláno další shromáždění (konalo se v redakčních místnostech listu „The Bee-Hive Newspaper"), na němž byla založena liga. Jejím předsedou byl zvolen Edmond Beales a čestným tajemníkem John Robert Taylor.

Zdejší polskou společností míní Marx revolučně demokratické elementy polské emigrace v Londýně, jež se seskupily kolem představitelů polského ústředního národního výboru, který vedl povstání v letech 1863—1864 (viz poznámku 21). Na zasedání ústřední rady 10. ledna 1865 se Mezinárodní dělnické sdružení zavázalo za účasti zástupců Britské ligy pro nezávislost Polska a polského národního výboru: „napomáhat všemi prostředky, jež má k dispozici, aby byl uspořádán mítink k výročí slavné, i když neúspěšné revoluce z roku 1863".

Mítink, o němž se Marx zmiňuje, se konal 1. března 1865 (viz poznámku 131). — *63, 87, 109.*

[67] Marx se dověděl z dopisu, který mu poslal 20. ledna 1865 Wilhelm Liebknecht, že se Lassalle paktoval s Bismarckem. Už 11. července 1863 vyslovil Engels v dopise Marxovi podezření, že Lassalle „teď pracuje vysloveně v Bismarckových službách" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 30, čes. vyd. 1969, str. 403). Bismarck a Lassalle spolu poprvé rozmlouvali pravděpodobně 12. nebo 13. května 1863. Lassallova idealistická koncepce, podle níž se všeobecné volební právo jako princip „dělnického stavu" rovnalo socialistické revoluci, naprosto nevylučovala svazek s reakční pruskou vládou. Proto Lassalle navrhl pruskému junkeru Bismarckovi, aby Všeobecný německý dělnický spolek a vláda postupovaly společně proti buržoazní opozici, za což mělo být dělnictvu dáno všeobecné volební právo a výrobním družstvům měla být poskytnuta státní pomoc. V létě 1864 slíbil Lassalle Bismarckovi, že spolek bude agitovat za připojení Šlesviku-Holštýna k Prusku, čímž se plně přiklonil na stranu Bismarckovy německé politiky.

Tento politický Lassallův „odkaz" označili Marx s Engelsem za zradu zájmů proletariátu. Lassallova korespondence s Bismarckem, kterou vydal roku 1928 v Berlíně Gustav Mayer, plně potvrdila toto Liebknechtovo sdělení.

Sickingen a Karel V. jsou postavy z Lassallova dramatu „Franz von Sickingen". — *63, 66, 74, 527.*

[68] Od února 1860 do podzimu 1866 měla pruská poslanecká sněmovna stálé neshody s vládou kvůli reorganizaci pruské armády, které se vyhrotily až do ústavního konfliktu. V únoru 1860 předložila vláda návrh zákona na reorganizaci armády a další zbrojení. Tento návrh zákona liberální většina poslanecké sněmovny odmítala. Vláda proto rozpustila několikrát zemský sněm, vyhlásila nové volby a hrozilo nebezpečí vojenského státního převratu. Skutečným důvodem ústavního konfliktu však byly rozdílné názory na základní otázky doby, jakou cestou se dát při sjednocení Německa, zda volit demokratické řešení národní otázky, nebo pruské dynastické řešení. Po vítězství Pruska nad Rakouskem v létě 1866 buržoazie, která si netroufala opřít se o lid, konečně kapitulovala před Bismarckovou politikou „železa a krve". — *64, 87.*

[69] *Pokrokáři* — stoupenci buržoazní Pokrokové strany založené v červnu 1861 v Prusku. Pokroková strana požadovala ve svém programu sjednocení Německa pod vedením Pruska, svolání celoněmeckého parlamentu a vytvoření silné liberální vlády odpovědné poslanecké sněmovně. Ze strachu před lidovou revolucí nepodporovala Pokroková strana základní demokratické požadavky — všeobecné volební právo, právo spolčovací a shromažďovací a svobodu tisku. Po prusko-rakouské válce roku 1866 se pravé křídlo Pokrokové strany odštěpilo a založilo národně liberální stranu, která kapitulovala před Bismarckovou vládou. — *64, 65, 68, 73, 94, 99, 141, 276, 521, 529, 531.*

[70] „*Lassalle-Lincoln*" — slova z příspěvku, který byl zaslán z Iserlohnu pro „spolkovou rubriku" „Social-Demokratu", kde byl otištěn 29. ledna 1865. — *67.*

[71] Marx uskutečnil tento úmysl v poznámce k předmluvě prvního vydání prvního dílu „Kapitálu" (viz Karel Marx, „Kapitál", díl I, čes. vyd. 1953, str. 15). — *68, 616.*

[72] „*Chceme být lassallovci*" — verš básně, kterou otiskl „Social-Demokrat" 29. ledna 1865 v rubrice „Zaslali nám dělníci". — *68.*

[73] Boj dělnictva proti zákazu koalicí platícímu v Prusku — tj. proti trestním ustanovením proti koalicím, obsaženým v tzv. živnostenském řádu — zaznamenal počátkem roku 1865 nový rozmach. Velkou zásluhu na tom měli berlínští tiskaři, kteří byli pod vlivem Wilhelma Liebknechta. Pokroková strana tím byla přinucena podat v poslanecké sněmovně návrh na zrušení obou těchto trestních ustanovení. Vláda, jež měla v úmyslu využít dělníků proti buržoazní opozici, určitou dobu předstírala, že chce tato trestní ustanovení zrušit. — *68.*

[74] Viz Karel Marx, „Kapitál", díl I, čes. vyd. 1953, str. 781—782. — *68.*

[75] O Brightově projevu, proneseném 19. ledna 1856 v Birminghamské obchodní komoře, referoval list „Times" 20. ledna 1865.

Zákon o desetihodinovém pracovním dnu, který se vztahoval pouze na ženy a nezletilé pracující v továrnách, přijal anglický parlament 8. června 1847. Mnozí továrníci ho však v praxi ignorovali (viz Karel Marx, „Kapitál", díl I, čes. vyd. 1953, str. 305—320). — *68.*

[76] V dopise z 30. ledna 1865 referoval Wilhelm Strohn Marxovi o schůzce ohledně vydání „Kapitálu", kterou měl s hamburským nakladatelem Otto Meissnerem. Psal mj.: „Se svou návštěvou u O. M. nejsem nespokojen... zatím prohlásil, že bude pro něho potěšením vydat Tvé dílo... Souhlasí také, bude-li Ti to tak milejší, s koupí resp. s honorářem. V tomto případě by si přál znát Tvé podmínky a chtěl by si také přečíst rukopis, než jej přijme: Při společném účtu by prý nemusel rukopis předem znát..." Kromě toho Strohn Marxovi sděloval, že „A. Ruge má v úmyslu pojednávat o denních událostech v sešitcích s libovolnými lhůtami" a že „učinil v tom smyslu Meissnerovi návrhy", které „Meissnerovi připadají přijatelné". „Jistý Siebold," píše dále Strohn, „...nabídl rovněž Meissnerovi v posledních dnech německé republikánské noviny, které chce vydávat Blind a u kterých je jako spolupracovník uveden Freiligrath." — *70, 77.*

[77] *Odpověď presidenta Lincolna* na Marxem sepsané poselství „Presidentu Spojených států amerických Abrahamu Lincolnovi" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 51—53) předal ústřední radě Mezinárodního dělnického sdružení 28. ledna 1865 americký velvyslanec v Londýně, Charles Francis Adams. List „Times" ji uveřejnil s úvodní poznámkou 6. února 1865 pod titulkem „Pan Lincoln a Mezinárodní dělnické sdružení". Téhož dne vyšla tato odpověď i v londýnském „Expressu". — *71, 81, 89.*

[78] *Společnost pro osvobození otroků* (Emancipation Society) založili v Londýně v listopadu 1862 angličtí buržoazní radikálové. Podporovala boj londýnské rady tradeunionů (viz poznámku 13) proti úmyslu Anglie intervenovat vojensky v občanské válce v USA (1861—1865) na straně jižních otrokářů. K předním členům této společnosti patřili Edmond Beales, Edward Spencer Beesly, John Stuart Mill aj. — *71, 72, 89, 552.*

[79] *Literární společnost* (Literární společnost přátel Polska) byla založena v dubnu 1832 v Paříži aristokraticko-monarchistickým křídlem polské emigrace, v jehož čele byl Adam Czartoryski. Téhož roku vznikla také v Londýně Literární společnost přátel Polska za účasti anglických whigovských aristokratů. — *71.*

[80] *Poslední lekcí* je zřejmě míněno národně osvobozenecké povstání v Polsku z let 1863—1864 (viz poznámku 21). — *71.*

[81] Victor P. Le Lubez, prozatímní dopisující tajemník Mezinárodního dělnického sdružení pro Belgii, napsal 18. ledna 1865 do Bruselu Léonu Fontainovi, členu belgického všeobecného federativního sdružení; k dopisu přiložil Inaugurální adresu a prozatímní stanovy. 31. ledna seznámil na schůzi ústřední radu s Fontainovou odpovědí z 29. ledna. Fontaine sděloval mj., že oba dokumenty mají být přeloženy do francouzštiny a rozšiřovány a že belgické všeobecné federativní sdružení má v úmyslu vstoupit do Mezinárodního dělnického sdružení. Fontainův dopis byl 4. února 1865 uveřejněn spolu se zprávou o tomto zasedání ústřední rady v „Bee-Hive Newspaper". Krátce nato se ukázalo, že Fontaine nemá spojení s dělnickými masami a že nepodnikl žádné další kroky k založení sekce. První sekce Mezinárodního dělnického sdružení v Belgii vznikla v Bruselu v červenci 1865. Jedním z jejích přímých zakladatelů byl César de Paepe. — *71.*

[82] Prozatímní výbor, složený z buržoazně radikálních stoupenců volební reformy, svolal na 6. února 1865 poradu k přípravě *obrovského shromáždění za všeobecné volební právo pro muže.* Toto shromáždění bylo plánováno na 23. února 1865 (viz poznámku 123). — *71.*

[83] Delegace, jež měla zastupovat Mezinárodní dělnické sdružení na přípravné poradě, svolané prozatímním výborem (viz poznámku 82), byla jmenována na schůzi ústřední rady 31. ledna 1865. Skládala se z Johanna Georga Eccaria, Victora P. Le Lubeze, Jamese Cartera, George Odgera, J. Whitlocka, Williama R. Cremera, George Wheelera a Williama Della. — *72.*

[84] Carl Siebel napsal Marxovi 1. února 1865. Nejprve informoval Marxe o své rozmluvě s Carlem Klingsem a pak pokračoval: „Podivný mi připadá přiložený článek ‚Rheinische Zeitung', kterého jsem si všiml včera v poledne, než jsem odjel do Vohwinkelu na schůzku s Klingsem. Nenapsal jej poslanec Becker?"

Z dopisu Wilhelma Liebknechta Marxovi z 16. února 1865 se dá usuzovat, že ve zmíněném úvodníku od Hermanna Heinricha Beckera v „Rheinische Zeitung" byli Marx a Engels představeni jako revolucionáři, kteří společně s demokracií vystupují proti současnému režimu, ve srovnání s lassallovci, kteří jdou s vládou proti demokracii. — *73.*

[85] V čís. 16 z 1. února 1865 uveřejnil „Social-Demokrat" noticku svého pařížského dopisovatele Mosese Hesse, v níž Hess opakoval tvrzení, že francouzští členové Mezinárodního dělnického sdružení (Henri Tolain a Charles Limousin) udržují styky s bonapartistickými kruhy (viz též poznámku 59 a 63). — *74.*

[86] Jde o kontrarevoluční převrat v Prusku z listopadu—prosince 1848, jímž

začalo období reakce. Vyvrcholil rozpuštěním pruského Národního shromáždění, jež bylo v květnu 1848 zvoleno v Berlíně, aby vypracovalo ústavu. Zároveň s rozpuštěním Národního shromáždění byla zavedena tzv. oktrojovaná ústava a dvoukomorový systém. Král dostal právo zamítnout zákony schválené sněmovnami a revidovat jednotlivé články ústavy. Druhá sněmovna, která se sešla 27. února 1849, byla 27. dubna 1849 rozpuštěna, když 21. dubna prohlásila za platnou říšskou ústavu, schválenou ve Frankfurtu nad Mohanem. 30. května 1849 byl místo všeobecného, rovného a tajného volebního práva zaveden volební systém podle tří tříd, založený na vysokém majetkovém censu. Na základě tohoto trojtřídního systému byla zvolena nová poslanecká sněmovna, ve které liberálně konzervativní většina prosadila v lednu 1850 ústavu revidovanou v reakčním smyslu. — *74.*

[87] *Vandrovní knížky* byly dokumenty, vydávané řemeslnickým tovaryšům podle zákonných předpisů (v Prusku byly zavedeny v roce 1831). Zaznamenávala se do nich místa, na nichž tovaryš pobýval, a zapisovaly se do nich rovněž záznamy o jeho chování. — *76.*

[88] Narážka na úvodníky v „Social-Demokratu" ze 6 a 8. ledna 1865, uveřejněné pod názvy „Církev a moderní civilizace" a „Bismarckův kabinet a vlády středních a drobných států". Autorem těchto úvodníků stejně jako seriálu „Bismarckův kabinet", jejž začal list otiskovat 27. ledna 1865, byl J. B. von Schweitzer. — *77.*

[89] Marx připsal tyto řádky na konec dopisu, který mu 4. února 1865 poslal Wilhelm Liebknecht. Liebknecht mu sděloval mj.: „‚Social-Demokrat' je ve své nynější podobě produkt kompromisu, a každý kompromis přináší nepříjemnosti oběma stranám. Předvídal jsem je, a i když jsem si přesto přál, aby list začal vycházet, podmínil jsem svou spolupráci Tvou účastí. A je jí podmíněna dosud... Pokud jde o lassallovštinu, je zatím ještě nevyhnutelná. Spolek, jehož orgánem ty noviny jsou, založil Lassalle a teprve Tvým, resp. *naším* úsilím bude možné vysvětlit těm lidem, že Lassalle nepřišel na nic nového a jenom zpackal to, co tu bylo před ním. *To* jsem pokládal za hlavní cíl naší spolupráce se ‚Social-Demokratem' ". — *79, 80.*

[90] Koncept prohlášení „Redakci listu ‚Social-Demokrat,'" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 69), který je připojen k tomuto dopisu, pokládali Marx a Engels za poslední výstrahu Schweitzerovi, který v „Social-Demokratu" politicky koketoval s bismarckovskou vládou a pěstoval Lassallův kult. Bezprostředním podnětem k tomuto prohlášení byla noticka pařížského dopisovatele Mosese Hesse, otištěná 1. února, která obsahovala pomluvy francouzských členů Internacionály. Marx a Engels chtěli zpočátku napsat ostřejší protest, ale usoudili, že by nebylo vhodné rozejít se s listem jen kvůli Hessově

noticce, nýbrž že bude správné učinit to kvůli celkové politické linii listu. Marxova a Engelsova kritika přiměla list, aby poněkud změnil tón. V čísle 21 z 12. února 1865 odvolal Hess své pomluvy. Proto Marx a Engels netrvali na tom, aby prohlášení bylo uveřejněno; jak vysvítá z Marxova dopisu Engelsovi z 13. února 1865, rozhodli se, že zatím nebudou do listu psát. Svůj definitivní rozchod s listem „Social-Demokrat" oznámili svým prohlášením z 23. února 1865 (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 113), které list uveřejnil 3. března 1865. — *80*, *98*.

[91] *Gürzenich* — sál v Kolíně nad Rýnem. — *83*.

[92] Jde o *druhý článek* ze seriálu „Bismarckův kabinet", jehož autorem byl J. B. von Schweitzer. Byl otištěn v „Social-Demokratu" z 5. února 1865. — *83*.

[93] Jde o úvodník „Německá sociální demokracie" ze „Social-Demokratu" z 8. února 1865 (jeho autorem byl J. B. von Schweitzer) a o Hessův příspěvek, datovaný „Paříž 4. února" a otištěný v témže čísle. — *86*.

[94] Pruský ministr vojenství von Roon promluvil 8. února 1865 v poslanecké sněmovně ke svému návrhu zákona o změnách a doplňcích pruského zákona o vojenské službě z 3. září 1814. Návrh obsahoval určité ústupky opoziční buržoazní většině. — *86*.

[95] Na zasedání ústřední rady ze 7. února 1865 podporoval Marx kandidaturu Henri Leforta na funkci „literárního obhájce" Mezinárodního dělnického sdružení v Paříži. Domníval se totiž na základě dopisu, který mu poslal 5. února 1865 Schily, že konflikt v pařížské sekci (viz poznámku 63) se už urovnal. Šlo mu také o to, aby do Internacionály byli zapojeni francouzští dělníci, kteří se účastnili družstevního hnutí, a aby byl k propagaci idejí Internacionály využit časopis „L'Association". Když však byl Lefort pověřen zmíněnou funkcí, konflikt se ještě přiostřil.

Koncem roku 1864 došlo při překladu Prozatímních stanov do francouzštiny vinou proudhonovského vedení pařížské sekce Internacionály na několika místech ke zkreslení textu; těchto pasáží využili později Marxovi odpůrci k boji proti ústřední radě. U odstavce stanov, na který zaútočil E. Horn, jde očividně o třetí odstavec úvodních úvah Prozatímních stanov, který pojednává o poměru hospodářského a politického boje a ve kterém proudhonovci zatajili slova „jako prostředek" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 46, 430 a 460). — *88*.

[96] Engels formuloval na Marxovu radu příslušné místo ve své brožuře tak, aby se nemohlo vykládat jako akceptování lassallovských hesel (viz Marx-Engels,

Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 102 a násl.). Respektoval také Marxovy návrhy ohledně změny charakteristiky pozic německé buržoazie v době revoluce z let 1848—1849 (viz tamtéž, str. 91). — *90.*

[97] 27. března 1849 přijalo frankfurtské Národní shromáždění volební zákon, zahrnující *přímé všeobecné volební právo*. Znění tohoto zákona uveřejnil 12. dubna 1849 v Říšském úředním listě říšský správce arcivévoda Jan. Protože pruský král říšskou ústavu odmítl a revoluce byla poražena, nebyl volební zákon z roku 1849 proveden. — *91.*

[98] Viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 108—109. — *91.*

[99] Narážka na politický charakter toryů-chartistů či toryů-filantropů, tj. anglických politiků a publicistů, patřících ke skupině „Mladá Anglie", jež vznikla počátkem čtyřicátých let 19. století. Vyjadřovali nespokojenost pozemkové aristokracie s růstem hospodářské a politické síly buržoazie a sahali k demagogickým prostředkům, aby podřídili svému vlivu dělnickou třídu a využili ji ve svém boji proti buržoazii. K jejich významným představitelům patřili Benjamin Disraeli, Thomas Carlyle aj. Názory této skupiny charakterizovali Marx a Engels v „Manifestu Komunistické strany" jako „feudální socialismus". — *92.*

[100] Jde tu o dopis, který Marxovi napsal 11. února 1865 J. B. von Schweitzer. Odvolával se v něm na prohlášení „Redakci listu ‚Social-Demokrat' " (viz tento svazek, str. 81), ve kterém Marx s Engelsem protestovali proti příspěvkům, jimiž pomlouval Moses Hess v „Social-Demokratu" francouzské členy Mezinárodního dělnického sdružení. Schweitzer navrhoval mj., „že 1. dopisovatel H. (Hess) okamžitě prohlásí, že se v té věci zmýlil. 2. Redakce (‚Social-Demokratu') prohlásí, že z *jejího vlastního* šetření vyplynulo totéž." V „Social-Demokratu" z 12. února 1865 dementoval pak Hess svá pomlouvačná tvrzení proti Mezinárodnímu dělnickému sdružení (viz poznámku 90). — *93.*

[101] 11. února 1865 přečetl ministr obchodu hrabě Itzenplitz v pruské poslanecké sněmovně při rozpravě ke koaliční otázce (viz poznámku 73) vládní dokument. Pod záminkou, že koaliční svoboda sama o sobě nezlepší hmotné postavení dělnictva, o což vládě údajně šlo, a s tím, že je třeba spíše usilovat o podporu družstevnictví, snažila se získat vláda v koaliční otázce čas a zabránit, aby byl plně zrušen zákaz koalicí. O tomto dokumentu pruské vlády informoval své čtenáře v telegrafické zprávě list „Times" 13. ledna 1865. — *94, 99, 520.*

[102] Pruský *čelední řád* podřizoval zemědělské dělnictvo naprosté zvůli junkerů

a velkostatkářů. Pocházel z roku 1810 a obsahoval mj. dva paragrafy, jež výslovně dovolovaly trestat dělníky bitím holí. Byl smeten teprve listopadovou revolucí v roce 1918. — *94, 99, 521, 529.*

[103] *Řád labutě (Schwanenorden)* — nejstarší feudální rytířský řád rodu Hohenzollernů. Byl založen roku 1440 kurfiřtem Bedřichem II. Braniborským a v roce 1443 byl druhou zakládací listinou přenesen do dalších německých oblastí. Za reformace řád zanikl. V roce 1843 se jej pokusil opět oživit Bedřich Vilém IV., a to jako dobročinnou náboženskou organizaci pod svým patronátem; chtěl tak čelit rostoucímu sociálnímu hnutí lidu. Jeho reakční záměr, poznamenaný feudální romantikou, se setkal jenom s ironií a výsměchem. — *94.*

[104] Hnutí za koaliční právo vzniklo počátkem roku 1865 mezi berlínskými knihtiskaři. Značně je ovlivňoval Wilhelm Liebknecht. 1. února 1865 uveřejnil Bernhard Becker v „Social-Demokratu" směrnici pro zmocněnce Všeobecného německého dělnického spolu, ve které je vyzval, aby svolali dělnická shromáždění a přijali na nich rezoluce požadující zrušení §§ 183 a 184 pruského živnostenského řádu. To bylo totéž jako zříci se koncepce Lassalla a jeho přívrženců, která popírala koaliční právo dělnictva. Revoluční obsah směrnice byl dán pravděpodobně tím, že Bernhard Becker udržoval v té době ještě styky s Wilhelmem Liebknechtem. Krátce po 12. únoru 1865, kdy byla směrnice zveřejněna, psal Liebknecht Marxovi: „*Becker* má *zatím* pravdu. Je to nafoukaný floutek, který si namlouvá, že je ‚šéfem strany', ale zaujal alespoň vůči vládě správné revoluční stanovisko. *On* potřebuje *nás*, my jeho ne." — *94.*

[105] *Příspěvky z Londýna* — články, které napsal pro „Social-Demokrat" Johann Georg Eccarius. Poslední článek, který Eccarius listu poslal, vyšel 31. března 1865. — *95.*

[106] 10. února 1865 odpověděl Ernest Jones Marxovi na psaní z 1. února 1865, jež se — pokud je nám známo — nezachovalo. Marx v něm načrtl akční program pro britské dělníky v jejich boji za reformu volebního práva, vedeném ústřední radou. V dopise, určeném k přečtení v ústřední radě, vyjádřil Jones souhlas s opatřeními, která Marx navrhoval. Zdůraznil také, že je žádoucí vystoupit proti propagandě vedené v Manchesteru buržoazní, radikálně liberální Národní unií pro reformu (National Reform Union) a rozvinout široké hnutí dělnické třídy za poskytnutí volebního práva veškerému dospělému mužskému obyvatelstvu. — *95.*

[107] Ústřední rada Mezinárodního dělnického sdružení věnovala velkou pozornost získávání celých dělnických spolků a především anglických tradeunionů

pro vstup do Mezinárodního dělnického sdružení. Článek 8 Prozatímních stanov ukládal ústřední radě získávat přímo „členy ve Spojeném království". Na zasedání rady 22. listopadu 1864 byl jednomyslně přijat „Návrh rezolucí o podmínkách přijetí dělnických organizací do Mezinárodního dělnického sdružení", předložený Marxem (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 50); tento návrh se stal v létě 1865 základem „Provolání ústřední rady k dělnickým spolkům" (viz tamtéž, str. 551—552). — *95.*

[108] 8. ledna 1865 napsal kolínský dělník G. Matzeratt Friedrichu Lessnerovi a informoval ho o názorových sporech ve Všeobecném německém dělnickém spolku — rozporech mezi Bernhardem Beckerem a Carlem Klingsem. Žádal Marxe jménem většího počtu členů spolku o názor na tyto záležitosti a psal: „...*Londýn* má autoritu. Viděl jsem to na sobě samém, viděl jsem to, když jste mi posílal *Marxův Manifest* a když se on sám prohlásil za spolupracovníka našeho orgánu ('Social-Demokratu')". — *97.*

[109] Při projednávání otázky koaličního práva (viz poznámku 73) předložil Hermann Heinrich Becker, poslanec za Dortmund, v pruské poslanecké sněmovně 11. února 1865 pozměňovací návrh, aby koaliční právo bylo poskytnuto i zemědělským dělníkům a aby byl zrušen zákon z 24. dubna 1854, týkající se porušování služebních povinností čeledě a zemědělského dělnictva. — *97.*

[110] Jde o Liebknechtův odchod z redakce „Social-Demokratu". Liebknecht o něm informoval Marxe v dopise z 16.—17. února 1865. — *98.*

[111] Toto místo v Schweitzerově dopise z 15. února 1865 zní: „Chcete-li mi jako v posledním dopise vysvětlovat teoretické otázky, přijmu od Vás toto poučení s povděkem. Pokud však jde o praktické otázky denní taktiky, prosím Vás, abyste uvážil, že k tomu, aby mohl člověk tyto věci posoudit, musí stát uprostřed hnutí. Křivdíte nám proto, jestliže kdekoli a jakkoli vyjadřujete svou nespokojenost s naší taktikou. To byste si mohl dovolit jedině tehdy, kdybyste přesně znal poměry." (Viz také Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 122). — *98.*

[112] Marx se zmiňuje o třetí části Schweitzerova seriálu „Bismarckův kabinet". „Social-Demokrat" ji uveřejnil 17. února 1865, tj. poté, co Marx vyslovil energicky požadavek, aby list přestal koketovat s Bismarckem. Tento seriál byl otevřenou podporou Bismarckovy politiky sjednocování Německa „krví a železem" a velebil Bismarckovu vládu za to, že prohlásila oficiálně za svůj program řešení dělnické otázky. — *98, 100, 529.*

[113] Originál Marxova dopisu Schweitzerovi z 13. února 1865 Institut marxismu-

leninismu nemá. Zachovaly se pouze ty odstavce, jež Marx cituje v tomto dopise Engelsovi. — *98.*

[114] Když se v říjnu 1858 stal Pruský princ Vilém (od roku 1861 pruský král) princem regentem, vyhlásil „liberální" kurs. Odvolal Manteuffelův kabinet a povolal do vlády umírněné liberály. V buržoazním tisku dostal tento kurs zvučný název „nová éra". Ve skutečnosti však směřovala Vilémova politika výhradně k upevnění pozic pruské monarchie a junkerů; chtěl se přitom opírat o špičky buržoazie, která ekonomicky zesílila. Nedošlo však ani k jediné z reforem, které buržoazie očekávala, a tak zklamaná ve svých nadějích, odmítala schválit vládní návrh vojenské reformy. Roku 1862 došlo k ústavnímu konfliktu, který spolu s Bismarckovým příchodem k moci v září 1862 „novou éru" ukončil. — *100, 521, 527.*

[115] Viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 113. — *101.*

[116] Za účasti Karla Blinda vycházel v letech 1865—1867 v Londýně a Hamburku orgán „Der deutsche Eidgenosse", vydávaný formou sešitů. Zastával politickou linii německých maloburžoazních demokratů. Do jeho redakce patřili vedle Blinda Ludwig Büchner, Ferdinand Freiligrath, Ernst Haug aj. — *101.*

[117] Marx přiložil k těmto řádkům Engelsovi několik lístků o nepřístojném chování francouzské aristokracie, napsaných neznámou rukou. — *104.*

[118] Počátkem února 1865 měl Marx projev na schůzi k oslavě 25. výročí Německého dělnického vzdělávacího spolku v Londýně. Ve svém projevu Marx kritizoval názory lassallovců o pomoci buržoazního státu dělnickým výrobním družstvům. Zmíněná zpráva Johanna Georga Eccaria byla uveřejněna v „Social-Demokratu" 19. února 1865.

Londýnský Německý dělnický vzdělávací spolek založili 7. února 1840 Karl Schapper, Joseph Moll a další členové Svazu spravedlivých. Po založení Svazu komunistů připadla vedoucí úloha v tomto spolku místním obcím Svazu komunistů. V letech 1847 a 1849—1850 pracovali ve spolku aktivně i Marx a Engels. 17. září 1850 Marx, Engels a několik jejich spolubojovníků ze spolku vystoupili, protože v boji mezi většinou ústředního výboru Svazu komunistů, vedenou Marxem a Engelsem, a maloburžoazní Willichovou a Schapperovou frakcí se spolek postavil na stranu menšiny. Koncem padesátých let se Marx a Engels znovu zúčastnili práce vzdělávacího spolku. Po založení I. internacionály vstoupil spolek, v jehož vedení byl Friedrich Lessner, jako jedna z prvních organizací do Mezinárodního dělnického sdružení. Řada jeho členů, např. Friedrich Lessner, Johann Georg Eccarius, Georg Lochner a Carl Pfänder, byli členy ústřední, resp. generální rady, kde podporovali Marxovu linii. — *105, 106, 525.*

[119] Jde o úvodník listu „Norddeutsche Allgemeine Zeitung" z 19. února 1865, přetištěný rovněž jako úvodník v „Social-Demokratu" 22. února 1865. — *105.*

[120] Ludwig Kugelmann přiložil k dopisu Marxovi z 19. února 1865 psaní, které mu poslal 22. prosince 1864 bývalý člen Svazu komunistů Johannes Miquel. Miquel v něm tvrdil, že Marxova práce „Ke kritice politické ekonomie" obsahuje „málo skutečně nového" a že její závěry nelze na sociálněpolitické poměry v Německu aplikovat. — *106, 111.*

[121] Ve zprávě o Marxově projevu na shromáždění, uspořádaném k 25. výročí Německého dělnického vzdělávacího spolku v Londýně (viz poznámku 118), psal Eccarius, že Marx zde vystoupil proti iluzím, podle nichž se mohlo dostat dělníkům od Bismarckovy vlády státní pomoci; ukázal rovněž, že osvobození práce lze dosáhnout jenom odstraněním pruské monarchie. V závěru svého příspěvku přisoudil Eccarius Marxovi chybně myšlenku, že společné akce dělníků a buržoazie proti absolutismu nejsou možné. — *107.*

[122] Prostřednictvím Wilhelma Liebknechta a Carla Siebela bylo prohlášení o přerušení Marxovy a Engelsovy spolupráce se „Social-Demokratem" (viz poznámku 90) uveřejněno v mnoha německých listech. Ze Siebelova dopisu Engelsovi z 1. března 1865 je zřejmé, že je nejdřív otiskly listy „Barmer Zeitung", „Elberfelder Zeitung", „Düsseldorfer Zeitung" a „Rheinische Zeitung"; 1. března 1865 bylo prohlášení uveřejněno v listech „Berliner Reform", „Neue Frankfurter Zeitung", „Breslauer Zeitung" a „Staatsbürger-Zeitung" a později ještě v jiných listech. — *107, 113.*

[123] *Výborem pro vytvoření nové Reformní ligy* se myslí výkonný výbor Reformní ligy. 23. února 1865 na mítinku stoupenců reformy volebního práva v Saint-Martin's Hallu byla z iniciativy a za přímé účasti ústřední rady Mezinárodního dělnického sdružení založena Reformní liga. Ve vedoucích orgánech ligy — v její radě a výkonném výboru — byli členové ústřední rady, většinou předáci anglických tradeunionů. Program hnutí za reformu, v jehož čele liga stála, i taktika vůči buržoazním stranám byly vypracovány pod přímým vlivem Marxe, který usiloval o to, aby anglická dělnická třída prováděla samostatnou a na těchto stranách nezávislou politiku. Proti požadavku buržoazie, aby volební právo bylo rozšířeno jen na majitele a nájemce samostatných obytných domů (household suffrage), kladla Reformní liga na Marxovo naléhání požadavek všeobecného volebního práva pro všechno dospělé mužské obyvatelstvo v zemi (manhood suffrage). Toto původně chartistické heslo obrozené Internacionálou se setkalo u anglické dělnické třídy s velkou odezvou a zajistilo lize podporu tradeunionů a mnoha neorganizovaných dělníků. Ve všech velkých anglických průmyslových městech měla liga síť poboček. Protože se však do vedení Reformní ligy dostali kolísající buržoazní

radikálové a protože oportunističtí předáci tradeunionů prováděli kompromisnickou politiku, podařilo se anglické buržoazii přetáhnout část dělnické třídy na svou stranu. Roku 1867 byla provedena okleštěná reforma, která dala volební právo jen maloburžoazii a dělnické aristokracii, kdežto hlavní masa dělnictva jako dříve hlasovací právo neměla. — *108*, *126*, *140*, *235*, *530*, *584*.

[124] *O rozkolu v Paříži* viz poznámku 63.

Podle Schilyho dopisu Marxovi z 25. února 1865 a podle „*Soukromé instrukce Schilymu*" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 117), jež se zachovala v Marxově zápisníku, chtěl Marx dosáhnout toho, aby ústřední rada měla i nadále právo učinit přítrž rozporům v pařížské sekci, a nedopustit, aby pařížská sekce (která se skládala z valné části z dělnictva) odpadla od Mezinárodního dělnického sdružení. — *108*, *123*.

[125] Proti proudhonovskému požadavku, aby se „funkcionářem" v Mezinárodním dělnickém sdružení mohl stát „pouze dělník", protestovala ústřední rada „Rezolucí ústřední rady o konfliktu v pařížské sekci" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 116—117). Na ženevském kongresu Mezinárodního dělnického sdružení (1866) vznesla francouzská delegace opět tento požadavek, který však kongres podrobil kritice a odmítl. — *108*.

[126] Otázka účasti na shromáždění, které se mělo konat 1. března v souvislosti s výročím polského povstání z let 1863—1864 (viz poznámku 131), se projednávala na zasedání ústřední rady 2. února 1865. Byla na něm přijata jednomyslně tato rezoluce: „Ústřední rada Mezinárodního dělnického sdružení poskytne plnou podporu vzpomínkovému shromáždění pro Polsko, jež se bude konat 1. března v St. Martin's Hallu, a vyzve všechny své přátele, aby se ho zúčastnili." — *109*.

[127] List „Morning Star" uveřejnil 24. února 1865 noticku „Německá demokracie". Oznamovalo se v ní, že má brzy začít vycházet list „Der deutsche Eidgenosse" (viz poznámku 116). Autorem noticky byl zřejmě Karl Blind. — *109*.

[128] Jde o anonymní noticku, napsanou Engelsem, ve které se oznamovalo, že vyšla jeho brožura „Vojenská otázka v Prusku a německá dělnická strana" (text noticky viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 114). Díky Johannu Jacobu Kleinovi, Carlu Siebelovi a Wilhelmu Liebknechtovi byla noticka uveřejněna s několika změnami mj. v těchto novinách: „Rheinische Zeitung", „Düsseldorfer Zeitung" a „Elberferder Zeitung" z 3. března, „Oberrheinischer Courier" ze 7. března, „Osnabrücker Zeitung" z 9. března a „Neuer Hannoverscher Anzeiger" z 11. března 1865. Kromě toho uveřejnily „Rheinische Zeitung" 9. března 1865 pod názvem „Pro ‚dělnickou stranu' " článek o Engelsově brožuře a delší výňatek z ní. — *111*, *531*.

[129] Marxovo a Engelsovo prohlášení o rozchodu se „Social-Demokratem" (viz tento svazek, str. 81) mělo širokou publicitu v německém tisku. Tím byl J. B. von Schweitzer donucen otisknout je 3. března 1865 i v „Social-Demokratu". Marx s Engelsem v prohlášení uvedli, že jejich další spolupráci s listem znemožnila jeho taktika svazku dělnické třídy s vládou.

Aby čelil očekávanému pozitivnímu vlivu tohoto prohlášení na členy Všeobecného německého dělnického spolku, napadl Schweitzer týž den v „Politické části" „Social-Demokratu" Marxe, Engelse a jejich stoupence v Německu těmito slovy: „Nesporně jsou němečtí sociální demokraté i mimo tento spolek, ti však *nepatří* k sociálně demokratické *straně*." — *112*, *113*, *116*, *537*.

[130] Engels poukazuje na pátý — poslední — Schweitzerův článek ze seriálu „Bismarckův kabinet" (viz poznámku 112), uveřejněný v „Social-Demokratu" 1. března 1865. — *112*.

[131] Shromáždění k výročí polského povstání z let 1863—1864 (viz poznámku 21) se konalo v Londýně v St. Martin's Hallu 1. března 1865. Iniciátorem organizace tohoto shromáždění byla Britská liga pro nezávislost Polska (viz poznámku 66). Při přípravě a průběhu shromáždění sehrála významnou úlohu ústřední rada Mezinárodního dělnického sdružení (viz poznámku 126). Anglický tisk, mimo jiné i londýnský liberální deník „The Daily News", uveřejnil projevy buržoazních radikálů (Edmonda Bealese, M. Leversona aj.) na shromáždění, pomlčel však o rezoluci navržené jménem Internacionály a o projevech členů ústřední rady Petra Foxe a Johanna Jacoba Eccaria. Nezkrácenou zprávu o shromáždění přinesl list „Bee-Hive Newspaper" z 4. března 1865. Marx jí použil, když psal poznámku „Oprava", určenou pro curyšský list „Der weisse Adler" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 130—131). — *113*, *127*, *546*.

[132] Jedná se o pamflet Karla Marxe a Bedřicha Engelse „Velikáni emigrace" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 8, čes. vyd. 1960, str. 267—372). Koncem června 1852 odevzdali autoři rukopis tohoto pamfletu maďarskému emigrantu Bangyovi, který se nabídl, že zajistí jeho uveřejnění v Německu. Později se však ukázalo, že Bangya byl policejní agent a že pamflet prodal pruské policii. Bangyovu úlohu odhalil Marx poprvé v článku „Hirschova dobrovolná přiznání" (viz tamtéž, sv. 9, čes. vyd. 1960, str. 65—68). O dalších Bangyových machinacích psal Marx v článku „Ještě jedna podivná kapitola moderních dějin" (viz tamtéž, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 584—590). V pamfletu „Pan Vogt" pojednává Marx o Bangyově činnosti podrobně v kapitole „Patroni a kumpáni" (viz tamtéž, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 615—616, poznámka pod čarou). — *118*.

[133] Je míněna banka „Crédit au travail" („Úvěr práci"), kterou v roce 1863 založil v Paříži maloburžoazní socialista Jean Pierre Béluze k poskytování úvěrů výrobním a spotřebním družstvům a k mobilizaci úspor dělníků ve prospěch družstevního hnutí. Banka existovala do roku 1868. — *119.*

[134] Jde o „Výzvu ke vstupu do ‚Mezinárodního dělnického sdružení', určenou všem dělníkům, dělnickým spolkům a dělnickým sdružením ve Švýcarsku" („Aufruf an alle Arbeiter, Arbeitervereine und Arbeiterassociationen in der Schweiz zum Beitritt der ‚Internationalen Arbeiter-Association' "), Ženeva 5. února 1865. Výzva byla uveřejněna 11. března 1865 v „Nordsternu". — *119.*

[135] V redakčním úvodu k prvnímu číslu časopisu „Der deutsche Eidgenosse" z 15. března 1865 vyslovil Karl Blind „naději v intenzívní spolupráci přátel meškajících na nejrůznějších místech". Dále zde byla otištěna stať Gustava Struva „‚Odulé obličeje' v Německu" a článek Gustava Rasche „Nevadnoucí věnec na hrob mučedníka (Maxe Dortuho)".

„*Der Deutsche Eidgenosse*" měl na titulní stránce kresbu s heslem „Manus haec inimica tyrannis" („Tato ruka, nepřátelská tyranům"). — *120.*

[136] 8. března 1865 uveřejnil „Social-Demokrat" prohlášení, ve kterém se Georg Herwegh a Friedrich Wilhelm Rüstow plně připojili k Marxovu a Engelsovu prohlášení o rozchodu se „Social-Demokratem". V komentáři (poznámce) k Rüstowovu a Herweghovu prohlášení zkreslil J. B. von Schweitzer týž den Marxův a Engelsův poměr k Lassallovi a vylíčil vyloženě nesprávné důvody, které je přiměly opustit štáb spolupracovníků tohoto listu. Schweitzer při tom také citoval článek Karla Blinda, uveřejněný v „Neue Frankfurter Zeitung" z 5. března 1865 (viz poznámku 140). — *121, 122, 125.*

[137] Přibližně 8. března 1865 psal Wilhelm Liebknecht Engelsovi, že už nemůže zůstat dlouho v Berlíně, a ptal se ho, jak by to vypadalo s případným přesídlením do Manchesteru. K Marxovu a Engelsovu prohlášení o rozchodu se „Social-Demokratem" (viz poznámku 90) sděloval mj.: „Prohlášení bylo všude otištěno a nesmírně nám pomohlo. Protože jsem neměl žádný opravdový důvod k písemnému prohlášení, učinil jsem v tiskařském spolku *ústní*..." — *123.*

[138] Friedrich Albert Lange, „Die Arbeiterfrage in ihrer Bedeutung für Gegenwart und Zukunft" [„Význam dělnické otázky pro přítomnost a budoucnost"], Duisburg 1865. — *123, 542.*

[139] Marx odjel 19. března 1865 ke svým příbuzným do Zalt-Bommelu (Holandsko) a zůstal tam do 8. dubna 1865. — *125, 130, 133, 675.*

[140] J. B. von Schweitzer citoval z článku Karla Blinda, který vyšel 5. března 1865 v „Neue Frankfurter Zeitung" a obsahoval mj. tato slova: „Zemřel mlád — uprostřed triumfu — jako Achilles." Byla převzata takřka doslovně z psaní, kterým Marx kondoloval 12. září 1864 hraběnce Sophii von Hatzfeldtové, když se dověděl o Lassallově smrti (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 30, čes. vyd. 1969, str. 748). Vytržena z kontextu a bez Marxova vědomí a souhlasu byla tato slova uvedena s jeho podpisem jako moto k chvalozpěvu na Lassalla, který uveřejnil „Social-Demokrat" 15. prosince 1864 v čísle vydaném na zkoušku.

Svůj záměr — odpovědět v „Düsseldorfer Zeitung" — uskutečnil Marx „Prohlášením o příčinách přerušení spolupráce s listem ‚Social-Demokrat' ". Toto prohlášení otiskly 19. března „Berliner Reform" a 20. března „Düsseldorfer Zeitung" a „Staatsbürger-Zeitung"; bylo rovněž uveřejněno v dalších německých novinách (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 120—123). — *125.*

[141] K tomuto dopisu byl přiložen rukopis anglické verze *usnesení* ústřední rady a soukromé instrukce Victoru Schilymu (viz poznámku 124). Ústřední rada je přijala 7. března 1865 (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 116—117). — *127.*

[142] 11. března 1865 se konala v Radleys Hotelu konference dělnické delegace, zvolené 23. února 1865 na shromáždění v St. Martin's Hallu (skládala se z funkcionářů tradeunionů, mezi nimiž byli i členové ústřední rady Mezinárodního dělnického sdružení), s asi 20 představiteli radikálně liberální buržoazie (čtyři z nich byli poslanci). Byl sveden ostrý boj o základy volební reformy. Předák freetraderské buržoazie John Bright vyzval otevřeně shromážděné, aby se usilovalo pouze o rozšíření volebního práva na majitele a nájemce domů (tzv. household suffrage). Dělničtí delegáti trvali na požadavku dát volební právo všemu dospělému mužskému obyvatelstvu (tzv. manhood suffrage). Zástupci radikálně liberální buržoazie tento požadavek. odmítli. Dohody o společných akcích nebylo dosaženo. — *127.*

[143] List „Nordstern", jehož redaktorem byl Karl von Bruhn, uveřejnil 4. března 1865 dva úvodníky „Při pohledu vzhůru" a „Vlci v rouše beránčím". Byly namířeny proti kompromisům s Bismarckovou vládou a obsahovaly slova jako „pleticháři" a „intrikující patolízalové", jimiž byl očividně míněn J. B. von Schweitzer se svými lidmi. — *127.*

[144] „Rheinische Zeitung" referovala 4. března 1865 v článku „Stanovisko dělnické strany" o přednášce, kterou měl Wilhelm Liebknecht 28. února 1865 v berlínském podpůrném tiskařském spolku. Uveřejnila z ní také výňatky. Liebknecht se v přednášce opíral o Engelsovu práci „Vojenská otázka v Prusku

a německá dělnická strana" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 71—112). Zdůvodňoval v ní své vystoupení z redakce „Social-Demokratu", jakož i Marxův a Engelsův rozchod s těmito novinami. „Rheinische Zeitung" citovala mj. tato Liebknechtova slova: „Heslo nezní: buď s vládou, nebo s Pokrokovou stranou, nýbrž ani s jednou, ani s druhou. *Dělnická třída se musí zformovat v samostatnou stranu.*"

O Liebknechtově projevu referovaly dále: 3. března „Berliner Reform", 12. března coburská „Allgemeine Deutsche Arbeiter-Zeitung" a 18. března 1865 „Nordstern". — *131.*

145 V „Nordsternu" z 11. března 1865 vyšel „Protest" podepsaný Georgem Herweghem, Friedrichem Wilhelmem Rüstowem a Friedrichem Reuschem. Byl namířen proti příspěvku uveřejněnému v „Social-Demokratu" z 26. února 1865, v němž se psalo o Lassallově „úctě ke králi a státu". V „Protestu" stálo mj., že „podepsaní Lassallovi přátelé pokládají za svou povinnost prohlásit, že nespatřili nikdy sebenepatrnější stopu... nějaké zvláštní Lassallovy úcty ke králi Vilémovi". — *131.*

146 22. března 1865 pronesl předseda Všeobecného německého dělnického spolku Bernhard Becker na schůzi hamburské obce spolku řeč, ve které pomlouval Mezinárodní dělnické sdružení a zvláště Marxe, Engelse a Liebknechta. Na tuto řeč, uveřejněnou 26. března 1865 v „Social-Demokratu", odpověděl Marx v článku „President lidstva", otištěném v „Berliner Reform" z 13. dubna 1865 a v „Rheinische Zeitung" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 125—129). Ještě než byl tento Marxův článek uveřejněn, odpověděl Liebknecht — 27. března 1865 — ostře Beckerovi na schůzi berlínské obce spolku, na níž také požadoval, aby byl Becker ze spolku vyloučen. Za usnesení, jež bylo v tomto smyslu přijato na druhé schůzi 30. března, se pak postavily další obce spolku. V červnu 1865 musel Becker dočasně odstoupit z funkce předsedy a předat ji svému náměstkovi Friedrichu Wilhelmu Fritzschovi a v listopadu téhož roku se musel své funkce s konečnou platností vzdát. — *133, 568.*

147 V projevu z 22. března 1865 (viz poznámku 146) napadl Bernhard Becker prudce a pomlouvačně mezi jinými i Sophii von Hatzfeldtovou. Georg Herwegh a Friedrich Wilhelm Rüstow se proti tomu ohradili v příspěvcích „K povšimnutí" a „K objasnění", uveřejněných 1. dubna 1865 v „Nordsternu". — *133, 545.*

148 „L'Association", čís. 6 z dubna 1865. — *133.*

149 Na zasedání ústřední rady z 28. března 1865 referoval generální tajemník William R. Cremer jménem delegace rady, v níž byli Cremer, Johann Georg

Eccarius, John Weston, Hermann Jung, Peter Fox aj., o výsledcích setkání s 38 delegáty Národního svazu obuvníků a o rezoluci, kterou tento svaz přijal. Rezoluce zněla: „Souhlasíme z celého srdce se zásadami Mezinárodního sdružení, tak přesvědčivě vyloženými delegací této organizace. Zavazujeme se vstoupit do ní, abychom pomohli prosazovat tyto zásady a rozšiřovat její svobodomyslné a vznešené myšlenky v řadách naší organizace." — *134.*

150 Sigismund Borkheim informoval v dopise z 10. ledna 1865 Engelse, že rakouský novinář Adolph Kolatschek má v úmyslu začít znova vydávat časopis „Stimmen der Zeit" a že navrhuje, aby Marx a Engels byli získáni jako spolupracovníci. V dopise z 1. dubna 1865 informoval pak Borkheim Engelse o Kolatschkově politickém stanovisku, v němž bylo mnoho nejasností. Kolatschek svůj záměr neuskutečnil. — *135.*

151 „Social-Demokrat" z 5. dubna 1865, „Spolková rubrika". — *135.*

152 V článku „Falešní přátelé a zjevní nepřátelé", uveřejněném v „Nordsternu" z 8. dubna 1865, se Friedrich Reusche ujal Georga Herwegha, Friedricha Wilhelma Rüstowa a Johanna Philippa Beckera, které Bernhard Becker nazval „falešnými přáteli" za to, že se vzdali spolupráce se „Social-Demokratem" (viz poznámku 136). Reusche vyzval už 11. března 1865 v „Nordsternu" všechny obce Všeobecného německého dělnického spolku, aby projednaly „probismarckovské stanovisko ‚Social-Demokratu' " a vyslovily souhlas s prohlášením o přerušení spolupráce s tímto listem. Ve svém článku z 8. dubna 1865 se Reusche odvolával také na přísahu, kterou dali umírajícímu Lassallovi tehdejší předáci Všeobecného německého dělnického spolku — že dovrší jeho dílo. Nazval také Bernharda Beckera, J. B. Schweitzera a jejich stoupence „prodejnými žoldáky a nástroji reakce".

„*Willichova jabloň*" — za bádensko-falckého povstání roku 1849 si Willich s příslušníky svého oddílu dobrovolníků pod jednou jabloní přísahali, že raději zemrou, než aby opustili německou půdu, tj. odešli do vyhnanství. Po porážce tohoto povstání přešli přes tuto přísahu na neutrální švýcarské území (srovnej Marx-Engels, Spisy, sv. 9, čes. vyd. 1960, str. 517). — *138.*

153 Jde o dopis, který poslal 24. dubna 1865 Marxovi Victor Schily. Jeho závěrečná část byla nadepsána „Fejeton, Moses a Moseska". — *140, 146, 149.*

154 Na návrh Friedricha Lessnera přerušil Německý dělnický vzdělávací spolek v Londýně na zasedání z 22. března 1865 styky s lassallovci.

Na valné hromadě, kterou tento spolek uspořádal 5. dubna 1865 spolu se svými pobočkami „Teutonia" (viz poznámku 155) a „Eintracht", byla posuzována činnost předsedy Všeobecného německého dělnického spolku Bernharda Beckera a postoj redakce „Social-Demokratu". Louis Weber se

snažil prosadit usnesení, že politické stanovisko jednotlivých delegátů je jejich soukromou věcí a nemůže být odsuzováno členy spolku. Toto stanovisko bylo ostře odmítnuto. Průběh tohoto shromáždění zkreslil ve své zprávě „Social-Demokrat" z 21. dubna 1865. — *141.*

[155] „*Teutonia*" — vzdělávací spolek německých dělníků žijících na jihu Londýna; připojil se jako pobočka k Německému dělnickému vzdělávacímu spolku v Londýně a spolu s ním vstoupil roku 1865 do Mezinárodního dělnického sdružení. — *141.*

[156] Jde o „Poselství Němců americkému národu" ze 14. dubna 1865, které reagovalo na zavraždění presidenta USA Abrahama Lincolna. List „Times" uveřejnil toto kondolenční poselství 28. dubna 1865. — *141.*

[157] V „Nordsternu" z 29. dubna 1865 byl uveřejněn příspěvek ze Solingen. Byla to zpráva o schůzi „opozičníků" ze solingenské obce Všeobecného německého dělnického spolku, jež se konala 23. dubna 1863. Schůze se jednomyslně usnesla založit vlastní obec, jejímž zmocněncem byl zvolen Karl Friedrich Dültgen, který vystupoval pro Marxe a proti Bernhardu Beckerovi. Aby se odlišila i formálně od obcí, které ještě zůstaly pod Beckerovým vedením, vydala solingenská opoziční obec nové členské průkazy a prohlásila „Nordstern" za svůj oficiální orgán. V následujících měsících se připojily i na jiných místech další obce k opozici. Počátkem září 1865 se stala ze solingenské obce první sekce Mezinárodního dělnického sdružení v Německu. — *143.*

[158] Na tomto místě jde očividně o rozvoj opozice ve Všeobecném německém dělnickém spolku, která vzešla ze Solingenu a zakládala v této době další opoziční obce v Porýní. V Kolíně nad Rýnem byl Lassallův nástupce Bernhard Becker na schůzi tamní obce nucen položit otázku důvěry. Podle „Nordsternu" z 6. května 1865, na který se Marx odvolává, odešla řada členů ze schůze a z 24, kteří zůstali, hlasovalo pro Bernharda Beckera jenom 15. — *146.*

[159] Záměr ústřední rady — získat většinu akcií listu „Bee-Hive Newspaper" — ztroskotal. Neměla na to dost peněz. Kromě toho musela v rozhodujícím okamžiku (květen 1865) věnovat své síly především boji za reformu volebního práva v Anglii. V předvečer valné hromady akcionářů odjeli členové ústřední rady George Odger, William R. Cremer a George Howell do Manchesteru na konferenci, kterou zde na 15.—16. května 1865 svolaly různé organizace, jež byly pro reformu volebního práva (viz poznámku 164). To usnadnilo George Potterovi, že si získal většinu hlasů akcionářů. — *147, 161, 164.*

[160] *Adresa presidentu Johnsonovi.* Na zasedání rady 2. května 1865 se ústřední rada

usnesla napsat poselství americkému lidu. Podnětem k tomu bylo zavraždění presidenta USA Abrahama Lincolna, kterého zabil John Wilkes Booth, agent jižních plantážníků a newyorských bankéřů. Adresa byla určena presidentu Andrew Johnsonovi, Lincolnovu nástupci. 9. května předložil Marx radě text „Adresy Mezinárodního dělnického sdružení presidentu Johnsonovi", který vypracoval. Adresa (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 132—134) byla pak předána Andrew Johnsonovi prostřednictvím amerického vyslance v Londýně Charlese Francise Adamse. Adresu otiskl 20. května 1865 „Bee-Hive Newspaper". — *147.*

161 Moses Hess zůstal spolupracovníkem „Social-Demokratu" a důvěrníkem J. B. von Schweitzera, i když se Marx a Engels s tímto listem rozešli a když s ním přerušili spolupráci i Wilhelm Liebknecht, Georg Herwegh, Friedrich Wilhelm Rüstow a Johann Philipp Becker. — *149, 152.*

162 V „Social-Demokratu" z 10. května 1865 byla v rubrice „Fejeton" přetištěna z *augsburské* „Allgemeine Zeitung" z 29. dubna 1865 (příloha) anotace knihy Karla Heinricha Wuttka „Städtebuch des Landes Posens" [„Kniha měst Poznaňska"]. Wuttke se v ní snažil dokázat, že Němci údajně mají odvěké právo na polskou půdu. — *149.*

163 V příloze k „Social-Demokratu" ze 7. května 1865 byl otištěn příspěvek Mosese Hesse z Paříže, který opět hanobil francouzské členy Mezinárodního dělnického sdružení (viz poznámku 63 a 85). — *150.*

164 V Manchesteru uspořádala buržoazní, radikálně liberální Národní reformní unie ve dnech 15.—16. května 1865 konferenci organizací, usilujících o reformu volebního práva. Reformní unie měla nejsilnější postavení v severní Anglii a byla hlavním soupeřem Reformní ligy (viz poznámku 123). Ústřední rada Mezinárodního dělnického sdružení byla na tuto konferenci pozvána. Už 21. března 1856 jmenovala delegaci, která tam měla zastupovat požadavek volebního práva pro veškeré dospělé obyvatelstvo mužského pohlaví (manhood suffrage). Konference se zúčastnilo asi 200 delegátů. Za Reformní ligu se zúčastnili Edmond Beales a George Howell. Došlo k bouřlivým diskusím o politických zásadách reformy volebního práva. Zástupci buržoazně radikálních organizací, jakož i liberálně smýšlející delegáti požadovali dílčí reformu volebního práva.

Naproti tomu William R. Cremer jako zástupce delegace ústřední rady Mezinárodního dělnického sdružení požadoval, aby volební právo bylo poskytnuto všem dospělým osobám mužského pohlaví. Cremera podporovali Ernest Jones a George Howell. Jeho požadavek byl zamítnut 95 hlasy proti 50. Kolísavý postoj Edmonda Bealese a jiných buržoazních radikálů vedl k přijetí rezoluce, která požadovala volební právo pouze pro majitele a ná-

jemce domů ((household suffrage). Zprávu o manchesterské konferenci přinesl list „Bee-Hive Newspaper", čís. 188 z 20. května 1865. — *151.*

[165] *Bainesův zákon* — Počátkem května 1865 zamítla Dolní sněmovna návrh zákona, který předložil Edward Baines a který byl podporován Reformní unií. Podle tohoto návrhu měl být snížen volební census v městských volebních obvodech z 10 na 6 liber št. Toto zamítnutí odráželo smýšlení anglické buržoazie, vyděšené hnutím dělnické třídy za všeobecné volební právo. 2. května 1865, krátce před manchesterskou konferencí (viz poznámku 164), se obrátil výkonný výbor Reformní ligy manifestem k anglické dělnické třídě a vyzval ji k boji za volební právo pro všechno dospělé obyvatelstvo mužského pohlaví (manhood suffrage). — *151.*

[166] Ve volbách do ženevské kantonální rady v srpnu 1864 utrpěl Jean Jacques (James) Fazy porážku, když byly odhaleny jeho finanční machinace, kterých se dopouštěl jako president Švýcarské generální banky. Po volbách napadli Fazyho stoupenci se zbraní v ruce část těch voličů, kteří proti němu hlasovali. Ženevu obsadilo švýcarské vládní vojsko a Fazy musel uprchnout do Francie. — *151, 177, 228.*

[167] Jde o korespondenci, kterou za konfliktu v pařížské sekci Internacionály (viz poznámku 63) vedl ve funkci dopisujícího tajemníka pro Francii Victor P. Le Lubez s dopisovatelem Mezinárodního sdružení v Neuchâtelu Emilem Lefebvrem. Le Lubez se snažil ve svých dopisech popudit Lefebvra proti ústřední radě a pařížskému vedení. — *152.*

[168] Od května do srpna 1865 probíhala v ústřední radě Mezinárodního dělnického sdružení diskuse o ekonomických otázkách, s nimiž přišel John Weston. Marx k nim zaujal stanovisko na mimořádném zasedání rady 20. května 1865. Protokol z této schůze se — pokud je nám známo — nezachoval. Kromě toho vypracoval Marx k těmto problémům přednášku, kterou pronesl anglicky v ústřední radě 20. (první část) a 27. června (druhou část). Tato přednáška, jejíž rukopis se zachoval, byla zveřejněna až po Marxově i Engelsově smrti roku 1898 v Londýně, kde ji Marxova dcera Eleanor vydala pod názvem „Value, price and profit" [„Mzda, cena a zisk"] s předmluvou E. Avelinga (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 135—186). — *154, 156.*

[169] V „Nordsternu", čís. 313 z 24. června 1865, uveřejnila řada obcí Všeobecného německého dělnického spolku prohlášení proti projevu Bernharda Beckera (viz poznámku 146). — *155, 167.*

[170] Národní spolek byl založen 15.—16. září 1859 na sjezdu německé liberální buržoazie ve Frankfurtu nad Mohanem. Organizátoři Národního spolku

zastupovali zájmy německé buržoazie. Usilovali o sjednocení Německa bez Rakouska, pod vedením Pruska. Po prusko-rakouské válce z roku 1866 a po vytvoření Severoněmeckého spolku byl 11. listopadu 1867 Národní spolek rozpuštěn. — *157, 194, 198, 249, 265, 350, 527.*

171 *Licenční zákon* (Permissive Bill) — návrh zákona, přiznávajícího daňovým poplatníkům právo rozhodovat ve svých obcích přímým hlasováním o udělování licencí na prodej lihových nápojů. Tento návrh byl v letech 1864—1877 několikrát předložen anglickému parlamentu. — *160.*

172 *Na Great Windmill Street*, v londýnské čtvrti Soho, měl v padesátých letech své sídlo Německý dělnický vzdělávací spolek (viz poznámku 118). — *160.*

173 22.—23. července se měla konat v Kolíně nad Rýnem reformní slavnost liberální většiny pruské poslanecké sněmovny (Pokroková strana). 17. července Bismarck toto setkání zakázal. Z 250 poslanců jich přesto 160 přislíbilo, že se do Kolína dostaví. V Berlíně, Duisburgu, Drážďanech, Lipsku, Magdeburgu a na jiných místech vystoupilo mnoho dělníků na schůzích a shromážděních proti represívním opatřením vlády. Liberálové však úplně zklamali a bojovnost dělnictva nevyužili. Organizátor reformní slavnosti Classen-Kappelmann překročil ze strachu před zatčením belgické hranice; místo 160 poslanců, kteří přislíbili účast, se jich dostavilo jen 80. Sál určený pro slavnost byl uzavřen policií. Když pak chtěli poslanci uspořádat slavnost v městské zoologické zahradě, zabránilo jim v tom vojsko a policie. — *162, 175, 178, 218.*

174 *Únorové bankety v Paříži* — kampaň banketů ve prospěch volební reformy, která probíhala ve Francii od července 1847 do ledna 1848 a byla předehrou únorové buržoazně demokratické revoluce z roku 1848. — *162, 231.*

175 Nad oslovením je v tomto dopise razítko ústřední rady s nápisem: International Working Mens Association Central Council London. — *163, 568, 577, 597, 605.*

176 Po ukončení práce na ekonomickém rukopisu z let 1861—1863 začal Marx připravovat k tisku první knihu „Kapitálu". V srpnu 1863 začal přepisovat a stylisticky upravovat onu část rukopisu, kterou Engels později charakterizoval jako „první z dochovaných redakcí této knihy" (viz Karel Marx, „Kapitál", díl II, čes. vyd. 1954, str. 12). Při této práci se však Marx rozhodl napsat alespoň nanečisto zbývající tři knihy „Kapitálu". Na tomto místě, kde Engelsovi sděluje, že „k dokončení teoretické části zbývá napsat ještě 3 kapitoly", má Marx zřejmě na mysli dokončení práce na třetí knize „Kapitálu". První variantu čtvrté a poslední knihy „Kapitálu", o kterou zde jde, měl Marx už hotovou; představovala (pod názvem „Teorie o nadhodnotě")

velkou část ekonomického rukopisu z let 1861—1863. V dopise informuje Marx Engelse o svém úmyslu přepracovat znovu tuto část rukopisu během přípravy do tisku.

Později — když sepsal první, druhou a třetí knihu „Kapitálu" — se Marx opět vrací k první knize. Na Engelsovu radu se rozhoduje vydat ji nejdřív. Na konečné přípravě první knihy pracoval Marx celý rok 1866 a skončil 27. března 1867; připravený text byl fakticky důkladným přepracováním první varianty. První německé vydání první knihy vyšlo v září 1867 jako I. díl „Kapitálu". Podle edičního plánu, dohodnutého s vydavatelem Meissnerem, měla druhá a třetí kniha vyjít jako II. díl, a čtvrtá kniha, věnovaná „dějinám ekonomických teorií", jako závěrečný III. díl „Kapitálu" (viz Karel Marx, „Kapitál", díl I, čes. vyd. 1953, str. 20).

Marx však bohužel nestačil dokončit přípravu posledních knih „Kapitálu" k tisku. Po jeho smrti Engels Marxovy rukopisy týkající se druhé a třetí knihy připravil k tisku a vydal je jako II. a III. díl „Kapitálu". Rovněž zamýšlel připravit k tisku a vydat jako IV. díl „Kapitálu" výše uvedený rukopis, nestačil však tento záměr za svého života provést. Rukopis uveřejnil poprvé Kautsky v letech 1905—1910, avšak toto vydání mělo mnoho nedostatků. Česky vyšly „Teorie o nadhodnotě" poprvé v letech 1958—1968, část I—III. — *164, 601, 616, 626.*

[177] „*Metodou Jacoba Grimma*" myslí Marx zřejmě způsob, jakým byl vydáván Německý slovník. Jacob a Wilhelm Grimmové vydávali svůj Německý slovník po sešitech. Jednotlivá písmena byla zpracována nezávisle na sobě. Roku 1852 vyšel první sešit písmene A. — *164, 370.*

[178] Anglický překlad prvního dílu „Kapitálu" vyšel až po Marxově smrti, roku 1886. Na jeho přípravě se podíleli Samuel Moore a Edward Aveling s Marxovou dcerou Eleanor Avelingovou. — *164, 373.*

[179] Koncem července 1865 dal vydavatel novin „The Miner and Workman's Advocate", člen ústřední rady John B. Leno, tento list k dispozici ústřední radě. Uvažovalo se o založení akciové společnosti pro financování novin jako oficiálního orgánu Mezinárodního dělnického sdružení. Návrh prodiskutovali a plně podpořili členové rady 8. a 15. srpna. Některé podrobnosti z diskuse z 15. srpna, které se Marx nemohl zúčastnit, jsou známy díky dopisu, který mu poslal 16. srpna 1865 Johann Georg Eccarius. 22. srpna navázalo na zasedání rady ustavující shromáždění akciové společnosti, jež byla nazvána Industrial Newspaper Company. Ustavující shromáždění, jehož se Marx zúčastnil, potvrdilo provolání k dělníkům a „prospekt" společnosti. 25. září 1865 prohlásila londýnská konference tento list, který vycházel od 8. září jako „The Workman's Advocate", za oficiální orgán Mezinárodního dělnického sdružení (viz poznámku 238). — *164, 197.*

[180] *Dělnické výstavy* — odkaz na přípravy k anglicko-francouzské průmyslové výstavě v Londýně, pořádané u příležitosti 50. výročí uzavření míru mezi Anglií a Francií. Buržoazní organizátoři této akce se snažili vzbudit dojem, že výstava, jež byla zahájena 8. srpna 1865, je záležitostí anglického a francouzského dělnictva.

30. května 1865 odsoudila ústřední rada Mezinárodního dělnického sdružení tuto tzv. dělnickou výstavu, jejímž cílem bylo odvrátit dělníky od politického boje a oslabit vliv Internacionály. Rezoluce ústřední rady k této záležitosti byla uveřejněna 3. června 1865 v „Bee-Hive Newspaper". — *165.*

[181] *Zákon o cizincích* (Alien bill) — zákon o vypovězení nepohodlných cizinců z Belgie. Byl v platnosti již do roku 1835 a vždy po třech letech byl prodlužován. Bez ohledu na široké protestní hnutí byl zákon koncem června 1865 prodloužen podesáté. — *165.*

[182] První kongres Mezinárodního dělnického sdružení se nekonal roku 1865 v Bruselu, jak bylo původně zamýšleno, nýbrž 3.—8. září 1866 v Ženevě. K jeho přípravě se z Marxovy iniciativy sešla ve dnech 25.—29. září v Londýně předběžná konference. Důvody k odložení kongresu jsou vyloženy ve „Zprávě stálého výboru o svolání kongresu a konference..." (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 553—555). — *165, 171.*

[183] Podle předběžné Marxovy úmluvy s hamburským nakladatelem Meissnerem měl celý „Kapitál" vyjít najednou ve dvou dílech o celkovém rozsahu maximálně 60 tiskových archů. Později Meissner vyslovil souhlas se změnou těchto podmínek (viz tento svazek, str. 342—343). — *166, 213, 334, 503, 577.*

[184] Wilhelm Eichhoff přijel 2. srpna 1865 z Manchesteru na jeden den do Londýna. Zmíněné řádky napsal 3. srpna v Londýně. — *167, 325.*

[185] Carl Schilling, který byl pod vlivem Sophie von Hatzfeldtové vydal v roce 1865 brožuru „Die Ausstossung des Präsidenten Bernhard Becker aus dem Allgemeinen Deutschen Arbeiter-Verein und der ‚Social-Demokrat'" [„Vyloučení předsedy Bernharda Beckera ze Všeobecného německého dělnického spolku a ‚Social-Demokrat'"]. Brožura obsahovala poměrně silně zkreslenou zprávu o schůzích berlínské obce Všeobecného německého dělnického spolku, jež se konaly 27. a 30. března 1865. (Na schůzi z 27. března vystoupil Wilhelm Liebknecht proti pomluvám, které Bernhard Becker šířil o Mezinárodním dělnickém sdružení i o Marxovi a Engelsovi.) V prohlášení uveřejněném 24. června 1865 ve „Volks-Zeitung" vyvrátili Wilhelm Liebknecht, Theodor Metzner, August Vogt a jiní Marxovi stoupenci Beckerovy pomluvy. — *167, 171, 172, 174.*

[186] *Bangyův rukopis* — rukopis Marxova a Engelsova pamfletu „Velikáni emigrace". Marx a Engels mu ho svěřili a János Bangya ho zašantročil pruské policii (viz poznámku 132). — *167, 562.*

[187] 15. července 1865 psal Wilhelm Liebknecht Marxovi mj.: „Kromě tiskařského spolku s 300 členy demonstroval v můj prospěch, tj. pozval mě jako čestného hosta na svůj každoroční výlet, také zdejší spolek starších tovaryšů, v němž je 30 000 lidí. Všechno, co je tu mezi dělníky (i jinak) k něčemu, je mně a nám k dispozici — to mohu bez nadsázky říci." — *168.*

[188] „Nordstern" z 8. a 15. července 1865 přinesl zprávu o „Slavnosti tělocvičných spolků v Paříži". — *169.*

[189] *Badinguet* — přezdívka Napoleona III., který uprchl z věznice v Hamu v šatech stavebního dělníka tohoto jména. — *169, 267.*

[190] Marx, Engels a další členové Svazu komunistů byli za svého pobytu v Bruselu vystaveni perzekuci ze strany belgické vlády. 3. března 1848 obdržel Marx královské nařízení, podle něhož musel během čtyřiadvaceti hodin opustit Belgii. Ale ještě než se stačil připravit na cestu, vnikla policie do bytu a zatkla ho. Den nato byla zatčena i jeho žena Jenny. Také Engels, jenž se po vyhlášení stavu obležení v Kolíně nad Rýnem v září 1848 uchýlil do Bruselu, byl 4. října 1848 v Bruselu zatčen a deportován na francouzské hranice. — *171, 426.*

[191] 18. července 1865 byla mezi Bismarckovou vládou a ředitelstvím Společnosti kolínsko-mindenské železnice uzavřena smlouva. Bismarck prodal akcionářům společnosti za 13 miliónů tolarů balík akcií, které předtím byly pouze ve vlastnictví státu. Zatímco buržoazie v pruské poslanecké sněmovně předstírala opozici a stále odmítala schválit požadované částky na reorganizaci pruské armády, financovali její hlavní představitelé, jako sárský průmyslník Stumm a dělový král Krupp, otevřeně Bismarckovu válku proti Rakousku. Vedle finanční pomoci, poskytnuté prostřednictvím akcionářů kolínsko-mindenské železnice, poskytli tito zástupci velkoburžoazie Bismarckovi také dlouholeté úvěry na rozsáhlé nákupy zbraní. — *171, 174, 203.*

[192] 4. srpna sdělil P. F. Siebold Marxovi, že v Kodani existuje „Dělnický spolek vedený členem říšského sněmu C. V. Rimestadem". Radil Marxovi, aby s tím spolkem navázal spojení, a vyslovil názor: „... tento Rimestad je ale ctitel bonapartismu a je nanejvýš nepřátelsky naladěn vůči Němcům... i jinak má značně zmatené názory..." — Zároveň naznačil, že lituje roztržky mezi Marxem a Karlem Blindem. — *172, 174, 175, 271.*

[193] *Rotten-Row* — ulice v Londýně, promenáda londýnských šviháků. — *173.*

[194] Viz Marx-Engels, Spisy, sv. 8, čes. vyd. 1960, str. 328—334. — *174.*

[195] Od konce srpna do poloviny září 1865 cestoval Engels po Německu, Švýcarsku a Itálii. — *174, 176, 182, 562.*

[196] „*Eidořané*" — dánští nacionální liberálové, kteří pod heslem „Dánsko až po Eider!" žádali, aby vévodství Šlesvik, oddělené od sousedních německých oblastí řekou Eider a obydlené převážně Němci, splynulo úplně s Dánskem. — *175.*

[197] Pierre Simon Laplace vyložil svou hypotézu o vzniku sluneční soustavy (a jiných hvězdných soustav) ve svém díle „Exposition du système du monde" [„Výklad soustavy světa"], které vyšlo v letech 1795—1796 — podobně jako čtyřicet let před ním Kant. Vznik sluneční soustavy vysvětloval z rotující žhavé mlhoviny, jež chladla, zhušťovala se a v důsledku toho zrychlovala svou rotaci; pod vlivem odstředivé síly se pak od ní odlučovaly plynné prstence, z nichž dalším zhušťováním vznikaly planety. Laplace odůvodnil svou hypotézu rovněž matematicky. — *176.*

[198] *Apsidy* — v astronomii souhrnné označení pro hlavní vrcholy eliptické dráhy nebeského tělesa, v nichž má těleso největší nebo nejmenší vzdálenost od centrálního bodu (ohniska elipsy). Pro oběžnou dráhu Měsíce nebo umělé družice kolem Země se apsidy nazývají přízemí (perigeum), kdy je Měsíc Zemi nejblíže, a odzemí (apogeum), kdy je od Země nejvíc vzdálen; pro dráhu kolem Slunce je to obdobně přísluní (perihelium) a odsluní (afelium).— *177.*

[199] Georg Wilhelm Friedrich Hegel, „Vorlesungen über die Naturphilosophie als der Encyklopädie der philosophischen Wissenschaften im Grundrisse". Zweiter Theil [„Přednášky o filosofii přírody jako Encyklopedie filosofických věd v nástinu. Druhý díl"], vyd. D. Carl Ludvig Michelet. Ve „Werke. Vollständige Ausgabe durch einen Verein von Freunden des Verewigten" [„Spisy. Úplné vydání pořízené kroužkem přátel zvěčnělého"], sv. 7, první oddíl, druhé vydání, Berlín 1847, str. 102—104. — *177.*

[200] Článek Edwarda Spencera Beeslyho „Catilina jako předák strany" a článek Frederica Harrisona „Meze politické ekonomie" byly uveřejněny v časopise „The Fortnightly Review", sv. I (15. května—1. srpna 1865). — *178.*

[201] „Report from the select committee on bank acts; together with the pro-

ceedings of the committee, minutes of evidence, appendix and index. Ordered, by the House of Commons, to be printed, 30 July 1857" [„Zpráva zvláštního výboru pro bankovní zákony; spolu s protokoly jednání výboru, dokumenty, dodatkem a ukazatelem. Dáno do tisku z příkazu Dolní sněmovny 30. července 1857"] a „Report from the select committee on the bank acts; together with the proceedings of the committee, minutes of evidence, appendix and index. Ordered, by the House of Commons, to be printed, 1 July 1858" [Zpráva zvláštního výboru... 1. července 1858"]. — *178.*

[202] Marx rozebírá ve třetím díle „Kapitálu" parlamentní zprávy o bankovnictví z let 1857 a 1858 a kritizuje teorie o penězích a kapitálu, které jsou v nich obsaženy (viz Karel Marx, „Kapitál", díl III, část druhá, čes. vyd. 1956, oddíl pátý). — *178.*

[203] Marx zde očividně nemá na mysli Venuši, nýbrž Mars. Protože zákon Daniela Kirkwooda se týká souvislosti mezi masou (= velikosti sféry přitažlivosti) a počtem vlastních otáček planety kolem vlastní osy během jednoho oběhu kolem Slunce, vzal Marx jako příklad nejtěžší a nejlehčí planetu, aby tento zákon demonstroval. Přitom je volba nejlehčí planety jako protikladu k Jupiterovi komplikována tím, že Merkur zde nepřichází v důsledku své vázané rotace v úvahu a že rotace Venuše není ještě ani dodnes přesně známa. Kromě toho je Venuše zhruba osmkrát těžší než Mars. Marx zde tedy mohl mít na mysli jenom Mars, který má jako nejlehčí planeta (kromě Merkura) také nejpomalejší zatím přesně známou dobu rotace. — *180.*

[204] Od 20. října do 3. listopadu 1865 byl Marx u Engelse v Manchesteru. — *184, 200, 565, 568, 572.*

[205] Jde o dopis berlínských dělníků Theodora Metznera, Sigfrida Meyera a Augusta Vogta. Všichni tři byli členy berlínské obce Všeobecného německého dělnického spolku. S Marxovým a Engelsovým učením je seznámil Wilhelm Liebknecht. Udržovali s ním spojení i poté, co byl vykázán v létě 1868 z Berlína, a svým dopisem z 13. listopadu 1865 navázali písemný styk s Marxem. V dopise ho informovali o dělnickém hnutí v Německu a o rozkolu ve spolku. Žádali Marxe, aby přijel do Berlína, a v této souvislosti napsali: „Pokládáme za nutné, aby se teď dělnická strana v Německu centralizovala, a doufáme, že Vy, vážený pane, se k nám osobně dostavíte a tak usměrníte a podpoříte naše nejlepší síly. Neboť v Berlíně... po odchodu Liebknechta, který dovedl tak výborně probouzet revoluční myšlenky, scházejí duševní síly. S jakým obrovským respektem je uváděno Vaše jméno, dokonce i špatnými elementy ve straně, které se koneckonců nemohou bez vědy obejít, není ani třeba dokazovat." — *188, 189, 191, 568, 573.*

[206] V říjnu 1865 propuklo na Jamajce, britské královské kolonii v Západní Indii, masové povstání černošského obyvatelstva. Ačkoli otroctví bylo na ostrově formálně zrušeno už v roce 1833, bylo černé obyvatelstvo nadále krutě vykořisťováno anglickými kolonizátory. Guvernér Jamajky, Edward John Eyre, dal povstání brutálně potlačit: asi 2000 černochů bylo postříleno, pověšeno či zbičováno, řada vesnic byla vypálena a zničena. Eyrova bestialita vyvolala v Anglii velké pobouření, takže vláda byla nucena odvolat jej z úřadu guvernéra. — *189, 192, 194.*

[207] Wilhelm Liebknecht psal kolem 16. listopadu 1865 Marxovi a žádal ho o informaci, kdy vyjde „Kapitál". Prohlásil, že je připraven umístit v některých německých novinách Engelsovy recenze na první díl. — *191.*

[208] Amnestie, vyhlášená v Prusku 12. ledna 1861 v souvislosti s nástupem Viléma I. na trůn, povolovala politickým emigrantům „vrátit se bez překážek na pruské území". Za svého pobytu v Berlíně na jaře 1861 učinil Marx kroky k tomu, aby mu bylo obnoveno pruské občanství; pruské úřady však jeho žádost zamítly (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 15, čes. vyd. 1964, str. 657—676). *192, 529, 568.*

[209] 9. října 1865 informoval Paul Stumpf z Mohuče podrobným dopisem Marxe o demokratickém hnutí v jižním Německu. — *192.*

[210] Zpráva francouzských delegátů o londýnské konferenci Mezinárodního dělnického sdružení v roce 1865 byla uveřejněna ve francouzských listech „L'Opinion nationale" z 8. října 1865, „L'Avenir national" z 12. října 1865 a „Le Siècle" ze 14. října 1865.

Londýnská konference se konala ve dnech 25.—29. září 1865. Účastnili se jí členové generální rady a předsedové jednotlivých sekcí.

Na konferenci byla přednesena zpráva generální rady, schválena finanční zpráva a pořad chystaného kongresu. Marx přes odpor proudhonovců prosadil, že na program kongresu byl zařazen požadavek obnovení nezávislosti Polska. Londýnská konference, jejíž přípravu i provedení řídil Marx, měla velký význam pro organizační a politické upevnění Internacionály. — *192, 558, 559, 568, 572.*

[211] V časopise „Workman's Advocate" z 18. listopadu 1865 byla uveřejněna zpráva o zasedání generální rady ze 14. listopadu 1865, jejímž autorem byl Peter Fox. Na tomto zasedání přečetl dopisující tajemník pro Francii Eugéne Dupont úvod známého francouzského historika a člena Mezinárodního dělnického sdružení Henri Martina ke zprávě francouzských delegátů o londýnské konferenci; text úvodu byl uveřejněn 14. října 1865 v listu „Le Siècle". Henri Martin vysoce hodnotil ve svém úvodu Internacionálu, její první

konferenci i program jejího kongresu, který byl stanoven na rok 1866. Poukázal na řadu významných sociálních otázek obsažených v programu a vyzdvihl zvlášť bod 9: „*Nutnost odstranit moskalský vliv v Evropě* prosazením principu práva národů na sebeurčení a obnovením Polska na demokratickém a socialistickém základě" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 19, čes. vyd. 1966, str. 174). Proti tomuto bodu rozhodně vystoupili jak na konferenci, tak i po ní francouzští proudhonovci Henri Tolain a E. Fribourg, kteří hlásali, že proletariát se nemá zabývat politickou činností. — *192, 569.*

[212] Jde o úvodník v listu „Times" z 20. listopadu 1865. — *192.*

[213] V padesátých a šedesátých letech minulého století došlo v Irsku k agrárnímu převratu. Malá rolnická hospodářství byla hromadně zatlačována velkými pastvinářskými. Protože irský průmysl byl slabý a zaostalý, musely statisíce pachtýřů emigrovat, hlavně do Severní Ameriky. Na pozadí tohoto vývoje vznikla v roce 1857 mezi irskými emigranty v USA (a poté i v Irsku) tajná organizace fenianů — irské republikánské neboli fenianské bratrstvo. Jeho cílem bylo zřízení nezávislé Irské republiky. Feniané, vyjadřující objektivně zájmy irského rolnictva, patřili svým sociálním složením převážně k rolnictvu, městské maloburžoazii a demokraticky smýšlející inteligenci. Marx a Engels nejednou poukazovali na slabiny fenianského hnutí a kritizovali je za jeho spikleneckou taktiku a chyby sektářského a buržoazně nacionalistického rázu; vysoce však hodnotili jeho revoluční charakter a snažili se ukázat fenianům cestu k masovému boji a ke společným akcím s anglickou dělnickou třídou. V září 1865 dala anglická vláda uvěznit předáky fenianů (Clarka Lubyho, O'Learyho, Jeremiashe O'Donnovana Rossu aj.) a zakázala jejich listy. Habeas Corpus Act (podle něhož musí být každý rozkaz k zatčení zdůvodněn a zatčený musí být v krátké době postaven před soud nebo propuštěn) byl zrušen a s uvězněnými feniany se nakládalo velmi brutálně. Ústřední, resp. generální rada Mezinárodního dělnického sdružení vystupovala otevřeně na obranu zatčených a protestovala proti teroru anglické vlády. Marx, Engels a Marxova dcera Jenny odhalili brutální koloniální politiku anglické vlády v Irsku v mnoha článcích a projevech (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 443—448, 483—502, 605—607, 630—634 a 635—663). — *192, 655.*

[214] Údaje zde uvedené použil Marx ve třetí kapitole prvního vydání prvního dílu „Kapitálu". Ve druhém vydání byly tyto údaje upřesněny (viz Karel Marx, „Kapitál", díl I., čes. vyd. 1953, str. 236—238). — *193.*

[215] 24. listopadu 1865 byl J. B. von Schweitzer odsouzen za tiskový přečin na rok do vězení a byl ihned vzat do vazby. 9. května 1866 byl však „ze zdravotních důvodů" předčasně propuštěn. — *194.*

[216] 12. prosince 1865 uspořádala Reformní liga v *St. Martin's Hallu masový mítink*. V přípravném výboru byli členové ústřední rady Mezinárodního dělnického sdružení George Odger, John B. Leno, John Longmaid, William Dell, William Stainsby, George Howell a Robert Hartwell. Převážnou většinu účastníků mítinku tvořili dělníci členové tradeunionů. Předseda ústřední rady Odger podrobil ve svém projevu ostré kritice různé buržoazní plány na reformu volebního práva a žádal zavedení všeobecného volebního práva, tj. poskytnutí volebního práva všemu dospělému obyvatelstvu mužského pohlaví. Účastníci mítinku jednomyslně souhlasili s rezolucí předloženou Reformní ligou a s peticí parlamentu. Tento mítink byl významnou událostí v hnutí anglických dělníků za volební právo. — *197, 573, 576.*

[217] „*Der Vorbote*" — měsíčník, oficiální orgán německých sekcí Internacionály ve Švýcarsku; vycházel německy v Ženevě v letech 1866—1871; odpovědným redaktorem byl Johann Philipp Becker. Časopis prosazoval vcelku linii Marxovu a generální rady, soustavně uveřejňoval dokumenty Internacionály a přinášel informace o činnosti jejích sekcí v různých zemích. — *198.*

[218] Jde o nedatovaný dopis, který napsal Wilhelm Liebknecht anglicky pravděpodobně kolem 23.—24. prosince 1865. Oznamoval v něm, že od 2. ledna 1866 jej bude možné zastihnout v Lipsku, Bayrische Strasse 10. — *198.*

[219] 20. prosince 1865 psal Ludwig Kugelmann Marxovi. Vysvětloval mu, proč tak dlouho nepsal a proč odpovídá na Marxův dopis z 23. února 1865 (viz tento svazek, str. 526—530) teprve nyní. Zároveň referoval o tom, jak provádí v Německu nábor do Mezinárodního dělnického sdružení, a žádal Marxe o členské průkazy Internacionály pro sebe a pro Theodora Heinricha Menka z Hamburku. — *198.*

[220] V prosinci 1865 a lednu 1866 došlo ve Francii ke studentským nepokojům, protože účastníci mezinárodního studentského kongresu v Liège (Lutychu) v říjnu 1865, kteří zde vyjádřili protest revoluční mládeže proti druhému císařství, byli vyloučeni z pařížských vysokých škol. K delegaci francouzského studentstva patřili mj. Paul Lafargue, Charles Longuet a Charles Victor Jaclard. — *198, 203, 574, 600.*

[221] Jde o ozbrojenou intervenci Francie v Mexiku, která začala v prosinci 1861. Jejím cílem bylo svrhnout pokrokovou vládu Benita Juaréze a přeměnit Mexickou republiku v kolonii evropských mocností. Interventi měli rovněž v úmyslu využít mexického území jako nástupiště k zásahu do občanské války v USA, v níž chtěli vystoupit ve prospěch otrokářských států. Této intervence se zpočátku zúčastnily též Anglie a Španělsko.

Mexičané prokázali v boji s francouzskými kolonizátory značnou houžev-

natost a odvahu a donutili interventy v březnu 1867 stáhnout se z Mexika. — *198, 203, 320, 417.*

222 *Lower Empire* — v historické literatuře se tak nazývala byzantská říše; tento název se vžil pro upadající a rozkládající se stát. Marx a Engels označovali tímto názvem často druhé císařství. — *199.*

223 Tento úryvek, označený „Příloha", připojil Marx zřejmě k jednomu z dopisů Engelsovi. — *200.*

224 Engels má na mysli brožuru „Die Geschichte der Social-demokratischen Partei in Deutschland seit dem Tode Ferdinand Lassalle's" [„Dějiny sociálně demokratické strany v Německu po smrti Ferdinanda Lassalla"], vydanou anonymně v Berlíně v roce 1865. Jejím autorem byl člen Pokrokové strany Eugen Richter. — *203.*

225 Augsburská „Allgemeine Zeitung" uveřejnila 1. ledna 1866 předběžné oznámení o vydání nového spisu Franze Hermanna Schulze-Delitzsche „Die Abschaffung des geschäftlichen Risico durch Herrn Lassalle. Ein neues Kapitel zum Deutschen Arbeiterkatechismus" [„Jak pan Lassalle zrušil riziko podnikání. Nová kapitola k Německému dělnickému katechismu"]. Tato práce byla odpovědí na Lassallovu knihu „Herr Bastiat-Schulze von Delitzsch, der ökonomische Julian, oder: Capital und Arbeit" [„Pan Bastiat-Schulze von Delitzsch, ekonomický Julián, aneb Kapitál a práce"]. — *203.*

226 Jde o projev k otázce reformy volebního práva, který pronesl John Bright 3. ledna 1866 na shromáždění v Rochdale. Zprávu o tom přinesl list „Times", čís. 25 386 ze 4. ledna 1866. — *204.*

227 *Francouzská sekce* Mezinárodního dělnického sdružení v Londýně byla založena na podzim 1865. Vedle představitelů proletářských složek (Eugèna Duponta, Georga Junga, Paula Lafargua aj.) k ní patřili maloburžoazní emigranti jako Victor P. Le Lubez a později Félix Pyat. V létě 1868, když se generální rada musela distancovat od Pyatova dobrodružného a provokativního jednání, vystoupili představitelé proletářských složek ze sekce. V květnu 1870 se generální rada zřekla francouzské sekce oficiálně. — *205.*

228 16. a 18. prosince 1865 vyšly v „L'Echo de Verviers" anonymní pomlouvačné články. Pomlouvaly ústřední radu Mezinárodního dělnického sdružení a zkreslovaly práci londýnské konference. Jejich autorem byl maloburžoazní republikán Pierre Vésinier, který žil jako emigrant v Belgii a byl zde mluvčím maloburžoazních elementů londýnské francouzské sekce Internacionály (viz poznámku 227). Ústřední rada se článkem zabývala 26. prosince 1865,

2. a 9. ledna 1866. 9. ledna 1866 přijala na Marxův návrh usnesení, aby byl Vésinier z rady vyloučen, nedoloží-li svá obvinění fakty. Jménem ústřední rady napsal Hermann Jung odpověď — „Dopis listu ‚Echo de Verviers'" — a Marx ji zredigoval (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 558 až 566).

Návrh budoucích stanov, o němž se Marx zmiňuje, byl předložen určitými maloburžoaznímí kruhy londýnské francouzské sekce a jeho autorem byl Victor P. Le Lubez. Byl uveřejněn 27. prosince 1865 v „Echo de Verviers". Návrh anuloval vedoucí úlohu ústřední rady a její práva omezoval na čistě technické informační a statistické funkce. — *205, 207, 234, 573.*

229 Hector Denis, „Polská otázka a demokracie", v „La Tribune du Peuple", Brusel, březen—červen 1864. — *205, 210.*

230 Na Marxovu radu napsal Engels od konce ledna do 16. dubna sérii článků „Proč se dělnická třída zajímá o Polsko?" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 187—196). Série zůstala nedokončena, což bylo pravděpodobně způsobeno tím, že list „Commonwealth", který ji uveřejňoval, se dostával od května 1866 stále víc pod vliv radikální buražoazie (viz tento svazek, str. 265 a 268—269). — *205.*

231 Marx poslal Engelsovi dopis, který mu napsal 2. ledna 1866 novinář Arnold Hilberg z Vídně. Hilberg v něm žádal Marxe o spolupráci s plánovaným časopisem „Internationale Revue". Soudě podle jeho dalšího dopisu Marxovi z 18. ledna, byl Marx ochoten s tímto listem spolupracovat; přílišné zaneprázdnění funkcemi v Internacionále a prací na „Kapitálu" mu však zřejmě zabránilo splnit tento příslib. — *207, 218.*

232 Jde o 9. bod denního pořádku londýnské konference (25.—29. září 1865) „Nebezpečí hrozící Evropě od Moskalů a restaurace nezávislého a jednotného Polska" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 554). — *208.*

233 Shromáždění ke třetímu výročí polského povstání z roku 1863 se konalo 22. ledna 1866 v londýnském St. Martin's Hallu za předsednictví známého polského demokrata Ludwika Oborskiho. Jak napsal „Głos Wolny", orgán demokratického křídla polských emigrantů, bylo toto shromáždění svoláno z iniciativy Mezinárodního dělnického sdružení a polské emigrace v Londýně. Byla na něm jednomyslně přijata rezoluce, kterou navrhl Peter Fox a podporoval Marx. Dělnická třída a demokratické kruhy Anglie, jakož i jiných zemí v ní vyjádřily solidaritu s národně osvobozeneckým bojem Polska.

Zprávu o shromáždění přinesly „Workman's Advocate" z 27. ledna, „Głos Wolny" z 31. ledna a „Bee-Hive Newspaper" z 3. února 1866. — *209.*

[234] Zřejmě jde o knihu „L'Anti-Proudhon" od Denise (de Châteaugiron), která vyšla v roce 1860 v Remeši. Byla to polemika s Proudhonovým spisem „De la justice dans la révolution et dans l'église" [„O spravedlnosti v revoluci a církvi"], který vyšel ve třech svazcích v Paříži roku 1858. — *209.*

[235] Hlavní představitel saint-simonovské školy Barthélemy Prosper Enfantin se dával nazývat „Père Enfantin"; zde použito jako slovní hříčka, protože „père enfantin" ve francouzštině znamená také „dětinský otec". — *209.*

[236] Marxovu poznámku viz v prvním díle „Kapitálu", čes. vyd. 1953, str. 258. Marx má na mysli oddíl či odstavec „Pracovní den", který spadal v prvním vydání prvního dílu „Kapitálu" do třetího oddílu, zatímco ve druhém a v dalších německých vydáních tohoto dílu představoval osmou kapitolu třetího oddílu (viz Karel Marx, „Kapitál", díl I, čes. vyd. 1953, str. 249—326). *211.*

[237] „Reports of the inspectors of factories to Her Majesty's Principal Secretary of State for the Home Department" [„Zprávy továrních inspektorů ministrovi vnitra Jejího Veličenstva"], „Children's employment commission (1862). Report (I—IV) of the commissioners" [„Komise pro vyšetřování dětské práce (1862). Zpráva (I—IV) členů komise"] a „Public Health. Reports of the medical officer of the Privy Council" [„Veřejné zdraví. Zprávy zdravotního inspektora Tajné rady"]. — *212.*

[238] „*The Workman's Advocate*" — londýnský dělnický týdeník, od září 1865 oficiální orgán ústřední, resp. generální rady Mezinárodního dělnického sdružení (viz poznámku 179). Vedle jiných členů generální rady byl členem vedení listu i Marx. V únoru 1866 byl list reorganizován a přejmenován na „*The Commonwealth*". Marx dosáhl toho, že jeho redaktorem byl jmenován Johann Georg Eccarius. Oportunistickým předákům odborů se však podařilo vliv Marxových stoupenců oslabit a dosadili v dubnu 1866 jako šéfredaktora George Odgera. Od září byly noviny stále víc pod vlivem radikální buržoazie. V červenci 1867 přestaly vycházet. — *212, 568, 681.*

[239] *John Watts*, „Trade societies and strikes: their good and evil influences on the members of Trades Unions, and on society at large. Machinery; its influences on work and wages, and co-operative societies, productive and distributive, past, present, and future" [„Odbory a stávky; jejich kladný a záporný vliv na členy odborů a na společnost vůbec. Stroje, jejich vliv na práci a mzdy, a družstevní společnosti, výrobní a distribuční, včera, dnes a zítra"], Manchester 1865. Marx kritizuje tuto práci v „Kapitálu" (díl I, čes. vyd. 1953, str. 580 a 583, pozn. 45 a 51). — *212.*

[240] Z dopisu, který napsal Wilhelm Liebknecht Marxovi 18. ledna 1866, vyplývá,

že J. B. von Hofstetten prosil, aby Liebknecht a pokud možno i Marx s Engelsem začali opět spolupracovat se „Social-Demokratem". Liebknecht psal, že Hofstettenovi nic neslíbil, ale navrhoval uvážit, zda by se nemělo těchto novin přece jen využít k propagování cílů Mezinárodního dělnického sdružení. — *212.*

[241] V tomto dopise je nad oslovením razítko s nápisem: Albert Club Manchester. *213.*

[242] Pruský nejvyšší soud rozhodl 29. ledna 1866, aby bylo zahájeno soudní stíhání členů poslanecké sněmovny Karla Twestena a Frenzela za projevy, jež pronesli ve sněmovně. Soudy první a druhé instance totiž odmítly návrh prokuratury na zahájení soudního řízení proti zmíněným poslancům. Důvodem k odmítnutí bylo, že podle ústavy nemohli být poslanci voláni k soudní odpovědnosti za projevy pronesené ve sněmovně. Došlo ke zdlouhavému procesu před berlínským městským soudem, který skončil faktickým osvobozením obžalovaných (viz poznámku 320). — *214.*

[243] Jde o jednání rakouských vládnoucích kruhů s uherskou umírněnou buržoazně statkářskou opozicí, vedenou Ferenczem Deákem, při nichž šlo o reformu státní struktury habsburské říše. Jednání skončila na jaře 1867 rakousko-uherskou dohodou, podle níž se rakouské císařství měnilo v dualistický stát Rakousko-Uhersko.

Cílem tohoto kompromisu mezi vládnoucími třídami Rakouska a Uherska bylo potlačit národně osvobozenecké hnutí ostatních národů říše, hlavně slovanských. Ústupky, jež učinily rakouské vládnoucí kruhy Maďarům, byly vyvolány také porážkou Rakouska ve válce, kterou vedlo v roce 1866 proti Prusku. — *214, 287.*

[244] Teorii pozemkové renty vyložil Marx v šesté kapitole rukopisu třetí knihy „Kapitálu". Ve třetím díle „Kapitálu", který vydal Engels, tomu odpovídá celý šestý oddíl „Přeměna mimořádného zisku v pozemkovou rentu" (viz Karel Marx, „Kapitál", díl III, část druhá, čes. vyd. 1956, str. 161—361). — *215.*

[245] *Systém směn (shifting system, relaissystem)* — systém, jehož užívali angličtí továrníci, aby obešli zákonná ustanovení o zkráceném pracovním dnu pro děti a mladistvé. Děti a mladiství byli po několika hodinách práce ještě téhož dne přemisťováni do jiných oddělení a závodů, což mělo oklamat tovární inspektory. Pracovní den byl pak fakticky stejný jako před přijetím zákona o omezení pracovní doby a často byl ještě delší (viz Karel Marx, „Kapitál", díl I, čes. vyd. 1953, str. 300—315). — *216.*

[246] Jde o čtvrtou část čtvrté kapitoly v prvním vydání „Kapitálu". Ve druhém

a v dalších vydáních tomu odpovídá kapitola XIII: „Stroje a velký průmysl" (viz Karel Marx, „Kapitál", díl I, čes. vyd. 1953, str. 397—536). — *216.*

[247] Z usnesení ústřední rady přetiskl „Workman's Advocate", čís. 148 z 6. ledna, z listu „Cork Daily Herald" výzvu „The State prisoners. An appeal to the women of Ireland" [„Vězňové státu. Výzva k irským ženám"]. Ženy zatčených fenianů Jeremiaha O'Donovana-Rossy a Clarka Lubyho v ní vyzývaly irské ženy ke sbírce ve prospěch odsouzených fenianů (viz poznámku 213).

Na zasedání z 16. ledna 1866 oznámil Marx ústřední radě, že Peter Fox dostal dopis, v němž mu paní O'Donovanová-Rossová děkuje za přetištění výzvy a za jeho tři články k irské otázce. Články „Britský převrat v Irsku", „Vliv irského národního cítění na vztahy mezi Velkou Británií a Spojenými státy" a „Potíže s Irskem pokračují" byly uveřejněny 14., 21. a 28. října ve Workman's Advocate". — *217.*

[248] V lednu—únoru 1866 se na zasedáních pruské poslanecké sněmovny jasně projevila opozice většiny Pokrokové strany vůči politice Bismarckovy vlády. Sněmovna odmítla rozhodnutí Nejvyššího soudu (viz poznámku 242). Navrhla, aby vládní nařízení o připojení Lauenburského vévodství k pruské koruně bylo až do schválení zemským sněmem prohlášeno za právně neplatné; odsoudila také zákaz reformní slavnosti v Kolíně Bismarckovou vládou (viz poznámku 173). Komise sněmovny se vyslovily proti zvýšení vojenského rozpočtu pro rok 1866 a navrhly, aby byla přezkoušena zákonnost smlouvy uzavřené se Společností kolínsko-mindenské železnice (viz poznámku 191).

22. února dal Bismarck informovat poslaneckou sněmovnu o královském nařízení, kterým byly obě komory zemského sněmu 23. února 1866 uzavřeny a jejich zasedání odročeno až do konce funkčního období. 9. května byla poslanecká sněmovna rozpuštěna. — *218.*

[249] Engels byl od 14. do 18. února 1866 u Marxe v Londýně. — *219.*

[250] „Klein-Zaches, genannt Zinnober" [„Zachýsek zvaný Rumělka"], pohádka od E.T.A. Hoffmanna. — *219, 221, 222.*

[251] Foxův článek „Irská otázka" byl uveřejněn v listu „The Commonwealth" 10. a 17. února 1866. — *219.*

[252] Justus von Liebig, „Die Chemie in ihrer Anwendung auf Agricultur und Physiologie" [„Použití chemie v zemědělství a ve fyziologii"], vyd. 7, sv. I, Brunšvik 1862, str. 72—73. — *221.*

[253] K vyšetření okolností, souvisících s potlačením černošského povstání na

Jamajce (viz poznámku 206), byla ustavena parlamentní komise. Odsoudila zvěrstva, jichž se dopouštěla anglická vojska na povstalcích. „Times", zpočátku na straně kolonizátorů, musely nakonec respektovat veřejné mínění a uveřejnily 3. a 5. března 1866 úvodníky a zprávy svého dopisovatele, které pranýřovaly zločiny spáchané „lidmi v anglických uniformách". — *225.*

[254] Zpráva o odstoupení Johna Russella byla předčasná. Russellova vláda odstoupila až v červnu 1866, když propadl Gladstonův návrh zákona o reformě (viz poznámku 261). — *225.*

[255] Smlouvu uzavřenou mezi Bismarckovou vládou a ředitelstvím Společnosti kolínsko-mindenské železnice (viz poznámku 191) projednávala 21. února 1866 komise pruské poslanecké sněmovny. Komise prohlásila smlouvu za „protiústavní a neplatnou". Sněmovna se touto otázkou nezabývala, jelikož byla rozpuštěna (viz poznámku 248). Krátce poté se objevilo prohlášení o zrušení smlouvy, vydané údajně ředitelstvím zmíněné Společnosti. To však tuto zprávu 28. února 1866 dementovalo. — *226.*

[256] 8. března 1866 psal Ferdinand Freiligrath Engelsovi: „Marx už zase stůně. Bojím se, že se tou noční prací příliš ničí. Rok na venkově, to by byla, myslím, pro něho ta pravá léčba; samozřejmě za předpokladu, že by se pilně procházel a chodil včas spát. Nechce se mi líbit, že se ty protivné furunkly stále dělají." — *228.*

[257] Na Fleet Street, Bouverie Street 18, zasedala od ledna 1866 do 25. června 1867 ústřední, resp. generální rada Mezinárodního dělnického sdružení. — *229.*

[258] V lednu 1858 spáchal italský vlastenec Felice Orsini na Napoleona III. atentát, protože Napoleon nedodržel přísahu (přísahal roku 1831 v Romagně u příležitosti povstání karbonářů, že bude bojovat za osvobození Itálie). Atentát se nezdařil, Orsini byl zatčen a postaven před soud. Po jeho zatčení varovali karbonáři Napoleona, že dá-li Orsiniho popravit, budou se atentáty opakovat, dokud se jeden nezdaří. Když byl Orsini přesto v březnu 1858 popraven, vyhlásila nejvyšší venta karbonářů nad Napoleonem rozsudek smrti a předala mu jej. — *231, 584.*

[259] Od 15. března asi do 10. dubna byl Marx na zotavené v Margate. — *232, 251, 581, 594, 683.*

[260] 9. ledna 1866 pověřila ústřední rada Mezinárodního dělnického sdružení Hermanna Junga, aby napsal odpověď na pomlouvačné články Pierra

Vésiniera, uveřejněné v „Echo de Verviers" (viz poznámku 228). Jungova odpověď byla otištěna v tomto listu 20. února 1866. Proti Jungovu článku se na zasedání ústřední rady 6. března 1866 ozvali Mazziniho stoupenci a maloburžoazní republikáni z francouzské sekce Internacionály v Londýně. Protože Marx se schůze nezúčastnil, zajistili si v této otázce podporu reformistických odborových předáků: George Odgera, George Howella, Williama R. Cremera a dalších. Bylo přijato usnesení, kterým se ústřední rada Vésinierovi a jeho přátelům omlouvala. Na schůzi se objevil rovněž Mazziniho stoupenec Luigi Wolff, vyloučený na jaře 1865 z ústřední rady; napadl spolu s Victorem P. Le Lubezem Jungův článek a tím i dřívější usnesení rady. Wolff dokonce neváhal označit Mazziniho za autora stanov Mezinárodního dělnického sdružení.

10. března 1866 se u Marxe sešli dopisující tajemníci pro země evropského kontinentu. Pověřili Marxe, aby vystoupil v ústřední radě proti usnesení ze 6. března. Na schůzi rady 13. března vyvrátil Marx tvrzení Luigiho Wolffa a dosáhl toho, že usnesení z 6. března bylo prohlášeno za neplatné. Na schůzi rady 17. dubna 1866 musel Marx opět odrazit Wolffovy útoky na Jungův článek. — *235, 273.*

[261] Počátkem roku 1866 začaly nabývat v předsednictvu Reformní ligy (viz poznámku 123) převahu buržoazní elementy. Vinu na tom měl do značné míry postoj řady anglických členů ústřední rady, u nichž počátkem roku 1866, kdy se Marx mohl po mnoho měsíců jen málo podílet na práci ústřední rady, zřetelně zesílily oportunistické tendence, což mělo vliv na ligu. V období od ledna do července 1866 se dala většina vedoucích funkcionářů Reformní ligy postupně na cestu kompromisů s liberální buržoazií.

12. března 1866 předložil kancléř pokladu Gladstone (který převzal v roce 1865 vedení liberální strany) liberální Russellově vládě v Dolní sněmovně návrh zákona o reformě volebního práva. V návrhu se počítalo jen s nepatrným snížením volebního censu. Hlasovací právo by dostala jen nepatrná část dělnictva. Návrh zaostával nejenom za tzv. household suffrage (volebním právem všem majitelům a nájemcům domů), nýbrž i za všemi předlohami, s nimiž přišly po roce 1848 liberální vlády. V předsednictvu Reformní ligy propukla bouřlivá diskuse. George Odger navrhl kompromisní rezoluci, v níž bylo uvedeno, že předsednictvo trvá na manhood suffrage (volební právo pro všechny dospělé obyvatele mužského pohlaví) a protestuje proti neuspokojivým ustanovením návrhu, avšak pokládá za svou povinnost podporovat vládu, aby návrh zákona byl schválen. S tím souhlasili až na 5 osob všichni přítomní včetně George Howella a Williama R. Cremera.

Předsednictvu se nepodařilo nadchnout pro to masy. Vliv ligy pak klesal. — *238, 243, 605.*

[262] Na jaře roku 1866 se zostřilo napětí mezi Pruskem a Rakouskem. Bismarck

systematicky připravoval válku proti Rakousku, ve které šlo o definitivní nadvládu Pruska v Německu. Jako záminky využil protipruského hnutí v Holštýně, trpěného rakouskou správou. Počátkem roku 1866 žádal Bismarck v prohlášení, aby byla potlačena agitace vedená proti Prusku v Holštýně s tím, že jinak by si muselo Prusko vyhradit „svobodu jednání". Rakouská vláda odmítla tuto výhrůžku v nótě ze 7. února 1866. 16. března se obrátila důvěrně na řadu německých států s návrhem vznést otázku Šlesviku-Holštýna ve Spolkovém sněmu a uvést — v případě, že Prusko nechá události dospět k otevřené roztržce — část jednotek do bojové pohotovosti. Bismarck nato obvinil Rakousko z válečných příprav a poslal 24. března 1866 německým státům nótu, ve které prohlásil, že Prusko je jednáním Rakouska donuceno učinit obranná opatření. Ptal se příslušných států, nakolik může Prusko počítat s jejich podporou v případě, že bude Rakouskem přepadeno nebo rakouskými výhrůžkami přinuceno vyhlásit válku.

Při přípravě války proti Rakousku udělal Bismarck všechno, aby si získal spojence a rozvrátil frontu svých odpůrců v Německu. Tomuto cíli sloužilo také demagogické akceptování požadavku ustavit na základě všeobecných, rovných a přímých voleb německý parlament. 9. dubna 1866, den po podepsání smlouvy s Itálií (viz poznámku 54), dal Bismarck předložit příslušný návrh ve Spolkovém sněmu. — *238, 242, 244, 246.*

[263] V *Olomouci* se setkal 29. listopadu 1850 pruský ministerský předseda Otto Theodor von Manteuffel s rakouským ministerským předsedou knížetem Felixem Schwarzenbergem. Výsledkem bylo, že se Prusko muselo pod nátlakem cara a Rakouska zříci prosazení svých snah o nadvládu v Německu, odvolat mobilizaci své armády a souhlasit s obnovením Německého spolku. Olomoucká smlouva byla diplomatickou porážkou Pruska. — *239.*

[264] Jde o rezignaci *Alexandra Jana Cuzy*, panovníka podunajských knížectví Moldavska a Valašska, z nichž v roce 1862 vznikl rumunský stát. Na nátlak koalice reakčního bojarstva a části buržoazie se musel Cuza v únoru 1866 vzdát trůnu. Tato koalice byla nespokojena s jeho vnitřní politikou; Cuza totiž provedl pod tlakem lidových mas řadu buržoazních reforem, jež zasadily ránu feudálnímu řádu. Svržení Cuzovo bylo provedeno se souhlasem Ruska a Francie a za pomoci Pruska. V dubnu 1866 povolala statkářsko-buržoazní koalice na trůn příbuzného pruského krále, prince Karla Hohenzollerna-Sigmaringena. Nový panovník začal krátce nato podřizovat Rumunsko hospodářským a politickým zájmům Německa. — *242, 244.*

[265] Na londýnské konferenci Mezinárodního dělnického sdružení v září 1865 (viz poznámku 210) bylo rozhodnuto svolat první kongres Sdružení na květen 1866 do Ženevy. Později vedla ústřední rada Sdružení diskusi o odložení termínu. Všechny sekce, až na pařížskou, s tím souhlasily. Kongres Mezi-

národního dělnického sdružení se pak konal ve dnech 3.—8. září 1866 v Ženevě (viz poznámku 316). — *245, 578, 597, 605, 681.*

[266] Pařížská sekce Mezinárodního dělnického sdružení vydala počátkem roku 1866 brožuru „Congrès ouvrier" [„Dělnický kongres"]. Byly v ní přetištěny mj. tyto dokumenty: velmi nepřesný francouzský překlad prozatímních stanov Mezinárodního dělnického sdružení; provolání ze 7. července 1865, v němž pařížská sekce objasňovala členům Sdružení svůj program pro kongres, který se měl tehdy konat v Bruselu; zpráva francouzských delegátů o londýnské konferenci z roku 1865 (viz poznámku 210) a program ženevského kongresu z roku 1866, schválený londýnskou konferencí. — *245.*

[267] „Kölnische Zeitung" z 8. dubna 1866 uveřejnila pod názvem „Situace" zprávu svého zvláštního pražského vojenského dopisovatele, datovanou 5. dubna, v níž byly informace o stavu válečných příprav v Rakousku. Stálo v ní mj., že válečné přípravy probíhají „pomalu, velmi pomalu" a že pluky na saské a pruské hranici mají „nejnižší mírový stav". — *246.*

[268] „The Times" z 11. dubna 1866. „Telegrafické zprávy. (Reuterovy telegramy.) Rakousko a Prusko. Berlín 10. dubna." — *250.*

[269] Vídeňský mír z roku 1864, kterým skončila válka Pruska a Rakouska proti Dánsku (viz poznámku 341), stanovil, že všechny dřívější smlouvy a úmluvy týkající se Šlesviku a Holštýna si zachovávají platnost v těch bodech, jež nejsou v rozporu s hlavním obsahem této smlouvy (tj. převedením obou knížectví pod společnou správu Pruska a Rakouska); dále zůstávaly v platnosti ty články londýnského protokolu z roku 1852, jež se týkaly následnictví na trůn v Dánsku a Šlesviku-Holštýně. V protokolu byl jako jeden ze zákonných pretendentů na dánský trůn uveden ruský car (a to jako potomek vévody Karla Petra Ulricha von Holsteina-Gottorpa, který vládl v Rusku jako Petr III.). Pretendenti se vzdali svého nároku ve prospěch vévody Christiana von Sonderburga-Glücksburga, jenž byl prohlášen nástupcem krále Bedřicha VII. Znamenalo to však, že ruský car by mohl v případě vymření glücksburské dynastie uplatňovat nárok na dánský trůn. — *250.*

[270] Stávce krejčovských tovaryšů, která vypukla koncem března v londýnském Westendu a měla za cíl prosadit zvýšení mezd, chtěli podnikatelé čelit náborem stávkokazů na kontinentě. Tomu se za pomoci ústřední rady zabránilo. Stávkující si vydobyli zvýšení mezd; ty pak byly zásluhou dílčích stávek zvýšeny i všem ostatním londýnským krejčím. Londýnské krejčovské odbory se pak v dubnu 1866 připojily k Mezinárodnímu dělnickému sdružení.

Také londýnské drátaře, kteří začali v dubnu 1866 stávkovat, podpořila úspěšně ústřední rada v jejich boji proti verbování dělníků ze zahraničí.

Obě stávky zvýšily autoritu Mezinárodního dělnického hnutí mezi anglickou dělnickou třídou. — *251, 575, 597.*

[271] *Russellovským urovnáním* se myslí Gladstonův návrh zákona o reformě volebního práva z období Russellovy vlády (viz poznámku 261). Návrh narazil na odpor konzervativců a pravého křídla liberálů vedeného Robertem Lowem. Marx nazýval tyto liberály palmerstonovskými whigy, protože Palmerston (zemř. 1865) byl posledním významným předákem starých whigů, z nichž vznikla liberální strana. Smrtí lorda Palmerstona byl vývoj této strany k liberalismu (což byl proces trvající celá desetiletí) uzavřen. Ministerským předsedou se po Palmerstonovi stal sice Russell, avšak vedení strany převzal Gladstone, jenž navázal těsné styky s radikální buržoazií vedenou Johnem Brightem. Postoj konzervativců a whigů byl prostým důsledkem strachu z dělnické třídy, která by jim mohla být — jak předpokládali — i při onom nepatrném zvýšení počtu voličů, s nímž se počítalo v návrhu zákona, velmi nebezpečná. Panovaly obavy, že dělníci by mohli postupovat při volbách stejně solidárně jako při stávkových akcích v předešlém roce. — *252.*

[272] 26. března 1866 vypukla v Edinburghu stávka krejčovských tovaryšů. V důsledku londýnských událostí (viz poznámku 270) byli podnikatelé zpočátku nuceni souhlasit se zvýšením mezd. Mezitím však naverbovali německé a dánské krejčí jako stávkokaze. Němečtí krejčovští tovaryši v Londýně nato ustavili výbor, jehož předsedou byl Friedrich Lessner a tajemníkem Albert Haufe. Výbor se spolu s ústřední radou Mezinárodního dělnického sdružení usnesl zkřížit plány podnikatelů a jejich agentů v Německu. 1. května 1866 se touto otázkou zabývala ústřední rada. 3. května byl Marx Friedrichem Lessnerem a Albertem Haufem zevrubně informován o událostech v Edinburghu, protože chtěl pro německý tisk sepsat „Výstrahu". 4. května se Marx obrátil touto „Výstrahou" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 197 až 198) na krejčí v Německu, aby nejezdili do Anglie jako stávkokazi. „Výstrahu" poslal Wilhelmu Liebknechtovi k uveřejnění v tisku. Zároveň vydali Lessner a Haufe leták, vyzývající německé dělníky v Londýně ke sbírce peněz pro stávkující dělníky. Na podporu stávkujících vyslala ústřední rada dále do Edinburghu Haufa a N. P. Hansena (viz tento svazek, str. 257), kteří přesvědčovali zahraniční dělníky, aby zrušili smlouvy a vrátili se do vlasti. Podpora stávky ústřední radou přispěla k jejímu úspěchu. Také vliv Mezinárodního dělnického sdružení v Anglii pak dále vzrostl. — *253, 257, 597.*

[273] *Adulamité* — původně biblický název člověka nespokojeného se současnými pořádky. V Anglii označil roku 1866 John Bright touto přezdívkou pravé křídlo liberálů, které se spolu s konzervativci stavělo proti Gladstonovu návrhu zákona o reformě volebního práva (viz poznámku 271) a přispělo tak k pádu Russellovy-Gladstonovy vlády. — *254.*

[274] 7. května 1866 spáchal student Ferdinand Cohen, nevlastní syn Karla Blinda, atentát na Bismarcka. Atentát se nezdařil; Cohen byl uvězněn a ve vězení spáchal sebevraždu. — *255, 256, 259.*

[275] *Smutné zkušenosti z roku 1859* — porážka Rakouska v italské válce roku 1859, kdy nad ním zvítězila Francie s Piemontem. — *257.*

[276] 6. května 1866 prohlásil Napoleon III. v projevu na zemědělské slavnosti v Auxerre, že pociťuje stejně jako většina francouzského národa odpor vůči smlouvám z roku 1859, ze kterých by některé strany chtěly udělat jediný základ zahraniční politiky (viz „Times" z 8. května 1866). Ačkoli předtím oznámil, že bude mluvit jen k zemědělským otázkám, odpověděl tak na kritiku zahraniční politiky Francie, s kterou vystoupil v Zákonodárném sboru Louis Adolphe Thiers; nepřímo tím také požadoval hranice z roku 1814, Sársko a pevnost Landau. Jeho kritiku usnesení vídeňského kongresu z roku 1815 pochopili v Prusku jako pobídku k pokračování v Bismarckově politice — reorganizovat Německý spolek zřízený na základě těchže usnesení, a to v případě potřeby válkou proti Rakousku. — *257.*

[277] *„Základní práva německého lidu"* („Grundrechte des deutschen Volkes") byla přijata frankfurtským Národním shromážděním koncem roku 1848. Byly v nich formulovány — podobně jako ve francouzské Deklaraci lidských a občanských práv — základní buržoazní svobody a byly zařazeny jako oddíl VI do říšské ústavy z roku 1849. Hlavní body „základních práv německého národa" byly zařazeny do ústav většiny německých států; na základě usnesení Říšského sněmu z 23. srpna 1851 byly v období reakce zase vyškrtnuty. — *259.*

[278] Engelsův seriál „Proč se dělnická třída zajímá o Polsko?" zůstal nedokončen, protože přestal vycházet list „Commonwealth", v němž byl seriál otiskován. — *262.*

[279] Na zasedání ústřední rady z 8. května 1866 prohlásil Peter Fox, že má v úmyslu vystoupit na příštím zasedání proti jednomu místu z Engelsova článku „Aplikace národnostní doktríny na Polsko" (článek III. ze seriálu „Proč se dělnická třída zajímá o Polsko?", Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 193—196). Jak vyplývá z tohoto Marxova dopisu, učinil tak Fox na zasedání z 15. května 1866. V zápisu však není zachycen ani jeho projev, ani Marxova odpověď. — *262.*

[280] Narážka na příslušnou poznámku v „Commonwealthu", čís. 165 z 5. května 1866. — *265.*

[281] V souvislosti s hrozící válkou mezi Rakouskem a Pruskem byla v listu „Le

Courrier français", čís. 15 z 20. května, uveřejněna výzva „Pařížští studenti studentům německých a italských universit". Byla silně poznamenána proudhonovskými myšlenkami. Na zasedání ústřední rady Mezinárodního dělnického sdružení z 5. června 1866 byla za Marxovy nepřítomnosti projednána odpověď na tuto výzvu. Tuto odpověď „Dělníci všech národů studentům z Paříže, studentům a mládeži všech zemí" sepsala francouzská sekce Mezinárodního dělnického sdružení v Londýně. Byla uveřejněna — pravděpodobně v anglickém původním textu, respektive anglické verzi, v níž byla předložena ústřední radě — v americkém týdeníku „The Workingman's Advocate" z 11. srpna 1866. Francouzský překlad vyšel 10. června v „Le Courrier français". Formulace zde už nebyly tak ostré a výstižné.

19. června 1866 kritizoval Marx v ústřední radě opět stanovisko proudhonovců k národní otázce (viz tento svazek, str. 273—274). — *266.*

[282] Jde o nezdařený atentát na Alexandra II. ze 4. dubna 1866, který spáchal ruský revolucionář-terorista Karakozov. — *267.*

[283] Disraeli kritizoval 4. června 1866 na zasedání Dolní sněmovny činnost anglického ministra zahraničních věcí George Clarendona. Vytýkal mu jeho přílišné ústupky za krymské války a na pařížském mírovém kongresu z roku 1856. — *267.*

[284] V předvečer prusko-rakouské války roku 1866 rozvinul Wilhelm Liebknecht intenzívní agitační činnost v Sasku. To, že se saští dělníci připojili k Mezinárodnímu dělnickému sdružení, byla nesporně i jeho zásluha. V červnu 1866 seznámil mj. na cestě po Sasku širší kruhy saského dělnictva s cíli Sdružení. Mluvil na hojně navštívených lidových shromážděních o sociálních požadavcích a politických úkolech dělnické třídy. V Kamenici vyzýval mj. své posluchače: „...Nepromeškejte ani chvíli...", pohleďte, „jak vaši bratři a vaši soudruzi v utrpení ve vyspělejších zemích bojují, následujte Mezinárodní dělnické hnutí v jeho úsilí... Organizujte se..." — *269.*

[285] Engels zamýšlel napsat pro list „Manchester Guardian" sérii článků o rakousko-pruské válce, která začala koncem června 1866. Napsal jich celkem pět; list je otiskl pod názvem „Poznámky o válce v Německu" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 199—200). — *273, 285.*

[286] O rakousko-pruské válce se diskutovalo na zasedáních ústřední rady 19. a 26. června a 17. července 1866. Na zasedání z 26. června byly k této otázce předloženy tři rezoluce: první z nich předložili Konstantin Bobczyński a James Carter, druhou William R. Cremer a Ralph Dutton a třetí Peter Fox. 17. července, před hlasováním o těchto návrzích, se k nim kriticky vyslovil Marx. Dva z návrhů pak byly staženy: Cremerův-Duttonův (odsuzoval

sice v zásadě správně dobyvačné války, avšak nezmiňoval se o hlavním úkolu proletariátu — organizovat se pro boj za své politické a sociální osvobození) a návrh Foxův (který vedle téhož nedostatku nevyjadřoval poměr proletariátu k válce). Ústřední rada pak schválila s několika změnami návrh předložený Bobczyńskim a Carterem. Rezoluce zněla: „Ústřední rada Mezinárodního dělnického sdružení pokládá konflikt, k němuž došlo na kontinentě, za konflikt mezi vládami a doporučuje dělníkům zachovat neutralitu a sjednotit se, aby načerpali v jednotě síly nezbytné pro své sociální a politické osvobození (viz „Ústřední rada Internacionály 1864—1866. Londýnská konference 1865. Protokoly", Moskva 1961, str. 151). — *273.*

[287] *Vzorné falanstéry* — kolonie, v nichž měli podle představ francouzského utopického socialisty Charlese Fouriera žít a pracovat členové výrobně spotřebních družstev v ideální socialistické společnosti. — *274.*

[288] Míní se rozhodující bitva prusko-rakouské války, k níž došlo 3. července 1866 u Hradce Králové, nedaleko obce Sadové. Bitva skončila těžkou porážkou rakouské armády. — *275.*

[289] 3. července 1866 se konaly volby do pruského zemského sněmu. — *275.*

[290] Když Bismarck diplomaticky připravoval prusko-rakouskou válku, sešel se koncem roku 1865 s Napoleonem III.; počátkem roku 1866 jednal pak s Napoleonem III. pruský velvyslanec v Paříži hrabě Robert von der Goltz. Bismarck se tak snažil zajistit si neutralitu Francie ve válce, kterou Prusko chystalo, a chtěl také vzbudit v Napoleonovi dojem, že tato válka Prusko značně vyčerpá. Nezávazně se přitom zmiňoval o tom, že by se Francii mohly poskytnout územní ústupky na úkor Belgie a Lucemburska i některých pruských území na Rýně. — *276, 282.*

[291] *Londýnské dělnické demonstrace* — když bylo ohlášeno odstoupení liberální Russellovy vlády a vešlo ve známost, že k moci se má dostat konzervativní vláda Derbyho, konala se 27. června a 2. července 1866 na londýnském Trafalgar Square mohutná protestní shromáždění, na nichž byl opětně vznesen požadavek manhood suffrage (poskytnutí volebního práva všemu dospělému obyvatelstvu mužského pohlaví) (viz poznámku 123). V březnu 1866 Reformní liga pod vlivem buržoazních radikálů od tohoto požadavku ustoupila (viz poznámku 261). Faktickými organizátory těchto shromáždění byli členové ústřední rady Internacionály. Předsednictvo ligy bylo nuceno vrátit se ke staré platformě (manhood suffrage). — *277.*

[292] Ferdinand Freiligrath, „A Westfallian summer song" [„Vestfálská letní píseň"], uveřejněná v „The Athenaeum" ze 7. července 1866. — *278.*

[293] 6. července 1866 předložila vláda Napoleona III. senátu návrh usnesení, podle něhož právo projednávat otázky týkající se změn v ústavě připadlo pouze senátu. Přestoupení tohoto nařízení v tisku mělo být stíháno vysokými pokutami. Článek 41 ústavy z roku 1852, který stanovil trvání zasedání Zákonodárného sboru na tři měsíce, byl zrušen. 14. července 1866 senát tento návrh přijal.

14. června 1866, při rozpravě o rozpočtu na rok 1867, kritizoval v Zákonodárném sboru jeden z předáků buržoazně republikánské opozice, Jules Favre, francouzskou intervenci v Mexiku (viz poznámku 221), jež si vyžádala obrovské peněžní částky. Další příslušník této opozice, poslanec Alexandre-Olivier Glais-Bizoin, vystoupil na témže zasedání na obranu parlamentního systému. Při výčtu národů porobených despotismem uvedl i Francouze, za což byl okamžitě napomenut předsedou Zákonodárného sboru Florianem Walewskim. — *278.*

[294] 4. července 1866, po porážce rakouské armády u Sadové (viz poznámku 288), poslal rakouský císař František Josef I. Napoleonu III. telegrafickou zprávu, v níž sděloval, že mu předává Benátsko. Přitom si kladl podmínku, že je Napoleon III. musí postoupit Itálii. Současně prohlásil, že souhlasí s Napoleonem III. jako zprostředkovatelem mezi válčícími mocnostmi v zájmu uzavření míru. Podle mírové smlouvy s Rakouskem, uzavřené 3. října 1866 ve Vídni, bylo pak Benátsko vráceno Itálii. — *279.*

[295] „*Afrikány*" se myslí sazenice, které dostala Marxova dcera Jenny od svého strýce Johanna Carla Juty z Kapského Města. Věnovala jich několik Engelsovi s podrobným návodem na pěstování. — *279, 282.*

[296] „*Old Bess*" [Stará Bess] nebo také „Brown Bess" [„Hnědá Bess"] se říkalo v 18. století a počátkem 19. století v anglické armádě předovce s křesadlem a hladkou hlavní. — *279.*

[297] Narážka na rozpornost a demagogii, s nimiž se Prusko pokoušelo prosadit svou anekční politiku. Augsburská „Allgemeine Zeitung" ze 7. června 1866 referovala v poznámce z Berlína o tom, jak na jednom volebním shromáždění konzervativců, jemuž předsedal hrabě Stolberg (kterému „král Bomba", František II. Neapolský, předal *čestný štít*), promluvil pan von Blankenburg o svazku s „revolucí" v Itálii. — *281, 335.*

[298] Prusko-rakouské války z roku 1866 se na rakouské straně zúčastnily Sasko, Hannoversko, Bádensko, Bavorsko, Württembersko, Hesensko-Kaselsko, Hesensko-Darmstadtsko a menší členské státy Německého spolku. — *282, 283.*

[299] *Bonapartův pláneček* — program, jímž Napoleon III. odpověděl 11. července

1866 na mírové podmínky pro urovnání prusko-rakouského konfliktu, které mu navrhli Prusové. Aby zabránil prosazující se jednotě Německa, doporučil vytvořit po vzoru někdejšího Rýnského spolku jihoněmecký spolek. Viděl v tom příležitost k realizaci svých mocenských nároků na území na levém břehu Rýna.

Rýnský spolek (Rheinbund) — sdružení jihoněmeckých a západoněmeckých států založené pod protektorátem Napoleona I. v červenci 1806. Napoleonovi se podařilo vytvořit tento vojensko-politický blok v Německu po porážce Rakouska v roce 1805. Do spolku vstoupilo nejprve 16 německých států a později i všechny ostatní, kromě Pruska a Rakouska. Členové Rýnského spolku byli fakticky vazaly Napoleonovy Francie. Spolek se rozpadl roku 1813 po porážce Napoleonovy armády v Německu. — *283.*

[300] Jde o války, které vedla v 17.—18. století Francie proti Svaté říši římské národa německého. — *284.*

[301] O „organizovaných tlupách" viz Karel Marx, „Kapitál", díl I, čes. vyd. 1953, str. 732—735.

Modré knihy (Blue Books) — název pro publikace materiálů anglického parlamentu a diplomatických dokumentů ministerstva zahraničních věcí. Modré knihy, nazývané tak podle modrých desek, vycházejí v Anglii od 17. století a jsou hlavním oficiálním pramenem hospodářských a diplomatických dějin této země.

V tomto případě se jedná o 5 zpráv „Children's employment commission (1862)" [„Komise pro vyšetřování dětské práce (1862)"] a o „Eighth report of the medical officer of the Privy Council" [„Osmá zpráva zdravotního inspektora Tajné rady"] z roku 1866, která obsahovala v příloze zprávu dr. Henryho Juliana Huntera o bytových podmínkách dělníků. Zprávu dr. Huntera rozebral Marx v kapitole XXIII prvního dílu „Kapitálu" (viz Karel Marx, „Kapitál", díl I, čes. vyd. 1953, str. 697—698). — *286, 361, 384.*

[302] *Maloněmecký plán buržoazie* — plán na sjednocení Německa pod hegemonií Pruska, s vyloučením Rakouska. — *287.*

[303] V dopise Marxovi z 30. června a v dopise Engelsovi ze 16. července 1866 poznamenal Paul Stumpf z Mohuče mj., že Wilhelm Liebknecht je „Rakušák" (viz poznámku 489). Žádal v těchto dopisech, jakož i ve třetím, který poslal Marxovi 10. července, „směrnice, jak si počínat" při politické agitaci v souvislosti s prusko-rakouskou válkou. — *288, 289.*

[304] 16. července 1866, za prusko-rakouské války, byl Frankfurt nad Mohanem obsazen pruským vojskem. Městský senát byl rozpuštěn, posádka a polovojenské organizace (junobrana, střelecké a tělocvičné spolky) odzbrojeny a městu

uložena kontribuce 6 miliónů zlatých. 19. července zvýšili Prusové kontribuci na 25 miliónů zlatých, jež měly být splaceny do čtyř dnů. Kromě toho chtěli na starostovi Karlu Fellnerovi — jako záruku, že kontribuce bude zaplacena — seznam nejvlivnějších a nejzámožnějších měšťanů, který měl obsahovat též údaje o jejich majetku. Fellner se v noci z 23. na 24. července na znamení protestu oběsil. — *289, 292, 315.*

305 *Eschenheimer Gasse* — ulice ve Frankfurtu nad Mohanem, kde bylo v letech 1816—1866 sídlo německého Spolkového sněmu. — *289.*

306 Marx má zřejmě na mysli myšlenky českých politiků o řešení české národní a státoprávní otázky v rámci rakouské monarchie, vyslovené na slovanském sjezdu v Praze, který se konal 2. června 1848. — *290.*

307 Zmíněným mírem se myslí *pražská mírová smlouva*, uzavřená mezi Rakouskem a Pruskem 23. srpna 1866, která vytvořila pro úsilí o národní jednotu Německa stejně provizorní poměry jako před 7 lety *mír ve Villafrance*. Podle pražského míru muselo Rakousko uznat pruskou anexi těchto oblastí: Šlesvik-Holštýna, Hannoverska, Nasavska, Hesensko-Kaselska a svobodného města Frankfurtu nad Mohanem. Muselo dále zaplatit kontribuci a postoupit Itálii Benátsko. Německý spolek, založený na vídeňském kongresu v roce 1815, byl rozpuštěn; pod vedením Pruska byl vytvořen Severoněmecký spolek, ale s vyloučením Rakouska.

Ve *Villafrance* bylo 11. července 1859 uzavřeno příměří mezi Rakouskem a Francií, jímž skončila válka Francie a Piemontu proti Rakousku. Lombardsko bylo přiřčeno Francii, která je opět předala Piemontu. Benátsko zůstalo pod rakouskou nadvládou. Ačkoli některé body předběžné smlouvy zůstaly jen na papíře, staly se její podmínky základem konečné mírové smlouvy, uzavřené 10. listopadu 1859 v *Curychu*. — *290.*

308 V červenci 1866, v době hnutí za volební právo, museli londýnští dělníci bojovat za právo pořádat masové mítinky v parcích hlavního města. Na 23. července svolala Reformní liga do Hyde Parku masový mítink, který se konal i přes zákaz vládních orgánů. Došlo k těžkým srážkám s policií, jež zaútočila na bezbranné demonstranty a zatkla 50 dělníků. 24. a 25. července se v okolí Hyde Parku shromáždily opět desetitisíce dělníků, z nichž mnozí byli ozbrojeni. Večer 24. července přepadli policisté a vojenské jednotky opět demonstranty. Ve městě byl fakticky vyhlášen stav obležení. Nálada byla velmi vzrušená a hrozilo nebezpečí ozbrojené srážky. Za této situace přišli vládě na pomoc radikálové, podporovaní v předsednictvu Reformní ligy odborovými předáky. 25. července se k ministru vnitra Spenceru Walpoleovi odebrala delegace Reformní ligy vedená Edmondem Bealesem. Bylo dohodnuto, že policie a vojsko budou staženy z parku a delegáti že se zase postarají o pokojný

rozchod demonstrantů. Ministr vnitra byl tak rozrušen, že nic nenamítal proti žádosti ligy, jež chtěla svolat na 30. července do Hyde Parku další mítink. Chtěl jenom, aby byla podána písemná žádost. Během příprav na tento mítink však prohlásil, že nedal žádné přímé svolení k pořádání shromáždění v Hyde Parku. Tentokrát vystoupil na straně ministra vnitra Austin Holyoake, člen předsednictva Reformní ligy. Uveřejnil v „Times" zprávu o jednání s Walpolem a potvrdil tak Walpoleovo prohlášení, že k mítinku v Hyde Parku nedal žádné přímé svolení.

O povstání na *Jamajce* viz poznámku 206. — *290.*

309 „*Myslící bodáky*" („baïonnettes intelligentes") — výraz, který se připisuje francouzskému monarchistickému generálu Changarnierovi. Když v roce 1849 předseda francouzského Ústavodárného shromáždění, buržoazní republikán Marrast, vytušil, že hrozí nebezpečí bonapartismu, obrátil se na Changarniera a požádal jej, aby poslal vojenské jednotky na obranu Národního shromáždění. Changarnier odmítl s tím, že nemá „rád baionnettes intelligentes". Dal tak na srozuměnou, že armáda se ve svých akcích nesmí řídit politickými pohnutkami. — *292.*

310 Pierre Trémaux, „Origine et Transformations de l'Homme et des autres Êtres" [„Původ a přeměny člověka a jiných bytostí"], Paříž 1865, první část, str. 402, 420, 421. — *296.*

311 Počátkem srpna 1866 předal francouzský velvyslanec v Berlíně Vincent Benedetti Bismarckovi nótu, ve které Francie razila určité požadavky jako cenu za svou neutralitu v prusko-rakouské válce. Požadovala mj. porýnskou část Bavorska a Hesenska s pevnostmi Landau a Mohuč, město Saarlouis a zrušení pruského práva udržovat posádku v pevnosti Luxembourg. Bismarck, jenž by byl před válkou proti nárokům Napoleona III. na levý břeh Rýna nic nenamítal, kdyby byla Francie nebránila vytvoření francouzsko-italské aliance, tyto Napoleonovy podmínky 7. srpna odmítl. Po vítězství nad Rakouskem změnil svůj postoj a začal uvažovat o válce s Francií. Protože vojenské a politické postavení Francie bylo ve srovnání s Pruskem slabší, byl Napoleon III. nucen zříci se požadavků, obsažených ve zmíněné nótě (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 21, čes. vyd. 1967, str. 466—468). — *297, 337.*

312 Tuto Bismarckovu poznámku připomněl pařížský list „Le Monde" 8. srpna 1866. Také Engels se o ní zmínil později v práci „O úloze násilí v dějinách" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 21, čes. vyd. 1967, str. 466, Engelsova poznámka). — *298.*

313 Počátkem srpna 1866 převzal Wilhelm Liebknecht, aniž by disponoval finančními prostředky, lipskou „Mitteldeutsche Zeitung", které hrozil bankrot.

10. srpna 1866 psal v této souvislosti Marxovi: „Řadou... šťastných náhod jsem se stal majitelem novin... Posílám Ti výtisky... a prosím Tě, abys nám pomohl k několika *předplatitelům* a *sem tam* k nějakému *článku*. Samozřejmě musí *politická* část zůstat úplně ‚neutrální', nejmenší příznak opozice by měl za následek, že by nás zakázali; ale pokud jde o *sociální* otázku, máme úplně volný prostor... V několika dnech bude přetištěn (starý) manifest Internacionály" — jde o „Inaugurální adresu" — „vynecháme *možná* jen větu o Prusku a Polsku, ta by mohla být nebezpečná."

Liebknecht pod přísnou cenzurou působil v novinách — především v nové rubrice „Práce a dělník", kterou zavedl — ve prospěch zlepšení situace dělnictva a propagoval myšlenky Mezinárodního dělnického sdružení. 9., 11. a 15. srpna 1866 uveřejnil „Inaugurální adresu" a 18. srpna provolání ústředního výboru německy mluvící skupiny švýcarské sekce (šlo o výzvu k účasti na ženevském kongresu, adresovanou německým a švýcarským dělníkům). 29. srpna zakázalo pruské městské velitelství list na 4 týdny. Počátkem října 1866 se Liebknecht snažil začít opět s vydáváním listu, jeho pokus se však nezdařil. — *299.*

[314] Jules Antoine Moilin (doktor Tony), „Leçons de médicine physiologique" [„Přednášky z fyziologického lékařství"], Paříž 1866. — *300.*

[315] Na zasedání ústřední rady z 25. září 1866 Marx sdělil, že od Samuela Moora z Manchesteru přišel roční členský příspěvek ve výši 5 liber šterlinků. Zde jde o kvitanci, kterou na tuto částku vystavil pokladník ústřední rady William Dell. — *302.*

[316] Už v březnu 1865 vystoupila ústřední rada Internacionály v „Rezolucích o konfliktu v pařížské sekci" proti chybnému proudhonovskému názoru, že funkcionářem Mezinárodního dělnického sdružení „může být zase jenom *dělník*" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 116).

Na *ženevském kongresu* v září 1866 navrhl v diskusi o stanovách a organizačním řádu francouzský delegát Henri Tolain k bodu 11 organizačního řádu: „Každý člen Mezinárodního dělnického sdružení má právo volit a být volen" tento dodatek: „Do Mezinárodního dělnického sdružení mohou být přijímáni jenom manuálně pracující dělníci." Tento požadavek narazil na rozhodný odpor ostatních delegátů. William R. Cremer a James Carter zdůraznili ve svých příspěvcích, že samo Sdružení vděčí za svou existenci mnoha občanům, kteří se nezabývají fyzickou prací. Zvláště vyzvedli Marxovy zásluhy s tím, že Marx — jak řekl Cremer — učinil vítězství věci dělnické třídy cílem svého života. Tolainův návrh byl zamítnut.

Ženevský kongres (první kongres Mezinárodního dělnického sdružení) se konal ve dnech 3.—8. září 1866. Zúčastnilo se ho 60 delegátů z Anglie, Francie, Německa a Švýcarska. Nejdůležitější usnesení kongresu vycházela z Marxových

„Instrukcí delegátům prozatímní ústřední rady k jednotlivým otázkám" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 221—231), jež byly přečteny jako oficiální zpráva ústřední rady. Marx v nich dal ekonomickému třídnímu boji jasnou orientaci a poukázal na nutnost spojit ho s politickým bojem. Proudhonovci, kteří měli na kongresu třetinu hlasů, postavili proti „Instrukcím" svůj program, který se týkal všech bodů sjezdového pořadu a byl vyložen ve zvláštním memorandu. Přesto bylo šest z devíti bodů Marxových „Instrukcí" přijato jako rezoluce kongresu. Byly to tyto body: o společných akcích v boji mezi kapitálem a prací, koordinovaných Internacionálou; o omezení pracovního dne; o práci mladistvých a dětí; o činnosti družstev; o odborových svazech, jejich minulosti, přítomnosti a budoucnosti; o armádách. Ženevský kongres potvrdil stanovy vypracované Marxem, přijal organizační řád a zvolil generální radu — dosud ústřední rada — v jejím dosavadním složení. Uzavřel období, v němž se Mezinárodní dělnické sdružení konstituovalo jako internacionální masová organizace proletariátu. — *302, 602, 610, 627.*

317 Diskuse o *hlasování o důvěře*, jež požadoval Victor P. Le Lubez, se nekonala *příští úterý* (2. října 1866), jak se s tím původně počítalo, nýbrž až v úterý 16. října 1866. Bylo rozhodnuto předat tuto záležitost k projednání podvýboru. Ten 23. října potvrdil na základě protokolů kongresu, že oficiální sdělení o jednomyslném vyloučení Le Lubeze z ústřední rady bylo správné. — *303.*

318 Aby zdůvodnil svou teorii, odvolával se Pierre Trémaux ve své knize „Origine et Transformations de l'Homme et des autres Êtres" [„Původ a přeměny člověka a jiných bytostí"] na černošského misionáře Santa Maria ze Senegalu, který tvrdil, že černoši pocházejí z bělochů. — *305.*

319 *Code pénal* — francouzský trestní zákoník, schválený roku 1810 a zavedený od roku 1811 ve Francii a na území západního a jihozápadního Německa obsazeném Francouzi. V článku 2 tohoto zákoníku se praví: „Každý pokus o trestný čin, jenž se projevil jednáním navenek a s jehož provedením se započalo, budiž pokládán, pakliže byl přerušen či pakliže k němu nedošlo v důsledku okolností na vůli pachatele nezávislých, za čin rovnocenný trestnému činu samému." — *315.*

320 V září 1866 přijal pruský sněm Bismarckův návrh tzv. zákona o *idemnitě*, který měl zbavit vládu odpovědnosti za výdaje, jež učinila v době tzv. ústavního konfliktu po roce 1862 (viz poznámku 68), kdy se hospodařilo bez rozpočtu a výdaje nebyly schvalovány zákonodárným orgánem. Konflikt tak skončil plnou kapitulací buržoazní opozice před Bismarckovou vládou. Opoziční poslanci Twesten a Frenzen, kteří dříve politiku vlády kritizovali, hlasovali tentokrát pro přijetí zákona. Přesto byli počátkem listopadu 1866 posta-

veni rozhodnutím Nejvyššího tribunálu z 29. ledna 1866 (viz poznámku 242) opět před soud za dřívější projevy v zemském sněmu. — *315.*

321 V satirickém týdeníku „Kladderadatsch" z 18. listopadu 1866 uveřejnil německý maloburžoazní demokrat Heinrich Bettziech (pod pseudonymem Beta) persifláž nazvanou „Die Frau in Weiss." Drama in 5 Acten mit freier Benutzung von Wilkie Collins [„Žena v bílém." Drama v 5 jednáních volně podle Wilkieho Collinse]. Byla zaměřena proti Marxovi a jeho stoupencům.

„*Pekelníci*" [„Schwefelbande"] — původně název studentského spolku, působícího na universitě v Jeně v 70. letech 18. století a nechvalně známého výtržnictvím svých členů. Tímto názvem označil Karl Vogt ve své pomlouvačné brožuře „Mein Prozess gegen die ‚Allgemeine Zeitung' " [„Můj proces proti ‚Allgemeine Zeitung' "] Marxe a jeho přátele (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 428—437 a sv. 30, čes. vyd. 1969, str. 531—533).

Wilhelm Liebknecht promluvil po vyhlášení amnestie v Prusku 2. října 1866 v berlínském tiskařském spolu. Byl zatčen a odsouzen na tři měsíce do vězení. — *317.*

322 Emigrant C. Hossfeld, žijící v Liverpoolu, se obrátil 6. prosince 1866 na Engelse s žádostí o půjčku. — *318.*

323 V „Revue des deux Mondes", sv. 66 z 1. listopadu 1866, byl uveřejněn článek buržoazního publicisty Louise Reybauda „Politická ekonomie dělníků". Dále se jedná o článek J. E. Alauxe „Nová forma socialismu. Dělnický kongres v Ženevě", který byl uveřejněn v „Revue Contemporaine", sv. 53 z 15. října 1866, a o úvodník ve „Fortnightly Review", čís. 37 z prosince 1866. — *320, 323.*

324 Francouzská policie zkonfiskovala dopisy členů Mezinárodního dělnického sdružení a také stanovy Sdružení a materiály ženevského kongresu byly zabaveny na francouzských hranicích (viz poznámku 330). Pod tlakem bonapartovských kruhů podnikla také anglická vláda kroky proti uveřejnění dokumentů ženevského kongresu v londýnském časopise „Courrier international" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 356—361 a 583 až 586). V této souvislosti pověřila 1. ledna 1867 generální rada Petra Foxe, aby sepsal dokument, v němž by byla odhalena činnost vládnoucích kruhů druhého císařství namířená proti Mezinárodnímu dělnickému sdružení. Tento dokument vyšel pod názvem „Francouzská vláda a Mezinárodní dělnické sdružení" v „Commonwealthu" z 12. ledna a v „The Working Man" z 1. února 1867. — *320, 621.*

325 *Hlavní centrum* (Head Centre) — tajná organizace fenianů v Irsku (viz poznámku 213) byla rozdělena — analogicky podle struktury fenianského bra-

trstva v USA — v okresech na tzv. centra nebo hlavní centra. *Hlavní centrum Stephensovo* bylo podřízeno předáku irských fenianů Jamesu Stephensovi. O jeho vstupu do Mezinárodního dělnického sdružení byla generální rada informována na schůzi ze 4. prosince 1866. Stephens byl koncem roku 1865 v Irsku zatčen; uprchl však z vězení a emigroval do Ameriky. — *320.*

326 *Papežův projev* — řeč, kterou se papež Pius IX. obrátil na důstojnický sbor francouzské armády 6. prosince 1866, den před jejím odchodem z Říma. Požehnal několikrát Napoleonu III. a požádal, aby mu bylo tlumočeno, že by měl jednat „jako hlava křesťanského národa a jako křesťan". Tím chtěl dát papež na srozuměnou, že od Napoleona III. očekává účinná opatření proti začlenění církevního státu do Italského království. — *320.*

327 Knihy Jamese E. Thorolda Rogerse „A history of agriculture and prices in England" ["Dějiny zemědělství a cen v Anglii"] využil Marx v kapitole XXIII a XXIV prvního dílu „Kapitálu" (viz Karel Marx, „Kapitál", díl I, čes. vyd. 1953, str. 709, 715 a 762). — *321.*

328 *Pretoriáni* — ve starém Římě císařova nebo vojevůdcova tělesná stráž, která měla privilegované postavení. Toto označení se později stalo symbolem pro prodejnost, řádění a svévoli soldatesky. — *322.*

329 *Náhradnictví* — systém náhradníků v armádě, který byl ve Francii už dlouho značně rozšířen a byl jednou z výsad majetných tříd. Každý zámožný člověk, který byl povolán do vojenské služby, si mohl za určitý poplatek najmout náhradníka. V období Francouzské revoluce bylo toto najímání náhradníků zakázáno, ale Napoleon I. je znovu uzákonil. V dubnu roku 1855 provedla francouzská vláda v systému náhradníků některé změny: podle nového zákona byli náhradníci, pokud nebyli blízkými příbuznými odvedeného brance, vybíráni státními úřady a peněžní částky za náhradnictví se ukládaly do zvláštního armádního fondu. Nový zákon sledoval vytvoření stabilnější a císaři oddané armády. V roce 1872 byl systém náhradníků ve Francii zrušen. — *322.*

330 30. září 1866 zabavila policie britskému občanovi, členu Internacionály Julesu Gottrauxovi, který cestoval ze Ženevy do Londýna, na francouzských hranicích dopisy a dokumenty určené generální radě. Když nedostala generální rada od francouzského ministra vnitra odpověď na dopis se žádostí o vrácení dokumentů, obrátila se na britského ministra zahraničí lorda Edwarda Stanleye. Stanley dosáhl prostřednictvím anglického velvyslance v Paříži Henryho Cowleye vydání dokumentů. Na zasedání z 1. ledna 1867 přijala generální rada rezoluci, v níž děkovala lordu Stanleyovi za pomoc, a pověřila Petra Foxe, aby ji ministrovi zahraničí předal. — *324.*

[331] *Černobílorudý prapor* — barvy Severoněmeckého spolku (viz poznámku 337) založeného roku 1867 pod hegemonií Pruska (v době, kdy Marx psal tento dopis, se konaly přípravy k vytvoření tohoto spolku), a později barvy Německé říše. — *326.*

[332] Této Engelsovy informace využil Marx v I. díle „Kapitálu" (viz čes. vyd. 1953, str. 462—463, poznámka 207). — *328.*

[333] Narážka na 4. článek pražské mírové smlouvy (viz poznámku 307). Smlouva stanovila, že německým státům na jih od linie Mohanu se přiznává právo sdružit se ve spolek, jehož národní spojení se Severoněmeckým spolkem se ponechává na vůli bližší dohodě mezi nimi a který „bude mít mezinárodní nezávislou existenci". V srpnu 1866 uzavřel Bismarck s těmito státy tajné spojenectví na výboj a odboj, které předpokládalo podřízení jihoněmeckých vojsk pruskému vrchnímu velení. — *328.*

[334] 15. února 1867 poslal Ludwig Kugelmann Marxovi noticku uveřejněnou 15. února v „Zeitung für Norddeutschland", v níž se psalo, že Marx chce cestovat po kontinentě a dělat propagandu pro příští polské povstání. 18. února poslal Marx Kugelmannovi (viz tento svazek, str. 621) „Opravu" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 237) a žádal ho, aby ji umístil v uvedených novinách nebo v některém jiném místním listě. Marx pokládal uveřejnění této „Opravy" za důležité, protože měl skutečně v úmyslu jet do Německa a přivézt svému nakladateli Otto Meissnerovi v Hamburku rukopis prvního dílu „Kapitálu", projednat s ním vydání svého díla a urovnat některé osobní záležitosti (viz tento svazek, str. 621).

22. února 1867 poslal Kugelmann Marxovi redakční dementi uveřejněné v „Zeitung für Norddeutschland" 21. února 1867, o které Marx žádal. Kugelmann k tomu napsal: „Přikládám pasáž ze včerejší ‚Zeitung für Norddeutschland', která se Vás týká. Domnívám se, že tato pasáž pochází z litografované korespondence, protože když jsem se zmiňoval o dosti neobvyklém nesmyslu s tou polsko-sociální cestou po Německu, jeden z redaktorů poznamenal: ta noticka prošla veškerým německým tiskem a... ‚je od našeho berlínského dopisovatele se značkou dvojitý paragraf'."

10. dubna 1867 jel Marx z Londýna do Hamburku a navštívil Kugelmanna v Hannoveru, kde zůstal do poloviny května. Na zpáteční cestě z Hannoveru do Londýna se 16. a 17. května zdržel ještě jednou v Hamburku a znovu jednal s Meissnerem. — *329, 330, 621.*

[335] Viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 107—108. — *331.*

[336] V únoru 1867 při volbách do ústavodárného Severoněmeckého říšského sněmu, který schválil ústavu Severoněmeckého spolku (viz poznámku 337),

byli jako představitelé saské lidové strany zvoleni August Bebel za volební okruh Glauchau-Meerane a advokát Reinhold Schraps za volební okruh Cvikov-Crimmitschau. Bebel zvítězil nad svými protivníky hned v prvním volebním kole a dostal se do německého parlamentu jako první zástupce dělníků. Liebknecht, který rovněž kandidoval, byl koncem roku 1866 odsouzen v Berlíně ke třem měsícům vězení, které si musel až do posledního dne odpykat. To mu zabránilo ve volební agitaci, takže neprošel. — *331.*

337 Ústavodárný Severoněmecký říšský sněm se od 24. února do 17. dubna 1867 radil o návrhu ústavy pro Severoněmecký spolek, vypracovaném pruskou vládou. V tomto návrhu se obrážely nové mocenskopolitické vztahy. 16. dubna 1867 Říšský sněm ústavu Severoněmeckého spolku schválil a 1. července 1867 vstoupila v platnost. V Severoněmeckém spolku, k němuž přistoupilo 21 malých států a svobodných měst, mělo nad ostatními státy převahu Prusko, a jeho vláda, zejména Bismarck, uplatňovala vůči parlamentu rozhodující mocenský vliv. — *331.*

338 Boj o hegemonii v Německu skončil vítězstvím Pruska nad Rakouskem v prusko-rakouské válce. Tím učinil Bismarck rozhodující krok ke sjednocení Německa shora. Přivtělil k pruské monarchii Šlesvik-Holštýn, Hannoversko, Hesensko-Kaselsko, Nasavsko a svobodné město Frankfurt nad Mohanem (viz poznámky 262, 298 a 307). Přežilý Spolkový sněm, sloužící už jen partikularistickým silám, odsunul na vedlejší kolej a vytvořil Severoněmecký spolek (viz také poznámku 337). — *332, 437, 602.*

339 2. března 1867 otiskl „Hermann" prohlášení Wilhelma Stiebera, které vyšlo v berlínské „Volks-Zeitung". Stieber chtěl svým prohlášením vyvrátit sdělení uveřejněné v listu „Hermann" (čís. 424) a převzaté do „Volks-Zeitung" (čís. 46), v němž se psalo o jeho pokusech podplatit redakci listu „Hermann" v roce 1860. (V lednu 1860 nabídl Stieberův prostředník baron von Koller redakci listu „Hermann" 10 000 tolarů, jestliže zastaví další uveřejňování článků Karla Wilhelma Eichhoffa, odhalujících činnost Stiebera jako policejního agenta v době kolínského procesu proti komunistům.) Společně se Stieberovým prohlášením uveřejnila redakce listu „Hermann" dopis bývalého majitele tiskárny, kde tento list vycházel, R. Hirschfelda, který Stieberovy úplatkářské pokusy potvrdil. Ve „Volks-Zeitung" z 8. března 1867 otiskl Stieber další prohlášení, v němž pokus o podplácení znovu popíral. — *332.*

340 V roce 1855 probíhala tajná mírová jednání mezi Francií a Ruskem. Jako prostředník při nich působil baron von Seebach, saský vyslanec v Paříži, který měl rozsáhlé styky s carským dvorem. — *332.*

341 *Dánskou válkou* se myslí válka Pruska a Rakouska proti Dánsku v roce 1864.

Reakční vlády Pruska a Rakouska se vydávaly za ochránce národních zájmů Němců ve Šlesviku-Holštýně. Ve skutečnosti sledovala každá z nich svůj vlastní cíl, a to anektovat vévodství Šlesvik a Holštýn, potlačit demokratické hnutí za německou jednotu a prosadit svou hegemonii v Německu (viz poznámku 3). Válka skončila porážkou Dánska. Bismarckova junkerská vláda v důsledku této války posílila pruský vliv v Německu, značně zatlačila do pozadí opozici liberální buržoazie a zároveň získala ve společné prusko-rakouské správě, dohodnuté pro Šlesvik-Holštýn vídeňským mírem, vítaný zdroj konfliktů a záminku k dalšímu kroku na cestě k popruštění Německa. Po prusko-rakouské válce z roku 1866 byl Šlesvik-Holštýn anektován Pruskem. — *332*, *533*.

342 1. dubna 1867 sdělil Sigismund Borkheim Marxovi v dopise, že mu „jistý přítel z kontinentu" píše, jaké má starosti o Marxe. Doslechl se prý, že se Marxovi po finanční stránce vede špatně a že potřebuje od strany pomoc. — *334*, *336*.

343 V únoru 1867 stávkovali v Paříži bronzaři u firmy Barbedienne a žádali pevné mzdové sazby. 25. ledna vyzval vzájemně podpůrný spolek bronzařů (Société de crédit et de solidarité des ouvriers du bronze) oběžníkem své členy, aby se připravili na všeobecnou stávku ze solidarity se stávkujícími. 14. února se sešli podnikatelé a přijali rezoluci, v níž hrozili výlukou, nebude-li spolek do 25. února rozpuštěn. Nato se 24. února sešlo asi 3000 bronzařů a vypověděli podnikatelům boj. Generální rada Internacionály byla o těchto událostech okamžitě informována lidmi, které spolek pověřil a vyslal za tím účelem do Londýna. Hermann Jung, Eugène Dupont a jiní členové generální rady zahájili okamžitě — aniž vyčkali příští schůze generální rady — peněžní sbírku na pařížské dělníky. Generální rada vydala provolání a obrátila se kromě toho na tradeuniony přidružené k Internacionále. Ty přislíbily pařížským dělníkům veškerou pomoc a poskytly jim úvěr. Rozsáhlé mezinárodní hnutí solidarity vyvolané generální radou posílilo bojovou odhodlanost stávkujících a autoritu Internacionály. Boj bronzařů se stal zkouškou sil veškerého organizovaného dělnictva. 24. března museli podnikatelé přistoupit na dělnické požadavky. — *335*.

344 Na protest polských poslanců v ústavodárném Severoněmeckém říšském sněmu proti svévolnému začlenění knížectví poznaňského a dalších polských území do Severoněmeckého spolku (viz poznámka 337) odpověděl Bismarck 18. března 1867 protipolskou řečí, v níž demagogicky prohlašoval, že polští rolníci mají větší důvěru k pruským a ruským úřadům než k vlastní šlechtě. — *335*, *336*, *354*.

345 11. března 1867 pronesl Bismarck v ústavodárném Severoněmeckém říšském

sněmu řeč, kterou ukončil výzvou: „Pánové! Pracujeme rychle! Posaďme Německo, abych tak řekl, do sedla! Jezdit na koni už bude umět samo." Konzervativní poslanec Wagener zakončil 23. března 1867 svou řeč v Říšském sněmu takto: „...Pánové, chtěl bych skončit obrazem, jehož použil pan spolkový president, vsedněme konečně na plnokrevnou klisnu Germánii" (všeobecný smích) „a přestaňme už rajtovat na svých koníčcích."

Montez Mademoiselle (vylezte na Slečnu) — Slečna (Mademoiselle) byla za Francouzské revoluce přezdívka pro gilotinu. — *337.*

[346] Podle nového plánu zamýšlel Marx po vydání prvního dílu „Kapitálu" vydat 2. a 3. knihu v jednom svazku jako druhý díl a 4. knihu, obsahující dějiny ekonomických teorií, jako závěrečný třetí díl (viz Karel Marx, „Kapitál", díl I, čes. vyd. 1953, str. 20).

Po Marxově smrti připravil Engels k vydání rukopisy 2. a 3. knihy jako druhý a třetí díl „Kapitálu". Připravit k vydání 4. knihu, „Teorie o nadhodnotě" (4. díl „Kapitálu"), už Engels nestačil (viz poznámku 176). — *342.*

[347] Tím se myslí příslušník separatistické strany, kterou vytvořili po roce 1866 v Hannoversku stoupenci obnovení samostatnosti hannoverské monarchie v čele s dynastií Welfů (vládla tam až do připojení Hannoverska k Prusku v roce 1866). — *345, 469.*

[348] „*Haupt-Chef*" — takto nazýval náčelník pruské policie Stieber, iniciátor kolínského procesu proti komunistům roku 1852, policejního agenta a provokatéra Chervala. Stieber chtěl Chervalovi přisoudit vedoucí úlohu ve Svazu komunistů a vzbudit zdání, že Cherval byl ve spojení s Marxem a s obžalovanými členy Svazu. (Viz Marxův spis „Odhalení o kolínském procesu proti komunistům", Marx-Engels, Spisy, sv. 8, čes. vyd. 1960, str. 456—468). — *346.*

[349] Na jaře roku 1867 byly v několika zemích provedeny sbírky na Ferdinanda Freiligratha. Tento básník přišel po zrušení londýnské filiálky Generální švýcarské banky o své místo ředitele této filiálky a dostal se do tísnivé situace. Především v Německu, ale také v Anglii a v Americe se vytvořily freiligrathovské výbory, které se ujaly sbírání darů. V londýnském „Hermannu" byly pravidelně uveřejňovány zprávy o průběhu sbírek. — *346, 363, 401, 449.*

[350] Tím se myslí reklama, kterou dělal Ferdinand Lassalle svému dílu „Die Philosophie des Herakleitos des Dunklen von Ephesos" [„Filosofie Herakleita Temného z Efesu"]. Z reklamních důvodů vstoupil Lassalle také oficiálně do spolku německých filosofů starohegelovců. K tomuto spisu se Marx vyjádřil v několika dopisech Engelsovi (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 29, čes. vyd. 1969, str. 264, 298 a 445). — *348.*

[351] *Carl Vogt*, „Studien zur gegenwärtigen Lage Europas" [„Studie o současné situaci v Evropě"], Ženeva a Bern 1859. Kniha vyšla těsně před válkou Francie a Piemontu proti Rakousku a byla fakticky jen překladem bonapartistických propagačních článků a brožur. (Marxovu kritiku tohoto spisu viz Marx-Engels, Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 530—580.) — *349.*

[352] „*Národnostní princip*" vytyčily za druhého císařství vládnoucí kruhy, aby tím ospravedlnily své dobyvačné plány a zahraničně politická dobrodružství. Napoleon III., který se vydával za „ochránce národností", spekuloval s národními zájmy potlačených národů, aby upevnil hegemonii Francie a rozšířil její hranice. „Národnostní princip", který neměl nic společného s uznáním práva národů na sebeurčení, měl ve skutečnosti rozdmychávat národnostní nesváry a z národního hnutí, zejména malých národů, učinit nástroj kontrarevoluční politiky soupeřících velmocí. Carská diplomacie ho používala k rozšiřování vlivu carského Ruska na slovanské národy na Balkáně.

Marx odhalil „národnostní princip" ve své brožuře „Pan Vogt" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 530—580) a Engels ve své práci „Proč se dělnická třída zajímá o Polsko" (tamtéž, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 187—196). — *349.*

[353] Ludwig Simon z Trevíru, „Deutschland und seine beiden Grossmächte" [„Německo a jeho dvě velmoci"], v „Demokratische Studien" [„Demokratické studie"], Hamburk 1860. — *350.*

[354] Wilhelm Rüstow, „Der Krieg von 1866 in Deutschland und Italien" [„Válka roku 1866 v Německu a Itálii"], Curych 1866. — *350.*

[355] Roku 1867 vzniklo v Anglii masové hnutí proletariátu za reformu volebního práva. Pod tlakem mas byla anglická vláda, která se obávala další radikalizace dělníků, nucena provést druhou volební reformu. Na tomto hnutí se aktivně podílela (viz poznámku 123) generální rada Mezinárodního dělnického sdružení. Podle nového zákona o reformě byl snížen majetkový census. Ve venkovských volebních obvodech bylo volební právo rozšířeno na pachtýře, kteří platili nejméně 12 liber šterlinků pachtovného ročně. Ve městech dostali volební právo všichni majitelé a nájemci domů i nájemníci, kteří bydleli v daném městě alespoň rok a platili nejméně 10 liber šterlinků nájemného. Reformou z roku 1867 se počet voličů v Anglii víc než zdvojnásobil a volební právo obdržela také větší část kvalifikovaných dělníků. Přesto ještě asi dvě třetiny dospělého mužského obyvatelstva volebního práva nedosáhly. — *350, 362, 654.*

[356] *Manichejští* — stoupenci náboženského učení, které vzniklo ve 3. století na Blízkém východě a hlásalo asketismus a celibát. V žargonu německých stu-

dentů se výrazu „manichejský" („Manichäer") užívalo pro označení neúprosného věřitele, protože zněl podobně jako „mahnender (Gläubiger)", tj. neodbytný (věřitel). — *352, 415.*

[357] *Národní liberálové* — strana německé (především pruské) buržoazie. Vznikla na podzim 1866 po rozštěpení buržoazní Pokrokové strany. Národní liberálové se za uspokojení materiálních zájmů buržoazie zřekli nároků na politické panství a za svůj hlavní cíl považovali sjednocení Německa pod vedením Pruska. V jejich politice se obrážela kapitulace německé liberální buržoazie před Bismarckem. — *352, 382.*

[358] *Gothajská strana* byla založena v Gotě v červnu 1849. Tvořili ji pravicoví liberálové, představitelé kontrarevoluční velkoburžoazie, kteří odešli z frankfurtského Národního shromáždění, když se Bedřich Vilém IV. zdráhal přijmout císařskou korunu z rukou Národního shromáždění a když se většina shromáždění usnesla dosadit říšského regenta. Gothajská strana se obávala vítězství revoluce a vytkla si za cíl sjednotit Německo bez Rakouska pod vedením Pruska. — *352.*

[359] Jacob Grimm, jeden z vydavatelů sbírky „Die Geschichtsschreiber der deutschen Vorzeit" [„Dějepisci německého dávnověku"], svazek 1: „Die Urzeit" [„Nejstarší doba"]. — *353.*

[360] „Praví" socialisté Julius Meyer a Rudolph Rempel slibovali roku 1846 finanční podporu, aby mohla být vydána „Německá ideologie". Když však už většina rukopisu byla u nich ve Vestfálsku, odmítli v dopise Marxovi z 13. července 1846 vydání financovat pod záminkou, že nemají k dispozici peníze. Skutečným důvodem však bylo to, že sami patřili ke směru, který Marx a Engels v „Německé ideologii" potírali.

Hermann Kriege odjel roku 1845 z Vestfálska s doporučením od Julia Meyera, odebral se do Barmenu k Engelsovi a odtamtud do Bruselu k Marxovi. — *353.*

[361] 9. března 1867 prosazoval v ústavodárném Severoněmeckém říšském sněmu Johannes Miquel vytvoření Severoněmeckého spolku jako jednotného centralizovaného státu pod nadvládou Pruska. Prohlásil: „Jsme... odhodláni přinést pro tuto chvíli jakoukoli oběť, obětovat třeba svobodu, obětovat všechno, co bude vskutku potřebné a opravdu nutné pro založení spolkového sněmu." — *354.*

[362] Marx byl asi od 21. května do 2. června 1867 u Engelse v Manchesteru. — *356, 632.*

[363] Jde o zprávu policejního soudce Alexandra Knoxe a vojenského lékaře George

Pollocka o zacházení s politickými vězni (zejména feniany) v anglických věznicích. Byla vytištěna na příkaz parlamentu a vyšla pod názvem „Report of commissioners on the treatment of the treason-felony convicts in the English Convicts Prisons" [„Zpráva komise o zacházení s vězni odsouzenými pro velezradu v anglických káznicích"] roku 1867 v Londýně. — *357, 361, 369, 374.*

[364] 3. června 1867 přinesly „Times" zprávu svého pařížského dopisovatele o tom, že v Latinské čtvrti (Quartier Latin) došlo k demonstracím proti caru Alexandrovi II., který byl v Paříži na návštěvě. Ozývalo se prý volání jako „Ať žije Polsko!" Car byl donucen upustit od zamýšlené prohlídky Justičního paláce (Palais de Justice). 18. června přijala generální rada Internacionály rezoluci, v níž vyslovila demonstrantům, byli to především dělníci a studenti podporovaní opozičně smýšlejícími advokáty, dík a uznání za solidaritu projevenou polskému lidu utlačovanému carismem. Tato rezoluce byla uveřejněna 22. června 1867 v listech „Commonwealth" a „Hermann". — *358.*

[365] Elektrikářem je míněn Paul Lafargue, který jako studující lékařství vkládal velké naděje do uplatnění elektřiny při léčení nemocných. — *360.*

[366] V souvislosti s tzv. sheffieldskými násilnostmi (někteří dělníci ze sheffieldského kovoprůmyslu se násilím vypořádávali s neorganizovanými dělníky a stávkokazy) byla v únoru 1867 ustavena královská komise, která se měla zabývat nejen těmito násilnostmi, ale prošetřit i veškerou činnost tradeunionů. Práce komise měla sloužit k přípravě vydání zostřených protiodborových zákonů. V důsledku masových akcí, které byly ihned zahájeny, a vzhledem k tomu, že na základě volební reformy z roku 1867 dostala část dělnictva volební právo, nedosáhla však komise výsledků, které očekávali její iniciátoři. — *362, 366, 403.*

[367] Výsledkem nového zkoumání pracovních podmínek, které skončilo roku 1866, byl jednak zákon o rozšíření platnosti továrních zákonů, jednak zákon o úpravě pracovní doby. Oba zákony omezovaly pracovní den žen a dětí na 10 $^1/_2$ hodiny (viz Karel Marx, „Kapitál", díl I, čes. vyd. 1953, str. 519 až 525). — *362.*

[368] *Dodatek* k první kapitole prvního dílu „Kapitálu" („Forma hodnoty") byl v druhém vydání zapracován do vlastního textu a tak převzat do všech dalších vydání (viz Karel Marx, „Kapitál", díl I, čes. vyd. 1953, str. 64—87). Proto Marx příslušný odkaz ve 2. vydání škrtl. — *362, 371, 380, 395, 636.*

[369] Marx se tady odvolává na třetí kapitolu prvního vydání prvního dílu „Kapitálu"; ve druhém a v dalších vydáních odpovídají této kapitole kapito-

ly V—IX třetího dílu (viz Karel Marx, „Kapitál", díl I, čes. vyd. 1953, str. 196—336).

V *poznámce k textu* prvního vydání, o níž je tu zmínka, se praví, že molekulární teorii razili cestu Auguste Laurent a Charles Fréderic Gerhardt a že ji vědecky poprvé vyložil prof. Charles Adolphe Wurtz. Ve druhém vydání Marx už Wurtze nejmenoval; jako lidé, kteří poprvé vědecky vyložili molekulární teorii, byli uvedeni Laurent a Gerhardt. V tomto smyslu upřesnil Engels poznámku ve 3. vydání (viz Karel Marx, „Kapitál", díl I, čes. vyd. 1953, str. 333, poznámka 205 a). — *363.*

[370] První vydání Engelsova díla „Postavení dělnické třídy v Anglii" vyšlo v Lipsku na jaře 1845. Část nákladu, která nebyla rozprodána, přišla později do prodeje s novým datem 1848. — *363.*

[371] Engels má na mysli 2. kapitolu („Přeměna peněz v kapitál") a 3. kapitolu („Výroba absolutní nadhodnoty") prvního vydání prvního dílu „Kapitálu". Těmto kapitolám odpovídá ve druhém a v dalších vydáních druhý a třetí oddíl (viz Karel Marx, „Kapitál", díl I, čes. vyd. 1953, str. 165—336). — *365.*

[372] Marx tu má na mysli pátou kapitolu, bod 4 prvního vydání prvního dílu „Kapitálu". V druhém a dalších vydáních tomu odpovídá 17. kapitola šestého oddílu (viz Karel Marx, „Kapitál", díl I, čes. vyd. 1953, str. 564 až 571). — *370.*

[373] „Paragrafy", o nichž se dopis zmiňuje, byly v prvním vydání prvního dílu „Kapitálu" zařazeny do 3. kapitoly. Ve druhém a v dalších německých vydáních prvního dílu jim odpovídají 7. a 8. kapitola třetího oddílu; Marxova kritika vulgárního ekonoma Seniora je obsažena v bodě 3 sedmé kapitoly, zatímco úvod k analýze pracovního dne tvoří samostatný bod „Hranice pracovního dne" (viz Karel Marx, „Kapitál", díl I, čes. vyd. 1953, str. 242—247 a 249—253). — *370, 371.*

[374] Johann Georg Eccarius napsal s Marxovou pomocí sérii článků „A working man's refutation of some points of political economy endorsed and advocated by John Stuart Mill" [„Dělník odmítá některé body politické ekonomie, kterou zastává a hlásá John Stuart Mill"]. Tyto články vyšly v období od listopadu 1866 do března 1867 v čís. 192 až 211 listu „Commonwealth". Roku 1869 vyšly v Berlíně jako brožura pod názvem „Eines Arbeiters Widerlegung der national-ökonomischen Lehren Stuart Mill's" [„Dělník vyvrací politickoekonomické učení Stuarta Milla"]. — *374.*

[375] „*Severoněmeckým*" *Bismarckovým orákulem* je míněna „Norddeutsche Allgemeine Zeitung", která se 18. a 26. června 1867 rozhořčovala nad prohlášeními,

která učinili britský ministr zahraničních věcí Stanley 14. června 1867 v Dolní sněmovně a ministerský předseda Derby 20. června 1867 v Horní sněmovně. V těchto prohlášeních se oba vyjádřili kladně o *lucemburské smlouvě* uzavřené 11. května 1867 na konferenci evropských velmocí v Londýně. Podepsáním této smlouvy skončila tzv. lucemburská krize, kterou vyvolaly pokusy Napoleona III. o anexi Lucemburska. — *374.*

[376] Od 5. července do začátku srpna 1867 podnikl Engels cestu do Švédska, Dánska a Německa a navštívil přitom také Ludwiga Kugelmanna v Hannoveru. — *375, 635, 647, 655.*

[377] V prvním díle „Kapitálu" kritizuje Marx Ricardovu teorii zisku v kapitole čtvrté („Přeměna peněz v kapitál"), deváté („Míra a masa nadhodnoty"), čtrnácté („Absolutní a relativní nadhodnota") a patnácté („Změny ve velikosti ceny pracovní síly a nadhodnoty"). Podrobnější kritiku Ricardovy teorie zisku podává Marx v třetím dílu „Kapitálu" a v „Teoriích o nadhodnotě". — *379.*

[378] Druhé vydání prvního dílu „Kapitálu" vyšlo roku 1872 v nakladatelství Otto Meissnera v Hamburku. Při přípravě druhého vydání provedl Marx některé změny, jejichž výsledkem je mimo jiné i „přehlednější rozdělení knihy" podle Engelsových připomínek. O úpravách píše Marx v doslovu k 2. vydání (viz Karel Marx, „Kapitál", díl I, čes. vyd. 1953, str. 21—31). Místo na šest kapitol je dílo ve druhém a v dalších vydáních rozděleno do sedmi oddílů o 25 kapitolách. Ze čtvrté kapitoly, o které se mluví v tomto dopise, se stal čtvrtý oddíl o čtyřech kapitolách, přičemž jedna z těchto kapitol, dvanáctá, byla rozdělena na pět částí a třináctá kapitola na 10 (viz tamtéž, str. 337—536). — *381, 384.*

[379] Engels má na mysli kapitolu „Akumulační proces kapitálu" v prvním vydání prvního dílu „Kapitálu". Ve druhém a v dalších vydáních odpovídá této kapitole sedmý oddíl (viz Karel Marx, „Kapitál", díl I, čes. vyd. 1953, str. 597—814). — *382, 385.*

[380] Část předmluvy (k prvnímu dílu „Kapitálu"), kterou dal Otto Meissner vytisknout pro potřeby německého tisku, vyšla v „Zukunft" ze 4. září 1867, v „Beobachter" ze 7. září 1867, ve „Vorbote", čís. 9—11 ze září, října a listopadu 1865, a v „Demokratisches Wochenblatt" ze 4. a 11. ledna 1868. Anglický překlad Meissnerova výtahu, který pořídil Johann Georg Eccarius, byl uveřejněn v „Bee-Hive Newspaper" ze 7. září 1867; francouzský překlad Paula Lafargua a Laury Marxové vyšel v „Courrier français" z 1. října 1867 a v „Liberté" z 13. října 1867. 27. října 1867 vyšel v italském listě „Libertà e Giustizia". — *383, 399, 400, 426, 473, 650.*

[381] Marx má na mysli svou první variantu druhé knihy „Kapitálu", věnovanou „Procesu oběhu kapitálu". Tato varianta, kterou Marx napsal z hlavní části pravděpodobně v roce 1865, se zachovala v rukopisné podobě. Když pak Engels připravoval pro tisk rukopisy týkající se druhé knihy „Kapitálu", nepoužil této první varianty, protože existovalo několik pozdějších variant (viz Karel Marx, „Kapitál", díl II, čes. vyd. 1954, str. 12—13). — *384, 415.*

[382] Tím se myslí Marxův dopis Engelsovi z 20. srpna 1862 a Engelsova odpověď na něj z 9. září 1862 (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 30, čes. vyd. 1969, str. 324 až 326, 329—330). — *384.*

[383] Podrobněji o tom Marx píše v „Teoriích o nadhodnotě" (ve 4. dílu „Kapitálu") (viz Karel Marx, „Teorie o nadhodnotě", II. část, čes. vyd. 1964, str. 511). — *384.*

[384] *Lausannský kongres* Internacionály se konal ve dnech 2.—8. září 1867. Zúčastnilo se ho 64 delegátů z Anglie, Francie, Německa, Švýcarska, Belgie a Itálie. Marx byl od jara 1867 zaneprázdněn korekturou prvního dílu „Kapitálu" a nemohl se kongresu zúčastnit. Sledoval však jeho přípravy a doporučil, aby se jednání omezilo na dva body, které by orientovaly diskusi na praktické organizační úkoly Internacionály. Kongresu byla předložena zpráva generální rady a zprávy z jednotlivých zemí (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 583—602); tyto zprávy svědčily o tom, že organizace Internacionály v jednotlivých zemích zesílily. Proudhonovci si vynutili změnu denního pořadu kongresu a uplatňovali v diskusi své tendence: jednalo se o družstvech, práci žen, výchově a mnoha dílčích otázkách, které odváděly pozornost kongresu od projednávání skutečně naléhavých otázek, jež byly v programu navrženém generální radou. Proudhonovci dosáhli toho, že bylo přijato několik jejich rezolucí, nepodařilo se jim však zmocnit se vedení v Internacionále. Kongres zvolil generální radu v dosavadním složení a za její sídlo ponechal i nadále Londýn. Rezoluce o nutnosti politického boje, přijatá kongresem, znamenala porážku proudhonistů. — *391, 394, 400, 402, 405.*

[385] Myslí se tím archy 6. kapitoly prvního vydání prvního dílu „Kapitálu". Ve druhém vydání (1872) doplnil Marx značně část o Irsku a připojil také řadu poznámek (viz Karel Marx, „Kapitál", díl I, čes. vyd. 1953, str. 735—752).

Resumé o vyvlastnění vyvlastňovatelů tvoří počínaje druhým vydáním závěr 24. kapitoly (viz Karel Marx, „Kapitál", díl I, čes. vyd. 1953, str. 801—804). *392.*

[386] 30. srpna 1867 oznámil „Social-Demokrat" ve „Spolkové rubrice", že v Er-

furtu byli zatčeni J. M. Hirsch, vydavatel zpěvníku, a oba majitelé tiskárny, kde byl zpěvník vytištěn. Hirsch byl obžalován z velezrady.

Slátaninou šlechetného Schweitzera se míní ekonomické pojednání J. B. Schweitzera „Der Kapitalgewinn und der Arbeitslohn" [„Zisk z kapitálu a mzda"], které vyšlo v Berlíně roku 1867. Větší počet výtisků tohoto pojednání byl v srpnu 1867 zkonfiskován v bytě Carla Wilhelma Kleina v Elberfeldu. — *392.*

[387] Na rubu tohoto dopisu jsou poznámky psané Marxovou rukou. — *393.*

[388] Tím se zřejmě myslí stati Émila de Girardina v pařížské „Liberté", kterou (od června 1866) řídil; srovnával v nich situaci ve Francii s předrevolučními roky 1829 a 1847. — *393.*

[389] 27. srpna 1867 pronesl Napoleon III. v Lille projev při oslavách 200. výročí připojení Flander k Francii; v tomto projevu líčil vnitropolitickou i zahraničně politickou situaci a budoucnost Francie v chmurných barvách. — *393.*

[390] Po občanské válce v USA zesílilo hnutí za uzákonění osmihodinového pracovního dne. V celé zemi se zakládaly tzv. Eight Hour-Leagues (Ligy boje za osmihodinový pracovní den), které měly osmihodinový pracovní den probojovat. Jen v Kalifornii bylo přes 50 těchto lig.

Do hnutí se zapojil National Labor Union (Národní dělnický svaz), založený na dělnickém sjezdu v Baltimore (viz poznámku 593) v srpnu 1866. Na tomto sjezdu prohlásil mj., že požadavek osmihodinového pracovního dne je nezbytným předpokladem osvobození práce z kapitalistického otroctví.

Marx přikládal hnutí za osmihodinový pracovní den velký význam. Dal tuto otázku na pořad ženevského kongresu (1866) a v „Instrukcích delegátům prozatímní ústřední rady" upozornil, že tento požadavek, jakmile se na něm kongres usnese, se stane „společným požadavkem dělnické třídy na celém světě" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 224). Tento bod formulovaný Marxem přijal ženevský kongres jednomyslně jako rezoluci.

Rozhořčený boj amerických dělníků skončil v červnu 1868 úspěšně: osmihodinový pracovní den byl uzákoněn pro všechny dělníky zaměstnané ve státních službách. — *393, 651.*

[391] Sigismund Borkheim napsal Marxovi 27. srpna 1867. Marx vyhověl jeho prosbě a napsal mu několik poznámek k obsahu a formě řeči, kterou si Borkheim připravoval na kongres Ligy míru a svobody (viz poznámku 392). Brzy po kongresu uveřejnil Borkheim svou řeč francouzsky a německy (viz také poznámku 419). Marxovy podrobné poznámky k Borkheimově řeči viz tento svazek, str. 644—645. — *395.*

[392] *Mírový kongres* byl svolán organizačním výborem na 5. září 1867 do Ženevy

a byla na něm založena *Liga míru a svobody*. Byla to buržoazní pacifistická organizace, která usilovala o zachování míru v Evropě, o zrušení stálých armád a vytyčovala jiné demokratické požadavky. Ligu založilo několik maloburžoazních a buržoazních republikánů a liberálů za významné účasti Victora Huga a Giuseppe Garibaldiho. Organizační výbor ligy se snažil využít ke svým cílům vlivu Internacionály, a proto pozval na kongres sekce Internacionály, ale také osobně její vůdce, mj. Marxe. Zároveň bylo rozhodnuto odložit zahájení mírového kongresu z 5. září na 9., aby se delegátům lausannského kongresu Internacionály (viz poznámku 384) umožnilo zúčastnit se kongresu Ligy míru. Generální rada se už 13. srpna 1867 na Marxovo doporučení usnesla, že nevyšle na kongres ligy žádného oficiálního představitele Internacionály. Jeho účast by za tehdejších podmínek znamenala ohrožení samostatného proletářského charakteru Internacionály a činila by ji odpovědnou za pacifistické iluze, které liga šířila. Vzhledem k důležitosti boje za mír bylo však členům Internacionály ponecháno na vůli, aby se kongresu ligy zúčastnili jako soukromé osoby (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 238 a 581–582). — *395, 400, 482, 640.*

[393] *Doplněk k poznámkám* obsahuje devět dodatečných poznámek, které Marx zapracoval do 2. vydání (1872) částečně a do 3. vydání (1883) v plném rozsahu. — *395.*

[394] V „*Bee-Hive Newspaper*" ze 17. srpna 1867 vyšla zpráva Johanna Georga Eccaria o zasedání generální rady z 13. srpna 1867. Na tomto zasedání mluvil Marx mj. o postoji Mezinárodního dělnického sdružení ke kongresu Ligy míru a svobody (viz poznámku 392) a podal návrh rezoluce k této otázce, který byl jednomyslně přijat (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 581–582). V „Courrier français" z 2. září 1867 se touto zprávou zabýval článek Luciena Duboise „Podmínky míru". — *396.*

[395] 24. srpna 1867 byl v listu „Libertà e Giustizia" uveřejněn článek „Římská otázka" kritizující politickou koncepci Mazziniho. — *396.*

[396] Jde o volby do Severoněmeckého říšského sněmu, které se konaly koncem srpna a začátkem září 1867. — *396, 403.*

[397] Friedrich Lessner informoval Marxe 5. září 1867 podrobně o začátku lausannského kongresu Mezinárodního dělnického sdružení a odvolával se na zpravodajství v „Gazette de Lausanne". — *398.*

[398] Ve dnech 6., 7., 9., 10. a 11. září 1867 přinesly „Times" sérii článků „Kongres Mezinárodního dělnického sdružení", které napsal Johann Georg Eccarius o lausannském kongresu. Kritizoval v nich zmatené názory a mnohomluvnost francouzských delegátů (proudhonovců) na kongresu. — *398, 402, 405, 413.*

[399] „Le Courrier français", list proudhonovce Augusta Vermorela, začal 5. září 1867 uveřejňovat články Henri Tolaina o lausannském kongresu Mezinárodního dělnického sdružení, v nichž se chválilo vystupování francouzských delegátů (proudhonovců) na kongresu. — *399*

[400] *Berlínský dělnický spolek* (Berliner Arbeiterverein) byl založen 18. ledna 1863 pod vlivem Pokrokové strany (viz poznámku 69), zejména Franze Hermanna Schulze-Delitzsche. Spolek byl součástí Svazu německých dělnických spolků (Verband Deutscher Arbeitervereine), který vytvořila roku 1863 liberální buržoazie a v jehož čele byl od roku 1867 August Bebel. Pokrokové síly ve spolku se pozvolna vymaňovaly z vlivu liberální buržoazie. Stále víc prosazovaly samostatnou proletářskou politiku a přikláněly se k Mezinárodnímu dělnickému sdružení. — *400.*

[401] Friedrich Lessner 7. září 1867 znovu podrobně informoval Marxe o průběhu lausannského kongresu Internacionály (viz také poznámku 397). — *401.*

[402] 25. srpna 1867 přijala plenární schůze ženevské sekce Mezinárodního dělnického sdružení, jejímž vedoucím činitelem byl Johann Philipp Becker, rezoluci adresovanou kongresu Ligy míru a svobody (viz poznámku 392) a předložila ji jako návrh rezoluce lausannskému kongresu Internacionály (viz poznámku 384). V rozporu s Marxovými pokyny stanovila tato rezoluce, že do Ženevy bude vyslána oficiální delegace složená ze 4 členů Internacionály. Jedna z komisí lausannského kongresu pod vlivem proudhonovců tuto rezoluci pozměnila a šla tak daleko, že konstatovala „naprosté a rozhodné připojení k Lize míru a svobody ustavené 7. září v Ženevě". — *402, 406.*

[403] Narážka na článek „Příští pruské tažení" od Augusta Vermorela, který vyšel 9. září 1867 v „Courrier français". — *402.*

[404] Protože oficiální buržoazní věda přecházela první díl Marxova „Kapitálu" mlčením, uchýlil se Engels k „válečné lsti" a napsal recenze s kritikou „Kapitálu" do několika buržoazních listů. Recenze vyšly např. v „Rheinische Zeitung", „Elberfelder Zeitung", „Düsseldorfer Zeitung", „Staats-Anzeiger für Württemberg" atd. (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 242 až 251, 259—267). — *403.*

[405] Tím je míněn třetí kongres Mezinárodního dělnického sdružení, který se měl konat od 6. do 13. září 1868 v Bruselu. — *406.*

[406] 9. září 1867 sdělil Johann Georg Eccarius Marxovi písemně, že byl spolu s Johannem Philippem Beckerem, Ludwigem Kugelmannem, Sigismundem Borkheimem aj. 8. září pozván k přípravě německých účastníků kongresu

Ligy míru a svobody (viz poznámku 392) v Ženevě. Tam prý se dohodli o politice kongresu a o německých kandidátech do řídícího výboru mírového kongresu. Eccarius psal, že při diskusi o německých místopředsedech pro kongres Kugelmann prohlásil, „že by bylo třeba vyslat tam lidi, kteří by zastupovali proletariát," a navrhl „Borkheima jako takového člověka". Dále Marxe informoval, že „Simon a Venedey jsou proti třídnímu zastoupení". Jako němečtí místopředsedové byli zvoleni Johann Georg Eccarius, Johann Philipp Becker a Sigismund Borkheim, stoupenci Marxovi, a také Ludwig Büchner a Amand Goegg. — *407.*

[407] Engels glosuje několik poznámek, které „Courrier français" 10. a 11. září 1867 přetiskl z „Zukunft". — *409.*

[408] Marx tento dopis omylem datoval rokem 1859. Engels pod datum napsal: !!*1867 To je celý papá Marx!* (Voilà bien le père Marx!). — *411.*

[409] Od 13. září 1867 strávil Marx spolu s Paulem Lafarguem několik dní u Engelse v Manchesteru. — *411.*

[410] Tato tisková chyba („C" místo „B") zůstala i ve druhém a skoro ve všech dalších německých vydáních prvního dílu „Kapitálu". Kromě toho je v tabulce B nepřesnost: Ve sloupci nadepsaném „Zeleniny" je pro léta 1861—1865 udáván úbytek 107 984 akrů. Správně má být: 108 193 akrů (viz Karel Marx, „Kapitál", díl I, čes. vyd. 1953, str. 738). — *411*

[411] Jde o první vystoupení Wilhelma Liebknechta, který byl 31. srpna 1867 zvolen do Severoněmeckého říšského sněmu, v rozpravě k zákonu o pasech dne 30. září 1867. V návrhu dodatku k zákonu Liebknecht požadoval, aby policie nadále nesměla svévolně vypovídat a omezovat pohyb osob kterékoli státní příslušnosti. Když Liebknecht při argumentaci pranýřoval pruský policejní stát a jeho politiku krve a železa, předsedající dr. Simson mu vzal slovo. Jeho návrh nebyl schválen. Liebknechtova řeč byla uveřejněna mj. v brožuře „Was ich im Berliner ‚Reichstag' sagte" [„Co jsem řekl v berlínském ‚říšském sněmu'"], která vyšla roku 1867 v Lipsku. — *411, 422, 647, 650.*

[412] Ludwig Kugelmann, který byl na mírovém kongresu v Ženevě a zúčastnil se předběžných porad (viz poznámku 424), napsal po návratu do Hannoveru 29. září 1867 Marxovi mj. o Karlu Vogtovi toto: „*Jedno* zadostiučinění jsem si ze svého ženevského pobytu odnesl, a to, že jsem Vás tam, v jámě lvové, pomstil za ‚Pana Vogta'. Při volbě 5 německých místopředsedů byl navrhován také Vogt. Odvětil jsem, že jsem očekával, že toto jméno tu nebude vysloveno, dokud se jeho nositel neospravedlní proti Vašemu obvinění, že je placeným nástrojem Napoleonovým. Přestože ho někteří horlivě obhajovali,

mj. Ludwig Simon, skvěle jsme zvítězili: 4 ryzí marxovci a Ludwig Büchner, Váš zatím jen instinktivní stoupenec. Příští den ráno se objevili hoši, kteří patří k Vogtovi, pokusili se usnesení z předešlého dne zvrátit. Marná snaha, zase zvítězili naši." — *412, 645.*

[413] Jde o dopis, který Marxovi napsal Paul Stumpf z Mohuče 29. září 1867. Píše tam mj.: „Řekni mi, milý příteli, ale co nejdříve: co má prohlásit maloměšťák, mistr atd. a v jakém logickém pořadí, aby dokázal, že je proletář, ale také občan; že třída proletářů vzrůstá navzdory dnešnímu průmyslu atd. atd., zkrátka"... že „ti, kdo ho nevzdělávají, jsou podvodníci... Ten důkaz podám, jen kdybys mi naznačil vědeckou řadu zbídačení a správný závěr, aby prohlášení, která tady... postupně učiní všichni řemeslničtí mistři, tvořila pendant k Tvým vědeckým pojednáním atd., a zejména abychom netápali po vedlejších cestách, nýbrž věnovali se hlavní tepně! Má to být podklad k agitaci, která má půdu a ke které... se může připojit dělnický stav." — *412.*

[414] „The Diplomatic Review" z 2. října 1867, „Události měsíce". — *413.*

[415] Na schůzi generální rady dne 24. září 1867 byla na Marxův návrh zrušena funkce předsedy generální rady a místo toho byl na každém zasedání generální rady volen předsedající. — *413.*

[416] Tím se myslí návrat Johanna Georga Eccaria z druhého kongresu Mezinárodního dělnického sdružení v Lausanne (viz poznámku 384). — *413.*

[417] 29. srpna 1867, krátce před lausannským kongresem, napsal Peter Fox Johannu Philippu Beckerovi do Ženevy. Na dopise byla poznámka: Osobní a důvěrné, a navrhovalo se v něm, aby schůze generální rady Internacionály byly přeloženy do Ženevy. Jako důvod se uvádělo, že řízení mezinárodního dělnického hnutí odvádí anglické členy generální rady od účinného řízení britské sekce Internacionály. — *413.*

[418] „Times" z 16. září 1867 psaly v úvodníku o projevech Giuseppe Garibaldiho, Edgara Quineta, Eugèna Duponta, Michaila Bakunina aj. na kongresu Ligy míru a svobody v Ženevě (viz poznámku 392). Přitom se zmínily také o vystoupení Sigismunda Borkheima, který — jak „Times" napsaly — navrhoval „odstranění tříd". — *414.*

[419] Borkheimova řeč na ženevském kongresu Ligy míru a svobody (viz poznámku 392) vyšla roku 1867 v Bruselu jako brožura pod titulem „Ma perle devant le Congrès de Genève" [„Moje perla na ženevském kongresu"] a roku 1868 v Curychu německy pod stejným názvem jako „Meine Perle vor dem Genfer Congress". — *414, 423, 453, 644.*

[420] Jako dopisního papíru použil Engels obchodního formuláře firmy Ermen a Engels v Manchesteru. — *416.*

[421] „Allgemeine Zeitung", Augsburg, z 30. září 1867. — *416.*

[422] *Old Bailey* — londýnská ulice, kde je sídlo trestního soudu — Old Bailey Sessions House. — *417.*

[423] Tím se myslí článek „Třetí darebák", který vyšel 8. října 1867 v „Courrier français". Název článku má zřejmě připomenout Lafontainovu bajku „Darebáci a osel". — *417.*

[424] 8. října 1867 napsal Marxovi Ludwig Kugelmann a dotazoval se, zda by si Marx přál „krátké pojednání" o prvním dílu „Kapitálu" „v nějakých politických novinách". Dále Marxovi sděloval, že se nabídl Ernst Warnebold, že by mohl pomoci při umisťování takovýchto pojednání v buržoazních novinách (viz také poznámku 460), a žádal o „hlediska, jimiž by se řídil a podle nichž by sepsal článek vyhovující *buržoaznímu* způsobu myšlení". — *419.*

[425] Návrh *zákona o svobodě stěhování* v Severoněmeckém spolku byl předložen 3. října 1867 a 22. října přijat Severoněmeckým říšským sněmem jako zákon. Tento zákon tvořil součást celé série zákonodárných aktů přijatých Severoněmeckým říšským sněmem v letech 1867—1870, které měly odstranit různé pozůstatky feudální roztříštěnosti Německa, bránící svobodnému rozvoji kapitalismu v této zemi. Ve všeobecné rozpravě dne 21. října podal Wilhelm Liebknecht návrh, aby bylo zákonem odstraněno jakékoli omezení svobody stěhování. — *422.*

[426] Tím se míní smlouvy uzavírané mezi státy o vydání osob obviněných z určitých přečinů; tyto smlouvy se týkaly jen těch, kdo spáchali nějaký trestný čin, na osoby obviněné z politických přestupků se podle mezinárodního práva nevztahovaly. Vydání se mělo uskutečnit v určité smluvně stanovené lhůtě. — *423.*

[427] Tím se myslí vítězství Pruska v rakousko-pruské válce z roku 1866, jehož důsledkem bylo připojení celé řady malých německých států k Prusku a začlenění jejich armád do pruské armády. — *423.*

[428] Malý úryvek z tohoto dopisu byl poprvé otištěn v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. III, Stuttgart 1913. — *425.*

[429] Dopis Hermanna Jucha, o němž se tu píše, byl datován 8. října 1867 a napsán na listě s hlavičkou „Hermannu". — *425.*

[430] Tím se myslí „Illustrirter Familien-Kalender", vydávaný A. H. Paynem od roku 1857 do roku 1874 každoročně v Lipsku; vyšel v něm článek „Němci v Londýně" od Bety (Bettziecha). — *426.*

[431] 20. září napsal Marxovi jistý Ad. Nahmer, který žil už 15 let v Americe, a nabídl mu své služby jako překladatel prvního dílu „Kapitálu" do angličtiny. Marx se pokusil získat u některých přátel o Nahmerovi informace. Protože ho však nikdo neznal, Marx jeho nabídku nepřijal. — *426, 650.*

[432] Wilhelm Liebknecht napsal Marxovi 8. října 1867, že chce společně s poslancem Reinckem předložit v Severoněmeckém říšském sněmu návrh na vytvoření „*komise pro vyšetření poměrů dělnictva*" v Prusku. Aby mohl tento návrh zdůvodnit, chce prý se seznámit s pravomocí podobných komisí v Anglii. V dopise psal: „Rád bych Tě požádal, abys nám napsal *obratem, jakou kompetenci mají anglické parlamentní komise* a jak jsou složeny. Nejlepší by bylo, kdybys pro nás zakoupil u parlamentního knihkupce příslušný zákon (dá-li se koupit); rádi bychom také měli *osnovu zákona o ustavení komise pro otázky tradeunionů se všemi preambulemi*..." Marx Liebknechtově prosbě vyhověl.

Ony *dva akty* byly: „An Act for facilitating in certain cases the proceedings of the Commissioners appointed to make inquiry respecting Trades Unions and other associations of employers or workmen" [„Zákon, který má v určitých případech usnadnit postup členů komise při vyšetřování tradeunionů a jiných sdružení zaměstnavatelů nebo dělníků"], přijatý anglickým parlamentem 5. dubna 1867, a dále „Act to extend the ‚Trades Union Commission Act, 1867'" [„Dodatek k zákonu ‚Zákon o komisích pro tradeuniony z roku 1867'"], schválený 12. srpna 1867. — *426, 434.*

[433] Franz Hermann Schulze-Delitzsch podal 14. října 1867 v Severoněmeckém říšském sněmu návrh zákona o zrušení koaličního zákazu. Při debatě o tom pronesl J. B. Schweitzer demagogickou řeč, v níž sice podporoval návrh, ale zároveň popíral význam stávek a odborových sdružení. — *428.*

[434] Lipský „Börsenblatt für den deutschen Buchhandel" [„Knihkupecký burzovní věstník"] z 3. října 1867 oznámil poznámkou, převzatou z curyšského nakladatelského magazínu, že vyšla brožura Sigismunda Borkheima „Meine Perle vor dem Genfer Congress" [„Moje perla na ženevském kongresu"] (viz poznámku 419). — *429.*

[435] Zřejmě jde zde o výstřižky z londýnského „Hermanna", který průběžně referoval o sbírkách pro Ferdinanda Freiligratha (viz poznámku 349). 19. října 1867 přinesl list „Závěrečné provolání" londýnského výboru pro pomoc Freiligrathovi. Na jednom výstřižku, nalezeném mezi Marxovými dokumenty, bylo připsáno jeho rukou německé přísloví: „Jestliže to není

dobré pro štěnice, tak už nevím, co by se jim mělo hodit více!". — *431.*

436 Louis Nugués, „Vojenské umění a pokrok" a „Nevydané dopisy P. J. Proudhona o samoplození". Oba články vyšly v „Courrier français" z října 1867. — *431.*

437 Recenzi o prvním dílu „Kapitálu" pro „Fortnightly Review" (viz Marx, Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 325—347) napsal Engels až v květnu a červnu 1868. Nebyla však uveřejněna. — *431, 434, 442, 445.*

438 Článek „Stray Chapters from a forthcoming Work on labour" [„Kapitoly z chystaného spisu o práci"] Williama Th. Thorntona byl uveřejněn ve „Fortnightly Review" z 1. října 1867. — *431.*

439 14. října 1867 psal Marxovi Johann Georg Eccarius. Líčil mu svou těžkou situaci — psal, že je bez práce, že jeho jméno je na černé listině a že nemá žádné vyhlídky na to, že dostane v Londýně práci.

Také Johann Philipp Becker psal 7. října 1867 v dopise paní Jenny Marxové o svém svízelném postavení. Psal mj., že z tohoto důvodu není schopen zastávat nadále funkci předsedy ústředního výboru německých sekcí v Ženevě a že má v úmyslu odejít z „Vorbote". Na naléhání svých přátel a soudruhů však ve funkci zůstal. — *431, 433, 650.*

440 Carl Siebel sdělil Engelsovi 19. října 1867, že může umístit v novinách asi 3 nebo 4 články o prvním dílu „Kapitálu". 22. října 1867 napsal Engels o „Kapitálu" recenzi (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 247—248), která vyšla Siebelovým prostřednictvím 2. listopadu 1867 v „Elberfelder Zeitung". — *433, 439, 445.*

441 17. října 1867, když v Severoněmeckém říšském sněmu probíhala rozprava k vojenskému zákonu, požadovali Wilhelm Liebknecht a August Bebel, aby byla stálá armáda nahrazena ozbrojením lidu. Na závěr své řeči Liebknecht řekl: Dějiny světa „se nezastaví... Budou kráčet dál... přes tento Severoněmecký spolek, který není nic jiného než fíkový list absolutismu..." Vystupování obou představitelů dělnictva v parlamentě mělo značnou odezvu; dostali 30 projevů souhlasu, především z pruských měst. Na zasedání generální rady Internacionály 22. října 1867 předčítal Marx výňatky z Liebknechtovy řeči; požádal Paula Lafargua, aby je přeložil do francouzštiny, a poslal je do „Courrier français". Zčásti byla Liebknechtova řeč otištěna i v „Bee-Hive Newspaper" 26. října.

Paragraf na ochranu dětí v továrnách — dne 19. října, když v Severoněmeckém říšském sněmu probíhala debata o koaličním zákonu, navrhli Wilhelm Liebknecht, August Bebel, Reincke a Reinhold Schraps doplněk k § 2 osnovy

zákona. Navrhli, aby se tímto paragrafem, jímž se zaměstnavatelům dávalo právo zaměstnávat dělníky všech oborů v neomezeném počtu, nerušily dosavadní zákony o omezení dětské práce a o dohledu na ni. Jejich návrh byl přijat. — *433, 459.*

[442] Roku 1866 byly Benátky připojeny k Italskému království. Jestliže mělo být dovršeno národní sjednocení země, bylo třeba připojit ještě církevní stát. Ale vládnoucí kruhy v Itálii nebyly s to odhodlat se k tomuto kroku, protože se obávaly konfliktu s Francií, která podporovala papeže. Giuseppe Garibaldi, iniciátor boje za připojení Říma, připravoval se svými dobrovolnickými oddíly pochod na Řím. Vláda Viktora Emanuela nevěnovala těmto přípravám zprvu žádnou pozornost, pak ale dala Garibaldiho zatknout. Jeho dobrovolnickým oddílům se podařilo proniknout do církevního státu. V Římě připravovali mezitím vlastenci povstání proti papeži. Pius IX. uvědomil o hrozícím nebezpečí biskupy encyklikou ze 17. října 1867. Napoleon III. přislíbil papeži podporu už 18. října a vyzbrojoval expediční sbor, který měl být vyslán do Itálie. Když se Garibaldi, který 14. října prchl z vězení, blížil se svými oddíly k Římu, francouzský sbor se nalodil a 30. října připlul do Itálie. S pomocí francouzských interventů se papežovu vojsku podařilo 3. listopadu 1867 u Mentany Garibaldiho porazit. Římská otázka zůstala otevřená až do rozpadu církevního státu v roce 1870. — *434, 437, 654.*

[443] *Zákony o prvorozenství a dědické posloupnosti* (Laws of primogeniture and entail) — feudální zákony o dědické posloupnosti, které v Anglii platily ještě v 19. století, podle nichž titul a pozemkový majetek přecházely na nejstaršího syna bez možnosti vydědění. — *435.*

[444] 6. října 1867 napsal Carl Speyer, tajemník londýnského Německého dělnického vzdělávacího spolku (viz poznámku 118), Marxovi dopis, v němž mu jménem spolku děkoval za zaslání prvního dílu „Kapitálu". — *436.*

[445] V 60. letech vyvíjelo hnutí volnomyšlenkářů v Anglii horlivou činnost. Jejich nejvýznamnějším exponentem byl buržoazně radikální sociální reformátor Charles Bradlaugh. Byl jedním z místopředsedů Reformní ligy a pokoušel se ovlivnit dělnické hnutí v intencích radikálně liberální buržoazie, což se mu však ve větší míře podařilo teprve po roce 1871. V listopadu 1867 bylo založeno Národní laické sdružení (National Secular Society), ústřední volnomyšlenkářské hnutí, jehož se stal Bradlaugh předsedou. Do přípravného výboru byl přizván i Marx, který však odmítl. — *436.*

[446] Marx tu používá výrazu, jehož často používal Karl Vogt a který Marx zesměšňuje ve svém pamfletu „Pan Vogt" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 472). — *437.*

[447] „Kurzes Lehrbuch der Chemie" [„Stručná učebnice chemie"], kterou zpracoval Carl Schorlemmer ve spolupráci s H. E. Roscoem, vyšla v Brunšviku 1867. — *437, 456, 459, 464, 474.*

[448] Francouzsko-italská zářijová konvence z roku 1864 zaručovala církevnímu státu Římu nedotknutelnost, avšak valnou většinu jeho území ponechala Itálii. Podle této konvence měla Francie odvolat svá vojska z Říma teprve na podzim 1866. Itálie se naproti tomu zavazovala, že na Řím nebude útočit a že odvrátí jakýkoli útok na církevní stát. Když na podzim roku 1867 pronikly do Říma Garibaldiho dobrovolnické oddíly (viz poznámku 442), konala se tajná italsko-francouzská jednání směřující k revizi zářijové konvence. Prusko, které bylo spojencem Itálie, nebylo o těchto jednáních informováno. V říjnu 1867 poslal Bismarck pruskému vyslanci ve Florencii, hraběti von Usedomovi, depeši, v níž vyložil své stanovisko k těmto jednáním. Dal Usedomovi pokyn, aby v římské otázce zaujal „postoj pouhého pozorovatele" a aby vyčkal dalšího vývoje. Bismarckovu depeši uveřejnila 4. listopadu 1867 „Augsburger Abendzeitung". „Neue Preussische Zeitung" ze 6. listopadu 1867 depeši otiskla a označila ji za padělek. — *437, 445.*

[449] 18. srpna 1867 se v Salzburgu konala schůzka Napoleona III. s rakouským císařem Františkem Josefem I. Napoleon III. zamýšlel uzavřít s Rakouskem smlouvu proti Rusku a Prusku. Rakousko se však nechtělo dostat do konfliktu s Pruskem, a protože na obou stranách převažovala nedůvěra, smlouva se neuskutečnila. — *437.*

[450] Tím se myslí dopis, jímž se Dupanloup 15. září 1867, u příležitosti třetího výročí francouzsko-italské zářijové konvence o nedotknutelnosti církevního státu (viz poznámku 448), obrátil na ministerského předsedu Rattazziho. Vybízel italskou vládu, aby se postavila proti hnutí Giuseppe Garibaldiho za připojení církevního státu ke sjednocené Itálii. Krátce nato vyšel tento dopis v „Gazette de France" a jako brožura pod názvem „Lettre à M. Rattazzi, président du conseil des ministres du roi d'Italie sur les entreprises de Garibaldi" [„Dopis panu Rattazzimu, předsedovi ministerské rady italského krále, o činnosti Garibaldiho"]. — *437.*

[451] V únoru až březnu 1867 bylo poraženo ozbrojené povstání, které už dlouho připravovali feniané (viz poznámku 213). Mnoho vůdců hnutí bylo pozatýkáno a postaveno před soud. 18. září byl v Manchesteru proveden ozbrojený útok na vězeňský vůz, v němž byli převáženi dva zatčení vůdcové fenianů, Thomas Kelly a Michael Deasy. Zatčené se podařilo osvobodit, při srážce však byl zabit jeden policista. Na místě činu bylo dopadeno pět fenianů, kteří pak byli obviněni z vraždy. Proces proti nim se konal v Manchesteru od 1. do 23. listopadu. Obžaloba se uchýlila k falešným očitým svědkům.

Přes všechno úsilí Ernesta Jonese, který byl jedním z obhájců (o Jonesově vystoupení přinesly zprávu „Times" 9. listopadu 1867), byli feniané odsouzeni k smrti. Jeden z nich (Thomas Maguire) dostal později milost, druhému (Condonovi) byl trest smrti změněn v doživotní káznici. Ostatní (Michael Larkin, William Allen a Michael O'Brien) byli popraveni 23. listopadu 1867.

Během soudního vyšetřování a procesu rozvinula generální rada Internacionály z Marxovy iniciativy rozsáhlou kampaň mezi anglickými dělníky na podporu národně osvobozeneckého hnutí v Irsku. — *438, 440, 445, 452, 455.*

[452] 23. října 1867 se na schůzi předsednictva Reformní ligy (viz poznámku 123) diskutovalo o dopisu předsedy Edmonda Bealese, v němž ostře napadal hnutí fenianů. Tradeunionističtí vůdcové George Odger a Benjamin Lucraft, členové předsednictva, byli proti uveřejnění tohoto dopisu a vyslovili se pro plnou podporu irského osvobozeneckého hnutí. Diskuse, o které přinesl zprávu 26. října 1867 „Bee-Hive Newspaper", vzbudila obavy radikálních buržoů v předsednictvu ligy. Provedli nátlak na Odgera a Lucrafta, kteří pak na schůzích ligy 30. října a 1. listopadu ustoupili a prohlásili, že šlo o nedorozumění. — *438.*

[453] Jak je vidět z tohoto dopisu, 5. listopadu 1867 Engels ještě nevěděl, zda se Kugelmannovi podařilo umístit jeho druhou recenzi o prvním dílu „Kapitálu". Z Kugelmannovy korespondence, a také z Engelsova dopisu Marxovi z 12. prosince (viz tento svazek, str. 476) se dovídáme, že Kugelmann tento druhý článek poslal bývalému členu Svazu komunistů Heinrichu Bürgersovi, jednomu z redaktorů „Rheinische Zeitung". Ten ji však odmítl uveřejnit a v odpovědi Kugelmannovi z 4. listopadu 1867 napsal, že Marxovo dílo pokládá za práci ryze vědeckého významu nehodící se pro praktickou agitaci. Bürgers zároveň poukazoval na nízkou uvědomělost dělníků, kteří prý nejsou s to pochopit obsah „Kapitálu", přímo popíral Engelsovu myšlenku vyslovenou v této recenzi, že „Kapitál" se stane „teoretickou biblí" sociálně demokratické strany (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 242, a také tento svazek, str. 476).

Text této recenze se zachoval v rukopisu a byl poprvé uveřejněn roku 1927 německy v „Archivu Marxa i Engelsa", sv. 2, a téhož roku rusky v časopise „Letopisi marxizma", čís. IV.

Engels, který nevěděl, že Kugelmann poslal recenzi do „Rheinische Zeitung", se chtěl s touto žádostí obrátit na Kleina. — *440, 449, 647.*

[454] 1. listopadu 1867 protestoval francouzský ministr zahraničních věcí de Moustier nótou proti tomu, že italské vojsko vtrhlo do církevního státu. 4. listopadu přinesla pařížská „La Presse" oznámení, že Napoleon III. dal italské vládě ultimátum, do kdy má vojsko z Říma stáhnout. Příštího dne bylo toto oznámení dementováno. — *440.*

[455] 1. listopadu 1867, v den Všech svatých, demonstrovali na pařížském hřbitově Montmartre stoupenci italské nezávislosti společně s francouzskými republikány; u hrobu italských vlastenců a francouzských republikánů byly položeny věnce. Policie zakročila a některé účastníky této demonstrace zatkla. — *440.*

[456] 2. prosince 1851 provedl Ludvík Bonaparte státní převrat, kterým byl nastolen bonapartistický režim druhého císařství. Oficiálně bylo druhé císařství vyhlášeno 2. prosince 1852. — *440.*

[457] Výňatek z knihy Prokesch-Ostena „Geschichte des Abfalls der Griechen vom Türkischen Reiche im Jahre 1821 und der Gründung des Hellenischen Königreiches" [„Dějiny odtržení Řeků od turecké říše roku 1821 a založení království helénského"] vyšel 3. října 1867 v „Diplomatic Review". — *443.*

[458] Roku 1866 propuklo na Krétě povstání řeckého obyvatelstva proti turecké nadvládě a za připojení Kréty k Řecku. Turci toto povstání, podporované materiálně i dobrovolníky z Řecka, krutě potlačili. Řecké obyvatelstvo Kréty se znovu a znovu obracelo na velmoci a žádalo je o ochranu proti krvavé turecké nadvládě. Carské Rusko, které při tomto povstání sledovalo své panslavistické cíle, navrhlo velmocem demagogicky společné prohlášení, v němž by vyslovily svou „nespokojenost" s tureckými krvavými masakry na Krétě. Toto prohlášení podepsaly v říjnu 1867 Francie, Prusko a Itálie, které byly sice proti připojení Kréty k Řecku, ale viděly v prohlášení prostředek, jak zabránit šíření národně osvobozeneckého hnutí. — *443.*

[459] Tento Marxův přípis je spolu s douškou Laury Marxové připsán na Kugelmannově dopisu Marxovi z 6. listopadu 1867. — *447.*

[460] Ernst Warnebold nabídl Ludwigu Kugelmannovi pomoc při umisťování recenzí o prvním dílu „Kapitálu" (viz poznámku 424). Když mu však Kugelmann dodal první dvě Engelsovy recenze, Warnebold se nijak nesnažil dostat je do novin. V této souvislosti napsal Kugelmann 6. listopadu 1867 Marxovi toto: „Vyzval jsem Warnebolda, aby dostal do některých novin noticku o Vaší knize, upozornil jsem ho na Engelsův návod, ale neuspěl jsem. Když Engelsovy stati (2 kousky) došly, opsal jsem jednu z nich, moje žena druhou a donesl jsem je Warneboldovi. Ten se vznešeně naparoval, protekcionářsky krčil rameny. Měl možnost dostat do jednoho zdejšího plátku *jeden* článek díky *zabedněnosti redaktora*, **eventuálně** díky *osobním* konexím, ale přesto nic, vůbec nic neudělal — to je všecko ze strany tohoto ješitného floutka." — *448.*

[461] Institutu marxismu-leninismu při ÚV KSSS se dosud nepodařilo získat čísla „Frankfurter Zeitung und Handelsblatt" z roku 1867. Nebylo možno zjistit, zda Engelsův článek v tomto listě vyšel.

Carl Siebel zprostředkoval uveřejnění Engelsovy recenze o prvním dílu „Kapitálu" v „Düsseldorfer Zeitung". Vyšla tam 16. listopadu 1867 bez podpisu (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 249–251). — *449.*

462 „Barmer Zeitung" z 19. prosince 1867 uveřejnila recenzi o prvním dílu „Kapitálu", podepsanou S. — *449.*

463 24. října 1867 napsal Marxovi Joseph Dietzgen, který tehdy pracoval jako mistr ve Vladimirském kožedělném závodě v Petrohradě. Jeho dopis začínal: „Velevážený pane! Dovolte mi, prosím Vás, abych Vám, třebaže Vás neznám, složil svůj hold za neocenitelné zásluhy, které jste si svými výzkumy získal jak o vědu, tak zejména o dělnickou třídu. Již v raném mládí, kdy jsem byl s to přebohatý obsah Vašich spisů spíše jen vytušit než mu porozumět, byl jsem jimi upoután a nedalo mi to, musel jsem je číst stále a stále znovu, až jsem si získal jasno, které mě uspokojovalo. Nadšení, které nyní ve mně vzbuzuje studium Vašeho díla nedávno vydaného v Hamburku" (tj. první díl „Kapitálu") „mě strhává k neskromnosti možná dotěrné, že Vám chci projevit své uznání, úctu a vděčnost. První sešit ‚Ke kritice politické ekonomie' vydaný v Berlíně jsem před časem velmi pilně prostudoval a přiznávám se, že nikdy žádná kniha, byť sebeobjemnější, mi nepřinesla tolik nových kladných poznatků a poučení jako tento sešitek." Dietzgen dále vyložil principy svého materialistického světového názoru a mimo jiné uvedl toto: „...vědě nejde ani tolik o fakta jako o *vysvětlení* faktů..." Tímto dopisem začaly přátelské vztahy mezi Marxem a Dietzgenem. — *451, 453, 664.*

464 Carl Wilhelm Klein ze Solingen informoval Marxe 8. listopadu 1867 písemně o stavu solingenského ocelářského a železářského družstva, které na jaře roku 1867 založili členové Mezinárodního dělnického sdružení. Zdůraznil mimo jiné, že toto družstvo je „nejlepší pákou", jak přetáhnout členy Všeobecného německého dělnického spolku do solingenské sekce Internacionály. — *451.*

465 23. listopadu 1867 napsal Ludwig Kugelmann Marxovi: „Výtisk ‚Deutsche Volkszeitung' s článečkem o Vaší knize, který jsem Vám poslal jako tiskopis, jste... pravděpodobně dostal. Pero pana Ehrenfrieda Eichholze v tomto článku tak hanebně řádilo, že jsem vskutku rozhořčen, že u toho je uvedeno K. Zatímco já jsem například psal o ‚přírodovědecké *metodě*' Vaší analýzy, podle Ehrenfrieda vykládáte kapitalistickou výrobu přírodovědecky a historicky. Přesto všecko jsem tuto noticku spolu se separátním otiskem Engelsova článku" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 239–241) „s udáním pramene poslal v těchto dnech Faucherovi, Schulze-Delitzschovi a dr. Dühringovi do Berlína..., dále Roscherovi do Lipska, — profesoru Hildebrandtovi do Jeny, — Raunovi do Heidelberku. — Dnes jsem dostal

potvrzení o přijetí od Roschera, Fauchera a Dühringa a posílám Vám je..." *451.*

466 V říjnu 1859 se John Brown, bojovník za osvobození černochů v USA, pokusil rozpoutat v jižních státech povstání otroků. S malou skupinou svých stoupenců obsadil státní arzenál v Harpers Ferry ve státě Virgínie. Účastníci této akce (19 mužů, z toho 5 černochů) kladli zoufalý odpor vládnímu vojsku, ale téměř všichni byli pobiti a John Brown a pět jeho druhů později popraveno. — *452.*

467 V srpnu 1840 se Ludvík Bonaparte pokusil provést státní převrat. Připlul z Anglie a se svými pomocníky se vylodil v Boulogne, kde si dal složit hold od jednoho francouzského pluku. Když jeden důstojník připomínal vojákům, co je jejich povinností, Bonaparte ho postřelil. — *452.*

468 19. listopadu 1867 poslal Meissner Marxovi dopis se dvěma výstřižky z novin s anoncemi o vydání prvního dílu „Kapitálu". V první anonci se vypočítávají hlavní body obsahu díla, druhá anonce obsahuje výňatek z Engelsovy recenze o prvním dílu „Kapitálu" uveřejněné v „Zukunft" v příloze k čís. 254 ze 30. října 1867 (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 239—241) *453.*

469 Meissnerova *první* anonce o vydání prvního dílu „Kapitálu" byla uveřejněna v „Börsenblatt für den Deutschen Buchhandel und die mit ihm verwandten Geschäftszweige" ze 14. září 1867.

Meissnerova anonce o Engelsově brožuře „Pruská vojenská otázka a německá dělnická strana" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 71—112) vyšla v témž časopise 3. března 1865. — *453.*

470 Wilhelm Liebknecht, „Was ich im Berliner ‚Reichstag' sagte" [„Co jsem řekl v berlínském ‚říšském sněmu'"]. — *456, 484, 661, 667.*

471 K brožuře Wilhelma Liebknechta (viz poznámku 470) byla jako příloha připojena zpráva z „Zukunft" ze 16. října 1867 o jeho řečech, které pronesl 14. a 15. října k berlínským dělníkům. Podle toho zastával Liebknecht stanovisko, že za současných okolností není účelné stavět do popředí sociální otázku. Všechny předčasné pokusy o řešení sociální otázky by prý jen upevnily absolutismus v Německu a oddálily vítězství socialistických principů.

Ludwig Kugelmann kritizoval ve svém dopise Marxovi z 23. listopadu 1867 tento Liebknechtův postoj a zdůrazňoval, že Liebknecht jako Marxův zástupce by neměl přenechávat probírání sociální otázky takovým lidem, jako jsou Hermann Wagener a J. B. von Schweitzer. — *456, 661, 667.*

472 Jde o německý dělnický list „Demokratisches Wochenblatt", který vycházel

od ledna 1868 do září 1869 v Lipsku za redakce Wilhelma Liebknechta. Od prosince 1868 se stal orgánem maloburžoazně demokratického Svazu německých dělnických spolků, v jehož čele stál August Bebel. Zpočátku byl do jisté míry pod maloburžoazním vlivem lidové strany. Ale díky Marxovu a Engelsovu úsilí začal brzy bojovat proti lassallovštině, propagovat myšlenky Internacionály a otiskovat její nejdůležitější dokumenty. Při založení Sociálně demokratické dělnické strany sehrál významnou roli. Na eisenašském sjezdu roku 1869 byl prohlášen za ústřední orgán Sociálně demokratické dělnické strany a přejmenován na „Volksstaat". — *456, 459, 463, 469.*

[473] Victor Schily sděloval Marxovi 27. listopadu 1867, že Moses Hess se vyjádřil příznivě o „Kapitálu" a že zamýšlí o něm napsat článek do „Courrier français". Dále prý se Hess nabídl, že společně s jedním Francouzem přeloží a vydá ve francouzštině první díl „Kapitálu". Schily se dotazoval, zda by se k tomu hodil Jean Jacques Elisée Reclus, „který je s Hessem spřátelen... a hodil by se k tomu po všech stránkách, možná i... bez Hessovy spolupráce". Marx přikládal uveřejnění francouzského překladu „Kapitálu" velký význam. Pokládal za velmi důležité „vymanit Francouze ze zajetí nesprávných názorů, do něhož je zavedl Proudhon se svým zidealizovaným maloměšťáctvím" (viz tento svazek, str. 627). Proti Reclusovi jako překladateli neměl Marx zprvu žádné námitky. Jednání se táhlo tři roky a bylo bezvýsledné. Když se později ukázalo, že Reclus patří k vůdcům bakuninovské Aliance socialistické demokracie, nepřicházel jako překladatel „Kapitálu" už vůbec v úvahu. Překlad „Kapitálu" do francouzštiny pořídil Joseph Roy, překlad zredigovaný Marxem vycházel v sešitech v Paříži v letech 1872 až 1875. — *457, 462, 660, 663.*

[474] Jde patrně o článek „Důvěrné poznámky o stavu a nejbližší budoucnosti rusko-tureckých záležitostí" obsažený ve Spisech Friedricha von Gentze, 5. díl, Mannheim 1840. — *457.*

[475] Marxova dcera Jenny dostala k narozeninám polský kříž, který nosili účastníci národně osvobozenského boje polského lidu z roku 1864. Po popravě fenianů, která se konala 23. listopadu 1867, nosila na znamení smutku tento kříž na zelené stužce (zelená je národní barva Irska). — *458.*

[476] Kugelmannův dopis Engelsovi z 25. listopadu 1867. — *459, 460, 461, 629.*

[477] 26. listopadu 1867 napsal Wilhelm Liebknecht Engelsovi. Na Engelsovu odpověď, která dosud nebyla nalezena, se Liebknecht odvolával v dopise z 11. prosince 1867 (viz také poznámku 489). — *459.*

[478] Ludwig Kugelmann napsal 25. listopadu 1867 Engelsovi, že knihkupec Karl

Brandes v Hannoveru vystavil vedle „Kapitálu" také Marxovy fotografie. Dále psal: „Před týdnem... si obě (z profilu a en face) koupil jakýsi Angličan, který dobře mluvil německy a říkal, že se s M. seznámil v Hamburku... Kdo to mohl být?" — *459, 666.*

[479] Marxovy řádky jsou připsány v záhlaví dopisu Ludwiga Kugelmanna Engelsovi z 25. listopadu 1867. — *461.*

[480] Dopis je napsán na obchodním formuláři firmy Ermen a Engels, Manchester, 7, Southgate. — *462.*

[481] *Memorandum ve věci fenianů* — pamětní spis generální rady, který Marx napsal anglicky, byl adresován anglické vládě a požadoval zrušení rozsudku smrti vyneseného nad několika feniany (viz poznámku 451). Toto memorandum (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 252—253) schválila generální rada na zvláštním zasedání 20. listopadu 1867. Zachoval se opis pořízený Marxovou ženou Jenny, který je shodný s textem zapsaným v protokolech generální rady. Anglicky nebylo memorandum uveřejněno pro odpor tradeunionistických vůdců; francouzsky vyšlo v „Courrier français" z 24. listopadu 1867. — *464.*

[482] 21. listopadu 1867 přinesly „Times" pod názvem „Londýnské schůze" zprávu o diskusi v generální radě o irské otázce. — *464.*

[483] Na schůzi generální rady 5. listopadu 1867 prohlásil Peter Fox, že má v úmyslu vzdát se své funkce dopisujícího tajemníka pro Ameriku, aby měl možnost převzít placenou spolupráci s listem „Bee-Hive Newspaper". Hermann Jung, který řídil schůzi, se rozhodně postavil proti tomu. Na příští schůzi 12. listopadu byl čten Foxův dopis, v němž oficiálně oznamoval svou rezignaci a obvinil Junga, že chce z generální rady vytlačit anglické členy. Přítomní členové rady se postavili za Junga a usnesli se postoupit tuto záležitost stálému výboru, aby ji vyjasnil. — *465.*

[484] Peter Fox navrhoval na schůzi generální rady 26. listopadu 1867 rezoluci tohoto znění: „Tato schůze si přeje, aby válka mezi anglickým a irským národem trvající sedm set let byla skončena mírem a byla nahrazena dobrým porozuměním mezi anglickým a irským lidem. K dosažení tohoto cíle radí schůze přátelům irské národnosti, aby přednesli své požadavky anglickému lidu, a tomu doporučuje, aby nezaujatě vyslechl argumenty přednesené na důkaz práva Irska na autonomii." — *465.*

[485] *Encumbered estates act* — zákon o zadlužených statcích z roku 1853. Usnadňoval zadluženým irským vlastníkům půdy prodej statků a v následujících letech

byl doplněn dalšími zákony. Toto opatření urychlilo přechod pozemkového majetku do rukou buržoazních velkoagrárníků a vývoj kapitalistického způsobu hospodaření v irském zemědělství. — *466.*

[486] *Zrušení unie* (Repeal of the Union), tj. zrušení unie mezi Anglií a Irskem. Po porážce Anglie v americké válce za nezávislost (1775—1783) vzniklo v Irsku národní hnutí, které donutilo anglickou vládu, aby roku 1783 poskytla Irsku legislativní samostatnost. Když roku 1789 skončilo povstání za národní osvobození Irska porážkou, byla Irsku vnucena Anglo-irská unie a irský parlament byl násilně spojen s anglickým, tedy fakticky odstraněn. Unie vstoupila v platnost 1. ledna 1801 a zbavila Irsko znovu relativní samostatnosti, kterou získalo v roce 1783. — *466.*

[487] Ludwig Kugelmann, který hledal cesty, jak bojovat proti „spiknutí mlčením" kolem prvního dílu Marxova „Kapitálu", poslal v druhé polovině listopadu 1867 několika německým ekonomům a filosofům — Faucherovi, Schulze-Delitzschovi, Dühringovi, Roscherovi, Hildebrandovi, Rauovi — otisk své recenze o „Kapitálu" z „Deutsche Volkszeitung" a Engelsovy recenze z „Zukunft" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 239—241). Marxovi o tom psal v dopise z 23. listopadu 1867. — *469.*

[488] Jde o dopis Ludwiga Kugelmanna Marxovi z 23. listopadu 1867, o dva Kugelmannovy dopisy Engelsovi z 25. a 30. listopadu 1867 a o dopis Wilhelma Liebknechta Engelsovi z 26. listopadu 1867 (viz poznámku 477). Dopis Carla Siebela Engelsovi, o němž je tu zmínka, se nepodařilo dosud nalézt. K svému dopisu z 25. listopadu 1867 přiložil Kugelmann další tři stvrzenky o převzetí otisku svého článku z „Deutsche Volkszeitung" (viz poznámku 465).

V dopise z 30. listopadu 1867 sděloval Kugelmann Engelsovi, že se v souvislosti s umísťováním recenzí o „Kapitálu" obrátil na jakéhosi podplukovníka Seuberta v Ludwigsburgu u Stuttgartu, jehož dcera byla Kugelmannovou pacientkou. Seubert mu také odpověděl. Kugelmann o tom Engelsovi napsal: „Abyste mohl odpověď lépe posoudit, posílám Vám zároveň opis svého dopisu Seubertovi. Myslím, že mohu právem tvrdit, že Seubert udělá všechno, co je v jeho silách, aby mi vyhověl. Podle návrhu, který jste vyslovil, se rozhodnete pravděpodobně také pro ‚Schwäbischer Merkur' a ‚Beobachter', přejete-li si však také ‚Gewerbeblatt für Württemberg', protože je ve spojení se ‚Staats-Anzeiger', tak pošlete jen..." — *469.*

[489] Obšírný dopis Wilhelmu Liebknechtovi, o němž se tu Engels zmiňuje, nebyl dosud, pokud víme, nalezen. Ve svém dopise Engelsovi z 11. prosince 1867 zaujímá však Liebknecht stanovisko k otázkám, o nichž mu Engels psal. Píše: „Ve všem *podstatném* s Tebou ovšem souhlasím; různost názorů se může vyskytnout pouze v *praktickém* pojetí, ne pokud jde o zásadní stanovisko...

Jinak je tomu s Rakouskem. Tady se naše názory liší. Připouštím, že jsem adresu vídeňské obecní radě napsal hlavně proto, abych *rozzlobil* prusofily (a to se také podařilo), ale jsem opravdu přesvědčen, že Rakousko dospělo k svému *roku 1789, to jest, že se tam revoluce (nejprve pod monarchickou skořápkou) stala ekonomickou a politickou nutností* a že, nepřijde-li náraz zvnějšku, myslím z Francie *(Badinguetova válka nebo revoluce)*, bude dán podnět v Rakousku, což však nebrání tomu, aby *rozhodnutí* přinesl Berlín... o jihoněmeckých federalistech smýšlíme stejně. Ale úplně se jich stranit nemohu. Vy v Anglii také musíte jít stejnou cestou s lidmi, kteří vám nevyhovují... Jestliže se domnívám, že teď musím být v říšském sněmu opatrný se ‚sociální otázkou', neznamená to vůbec, že jsem proti všeobecně *teoretické* i *praktické* agitaci..." (Podle knihy Georga Eckerta, „Wilhelm Liebknecht. Briefwechsel mit Karl Marx und Friedrich Engels" [„Wilhelm Liebknecht. Korespondence s Karlem Marxem a Bedřichem Engelsem"], Haag 1963, str. 82, 83, 84 a 85.)

Liebknechtova a Bebelova adresa vídeňské obecní radě byla otištěna v „Neue Preussische Zeitung", Berlín 1. prosince 1861. Odpověď vídeňské obecní rady vyšla 4. ledna 1868 v „Demokratisches Wochenblatt". — *469.*

[490] 4. listopadu 1867 spáchala fenianka Adelaida MacDonaldová atentát na policejní stráž před domem hlavního svědka, který vypovídal proti Williamu Allenovi, obžalovanému v manchesterském procesu (viz poznámku 451). Byla zatčena a odsouzena k 5 letům káznice. — *469.*

[491] Ludwig Kugelmann poslal Marxovi 3. prosince 1867 svou korespondenci s Heinrichem Bürgersem (viz také poznámku 453). — *471.*

[492] Stránky udávané v dopise se týkají prvního vydání prvního dílu „Kapitálu", Hamburk 1867. Při přípravě druhého vydání (1872) Marx tuto poznámku škrtl. — *473.*

[493] S koncepcí recenze o prvním dílu „Kapitálu" pro „Beobachter", kterou tady Marx nastiňuje, Engels plně souhlasil. Když Engels tuto recenzi psal, řídil se také pokyny, které mu Marx dal. S Kugelmannovou pomocí byla tato recenze uveřejněna bez podpisu ve stuttgartském „Beobachteru" z 27. prosince 1867 (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 259–261). — *473.*

[494] Wilhelm Liebknecht oznámil 26. listopadu 1867 Marxovi, které noviny má k dispozici, a vyjmenoval tyto: „Die Zukunft", „Volkszeitung", Hannover, „Oberrheinischer Courier", Freiburg v Bavorsku, „Neue Baseler Zeitung", „Correspondent" (orgán tiskařů), Lipsko, „Süddeutsche Presse" a „Deutsche Arbeiterhalle", Mannheim. — *473.*

[495] Jde o „Social-Demokrat", čís. 139 z 29. listopadu 1867 s dvěma přílohami;

v tomto čísle byla uveřejněna podrobná zpráva o plenární schůzi Všeobecného německého dělnického spolku z 24. listopadu 1867. Na této schůzi vystoupili lassallovci August Geib a J. B. von Hofstetten, jeden z vydavatelů „Social-Demokratu", který ve své řeči použil několika míst z Marxova „Kapitálu", přitom však překroutil jejich smysl a neuvedl ani název díla, ani jméno autora. — *473.*

[496] Tím se myslí článek „Plagiátorství", kterým Marx odpověděl na Hofstettenovo vystoupení na plenární schůzi Všeobecného německého dělnického spolku 24. listopadu 1867 (viz poznámku 495) a který vyšel anonymně v „Zukunft" v příloze k čís. 191 z 12. prosince 1867 (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 254—258). — *473.*

[497] Gustav Paul Cluseret, „Mentana" v „Courrier français" ze 7. prosince 1867 (viz také poznámku 442). — *475.*

[498] Viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 242. — *476.*

[499] V dopise z 1. prosince 1867 se Ludwig Kugelmann Marxe mj. ptal: „zda by Borkheim..." nemohl „prostřednictvím svého přítele Buchera otevřít brány ‚Norddeutsche Allgemeine Zeitung' " pro Engelsovy recenze o prvním dílu „Kapitálu". — *477.*

[500] 13. prosince 1867 přepadla skupina fenianů vyzbrojená trhavinami londýnskou věznici Clerkenwell, aby osvobodila vůdce fenianů, kteří tam byli uvězněni. Útok se nezdařil. Výbuchem bylo pobořeno několik okolních domů, několik lidí bylo zabito a přes 100 osob zraněno. Buržoazní tisk využil této události k šíření lží a pomluv o irském národně osvobozeneckém hnutí, jimiž se snažil vzbudit šovinistické a protiirské nálady mezi anglickým obyvatelstvem. — *478, 485.*

[501] Carl Siebel napsal Engelsovi 10. prosince 1867 mimo jiné toto: „Meissner by udělal dobře, kdyby poslal jeden výtisk" (prvního dílu „Kapitálu") „s přátelským dopisem dr. Langovi — synu bonnského profesora, dříve učitele v Duisburgu, nyní zkrocenému, zámožnému spisovateli a knihkupci někde v jižním Německu". — *479.*

[502] Wilhelm Liebknecht Engelsovi z 11. prosince 1867 (viz také poznámku 489). — *480, 482.*

[503] Tato Engelsova recenze o prvním dílu „Kapitálu" byla s Kugelmannovou pomocí uveřejněna anonymně ve „Staats-Anzeiger für Württemberg", čís. 306 z 27. prosince 1867. — *480.*

[504] Parafráze citátu z Goethovy básně „Totalita". — *482.*

[505] 16. prosince 1867 měl Marx přednášku o irské otázce v londýnském Německém dělnickém vzdělávacím spolku (viz také poznámku 118). Koncept této přednášky a záznam pořízený Johannem Georgem Eccariem viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 489—502 a 605—607. — *483.*

[506] *Celní parlament* — vedoucí orgán Celního spolku, který vznikl roku 1867 po prusko-rakouské válce na základě smlouvy uzavřené mezi Pruskem a jihoněmeckými státy 8. července 1867. Celní parlament tvořili členové Severoněmeckého říšského sněmu a určitý počet poslanců jihoněmeckých států — Bavorska, Bádenska, Württemberska a Hesenska. Měl se zabývat výlučně otázkami obchodu a celní politikou; Bismarck se snažil rozšířit postupně jeho kompetenci na politické otázky. To však narazilo na tvrdošíjný odpor zástupců jižního Německa. — *484.*

[507] Narážka na anonymní článek v listu „Russkij invalid", čís. 336 z 5. prosince 1867 v rubrice „Otděl neoficial'nyj". — *485.*

[508] 6. prosince 1867 předložila Bismarckova vláda poslanecké sněmovně předlohu zákona a smlouvy o vyrovnání se sesazenými panovníky Hannoverska a Nassavska, jejichž statky byly po prusko-rakouské válce z roku 1866 připojeny k Prusku. Aby si zajistila podporu sněmovny, rozhodla se Bismarckova vláda propustit ministra spravedlnosti hraběte zur Lippe, kterého většina poslanecké sněmovny nenáviděla, protože byl povolným nástrojem Bismarckovým. Místo něho byl jmenován Gerhard Leonhardt, dřívější ministr spravedlnosti v Hannoversku, jeden z prvních, kdo uznali přivtělení Hannoverska k Prusku. Poslanecká sněmovna smlouvy o vyrovnání schválila. — *485.*

[509] Počátkem září a počátkem října 1864 se Wilhelm Liebknecht ptal dopisem Marxe, zda by souhlasil s tím, aby byl zvolen za předsedu Všeobecného německého dělnického spolku. Zároveň mu psal, že ho o to, aby Marxovi předložil tento návrh, požádali i Bernhard Becker a J. B. von Schweitzer. — *489.*

[510] Roku 1862 podnikaly kontrarevoluční bandy vedené neapolským exkrálem Františkem II. ozbrojené přepady proti Italskému království, jež vzniklo v březnu 1861 z lidových bojů jako sjednocený stát. — *493, 496.*

[511] Až po toto místo je dopis přeložen podle fotokopie Engelsova rukopisu. Rukopis zbývající části dopisu chybí; text je přeložen podle „Deutsche Revue", ročník 46, sv. II, duben až červen 1921, Stuttgart a Lipsko, str. 140. — *493.*

[512] Úryvky z tohoto dopisu byly poprvé otištěny v časopise „Die Neue Zeit",

sv. 2, čís. 33, 1906—1907, v článku Franze Mehringa „Nové materiály k životopisu K. Marxe a B. Engelse". — *495, 501, 533, 624.*

[513] Občanská válka ve Španělsku, vyvolaná karlisty, trvala od roku 1833 do 1840. Karlisté byli reakční klerikálně absolutistická skupina, která bojovala za následníka trůnu dona Carlose, bratra Ferdinanda VII. Opírala se o vojsko, katolické duchovenstvo a o zaostalé rolnictvo v některých krajích. Válka se vyvinula v boj feudálně katolických elementů s buržoazně liberálními a vedla k třetí buržoazní revoluci ve Španělsku v letech 1834—1843. — *496.*

[514] *Sonderburg* — město a pevnost na ostrově Alsu. Za proslulého obležení kryla tato pevnost v dánské válce (viz poznámku 341) spolu s blízkými düppelskými hradbami přechod na ostrov. Boje o düppelské hradby prokázaly rostoucí význam dělostřelectva při obléhání. — *498.*

[515] Viz Marx-Engels, Spisy, sv. 30, čes. vyd. 1969, str. 745. — *505.*

[516] Poznámka o neapolském sjezdu italských dělnických spolků (viz poznámku 18) byla uveřejněna v listu „Times", čís. 25 021 ze 4. listopadu 1864. — *506.*

[517] Marx cituje z dopisu, který napsal v říjnu 1864 Joseph Weydemeyer Engelsovi. — *506.*

[518] 25. října 1864 pronesl Benjamin Disraeli v Oxfordu řeč, kterou uveřejnily „Times" 26. listopadu 1864.

Vysoká církev byl konzervativně aristokratický směr v anglikánské církvi; v obřadech a církevním životě se silně přikláněla ke katolicismu. — *507.*

[519] Sophie von Hatzfeldtová měla v úmyslu znovu vydat Marxův „*Osmnáctý brumaire Ludvíka Bonaparta*". Marx byl rozhodně proti tomu, protože nechtěl, aby bylo jeho jméno spojováno s intrikami, lassallovským kultem a s propruským vystupováním Sophie von Hatzfeldtové. Wilhelm Liebknecht, který považoval za veliký nedostatek, že Marxovy spisy nejsou dosud v Německu dostatečně známy, prosil asi koncem října nebo začátkem listopadu 1864 Marxe, aby mu poslal několik exemplářů „Osmnáctého brumairu". Chtěl tento spis nechat otisknout ve Švýcarsku. 27. května 1865 se o tom v dopise Marxovi znovu zmínil a sdělil mu, že nakladatel, na kterého se obrátil, se bojí, a že by proto chtěl dát vytisknout „Brumaire" na svůj náklad. K tomu však nedošlo. Druhé vydání „Osmnáctého brumairu" se mohlo uskutečnit teprve v roce 1869 — zčásti také na naléhání Marxových přátel v Německu, jak píše Marx v předmluvě k tomuto druhému vydání (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 398—400). — *509, 545, 554.*

[520] Oznámení, že Marx a Engels budou spolupracovat se „Social-Demokratem", přineslo první ukázkové číslo „Social-Demokratu" z 15. prosince 1864 (viz též poznámku 29). — *510.*

[521] Z dopisu Wilhelma Liebknechta z 20. prosince 1864, který má Marx zřejmě na mysli, vyplývá, že Marx žádal Liebknechta, aby usiloval o připojení Všeobecného německého dělnického spolku k Mezinárodnímu dělnickému sdružení. — *510.*

[522] 27. prosince 1864 začalo v Düsseldorfu první valné shromáždění Všeobecného německého dělnického spolku. Marx očekával od Carla Klingse, že na tomto shromáždění vznese návrh na připojení spolku k Mezinárodnímu dělnickému sdružení. Klings však v této době Marxův návrh, který mu měl předat Siebel, ještě nedostal. — *511.*

[523] Od 7. do 14. ledna 1865 byl Marx na návštěvě u Engelse v Manchesteru. — *512.*

[524] Dne 29. prosince 1864 se ústřední rada Mezinárodního dělnického sdružení usnesla pozvat buržoazní radikály Edwarda Beeslyho, Edmonda Bealese a Frederica Harrisona na soirée k založení I. internacionály, plánované na 16. ledna 1865. Usnesení bylo zaznamenáno v zápisu, avšak ze zasedání nebyla uveřejněna žádná zpráva. William R. Cremer, který posílal do tisku zprávu o zasedání ze 3. ledna 1865, v ní uvedl zmíněné usnesení a znovu je zapsal do knihy protokolů. Jméno Johna Grossmitha připojil o své vůli. Grossmith byl členem ústřední rady a žádného zvláštního pozvání tedy nebylo zapotřebí. Zpráva vyšla 7. ledna 1865 v „The Bee-Hive Newspaper" a v „The Miner and Workman's Advocate". Z odpovědi, kterou poslal Hermann Jung Marxovi 11. ledna 1865, vyplývá, že Marxův protest byl přečten na zasedání ústřední rady 10. ledna 1865. Cremer uznal svou chybu a Grossmithovo jméno bylo ze zápisu z 3. ledna vyškrtnuto. — *513.*

[525] Jde o válečné akce v Severní Virgínii v létě 1863. — *514.*

[526] Tato Engelsova předpověď, právě tak jako mnohé jiné, se v podstatě splnila. Charleston padl 17. února 1865. — *514.*

[527] Dne 3. a 4. ledna 1865 uveřejnil „Mainzer Journal" pod nadpisem „Také příspěvek k dělnické otázce" „Inaugurální adresu Mezinárodního dělnického sdružení" s tímto úvodem: „Dále otiskujeme překlad *Manifestu evropské dělnické třídě*, který byl vydán anglicky a jehož autorem je známý socialista Karel *Marx*. Manifest adresoval *evropské dělnické třídě* prozatímní ústřední výbor, který byl ustaven k založení *‚Mezinárodního dělnického sdružení'* v Londýně na mítinku 28. září .Text zní:" — *516.*

[528] Zřejmě jde o sérii článků, která vycházela v listopadu a prosinci 1864 v „Neue Zürcher-Zeitung" pod názvem „James Fazy. Jeho život a činy" (viz poznámku 166). — *517.*

[529] První tři čísla „Social-Demokratu" byla vydána na ukázku. Od čís. 4 (od 4. ledna 1865) se mohl list předplácet. Když bylo toto první *abonentní číslo* konfiskováno, Marx k této události redaktoru J. B. von Schweitzerovi blahopřál a radil mu, aby se otevřeně rozešel s Bismarckovou vládou (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 121). — *517.*

[530] *Bloomerovské oblečení* — dámské oblečení, které zavedla roku 1850 v Severní Americe paní Bloomerová a které se později s velkým úspěchem ujalo i v Anglii. Byly to kalhoty, kabátec a holínky.

Davenportovský trik — cvik pojmenovaný po dvou amerických artistech, velmi proslulých v šedesátých letech 19. století. — *517.*

[531] *„Poselství" B. Beckera* — provolání Bernharda Beckera k delegátům prvního valného shromáždění Všeobecného německého dělnického spolku, konaného 27. prosince 1864 v Düsseldorfu, které uveřejnil 30. prosince 1864 „Social-Demokrat" pod titulem „Poselství předsedy". — *518.*

[532] Pokud je známo, tento dopis se nedochoval. Následující úryvek cituje Marx v dopise Engelsovi z 18. února 1865 (viz tento svazek, str. 98—100). — *520.*

[533] Poprvé uveřejněno ve zkráceném znění v knize J. Tchernoff, „Le Parti républicain au coup d'Etat et sous le Second Empire" [„Republikánská strana za státního převratu a druhého císařství"], Paříž 1908. — *522.*

[534] Pokud je známo, tento dopis se nedochoval. Následující úryvek je převzat z Marxova zápisníku z roku 1865 a Marx jej cituje také v dopise Engelsovi z 25. února 1865 (viz tento svazek, str. 107). — *525.*

[535] *Prusko v čele* (preussische Spitze) — pruský král Bedřich Vilém IV. prohlásil ve své řeči 20. března 1848, že je ochoten postavit se „pro spásu Německa do čela (an die Spitze) celé vlasti". V době boje za sjednocení Německa byla tímto výrazem označována snaha Pruska sjednotit zemi pod svou hegemonií. — *527.*

[536] Narážka na to, že německý tisk úplně pominul vydání Engelsových brožur „Pád a Rýn" (1859) a „Savojsko, Nizza a Rýn" (1860). (Viz Marx-Engels, Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 257—302 a 615—655). — *532.*

[537] Joseph Weydemeyer podal ve svém dopise Engelsovi z 20. ledna 1865 přehled

americké občanské války a přitom se zmínil i o *expedici na Red River* z roku 1864. Tuto expedici vedl americký generál Banks. Měla umožnit vládě severních států, aby se pevně uchytila v Texasu. Banks vyrazil z New Orleansu a chtěl se ve Shreveportu spojit s generálem Steelem, který přicházel z Arkansasu. Byl však v hlubokých lesích přepaden jižanským vojskem a musel se podél Red River stáhnout zpátky. — *533.*

[538] *Missunde* — místo ve Šlesviku-Holštýnu (u Eckernförde), kde Dánové 2. února 1864 odrazili útok pruského prince Bedřicha Karla (viz také poznámku 341). — *533.*

[539] Dne 7. března 1865 přijala ústřední rada Mezinárodního dělnického sdružení rezoluce o konfliktu v pařížské sekci (viz poznámku 63 a Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 116—117). Marx byl proti tomu, aby se ústřední rada na svém příštím zasedání 14. března 1865 znovu zabývala touto otázkou. — *539.*

[540] Dne 12. března 1865 napsal Hermann Jung Marxovi, že ústřední rada Mezinárodního dělnického sdružení pověřila jeho, Junga, aby pro informaci členů Sdružení ve Francii sestavil resumé o konfliktu v pařížské sekci. Prosil Marxe, aby mu v této věci byl nápomocen. Marx to přislíbil, sešel se pak s Jungem 18. března a předal mu své třístránkové písemné poznámky. Definitivní text Marxových poznámek, v němž je zahrnuto i to, co přinesla Marxova diskuse s Jungem, byl jako „Memorandum Hermannu Jungovi ke konfliktu v pařížské sekci" zahrnut do protokolů ústřední rady. („The General Council of the First International 1864—1866. Minutes", Moskva [1963], str. 265 až 270.) — *540.*

[541] O dopise Friedricha Alberta Langa nám není nic známo. V souvislosti s tímto dopisem Engels zřejmě požádal Carla Siebela v Barmenu o informace o Langovi. Siebel v dopise Engelsovi z počátku března 1865 podal charakteristiku Langa a připojil ke svému dopisu také psaní, jež dostal od redaktora „Düsseldorfer Zeitung" Dresemanna a v němž se říká: „Dr. Lange z Duisburgu mě žádal o adresu pana Marxe v Londýně. Protože jeho adresu po přestěhování už nemám, prosím Tě, abys mi ji poslal. Dr. Lange chce vydávat dělnický list pod názvem ‚Sphinx' a zdá se mi, že chce poprosit Marxe o příspěvky." — *541.*

[542] Marxovu kritiku Ricardova „populačního zákona" viz „Kapitál", díl I, čes. vyd. 1953, str. 665—666 (poznámka 79) a „Teorie o nadhodnotě", část II, čes. vyd. 1964, str. 116—166. — *542.*

[543] O Malthusových plagiátech v jeho práci „An essay on the principle of po-

pulation" [„Pojednání o populačním principu"] se zmiňuje Marx v prvním díle „Kapitálu" (viz „Kapitál", díl I, čes. vyd. 1953, str. 650–652, poznámka 75). – *542.*

[544] „*Caveant consules ne quid respublica detrimenti capiat*" („Nechť konzulové bdí, aby republika nedoznala úhony") byla formule, kterou vyslovoval římský senát, když státu hrozilo vnější či vnitřní nebezpečí. Konzulové v takovém případě dostávali diktátorské pravomoci. – *543.*

[545] Jde o knihu A. Langa „Die Arbeiterfrage in ihrer Bedeutung für Gegenwart und Zukunft" [„Význam dělnické otázky pro přítomnost a budoucnost"], v níž se autor mimo jiné zabýval názory Hermanna Schulze-Delitzsche, jednoho z vůdců Pokrokové strany (viz poznámku 69). Hermann Schulze-Delitzsch organizoval „pokladničkovou agitaci" pro zakládání družstev a úvěrových spolků z vlastních prostředků dělnictva. Byl to pokus odvést dělníky, kteří tíhli k družstevním a odborovým organizacím, od revolučního třídního boje. Schulze-Delitzsch hlásal harmonii zájmů kapitalistů a dělníků a tvrdil, že zakládáním družstev je možno zlepšit postavení dělnické třídy v rámci kapitalismu a zachránit řemeslníky před úpadkem. – *543.*

[546] V rukopise dále následuje poznámka, kterou Marx poslal Hermannu Jungovi pro curyšský list „Der weisse Adler". Podkladem této poznámky byla obsáhlá zpráva o polském shromáždění, kterou otiskl „Bee-Hive Newspaper" 4. března 1865. Marxovu poznámku (s Jungovým podpisem) uveřejnil s nepatrnými změnami „Der weisse Adler" 22. dubna 1865 (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 130–131). – *546.*

[547] K tomuto dopisu, který se – pokud je nám známo – zachoval jen v konceptu v Marxově zápisníku z roku 1865, přiložil Marx „následující zmocnění" v angličtině jako výtah z protokolu ze zasedání ústřední rady z 11. dubna 1865:

„*15. dubna 1865*

Na zasedání ústřední rady 11. dubna t. r. byl občan Marx jednomyslně zvolen *prozatímním* dopisujícím tajemníkem pro Belgii místo občana Le Lubeze, jenž se této funkce vzdal.

Z pověření ústřední rady
G. Odger, předseda
W. Cremer, čestný generální tajemník."

Kromě toho připsal Marx do zápisníku poznámku: „Odesláno (tento dopis), v pondělí 17. dubna 1865." – *549.*

[548] Ústřední rada Mezinárodního dělnického sdružení vyslovila na schůzi 7.

března 1865 v Marxově návrhu rezoluce o konfliktu v pařížské sekci (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 116–117) přání, aby vedení pařížské sekce přijal dělnický publicista Pierre Vinçard. 30. dubna 1865 však Vinçard napsal Eugènu Dupontovi, dopisujícímu tajemníkovi Mezinárodního dělnického sdružení pro Francii, že ze zdravotních důvodů nemůže tuto funkci přijmout. — *551.*

[549] Wilhelm Liebknecht se koncem května nebo začátkem června 1865 ptal Marxe, jestli zná dr. Kugelmanna z Hannoveru, a dodal: „Horuje pro Tebe a nedávno mne žádal, abych mu poslal Tvou stať o Proudhonovi. Je to asi Pieperův přítel?... Pieper ho obrátil na komunismus. Doufejme, že mu to vydrží déle než jeho učiteli." Wilhelm Pieper, který od roku 1859 učil v Brémách, navštívil znenadání koncem února 1864 Marxe v Londýně (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 30, čes. vyd. 1969, str. 440). — *553.*

[550] 13. května 1865 sdělil Wilhelm Liebknecht Marxovi mezi jiným: „Právě jsem poznal Tvého starého známého. Napíše Ti sám několik řádek." Tento starý známý byl Paul Stumpf z Mohuče, který byl přechodně v Berlíně. Připsal k Liebknechtovu dopisu tyto řádky: „Milý Marxi! Asi před 10 dny jsem Vám poslal přes Bruhna v Hamburku dopis. Dostal jste ho? Byl otevřený, protože považuji Bruhna za spolehlivého člověka! V dopise jsem Vás prosil o novinky o Vás a o přátelích a o Vaše názory na spor mezi ‚Nordsternem' a ‚Social-Demokratem' a také na Všeobecný německý dělnický spolek a jeho předsedu. Pak jsem se ptal na Vaše a Engelsovy nejnovější práce... Píši tyto řádky v kanceláři svého bratra, který mne na mé přání představil panu Liebknechtovi..." — *553.*

[551] Marxova ironická slova o „*veliké podpoře*" Wilhelm Liebknecht hned pochopil. Odpověděl na ně 30. dubna 1865 v dopise Engelsovi: „...Snad se na mne Marx kvůli Mezinárodnímu sdružení nezlobí? To by nebylo správné. Jak jsem mohl během srážek, které jsem měl v Berlíně, a při svérázném obratu, který učinilo ‚dělnické hnutí', dělat úspěšnou propagandu, myslím propagandu, která by vedla k zakládání odboček Sdružení? Vždyť jsem se o to pokoušel..." — *553.*

[552] Jde pravděpodobně o proces, k němuž došlo po smrti Ferdinanda Lassalla mezi dědici, mj. mezi Sophií von Hatzfeldtovou a Lassallovou matkou, která závěť napadla. 31. května 1865 bylo bez hraběnčina vědomí mezi vykonavateli závěti a Lassallovou rodinou dohodnuto narovnání. — *554.*

[553] Marx žádal už 15. dubna 1865 Léona Fontaina, aby ho informoval o stavu Mezinárodního dělnického sdružení v Belgii (viz tento svazek, str. 549–550). Protože Fontaine neodpovídal, byla ústřední rada určitou dobu bez infor-

mací o situaci v Belgii. Teprve díky dopisu, který poslal francouzský člen Mezinárodního dělnického sdružení Charles Limousin 6. července 1865 Eugènu Dupontovi, dopisujícímu tajemníku pro Francii, dověděla se ústřední rada o tom, co se v Belgii odehrálo. V létě 1865 začala skupina bruselských dělníků, nespokojených s Fontainovou nečinností (viz poznámku 81), zakládat sekce Mezinárodního dělnického sdružení. 17. července měli schůzi, na které byl za aktivní účasti Césara de Paepa zvolen prozatímní výbor bruselské sekce. 24. července se zvolený výbor sešel. Fontaine se odvolával na to, že byl ústřední radou jmenován prozatímním dopisovatelem pro Belgii, a požadoval, aby byl uznán jako jediný zástupce ústřední rady v Belgii a spojovací článek s ní. Členové výboru však trvali na tom, že si svého zástupce zvolí sami. — *557.*

554 Kolem 15. září 1865 napsal Wilhelm Liebknecht Marxovi, že nemůže v září přijet do Londýna, protože má naléhavou práci a mimoto musí přestěhovat rodinu do Lipska. Slíbil však, že Marx od něho dostane *pro londýnskou konferenci zprávu* o hnutí v Německu (viz poznámku 561). Ujistil Marxe, že vývoj v Německu je příznivější, než se zdá. — *560.*

555 „Nordstern" uveřejnil 19. srpna 1865 pod nadpisem „Varování" článek Mosese Hesse, v němž Hess varuje před reorganizací Všeobecného německého dělnického spolku, prosazovanou Johannem Philippem Beckerem.

V „Social-Demokratu" byl 30. srpna 1865 otištěn Hessův článek z Paříže nadepsaný „Kongres ‚Mezinárodního dělnického sdružení' odložen", v němž Hess pomlouval předáky Mezinárodního dělnického sdružení. — *560.*

556 30. srpna 1865 napsal Wilhelm Liebknecht z Lipska Engelsovi a prosil ho o finanční podporu. Měl totiž velké výdaje, protože musel opustit Berlín a Prusko. Píše o tom: „Musel jsem odjet asi 23.—24. července. Vypravil jsem se do Hannoveru, kde jsem se zdržel asi 4 týdny v nejpřísnějším inkognitu... Od čtvrtka večer" (24. srpna 1865) „jsem tu... Když noviny napsaly, že jsem vypovězen, vrhli se na mne věřitelé jako supi... Kdybych měl alespoň 5 liber, mohl bych se tu udržet nad vodou." — *562.*

557 Viz Marx-Engels, Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 615—617. — *562.*

558 16. července 1865 zemřela Marxova teta Esther Koselová ve Frankfurtu nad Mohanem a nezanechala závěť (viz tento svazek, str. 185—186). Zákonní dědici, mezi nimi také Marx, byli proto svoláni k převzetí dědictví. Výzvu posílal advokát dr. Salomon Fuld, který dědickou záležitost řídil. — *564.*

559 V tomto dopise jde o body denního programu, které Marx navrhl londýnské

konferenci (viz poznámku 210) pro plánovaný 1. kongres v Ženevě (3.—8. září 1866). Konference tyto body přijala. Později je Marx definitivně formuloval jako „Instrukce delegátům prozatímní ústřední rady k jednotlivým otázkám" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 221—231). — *566.*

[560] 30. září 1865 uveřejnil „The Workman's Advocate" delší zprávu o londýnské konferenci (viz poznámku 210) pod názvem „Velká mezinárodní dělnická konference". Ve zprávě se některé body probíraly podrobněji než v dochovaných protokolech, které pořídili William R. Cremer, Victor P. Le Lubez a George Howell. — *567.*

[561] Zprávu o dělnickém hnutí v Německu, kterou Wilhelm Liebknecht slíbil Marxovi pro londýnskou konferenci Mezinárodního dělnického sdružení v dopise z 15. září 1865 (viz poznámku 554), poslal z Lipska Marxovi 23. září 1865. — *568.*

[562] V půli listopadu 1865 napsal Wilhelm Liebknecht Marxovi, že Quenstedt v Berlíně by byl ochoten napomoci k uveřejnění recenzí o „Kapitálu" ve vědeckých časopisech, a zároveň se Marxe ptal, zda mu o sobě Quenstedt už dal nějak vědět. — *569.*

[563] Jde o Marxův dopis Ludwigu Kugelmannovi z 23. února 1865 (viz tento svazek, str. 526—530), na který mohl Kugelmann odpovědět teprve 20. prosince 1865. — *570.*

[564] 25. listopadu 1865 přečetl César De Paepe na zasedání bruselské sekce Mezinárodního dělnického sdružení Marxův dopis (originál tohoto dopisu Institut marxismu-leninismu nemá). V zápisu ze zasedání byla však z něho uvedena pouze část, v níž byly vypočítány jednotlivé body pořadu plánovaného ženevského kongresu. Zápis této části, o nějž se zde opíráme, se poněkud liší od textu dopisu, který Marx napsal Hermannu Jungovi 20. listopadu 1865 (viz tento svazek, str. 566—567). — *571.*

[565] Hlavička dopisu je opatřena oválným razítkem ústřední rady s textem: International Working Mens Association Central Council London. Dopis je odpovědí na psaní Johanna Philippa Beckera z 18. prosince 1865. Becker nato uveřejnil ve „Vorbote" z února 1866 toto oznámení: „Německé oddělení ústředního výboru převzalo v souhlase s generální radou v Londýně provizorně i péči o záležitosti Internacionály v Německu." — *572.*

[566] Výzvou míní Marx „Oběžník německého oddělení ústředního výboru Mezinárodního dělnického sdružení pro Švýcarsko dělníkům" („Rundschreiben der deutschen Abteilung des Zentralkommitees der Internationalen Arbeiter-

assoziation für die Schweiz an die Arbeiter"), vydaný v listopadu 1865 v Ženevě. V oběžníku, jehož autorem byl Johann Philipp Becker, se dělníci vyzývali, aby se přidali k I. internacionále. Zároveň se tam oznamovalo, že bude vydáván německý a francouzský orgán Sdružení („Der Vorbote" a „Journal de l'Association Internationale des Travailleurs"). Oběžník byl vytištěn v nákladu 1000 exemplářů, rozšiřován ve Švýcarsku a poslán do Německa. Otiskla jej řada demokratických a dělnických listů. V Německu vyšel mj. 13. ledna 1866 v „Nordsternu", v „Allgemeine deutsche Arbeiterzeitung", v „Bote vom Niederrhein" aj. Anglický překlad výňatků z oběžníku uveřejnil „The Workman's Advocate" 16. prosince 1865.

Zpráva o činnosti I. internacionály *ve Švýcarsku* vyšla v prvním čísle časopisu „Vorbote" (leden 1866) pod názvem „Jak se rozvíjí naše Sdružení" („Entwicklungsgang unserer Association"). — *572.*

[567] „Times" referovaly o shromáždění 13. a 14. prosince 1865. — *573, 576.*

[568] Ústřední výbor německých sekcí ve Švýcarsku, v jehož čele stál Johann Philipp Becker, byl od listopadu 1865 organizačním centrem pro sekce, které sdružovaly německé dělníky nejen ve Švýcarsku, ale také v Německu, Rakousku a ve všech zemích, kde byli němečtí dělničtí emigranti. Svou činností, zejména měsíčníkem „Vorbote", který vydával, přispěl Becker značně k rozšíření idejí Internacionály mezi německými dělníky v době, kdy ještě nebyly podmínky pro založení organizace přímo v Německu. — *574.*

[569] Dne 27. října 1865 se v přístavu Port-au-Prince ve francouzské kolonii Martinique vzbouřily tři pluky zuávů. Odmítly zúčastnit se vojenských operací v Mexiku. — *574.*

[570] Roku 1865 se francouzská vláda marně pokoušela přimět anglickou vládu k rozšíření smlouvy z roku 1843 o vzájemném vydávání kriminálních zločinců (viz poznámku 426) tak, aby se vztahovala i na osoby obviněné z politických provinění. — *574.*

[571] Poprvé vyšel tento dopis zkráceně v časopise „Die Neue Zeit", sv. 2, čís. 1, 1901—1902. — *575.*

[572] Ludwig Kugelmann žádal Marxe v dopise z 20. prosince 1865 o členské legitimace Mezinárodního dělnického sdružení pro sebe a Theodora H. Menka a zároveň za ně přiložil 2 tolary. — *575.*

[573] V tomto dopise z 18. prosince 1865, který Marx cituje, informoval Johann Philipp Becker mj., že se dá brzy čekat připojení 64 sekcí Německého dělnického vzdělávacího spolku ve Švýcarsku. Kromě toho sdělil Marxovi, že se

17. prosince konalo v Lausanne valné shromáždění většiny sekcí I. internacionály, na něž byli od nich vysláni 2 delegáti. — *578.*

[574] Berlínští dělníci Theodor Metzner, August Vogt a Sigfrid Meyer napsali Marxovi kromě dopisu z 13. listopadu 1865 (viz poznámku 205) ještě v lednu 1866. Jejich dopis poslal Marx 15. ledna 1866 Engelsovi (viz tento svazek, str. 207). V tomto druhém dopise, který se nezachoval, oznamovali zřejmě berlínští dělníci Marxovi založení berlínské sekce Mezinárodního dělnického sdružení. — *578.*

[575] Na konci tohoto dopisu je rukopisná poznámka rukou Friedricha Lessnera: od Karla Marxe. F. Lessner, Londýn, leden 1901. — *580.*

[576] Z anglické lidové písně „The Miller of the Dee" [„Mlynář na řece Dee"]. — *583, 586.*

[577] Marx parafrázuje Heinricha Heina, „Knihu písní", oddíl „Návrat" (české vydání: H. Heine, „Básně", Praha 1958, str. 80). — *584.*

[578] 6. února 1866 došlo při zahájení zasedání anglického parlamentu k ostrým debatám o návrhu zákona, který mj. předpokládal finanční odškodnění chovatelům dobytka v případě vypuknutí moru. Debaty skončily 23. února tím, že zákon byl přijat. — *584, 587.*

[579] *Waaratje* je obměna holandského slova waarachtig (opravdu). Tento výraz často používá student Pieter, jedna z postav Hildebrandovy knihy „Camera obscura". Zde se patrně myslí pastor Roodhuizen, pozdější manžel Antoinetty Philipsové. — *584.*

[580] Jde o francouzskou pohádku „Kráska a zvíře" („La Belle et la Bête") od Jeanne Marie Le Prince Beaumonta. — *584.*

[581] A. Rogeard, „Les Propos de Labienus" [„Labienovy řeči"] — ostrý pamflet vydaný roku 1865, v němž se pod rouškou kritiky římské říše za Julia Caesara kritizovalo císařství Napoleona III. — *585.*

[582] Na zasedání generální rady 13. března 1866 Caesare Orsini odmítl tvrzení Luigiho Wolffa, že prý v Itálii není socialismus a socialisté ve francouzském smyslu, a upozornil na nepřátelský postoj Mazziniho k socialismu i na jeho reakční názory na vědu. — *585.*

[583] Antoinette Philipsová byla členkou holandské sekce Mezinárodního dělnického sdružení a často podávala Marxovi obšírné zprávy o holandských zá-

ležitostech. Marx ji proto žertem nazýval *holandským* tajemníkem. — *585.*

[584] V anglickém originálu byl dopis poprvé otištěn ve sborníku „Annali", an. I, Milán 1958. — *586.*

[585] Slovní hříčka se stejně znějícími jmény bratří Gracchů, římských tribunů lidu, a rodiny Grachů. Paní Marxová měla u bankéře Gracha v Trevíru, který roku 1855 zatajil před svými klienty úpadek, deponováno 1300 tolarů. Když paní Grachová slíbila, že část těch peněz vrátí, neboť měla v březnu 1855 zdědit velké jmění, Jenny Marxová ustoupila od procesu proti bankéři Grachovi (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 28, čes. vyd. 1968, str. 486–487). V Marxově další korespondenci se dosud nenašly žádné náznaky o tom, že paní Grachová později dluh svého manžela zaplatila. Marx měl patrně důvod k domněnce, že paní Grachová svůj slib daný před 11 lety přece jen splní. — *586.*

[586] Marx cituje Heinricha Heina, „Knihu písní", oddíl „Návrat" (české vydání: H. Heine, „Básně", Praha 1958, str. 80). — *587.*

[587] „Canterburské povídky" je název známé knihy Geoffreye Chaucera. — *588.*

[588] Poprvé vyšel tento dopis zkráceně v časopise „Deutsche Revue", roč. 46, sv. II, 1921. — *592.*

[589] Poprvé vyšel tento dopis zkráceně v časopise „Die Neue Zeit", sv. 2, čís. 2, 1901–1902. — *595, 615.*

[590] Myslí se dopis Ludwiga Kugelmanna Marxovi z 30. března 1866. Kugelmann v něm psal: „... Přikládám příspěvek 10 tolarů od přítele Theodora Heinricha Menka — Hamburk, jako roční příspěvek za členskou legitimaci, kterou jsem přijal... Projížděl tudy včera na cestě do Paříže... Mohl byste mi dát jednu nebo několik adres členů Mezinárodního dělnického sdružení, s nimiž by mohl navázat spojení?" — *595.*

[591] Marx byl od srpna 1851 do března 1862 stálým spolupracovníkem „New-York Daily Tribune". — *601.*

[592] Od konce srpna do poloviny září 1866 se paní Jenny Marxová zotavovala u moře. — *604.*

[593] Na *dělnickém kongresu v Baltimore* (20.–25. srpna 1866), na nějž poslalo své delegáty 59 tradeunionů a mnoho jiných organizací, které vedly boj za osmihodinový pracovní den, se projednávaly mj. tyto otázky: uzákonění osmi-

hodinového pracovního dne a sdružení všech dělníků v odborech. Kongres se usnesl založit Národní dělnický svaz (National Labor Union). — *611.*

[594] Z dopisu Ludwiga Kugelmanna Marxovi z 11. října 1866 vysvítá, že mu Marx psal počátkem října. Tento dopis se však nedochoval. Kugelmann dále Marxovi sděloval, že od 6. dubna 1866 nedostal od Marxe žádné psaní. Měl tudíž za to, že se Marxovy dopisy z té doby ztratily nebo byly zadrženy. Šlo vlastně o jeden dopis, napsaný 23. srpna 1866 (viz tento svazek, str. 601—602). Ten se však později našel: „Byl poslán za mnou, když jsem odcestoval," sděloval Kugelmann 15. února 1867 Marxovi, „ale nezastihl mne a došel sem až po třech měsících". — *615.*

[595] 23. října 1866 sdělil Ludwig Kugelmann Marxovi, že všechny jeho snahy ulehčit Marxovu obtížnou finanční situaci „byly zcela bezvýsledné". Zároveň prosil o Engelsovu adresu, neboť se chtěl — jak psal — pokusit najít spolu s ním pro Marxe nějaké východisko. Na tento Kugelmannův návrh Marx odpovídá, když zdůrazňuje, že Engels jako jeho nejdůvěrnější přítel samozřejmě zná jeho situaci a že by byl bez jeho pomoci nemohl vůbec dále pracovat. Kugelmann dále Marxovi navrhoval, aby se obrátil na dr. Jacobiho v New Yorku, neboť Jacobi, nyní lékař s dobře zavedenou praxí, „sám těžce bojoval se životem" a bude mít proto pochopení pro Marxovu situaci. Ptal se také, bude-li Marx psát pro „Commonwealth", a jestliže ano, co pro něj zamýšlí psát. O Johannesu Miquelovi poznamenal, že sní o pohodlném ministerském křesle v Berlíně. — *617.*

[596] Marxův otec Heinrich Marx vlastnil kdysi menší vinici u Mosely. — *618.*

[597] Jde o obchodní smlouvu mezi Anglií a Francií, podepsanou 23. ledna 1860. Touto smlouvou ustoupila Francie od dosavadní politiky dovozních zákazů a místo toho zavedla cla, která nesměla přesahovat 30 % hodnoty zboží. Dále získala Francie touto smlouvou právo bezcelního dovozu většiny francouzského zboží do Anglie. — *618.*

[598] Na podzim 1866 utrpěla Demokratická strana, k níž patřil president USA Johnson, porážku ve volbách do amerického Kongresu. Johnson, který vůči majitelům plantáží v jižních státech uplatňoval kompromisní politiku, vystoupil proti zákonu, kterým se mělo poskytnout volební právo barevnému obyvatelstvu. Po volbách měli republikáni v Kongresu dvoutřetinovou většinu. — *619, 639.*

[599] Zpráva o ženevském kongresu Mezinárodního dělnického sdružení (viz poznámku 316) vycházela anglicky na pokračování v „The International Courier" 20. února, 13., 20. a 27. března a 3., 10. a 17. dubna 1867. Fran-

couzsky ji otiskoval „Le Courrier international", Londýn, 9., 16., 23. a 30. března a 6., 13., 20. a 27. dubna 1867. — *621.*

[600] Poprvé byl Marx na naléhání pruské vlády vypovězen z Francie Guizotovou vládou v lednu 1845. Jako důvod se uvádělo, že spolupracoval s německým listem „Vorwärts!" v Paříži, který kritizoval reakční poměry v Prusku. Počátkem února musel Marx přesídlit do Bruselu.

Dne 19. července 1849 dostal Marx, který se po porážce revoluce v Německu zdržoval v Paříži, od francouzských úřadů vyrozumění, že je vypovězen z Paříže do departementu Morbihan, bažinatého, nezdravého kraje v Bretagni. Dne 23. srpna 1849 napsal Engelsovi (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 27, čes. vyd. 1968, str. 169), že „na tenhle maskovaný vražedný pokus nepřistoupí", a odjel 24. srpna 1849 z Paříže do Londýna. — *626.*

[601] Marxova jednání o překladu „Kapitálu" do francouzštiny zůstala tehdy bezúspěšná. Francouzský překlad díla pořídil až později J. Roy a Marx jej revidoval. Francouzské vydání vycházelo periodicky po sešitech v Paříži v letech 1872—1875 (viz též poznámku 473). — *626.*

[602] „Císař" byla jedna z žertovných přezdívek Marxovy dcery Jenny. — *628.*

[603] *Colletovský styl* — tj. frazeologie redaktora Charlese Colleta z londýnského urquhartovského listu „Free Press". — *629.*

[604] Dne 25. dubna 1867 napsal Wilhelm Liebknecht Marxovi mj. toto: „Přestože jsem dlouho... doufal, musím si teď přiznat, že by mou ženu mohl zachránit snad už jen zázrak. Obě plíce jsou zasaženy, jedna skoro rozpadlá, začaly se už objevovat otoky nohou a rychle postupuje všeobecné vyčerpání — zkrátka musím *brzy* očekávat konec. Chudinka! Ta londýnská mizérie jí podryla zdraví, moje vypovězení z Berlína jí zasadilo první smrtelnou ránu a ostatek dovršilo moje uvěznění loni na podzim. Myslela si totiž, že jsem se zapletl do nějakého spiknutí a že mě čeká doživotní káznice. Tak hyne ona na údery, které měly zasáhnout mne. Je mi strašně, když ji vidím tak pomalu umírat. Někdy se mi zdá, že se musím zbláznit, či že jsem se snad už zbláznil. A k tomu materiální důsledky nemoci — menší výdělek, a přitom zvýšené vydání... Vaše dopisy (i Tvůj, moje žena na Tebe vždycky velice držela) byly pro mou ženu pravou úlevou. Napiš to také své paní a děvčatům, já se v dohledné době sotva dostanu k tomu, abych napsal." A 29. května 1867 následovaly tyto řádky: „Dnes ve 12 hodin v poledne moje žena zemřela. Smrtelný zápas trval přes 4 dny. Prosím, napiš to Vašim, protože já nemám vůbec čas, a k tomu jsem už polomrtvý z ponocování a z toho, že jsem na chleba musel vydělávat u lože umírající. Jednou přijde den odplaty." — *629.*

[605] Marx říkal své dceři Jenny někdy také „Joe" podle postavy z románu Louisy May Alcottové „Little Women" [„Ženušky"] (tam psáno: Jo). — *629.*

[606] *Cremorne-Gardens* — londýnský park; roku 1877 byl uzavřen. — *631*

[607] Poprvé vyšel tento dopis zkráceně v časopise „Die Neue Zeit", sv. 2, čís. 3, 1901—1902. — *632, 635.*

[608] *Černá a bílá* byly barvy pruské státní vlajky. — *633.*

[609] Ludwig Kugelmann poslal Marxovi fotografii své dcery Franzisky (slečinky) a Hegelův portrét. — *635.*

[610] Za Marxova pobytu u Ludwiga Kugelmanna v dubnu a v květnu 1867 přesvědčil Kugelmann Marxe, že je třeba napsat dodatek o formě hodnoty s didaktičtějším výkladem tohoto problému (viz o tom Marxovu poznámku v doslovu k druhému vydání, „Kapitál", díl I, čes. vyd. 1953, str. 21). — *636.*

[611] Jde o členství v Mezinárodním dělnickém sdružení. — *636.*

[612] Jde o tyto dokumenty: 1. „*East India*" *(Bengal and Orissa famine)*. Papers and correspondence relative to the famine in Bengal and Orissa, including the report of the Famine Commission and the minutes of the Lieutenant Governor of Bengal and the Governor General of India. (Presented to Parliament by Her Majesty's command.) Ordered, by the House of Commons, to be printed, 31 May 1867" [„*Východní Indie (hladomor v Bengálsku a Uríse)*. Dokumenty a korespondence o hladomoru v Bengálsku a Uríse, včetně zprávy Komise pro boj s hladem a protokolů bengálského viceguvernéra a generálního guvernéra Indie. (Předloženo parlamentu na rozkaz Jejího Veličenstva.) Dáno do tisku z příkazu Dolní sněmovny 31. května 1867"];

2. „*East India (Madras and Orissa famine)*. Return to an address of the honourable the House of Commons, dated 4 July 1867. Ordered, by the House of Commons, to be printed, 30 July 1867" [„*Východní Indie (hladomor v Madrásu a Uríse)*. Úřední zpráva vydaná na žádost ctihodné Dolní sněmovny ze dne 30. července 1867. Dáno do tisku z příkazu Dolní sněmovny 30. července 1867"];

3. „*An Act for regulating the hours of labour* for children, young persons, and women employed on workshops, 21st August 1867" [„*Zákon o úpravě pracovního dne* dětí, mladistvých a žen zaměstnaných v dílnách, ze dne 21. srpna 1867"];

4. „*Artizans and Labourers' Dwellings Bill.*" 1866—1868 [„*Návrh zákona o řemeslnických a dělnických bytech.*" 1866—1868]. — *638.*

[613] Irští feniané se pokusili 18. září 1867 v Manchesteru osvobodit své dva

uvězněné vůdce útokem na vězeňský vůz, v němž byli fenianští předáci převáženi (viz poznámku 451). — *643, 648.*

611 Wilhelm Liebknecht byl ve volbách 31. srpna 1867 zvolen do Severoněmeckého říšského sněmu za volební okrsek Stollberg-Schneeberg. Svou první řeč v říšském sněmu pronesl 30. září 1867 (viz poznámku 411). — *643.*

613 Kugelmann psal Marxovi 29. září a 8. října 1867. V prvním dopise vyjádřil svou radost nad tím, že obdržel první díl „Kapitálu". V dopise z 8. října psal: „Došel jsem teď až ke třetí kapitole. Ani Vám nemohu vypovědět, jak velice mě ta kniha poutá..." Mimoto se ptal, zda Marx chce, aby se „Kapitál" recenzoval v politických časopisech, a žádal ho o „základní hlediska, aby podle nich mohl napsat vhodný článek pro *měšťácké* mozky". — *644.*

616 Když Marx sbíral materiál pro svůj pamflet „Pan Vogt", obrátil se v únoru 1860 na Sigismunda Borkheima, kterého do té doby neznal, a žádal ho o sdělení, co ví o emigrantské společnosti, která existovala v letech 1849—1850 v Ženevě pod názvem „Pekelníci" („Schwefelbande"; doslova „Sirná banda"). Dne 12. února 1860 mu Borkheim odpověděl obšírným dopisem (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 428—432, a sv. 30, čes. vyd. 531—534). — *644.*

617 Karl Vogt se v noticce o kongresu Ligy míru a svobody (viz poznámku 392), kterou uveřejnila 13. září 1867 „Neue Zürcher Zeitung", pokoušel označit Marxe za autora Borkheimovy řeči. — *645.*

618 L. Kugelmann se ptal Marxe v dopise z 8. října 1867, co je to peonáž. Marx o této otázce píše v prvním díle „Kapitálu" (viz „Kapitál", díl I, čes. vyd. 1953, str. 187, poznámka 40). — *646.*

619 Tento dovětek napsal Engels na okraj dopisu. — *648.*

620 Dne 13. října 1867 napsal Ludwig Kugelmann Marxovi a ptal se ho, zda by neměl námitky, aby Kugelmann napsal Sigismundu Borkheimovi toto: „Vy (Marx) že jste mu už asi sdělil, s jakým napětím očekávám otištění ženevského projevu. Zároveň že ho však naléhavě vyzývám, aby jej rozesílal jen s výslovnou podmínkou, že se nic z něho nebo o něm nedostane do veřejných listů. Důvod: v ‚Neue Zürcher-Zeitung' se už naznačovalo, že jeho řeč napsal Marx. I když by mu to mohlo jen lichotit, musí na to přece v zájmu strany i v Marxově zájmu rezignovat. Kdyby se současně s právě vydaným ‚Kapitálem' objevilo na veřejnosti relativně bezvýznamné dílo, které by se připisovalo témuž autorovi, mohlo by to poťouchlým nepřátelům poskytnout důvod, aby se o díle vytvořeném za cenu mnohaletých strašlivých obětí jen zběžně zmínili a všechnu svou zlobu namířili proti pamfletu atd." — *649.*

[621] Těchto několik řádek vepsal Marx do výtisku prvního dílu „Kapitálu", který poslal Siebelovi. O tom, kde je tento výtisk nyní, však není nic známo. Dopis byl proto přeložen podle ruského textu obsaženého v 1. rus. vyd. Marxových a Engelsových Spisů, sv. XXV, Moskva 1934. — *657.*

[622] Z Faucherova jména vytvořil Marx v prvním díle „Kapitálu" slova „vorfauchen" („lakovat") a „lügenfauchendst" („nejprolhanější"). Viz Karel Marx, „Kapitál", díl I, čes. vyd. 1953, str. 258 a 496. — *663.*

[623] Marx má na mysli oddíly prvního německého vydání prvního dílu „Kapitálu". Ve druhém a dalších německých vydáních tohoto dílu tomu odpovídají kapitoly VIII, XI, XII, XIII a XXIV (viz Karel Marx, „Kapitál", díl I, čes. vyd. 1953, str. 249—326, 347—361, 362—396, 397—536, 753 až 804.) — *663.*

[624] Poprvé vyšel tento dopis zkráceně v časopise „Die Neue Zeit", sv. 2, čís. 4, 1901—1902. — *664.*

[625] V dopise z 30. listopadu 1867 žádal Ludwig Kugelmann Engelse o recenze prvního dílu „Kapitálu", které hodlal dostat do tisku s pomocí podplukovníka Seuberta. Psal mj.: „*Označte* mi laskavě jednotlivé články, *pro které listy jsou určeny*. Jejich originály ponechám tu a do novin pošlu kopie, aby nikdo nemohl přijít na jejich zdroj." (Viz též poznámku 488.) — *666.*

[626] Podplukovník Seubert, spisovatel a úředník württemberského ministerstva války, byl ochoten, jak vyplývá z Kugelmannova dopisu Engelsovi z 30. listopadu 1867 a k němu přiloženého dopisu podplukovníka Seuberta z 28. listopadu 1867, zprostředkovat otištění recenzí v řadě listů jako „Beobachter", „Schwäbischer Merkur", „Staats-Anzeiger für Württemberg" atd. Engels napsal recenze pro „Beobachter" (viz poznámku 493) a pro „Staats-Anzeiger für Württemberg", respektive jeho týdenní přílohu „Gewerbeblatt aus Württemberg" (viz poznámku 503). — *667.*

[627] *Siebenmarkova aféra* — koncem roku 1867 probíhal v Berlíně proces firmy Schulze & Siebenmark proti jedné domácké dělnici, která údajně zpronevěřila část vlny. Během procesu se ukázalo, že firma dávala domáckým dělnicím navlhčenou vlnu, která při práci ztrácela na váze. Manko museli dělníci hradit. Podobně podváděly své dělníky a dělnice i jiné firmy. Tyto machinace podnikatelů vyvolaly veliké rozhořčení. — *668.*

[628] Patrně dopis Wilhelma Liebknechta Marxovi z 24. listopadu 1864. — *673.*

[629] Projevy Wilhelma Liebknechta v berlínské obci Všeobecného německého

dělnického spolku, pronesené 27. a 30. března 1865 (viz také poznámky 146 a 185). — *675.*

[630] Tak byly nazývány zaostalé vrstvy mezi německými řemeslnickými tovaryši. Zde ironická narážka na některé členy Všeobecného německého dělnického spolku (viz poznámku 8). — *675.*

[631] Pozměněný citát z Marxova „Dopisu redaktorovi listu ‚Beobachter' ve Stuttgartu" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 57). — *676.*

[632] Velký výňatek z tohoto dopisu uveřejnil Johann Philipp Becker v časopise „Vorbote", roč. I, čís. 2, únor 1866 (překlad tohoto výňatku viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 556). — *677.*

[633] Dopis Friedricha Lessnera Marxovi z 29. ledna 1866. — *677.*

[634] Jenny Marxová tu připomíná slavnost uspořádanou 28. září 1865 v den prvního výročí založení Mezinárodního dělnického sdružení. — *678.*

[635] Pod dopisem je poznámka: Zodpovězeno 7. března 66. — *678.*

[636] Datum v záhlaví tohoto dopisu doplnil Ludwig Kugelmann. — *681.*

[637] Jde patrně o dopis Ludwiga Kugelmanna Marxovi z 30. března 1866. — *683.*

[638] U nadpisu tohoto dopisu doplnil datum Ludwig Kugelmann, jenže omylem napsal 1868 místo 1867. Nad tím je poznámka, že dopis byl zodpovězen 3. ledna 1868. — *687.*

[639] Marx byl hostem Ludwiga Kugelmanna v Hannoveru od 17. dubna do 15. května 1867 (viz tento svazek, str. 622). Salon Kugelmannovy rodiny zdobily sochy antických bohů, mimo jiné i busta Jupiterova. Kugelmann říkával, že se podobá Marxovi. 19. prosince 1867 napsal Kugelmann Marxovi, že mu Jupiterovu bustu posílá darem. Marx bustu dostal a poděkoval za ni dopisem ze 3. ledna 1868 (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 32). — *687.*

[640] Sigismund Borkheim napsal Marxovi 23. prosince 1867 mimo jiné: „Přikládám dopis pro Vaši milou paní. Zároveň dostanete Jupitera hromovládného — myslím že — od Kugelmanna. Trochu se odrolil, ale jak se sluší na Jupitera, na nějakém tom drobku nezáleží..." — *688.*

[641] Jenny Marxová má na mysli svou návštěvu v Německu v roce 1856, kdy se

od 22. května asi do 10. září zdržela se svými třemi dcerami v Trevíru. Jela tehdy navštívit svou matku, která 23. července 1856 zemřela. — *688.*

[642] „*Vyznání*" patřila v šedesátých letech 19. století v Anglii k oblíbeným společenským hrám. Marxovy odpovědi, které jsou tu uvedeny, jsou zapsány v památníku Marxovy nejstarší dcery Jenny. Liší se trochu od odpovědí v albu jeho dcery Laury (viz knihu vzpomínek „Mohr und General", Berlín 1964, str. 606—608). Třetí variantu tvoří „Vyznání" napsaná Marxově příbuzné Antoinettě Philipsové 1. dubna 1865 v Zalt-Bommelu a uveřejněná poprvé v „International Review of Social History", Amsterodam, sv. I, část 1, str. 107—108. — *690.*

JMENNÝ REJSTŘÍK

Abercorn, James Hamilton, vévoda (1811–1885), irský místokrál (1866 až 1868 a 1874—1876). — 438, 441, 443

Acland, sir Thomas, anglický buržoazní radikál, v šedesátých letech 19. stol. člen výkonného výboru Reformní ligy. — 443

Adams, Charles Francis (1807—1886), americký diplomat a politik, člen republikánské strany, vyslanec USA v Londýně (1861—1868). — 52

Adolf (1817—1905), vévoda nasavský (1839—1866), velkovévoda lucemburský (1890—1902). — 485

Aischylos (525—456 před n. l.), vynikající řecký dramatik, autor klasických tragédií. — 690

Alcottová, Louise May (1832—1888), americká spisovatelka, autorka románů pro mládež. — 629

Alexandr I. (1777—1825), ruský car (1801—1825). — 267

Alexandr II. (1818—1881), ruský car (1855—1881). — 210, 267, 278, 354, 358, 496

Alexandr Makedonský (Veliký) (356 až 323 před n. l.), starověký vojevůdce a státník; od 336 makedonský král. 278

Allen, anglický lékař, léčil Marxe a jeho rodinu. — 42, 54, 172, 176, 220, 222, 266, 268, 595

Allen, William Phillip (nar. asi 1849), irský fenian; 1867 popraven za účast při pokusu osvobodit zatčené vůdce fenianů Kellyho a Deasyho. — 452, 463, 469, 470, 485

Alžběta (1533—1603), anglická královna (1558—1603). — 465

Andral, Gabriel (1797—1876), francouzský lékař, profesor patologie a terapie, autor několika lékařských spisů. — 44

Anna (1665—1714), anglická královna (1702—1714); za její vlády se Anglie a Skotsko spojily ve Velkou Británii (1707). — 466

Anneke, Friedrich (asi 1818—asi 1872), pruský dělostřelecký důstojník propuštěný 1846 pro svou revoluční činnost z armády; člen kolínské obce Svazu komunistů; 1848 jeden ze zakladatelů a tajemník kolínského Dělnického spolku, redaktor listu „Neue Kölnische Zeitung", člen Porýnského krajského výboru demokratů; 1849 velitel dělostřelectva bádensko-falcké revoluční armády; za občanské války v USA (1861 až 1865) plukovník v armádě Severu. — 497

Anrooy, A. van, lékař v Zalt-Bommelu. —507

* Hvězdičkou jsou označena jména osob, jimž jsou adresovány dopisy zařazené v tomto svazku.

Anrooyová, Henriette (Jettynka) van, sestřenice Karla Marxe, dcera Liona Philipse, žena A. van Anrooye. — 507

Arago, Dominique François (1786 až 1853), významný francouzský astronom, fyzik a matematik; buržoazní politik. — 45

Arminius (Armin) (17 před n. l.—21 n. l.), kníže Cherusků, vůdce germánských kmenů v bojích proti Římanům; 9 n. l. porazil Římany v Teutoburském lese. — 353

Augustus Octavianus (63 před n. l.—14 n. l.), římský císař (27 před n. l. až 14 n. l.). — 323

Bacon, Francis (Baco Verulámský) (1561—1626), anglický státník a politik; významný filosof, přírodovědec a historik, zakladatel anglického materialismu. — 366

Badinguet, viz *Napoleon III.*

Baer, Wilhelm (zemř. 1872), německý chemik a fyzik. — 45

Baerová. — 628

Baines, sir Edward (1800—1890), anglický buržoazní ekonom, liberál, člen parlamentu (1859—1874). — 151

Bakunin, Michail Alexandrovič (1814 až 1876), ruský revolucionář a publicista, účastník revoluce 1848—1849 v Německu; později jeden z ideologů narodnictví a anarchismu; v I. internacionále vystupoval jako zapřisáhlý odpůrce marxismu a na haagském kongresu 1872 byl z I. internacionály pro svou rozbíječskou činnost vyloučen. — 34, 133, 141, 396, 413, 686

Balzac, Honoré *de* (1799—1850), velký francouzský realistický spisovatel. — 330, 690

Bangya, János (1817—1868), maďarský novinář a důstojník, účastník revoluce v Uhrách 1848—1849; po porážce revoluce Kossuthův emisar v zahraničí, současně byl tajným policejním agentem; později vstoupil do turecké armády pod jménem Mehmed bej a v bojích Čerkesů proti Rusku na Kavkaze působil jako turecký agent (1855—1858). — 118, 167, 562

Barnedi. — 377

Barnett. — 266, 270

Bauer, Edgar (1820—1886), německý publicista, mladohegelovec; po revoluci 1848—1849 emigroval do Anglie, 1859 redaktor londýnského listu „Neue Zeit"; po amnestii 1861 pruský úředník; bratr Bruno Bauera. — 58, 289, 554

Baumer. — 257

Beales, Edmond (1803—1881), anglický právník, buržoazní radikál; president anglické Národní ligy pro nezávislost Polska, člen anglické Společnosti pro osvobození otroků, která za občanské války v USA (1861 až 1865) podporovala Sever; předseda Reformní ligy (1865—1869). — 109, 151, 290, 512, 522, 523

Beauregard, Pierre Gustave Toutant *de* (1818—1893), americký generál, účastník války proti Mexiku (1846 až 1848), v době občanské války v USA (1861—1865) velel vojskům Jihu. — 37, 535, 536

Bebel, August (1840—1913), významný představitel německého a mezinárodního dělnického hnutí, povoláním soustružník, Marxův a Engelsův přítel a žák; od 1863 jeden z vůdců, od 1867 předseda Svazu německých dělnických spolků, člen I. internacionály od 1866, 1869

spoluzakladatel Sociálně demokratické dělnické strany; člen říšského sněmu (1867—1870) a Německého říšského sněmu (1871—1881 a 1883 až 1913); za prusko-francouzské války vystupoval proti pruským anekčním plánům a na podporu Pařížské komuny; jako rozhodný nepřítel pruského militarismu se zasazoval o sjednocení Německa revolučně demokratickou cestou; člen II. internacionály, delegát mezinárodních socialistických dělnických kongresů 1889, 1891 a 1893; v devadesátých letech a na počátku 20. století vystupoval proti reformismu a revizionismu; v posledním období života centrista. — 469

Beck. — 440

Becker, Bernhard (1826—1882), německý spisovatel a redaktor; představitel frankfurtského dělnického vzdělávacího spolku na zakládajícím kongresu Všeobecného německého dělnického spolku, jeho bezvýznamný předseda (1864—1865); od 1870 člen Sociálně demokratické dělnické strany, delegát haagského kongresu I. internacionály 1872; 1874 se odvrátil od dělnického hnutí, 1879 napsal hanopis proti Pařížské komuně. — 28, 48, 54, 65, 73, 83, 94, 113, 132, 133, 143, 144, 146, 152, 155, 162, 165, 167, 171, 194, 489, 508, 510, 511, 518, 529, 545, 553, 562, 570, 675

Becker, Hermann Heinrich („rudý Becker") (1820—1885), německý právník a publicista; člen představenstva Spolku dělníků a zaměstnavatelů v Kolíně nad Rýnem, člen Porýnského krajského výboru demokratů; redaktor „Westdeutsche Zeitung" (květen 1849 až červenec 1850); od 1850 člen Svazu komunistů, jeden z obžalovaných v kolínském procesu proti komunistům (1852), odsouzen k pěti letům pevnostního vězení; v šedesátých letech pokrokář, později národní liberál; člen pruské poslanecké sněmovny (1862 až 1866), později říšského sněmu (1867—1874); od 1875 vrchní starosta Kolína nad Rýnem. — 55, 57, 61, 73, 80, 97

**Becker*, Johann Philipp (1809—1886), významný pracovník německého a mezinárodního dělnického hnutí, povoláním kartáčník; ve třicátých a čtyřicátých letech účastník demokratického hnutí v Německu a Švýcarsku; aktivní účastník revoluce 1848—1849; po porážce bádensko-falckého povstání emigroval; organizátor německých sekcí I. internacionály ve Švýcarsku, delegát londýnské konference (1865) a všech kongresů I. internacionály; redaktor měsíčníku „Der Vorbote" (1866 až 1871); Marxův a Engelsův přítel a spolubojovník. — 7, 9, 48, 157, 198, 402, 406, 413, 431, 433, 560, 563, 569, 572—575, 578, 605, 606, 623, 650, 676—678, 686

Bedřich Karel, princ Pruský (1828 až 1885), pruský generál, od října 1870 generál polní maršál; za dánské války 1864 vrchní velitel pruské, později prusko-rakouské armády; za prusko-rakouské války 1866 velel 1. pruské armádě. — 26, 241, 264, 350, 497, 533, 596

Bedřich Vilém (1831—1888), pruský korunní princ, 1888 pruský král a německý císař pod jménem Bedřich III., za prusko-rakouské války

1866 velel 2. pruské armádě. — 265, 323

Bedřich Vilém IV. (1795—1861), pruský král (1840—1861), od 1857 duševně chorý. — 281, 354

Beesly, Edward Spencer (1831—1915), anglický historik a politik, maloburžoazní radikál, pozitivista; profesor na londýnské universitě, předseda ustavujícího shromáždění I. internacionály z 28. září 1864 v St. Martin's Hallu; 1870—1871 hájil v anglickém tisku I. internacionálu a Pařížskou komunu; Marxův přítel. — 59, 156, 178, 268, 279, 383, 399, 412, 431, 512

Beethoven, Ludwig van (1770—1827), veliký německý skladatel. — 678

Béluze, Jean Pierre (1821—1908), francouzský maloburžoazní socialista, povoláním umělecký truhlář; Cabetův žák a stoupenec; ředitel družstevní banky „Crédit au Travail" (1862—1868), jeden ze zakladatelů časopisu „L'Association", člen I. internacionály, později zanechal činnosti v dělnickém hnutí. — 119

Bender, londýnský knihkupec, vydavatel orgánu německých maloburžoazních emigrantů „Londoner Anzeiger" (1864—1867). — 53, 62, 83, 113, 127, 130, 131, 425, 516, 572

Benedek, Ludwig August, rytíř *von* (1804—1881), rakouský generál, za prusko-rakouské války 1866 vrchní velitel rakouské armády. — 241, 265, 275, 596

Bennigsen, Rudolf *von* (1824—1902), německý politik, stoupenec sjednocení Německa pod navládou Pruska; 1859—1867 předseda Národního spolku, později předseda národně liberální strany (1867—1883, 1887 až 1898), která vyjadřovala zájmy velké buržoazie; poslanec říšského sněmu (1871—1883 a 1887—1898). 259, 323, 345

Berghaus, Heinrich (1797—1884), německý geograf a kartograf, autor řady geografických atlasů. — 46

Berndes, maloburžoazní demokrat, v šedesátých letech emigrant v Londýně. — 141, 142

Bernstorff, Albrecht, hrabě *von* (1809 až 1873), pruský diplomat (1854 až 1861) a velvyslanec v Londýně (1862 až 1873), ministr zahraničních věcí (1861—1862). — 337

Beta, Heinrich (vlastním jménem *Bettziech*) (1813—1876), německý novinář, maloburžoazní demokrat, emigrant v Londýně, Kinkelův stoupenec. — 317, 425, 428

Beust, Friedrich *von* (1817—1899), pruský důstojník, pro své politické přesvědčení odešel do výslužby; 1848 člen výboru kolínského Dělnického spolku a redaktor „Neue Kölnische Zeitung" (září 1848 až únor 1849), 1849 účastník bádensko-falckého povstání; po revoluci emigroval do Švýcarska, kde působil jako pokrokový pedagog a reformátor školy v duchu Pestalozziho a Fröbela; člen sekce I. internacionály v Curychu, účastník kongresu Ligy míru a svobody v Ženevě 1867. — 412

Beust, Friedrich Ferdinand, hrabě *von* (1809—1886), reakční saský a rakouský státník, odpůrce sjednocení Německa pod hegemonií Pruska, byl pro nezávislost malých německých států; 1849—1866 byl několikrát ministrem v saské vládě; ministr zahraničních věcí (1866—1871)

a říšský kancléř Rakouska-Uherska (1867—1871), rakousko-uherský velvyslanec v Londýně (1871—1878) a v Paříži (1878—1882). — 198, 332, 414

Bille, Carl Steen Andersen (1828 až 1898), dánský novinář a politik, člen národně liberální strany, vydavatel a redaktor listu „Dagbladet"; poslanec Folkethingu. — 24

Birch. — 315

Biscamp, Elard, německý demokrat, novinář, účastník revoluce 1848—1849 v Německu, po její porážce emigroval do Londýna; 1859 založil týdeník „Das Volk", který později řídil Marx. — 132

Bismarck, Otto, kníže *von* (1815—1898), pruský a německý státník, představitel pruských junkerů; pruský ministerský předseda (1862—1872 a 1873—1890), kancléř Německé říše (1871—1890); sjednotil Německo kontrarevoluční cestou za pomoci dynastických válek; vnitropolitickými opatřeními zajišťoval spojenectví junkerů s velkoburžoazií a usiloval o posílení prusko-německého militarismu; rozmachu dělnického hnutí se snažil zabránit zákonem proti socialistům (1878), který 1890 padl zásluhou boje dělnické třídy; tento neúspěch byl hlavní příčinou Bismarckova pádu. — 14, 15, 25, 58, 66, 68, 73—77, 83, 85, 93, 94, 98—100, 112, 123, 155, 162, 171, 174, 175, 194, 199, 203, 208, 214, 218, 239, 240, 242, 244, 246, 247, 249, 250, 252, 253, 255, 259, 260, 262, 265, 266, 271, 275, 276, 281 až 283, 285, 287, 288, 292, 293, 297, 298, 320, 322, 323, 328, 332, 335 až 337, 345, 349, 352—354, 374, 392, 396, 402, 414, 433, 434, 437, 438, 440, 445, 459, 473, 477, 484, 485, 495, 496, 521, 527—529, 531, 537, 568, 596, 615, 633, 675

Blackburn, Colin, baron (1824—1903), britský právník. — 440, 445

Blanc, Jean Joseph Louis (1811—1882), francouzský maloburžoazní socialista, novinář a historik; 1848 člen prozatímní vlády a předseda lucemburské komise; usiloval o třídní smír a dohodu s buržoazií; v srpnu 1848 emigroval do Anglie, kde byl jedním z vůdců maloburžoazní emigrace; vystupoval proti Pařížské komuně. — 59, 253, 396, 407

Blank, Emil, Engelsův synovec, syn Karla Emila Blanka. — 318

Blank, Karl Emil (1817—1893), německý obchodník, ve čtyřicátých až padesátých letech se přiklonil k socialistickým názorům; manžel Marxovy sestry Marie. — 76, 78, 494

Blanková, Marie, Engelsova neteř, dcera Karla Emila Blanka. — 603

Blind, Karl (1826—1907), německý novinář a politik, maloburžoazní demokrat; 1848—1849 účastník revolučního hnutí v Bádensku; v padesátých letech jeden z vůdců německé maloburžoazní emigrace v Londýně, později národní liberál; za prusko-francouzské války a po ní šovinista. — 44, 49—51, 53—55, 70, 71, 77, 95, 101, 106, 109, 114, 120—122, 125, 126, 128, 131, 141, 174, 228, 256, 257, 259, 262, 272, 288, 425, 495, 496, 499, 500, 502, 503, 508, 526, 633, 676

Blindová Friederika, žena Karla Blinda. — 257

Blumová, Babette (asi 1791—1865), sestra Marxova otce. — 185, 564

Bobczyński, Konstantin (nar. 1817), účastník polského povstání 1863 až 1864, později emigrant v Londýně, člen generální rady I. internacionály (1865—1868), dopisující tajemník pro Polsko (od května 1866), účastník londýnské konference 1865. — 208, 234

Boelling, Friedrich (1816—1884), německý obchodník, Engelsův švagr, manžel jeho sestry Hedwigy. — 494, 592

Böhme, Jakob (1575—1624), německý řemeslník, mystický filosof; vyslovil řadu myšlenek o dialektickém vývoji světa. — 453, 454, 664

Bolleter, Heinrich, německý emigrant v Londýně, majitel malé restaurace v Soho, kde se často konaly dělnické schůze; člen Německého dělnického vzdělávacího spolku v Londýně, člen ústřední rady I. internacionály (1864—1865), delegát londýnské konference 1865. — 127, 262

Bölzig, von. — 354, 403

Bonaparte, viz *Napoleon III.*

Bonaparte, Eugène Louis Jean Joseph (1856—1879), syn Napoleona III., při narození dostal titul „císařský princ". — 393

Bonaparte, Jérôme Napoléon Joseph Charles Paul, princ *Napoleon* (1822 až 1891), bratranec Napoleona III., za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění; znám pod jménem Plon-Plon a „rudý princ". — 74, 108

Borchardt, Louis, německý lékař; Engelsův známý v Manchesteru. — 24, 36, 114, 116, 123, 124, 516

Borkheim, Sigismund Ludwig (1825 až 1885), německý novinář a demokrat; 1849 účastník bádensko-falckého povstání, po jeho porážce emigroval; od 1851 obchodník v Londýně; v šedesátých letech s ním Marx a Engels udržovali přátelské styky. — 112, 135, 270, 334, 369, 373, 375, 379, 392, 395, 411, 412, 414—417, 420, 422, 423, 426 až 429, 434, 454, 455, 457, 459, 463, 468, 478, 644—646, 649, 664, 688

Boustrapa, viz *Napoleon III.*

Bowring, sir John (1792—1872), anglický politik, filosof a spisovatel, žák sociologa Jeremy Benthama, free-trader; v padesátých letech vysoký úředník, prosazoval anglickou kolonizátorskou politiku na Dálném východě. — 678

Bradlaugh, Charles (1833—1891), anglický novinář a politik, buržoazní radikál, redaktor týdeníku „The National Reformer"; po pádu Pařížské komuny ostře napadal Marxe a I. internacionálu. — 231, 436, 443

Brass, August (1818—1876), německý novinář, účastník revoluce 1848 až 1849 v Německu, po její porážce emigroval do Švýcarska; vydavatel listu „Norddeutsche Allgemeine Zeitung"; později národní liberál, Bismarckův stoupenec. — 354, 374

Breitschwert, Otto Ludwig (pseudonym *L. Otto*) (1836—1890), německý novinář, člen ústřední rady I. internacionály (1864); dopisující tajemník pro Španělsko (1866). — 53

Bridges, John Henry (1832—1906), anglický pozitivistický filosof, stoupenec Augusta Comta; povoláním lékař; spolupracovník listu „Commonwealth". — 268

Bright, John (1811—1889), anglický továrník, freetrader, přední liberální politik; jeden ze zakladatelů Ligy

proti obilním zákonům; od počátku šedesátých let vůdce levého křídla liberální strany; byl vícekrát ministrem v liberálních vládách. — 31, 34, 68, 72, 127, 204, 238, 354, 501, 506

Bronner, Eduard, německý lékař, maloburžoazní demokrat, poslanec bádenského Ústavodárného shromáždění; později emigroval do Anglie. — 50, 54, 55, 502

Brown. — 592

Brown, John (1800—1859), americký farmář, jeden z nejvýznamnějších vůdců revolučního křídla abolicionistického hnutí; účastník ozbrojeného boje proti otrokářům v Kansasu (1854—1856); 1859 se pokusil rozpoutat povstání černošských otroků ve Virgínii, byl zajat a popraven. — 452

Bruhn, Karl *von* (nar. 1803), německý novinář, účastník revoluce 1848 až 1849, člen Svazu psanců a Svazu spravedlivých, později Svazu komunistů, z něhož byl 1850 vyloučen, stoupenec Willichovy a Schapperovy sektářské frakce; redaktor lassallovského orgánu „Nordstern" v Hamburku (1861—1866); od 1863 člen Všeobecného německého dělnického spolku (1865 vyloučen). — 44, 116, 118, 119, 127, 131, 508, 553

Bucher, Lothar (1817—1892), pruský soudní úředník, publicista; 1848 poslanec pruského Národního shromáždění (levý střed); po porážce revoluce 1848–1849 emigrant v Londýně; dopisovatel berlínského listu „National-Zeitung"; později národní liberál, stoupenec Bismarckův. — 48, 58, 334, 336, 477, 554, 569, 664, 675

Büchner, Ludwig (1824—1899), německý fyziolog, přírodovědec a filosof; účastník revoluce 1848—1849, příslušník krajně levého křídla maloburžoazní demokracie; člen I. internacionály, delegát lausannského kongresu (1867), odmítal samostatné dělnické hnutí; stoupenec mechanického materialismu. — 7, 412, 626, 627, 655, 656

Buol-Schauenstein, Karl Ferdinand, hrabě *von* (1797—1865), rakouský státník a diplomat, vyslanec v Petrohradě (1848—1850) a v Londýně (1851—1852), ministerský předseda a ministr zahraničních věcí (1852 až 1859). — 58

Bürgers, Heinrich (1820—1878), německý radikální publicista, člen kolínské obce Svazu komunistů (1848); redaktor listu „Neue Rheinische Zeitung" (1848—1849), člen ústředního výboru Svazu komunistů (1850), v kolínském procesu proti komunistům (1852) odsouzen k šesti letům pevnostního vězení; později stoupenec Pokrokové strany, pak národní liberál, redaktor listu „Rheinische Zeitung" v Düsseldorfu. — 111, 198, 408, 449, 471, 476, 479, 576

Burkhard, A., německý emigrant v Manchesteru, v šedesátých letech 19. století tajemník ředitelství Schillerova ústavu. — 698

Burns, Robert (1759—1796), velký skotský národní básník; přívrženec Francouzské revoluce. — 95

Burnsová, Lydia (Lizzy, Lizzie) (1827 až 1878), irská dělnice, zúčastnila se irského národně osvobozeneckého hnutí; druhá žena Bedřicha Engelse, sestra jeho první ženy

Mary. — 45, 57, 64, 95, 104, 139, 152, 154, 169, 171, 173, 178, 185, 186, 195, 196, 199, 216, 229, 235, 239, 252, 269, 279, 291, 301, 324, 326, 343, 346, 355, 358, 364, 367, 368, 370, 373, 377, 384, 426, 432, 458, 474

Burton. — 325

Butler, Benjamin Franklin (1818 až 1893), americký politik a generál, jeden z předáků levého křídla republikánské strany; za občanské války v USA (1861—1865) velel armádě Severu, která dobyla New Orleans, vojenský guvernér New Orleansu (1862). — 192

Caesar, Gaius Julius (asi 100—44 před n. l.), římský vojevůdce a státník. — 178

Cappell. — 42

Carnarvon, Henry Howard Molyneux *Herbert*, hrabě (1831—1890), anglický státník, konzervativec, ministr pro kolonie (1866—1867 a 1874 až 1878). — 436

Carnot, Lazare Hippolyte (1801—1888) francouzský publicista a politik, buržoazní republikán; 1848 člen prozatímní vlády, za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění; po 1851 jeden z vůdců republikánské opozice proti bonapartistickému režimu. — 506

Carpenter, William Benjamin (1813 až 1885), anglický přírodovědec a fyziolog. — 678

Carrère, francouzský emigrant v Londýně, profesor matematiky, fyziky a chemie. — 295

Cavaignac, Louis Eugène (1802—1857), francouzský generál a politik, umírněný buržoazní republikán; ve třicátých až čtyřicátých letech se zúčastnil dobytí Alžírska, 1848 generální guvernér Alžírska, v květnu až červnu 1848 ministr války, krutě potlačil červnové povstání pařížských dělníků, ministerský předseda (červen až prosinec 1848). — 407

Clarendon, George William Frederick *Villiers*, hrabě (1800—1870) anglický státník, whig, později liberál; místodržitel Irska (1847—1852); 1848 krutě potlačil irské povstání; ministr zahraničních věcí (1853—1858, 1865 až 1866 a 1868—1870). — 267

Classen-Kappelmann, Johann (asi 1817 až 1879), německý továrník, radní v Kolíně nad Rýnem, v šedesátých letech stoupenec Pokrokové strany. 175, 178, 218

Clement, Knut Jong Bohn (1803—1873), německý historik a jazykovědec, profesor na universitě v Kielu; původem Dán. — 25

Cluseret, Gustave Paul (1823—1900), francouzský politik a voják, zúčastnil se krymské války (1853—1856), bojů za osvobození Itálie (1860) a občanské války v USA (1861—1865) na straně Severu, dostal hodnost generála; člen I. internacionály, bakuninovec, účastník revolučních povstání v Lyonu a Marseille (1870); člen Pařížské komuny, v dubnu 1871 člen vojenské komise, po porážce Komuny emigroval do Belgie; po amnestii se vrátil do Francie, 1888 člen poslanecké sněmovny, přimkl se k socialistům; delegát mezinárodního socialistického dělnického kongresu v Paříži (červenec 1889). — 475

Cobden, Richard (1804—1865), an-

glický továrník v Manchesteru, buržoazní politik, liberál; jeden z vůdců freetraderů, spoluzakladatel Ligy proti obilním zákonům; člen parlamentu. — 34, 71

Cohen, Ferdinand (asi 1842—1866), německý student, nevlastní syn Karla Blinda; 7. května 1866 se pokusil o atentát na Bismarcka; ve vězení spáchal sebevraždu. — 255, 256

Colcraft, anglický kat, 23. října 1867 popravil v Manchesteru irské feniany Allena, Larkina a O'Briena. — 452

Collet, Charles Dobson, anglický radikální novinář a politik, redaktor orgánu urquhartovců „Free Press" (1859—1865); od 1866 vydavatel časopisu „Diplomatic Review". — 58, 413, 629

Colleville, de. — 396

Collins, William Wilkie (1824—1889), anglický spisovatel. — 317

Comte, Isidore August François Marie (1798—1857), francouzský matematik, filosof a sociolog, zakladatel pozitivismu. — 279, 280

Connolly, Thomas, předák odborové organizace zedníků, reformista, v šedesátých letech člen výkonného výboru Reformní ligy. — 146

Contzen, Karl Wilhelm (nar. 1835), německý ekonom, Roscherův stoupenec, v šedesátých letech soukromý docent na lipské universitě. — 456, 662

Cornelia, matka Gaia a Tiberia Graccha. — 586

Cotta, Bernhard (1808—1879), německý vědec, geolog, autor řady prací. — 46

Cowper, William Francis, lord (1811 až 1888), anglický státník, člen parlamentu, zastával různá místa v liberálních ministerstvech. — 354

Cremer, William Randall (1838—1908), představitel anglického tradeunionismu a pacifistického hnutí, reformista; jeden ze zakladatelů a předáků Spojeného svazu tesařů a truhlářů, člen londýnské odborové rady, anglické Národní ligy pro nezávislost Polska, Ligy půdy a práce, jeden z organizátorů shromáždění I. internacionály z 28. září 1864 v St. Martin's Hallu v Londýně; člen ústřední rady I. internacionály a její generální tajemník (1864—1866), delegát londýnské konference (1865) a ženevského kongresu (1866); člen výkonného výboru Reformní ligy; v době boje za reformu volebního práva se paktoval s buržoazií; později člen liberální strany; člen parlamentu (1885—1895 a 1900—1908). — 31, 33, 59, 71, 140, 151, 164, 234, 237, 291, 302, 401, 443, 539, 551, 605

Crespelle, člen francouzské sekce I. internacionály v Londýně, kde zastával linii generální rady, člen generální rady (1866—1867). — 207, 573

Cromwell, Oliver (1599—1658), anglický státník, vůdce buržoazie a zburžoaznělé šlechty za buržoazní revoluce v 17. století; lord protektor Anglie, Skotska a Irska (1653 až 1658). — 465

Cuvier, Georges Léopold Chrétien Frédéric Dagobert, baron *de* (1769 až 1832), francouzský přírodovědec, zoolog a paleontolog, známý svými pracemi v oboru srovnávací anatomie; zastával idealistickou kataklyz-

matickou teorii (katastrofismus). — 307, 308, 310

Cuza, Alexandru (1820—1873), rumunský politik, 1859—1866 pod jménem Alexandr Jan I. vládce podunajských knížectví Moldavska a Valašska, která vytvořila 1862 jednotný rumunský stát; byl zbaven moci reakčním spiknutím a musel emigrovat. — 242

Dante, Alighieri (1265—1321), velký italský básník. — 690

Darwin, Charles Robert (1809—1882), anglický přírodovědec, zakladatel moderní materialistické vývojové biologie (darwinismu). — 123, 295, 308, 309, 472, 542, 612, 678

Davis, Jefferson (1808—1889), americký politik, člen demokratické strany; stál v čele povstání otrokářů; zúčastnil se války USA proti Mexiku (1846—1848), ministr války USA (1853—1857), president jižní Konfederace (1861—1865). — 535

Davisson, A., koncem šedesátých let 19. století tajemník ředitelství Schillerova ústavu v Manchesteru. — 698

Deasy, Michael, jeden z vůdců irských fenianů, 1867 v Manchesteru zatčen, osvobozen svými stoupenci. — 452

Dell, William, pracovník anglického dělnického a demokratického hnutí, povoláním čalouník; člen anglické Národní ligy pro nezávislost Polska; účastník shromáždění I. internacionály z 28. září 1864 v St. Martin's Hallu; člen generální rady I. internacionály (1864—1869) a její pokladník (1865, 1866—1867), účastník londýnské konference (1865); jeden z vůdců Reformní ligy. — 109, 302, 523

Demuthová, Helene (1823—1890), hospodyně a věrná přítelkyně Marxovy rodiny. — 299, 517, 631

Denis, Chateaugiron *de*, francouzský publicista. — 209

Denoual, Jules, francouzský maloburžoazní demokrat; účastník shromáždění I. internacionály z 28. září 1864 v St. Martin's Hallu; člen ústřední rady I. internacionály (1864—1865). — 133

**De Paepe*, César (1842—1890), významný pracovník belgického dělnického a socialistického hnutí, povoláním typograf, později lékař; jeden ze zakladatelů belgické sekce I. internacionály, člen belgické federální rady, delegát londýnských konferencí I. internacionály (1865 a 1871), delegát lausannského (1867) bruselského (1868) a basilejského (1869) kongresu; po haagském kongresu (1872) podporoval dočasně bakuninovce; spoluzakladatel belgické Dělnické strany (1885). — 563, 571

Derby, Edward Geoffrey Smith *Stanley*, od 1851 hrabě (1799—1869), anglický státník, do 1835 whig, potom vůdce toryů, později jeden z vůdců konzervativní strany; ministerský předseda (1852, 1858—1859, 1866 až 1868). — 354, 374, 452, 629

Descartes (Cartesius), René (1596 až 1650), francouzský dualistický filosof, matematik a přírodovědec. — 414

Dickson, anglický důstojník, v šedesátých letech 19. stol. jeden z předáků Reformní ligy. — 443

Diderot, Denis (1713—1784), francouzský osvícenský filosof, představitel mechanického materialismu, ateista,

jeden z ideologů francouzské revoluční buržoazie; hlavní představitel encyklopedistů. — 690

Dietzgen, Joseph (1828—1888), německý sociální demokrat, povoláním koželuh, filosof-samouk; účastník revoluce 1848—1849, člen Svazu komunistů; samostatně došel k základním zásadám dialektického materialismu; od poloviny šedesátých let si dopisoval s Marxem; člen Sociálně demokratické dělnické strany; delegát haagského kongresu (1872); po vydání zákona proti socialistům emigroval do USA, šéfredaktor německého revolučního dělnického tisku v New Yorku a později v Chicagu. — 451, 453, 664

Diogenes Laertios (asi 1. pol. 3. stol.), řecký spisovatel, autor desetisvazkového kompilačního díla o životě, názorech a projevech slavných filosofů. — 353

Disraeli, Benjamin, od 1876 hrabě *Beaconsfield* (1804—1881), anglický státník a spisovatel, vůdce toryů, ve druhé polovině 19. stol. vůdce konzervativní strany; kancléř pokladu (1852, 1858—1859 a 1866 až 1868), ministerský předseda (1868 a 1874—1880). — 267, 290, 435, 506, 507, 654

Dönniges, Franz Alexander Friedrich Wilhelm *von* (1814—1872), německý historik a diplomat, žák Rankův; autor prací o dějinách středověkého Německa; 1862—1864 bavorský vyslanec ve Švýcarsku. — 27

Dönnigesová, Helene *von* (1845—1911), dcera Friedricha Wilhelma von Dönnigese, žena rumunského šlechtice Racowitze. — 27, 35, 155, 203

Dresemann, v šedesátých letech 19. stol. redaktor listu „Düsseldorfer Zeitung". — 129

Dronke, Ernst (1822—1891), německý publicista a spisovatel, zpočátku „pravý" socialista, později člen Svazu komunistů a redaktor „Neue Rheinische Zeitung"; po porážce revoluce 1848—1849 emigroval do Švýcarska, později do Anglie; za rozkolu ve Svazu komunistů 1850 zůstal Marxovým a Engelsovým stoupencem; později zanechal politické činnosti a věnoval se obchodu. — 135, 139, 147, 151, 167, 191, 266, 270, 376, 377, 412, 413, 418, 423

Duchiński, Franciszek (1817—1893), polský historik a etnograf, po povstání 1830—1831 emigroval do Paříže; autor prací o dějinách a etnografii Polska a východních Slovanů. — 157, 158, 295

Duller, Eduard (1809—1853), německý spisovatel, reakční romantik, autor bezvýznamných historických novel. — 45

Duncker, pruský úředník, 1848 policejní ředitel v Berlíně, později propuštěn. — 289

Duncker, Franz Gustav (1822—1888), německý buržoazní politik a nakladatel; člen Pokrokové strany; spoluzakladatel hirschovsko-dunckerovských odborů. — 360, 362, 616, 635

Duncker, Maximilian Wolfgang (1811 až 1886), německý historik, profesor v Halle, později v Tübingen; od 1859 pruský vládní úředník, později ředitel pruského státního archívu (1867—1874). — 45

Dupanloup, Félix Antoine Philibert (1802—1878), francouzský teolog a politik, jeden z vůdců katolické strany, od 1849 biskup orleánský,

od 1871 poslanec Národního shromáždění. — 413, 437

Dupleix, François, francouzský emigrant ve Švýcarsku, povoláním knihař; jeden ze zakladatelů a předsedů francouzské sekce I. internacionály v Ženevě, delegát londýnské konference (1865), ženevského (1861) a lausannského (1867) kongresu. — 560, 573, 574, 606

Dupont, Eugène (asi 1831—1881), francouzský hudební nástrojař; účastník pařížského červnového povstání 1848; od 1862 žil v Londýně, člen generální rady I. internacionály (listopad 1864—1872), dopisující tajemník pro Francii (1865—1871), delegát londýnské konference (1865) ženevského (1866), lausannského (1867), bruselského (1868) a haagského (1872) kongresu; 1870 odešel do Manchesteru, kde založil sekci I. internacionály; člen britské federální rady I. internacionály (1872 až 1873); bojoval za prosazení Marxovy a Engelsovy politiky; 1874 se přestěhoval do USA. — 133, 234, 302, 391, 406, 549, 551, 565, 619

Eccarius, Johann Georg (1818—1889), významný představitel německého a mezinárodního dělnického hnutí, povoláním krejčí, publicista; emigrant v Londýně; člen Svazu spravedlivých, později člen ústředního výboru Svazu komunistů, jeden z vůdců Německého dělnického vzdělávacího spolku v Londýně; účastník shromáždění I. internacionály z 28. září 1864 v St. Martin's Hallu; člen generální rady I. internacionály (1864—1872), generální tajemník rady (1867—1871), dopisující tajemník pro Ameriku (1870 až 1872); delegát všech kongresů a konferencí I. internacionály; až do 1872 zastával Marxovu linii, později se přiklonil k anglickému tradeunionistickému hnutí. — 9, 31—33, 53, 72, 87, 94, 95, 105—107, 113, 131, 140, 144, 157, 212, 234, 237, 238, 240, 321, 373, 391, 394, 396, 398 až 400, 402, 405, 407, 412, 414, 417, 431, 433, 439, 490, 525, 573, 577, 594, 605, 606

Eckardt, Ludwig (1827—1871), rakouský publicista a politik, maloburžoazní demokrat; účastník revoluce 1848—1849 v Rakousku a Německu, po porážce revoluce emigroval do Švýcarska, později do Německa; 1865 jeden z vůdců Německé lidové strany a redaktor listu „Deutsches Wochenblatt"; odpůrce sjednocení Německa pod hegemonií Pruska; 1867 se vrátil do Rakouska. — 192, 194

Egerton, Herbert, bratr hraběte Henry Howarda Carnarvona. — 436

Egli, Johann Jakob (1825—1896), švýcarský geograf a učitel, od 1883 profesor na curyšské universitě, autor řady učebnic. — 45, 180, 181

Eichhof, Karl Wilhelm (1833—1895), německý socialista a publicista, koncem padesátých let odhalil v tisku Stiebera jako špióna a provokatéra a byl za to soudně stíhán; 1861 až 1866 emigrant v Londýně; člen I. internacionály, jeden z jejích prvních historiků; od 1869 člen Sociálně demokratické dělnické strany Německa. — 144, 167, 170, 270, 332

Einhorn, viz *Horn*, Eduard (Ignácz)

Eisenbart, Johann Andreas (1661 až 1727), německý lékař, chirurg; přes

dobré medicínské znalosti používal ve své praxi šarlatánských léčebných metod; „doktor Eisenbart" byl v německé lidové tvorbě vzorem mastičkáře. — 434

Elcho, Francis Wemyss Charteris *Douglas*, lord (1818—1914), anglický politik, konzervativec, člen parlamentu, v šedesátých letech vystupoval proti reformě volebního práva. — 291

Enfantin, Barthélemy Prosper (zvaný *Père Enfantin*) (1796—1864), francouzský utopický socialista, jeden z nejvěrnějších žáků Saint-Simonových; po jeho smrti stál v čele saint-simonovské školy. — 209

Engel, Ernst (1821—1896), německý statistik, 1860—1882 ředitel královského pruského statistického úřadu v Berlíně. — 150, 346

**Engels*, Emil (1828—1884), bratr Bedřicha Engelse, společník firmy „Ermen a Engels" v Engelskirchenu. — 7, 603

**Engels*, Hermann (1822—1905), bratr Bedřicha Engelse, továrník v Barmenu; od 1860 společník firmy „Ermen a Engels" v Engelskirchenu. — 7, 492, 589—593, 658—659

**Engels*, Rudolf (1831—1903), bratr Bedřicha Engelse, továrník v Barmenu; od 1860 společník firmy „Ermen a Engels" v Engelskirchenu. — 7, 494, 514

Engelsová, Elisabeth Francziska Mauritia (1797—1873), matka Bedřicha Engelse. — 182, 590, 593, 659

Ermen, Franz, spolumajitel firmy „Ermen a Engels" v Manchesteru. — 160

Ermen, Anton, spolumajitel firmy „Ermen a Engels" v Manchesteru. — 591, 593, 659

Ermen, Gottfried, spolumajitel firmy „Ermen a Engels" v Manchesteru. — 126, 182, 270, 271, 348, 349, 359, 420, 421, 434, 591—593, 651, 659

Ermen, Peter (Pitt), spolumajitel firmy „Ermen a Engels" v Manchesteru. — 593

Eulenburg, Friedrich Albrecht, hrabě (1815—1881), pruský státník; ministr vnitra (1862—1878). — 292

Eves, Charles, autor populárních anglických učebnic v polovině 19. století. — 587

Eyre, Edward John (1815—1901), anglický koloniální úředník, guvernér Jamajky (1864—1866), 1865 potlačil povstání černochů. — 199

Faucher, Julius (1820—1878), německý publicista, mladohegelovec, vulgární ekonom, stoupenec svobodného obchodu; začátkem padesátých let hlásal buržoazně individualistické, anarchistické názory; emigrant v Anglii (1850—1861), spolupracovník listu „Morning Star"; 1861 se vrátil do Německa, člen pruské poslanecké sněmovny, pokrokář, od 1866 národní liberál. — 451, 529, 647, 654, 662

Favre, Claude Gabriel Jules (1809 až 1880), francouzský advokát a politik, umírněný buržoazní republikán; poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění (1848—1851); v šedesátých letech poslanec Ústavodárného sboru; ministr zahraničních věcí ve vládě národní obrany a Thiersově vládě (1870—1871), kat Pařížské komuny, jeden z iniciátorů boje proti I. internacionále. — 278, 407

Fazy, Jean Jacques (James) (1794 až

1878), švýcarský státník a publicista, radikál, předseda kantonální rady v Ženevě (1846—1853 a 1855 až 1861), zakladatel Švýcarské banky, prováděl probonapartistickou politiku. — 151, 177, 178, 228, 517

Fellner, Karl Konstanz Viktor (1807 až 1866), německý politik, obchodník, poslední starosta svobodného města Frankfurtu nad Mohanem (1866). — 289

Feuerbach, Ludwig (1804—1872), vynikající německý materialistický filosof předmarxistického období. — 345

Figuier, Guillame (1819—1894), francouzský přírodovědec a spisovatel. — 45

Fichte, Johann Gottlieb (1762—1814), představitel německé klasické filosofie, subjektivní idealista; nadšený přívrženec Francouzské revoluce; 1811—1812 rektor berlínské university; svými „Řečmi k německému národu" přispěl k vytvoření buržoazního národního vědomí v Německu. — 429

Filip II. (1527—1598), španělský král (1556—1598). — 28, 58, 527

Fontaine, Léon, belgický novinář, účastník demokratického hnutí; redaktor francouzského vydání Gercenova „Kolokolu" (1862—1865); 1865 dočasně dopisující tajemník ústřední rady v Belgii; delegát bruselského kongresu I. internacionály (1866). — 547, 549, 550, 557, 558

Fontana, Guiseppe P., účastník revoluce 1848 v Itálii, poté emigrant; jeden z vůdců Sdružení pro společný pokrok, londýnské organizace italských dělníků, která byla pod vlivem Mazziniho; člen ústřední rady I. internacionály (říjen 1864—1865); dopisující tajemník pro Itálii (1865). — 31, 33, 109, 114, 133, 549

Fourier, François Marie Charles (1772 až 1837), francouzský utopický socialista. — 274, 611

Fowler, Thomas (1736—1801), anglický farmaceut a lékař. — 213

Fox, Peter (vlastním jménem *Peter Fox André*) (zemř. 1869), anglický novinář, pozitivista; jeden z vůdců anglické Národní ligy pro nezávislost Polska; účastník shromáždění I. internacionály z 28. září 1864 v St. Martin's Hallu; člen generální rady I. internacionály (1864—1869); od 1865 oficiální tiskový dopisovatel generální rady, od září do listopadu 1866 generální tajemník rady, dopisující tajemník pro Ameriku (1866 až 1867); 1866 jeden z redaktorů listu „Commonwealth"; člen výkonného výboru Reformní ligy. — 39, 40, 52, 58, 59, 140, 164, 192, 209, 212, 217, 219, 237, 252, 254, 262, 278, 279, 302, 413, 417, 443, 465, 539, 551, 605

Frankenheim, Moritz Ludwig (1801 až 1869), německý fyzik a filosof, profesor na vratislavské universitě. — 46

František Josef I. (1830—1916), rakouský císař (1848—1916). — 58, 241

František II., Maria Leopold (1836 až 1894), sicilský a neapolský král (1859—1860), syn Ferdinanda II. — 281

**Freiligrath*, Ferdinand (1810—1876), významný německý revoluční básník, dlouholetý Marxův přítel; 1848 až 1849 spolupracovník „Neue Rheinische Zeitung", člen Svazu komunistů; 1851—1868 emigrant

v Londýně; v padesátých letech zanechal revoluční činnosti. — 70, 101, 141, 142, 158, 177, 199, 228, 256, 259, 278, 346, 357, 363, 375, 401, 420, 425, 431, 449—451, 517, 570, 580, 637

Freiligrathová, Ida (1817—1899), žena Ferdinanda Freiligratha. — 158, 357, 364, 449 450

Freiligrathová Käthe (Katy) (1845 až 1904), dcera Ferdinanda Freiligratha. — 158, 278, 401, 409

Fremont, John Charles (1813—1890), americký cestovatel, politik a generál, stoupenec levého křídla Republikánské strany; ve volbách 1856 kandidát na presidentský úřad, za americké občanské války (1861 až 1865) velel vojskům Severu v Missouri (do listopadu 1861) a Virgínii (1862). — 54

Frenzel, v šedesátých letech člen pruské poslanecké sněmovny; pokrokář. — 315

Freytag, Gustav (1816—1895), německý spisovatel a novinář. — 46

Fribourg, E. E., pracovník francouzského dělnického hnutí, povoláním rytec, později obchodník; pravicový proudhonovec; účastník shromáždění I. internacionály z 28. září 1864 v St. Martin's Hallu; jeden z vůdců pařížské sekce I. internacionály; delegát londýnské konference (1865) a ženevského kongresu (1866); 1871 vydal knihu „Mezinárodní dělnické sdružení", zaměřenou proti I. internacionále a Pařížské komuně. — 89, 108, 126 205 302, 551, 595

Frisch, baron. — 119, 131

Fritzsche, Friedrich Wilhelm (1825 až 1905), jeden z reformistických pracovníků německého sociálně demokratického a odborářského hnutí, pracovník v tabákovém průmyslu; účastník revoluce 1848—1849, jeden ze zakladatelů a vůdců Všeobecného německého dělnického spolku, lassallovec, poslanec Severoněmeckého říšského sněmu. — 155

Fuld, Salomon, advokát ve Frankfurtu nad Mohanem. — 564

Funk. — 591, 603

Garibaldi, Giuseppe (1807—1882), italský národní hrdina, vůdce demokratického hnutí a průkopník sjednocení Itálie; nadaný vojevůdce, po nuceném odchodu ze země 1834 bojoval v jižní Americe, 1848 se vrátil do Itálie a 1849 organizoval obranu římské republiky, 1860 vedl „pochod tisíce"; 1862 a 1867 se pokoušel osvobodit Řím od francouzských okupantů; 1870—1871 bojoval na straně Francouzské republiky; podporoval zakládání sekcí I. internacionály v Itálii. — 31, 153, 266, 281, 350, 396, 413, 414, 437, 475, 501, 503, 505

Garnier-Pagès, Louis Antoine (1803 až 1878), francouzský politik, umírněný buržoazní republikán; 1848 člen prozatímní vlády a starosta Paříže; za druhého císařství člen Zákonodárného sboru (1864—1871); člen vlády národní obrany (1870—1871). 506

Garrido y Tortosa, Fernando (1821 až 1883), španělský buržoazní republikán a federalista, utopický socialista a historik, poslanec kortesů (1869 až 1873), autor řady prací o dějinách Španělska. — 46

Gathorne-Hardy, Gathorne (1814 až 1906), anglický státník, konzerva-

tivec, ministr vnitra (1867—1868). — 452, 464

Geffcken, Friedrich Heinrich (1830 až 1896), německý diplomat a právník, diplomatický zástupce hanzy v Londýně (1866—1869). — 337

Geib, August (1842—1879), německý sociální demokrat, knihkupec v Hamburku; člen Všeobecného německého dělnického spolku; účastník eisenašského sjezdu 1869 a jeden ze zakladatelů Sociálně demokratické dělnické strany, pokladník strany (1872—1878); člen říšského sněmu (1874—1876). — 473

Gentz, Friedrich *von* (1764—1832), reakční rakouský státník a publicista, rádce a důvěrník Metternichův; tajemník vídeňského kongresu (1814 až 1815) a kongresů Svaté aliance. — 457

Gercen, Alexandr Ivanovič (1812 až 1870), ruský revoluční demokrat, materialistický filosof, publicista a spisovatel; 1847 emigroval do Francie, od 1852 žil v Londýně, kde založil „svobodnou ruskou tiskárnu" a vydával sborník „Poljarnaja zvezda" a list „Kolokol". — 205, 686

Gerhardt, Charles Frédéric (1816 až 1856), francouzský chemik; spolu s Augustem Laurentem přispěl k vyjasnění pojmu molekuly a atomu. — 363, 366

Giebel, Christian Gottfried (1820 až 1881), německý zoolog a paleontolog, autor řady odborných prací. — 46

Girardin, Émile *de* (1806—1881), francouzský publicista a politik, 1836 až 1866 byl s přestávkami redaktorem pařížského listu „La Presse", později „La Liberté" (1866—1870); v politice naprosto bezzásadový; před revolucí 1848 byl v opozici ke Guizotově vládě, za revoluce buržoazní republikán, poslanec Zákonodárného shromáždění (1850 až 1851); později bonapartista. — 393, 401

Gladstone, William Ewart (1809 až 1898), anglický státník, tory, později peelovec, v druhé polovině 19. století předák liberální strany; kancléř pokladu (1852—1855 a 1859 až 1866), ministerský předseda (1868—1874, 1880—1885, 1886 až 1892 až 1894). — 252, 354

Glais-Bizoin, Alexandre Olivier (1800 až 1877), francouzský politik, advokát; umírněný buržoazní republikán, poslanec Ústavodárného shromáždění (1848—1849); v šedesátých letech člen Zákonodárného sboru; člen vlády národní obrany (1870 až 1871). — 278

Gneist, Heinrich Rudolf Hermann Friedrich *von* (1816—1895), německý právník a politik, profesor na berlínské universitě, člen pruské poslanecké sněmovny (od 1858), Severoněmeckého říšského sněmu a Německého říšského sněmu (1858 až 1895); počátkem šedesátých let představitel liberální opozice, od 1866 národní liberál. — 146

Goegg, Amand (1820—1897), německý novinář, maloburžoazní demokrat, 1849 člen bádenské prozatímní vlády; po porážce revoluce emigroval; v sedmdesátých letech se přiklonil k německé sociální demokracii. — 412

Goethe, Johann Wolfgang (1749 až 1832), velký německý spisovatel a

myslitel. — 43, 337, 341, 432, 482, 690

Goltz, Robert Heinrich Ludwig, hrabě *von der* (1817—1869), pruský diplomat, velvyslanec v Paříži (1863 až 1869). — 282

Gorčakov, Alexandr Michajlovič, kníže (1798—1883), ruský státník a diplomat, velvyslanec ve Vídni (1854 až 1856), ministr zahraničních věcí (1856—1882). — 485

Götz, Ferdinand (1826—1915), německý lékař a politik; 1849 účastník květnového povstání v Drážďanech; v šedesátých letech pokrokář, později národní liberál; poslanec Severoněmeckého a Německého říšského sněmu. — 662

Gounod, Charles François (1818 až 1893), francouzský operní skladatel. — 678

Gracchus (Gaius Sempronius Gracchus) (153—121 před n. l.), tribun lidu (123—122 před n. l.) ve starém Římě, bojoval za prosazení agrárních zákonů v zájmu rolnictva; bratr Tiberia Graccha. — 586

Gracchus (Tiberius Sempronius Gracchus) (163—133 před n. l.), tribun lidu (133 před n. l.) ve starém Římě, bojoval za prosazení agrárních zákonů v zájmu rolnictva. —586

Grachová, žena trevírského bankéře Gracha. — 586

Grant, Ulysses Simpson (1822—1885), americký generál a státník, stoupenec republikánské strany, účastník občanské války v USA (1861 až 1865), od března 1864 vrchní velitel armády Severu; ministr války (1867 až 1868), president USA (1869 až 1877). — 37, 83, 144, 497, 533—535

Greif, pruský policejní důstojník, počátkem padesátých let jeden z vedoucích pruské tajné policie v Londýně. — 272

Grey, sir George (1799—1882), anglický státník, whig, ministr vnitra (1846—1852, 1855—1858 a 1861 až 1866) a ministr kolonií (1854 až 1855). — 147

Griesheim, Karl Gustav Julius *von* (1798—1854), pruský reakční generál a vojenský spisovatel. — 293

Grimm, Jacob (1785—1863), významný německý filolog, sběratel německého folklóru, profesor na berlínské universitě. — 65 160, 164, 189, 353

Groote, Alfred (1810—1878), německý politik a právník, pokrokář, člen pruské poslanecké sněmovny (1862 až 1866) a Severoněmeckého říšského sněmu (1867). — 168

Grossmith, John, představitel anglického demokratického a dělnického hnutí, člen anglické Národní ligy pro nezávislost Polska a ústřední rady I. internacionály (listopad 1864—1865). — 512

Grove, sir William Robert (1811 až 1896), anglický právník a fyzik. — 544

Grube, August Wilhelm (1816—1884), německý pedagog, autor řady školních příruček. — 46

Grübel, pracovník německého dělnického hnutí, člen Svazu komunistů v Hamburku. — 119

Grün, Karl (pseudonym *Ernst von der Haide*) (1817—1887), německý maloburžoazní publicista, v polovině čtyřicátých let jeden z hlavních představitelů „pravého" socialismu; za revoluce 1848—1849 maloburžoazní demokrat, poslanec pruského Národního shromáždění (levé kříd-

lo); emigrant v Bruselu (1850 až 1861); profesor ve Frankfurtu nad Mohanem (1862—1865); od 1870 ve Vídni; účastník kongresu Ligy míru a svobody v Ženevě (1867). — 41, 48, 412, 460, 484

Guhl, Ernst Karl (1819—1862), německý historik umění, profesor v Berlíně. — 46

Gumpert, Eduard (zemř. 1893), německý lékař v Manchesteru, Marxův a Engelsův přítel. — 27, 45, 48, 60, 70, 77, 106, 117, 149, 150, 168, 170, 186, 213, 215, 219, 220, 222, 225, 227, 229, 248, 266, 268, 270, 277, 283, 294, 311, 314, 326, 357, 360, 394, 423, 481, 516, 683

Habsburkové, dynastie císařů tzv. Svaté říše římské (od 1273 s přerušením až do 1806), rakouských císařů (od 1804) a císařů rakousko-uherské monarchie (1867—1918). — 244, 290, 595

Hall. — 587

Hall, Carl Christian (1812—1888), dánský státník a politik, právník; předák národně liberální strany, poslanec Folkethingu, ministerský předseda (1857—1863); prováděl reakční politiku. — 175

Hall a *Janison*, advokáti v Manchesteru. — 603

Händel, Georg Friedrich (1865—1759), velký německý skladatel. — 678

Hansen, N. P., člen generální rady I. internacionály (prosinec 1864 až 1867), účastník londýnské konference I. internacionály (1865), dopisující tajemník pro Dánsko (1866), poté pro Dánsko a Holandsko (1867); původem Dán. — 257

Hardee, William Joseph (1815—1873), americký generál, účastník občanské války v USA (1861—1865) na straně Jihu. — 535

Hardy, viz *Gathorne-Hardy*, Gathorne

Harkort, Friedrich Wilhelm (1793 až 1880), německý průmyslník a politik; člen pruského Národního shromáždění (1848), později pruské poslanecké sněmovny a Německého říšského sněmu; pokrokář. — 162

Harring, Harro Paul (1798—1870), německý spisovatel, maloburžoazní radikál. — 174

Harrison, Frederic (1831—1923), anglický právník a historik, buržoazní radikál, pozitivista, v šedesátých letech se aktivně účastnil demokratického hnutí, člen I. internacionály. — 156, 178, 268, 279, 373, 383, 512

Harting, Pieter (1812—1885), holandský přírodovědec. — 46

**Hatzfeldtová*, Sophie, hraběnka *von* (1805—1881), přítelkyně Ferdinanda Lassalla, účastnila se práce v lassallovském hnutí. — 27, 28, 35, 41, 44, 48—51, 57, 58, 68, 73, 77, 80, 83, 123, 133, 167, 172, 174, 317, 332, 491, 499, 500, 502, 508—510, 526—528, 536, 537, 545, 560, 562, 569, 641, 642

Haufe, Albert F., německý krejčí, žil v Londýně; člen ústřední rady I. internacionály (1866). — 257

Hebel, Johann Peter (1760—1826), švýcarský lidový spisovatel, autor výchovných povídek. — 181

Hegel, Georg Wilhelm Friedrich (1770 až 1831), nejvýznamnější představitel německé klasické filosofie, objektivní idealista; v jeho systému je celý přírodní, historický i duchovní svět poprvé znázorněn jako pro-

ces. — 177, 221, 244, 280, 359, 360, 362, 365, 366, 429, 442, 543, 544, 629, 631, 635, 690

Heine, Heinrich (1797—1856), velký německý revoluční básník, blízký přítel Marxovy rodiny. — 323, 365, 584, 587

Heintzmann, Alexis (nar. asi 1812), právník v Elberfeldu, liberál, za povstání v květnu 1849 člen bezpečnostního výboru, později emigroval do Londýna; 1861 předseda londýnské skupiny německého Národního spolku. — 142, 425

Heinzen, Karl (1809—1880), německý radikální publicista, maloburžoazní demokrat, vystupoval proti Marxovi a Engelsovi; účastník bádensko-falckého povstání 1849, emigroval do Švýcarska, později do Anglie; na podzim 1850 odjel natrvalo do USA. — 44, 572

Held, Friedrich Wilhelm Alexander (1813—1872), německý publicista, radikál, účastník revoluce 1848 až 1849 v Německu; od 1863 redaktor berlínského listu „Staatsbürger-Zeitung". — 203

Hennesy, John *Pope* (1834—1891), irský politik, člen parlamentu, konzervativec; počátkem šedesátých let předložil v parlamentu návrhy na několik malých reforem v Irsku. — 466

Hérakleitos z Efesu (asi 540—asi 480 před n. l.), vynikající řecký materialistický filosof, který první zformuloval principy objektivní dialektiky. Současníky nebyl vždy pochopen, proto byl nazýván „temný filosof". — 126

Herwegh, Georg (1817—1875), německý revoluční básník; po únorové revoluci 1848 jeden z vůdců Německé demokratické společnosti v Paříži; spoluorganizátor dobrovolnické legie německých pařížských emigrantů na pomoc bádenskému povstání v dubnu 1848; po dlouhém exilu ve Švýcarsku se vrátil 1866 do Německa; Lassallův stoupenec. — 27, 35, 47, 48, 121, 122, 133, 138

Herweghová, Emma (1817—1904), žena Georga Herwegha. — 27, 35, 42

Hess, Moses (1812—1875), německý maloburžoazní publicista, v polovině čtyřicátých let jeden z hlavních představitelů „pravého" socialismu; po rozkolu ve Svazu komunistů stoupenec Willichovy a Schapperovy maloburžoazní frakce; v šedesátých letech lassallovec; účastník bruselského (1868) a basilejského (1869) kongresu I. internacionály. — 47, 48, 54, 62, 63, 65, 67, 73, 74, 77, 81, 82, 85, 86, 88, 93, 94, 98, 100, 114, 143, 150, 152, 457, 462, 464, 467, 489, 518, 520, 560, 660, 676

Hessová, Sybille (roz. Peschová) (1820 až 1903), žena Mosese Hesse. — 140, 148

Heydt, August, baron *von der* (1801 až 1874), elberfeldský bankéř, pruský státník; ministr obchodu (prosinec 1848—1862), ministr financí (1862, 1866—1869). — 271

Heywood. — 123, 160

Hilberg, Arnold, rakouský novinář, vydavatel a redaktor vídeňského časopisu „Internationale Revue" (1866 až 1868). — 207, 218, 442, 463, 464

Hildebrand, Bruno (1812—1878), německý ekonom a statistik, představitel starší, tzv. historické školy v politické ekonomii. — 469

Hill, zaměstnanec firmy „Ermen a Engels" v Manchesteru v padesátých a šedesátých letech 19. stol. — 236

Hirsch, příbuzný Mosese Hesse, spolupracovník listu „Courrier français". — 467

Hofmann, August Wilhelm *von* (1818 až 1892), německý chemik; profesor v Londýně, Bonnu a Berlíně (1846 1865); zakladatel chemie dehtových barviv. — 360, 362, 363

Hofstetten, Johann Babtist *von* (zemř. 1887), bavorský důstojník, lassallovec; vydavatel a jeden z redaktorů listu „Social-Demokrat" (1864 až 1867). — 473

Hohenzollernové, dynastie braniborských kurfiřtů (1415—1701), pruských králů (1701—1918) a německých císařů (1871—1918). — 244, 246, 292, 529, 595

Holloway, Thomas (1800—1883), anglický obchodník s léky, který zbohatl v důsledku rozsáhlé reklamy. — 121

Holtorp, Emile, polský emigrant v Londýně; člen ústřední rady I. internacionály (1864—1866), dopisující tajemník pro Polsko (1864—1865); účastník londýnské konference I. internacionály (1865); 1866 se stal členem Mezinárodního republikánského výboru, který založil Mazzini. — 208, 262

Holyoake, George Jacob (1817—1906), anglický publicista, reformista; v třicátých až čtyřicátých letech stoupenec Owena a chartistů, později představitel družstevního hnutí. — 39, 290

Hood, John Bell (1831—1879), americký generál, účastník občanské války v USA (1861—1865) na straně Jihu. — 37, 497, 514

Horác (Quintus *Horatius* Flaccus) (65 až 8 před n. l.), jeden z největších římských básníků. — 322

Horn, Eduard (Ignácz) (vlastním jménem *Einhorn*) (1825—1875), maďarský ekonom a publicista, maloburžoazní demokrat, účastník revoluce 1848—1849 v Uhrách, po porážce revoluce emigroval do Německa, Belgie a 1855 do Paříže; v šedesátých letech spolupracovník „L'Association" a jiných francouzských časopisů; 1869 se vrátil do Uher. — 63, 74, 81, 88

Howell, George (1833—1910), jeden z reformistických vůdců anglických tradeunionů, povoláním zedník; bývalý chartista, tajemník londýnské odborové rady (1861—1862); účastník shromáždění I. internacionály z 28. září 1864 v St. Martin's Hallu; člen generální rady I. internacionály (1864—1869); delegát londýnské konference (1865), tajemník Reformní ligy a parlamentního výboru britského kongresu tradeunionů (1871—1875); zfalšoval dějiny I. internacionály a Marxovu činnost v ní. — 151, 212, 234

Huber, Victor Aimé (1800—1869), německý publicista a literární historik, konzervativec. — 44, 45

Hübner, Otto (1818—1877), německý ekonom a statistik, založil v Berlíně Ústřední statistický archív a stal se jeho ředitelem; zakladatel a předseda pruské Společnosti na pojišťování hypoték (1862—1877). — 397, 398

Hughes, Thomas (1822—1896), anglický politik a spisovatel, liberál, člen parlamentu (1865—1874); v še-

desátých a sedmdesátých letech podporoval dělnické hnutí; člen redakčního kontrolního výboru listu „Workman's Advocate". — 197

Hugo, Victor (1802—1885), významný francouzský spisovatel; po únorové revoluci 1848 poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění; po státním převratu z 2. prosince 1851 žil v emigraci. — 396

Hunter, Henry Julian, anglický lékař, autor zpráv o nelidských životních podmínkách dělníků. — 291

Huxley, Thomas Henry (1825—1895), významný anglický přírodovědec, biolog; přítel a stoupenec Charlese Darwina, popularizátor jeho učení. — 269, 678

Chassepot, Antoine Alphonse (1833 až 1905), francouzský vojenský vynálezce, vynalezl nový typ pušky. — 403

Icik, viz *Lassalle*, Ferdinand

Imandt, Peter (nar. asi 1828), německý učitel, demokrat, účastník revoluce 1848—1849, po její porážce emigroval do Švýcarska, později do Londýna; člen Svazu komunistů, Marxův a Engelsův stoupenec. — 643

Isabela II. (1830—1904), španělská královna (1833—1868). — 414

Jacobi, Abraham (1830—1919), německý lékař, člen Svazu komunistů, v kolínském procesu proti komunistům (1852) byl porotou osvobozen, ale pro „urážku Veličenstva" zůstal dále ve vazbě; 1853 emigroval do Anglie, později do USA, kde propagoval v tisku marxismus; koncem padesátých let nechal politické práce v dělnickém hnutí; účastník občanské války v USA (1861—1865) na straně Severu, později president Akademie lékařských věd v New Yorku (1885—1889), profesor a předseda několika lékařských institucí; autor řady lékařských a vědeckých prací. — 356, 617, 652

Jacobs, Christian Friedrich Wilhelm (1764—1847), německý filolog, autor řady prací o dějinách antické literatury. — 46

Jacoby, Johann (1805—1874), německý lékař, publicista a politik, buržoazní demokrat; 1848 jeden z vůdců levého křídla v pruském Národním shromáždění; 1849 člen druhé komory (krajní levice); 1863 člen pruské poslanecké sněmovny; zakladatel listu „Zukunft" (1867); v sedmdesátých letech sociální demokrat. — 354

James, Edward (1807—1867), anglický právník, liberál, člen parlamentu (1865—1867). — 160

Jan (1782—1859), rakouský arcivévoda, od června 1848 do prosince 1849 německý říšský správce. — 91

Jiří II. (1683—1760), anglický a irský král (1727—1760). — 466

Jiří V. (1819—1878), hannoverský král (1851—1866). — 288, 485

Johnson, Andrew (1808—1875), americký státník, stoupenec demokratické strany, guvernér státu Tennessee (1853—1857 a 1862—1865), senátor (1858—1862); za občanské války v USA (1861—1865) stál na straně Severu, vicepresident (1864 až duben 1865), president USA (1865—1869); hájil politiku kompromisů s Jihem. — 141, 144, 153, 157, 159, 252, 619, 639

Johnston, Joseph Eggleston (1807 až 1891), americký generál, účastník války proti Mexiku (1846—1848), za občanské války v USA velel vojskům jižních států ve Virginii (1861—1862), později v Tennessee a Mississippi. — 144

Jones, Ernest Charles (1819—1869), významný pracovník anglického dělnického hnutí, proletářský básník a publicista, vůdce levého křídla chartistů, redaktor „Northern Star", vydavatel „Notes of the People" a „The People's Paper"; 1858 učinil ústupky radikální buržoazii, což vedlo k jeho dočasné roztržce s Marxem a Engelsem. — 28, 48, 52, 66, 71, 95, 97, 108, 111, 123, 127, 140, 141, 147, 150, 151, 160, 193, 350, 445, 478, 481, 516, 551, 645

Jones, Mason, anglický buržoazní radikál, v šedesátých letech 19. stol. člen výkonného výboru Reformní ligy. — 151

Joyce. — 136

Juch, E., německý novinář, maloburžoazní demokrat, emigrant v Londýně, od července 1859 redaktor listu „Hermann". — 28, 42, 108, 127, 128, 130, 131, 357, 425, 426, 516

Jung, Georg (1814—1886), německý publicista, maloburžoazní demokrat, mladohegelovec; jeden z odpovědných vydavatelů listu „Rheinische Zeitung"; 1848 poslanec pruského Národního shromáždění (levé křídlo); později národní liberál. — 26

**Jung*, Hermann (1830—1901), významný představitel mezinárodního a švýcarského dělnického hnutí, povoláním hodinář; účastník revoluce 1848—1849 v Německu; emigrant v Londýně; člen generální rady I. internacionály a dopisující tajemník pro Švýcarsko (listopad 1864—1872); pokladník generální rady (1871—1872); místopředseda londýnské konference (1865), předseda ženevského (1866), bruselského (1868) a basilejského kongresu (1869) a londýnské konference (1871); člen britské federální rady; až do haagského kongresu (1872) zastával Marxovu linii; na podzim 1872 se přiklonil k reformistickému křídlu britské federální rady; po 1877 zanechal činnosti v dělnickém hnutí. — 9, 59, 140, 234, 465, 512, 513, 539, 540, 546, 551, 563, 565—567, 573, 605

Juta, Johan Carel (1824—1886), holandský obchodník, knihkupec a vydavatel v Kapském Městě; muž Marxovy sestry Louisy. — 114, 118, 186, 235

Kant, Immanuel (1724—1804), zakladatel německé klasické filosofie. — 429

Karel V. (1500—1558), císař tzv. svaté říše římské (1519—1556); jako Karel I. španělský král (1516—1556); postava Karla V. vystupuje v Lassallově dramatu „Franz von Sickingen". — 63

Karth. — 592

Katilina (Lucius Sergius Catilina) (asi 108—62 před n. l.), římský politik, patricij, organizátor spiknutí proti aristokratické republice. — 178.

Kaub, Karl, německý dělník, emigrant v Londýně, po 1865 v Paříži; člen Německého dělnického vzdělávacího spolku v Londýně; člen gene-

rální rady I. internacionály (listopad 1864—1865 a 1870—1871), delegát londýnské konference (1865). — 239, 564, 567, 595

Kekulé von Stradonitz, Friedrich August (1829—1896), německý chemik; potomek německé větve starého českého rodu; pracoval v oboru organické a teoretické chemie. — 366

Kell. — 268

Kelly, Thomas (nar. asi 1831), jeden z vůdců irských fenianů, 1867 zatčen v Manchesteru, osvobozen svými stoupenci. — 452

Kepler, Johann (1571—1630), německý astronom; objevil na základě Koperníkova učení zákony pohybu planet. — 177, 690

Kiesselbach, Wilhelm, německý historik a sociolog (2. polovina 19. stol.). — 46

King. — 361

Kinkel, Gottfried (1815—1882), německý básník a publicista, maloburžoazní demokrat, účastník bádensko-falckého povstání 1849, pruským soudem odsouzen k doživotnímu žaláři; 1850 uprchl z vězení a emigroval do Anglie; jeden z vůdců maloburžoazní emigrace v Londýně; vydavatel listu „Hermann" (1859); Marxův a Engelsův odpůrce. — 42, 141, 142, 262, 269, 270, 285, 298, 317, 425, 507

Kirkwood, Daniel (1814—1895), americký astronom a matematik. — 177, 179, 180

Kiss, Miklós (nar. 1820), maďarský důstojník, demokrat, emigrant v Paříži; byl ve spojení s bonapartistickými kruhy. — 199

Klapka, György (1820—1829), maďarský generál za revoluce 1848—1849, velitel jedné maďarské armády; v červnu až září 1849 velitel pevnosti Komárno, 1849 emigroval; v padesátých letech byl ve spojení s bonapartistickými kruhy, za prusko-rakouské války 1866 velel jedné maďarské legii, kterou zorganizoval ve Slezsku a určil k účasti na této válce; po amnestii 1867 se vrátil do Uher. — 151

Klein, Johann Jakob (asi 1818—asi 1896), lékař v Kolíně nad Rýnem, člen Svazu komunistů, v kolínském procesu proti komunistům (1852) byl porotou osvobozen; počátkem šedesátých let pracoval v německém dělnickém hnutí. — 111, 440, 532

**Klings*, Carl (asi 1825—po 1874), německý dělník, člen Svazu komunistů; v květnu 1863 člen představenstva Všeobecného německého dělnického spolku a vůdce opozice proti Lassallovi; 1865 emigroval do Ameriky a aktivně se podílel na práci sekce I. internacionály v Chicagu. — 28, 35, 48, 54, 73, 80, 83, 131, 144, 318, 489, 490, 510, 511

Klinke, německý dělník, emigrant v Londýně, člen I. internacionály, jeden z předáků vzdělávacího spolku „Teutonia", odbočky Německého dělnického vzdělávacího spolku v Londýně. — 141

Klinker, A., člen I. internacionály, jeden z předáků vzdělávacího spolku „Teutonia", odbočky Německého dělnického vzdělávacího spolku v Londýně. — 141

Knowles. — 160, 192

Knox, Alexander Andrew (1818 až 1891), anglický novinář a policejní soudce, člen zvláštní komise, která 1867 předložila parlamentu zprávu

o zacházení s politickými vězni v anglických věznicích. — 290, 374

Koehl. — 42.

Kolatschek, Adolph (1821—1889), rakouský novinář a politik, v 1848 až 1849 člen frankfurtského Národního shromáždění, maloburžoazní demokrat; vydavatel časopisů „Deutsche Monatsschrift" (1850—1851) a „Stimmen der Zeit" (1858—1862), 1862 založil ve Vídni list „Der Botschafter". — 135, 194

Koller. — 332

Koselová, Esther (asi 1786—1865), sestra Marxova otce. — 185

Kossuth, Lajos (1802—1894), vůdce maďarského národně osvobozeneckého hnutí, v revoluci 1848—1849 představitel buržoazně demokratických živlů, hlava maďarské revoluční vlády; po porážce revoluce emigroval; v padesátých letech se snažil získat podporu bonapartistických kruhů. — 536

Kriege, Hermann (1820—1850), německý novinář, představitel „pravého" socialismu, v druhé polovině čtyřicátých let vedl skupinu německých „pravých" socialistů v New Yorku. — 353

Kröker. —401

**Kugelmann*, Ludwig (1830—1902), německý lékař, účastník revoluce 1848 až 1849 v Německu, aktivní člen I. internacionály v Hannoveru, delegát lausannského (1867) a haagského (1872) kongresu; 1862—1872 si pravidelně dopisoval s Marxem, informoval ho o situaci v Německu; pomáhal při vydání a rozšiřování „Kapitálu" v Německu; Marxův a Engelsův přítel. — 7, 106, 111, 113, 117, 198, 207, 329, 330, 344 až 346, 350—352, 368, 394, 405, 412, 419, 420, 422, 435, 439, 442, 447, 448, 451, 456, 459—461, 468, 469, 471, 473, 476, 477, 480, 484, 503, 504, 526—530, 553, 570, 573, 575, 576, 578, 595, 596, 598, 601, 602, 610—612, 615—617, 621—624, 629, 632—636, 644—650, 653—656, 662 až 669, 681—684, 687—689

Kugelmannová, Franziska (1858—asi 1930), dcera Ludwiga Kugelmanna. — 345, 634—636, 650, 663, 665, 688

Kugelmannová, Gertrud (nar. 1839), žena Ludwiga Kugelmanna. — 345, 352, 628, 632, 634, 636, 646, 650, 655, 663, 665, 688, 689

Kyllmann. — 150

**Lafargue*, François (zemř. 1870 nebo 1871), otec Paula Lafargua. — 294, 299, 301, 375, 376, 481, 618, 619 635, 688

**Lafargue*, Paul (1842—1911), francouzský socialista, propagátor marxismu a publicista, povoláním lékař; člen generální rady I. internacionály, dopisující tajemník pro Španělsko (1866—1869); jeden ze zakladatelů sekcí I. internacionály ve Francii (1869—1870), Španělsku a Portugalsku (1871—1872), delegát haagského kongresu (1872); spoluzakladatel francouzské Dělnické strany (1879); Marxův a Engelsův žák a spolubojovník; od 1868 muž Marxovy dcery Laury. — 17, 234, 266, 269, 274, 294, 295, 299, 301, 304, 312, 337, 357, 360, 375, 383, 391, 401, 406, 408, 413—415, 417, 424, 426, 429, 434, 441, 454, 463, 477, 478, 481, 588, 599, 600, 604, 608, 609, 618—620, 631, 643, 685, 688

Laibl Choras. — 420

Lama, Domenico, předseda Sdružení pro společný pokrok, londýnské organizace italských dělníků, která byla pod vlivem Mazziniho; účastník shromáždění z 28. září 1864 v St. Martin's Hallu; člen ústřední rady I. internacionály (1864—1865). — 133

**Lange*, Friedrich Albert (1828 až 1875), německý filosof a sociální ekonom; významný maloburžoazní demokrat; člen stálého výboru Svazu německých dělnických spolků (1864—1866), člen I. internacionály, delegát lausannského kongresu (1867); 1866 odešel do Švýcarska, od 1870 profesor v Curychu, od 1872 v Marburgu. — 116, 119, 123, 479, 541—544

Lange, Christian Konrad Ludwig (1825—1885), německý filolog, autor prací o dějinách starého Říma. — 45

Langiewicz, Marjan (1827—1887), generál v polském povstání 1863, 11. března 1863 stranou „bílých" prohlášen diktátorem, 20. března uprchl do Rakouska, kde byl vězněn do 1865; později emigroval do Londýna, sblížil se s maloburžoaznímí kruhy kolem Mazziniho; pak emigroval do Francie a do Turecka. — 262

Łapiński, Teofil (1827—1886), účastník polského národně osvobozeneckého hnutí, plukovník; účastník revoluce 1848—1849 v Uhrách, pod jménem Tefik bej přešel do služeb turecké armády a bojoval proti carskému Rusku v Čerkesku (1857 až 1858); emigrant v Londýně, dodával Marxovi informace o Polsku; 1863 velel vojenské expedici na pomoc polskému povstání. — 157

Laplace, Pierre Simon, markýz *de* (1749 až 1827), francouzský astronom, matematik a fyzik; nezávisle na Kantovi vytvořil hypotézu o vzniku sluneční soustavy z plynné mlhoviny a zdůvodnil ji matematicky. — 176, 177, 180

Larkin, Michael (zemř. 1867), irský fenian, na podzim 1867 popraven za účast na osvobození zatčených fenianských vůdců Kellyho a Deasyho. — 452, 463

Lassalle, Ferdinand (1825—1864), významný německý socialista, povoláním advokát; 1848—1849 se zúčastnil demokratického hnutí v Porýnské provincii; počátkem šedesátých let propagátor socialistických idejí a organizátor dělnického hnutí; zakladatel Všeobecného německého dělnického spolku (1863); podporoval politiku sjednocení Německa „shora" pod hegemonií Pruska; založil oportunistický směr v německém dělnickém hnutí. — 14, 15, 27, 28, 35, 42—44, 49—51, 58, 63, 66—69, 73—75, 77, 80, 82, 90, 92, 94, 100, 106, 113, 121—123, 126, 131, 138, 152, 155, 167, 174, 203, 249, 262, 267, 392, 401, 425, 471, 473, 491, 495, 496, 499, 500, 502, 503, 508—510, 521, 526—530, 536, 537, 553, 560, 616, 632, 641, 675, 676

Lau, Thaddäus (zemř. 1871), německý historik a pedagog. — 46

Laurent, Auguste (1807—1853), francouzský chemik, spolu s Charlesem F. Gerhardtem přispěl k vyjasnění pojmu molekuly a atomu. — 363

Lawová, Harriet (1832—1897), vý-

znamná představitelka ateistického hnutí v Anglii; členka generální rady (1867—1872); členka sekce I. internacionály v Manchesteru (1872). — 636

Ledru-Rollin, Alexandre Auguste (1807 až 1874), francouzský advokát a politik, jeden z vůdců maloburžoazních demokratů, redaktor listu „Réforme"; 1848 ministr vnitra v prozatímní vládě; poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění, kde vedl stranu Hory; po demonstraci z 13. června 1849 emigroval do Anglie; jeden z vůdců maloburžoazní emigrace v Londýně, odpůrce Napoleona III., 1870 se vrátil do Francie. — 262

Lee, Robert Edward (1807—1870), americký generál, účastník války USA proti Mexiku (1846—1848), 1859 se zúčastnil potlačení povstání Johna Browna, za občanské války velel vojskům jižních států ve Virgínii (1862—1865), vrchní velitel armády Jihu (únor—duben 1865). — 37, 83, 84, 112, 138, 497, 534, 535

Lefort, Henri (1835—1917), francouzský advokát a novinář, buržoazní republikán; člen redakce časopisu „L'Association"; zúčastnil se příprav ke shromáždění I. internacionály z 28. září 1864 v St. Martin's Hallu; v březnu 1865 přerušil veškeré styky s I. internacionálou. — 88, 108, 119, 133, 539

**Le Lubez*, Victor P. (nar. asi 1834), francouzský emigrant v Londýně; byl ve spojení s buržoazně republikánskými a radikálními živly ve Francii a Anglii; účastník shromáždění I. internacionály z 28. září 1864 v St. Martin's Hallu; člen ústřední rady I. internacionály (1864—1866); dopisující tajemník pro Francii (1864—1865), delegát londýnské konference (1865); 1866 byl na ženevském kongresu vyloučen z ústřední rady pro intriky a pomluvy. — 31—33, 53, 63, 72, 108, 119, 127, 133, 147, 152, 205, 207—209, 234, 235, 302, 522, 539, 540, 549, 551, 557, 573

Le Merchant. — 588

Leppoc. — 298

Lessing, Gotthold Ephraim (1729 až 1781), německý klasický spisovatel, teoretik literatury a umění; zakladatel realistické estetiky; nejvýznamnější představitel německého osvícenství; bojovný humanista, odpůrce absolutismu. — 690

**Lessner*, Friedrich (1825—1910), představitel německého a mezinárodního dělnického hnutí, krejčovský tovaryš; člen Svazu komunistů, účastník revoluce 1848—1849; v kolínském procesu proti komunistům (1852) odsouzen ke třem letům pevnostního vězení; od 1856 emigrant v Londýně, člen Německého dělnického vzdělávacího spolku v Londýně a generální rady I. internacionály (listopad 1864—1872); aktivně bojoval za Marxovu linii; Marxův a Engelsův přítel a spolubojovník; delegát londýnských konferencí (1865 a 1871), lausannského (1867), bruselského (1868), basilejského (1869) a haagského (1872) kongresu; člen britské federální rady. — 97, 118, 391, 398, 401, 408, 456, 580, 677

Levy, Joseph Moses (1812—1888), jeden ze zakladatelů a vydavatelů listu „Daily Telegraph". — 89

Lewes, George Henry (1817—1878), anglický fyziolog, spisovatel a pozitivistický filosof, comtovec, redaktor časopisu „Fortnightly Review" (1865—1866). — 431

Lewis, Leon, americký novinář, 1865 byl v Londýně zvolen členem ústřední rady I. internacionály a dopisujícím tajemníkem pro Ameriku. — 156

Liebieg, Johann, baron *von* (1802 až 1870), rakouský průmyslník. — 136

Liebig, Justus, baron *von* (1803—1873), německý chemik, průkopník teorie organické a analytické chemie a jejího využití v zemědělství. — 215, 221

* *Liebknecht*, Wilhelm (1826—1900), německý publicista, jeden z nejvýznamnějších vůdců německého a mezinárodního dělnického hnutí; Marxův a Engelsův přítel a spolubojovník; účastník revoluce 1848 až 1849; emigroval nejprve do Švýcarska, potom do Anglie, 1862 se vrátil do Německa; člen Svazu komunistů a I. internacionály; propagátor a agitátor marxismu; 1869 spoluzakladatel Sociálně demokratické dělnické strany; odpovědný redaktor listů „Demokratisches Wochenblatt" a „Vorwärts"; člen Severoněmeckého říšského sněmu (1867—1870) a Německého říšského sněmu (1874 až 1900); za prusko-francouzské války aktivně vystupoval proti anekčním plánům a na podporu Pařížské komuny; jako rozhodný odpůrce pruského militarismu se zasazoval o sjednocení Německa revolučně demokratickou cestou. — 7, 9, 28, 39, 41, 43, 44, 48, 55, 57, 62, 63—65, 74, 77, 79, 80, 82, 83, 85, 92—94, 98, 99, 103, 105, 107, 111, 119, 123, 126, 131, 133, 135, 143, 156, 159, 166—168, 171, 174, 189, 191, 192, 198, 212, 263, 288, 299, 317, 408, 411, 412, 416, 422, 426, 428, 433, 439, 442, 456, 459, 463, 468, 469, 473, 480, 482, 484, 510, 520, 525, 527, 528, 536, 537, 545, 552—554, 559—562, 568—570, 573, 577, 578, 594, 597, 598, 621, 629, 643, 647, 650, 653, 654, 661, 662, 667, 673, 675

Liebknechtová, Alice (nar. 1857), starší dcera Wilhelma Liebknechta. — 570

Liebknechtová, Ernestine (zemř. 1867), první žena Wilhelma Liebknechta. — 55, 56, 79, 131, 167, 570, 594, 598, 629

Limousin, Charles M., francouzský typograf, později novinář; tajemník představenstva časopisu „L'Association"; člen redakce „Tribune ouvrière"; delegát londýnské konference I. internacionály (1865), 1870 člen pařížské federální rady; pracoval v družstevním hnutí, vydavatel řady časopisů. — 108, 557, 558

Lincoln, Abraham (1809—1865), americký státník, jeden ze zakladatelů republikánské strany, president USA (1861—1865); za občanské války uskutečnil pod tlakem lidových mas řadu důležitých buržoazně demokratických reforem (1862) a přešel k revolučním metodám vedení války; v dubnu 1865 byl zavražděn agentem otrokářů. — 52—54, 67, 70, 71, 81, 89, 141, 144, 145, 492, 502, 506, 534, 552

Lippe, Leopold, hrabě, (1815—1889), pruský státník, právník, 1860 prokurátor v Berlíně, ministr spravedlnosti (1862—1867). — 403, 485, 643

Lizzy, viz *Burnsová*, Lydia (Lizzy, Lizzie)

Locke, John (1632—1704), anglický filosof a ekonom, kolísal mezi nominalistickou a monetární teorií peněz. — 366

Longstreet, James (1821—1904), americký generál, účastník občanské války v USA (1861—1865) na straně jižních států. — 514

Longuet, Charles (1833—1903), představitel francouzského dělnického hnutí, novinář, proudhonovec; člen generální rady I. internacionály (1866—1867 a 1871—1872); dopisující tajemník pro Belgii (1866), delegát lausannského (1867) a bruselského (1868) kongresu, londýnské konference (1871) a haagského kongresu (1872); člen Pařížské komuny, po její porážce emigroval do Anglie; později se přidal k posibilistům, oportunistickému křídlu ve francouzské Dělnické straně; od 1872 muž Marxovy dcery Jenny. — 205, 207, 234, 266, 537, 585

Lormier, známý Marxovy rodiny. — 417, 608

Lormierová, Marie, známá Marxovy rodiny. — 220, 608

Lucraft, Benjamin (1809—1897), jeden z reformistických vůdců anglických tradeunionů, povoláním truhlář; účastník shromáždění I. internacionály z 28. září 1864 v St. Martin's Hallu; člen generální rady I. internacionály (1864—1871), delegát bruselského (1868) a basilejského kongresu (1869); člen výkonného výboru Reformní ligy; 1871 odmítl Pařížskou komunu a adresu generální rady „Občanská válka ve Francii", vystoupil z generální rady, která odsoudila jeho renegátství; později liberál. — 277

Ludvík Bonaparte viz *Napoleon III.*

Ludvík III. (1806—1877), spoluregent a velkovévoda hesenský (1848 až 1877). — 288, 293

Ludvík XV. (1710—1774), francouzský král (1715—1774). — 59

Ludvík Filip, vévoda *Orleánský* (1773 až 1850), francouzský král. — 257, 618, 626

Lupus, viz *Wolff*, Wilhelm

Luther, Martin (1483—1546), významný reformátor, zakladatel protestantismu (luteránství) v Německu, ideolog německého měšťanstva; za selské války 1525 se postavil na stranu knížat proti vzbouřeným sedlákům a městské chudině; jeho literární dílo, zvláště překlad bible, mělo významný vliv na vývoj jednotného spisovného německého jazyka. — 618

Lyell, sir Charles (1797—1875), anglický geolog. — 71, 678

Macaulay, Thomas Babington (1800 až 1859), anglický buržoazní historik a politik, člen parlamentu. — 46

MacCulloch, John Ramsay (1789 až 1864), skotský ekonom, vulgarizátor Ricardova učení, rozhodný obhájce kapitalismu. — 40, 178, 384

MacDonald, anglický důstojník, 1860 zatčen v Bonnu a postaven před soud, protože se postavil na odpor místním úřadům. — 42

Macdonaldová, Adelaide (nar. asi 1848), irská fenianka; 1867 odsouzena k pěti letům káznice. — 469

Maclure. — 117

Magendie, François (1783—1855), francouzský lékař, profesor fyziologie a

obecné terapie v Paříži, od 1821 člen pařížské Akademie věd; jako jeden z prvních použil experimentální metodu ve fyziologii. — 294

Malthus, Thomas Robert (1766—1834), anglický duchovní a ekonom, ideolog zburžoaznělé pozemkové aristokracie, obhájce kapitalismu, hlasatel reakční populační teorie. — 123, 431, 542

Manning, Charles. — 140

Marie, Alexandre Thomas (1795 až 1870), francouzský advokát a politik, umírněný buržoazní republikán; 1848 ministr veřejných prací v prozatímní vládě, později ministr spravedlnosti v Cavaignacově vládě. — 37

Marie (nar. 1818), královna hannoverská (1851—1866). — 328

Markheimová, Bertha (roz. *Leviová*), stoupenkyně Svazu komunistů; 1854 až 1865 se stýkala s Marxovou rodinou. — 503

Marr, Wilhelm (1819—1904), obchodní příručí a novinář v Hamburku, ve čtyřicátých letech jeden z vůdců „Mladého Německa"; v šedesátých letech pruský policejní špión. — 527, 632

Martin, Bon Louis Henri (1810—1883), francouzský historik a politik, člen I. internacionály (1865), od 1871 poslanec Národního shromáždění, republikán. — 569

Martin, John (1812—1875), irský politik, ve čtyřicátých letech se zúčastnil národně osvobozeneckého hnutí; spoluzakladatel buržoazně umírněné Irské národní ligy (1864), člen parlamentu (1871—1875). — 440

Martin, William (nar. asi 1832), irský fenian, úředník v Manchesteru; 1867 odsouzen za účast při osvobození fenianských vůdců Kellyho a Deasyho. — 440

Marx, Edgar („Vrabčík") (1847 až 1855), syn Karla Marxe. — 256

**Marxová*, Eleanor (Tussy) (1855 až 1898), nejmladší dcera Karla Marxe, v osmdesátých a devadesátých letech pracovala v anglickém a mezinárodním dělnickém hnutí; 1884 se provdala za Edwarda Avelinga. — 7, 173, 176, 219, 224, 233, 375, 382, 384, 391, 401, 404, 450, 517, 555, 556, 588, 604, 607, 608, 629—631, 634, 636, 663, 678

Marxová, Henriette (1787—1863), matka Karla Marxe. — 503

**Marxová*, Jenny (1844—1883), nejstarší Marxova dcera, novinářka; představitelka mezinárodního dělnického hnutí, sehrála významnou roli v boji irského národa za nezávislost; 1872 se provdala za Charlese Longueta. — 7, 140, 143, 173, 176, 179, 188, 189, 191, 233, 257, 279, 282, 346, 357, 375, 382, 384, 391, 401, 404, 458, 469, 516, 517, 581, 582, 586, 587, 604, 607, 609, 628 až 631, 635, 678, 690, 691

Marxová, Jenny, rozená *von Westphalen* (1814—1881), Marxova žena a spolupracovnice. — 7, 26, 36, 53, 130, 131, 136, 145, 164, 176, 185, 195, 214, 249, 254, 261, 298, 312, 319, 348, 356, 357, 360, 363, 366, 377, 379, 382, 404, 408, 424, 434, 441, 463, 478, 481, 501, 517, 574, 578, 588, 600, 604, 609, 631, 635, 673 až 689

**Marxová*, Laura (1845—1911), druhá dcera Karla Marxe, 1868 se provdala za Paula Lafargua; představitelka francouzského dělnického

hnutí. — 7, 41, 140, 143, 173, 176, 179, 185, 207, 233, 257, 294, 297, 301, 312, 329, 335, 375, 382—384, 391, 401, 404, 406, 415, 447, 478, 481, 517, 586—588, 599, 600, 604, 607—609, 619, 629—631, 634, 635, 643, 678, 690

Massol, Marie Alexandre (1805 až 1875), francouzský novinář, utopický socialista; 1848—1850 spolupracoval s listy „Réforme" a „Voix du Peuple"; přítel Proudhonův. — 62

Matzeratt, G., německý dělník, účastník revoluce 1848—1849 v Německu; v padesátých letech a na počátku šedesátých let emigrant a člen Německého dělnického vzdělávacího spolku v Londýně; později se vrátil do Německa, v šedesátých letech člen Všeobecného německého dělnického spolku. — 102

Maughan, anglický politik, owenovec, účastník hnutí volnomyšlenkářů. — 436

Mayer, Karl (1819—1889), německý maloburžoazní demokrat, 1848 až 1849 člen frankfurtského Národního shromáždění; po porážce revoluce emigroval do Švýcarska; v šedesátých letech redaktor listu „Beobachter" ve Stuttgartu. — 54, 471—473, 476, 480, 500, 502, 668

Mayer, Karl Friedrich Hartmann (1786 až 1870), německý básník, představitel švábské školy; povoláním právník; otec Karla Mayera. — 55

Mayne, sir Richard (1796—1868), náčelník londýnské policie (od 1850). — 290

Mazade, Louis Charles Jean Robert *de* (1821—1893), francouzský publicista a spisovatel, spolupracovník časopisu „Revue des deux Mondes". — 242

Mazzini, Giuseppe (1805—1872), italský revolucionář, buržoazní demokrat, jeden z vůdců národně osvobozeneckého hnutí v Itálii; 1849 stál v čele prozatímní vlády římské republiky; 1850 jeden ze zakladatelů ústředního výboru Evropské demokracie v Londýně; když byla 1864 založena I. internacionála, snažil se podřídit ji svému vlivu; 1871 vystoupil proti Pařížské komuně a generální radě Mezinárodního dělnického sdružení; bránil rozvoji samostatného dělnického hnutí v Itálii. — 14, 32, 33, 36, 40, 109, 110, 114, 133, 156, 234, 235, 262, 396, 401, 549, 584, 585

McClellan, George Brinton (1826 až 1885), americký generál a president ohijsko-mississippské železnice, člen demokratické strany; zastánce kompromisu s otrokáři Jihu; za občanské války v USA vrchní velitel armády Severu (listopad 1861—březen 1862) a velitel Potomacké armády (březen 1862—listopad 1862), ve volbách 1864 kandidoval na úřad presidenta. — 492

Meagher, Thomas Francis (1823 až 1867), účastník irského národně osvobozeneckého hnutí, spoluzakladatel Irské konfederace (1847); 1848 zatčen pro účast na přípravách k povstání a odsouzen k doživotní káznici; 1852 uprchl do Ameriky; za občanské války v USA (1861 až 1865) velel brigádě irských dobrovolníků, kteří bojovali na straně Severu. — 466

**Meissner*, Otto Karl (1819—1902), hamburský nakladatel, vydal „Ka-

pitál" a jiné Marxovy a Engelsovy spisy. — 7, 16, 70, 77, 87, 88, 102, 103, 106, 111, 112, 116, 119, 130 164, 166, 216, 314, 317, 321, 325, 327, 331, 334, 336, 342, 344, 346 až 349, 351, 368, 370, 371, 383, 395, 401, 403, 405, 411, 416, 419, 428, 435, 440, 442, 448, 449, 453, 455, 456, 468, 477, 524, 531, 572, 577, 579, 615, 623, 624, 626, 628—630, 632, 641, 646, 647, 657, 660—662, 685

Mendelssohn-Bartholdy, Felix (1809 až 1847), německý hudební skladatel. — 678

Menke, Theodor Heinrich, německý statistik, přítel Kugelmannův; člen I. internacionály, zajímal se o Marxova díla. — 595, 635

Mensdorff-Pouilly, Alexander, hrabě (1813—1871), rakouský generál a státník; ministr zahraničních věcí (1864—1866). — 58

Merkel, zaměstnanec statistického úřadu v Hannoveru. — 345

Metzner, Theodor (1830—1902), pracovník německého dělnického hnutí, povoláním obuvník; spoluzakladatel Všeobecného německého dělnického spolku, od poloviny šedesátých let Liebknechtův stoupenec, vystupoval proti lassallovství v německém dělnickém hnutí; člen I. internacionály; od 1869 sociální demokrat. — 172, 569, 573, 578, 594

**Meyer*, Hermann (1821—1875), představitel německého a amerického dělnického hnutí, socialista, povoláním obchodník; účastník revoluce 1848—1849 v Německu, 1852 emigroval do USA; v padesátých letech a počátkem šedesátých let stál v čele boje za osvobození černochů ve státě Alabama, spoluzakladatel sekcí I. internacionály v St. Louis; přítel Josepha Weydemeyera. — 356, 431, 651

Meyer, Julius (zemř. 1867), vestfálský podnikatel a publicista, v polovině čtyřicátých let „pravý" socialista. — 353

Meyer, Ludwig (1827—1900), německý lékař, psychiatr. — 345

**Meyer*, Sigfrid (asi 1840—1872), představitel německého a amerického dělnického hnutí, socialista, povoláním důlní inženýr; člen berlínské obce Všeobecného německého dělnického spolku, patřil k proletářské opozici; člen I. internacionály; 1866 vydal vlastním nákladem „Komunistický manifest", 1866 emigroval do USA, člen Německého komunistického klubu v New Yorku, jeden z organizátorů sekcí I. internacionály v USA; Marxův a Engelsův stoupenec. — 207, 451, 569, 578, 579, 594, 624, 625, 641, 642, 679, 680

Miall, Edward (1809—1881), anglický politik a publicista, buržoazní radikál, ve čtyřicátých letech sympatizoval s chartistickým hnutím, aktivně bojoval proti anglikánské církvi; člen parlamentu (1852—1857, 1869 až 1874); vydavatel buržoazně radikálního listu „Nonconformist" (1841—1879); člen redakčního dozorčího výboru listu „Commonwealth". — 212, 240, 251, 265, 268

Mignet, François Auguste Marie (1796 až 1884), francouzský liberálně buržoazní historik z doby restaurace. — 45

Michaelis, Otto (1826—1890), německý vulgární ekonom a publicista; v še-

desátých letech člen pruské poslanecké sněmovny; od 1867 národní liberál. — 647, 654

Mill, John Stuart (1806—1873), anglický ekonom a pozitivistický filosof, epigon klasické školy politické ekonomie; vulgarizátor Ricardova učení. — 156, 252, 374, 383

Miquel, Johannes (1828—1901), německý politik, advokát a bankéř; do 1852 člen Svazu komunistů, později přešel na stranu buržoazie; jeden ze zakladatelů Národního spolku (1859), od 1867 jeden z vůdců pravého křídla Národně liberální strany. — 106, 111, 198, 353, 460, 503, 527, 529, 576, 617, 666

Mirabeau, Honoré Gabriel Victor *Riqueti*, hrabě *de* (1749—1791), politik Francouzské revoluce, mluvčí zájmů velké buržoazie a zburžoaznělé šlechty. — 162, 414, 527

Mohl, Moritz (1802—1888), německý národohospodář, člen frankfurtského Národního shromáždění (umírněná levice), jeden z vůdců Velkoněmecké strany. — 662

Moilin, Jules Antoine (známý pod jménem *Tony*) (1832—1871), francouzský lékař a publicista, maloburžoazní demokrat, účastník Pařížské komuny, zastřelen versailleskými jednotkami. — 299, 300, 304, 305, 311, 326, 612, 619

Moleschott, Jakob (1822—1893), holandský fyziolog a filosof, představitel vulgárního materialismu; přednášel na školách v Německu, Švýcarsku a Itálii. — 46

Mommsen, Theodor (1817—1903), významný německý buržoazní historik, autor o dějinách starého Říma. — 45

Moore, Samuel (asi 1830—1912), anglický právník, člen I. internacionály; přeložil do angličtiny „Manifest Komunistické strany" a spolu s Edwardem Avelingem první díl „Kapitálu"; Marxův a Engelsův přítel. — 149, 160, 161, 174, 179, 302, 358, 365, 373, 385, 394, 430, 433, 437, 459, 666

Morley, Samuel (1809—1886), anglický průmyslník a politik, představitel radikálně liberální buržoazie, člen parlamentu (1865, 1868—1885); v šedesátých letech člen výkonného výboru Reformní ligy. — 72

Möser, Justus (1720—1794), německý historik a publicista, mluvčí zájmů německé konzervativní buržoazie. — 198, 576

Moustier, Léonel Desle Marie François René, markýz *de* (1817—1869), francouzský diplomat, vyslanec v Berlíně (1853—1859), ve Vídni (1859 až 1861) a Cařihradu (1861—1866); ministr zahraničních věcí (1866 až 1868). — 440

Mozart, Wolfgang Amadeus (1756 až 1791), rakouský skladatel. — 678

Mozin (asi 1771—1840), francouzský duchovní, lingvista, po Francouzské revoluci emigrant v Německu, autor řady francouzských a německých slovníků. — 46

Mudy. — 321

Müller. — 516

Müller, německý krejčovský tovaryš. — 42, 507

Müller, Johann Heinrich Jacob (1809 až 1875), německý fyzik, autor prací o elektromagnetismu, optice a teplu. — 45

Muravjov, Michail Nikolajevič, hrabě (1796—1866), ruský státník; vášnivý

zastánce zájmů statkářů; za polského povstání 1863 byl jmenován polským generálním gubernátorem s mimořádnými plnými mocemi; za brutální potlačení povstání dostal přízvisko „kat". — 88

Murchison, sir Roderick Impey (1792 až 1871), anglický geolog, ve čtyřicátých letech se zúčastnil geologického výzkumu evropské části Ruska a Uralu. — 158

Nabuchodonozor II. (625—562 před n. l.), král Říše novobabylónské (604—asi 562 před n. l.). — 58

Nahmer. — 426, 650

Napoleon I. Bonaparte (1769—1821), francouzský císař (1804—1814 a 1815). — 59, 76, 398, 505, 536

Napoleon III. (Ludvík Napoleon Bonaparte) (1808—1873), synovec Napoleona I., president druhé republiky (1848—1852), francouzský císař (1852—1870). — 14, 34, 59, 127, 169, 175, 198, 203, 205, 208, 209, 238, 240, 241, 244, 247, 252, 257, 259—261, 265, 267, 271, 276, 278, 279, 281—283, 285, 290, 292, 293, 297, 298, 320—322, 324, 328, 335, 337, 349, 350, 354, 391, 393, 402, 417, 437, 440, 441, 443, 445, 451, 452, 495, 496, 505, 536, 553, 574, 584, 595, 596, 618, 621, 626, 654

Newton, sir Isaac (1643—1727), anglický fyzik, astronom a matematik, zakladatel klasické mechaniky. — 177

Niemann, Albert (1831—1917), německý operní pěvec. — 632

Nösselt, Friedrich August (1781—1850), německý pedagog, autor učebnic dějepisu, zeměpisu a německé literatury. — 45

Nothjung, Peter (1821—1866), německý krejčí, člen kolínského Dělnického spolku a Svazu komunistů; v kolínském procesu proti komunistům (1852) byl odsouzen k šesti letům pevnostního vězení; zmocněnec Všeobecného německého dělnického spolku ve Vratislavi (1863—1866). — 233

Oborski, Ludwik (1787—1873), polský plukovník, revolucionář, účastník polského povstání 1830—1831, pak emigrant v Londýně; člen společnosti Bratrských demokratů, 1849 velitel divize v revoluční bádensko-falcké armádě, předseda ústřední londýnské obce Jednoty polských emigrantů. — 89

O'Brien, Michael, irský fenian, 1867 popraven za účast na osvobození fenianských vůdců Kellyho a Deasyho. — 452, 463

Odger, George (1820—1877), reformistický předák anglických tradeunionů, povoláním obuvník; jeden ze zakladatelů londýnské odborové rady a její tajemník (1862—1872); člen anglické Národní ligy pro nezávislost Polska, Ligy půdy a práce a Ligy dělnického zastoupení; jeden z organizátorů shromáždění I. internacionály z 28. září 1864 v St. Martin's Hallu; člen generální rady (1864—1871) a její předseda (1864 až 1867), delegát londýnské konference 1865 a ženevského kongresu 1866; člen výkonného výboru Reformní ligy; v boji za reformu volebního práva v Anglii uzavřel kompromis s buržoazií; 1871 vystoupil proti Pařížské komuně, odmítl podepsat adresu generální rady „Občanská

válka ve Francii" a vystoupil z generální rady, která jeho renegátství odsoudila. — 31, 140, 147, 151, 164, 234, 237, 302, 401, 413, 551, 605, 616

O'Donovan Rossa, Jeremiah (1831 až 1915), jeden ze zakladatelů a vůdců společnosti fenianů v Irsku, vydavatel listu „Irish People" (1863 až 1865); 1865 byl zatčen a odsouzen k doživotnímu žaláři, 1870 amnestován; emigroval do USA, kde vedl organizaci fenianů; v osmdesátých letech zanechal politické činnosti. — 374

O'Donovanová Rossová, žena O'Donovana Rossy; 1865—1866 organizovala peněžní sbírku na podporu rodin irských politických vězňů. — 216—217, 374

Oppenheim. — 271

Orsini, Cesare, italský politický emigrant; člen generální rady I. internacionály (1866—1867); propagoval myšlenky I. internacionály v USA; bratr Felice Orsiniho. — 231, 235, 240, 245, 584, 585, 588

Orsini, Felice (1819—1858), italský buržoazní demokrat, republikán, účastník boje za národní osvobození a sjednocení Itálie; popraven za pokus o atentát na Napoleona III. — 231, 584

Overbeck, Johann Adolf (1826—1895), německý archeolog, autor řady prací. — 46

Overstone, Samuel Jones *Loyd*, od 1860 lord (1796—1883), anglický bankéř a ekonom, stoupenec školy „currency principle" („principu oběživa"). — 178

Owen, sir Robert (1771—1858), významný anglický utopický socialista. — 611

Palmerston, Henry John *Temple* vikomt (1784—1865), anglický státník, zpočátku tory, od 1830 předák whigů, opíral se o pravicové živly této strany; ministr války (1809—1828); ministr zahraničních věcí (1830 až 1834, 1835—1841 a 1846—1851), ministr vnitra (1852—1855), ministerský předseda (1855—1858 a 1859 až 1865). — 199, 252, 374, 501, 503

Pasteur, Louis (1822—1895), francouzský bakteriolog a chemik, spoluzakladatel mikrobiologie. — 269

Pauli, Georg Reinhold (1823—1882), německý historik, autor prací o dějinách Anglie. — 46

Payne, A. H., německý vydavatel v Lipsku. — 426

Petr Amienský (Petr Poustevník, Petr Eremita) (asi 1050—1115), francouzský mnich a kazatel, jeden z vůdců selských houfů v první křižácké výpravě (1096—1099). — 429

Petzler, Johann, německý maloburžoazní demokrat, učitel hudby, v padesátých letech 19. stol. emigrant v Londýně. — 52, 97, 102

Philips, Friedrich (Fritz), bankéř v Zalt-Bommelu, bratranec Karla Marxe. — 507

**Philips*, Lion (zemř. 1866), holandský obchodník, strýc Karla Marxe z matčiny strany. — 233, 324, 505—507, 584

**Philipsová*, Antoinette (Nanetka) (asi 1837—1885), sestřenice Karla Marxe, dcera Liona Philipse, členka holandské sekce I. internacionály. 583—585, 690, 691

Pieper, Wilhelm (nar. asi 1826), německý filolog a novinář, účastník revoluce 1848—1849, emigrant v Lon-

dýně; člen Svazu komunistů; v padesátých letech se sblížil s Marxem a Engelsem; později člen Německého národního spolku v Brémách. — 553

Pius IX. (1792—1878), římský papež (1846—1878). — 320, 437, 440

Platen-Hallermund, Adolf Ludwig Karl, hrabě *von* (1814—1889), ministr zahraničních věcí v Hannoveru (1855 až 1866), odpůrce sjednocení Německa pod hegemonií Pruska. — 298

Plon-Plon, viz *Bonaparte*, Jérôme Napoléon, Joseph Charles Paul, princ *Napoleon*

Pollock, George D., anglický vojenský lékař, člen zvláštní komise, která 1867 předložila parlamentu zprávu o zacházení s politickými vězni v anglických věznicích. — 374

Polo, Marco (asi 1254—1324), Benátčan, středověký cestovatel po východní Asii. — 46

Potter, George (1832—1893), jeden z reformistických vůdců anglických tradeunionů, povoláním tesař; člen londýnské odborové rady, předák Spojeného svazu stavebních dělníků; zakladatel a vydavatel listu „Bee-Hive", v němž systematicky prosazoval politiku kompromisu s liberální buržoazií. — 34, 53, 146, 147, 149, 161, 164, 238, 245, 401

Preller, Ludwig (1809—1861), německý klasický filolog, zabýval se řeckou a římskou mytologií. — 45

Prokesch-Osten, Anton, hrabě *von* (1795 až 1876), rakouský diplomat, generál a spisovatel; vyslanec v Aténách (1834—1849), vyslanec (1855 až 1867) a později velvyslanec (1867 až 1871) v Cařihradu. — 443

Proudhon, Pierre Joseph (1809—1865), francouzský publicista, ekonom a sociolog, ideolog maloburžoazie, jeden z teoretických zakladatelů anarchismu. — 14, 15, 63, 73, 205, 206, 209, 266, 274, 358, 431, 527, 588, 611, 627, 660, 663

Prutz, Robert Eduard (1816—1872), německý básník, publicista a literární historik, buržoazní liberál, účastník revoluce 1848—1849; spolupracoval s listy „Rheinische Zeitung" a „Hallesche Jahrbücher"; vydavatel časopisu „Deutsches Museum" (1851—1867). — 463

Puttkamerová, Elisabeth *von*, Bismarckova neteř. — 632, 633

Pyat, Félix (1810—1889), francouzský publicista, dramatik a politik, maloburžoazní demokrat; účastník revoluce 1848; 1849 emigroval do Švýcarska, potom do Belgie a Anglie; odpůrce samostatného dělnického hnutí; po řadu let vedl pomlouvačnou kampaň proti Marxovi a I. internacionále a využíval k tomu francouzské sekce v Londýně; poslanec Národního shromáždění, člen Pařížské komuny. — 451

Quenstedt, známý Wilhelma Liebknechta. — 569

Quinet, Edgar (1803—1875), francouzský maloburžoazní politik a historik; účastník revoluce 1848, poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění (1848—1851); 1852—1870 emigrant, Bonapartův odpůrce; účastník kongresu Ligy míru a svobody v Ženevě (1867); odpůrce Pařížské komuny; poslanec Národního shromáždění (1871 až 1875). — 414

Racowitza, Janko *von* (zemř. 1865), rumunský šlechtic, 1864 smrtelně zranil Lassalla v souboji. — 35, 66, 155, 203, 641

Rasch, Gustav (1825—1878), německý právník a publicista, demokrat; účastník revoluce 1848—1849 v Berlíně, pak emigrant ve Švýcarsku a Francii; od 1873 člen Sociálně demokratické dělnické strany. — 120, 375, 637

Rattazzi, Urbano (1808—1873), italský státník, představitel liberálně monarchistické buržoazie, ministr vnitra Sardinského království (1885 až 1858 a 1859—1860), italský ministerský předseda (1862 a 1867). — 437

Rau, Karl Heinrich (1792—1870), německý buržoazní ekonom, v některých otázkách sdílel Smithovy a Ricardovy názory. — 469, 647, 662

Réamur, René Antoine *Ferchault de* (1683—1757), francouzský fyzik a zoolog. — 162

Rebour, francouzský vynálezce. — 239

Reclus, Jean Jacques Elisée (1830 až 1905), francouzský geograf a sociolog, jeden z teoretiků anarchismu; po státním převratu z 1851 emigroval, 1857 se vrátil do Francie; člen I. internacionály, redaktor listu „Coopération" (1866—1868); účastník Pařížské komuny, po její porážce z Francie vypovězen. — 462, 660

Regnault, Elias Georges Soulange Oliva (1801—1868), francouzský historik a publicista, státní úředník. — 157

Régnier, Mathurin (1573—1613), francouzský satirický básník. — 430, 431

Reinach, Arnold (asi 1820—1870), německý maloburžoazní demokrat; účastník revoluce 1848—1849 v Německu, později emigroval do Švýcarska. — 151, 158, 177, 199, 517

Reincke, Peter Adolf (1818—1887), německý lékař, demokrat; člen I. internacionály; 1867 byl jako kandidát Všeobecného německého dělnického spolku zvolen do Severoněmeckého říšského sněmu; za svoje vystoupení proti třídnímu boji byl ze spolku vyloučen, v červnu 1868 se vzdal mandátu. — 408

Reusche, Friedrich, německý novinář, maloburžoazní demokrat; člen Všeobecného německého dělnického spolku; 1864—1865 spolupracovník listů „Nordstern" a „Social-Demokrat". — 138, 675, 676

Reuter, Paul Julius, baron *von* (1816 až 1899), zakladatel londýnské telegrafické agentury Reuter (1851). — 249, 250

Ricardo, David (1772—1823), anglický ekonom, hlavní představitel klasické buržoazní politické ekonomie. — 379, 434, 542

Richelieu, Armand Jean *du Plessis*, vévoda (1585—1642), francouzský kardinál a státník v období absolutismu. — 68

Richter, Eugen (1838—1906), německý politik, levý liberál, předák svobodomyslné strany, člen říšského sněmu. — 408

Rimestad, Christian Vilhelm (1816 až 1879), dánský novinář a politik, buržoazní liberál; poslanec dánského říšského sněmu, zakladatel a vůdce dělnického spolku (1860 až 1879), redaktor listu „Dags-Telegrafen" (1864—1875). — 175

Ritter, Carl (1779—1859), německý geograf, profesor na berlínské uni-

versitě, autor prací z oboru geografie. — 46

Rittershaus, Emil (1834—1897), maloburžoazní básník, demokrat; v šedesátých letech člen Pokrokové strany (levé křídlo). — 405, 412, 420, 448

Roberts, William Prowting (1806 až 1871), anglický právník, stoupenec chartistického a tradeunionistického hnutí. — 465

Robespierre, Maximilien Marie Isidore *de* (1758—1794), revoluční státník, vůdce jakobínů za Francouzské revoluce, šéf revoluční vlády (1793 až 1794). — 68

Robin, Charles Philippe (1821—1885), francouzský biolog, anatom, profesor histologie v Paříži. — 269

Röckel, August (zemř. 1876), německý hudebník, publicista, maloburžoazní demokrat; účastník dráždanského povstání 1849, odsouzen na doživotí k nuceným pracím, 1862 omilostněn; od 1863 redaktor „Frankfurter Reform", odpůrce sjednocení Německa pod hegemonií Pruska; 1866 vstoupil do služeb rakouské vlády. — 254

Rodbertus(-Jagetzow), Johann Karl (1805—1875), pruský velkostatkář, ekonom a politik, ideolog zburžoazněléhо pruského junkerstva, hlasatel reakčních idejí pruského „státního socialismu"; 1848—1849 vůdce levého středu v pruském Národním shromáždění. — 48, 58

Rode, německý emigrant v Liverpoolu. — 144, 266, 318, 320, 570

Roesgen, Charles, zaměstnanec firmy „Ermen a Engels" v Manchesteru. — 160, 182, 260, 651

Rogeard, Louis Auguste (1820—1896), francouzský radikálně demokratický publicista; 1864 spoluzakladatel a redaktor „Rive gauche"; 1865 pronásledován za protibonapartistický pamflet; emigroval do Belgie, potom do Německa; člen Pařížské komuny. — 207, 585

Rogers, James Edwin Thorold (1823 až 1890), anglický ekonom, autor prací o historii anglického národního hospodářství. — 321, 323, 326

Roodhuizen, A., pastor v Zalt-Bommelu, za něhož se později provdala Marxova sestřenice Antoinette Philipsová. — 584

Roon, Albrecht Theodor Emil, hrabě *von* (1803—1879), německý státník; od 1873 generál polní maršál, ministr války (1859—1873) a ministr námořnictva (1861—1871), reorganizoval pruskou armádu. — 86, 146, 150

Roscher, Wilhelm Georg Friedrich (1817—1894), německý vulgární ekonom a historik, profesor na lipské universitě, zakladatel tzv. historické školy politické ekonomie v Německu; bojoval proti utopickému socialismu a klasické buržoazní politické ekonomii; nahradil teoretickou analýzu povrchním empirismem, popíral existenci ekonomických zákonů. — 382, 451, 456, 647, 654, 662

Rost, Valentin Christian Friedrich (1790—1862), německý klasický filolog, autor česko-německého slovníku. — 46

Ruge, Arnold (1802—1880), německý radikální publicista, mladohegelovec, maloburžoazní demokrat; 1848 člen frankfurtského Národního shromáždění (levé křídlo); v padesátých

letech jeden z vůdců německé maloburžoazní emigrace v Anglii; po 1866 národní liberál. — 70, 141, 285

Russell, lord John (1792—1878), anglický státník, vůdce whigů, ministerský předseda (1846—1852 a 1865 až 1866), ministr zahraničních věcí (1852—1853 a 1859—1865). — 225, 252, 354

Rüstow, Friedrich Wilhelm (1821 až 1878), německý důstojník a vojenský teoretik, demokrat; účastník revoluce 1848—1849, emigroval do Švýcarska; 1860 náčelník Garibaldiho generálního štábu; Lassallův přítel. — 27, 106, 121, 122, 126, 133, 138, 350, 545

Sawyer, Marxův domácí v Londýně. — 302, 304, 307, 325

Scott, sir Walter (1771—1832), skotský spisovatel a básník. — 224

Seebach, Albin Leo, baron *von* (1811 až 1884), saský diplomat, v padesátých letech vyslanec v Paříži. — 332

Semmelweis, Ignaz Philipp (1818 až 1865), maďarský gynekolog, profesor ve Vídni a Budapešti. — 345

Senior, Nassau William (1790—1864), anglický vulgární ekonom, obhájce kapitalismu, byl proti zkrácení pracovního dne. — 370, 371

Seubert, Adolf Friedrich (1819—1890), úředník na württemberském ministerstvu války, spisovatel, 1866 účastník prusko-rakouské a 1870—1871 prusko-francouzské války; známý Ludwiga Kugelmanna, pomáhal Kugelmannovi při uveřejňování Engelsových recenzí o I. díle „Kapitálu". — 667

Shaftesbury, Anthony Ashley Cooper, hrabě (1801—1885), anglický politik, ve čtyřicátých letech vůdce toryů v anglickém parlamentu, od 1847 whig. — 354

Shakespeare, William (1564—1616), velký anglický dramatik. — 357, 690

Shaw, Robert (zemř. 1869), představitel anglického dělnického hnutí, povoláním malíř; účastník shromáždění I. internacionály z 28. září 1864 v St. Martin's Hallu; člen generální rady I. internacionály (1864 až 1869) a její pokladník (1867 až 1868); dopisující tajemník pro Ameriku (1867—1869); delegát londýnské konference (1865) a bruselského kongresu (1868). — 437

Sherman, William Tecumseh (1820 až 1891), americký generál a politik, účastník války proti Mexiku (1846 až 1848), za občanské války v USA (1861—1865) velitel dobrovolnických brigád a velitel armády na straně Severu; 1869—1883 vrchní velitel armád USA. — 57, 112, 497, 514, 533, 535, 536

Schaaffhausen, Hermann (1816—1893), německý antropolog a fyziolog; profesor v Bonnu (1855—1893). — 42

Schabelitz, Jakob (1827—1899), švýcarský nakladatel a knihkupec, buržoazní radikál; koncem čtyřicátých a počátkem padesátých let udržoval styky s Marxem a Engelsem. — 411, 429, 649

Schapper, Karl (1812—1870), významný pracovník německého a mezinárodního dělnického hnutí, jeden z vůdců Svazu spravedlivých, člen ústředního výboru Svazu komunistů, účastník revoluce 1848—1849; za rozkolu ve Svazu komunistů (1850) spolu s Willichem vůdce protimarxovské maloburžoazní frakce; 1856

se znovu a natrvalo sblížil s Marxem; od 1865 člen generální rady I. internacionály; delegát londýnské konference (1865). — 283, 290

Schiller, Friedrich (1759—1805), velký německý básník a dramatik. — 45

Schilling, Carl, německý sazeč, člen Všeobecného německého dělnického spolku; dočasně důvěrník hraběnky Hatzfeldtové; delegát eisenašského sjezdu (1869). — 167, 171—174

**Schily*, Victor (1810—1875), německý demokrat, advokát, účastník bádensko-falckého povstání 1849; později emigroval do Francie; člen I. internacionály, pomáhal generální radě upevňovat pozice I. internacionály v Paříži; delegát londýnské konference (1865). — 62, 63, 67, 80, 88, 108, 114, 119, 123, 127, 140, 146, 147, 149, 157, 457, 462, 540, 595, 660—661

Schimmelpfennig, Alexander (1824 až 1865), bývalý pruský důstojník, maloburžoazní demokrat, účastník bádensko-falckého povstání 1849, později emigrant; připojil se k Willichově a Schapperově maloburžoazní frakci; účastník občanské války v USA na straně Severu (1861 až 1865). — 538

Schleiden, Mathias Jakob (1804—1881), německý botanik, s Th. Schwannem spoluzakladatel buněčné teorie, stoupenec darwinismu. — 45

Schlosser, Friedrich Christoph (1776 až 1861), německý buržoazní historik, liberál, profesor na universitě v Heidelbergu. — 45

Schmalhausenová, Caroline, neteř Karla Marxe. — 114, 125

Schmalhausenová, Sophie (1816—po 1883), sestra Karla Marxe. — 114

Schölerová, Lina, učitelka, přítelkyně Marxovy rodiny. — 173, 363

Schömann, Georg Friedrich (1793 až 1879), německý klasický filolog a historik. — 45

Schönbein, Christian Friedrich (1799 až 1868), švýcarský chemik, profesor na basilejské universitě, zakladatel geochemie. — 215, 221

Schorlemmer, Carl (1834—1892), německý chemik, dialektický materialista, profesor v Manchesteru; člen I. internacionály, Marxův a Engelsův přítel. — 117, 358, 360, 366, 379, 394, 437, 456, 459, 474, 464, 655

Schramm, Rudolf (1813—1882), německý publicista, maloburžoazní demokrat, 1848 poslanec pruského Národního shromáždění (levé křídlo); po revoluci emigroval do Anglie; vystupoval proti Marxovi, v šedesátých letech stoupenec Bismarckův. — 58, 527

Schulze-Delitzsch, Franz Hermann (1808—1883), německý maloburžoazní ekonom a politik, stoupenec sjednocení Německa pod hegemonií Pruska; 1859 spoluzakladatel Národního spolku, v šedesátých letech jeden z vůdců Pokrokové strany; propagátor družstevní svépomoci, jejíž různé formy, např. záložny („lidové banky"), měly sloužit záchraně malovýrobců před zproletarizováním; od 1861 člen pruské poslanecké sněmovny, od 1867 člen říšského sněmu. — 28, 203, 400, 401, 414, 469, 471, 529, 543, 576

Schurz, Carl (1829—1906), německý publicista, maloburžoazní demokrat, účastník bádensko-falckého povstání 1849; emigroval do Švýcarska, později do USA, kde se

zúčastnil občanské války na straně Severu; předák republikánské strany. — 498

**Schweitzer*, Johann, Babtist *von* (1834 až 1875), německý advokát, později novinář a spisovatel; spolumajitel a redaktor lassallovského listu „Social-Demokrat" (1864—1867), od 1868 jeho jediný majitel; od 1863 člen, 1867—1871 předseda Všeobecného německého dělnického spolku; podporoval Bismarckovu politiku sjednocení Německa pod hegemonií Pruska, bránil připojení německých dělníků k I. internacionále, bojoval proti Sociálně demokratické dělnické straně; 1872 z Všeobecného německého dělnického spolku vyloučen. — 7, 39, 41, 43, 47, 48, 50, 62, 63, 73, 77, 80, 83, 86, 93, 94, 98—103, 105—107, 113, 121—123, 125—127, 129, 131, 143, 149, 162, 194, 332, 392, 403, 408, 428, 473, 518—521, 527, 529, 536

Schyler. — 395

Sickingen, Franz *von* (1481—1523), německý rytíř, stoupenec reformace, vojenský a politický vůdce šlechtického povstání (1522—1523); hrdina stejnojmenného Lassallova dramatu. — 63

**Siebel*, Carl (1836—1868), německý básník; rozšiřoval a propagoval Marxovy a Engelsovy spisy, zvláště první díl „Kapitálu"; Engelsův vzdálený příbuzný. — 73, 78, 85, 87, 107, 111—113, 116, 119, 121—123, 167, 348, 403, 405, 412, 420, 422, 428, 433, 439, 445, 448—450, 453, 469, 471, 477, 479, 480, 490, 510, 511, 531, 532, 657

Siebold. — 70, 77, 172, 174, 175

Siebold, Eduard Kaspar Jakob *von* (1801—1861), německý gynekolog, profesor v Göttingen, autor řady lékařských spisů. — 70, 77, 172, 174, 175, 345

Sigel, Franz (1824—1902), bývalý bádenský důstojník, maloburžoazní demokrat; vrchní velitel, později zástupce vrchního velitele bádenské revoluční armády za bádensko-falckého povstání 1849; po jeho porážce emigroval do Švýcarska a Anglie; 1852 odjel do USA, kde se zúčastnil občanské války na straně Severu. — 497

Simon, Jules (Jules François Simon Suisse) (1814—1896), francouzský politik, umírněný republikán; redaktor listu „Liberté de penser" (1848—1851); poslanec Ústavodárného shromáždění (1848—1849), ministr školství ve vládě národní obrany a v Thiersově vládě (1870 až 1873), poslanec Národního shromáždění 1871, jeden z iniciátorů boje proti Komuně, předseda vlády (1876—1877). — 63, 342

Simon, Ludwig (1810—1872), advokát z Trevíru, maloburžoazní demokrat, 1848—1849 poslanec frankfurtského Národního shromáždění (krajní levice); 1849 emigroval do Švýcarska, účastník kongresu Ligy míru a svobody v Ženevě (1867). — 350, 412

Simson, Martin Eduard Sigismund *von* (1810—1899), pruský politik a právník; 1848—1849 poslanec frankfurtského Národního shromáždění (pravý střed), předseda pruské poslanecké sněmovny (1860—1861) a předseda Severoněmeckého a Německého říšského sněmu (1867 až 1874). — 647

Smith, Adam (1723—1790), anglický ekonom, nejvýznamnější představitel klasické buržoazní politické ekonomie. — 178

Smith, William (1813—1893), anglický klasický filolog, autor lexikografických prací. — 46

Snider, Jacob (zemř. 1866), americký vynálezce pušky zadovky. — 279, 293

Sonnemann, Leopold (1831—1909), německý nakladatel novin a politik, maloburžoazní demokrat; 1856 založil list „Frankfurter Zeitung"; jeden ze zakladatelů Národního spolku (1859); snažil se udržet dělnické hnutí pod vlivem buržoazie; odpůrce sjednocení Německa pod hegemonií Pruska; člen říšského sněmu (1871—1876, 1878—1884). — 81

Spartakus (zemř. 71 před n. l.), římský gladiátor, vůdce největšího povstání otroků ve starověkém Římě (73 až 71 před n. l.). — 690

Spruner von Merz, Karl (1803—1892), německý historik a kartograf, vydavatel historicko-zeměpisných atlasů, psal o dějinách Německa. — 46

Stanley, lord Edward Henry, od 1869 hrabě *Derby* (1826—1893), anglický státník, tory, v šedesátých až sedmdesátých letech konzervativec, později liberál; člen parlamentu, náměstek ministra zahraničních věcí (1852), ministr pro kolonie (1858, 1882—1885), předseda kontrolního úřadu pro Indii (1858—1859), ministr zahraničních věcí (1866 až 1868, 1874—1878). — 324, 374

Steinthal, majitel obchodní firmy v Manchesteru, v níž byl zaměstnán Georg Weerth. — 123, 124

Stephens, James (1825—1901), irský maloburžoazní revolucionář, vůdce irských fenianů; 1866 emigroval do Ameriky. — 320, 465

Stepney, Cowell William Frederick (1820—1872), anglický socialista, člen Reformní ligy, člen generální rady I. internacionály (1866—1872) a její pokladník (1868—1870), delegát bruselského (1868) a basilejského (1869) kongresu, delegát londýnské konference (1871), člen britské federální rady (1872). — 437

Stieber, Wilhelm (1818—1882), pruský policejní rada, náčelník pruské politické policie (1850—1860), jeden z iniciátorů kolínského procesu proti komunistům (1852) a hlavní svědek obžaloby; za války prusko-rakouské (1866) a prusko-francouzské (1870 až 1871) náčelník vojenské policie, šéf německé špionáže a kontrarozvědky ve Francii. — 118, 272, 289, 329, 332, 346, 621

Stieler, Adolf (1775—1836), německý kartograf. — 46

Stirner, Max (literární pseudonym Johanna Caspara *Schmidta*) (1806 až 1856), německý filosof a spisovatel, mladohegelovec; jeden z ideologů buržoazního individualismu a anarchismu. — 274, 353

Strohn, Eugen. — 342

Strohn, Wilhelm, člen Svazu komunistů, Marxův a Engelsův přítel; emigrant v Bradfordu. — 70, 77, 88, 106, 169, 171, 185, 342, 418, 423, 643

Struve, Gustav (1805—1870), německý advokát a novinář, maloburžoazní demokrat; jeden z vůdců bádenských povstání v dubnu a září 1848 a bádensko-falckého povstání 1849; po porážce revoluce jeden z vůdců

německé maloburžoazní emigrace v Anglii; účastník občanské války v USA (1861—1865) na straně Severu. — 120, 375

Stumpf, Paul (asi 1827—1913), představitel německého dělnického hnutí, povoláním mechanik, později obchodník; blízký Marxův a Engelsův přítel; 1847 člen Německého dělnického spolku v Bruselu a Svazu komunistů; účastník revoluce 1848 až 1849 v Německu; zakladatel a vůdce mohučské sekce I. internacionály; delegát lausannského kongresu (1867), od 1869 člen německé Sociálně demokratické dělnické strany. — 192, 278, 288, 289, 412, 423, 477, 479, 553, 569, 573, 646

Swan, Daniel, člen I. internacionály, povoláním kalounkář, delegát za město Coventry na lausannském kongresu (1867). — 391

Sznayde, (1790—1850), účastník polského povstání 1830—1831; 1849 generál revoluční bádensko-falcké armády. — 536

Taylor, Peter Alfred (1819—1891), anglický politik, buržoazní radikál, člen parlamentu. — 109, 522

Tengová (nar. asi 1833), žena vestfálského statkáře, přítelkyně Gertrudy Kugelmannové; 1867 se v Hannoveru seznámila s Marxem a od té doby si s ním dopisovala. — 628, 630, 636

Ternaux, Louis Mortimer (1808 až 1871), francouzský reakční politik a historik. — 45

Thackeray, William Makepeace (1811 až 1863), významný anglický realistický spisovatel. — 587

Thiers, Louis Adolphe (1797—1877), francouzský státník a historik, orleanista; ministerský předseda (1836 až 1840); 1848 poslanec Ústavodárného shromáždění, 1848—1851 poslanec Zákonodárného shromáždění; president republiky (1871 až 1873); kat Pařížské komuny. — 257, 278

Thimm, Franz, knihkupec v Manchesteru. — 455, 541

Thorbecke, Jan Rudolf (1798—1872), holandský politik a státník, vůdce liberální strany; předseda vlády (1849—1853, 1862—1866 a 1871 až 1872). — 584

Thornton, William Thomas (1813 až 1880), anglický ekonom, stoupenec Johna Stuarta Milla. — 431

Thouvenel, Édouard Antoine (1818 až 1866), francouzský diplomat, bonapartista, ministr zahraničních věcí (1860—1862). — 199

Thurn-Taxis. — 31

Tolain, Henri Louis (1828—1897), francouzský rytec, pravicový proudhonovec; účastník shromáždění I. internacionály v St. Martin's Hàllu z 28. září 1864, jeden z vůdců pařížské sekce, delegát londýnské konference (1865), ženevského (1866), lausannského (1867), bruselského (1868) a basilejského (1869) kongresu; od 1871 poslanec Národního shromáždění; za Pařížské komuny přešel na stranu versailleských; 1871 z I. internacionály vyloučen. — 31, 62, 63, 88, 108, 126, 205, 302, 489, 506, 595

Townshend, markýz, anglický státník, pokladník anglické Národní ligy pro nezávislost Polska. — 63, 109, 523

Trémaux, Pierre (1817—1884), fran-

couzský přírodovědec. — 295, 297, 299, 305, 307—310, 612

Trübner, Nikolaus (1817—1884), německý knihkupec a nakladatel v Londýně. — 142

Tschudi, Friedrich (1820—1886), švýcarský zoolog, agronom a politik. — 46

Tupper, Martin Farquhar (1810 až 1889), bezvýznamný anglický básník. — 690

Tussy, viz *Marxová*, Eleanor

Twesten, Karl (1820—1870), německý politik a právník, od 1861 člen pruské poslanecké sněmovny a od 1867 Severoněmeckého říšského sněmu; předák Pokrokové strany, 1866 spoluzakladatel Národně liberální strany. — 315

Tyndall, John (1820—1893), irský fyzik. — 64, 95, 117, 204, 678

Ulmer, Johann, německý krejčí, člen Svazu komunistů, účastník revoluce 1848—1849 v Německu; od počátku padesátých let 19. stol. emigrant v Londýně, za rozkolu ve Svazu komunistů Marxův a Engelsův stoupenec. — 580

Urquhart, David (1805—1877), anglický diplomat, reakční publicista a politik, turkofil; v třicátých letech byl pověřen diplomatickými úkoly v Turecku; člen parlamentu (1847 až 1852), tory, zakladatel a redaktor listu „The Free Press" (1855 až 1865) a časopisu „Diplomatic Review" (1866—1877). — 34, 58, 146, 175, 332, 413, 443

Usedom, Karl Georg Ludwig Quido, hrabě *von* (1805–1884), pruský diplomat, 1846 vyslanec v Římě a vyslanec u spolkového sněmu ve Frankfurtu nad Mohanem (1848 a 1858—1859); vyslanec v Itálii (1863—1869), pro neshody s Bismarckem odvolán. — 437, 445

Venedey, Jakob (1805—1871), německý publicista, maloburžoazní demokrat; 1848—1849 poslanec frankfurtského Národního shromáždění (levé křídlo); po revoluci 1848 až 1849 liberál; odpůrce sjednocení Německa pod hegemonií Pruska. — 661

Vergilius (Publius Vergilius Maro) (70—19 před n. l.), velký římský básník. — 611

**Vermorel*, Auguste Jean Marie (1841 až 1871), francouzský publicista, proudhonovec, redaktor listu „Courrier français" (1866—1867), člen Pařížské komuny; v květnu 1871 byl těžce raněn v pouličních bojích a zemřel v zajetí. — 396, 399, 402, 406, 639

Véron, Louis Désiré (1798—1867), francouzský novinář a politik, do 1848 orleanista, později bonapartista; majitel a vydavatel listu „Le Constitutionnel" (1844—1852). — 423

Vésinier, Pierre (1826—1902), francouzský maloburžoazní publicista; jeden z organizátorů francouzské sekce I. internacionály v Londýně; delegát londýnské konference I. internacionály 1865; za pomlouvání ústřední rady byl 1866 vyloučen z rady a 1868 z I. internacionály; člen Pařížské komuny, po její porážce emigroval do Anglie; vydavatel listu „La Fédération" a člen Světové federalistické rady, která útočila proti Marxovi a generální

radě. — 205, 207, 209, 234, 245, 567, 573

Viktor Emanuel II. (1820—1870), vévoda savojský, král sardinský (1849 až 1861) a italský (1861—1878). — 261, 279, 281, 434, 437

Viktorie (1819—1901), anglická a irská královna (1837—1901). — 435, 452

Vilém, princ Oranžský (1840—1879), holandský korunní princ. — 282

Vilém I. (1797—1888), princ Pruský, princ regent (1858—1861), pruský král (1861—1888), německý císař (1871—1888). — 28, 58, 64, 100, 214, 226, 239, 242, 259, 262, 264, 278, 289, 292, 297, 320, 323, 337, 350, 354, 521, 527

Vinçard, Pierre Denis (1820—1882), francouzský dělník a publicista; účastník revoluce 1848, člen Lucemburské komise, aktivní účastník družstevního hnutí, autor prací o postavení dělnické třídy; člen I. internacionály. — 551

Virchow, Rudolf (1821—1902), německý patolog a antropolog; zakladatel buněčné (celulární) patologie, odpůrce Darwinův; jeden ze zakladatelů a vůdců Pokrokové strany; po 1871 reakcionář a vášnivý odpůrce socialismu. — 345

Vogt, August (asi 1830—asi 1883), představitel německého a amerického dělnického hnutí, socialista, povoláním obuvník; Marxův a Engelsův stoupenec; člen Svazu komunistů, účastník revoluce 1848—1849; člen berlínské obce Všeobecného německého dělnického spolku, patřil k proletářské opozici; 1866 člen berlínské sekce I. internacionály; 1867 emigroval do USA; člen Německého komunistického klubu v New Yorku, jeden z organizátorů sekcí I. internacionály v USA. — 172, 568, 573, 578, 579, 594, 679

Vogt, Gustav (1829—1901), švýcarský ekonom německého původu, pacifista, jeden z organizátorů Ligy míru a svobody, redaktor listu „Les Etats-Unis d'Europe" (1867—1870); bratr Karla Vogta. — 666

Vogt, Karl (1817—1895), německý přírodovědec, vulgární materialista, maloburžoazní demokrat; 1848 až 1849 poslanec frankfurtského Národního shromáždění (levé křídlo); v červnu 1849 jeden z pěti říšských regentů; 1849 emigroval do Švýcarska; v padesátých až šedesátých letech placený tajný agent Ludvíka Bonaparta, jeden z nejaktivnějších účastníků pomlouvačné kampaně proti proletářským revolucionářům; Marx mu odpověděl pamfletem „Pan Vogt" (1860). — 43, 50, 51, 54, 62, 177, 349, 350, 412, 414, 423, 437, 471, 472, 502, 517, 644, 645, 666

Völter, D., německý geograf. — 45

Wagener, Hermann (1815—1889), německý publicista a politik, ideolog zburžoaznělého pruského junkerstva; zakladatel a redaktor listu „Neue Preussische Zeitung" (1848 až 1854), jeden ze zakladatelů pruské konzervativní strany, tajný vládní rada v Bismarckově kabinetu (1866 až 1873); stoupenec reakčního pruského „státního socialismu". — 35, 337, 528, 537

Walpole, Spencer Horatio (1806 až 1898), anglický státník, tory, ministr vnitra (1852, 1858—1859 a 1866—1867). — 290, 361, 374

Walton, Alfred A. (nar. 1816), anglický architekt, předák Reformní ligy; člen generální rady I. internacionály (1867—1870); delegát lausannského kongresu (1867). — 391

Warnebold, Ernst, německý advokát v Hannoveru; pokrokář, později národní liberál. — 345, 448, 645

Washington, George (1732—1799), významný americký státník, vrchní velitel americké revoluční armády ve válce s Anglií (1775—1783); první president USA (1789—1797). — 639

Watts, John (1818—1887), anglický publicista, utopický socialista, stoupenec Owenův, později buržoazní liberál a obhájce kapitalismu. — 212, 216, 224

Weber, Josef Valentin (1814—1895), německý hodinář, účastník revolučního hnutí v Bádensku 1848 až 1849; po porážce revoluce emigroval; člen Svazu komunistů ve Švýcarsku; později člen Německého dělnického vzdělávacího spolku v Londýně. — 641, 642

Weber, Louis, syn Josefa Valentina Webera, povoláním hodinář, lassallovec; člen Německého dělnického vzdělávacího spolku v Londýně; intrikoval proti Marxovi a jeho stoupencům, v dubnu 1865 ze spolku vyloučen. — 141, 560, 641, 642

Weber, Wilhelm, syn Josefa Valentina Webera, lassallovec; po 1864 emigrant v New Yorku, 1866 předseda Všeobecného německého dělnického spolku v New Yorku. — 641, 642

Wehner, J. G., německý emigrant v Manchesteru, v šedesátých letech pokladník Schillerova ústavu, Engelsův známý. — 293, 323, 345, 694, 698

Weiss, Guido (1822—1899), německý novinář, maloburžoazní demokrat; účastník revoluce 1848—1849 v Německu; v šedesátých letech člen Pokrokové strany (levé křídlo); šéfredaktor listů „Berliner Reform" (1863—1866) a „Zukunft" (1867 až 1871). — 412, 416, 473, 482

Wellington, Arthur *Wellesley*, vévoda (1769—1852), anglický vojevůdce a státník, tory; 1808—1814 a 1815 velel anglické armádě ve válkách proti napoleonské Francii; generální polní zbrojmistr (1818—1827), vrchní velitel armády (1827—1828, 1842—1852), ministerský předseda (1828—1830), ministr zahraničních věcí (1834—1835). — 534

Wermuth, policejní ředitel v Hannoveru, svědek v kolínském procesu proti komunistům (1852), spolu se Stieberem napsal knihu „Komunistická spiknutí v devatenáctém století". — 374

Weston, John, představitel anglického dělnického hnutí, povoláním tesař, později podnikatel; stoupenec Owenův; účastník shromáždění I. internacionály z 28. září 1864 v St. Martin's Hallu; člen generální rady (1864—1872), delegát londýnské konference (1865), člen výkonného výboru Reformní ligy, jeden z vůdců Ligy půdy a práce, člen britské federální rady (1872). — 32, 33, 153, 156, 159, 212, 443, 464

Westphalen, Edgar *von* (1819—asi 1890), bratr Jenny Marxové; člen Bruselského komunistického výboru (1846) v padesátých až šedesátých letech emigrant v USA. — 153, 154, 157,

165, 168, 171—173, 175, 176, 180, 187, 554, 628, 673, 674

Westphalen, Ferdinand Otto Wilhelm *von* (1799—1876), reakční pruský státník, ministr vnitra (1850—1858); nevlastní bratr Jenny Marxové. — 53, 54, 173

**Weydemeyer*, Joseph (1818—1866), významný představitel německého a amerického dělnického hnutí, v polovině čtyřicátých let „pravý" socialista, 1846 se pod vlivem Marxe a Engelse přiklonil k vědeckému komunismu; člen Svazu komunistů; účastník revoluce 1848—1849; jeden z odpovědných redaktorů „Neue Deutsche Zeitung" (1849—1850); 1851 emigroval do USA, za občanské války v USA (1861—1865) byl plukovníkem v armádě Severu; položil základy pro šíření marxismu v USA; Marxův a Engelsův přítel a spolubojovník. — 50, 51, 55, 62, 71, 101, 105, 106, 144, 336, 495—498, 501, 502, 506, 533—538, 673

Weydemeyerová, Luise, žena Josepha Weydemeyera. — 356, 498, 501, 538, 651

Wheeler, George William, představitel anglického dělnického hnutí; účastník shromáždění I. internacionály z 28. září 1864 v St. Martin's Hallu; člen generální rady I. internacionály (1864—1867) a její pokladník (1864—1865, 1865—1867), delegát londýnské konference (1865); člen výkonného výboru Reformní ligy. — 346, 347

Whithers. — 307

Wickede, Julius *von* (1819—1896), německý důstojník a vojenský spisovatel; za prusko-rakouské (1866) a německo-francouzské (1870—1871) války dopisovatel listu „Kölnische Zeitung" při hlavním štábu pruské armády. — 246

Wigand, Hugo (1822—1873), lipský nakladatel a knihkupec, syn Otto Wiganda; od 1864 řídil firmu. — 344, 383, 411

Wigand, Otto (1795—1870), nakladatel a knihkupec v Lipsku, vydával díla pokrokových spisovatelů. — 344, 347, 351, 357, 363, 371

Wilke. — 279

Willich, August (1810—1878), bývalý pruský důstojník, pro své politické přesvědčení vystoupil z vojenské služby; člen Svazu komunistů, velitel dobrovolnického sboru v bádensko-falckém povstání (1849); za rozkolu ve Svazu komunistů 1850 spolu se Schapperem vůdce protimarxovské maloburžoazní frakce; 1853 emigroval do USA, za občanské války (1861—1865) generál v armádě Severu. — 138, 497

Wirth, Max (1822—1900), německý ekonom a publicista, liberál; člen Národního spolku. — 654

Wolff. — 108

Wolff, Luigi, italský major, stoupenec Mazziniho; člen Sdružení pro společný pokrok, londýnské organizace italských dělníků; účastník shromáždění I. internacionály z 28. září 1864 v St. Martin's Hallu, člen ústřední rady I. internacionály (1864—1865), delegát londýnské konference (1865); 1871 odhalen jako agent bonapartistické policie. — 31, 32, 59, 114, 133, 234, 235, 539, 557, 585

Wolff, Wilhelm (Lupus) (1809—1864), německý proletářský revolucionář, povoláním učitel, syn slezského pod-

daného rolníka; účastník studentského hnutí, 1834—1839 vězněn v pruských kasematech; 1846 až 1847 člen Bruselského komunistického korespondenčního výboru, od března 1848 člen ústředního výboru Svazu komunistů; 1848—1849 jeden z redaktorů „Neue Rheinische Zeitung"; poslanec frankfurtského Národního shromáždění (krajní levice); v červenci 1849 emigroval do Švýcarska, v polovině 1851 do Anglie; Marxův a Engelsův přítel a spolubojovník. — 24, 34, 36, 45, 83, 114, 116, 123, 180, 220, 357, 379, 425, 433, 496, 501, 538, 634, 655

Wood, advokát v Manchesteru. — 124

Worsaae, Jens Jacob Asmussen (1821 až 1885), dánský archeolog, dokázal existenci bronzové doby; autor prací o nejstarších a středověkých dějinách Skandinávie; umírněný liberál. — 25

Wrangel, Friedrich Heinrich Ernst, hrabě (1784—1877), pruský generál, měl velký podíl na kontrarevolučním státním převratu v Berlíně a na rozehnání pruského Národního shromáždění v listopadu 1848; vrchní velitel prusko-rakouských vojsk ve válce s Dánskem (1864). — 533.

Wurtz, Charles Adolphe (1817—1884), francouzský chemik; profesor organické chemie v Paříži, stoupenec atomové a molekulární teorie. — 363, 366

Wuttke, Johann Karl Heinrich (1818 až 1876), německý historik a jazykozpytec, demokrat; 1848 člen předběžného parlamentu, 1849 poslanec frankfurtského Národního shromáždění; spoluzakladatel velkoněmecké strany. — 331

York, knihkupec Německého dělnického vzdělávacího spolku v Londýně. — 455

Zamojski, Władysław, hrabě, polský magnát a generál; účastník povstání 1830—1831, po jeho potlačení jeden z vůdců polské konzervativní monarchistické emigrace v Paříži. — 109

Ziegenhainer. — 425

POSTAVY Z MYTOLOGIE A KRÁSNÉ LITERATURY

Achilles, v řeckém bájesloví nejstatečnější řecký hrdina trojské války, jeden z hlavních hrdinů Homérovy „Iliady". — 63, 125, 425

Árón, v hebrejské biblické mytologii bratr Mojžíšův, od něhož jeruzalémští kněží odvozovali svůj původ. — 517

Bardolf, postava dobrodruha ze Shakespearovy komedie „Veselé ženy windsorské" a „Král Jindřich IV". — 168

Çabala, božstvo v indické mytologii; zjevovalo se lidem v podobě krávy. — 584, 587

Dioskurové, „Diovi chlapci", v řecké mytologii dvojčata Kastor a Polydeukes. — 346

Don Quijote, hlavní postava ze stejnojmenného Cervantesova románu. — 484

Faust, hlavní postava stejnojmenné Goethovy dramatické poémy; symbol nejvyššího lidského snažení. — 337

Gulliver, hlavní postava románu Johna Swifta „Gulliverovy cesty". — 631

Izák, biblická postava, syn Abrahámův a Sáry. Podle mýtu měl být obětován bohu, aby tak byla vyzkoušena Abrahámova víra. — 257

Ježíš Kristus. — 653, 678

Jo, postava z románu L. M. Alcottové „Malé ženušky". — 629

John Bull, posměšná přezdívka Angličanů; rozšířila se po 1712, kdy vyšla politická satira osvícenského spisovatele Johna Arbuthnota „Příběhy Johna Bulla". — 290, 341

Jupiter, v římském bájesloví nejvyšší bůh, vládce nebes a nebeských jevů, zvláště blesku a hromu; později ho Římané ztotožňovali s řeckým bohem Diem. — 278, 285, 688

Kalypsó, v řecké mytologii nymfa na ostrově Ogygii, u níž ztroskotavší Odysseus prožil sedm let; slibovala Odysseovi nesmrtelnost a věčné mládí. — 608

Markétka, postava z Goethovy dramatické poémy „Faust". — 690

Mercadet, postava z Balzacovy komedie „Mercadet čili Pletichář"; zadlužený člověk, pronásledovaný věřiteli. — 330

Odysseus, hrdina Homérovy „Iliady"

a „Odyssey“, legendární král ostrova Ithaky, jeden z vůdců řeckého vojska v trojské válce; vynikal odvahou, chytrostí a výmluvností. — 608

Oidipus, v řeckém bájesloví syn thébského krále Laia, osvobodil Théby tím, že rozluštil hádanku sfingy. — 560

Poza, markýz, jedna z hlavních postav Schillerovy tragédie „Don Carlos“; typ šlechetného a svobodomyslného dvořana, usilujícího ovlivnit despotického krále. — 28, 58, 527

Scapin, hlavní postava z Molièrovy komedie „Šibalství Scapinova“. — 278, 285

Višvámitra, postava ze staroindického bájesloví; v epické básni „Rámájanam“ král, který se zmocnil zázračné krávy Çabaly, jež měla splnit všechna jeho přání. — 584, 587

Wagner, postava z Goethovy dramatické poémy „Faust“; typ kabinetního učence, scholastika odtrženého od života. — 337

Zeus, v řecké mytologii nejvyšší bůh, syn Kronův. — 647, 687

SEZNAM LITERATURY

A. VLASTNÍ DÍLA K. MARXE A B. ENGELSE*

Marx, Karel, „Adresa Mezinárodního dělnického sdružení presidentu Johnsonovi" (viz Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 132—134) (pozn. 160).
— „Address from the Working Men's International Association to President Johnson", vyšlo v „The Bee-Hive Newspaper", čís. 188 z 20. května 1865. — 147, 153, 552

Marx, Karel, „Feniané uvěznění v Manchesteru a Mezinárodní dělnické sdružení" (viz Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 252—253).
— „A M. G. Hardy, secrétaire d'État de Sa Majesté", vyšlo v „Le Courrier français", čís. 163 z 24. listopadu 1867. — 464

Marx, Karel, „Hirschova dobrodružná přiznání" (viz Spisy, sv. 9, čes. vyd. 1960, str. 65—68).
— „Hirsch's Selbstbekenntnisse", vyšlo v „Belletrisches Journal und New-Yorker Criminal-Zeitung" z 5. května 1853. — 118

Marx, Karel, „Inaugurální adresa Mezinárodního dělnického sdružení, založeného dne 28. září 1864 na veřejném shromáždění v St. Martin's Hallu, Long Acre, v Londýně" (viz Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 37—45). — 33—35, 39, 40, 60, 62, 71, 110, 506, 549, 679
— „Working Men's International Association", vyšlo v „The Bee-Hive Newspaper", čís. 160 z 5. listopadu 1864. — 33
— „Address", vyšlo v „Address and Provisional Rules of the Working Men's International Association, Established September 28, 1864, at a Public Meeting held at St. Martin's Hall, Long Acre, London", Londýn 1864. — 48, 52, 147, 501, 503, 505, 510, 530
— Working Men's International Association", vyšlo v „The Miner and Workman's Advocate", čís. 93 z prosince 1864. — 58
— „Manifest an die arbeitende Klasse Europa's", vyšlo v „Der Social-Demokrat", čís. 2 a jako příloha k čís. 3 z 21. a 30. prosince 1864. — 43, 527
— „Auch ein Beitrag zur Arbeiterfrage" vyšlo v „Mainzer Journal", čís. 2 a 3 z 3. a 4. ledna 1865. — 516

* Názvy článků, které doplnila redakce Marxových a Engelsových Spisů podle 2. ruského vydání, jsou označeny hvězdičkou.

Marx, Karel, „Instrukce delegátům prozatímní ústřední rady k jednotlivým otázkám“ (viz Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 221—231).
— „Instructions for the Delegates of the Provisional General Council“, vyšlo v „The International Courier“, čís. 6 a 7 z 20. února 1867 a v „Le Courrier international“, čís. 8—10 z 13. března 1867. — 606, 608, 610

Marx, Karel, „Kapitál. Kritika politické ekonomie. Díl I, kniha 1: Výrobní proces kapitálu“ (čes. vyd. 1953, str. 814).
— „Das Kapital. Kritik der politischen Oekonomie. Erster Band. Buch I: Der Produktionsprozess des Kapitals“, Hamburk 1867. — 39, 68, 77, 126, 140, 144, 148, 154—156, 160, 164, 166, 168, 170, 182, 191, 211—216, 221, 223, 253, 262, 268, 277, 279, 285, 304, 312, 314, 315, 317, 321, 325—327, 329, 331, 334, 336, 339, 342, 344, 347, 351, 352, 357, 359, 360—363, 365, 367, 369—374, 377—385, 392, 393, 395, 396, 399—401, 403, 405, 411, 416, 419, 420, 422, 426, 428, 431, 434—436, 439—443, 488, 451, 453, 455—457, 459, 462, 468, 472, 473, 476, 479, 480, 482, 490, 503, 568, 572, 576, 577, 579, 595, 601, 610, 615, 616, 618, 623—626, 628, 633, 635, 636, 641, 643—647, 649—651, 653—655, 657, 660—663, 666, 668, 673, 677, 679, 681, 684—686, 688

Marx, Karel, „Kapitál. Kritika politické ekonomie. Díl II, kniha 2: Proces oběhu kapitálu“ (čes. vyd. 1954, str. 544).
— „Das Kapital. Kritik der politischen Oekonomie. Band 2, Buch 2: Der Cirkulationsprocess des Kapitals“, vydal Bedřich Engels, Hamburk 1885. — 213, 214, 325, 334, 342, 351, 370, 379, 383, 384, 393, 415, 601, 610, 616, 618, 623—626, 641, 646, 684

Marx, Karel, „Kapitál. Kritika politické ekonomie. Díl III, kniha 3: Celkový proces kapitalistické výroby“ (čes. vyd. 1955, část 1, str. 482; čes. vyd. 1956, část 2, str. 454).
— „Das Kapital. Kritik der politischen Oekonomie. Bd. 3, Buch 3: Der Gesammtprocess der kapitalistischen Production“, vydal Bedřich Engels, Hamburk 1894. — 178, 214, 215, 325, 334, 342, 351, 370, 379, 383, 393, 415, 601, 610, 616, 618, 623, 625, 626, 641, 684

Marx, Karel, „Ke kritice politické ekonomie“ (viz Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 31—189).
— „Zur Kritik der politischen Oekonomie“, první sešit, Berlín 1859. — 360, 362, 616, 635

Marx, Karel, „Mzda, cena a zisk“ (viz Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 135—186).
— „Value, price, and profit“, Londýn 1898. — 154, 156

Marx, Karel, „Náčrt nepronesené řeči o irské otázce“ (viz Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 483—488). — 464, 465

Marx, Karel, „Náčrt přednášky o irské otázce, přednesené 16. prosince 1867 v Německém dělnickém vzdělávacím spolku v Londýně“ (viz Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 489—502). — 483

Marx, Karel, „Odhalení o kolínském procesu proti komunistům“ (viz Spisy, sv. 8, čes. vyd. 1960, str. 443—508).

— „Enthüllungen über den Kommunisten-Prozess zu Köln", Basilej 1853. — 168

Marx, Karel, „Oprava" (viz Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 237), vyšlo v „Die Neue Zeit", sv. 2, čís. 3 z roku 1901. — 621

Marx, Karel, „Oprava. Redaktorovi listu ‚Der weisse Adler'" (viz Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 130—131), vyšlo v „Der weisse Adler", čís. 48 z 22. dubna 1865. — 546

Marx, Karel, „O Proudhonovi (dopis J. B. Schweitzerovi)" (viz Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 58—65).

— „Ueber P. J. Proudhon", vyšlo v „Der Social-Demokrat", čís. 16, 17 a 18 z 1., 3. a 5. února 1865. — 63, 64, 73, 80, 527

Marx, Karel, „Osmnáctý brumaire Ludvíka Bonaparta" (viz Spisy, sv. 8, čes. vyd. 1960, str. 137—238).

— „Der 18te Brumaire des Louis Napoleon", vyšlo v „Die Revolution. Eine Zeitschrift in zwangslosen Heften", 1. sešit, New York 1852. — 348, 509, 545, 553

Marx, Karel, „Pan Vogt" (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 421—728).

— „*Herr Vogt*", Londýn 1860. — 51, 55, 118, 168, 423, 437, 495, 502, 562, 668, 675—676

Marx, Karel, „Plagiátorství" (viz Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 254—258).

— „Plagiarismus", vyšlo v „Die Zukunft" jako příloha k čís. 291 z 12. prosince 1867. — 473, 476—477, 480, 482

Marx, Karel, „President lidstva" (viz Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 125—129).

— „Der ‚Präsident der Menschheit'", vyšlo v „Berliner Reform" jako příloha k čís. 88 z 13. dubna 1865. — 133, 144

Marx, Karel, „Presidentu Spojených států amerických Abrahamu Lincolnovi" (viz Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 51—53).

— „An Abraham Lincoln, Präsident der Vereinigten Staaten von Amerika", vyšlo v „Berliner Reform" jako příloha k čís. 4 z 5. ledna 1865. — 516

— „To Abraham Lincoln President of the United States of America", vyšlo v „The Bee-Hive Newspaper", čís. 169 ze 7. ledna 1865. — 52

— „An Abraham Lincoln, Präsident der Vereinigten Staaten von Amerika", vyšlo v „Hermann", čís. 314 ze 7. ledna 1965. — 516

Marx, Karel, „Prohlášení o příčinách přerušení spolupráce s listem ‚Social-Demokrat'" (viz Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 120—123).

— „Erklärung", vyšlo v „Berliner Reform" jako příloha k čís. 67 z 19. března 1865. — 131, 132

— „Erklärung", vyšlo v „Düsseldorfer Zeitung", čís. 79 z 20. března 1865. — 129, 131, 132

— „Erklärung" vyšlo v „Hermann", čís. 325 z 25. března 1865. — 131, 132

Marx, Karel, „Prozatímní stanovy Sdružení" (viz Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 46—49).

— „Provisional Rules of the Association", vyšlo v „Address and Provisional Rules of the Working Men's International Association, Established September

28, 1864, at a Public Meeting held at St. Martin's Hall, Long Acre, London", Londýn 1864. — 165, 506, 572—573

Marx, Karel, „Předmluva k prvnímu vydání prvního dílu ‚Kapitálu'" (viz Kapitál. Kritika politické ekonomie, díl I, kniha první, čes. vyd. 1953, str. 15—20). — 362, 380, 383, 616, 641

— Vyšlo zkráceně v „Die Zukunft", čís. 12 ze 4. září 1867. — 400

— „A New work on political economy", vyšlo zkráceně v „The Bee-Hive Newspaper", čís. 308 ze 7. září 1867. — 383, 400

— Vyšlo v „Der Beobachter" ze 7. září 1867. — 473

— Vyšlo zkráceně v „Le Courrier français", čís. 106 z 1. října 1867. — 383, 406, 426, 428, 650

— „Le socialisme en Europe", vyšlo zkráceně v „La Liberté", čís. 15 z 13. října 1867. — 426, 650

Marx, Karel, „Redaktorovi listu ‚Beobachter' ve Stuttgartu" (viz Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 55—57).

— „An den Redakteur des ‚Beobachters' zu Stuttgart", vyšlo v „Nordstern", čís. 287 z 10. prosince 1864. — 51, 53, 55, 57, 499, 500, 502, 503, 508, 526—527, 676

Marx, Karel, „Recenze Engelsovy brožury ‚Vojenská otázka v Prusku a německá dělnická strana'" (viz Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 118—119).

— „Die preussische Militärfrage und die deutsche Arbeiterpartei. Von Friedrich Engels", vyšlo v „Hermann" z 18. března 1865. — 113, 127—131

Marx, Karel, „Rezoluce ústřední rady o konfliktu v pařížské sekci" (viz Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 116—117). — 108, 119, 127, 539

Marx, Karel, „Teorie o nadhodnotě (čtvrtý díl ‚Kapitálu')" (čes. vyd. 1958, část první, str. 33—425; čes. vyd. 1964, část druhá 1964, str. 9—628; čes. vyd. 1968, část třetí 1968, str. 9—525). — 164, 342, 351, 616, 625, 626

Marx, Karel, „Výstraha" (viz Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 197—198).

— „Warnung", vyšlo v „Oberrheinische Courier", čís. 113 z 15. května 1866 (pozn. 272). — 257, 597

Marx, Karel, „Záznam Marxovy řeči o postoji Mezinárodního dělnického sdružení ke kongresu Ligy míru a svobody" (viz Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 581—582).

— „International Working Men's Association", vyšlo zkráceně v „The Bee-Hive Newspaper", čís. 305 ze 17. srpna 1867. — 396

— „Les Conditions de la paix", vyšlo zkráceně v „Le Courrier français" z 2. září 1867. — 396

Engels, Bedřich, *„Noticka o brožuře ‚Vojenská otázka v Prusku a německá dělnická strana'" (viz Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 114).

— Vyšlo v „Berliner Reform", čís. 53 z 3. března 1865. — 111, 524, 531

— Vyšlo v „Düsseldorfer Zeitung", čís. 62 z 3. března 1865. — 111, 119, 531

— Vyšlo v „Rheinische Zeitung", čís. 62 z 3. března 1865. — 111, 531

Engels, Bedřich, „Pád a Rýn“ (viz Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 257—302). — „Po und Rhein“, Berlín 1859. — 350

Engels, Bedřich, „Pan Tidmann. Starodánská lidová píseň“ (viz Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 66—68).
— „Herr Tidmann. Altdänisches Volkslied“, vyšlo v „Der Social-Demokrat“, čís. 18 z 5. února 1865. — 65, 80, 97

Engels, Bedřich, „Postavení dělnické třídy v Anglii. Podle vlastních poznatků a autentických pramenů“ (viz Spisy, sv. 2, čes. vyd. 1957, str. 233—508).
— „Die Lage der arbeitenden Klasse in England. Nach eigner Anschauung und authentischen Quellen“, Lipsko 1845. — 211, 212, 278, 363, 635
— „Die Lage der arbeitenden Klasse in England. Nach eigner Anschauung und authentischen Quellen“, 2. vydání, Lipsko 1848. — 363

Engels, Bedřich, „Poznámky o válce v Německu“ (viz Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 199—220).
— „Notes on the war in Germany“, vyšlo v „The Manchester Guardian“, čís. 6190, 6194, 6197, 6201 a 6204 z 20., 25. a 28. června a 3. a 6. července 1866. — 285

Engels, Bedřich, „Proč se dělnická třída zajímá o Polsko?“ (viz Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 187—196).
— „What have the Working classes to do with Poland?“, vyšlo v „The Commonwealth“, čís. 159, 160 a 165 z 24. a 31. března a 5. května 1866. — 212, 216, 224, 225, 230, 232, 240, 242, 254, 262, 265

Engels, Bedřich, „Recenze o prvním dílu Marxova ‚Kapitálu‘ pro ‚Beobachter‘“ (viz Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 259—261).
— „Karl Marx. Das Kapital. Kritik der politischen Oekonomie. Erster Band. Hamburg, Meissner 1867“, vyšlo v „Der Beobachter“, čís. 303 z 27. prosince 1867. — 472, 473, 476, 480, 668

Engels, Bedřich, „Recenze o prvním dílu Marxova ‚Kapitálu‘ pro ‚Düsseldorfer Zeitung‘“ (viz Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 249—251).
— „Karl Marx. Das Kapital der politischen Oekonomie. Erster Band. Hamburg, Meissner 1867“, vyšlo v „Düsseldorfer Zeitung“, čís. 316 ze 17. listopadu 1867. — 449, 453

Engels, Bedřich, „Recenze o prvním dílu Marxova ‚Kapitálu‘ pro ‚Elberfelder Zeitung‘“ (viz Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 247—248).
— „Karl Marx über das Capital (Hamburg, Verlag von Otto Meissner, I. Band, 1867)“, vyšlo v „Elberfelder Zeitung“, čís. 302 z 2. listopadu 1867. — 439, 442, 453

Engels, Bedřich, „Recenze o prvním dílu Marxova ‚Kapitálu‘ pro ‚Fortnightly Review‘“ (viz Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 325—347).
— „Karl Marx on Capital“. — 431, 434 435, 442, 445

Engels, Bedřich, „Recenze o prvním dílu Marxova ‚Kapitálu‘ pro Gewerbeblatt aus Württemberg‘“ (viz Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 262—264).
— „Karl Marx. Das Kapital. Kritik der politischen Oekonomie. Erster Band.

Hamburg, Meissner 1867", vyšlo v „Staats-Anzeiger für Württemberg", čís. 306 z 27. prosince 1867. — 480, 668

Engels, Bedřich, „Recenze o prvním dílu Marxova ‚Kapitálu' pro ‚Neue Badische Landeszeitung'" (viz Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 265—267).

— „Karl Marx. Das Kapital. Kritik der politischen Oekonomie, Erster Band. Hamburg. Meissner 1867", vyšlo v „Neue Badische Landeszeitung und Mannheimer Anzeiger", čís. 20 z 21. ledna 1868. — 480

Engels, Bedřich, „Recenze o prvním dílu Marxova ‚Kapitálu' pro „Rheinische Zeitung" (viz Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 242—246).

— „Karl Marx. Das Kapital. Kritik der politischen Oekonomie. I. Band. Der Produktionsprozess des Kapitals. Hamburg, O. Meissner, 1867". — 420, 439, 449, 476, 647, 650

Engels, Bedřich, „Recenze o prvním dílu Marxova ‚Kapitálu' pro ‚Zukunft'" (viz Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 239—241).

— „Karl Marx. Das Kapital. Erster Band. Hamburg, Meissner, 1867", vyšlo v „Die Zukunft" jako příloha k čís. 254 z 30. října 1867. — 420, 439, 453, 647, 650, 653, 664

Engels, Bedřich, „Vojenská otázka v Prusku a německá dělnická strana" (viz Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 71—112).

— „Die preussische Militärfrage und die deutsche Arbeiterpartei", Hamburk 1865. — 67, 68, 75, 76, 83, 85—88, 90, 91, 98, 103, 106, 113, 117, 119—122, 127, 130, 144, 146, 265, 331, 336, 347, 350, 453, 524, 531—532, 537

Marx, Karel a Bedřich Engels, „Manifest Komunistické strany" (viz Spisy, sv. 4, čes. vyd. 1958, str. 423—462).

— „Manifest der Kommunistischen Partei", Londýn 1848. — 490, 572, 574, 677, 679

Marx, Karel a Bedřich Engels, „Německá ideologie. Kritika nejnovější německé filosofie v jejích představitelích Feuerbachovi, B. Bauerovi a Stirnerovi a kritika německého socialismu v jeho různých proporcích" (viz Spisy, sv. 3, čes. vyd. 1958, str. 23—551).

— „Die Deutsche Ideologie. Kritik der neuesten deutschen Philosophie in ihren Repräsentanten, Feuerbach, B. Bauer und Stirner, und des deutschen Socialismus in seinen verschiedenen Propheten". — 353

Marx, Karel a Bedřich Engels, „Prohlášení. Redakci listu ‚Social-Demokrat'" (viz Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 113). — 100, 101, 103, 105, 107, 112, 113, 116, 122, 126, 132, 141, 167, 473, 529, 531, 537

— „Erklärung. An die Redaktion des ‚Social-Demokrat'", vyšlo v „Düsseldorfer Zeitung", čís. 59 z 28. února 1865. — 107, 113

— „Erklärung", vyšlo v „Berliner Reform", čís. 51 z 1. března 1865. — 107

— „An die Redaktion des ‚Social-Demokrat' in Berlin", vyšlo v „Neue Frankfurter Zeitung", čís. 60 z 1. března 1865. — 113

— „An die Redaktion des ‚Social-Demokrat'", vyšlo v „Der Social-Demokrat", čís. 29 z 3. března 1965 — 112
Totožný text vyšel také v „Barmer Zeitung", v „Elberfelder Zeitung", v „Rheinische Zeitung" a v „Kölnische Zeitung".
Marx, Karel a Bedřich Engels, „Redakci listu ‚Social-Demokrat'. Prohlášení" (viz Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 69).
— „An die Redaktion des ‚Social-Demokrat'. Erklärung". — 73—77, 80—82, 93, 94, 98, 100, 320
Marx, Karel a Bedřich Engels, „Svatá rodina aneb Kritika kritické kritiky (Proti Brunovi Bauerovi a spol.)" (viz Spisy, sv. 2, čes. vyd. 1957, str. 15 — 232).
— „Die heilige Familie, oder Kritik der kritischen Kritik. Gegen Bruno Bauer und Consorten", Frankfurt nad Mohanem 1845. — 345, 350
Marx, Karel a Bedřich Engels, „Velikáni emigrace" (viz Spisy, sv. 8, čes. vyd. 1960, str. 267—372).
— „Die grossen Männer des Exils". — 118, 167

B. PRÁCE JINÝCH AUTORŮ

Pokud to bylo možno zjistit, jsou v tomto seznamu uvedena ta vydání, jichž Marx a Engels pravděpodobně používali. V některých případech, zejména u všeobecných odkazů na prameny a literaturu, se neuvádí žádné určité vydání. Zákony a dokumenty jsou do seznamu zařazeny jen v tom případě, jsou-li citovány. Některé prameny se nepodařilo zjistit.

I. Spisy, časopisecké články a dokumenty

„*An Act for facilitating in certain cases the proceedings of the Commissioners appointed to make inquiry respecting Trades Unions and other associations of employers or workmen. 5th April 1867*" [„Zákon, který má v určitých případech usnadnit postup členů komise při vyšetřování tradeunionů a jiných sdružení zaměstnavatelů nebo dělníků. 5. dubna 1867"]. — 426, 662
„*An Act for regulating the hours of labour for children, young persons, and women employed in workshops, 21st August 1867*" [„Zákon o úpravě pracovního dne dětí, mladistvých a žen zaměstnaných v dílnách, ze dne 21. srpna 1867"], v „The Statutes of the United Kingdom of Great Britain and Ireland" [„Ustanovení Spojeného království Velké Británie a Irska"], Londýn 1867. — 638
„*An Act to extend the ‚Trades Union Commission Act, 1867'. 12th August 1867*" [„Dodatek k zákonu ‚Zákon o komisích pro tradeuniony z roku 1867'. 12. srpna 1867"]. — 426, 662
„*Agricultural statistics, Ireland. Tables showing the estimated average produce of the crops for the year 1866; and the emigration from the Irish ports, from 1st January to 31st December, 1866; also the number of mills for scutching flax in each country and province.*

Presented to both Houses of Parliament by command od Her Majesty" [„Zemědělská statistika, Irsko. Tabulky, ukazující průměrnou individuální úrodu za rok 1866; a emigrace z irských přístavů od 1. ledna do 31. prosince 1866; rovněž počet továren zpracovávajících len v každém hrabství a provincií. Předloženo Dolní sněmovně na rozkaz Jejího Veličenstva"], Dublin 1967. — 438

Alaux, J. E., „Une forme nouvelle du socialisme. Le Congrès ouvrier de Genève" [„Nová forma socialismu. Dělnický kongres v Ženevě"], v „Revue Contemporaine", sv. 53 z 15. října 1866. — 320, 323

Alcottová, Louise May, „Little Women" [„Ženušky"]. — 629

Andral, Gabriel, „Clinique médicale, ou Choix d'observations recueillées à l'hôpital de la Charité (clinique de M. Lerminier)" [„Lékařská klinika aneb výběr z pozorování učiněných v nemocnici Charity (klinice pana Lerminiera)"], 4. vyd., sv. 2, „Maladies de l'abdomen" [„Břišní nemoce"], Paříž 1839. — 44

Arago, François, „Astronomie populaire" [„Populární astronomie"], sv. 1—4, Paříž—Lipsko 1854—1857. — 45

„*Artizans and Labourers' Dwellings Bill. 1866—1868*" [„Návrh zákona o řemeslnických a dělnických bytech. 1866—1868"]. — 638

Baer, Wilhelm, „Electricität und Magnetismus" [„Elektřina a magnetismus"], Lipsko [1863]. — 45

Balzac, Honoré de, „Le chéf d'oeuvre inconnu" [„Neznámé veledílo"]. — 330

— „Mercadet ou le faiseur" [„Mercadet čili Pletichář"]. — 330

— „Melmoth réconcilié" [„Usmířený Melmoth"]. — 330

Becker, Bernhard, „Botschaft des Präsidenten" [„Poselství předsedy"], v „Der Social-Demokrat", čís. 3 z 30. prosince 1864. — 518, 529

— „Rede des Vereins-Präsidenten Bernhard Becker, gehalten in der Versammlung der Hamburger Mitglieder des Allgemeinen deutschen Arbeiter-Vereins am 22. März 1865" [„Řeč předsedy spolku Bernharda Beckera na schůzi hamburských členů Všeobecného německého dělnického spolku dne 22. března 1865"), v „Der Social-Demokrat", příloha k čís. 39 z 26. března 1865 (viz též pozn. 146). — 133, 545, 562

Beesly, Edward Spencer, „Catiline as a party leader" [„Catilina jako předák strany"], v „The Fortnightly Review", sv. I z 15. května—1. srpna 1865. — 178

Berghaus, Heinrich, „Physikalischer Schul-Atlas" [„Školní fyzikální zeměpis"] Gotha 1850. — 46

[*Bettziech, Heinrich*], „Die Frau in Weiss. Drama in 5 Acten mit freier Benutzung von Wilkie Collins" [„Žena v bílém. Drama v 5 jednáních volně podle Wilkieho Collinse"], v „Kladderadatsch", čís. 52—53 z 18. listopadu 1866. — 317

Bible. — 257, 653

Bismarck, Otto von, řeč v Severoněmeckém říšském sněmu 11. března 1867, v „Stenographische Berichte über die Verhandlungen des Reichstages des Norddeutschen Bundes im Jahre 1867" [„Stenografické záznamy o jednáních říšského sněmu Severoněmeckého spolku roku 1867"], sv. 1, Berlín 1867. — 337
— Řeč v Severoněmeckém říšském sněmu 18. března 1867, tamtéž (viz pozn. 344). — 335, 354

[*Blind, Karl*], „Bradford, 25. Oct." [„Bradford 25. října"], v „Der Beobachter", čís. 268 ze 17. listopadu 1864 (viz pozn. 44). — 44, 50, 55, 106, 502
— „German Democracy" [„Německá demokracie"], v „The Morning Star" z 24. února 1865. — 109
— „Politische Übersicht. Frankfurt, 4. März" [„Politický přehled. Frankfurt 4. března"], v „Neue Frankfurter Zeitung" z 5. března 1865 a v „Der Social-Demokrat" z 8. března 1865. — 121, 122, 125, 126
— Redakční úvodník v „Der deutsche Eidgenosse" z 15. března 1865. — 120
— „Republikanischer Protest" [„Republikánský protest"], v „Hermann", čís. 2407 z 8. října 1864. — 49, 50, 502
— „Republikanischer Protest" [„Republikánský protest"], v rubrice „Grossbritanien. § London, im Sept." [„Velká Británie. § Londýn, v září"], v „Neue Frankfurter Zeitung", čís. 270 z 29. září 1864. — 49, 50, 502
— „Ein republikanischer Protest. London, 17. sept. 1864" [„Republikánský protest. Londýn 17. září 1864"], v „Die Westliche Post", říjen—začátek listopadu 1864. — 49, 50, 502, 508

[*Borkheim, Sigismund Ludwig*], „Ma perle devant le Congrès de Genève" [„Má perla na ženevském kongresu"], Brusel 1867. — 395, 414, 417, 423, 429, 644—646, 649
— „Meine Perle vor dem Genfer Congress" [„Má perla na ženevském kongresu"], Curych 1868. — 414, 429, 457, 644—646, 649

[*Bruhn, Karl*], „Aufgeschaut" [„Při pohledu vzhůru"], v „Nordstern", čís. 299 ze 4. března 1865 (viz pozn. 143). — 127
— „Die Wölfe im Schaafskleid" [„Vlci v rouše beránčím"], v „Nordstern", čís. 299, ze 4. března 1865 (viz pozn. 143). — 127

„*Das Buch der Erfindungen, Gewerbe und Industrien*" [„Kniha vynálezů, řemesel a průmyslů"], 2 sv., 3. přepracované vydání, Lipsko 1858. — 181

Büchner, Louis, „Force et matière. Études philosophiques et empiriques de sciences naturelles" [„Síla a látka. Filosofické a empirické studie přírodních věd"], Paříž, Brusel a Lipsko 1863. — 626
— „Kraft und Stoff. Empirisch-naturphilosophische Studien" [„Síla a látka. Empirické přírodně-filosofické studie"], Frankfurt nad Mohanem 1855. — 626

Burns, Robert, „For a' that and a' that" [„A všemu vzdor — a přece!"]. — 95

Clement, Knut Jungbohn, „Schleswig, das urheimische Land des nicht dänischen Volks der Angeln und Frisen und Englands Mutterland, wie es war und

ward" [„Šlesvik, pravlast nedánského národa Anglů a Frísů a rodná země Anglie, jaký byl a jak se vyvinul"], Hamburk 1862. — 25

Cluseret, Gustave Paul, „Mentana", v „Le Courrier français", čís. 173 ze 7. prosince 1867. — 475

Code civil [Občanský zákoník, nebo Napoleonův zákoník]. Schválen roku 1804. — 398, 481

Code pénal [Trestní zákoník] (viz pozn. 320). — 315

[*Collet, Charles Dobson*], „Russia's Designs on the Pope" [„Záměry Ruska s papežem"], v „The Free Press", sv. XII, čís. 12 ze 7. prosince 1864. — 58

Collins, Wilkie, „The woman in white" [„Žena v bílém"], 2 svazky, Lipsko 1860. — 317

Comte, Auguste, „Cours de philosophie positive" [„Výklad pozitivní filosofie"], sv. 1—6, Paříž 1830—1842. — 280

Cotta, Bernhard, „Geologische Briefe aus den Alpen" [„Geologické dopisy z Alp"], Lipsko 1850. — 46

Cuvier, G., „Discours sur les révolutions de la surface du globe. Rédigés par Hoefer" [„Rozpravy o převratech kůry zemské. Zredigoval Hoefer"], Paříž 1863. — 307, 308, 310

Darwin, Charles, „On the origin of species by means of natural selection, or the preservation of favoured races in the struggle for life" [„O vzniku druhů přírodním výběrem neboli uchování prospěšných plemen v boji o život"], Londýn 1859. — 295, 308, 309, 472, 542, 612

„*Demokratische studien.* Unter Mitwirkung v. L. Bamberger, Karl Grün, Moritz Hartmann, Friedrich Kapp, F. Lassalle, Michelet, H. B. Oppenheim, Ludwig Simon aus Trier, Adolf Stahr, Carl Vogt u.a., hrsg. v. Ludwig Walesrode" [„Demokratické studie. Vydal Ludwig Walesrode za spolupráce L. Bambergera, Karla Grüna, Moritze Hartmanna, Friedricha Kappa, F. Lassalla, Micheleta, H. B. Oppenheima, Ludwiga Simona z Trevíru, Adolfa Stahra, Carla Vogta a dalších"], Hamburk 1860. — 350

Denis de Châteaugiron, „L'Anti-Proudhon" [„Antiproudhonovec"], Rennes 1860. — 209

Denis, Hector, „La Question polonaise et la démocratie" [„Polská otázka a demokracie"], v „La Tribune du Peuple", čís. 41, 42, 43, 45 a 46 z 5. a 26. března, 17. dubna, 29. května a 30. června 1864. — 205, 206, 210

Derby, Edward Geoffrey Smith Stanley, prohlášení o lucemburské smlouvě, v „Hansard's Parliamentary Debates" [„Hansardovy parlamentní debaty"], třetí série, sv. 188, Londýn 1867. — 374

Diogenes Laertios, „De vitis philosophorum libri cum indice rerum. Ad optimorum librorum fidem accurate editi. Editio stereotypa C. Tauchnitii" [„Životopisy filosofů, knih deset s rejstříkem. Pečlivě vydaných na základě nejlepších knih. Stereotypní Tauchnitzova edice"], sv. 1, Lipsko 1833. — 353

Disraeli, Benjamin, „Vivian Grey", 2 svazky, Lipsko 1859. — 290

Dubois, Lucien, „Les conditions de la paix" [„Podmínky míru"], v „Le Courrier français" z 2. září 1867. — 396

Duller, Eduard, „Geschichte des deutschen Volkes" [„Dějiny německého národa"], zcela přepracoval William Pierson, 2 sv., Berlín 1861. — 45

Duncker, Max, „Geschichte des Alterthums" [„Dějiny starověku"], 4 sv., 2. vyd., Berlín 1855—1860. — 45

[*Dupanloup, Félix*], „Lettre à M. Rattazzi, président du conseil des ministres du roi d'Italie sur les entreprises de Garibaldi par Mgr l'Évêque d'Orléans" [„Dopis panu Rattazzimu, předsedovi ministerské rady italského krále, o činnosti Garibaldiho, od msgre biskupa orleánského"], Paříž 1867. — 437

„*East India (Bengal and Orissa Famine)*. Papers and Correspondence relative to the Famine in Bengal and Orissa, including the Report of the Famine Commission and the Minutes of the Lieutenant Governor of Bengal and the Governor General of India. (Presented to Parliament by Her Majesty's Command.) Ordered, by the House of Commons, to be printed, 31 May 1867" [„Východní Indie (hladomor v Bengálsku a Uríse). Dokumenty a korespondence o hladomoru v Bengálsku a Uríse, včetně zprávy Komise pro boj s hladem a protokolů bengálského viceguvernéra a generálního guvernéra Indie. (Předloženo parlamentu na rozkaz Jejího Veličenstva.) Dáno do tisku z příkazu Dolní sněmovny 31. května 1867"]. — 638

„*East India (Madras and Orissa famine)*. Return to an adress of the honourable the House of Commons, dated 4 July 1867. Ordered, by the House of Commons, to be printed, 30 July 1867" [„Východní Indie (hladomor v Madrásu a Uríse). Úřední zpráva vydaná na žádost ctihodné Dolní sněmovny ze dne 4. července 1867. Dáno do tisku z příkazu Dolní sněmovny 30. července 1867"]. — 638

[*Eccarius, Johann Georg*], „International Working Men's Congress" [„Kongres Mezinárodního dělnického sdružení"], v „The Times", čís. 25909, 25911, 25912 a 25913 ze 6., 9., 10. a 11. září 1867 (viz pozn. 398). — 398, 402, 405, 413, 417

— „London, 16. Febr. (Die ‚Times' und die Bauarbeiter. Arbeiter-Bildungsverein)" [„Londýn 16. února. (‚Times' a stavební dělníci. Dělnický vzdělávací spolek)"], v „Der Social-Demokrat", čís. 24 z 19. února 1865. — 105—107, 525

Eccarius, Johann George, „A working man's refutation of some points of political economy endorsed and advocated by John Stuart Mill" [„Dělník odmítá některé body politické ekonomie, kterou zastává a hlásá John Stuart Mill"], v „The Commonwealth", čís. 192, 193, 194, 195, 198, 200, 203, 204, 206, 207, 208, 209, 210 a 211 z 10., 17., a 24. listopadu, 1. a 25. prosince 1866, 5. a 26. ledna, 2., 16. a 23. února, 2., 9., 16. a 23. března 1867. — 374

Egli, Johann Jakob, „Neue Handelsgeographie. Erdkunde der Waarenerzeugung und des Waarenumsatzes" [„Nový obchodní zeměpis. Zeměpis výroby a odbytu zboží"], St. Gallen a Lipsko 1862. — 45, 180

— „ Praktische Erdkunde mit Illustrationen" [„Praktický zeměpis s ilustracemi"], St. Gallen 1860. — 181
— „Praktische Schweizerkunde für Schule und Haus" [„Praktický zeměpis Švýcarska pro potřeby škol a domácností"], 2., rozšířené a opravené vydání, St. Gallen 1861. — 181
[*Eichhoff, Wilhelm*], „Stieber", v „Hermann", čís. 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42 a 43 z 10., 17. a 24. září, 1., 8., 15., 22. a 29. října 1859. — 332

„*Factory Reports*", viz „*Reports of the inspectors of factories...*"
Figuier, Louis Guillaume, „L'année scientifique et industrielle ou exposé annuel des travaux scientifiques, des investions et des principales applications de la science à l'industrie et aux arts... Première année" [„Ročenka pro vědu a průmysl, neboli roční přehled vědeckých prací, vynálezů a hlavních aplikací vědy v průmyslu a umění... První ročník"], Paříž 1857. — 45
Fox, Peter, „The British coup d'état in Ireland" [„Britský převrat v Irsku"], v „The Workman's Advocate", čís. 136 ze 14. října 1865. — 217
— „The Irish question" [„Irská otázka"], v „The Commonwealth", čís. 153 a 154 z 10. a 17. února 1866. — 219
— „The Irish difficulty continued. A postscript" [„Potíže s Irkem pokračují. Dodatek"], v „The Workman's Advocate", čís. 138 z 28. října 1865. — 217
— „The Influence of irish national feeling upon the relations between Great Britain and the United States" [„Vliv irského národního cítění na vztahy mezi Velkou Británií a Spojenými státy"], v „The Workman's Advocate", čís. 137 z 21. října 1865. — 217
Frankenheim, Moritz Ludwig, „Völkerkunde. Charakteristik und Physiologie der Völker" [„Národopis. Charakteristika a fyziologie národů"], Vratislav 1852. — 46
Freiligrath, Ferdinand, „A Westfalian summer song" [„Vestfálská letní píseň"], v „The Athenaeum" ze 7. července 1866. — 278
Freytag, Gustav, „Neue Bilder aus dem Leben des deutschen Volkes" [„Nové obrazy ze života německého lidu"], Lipsko 1862. — 46
— „Soll und Haben" [„Má dáti, dal"]. — 46

Garrido, Fernando, „Das heutige Spanien, seine geistige und äusserliche Entwickelung im 19. Jahrhundert" [„Dnešní Španělsko, jeho duchovní a zahraničně politický vývoj v 19. století"], něm. překl. od Arnolda Ruga, Lipsko 1863. — 46
Gentz, Friedrich von, „Schriften. Ein Denkmal" [„Spisy. Pomník"], vyd. Gustav Schlesier, 5. díl, Mannheim 1840. — 457
Gerhardt, Charles Frédéric a *G. Chancel*, „Précis d'analyse chimique qualitative" [„Nástin chemické kvalitativní analýzy"], 12. vyd., Paříž 1862. — 363, 366
„*Die Geschichtsschreiber der deutschen Vorzeit*" [„Dějepisci německého dávnověku"],

vydali G. H. Pertz, J. Grimm, K. Lachmann, L. Ranke, K. Ritter, 1. sv. „Die Urzeit" [„Nejstarší doba"], Berlín 1849. — 353

Giebel, Christoph Gottfried Andreas, „Die Säugethiere in zoologischer, anatomischer und palaeontologischer Beziehung" [„Savci po stránce zoologické, anatomické a paleontologické"], Lipsko 1855. — 46

Goethe, Johann Wolfgang von, „Faust". — 337, 341

— „Totalität" [„Totalita"]. — 482

Griesheim, Gustav von, „Vorlesungen über die Taktik" [„Přednášky o taktice"], Berlín 1855.— 293

Grove, William Robert, „The correlation of physical forces" [„Souvztažnost fyzikálních sil"], 3. vyd., Londýn 1855. — 544

Grube, August Wilhelm, „Biographieen aus der Naturkunde, in ästhetischer Form und religiösem Sinne" [„Životopisy z přírodovědy v estetické formě a náboženském smyslu"], 2. vyd., Stuttgart 1851. — 46

„*Grundrechte des deutschen Volkes*" [„Základní práva německého lidu"], vyd. 1848 (viz pozn. 277). — 259

Guhl, Ernst a *Wilhelm Koner*, „Das Leben der Griechen und Römer nach antiken Bildwerken" [„Život Řeků a Římanů podle antických výtvarných děl"], Berlín 1862. — 46

Harrison, Frederic, „The limits of political economy" [„Meze politické ekonomie"], v „The Fortnightly Review", sv. I z 15. května—1. srpna 1865. — 178

Harting, Pieter, „Die Macht des Kleinen sichtbar in der Bildung der Rinde unseres Erdballs" [„Viditelný vliv malých organismů na utváření zemské kůry"], z holandštiny přeložil dr. A. Schwartzkopf, s předmluvou dr. M. J. Schleidena, Lipsko 1851. — 46

Hebel, Johann Peter, „Der Schwarzwälder im Breisgau" [„Švarcvalďan v Breisgau"]. — 181

Hegel, Georg Wilhelm Friedrich, „Encyklopädie der philosophischen Wissenschaften im Grundrisse" [„Encyklopedie filosofických věd v nástinu"], první díl „Die Logik" [„Logika"], ve „Werke. Vollständige Ausgabe durch einen Verein von Freunden des Verewigten" [„Spisy. Úplné vydání pořízené kroužkem přátel zvěčnělého"], sv. 6, Berlín 1840. — 359, 360, 362

— „Vorlesungen über die Naturphilosophie als der Encyklopädie der philosophischen Wissenschaften im Grundrisse. Zweiter Theil." [„Přednášky o filosofii přírody jako Encyklopedie filosofických věd v nástinu. Druhý díl"], vyd. Karl Ludwig Michelet, tamtéž, sv. 7, odd. 1, Berlín 1842. — 177, 543, 544

— „Vorlesungen über die Philosophie der Geschichte" [„Přednášky o filosofii dějin"], tamtéž, sv. 9, Berlín 1837. — 629

— „Wissenschaft der Logik" [„Logika jako věda"], první díl „Die objektive Logik" [„Objektivní logika"], 2. část „Die Lehre vom Wesen" [„Učení o podstatě"], tamtéž, sv. 4, Berlín 1834. — 544

Heine, Heinrich, „Buch der Lieder" [„Kniha písní"], oddíl „Die Heimkehr" [„Návrat"]. — 584, 587

Herwegh, Georg, „Zur Beachtung" [„K povšimnutí"], v „Nordstern", čís. 303 z 1. dubna 1865. — 133

Herwegh, Georg, Wilhelm Rüstow a *Friedrich Reusche*, „Protest" v „Nordstern", čís. 300 z 11. března 1865 (viz pozn. 145). — 133

H[ess, Moses], „Paris, 10. Jan. Arb.-Associationen. Internat. Arb.-Assoc. ‚Avenir national' " [„Paříž 10. ledna. Dělnické sdružení. Mezinárodní dělnické sdružení. ‚Avenir national' "], v „Der Social-Demokrat", čís. 8 ze 13. ledna 1865. — 62, 63, 65, 81, 518, 519

— Paris, 25. Jan. Associationswesen. Clerus. Der oppositionelle Wahlsieg" [„Paříž 25. ledna. Podstata sdružení. Klerus. Vítězství opozice ve volbách"], v „Der Social-Demokrat", čís. 15 z 29. ledna 1865. — 67

— „Paris, 28. Januar. Internationale Arbeiter-Association.-Geldkrisis" [„Paříž 28. ledna. Mezinárodní dělnické sdružení. — Peněžní krize"], v „Der Social-Demokrat", čís. 16 z 1. února 1865. — 73, 74, 81

— „Paris, 4. Febr. Neue Gesetzvorschläge betr. Cooperativ-Association. Unterrichtsfrage" [„Paříž 4. února. Nové návrhy zákonů vzhledem k družstevním společnostem. Mezinárodní dělnické sdružení. Otázka vyučování"], v „Der Social-Demokrat", čís. 19 z 8. února 1865. — 85—86

— „Paris, 7. Febr. Amerika. — Der Orient. — Italien. — Die Internationale Arbeiter-Association" [„Paříž 7. února. Amerika. — Orient. — Itálie. — Mezinárodní dělnické sdružení"], v „Der Social-Demokrat", čís. 21 z 12. února 1865. — 93, 98—99, 518—519

— „Paris, 4. Mai. Amerika. Internationale Association. Arbeiterindustrie-ausstellung. Städtisches Octroi. Italien und Rom. Militairfrage" [„Paříž 4. května. Amerika. Mezinárodní sdružení. Dělnická průmyslová výstava. Městská daň. Itálie a Řím. Vojenská otázka"], v „Der Social-Demokrat", příloha k čís. 57 ze 7. května 1865.— 149

— „Paris, 27. Aug. Der Congress der ‚internationalen Arbeiter-Association' vertagt. Arbeitseinstellungen und Getreidepreise" [„Paříž 27. srpna. Kongres ‚Mezinárodního dělnického sdružení' odložen. Stávky a ceny obilí"], v „Der Social-Demokrat" ze 7. května 1865. — 560

— „Eine Warnung" [„Varování"], v „Nordstern", čís. 320 z 19. srpna 1865 (viz pozn. 555). — 560

Hildebrand, Bruno, „Camera obskura" [„Temná komora"], Harlem. — 584

Hoffmann, Ernst Theodor Amadeus, „Klein—Zaches, genannt Zinnober" [„Zachýsek zvaný Rumělka"]. — 219, 221, 222

Hofmann, August Wilhelm, „Einleitung in die moderne Chemie. Nach einer Reihe von Vorträgen gehalten in dem Royal College of Chemistry zu London" [„Úvod do moderní chemie. Podle přednášek proslovených v Královské chemické vysoké škole v Londýně"], Brunšvik 1866. — 360, 362, 363

„*Der Hochverraths-Prozess wider Ferdinand Lassalle vor dem Staats-Gerichts-Hofe zu*

Berlin am 12. März 1864. Nach dem stenographischen Bericht" [„Velezrádný proces s Ferdinandem Lassallem před státním soudním dvorem v Berlíně 12. března 1864. Podle stenografického záznamu"], Berlín 1864. — 49, 495

Holyoake, George Jacob, „The interview with Mr. Walpole" [„Interview s panem Walpolem"], v „The Times", čís. 25561 z 27. července 1866. — 290

Hunter, Henry Julian, „Report by Dr. Henry Julian Hunter on the Housing of the Poorer Parts of the Population in Towns, particularly as regards the Existence of Dangerous Degrees of Overcrowding and the Use of Dwellings Unfit for Human Habitation" [„Zpráva Dr. Henry Juliana Huntera o bytových podmínkách chudších vrstev obyvatelstva ve městech, zejména pokud jde o výskyt nebezpečných nemocí, které vznikají z přelidnění a užívání obydlí, která nejsou pro lidi vhodná"], v „Public Health. Eighth report of the medical officer of the Privy Council with appendix. 1865. Presented pusuant to act of Parliament", Londýn 1866. — 291

Chaucer, Geoffrey, „Canterbury Tales" [„Canterburské povídky"]. — 588

„*Children's Employment commission (1862). Report (I—V) of the commissioners*" [„Komise pro vyšetřování dětské práce. (1862). Zpráva (I—V) členů komise"]. — 212, 286

— „First report of the commissioners. With appendix. Presented to both Houses of Parliament by command of Her Majesty" [„První zpráva členů komise. S dodatkem. Předloženo oběma sněmovnám z příkazu Jejího Veličenstva"], Londýn 1863. — 361

— „Fifth report..." [„Pátá zpráva..."], Londýn 1866. — 286

„*Illustrirter Familien-Kalender*" [„Rodinný ilustrovaný kalendář"], Lipsko 1867. — 426

Jacobs, Friedrich Christian Wilhelm, „Hellas. Vorträge über Heimath, Geschichte, Literatur und Kunst der Hellenen". Aus dem handschriftlichen Nachlass des Verfassers hrsg. von E. F. Wüstemann [„Helada. Přednášky o zemi, dějinách, literatuře a umění Helénů." Z autorovy rukopisné pozůstalosti vyd. E. F. Wüstemann], Berlín 1852. — 46

Kekulé, Friedrich August, „Lehrbuch der Organischen Chemie oder der Chemie der Kohlenstoffverbindungen" [„Učenice organické chemie neboli Chemie sloučenin uhlíku"], 3 svazky, Erlangen 1861—1867. — 366

Kiesselbach, Wilhelm, „Der Gang des Welthandels und die Entwicklung des europäischen Völkerlebens im Mittelalter" [„Dějiny světového obchodu a vývoj evropského společenského života ve středověku"], Stuttgart 1860. — 46

Knox Alexander a *George D. Pollock*, „Report of commissioners on the treatment of the treason-felony convicts in the English Convict Prisons" [„Zpráva komise

o zacházení s vězni odsouzenými pro velezradu v anglických káznicích"], Londýn 1867. — 357, 363, 369, 374

[*Kugelmann, Ludwig*], zpráva o „Kapitálu", v „Deutsche Volkszeitung" z 10. listopadu 1867. — 451, 664

Lange, Friedrich Albert, „Die Arbeiterfrage in ihrer Bedeutung für Gegenwart und Zukunft" [„Význam dělnické otázky pro přítomnost a budoucnost"], Duisburg 1865. — 123, 542—544

Lange, Ludwig, „Römische Alterthümer" [„Římské starožitnosti"], 2 svazky, Berlín 1856—1862. — 45

Łapiński, Theophil, „Die Bergvölker des Kaukasus und iher Freiheitskampf gegen die Russen" [„Horské národy z Kavkazu a jejich boj za svobodu proti Rusům"], sv. 2, Hamburk 1863. — 157, 158

Laplace, Pierre Simon, „Exposition du système du monde" [„Výklad soustavy světa"], sv. 1—2, Paříž, IV. roku Francouzské republiky (1795—1796). — 176, 180

Lassalle, Ferdinand „Franz von Sickingen", historická tragédie, Berlín 1859. — 63

— „Herr Bastiat-Schulze von Delitzsch der ökonomische Julian, oder: Capital und Arbeit" [„Pan Bastiat-Schulze von Delitzsch, ekonomický Julián, aneb Kapitál a práce"], Berlín 1864. — 616

— „Die Philosophie Herakleitos des Dunklen von Ephesos. Nach einer neuen Sammlung seiner Bruchstücke und der Zeugnisse der Alten dargestellt" [„Filosofie Herakleita Temného z Efesu. Sestaveno podle nové sbírky zlomků jeho díla a svědectví antických spisovatelů"], sv. 1—2, Berlín 1858. — 348

Lau, Thaddaeus, „Lucius Cornelius Sulla", biografie, Hamburk 1855. — 46

Laurent, Auguste, „Méthode de chimie" [„Základy chemie"], Paříž 1854. — 363

[*Le Lubez, Victor P.*], „Association Internationale des Travailleurs. Exposition de principes" [„Mezinárodní dělnické sdružení. Výklad stanov"], v „L'Écho de Verviers", čís. 301 z 27. prosince 1865. — 205, 207, 209

Le Prince de Beaumont, Jeanne Marie, „La Belle et la Bête" [„Kráska a zvíře"]. — 584

Liebig, Justus von, „Die Chemie in ihrer Anwendung auf Agricultur und Physiologie" [„Použití chemie v zemědělství a ve fyziologii"], 2 díly, 7. vyd., Brunšvik 1862. — 215, 221

Liebknecht, Wilhelm, „Was ich im Berliner ‚Reichstag' sagte." Nach den stenographischen Berichten veröffentlicht [„Co jsem řekl v berlínském ‚říšském sněmu'." Uveřejněno podle stenografických záznamů], Lipsko [1867]. — 456—459, 484, 661, 667

Liebknecht, Wilhelm a *August Bebel*, „Adresse an den Wiener Gemeinderat" [„Adresa vídeňské obecní radě"], v „Neue Preussische Zeitung" z 1. prosince 1867. — 469, 484

Macaulay, Thomas Babington, „The history of England from the accession of James

the Second" [„Dějiny Anglie od nastoupení Jakuba II.), sv. 1—5, 10. vydání, Londýn 1854—1861. — 46

[*Malthus, Thomas Robert*], „An essay on the principle of population, as it affects the future improvement of society, with remarks on the speculations of Mr. Godwin, M. Condorcet, and other writers" [„Pojednání o populačním principu, jak působí na příští zdokonalení společnosti, s poznámkami o myšlenkách pana Godwina, pana Condorceta a jiných spisovatelů"], Londýn 1798 (viz pozn. 543). — 542

Martin, Henry, „L'Association internationale des travailleurs" [„Mezinárodní dělnické sdružení"], v „Le Siècle" ze 14. října 1865 (viz pozn. 211). — 569

Mazade, Louis Charles Jean Robert de, „La Russie sous l'empereur Alexandre II — La société et le gouvernement russes depuis l'insurrection polonaise" [„Rusko za cara Alexandra II. — Ruská společnost a ruská vláda po polském povstání"], v „Revue des deux Mondes", sv. 62 z 15. března 1866. — 242

Metzner, Theodor, August Vogt a *Wilhelm Liebknecht*, „Erklärung" [„Prohlášení"], ve „Volks-Zeitung", čís. 145 z 24. června 1865. — 172

Mignet, François Auguste Marie, „Histoire de la Révolution française, depuis 1789 jusq'en 1814" [„Dějiny francouzské revoluce od roku 1789 do roku 1814"], 2 svazky, Brusel 1828. — 45

Moilin, Jules Antoine (doktor Tony), „Leçons de médicine physiologique" [„Přednášky z fyziologického lékařství"], Paříž 1866. — 300, 304, 305, 311, 326, 612

Moleschott, Jacob, „Lehre der Nahrungsmittel" [„Nauka o potravinách"], 3. vyd., Erlangen 1858. — 46

Mommsen, Theodor, „Römische Geschichte" [„Římské dějiny"], 3 svazky, Berlín 1854—1855. — 45

Moustier, Léonel Desle Marie François René, zpráva z 1. listopadu 1867, v „Norddeutsche Allgemeine Zeitung" z 5. listopadu 1867. — 440

Mozin-Peschier, „Dictionnaire complet des langues française et allemande" [„Podrobný slovník francouzského a německého jazyka"], 4. vyd., 4 svazky, Stuttgart 1863. — 46

Müller, Johann, „Grundriss der Physik und Meteorologie. Für Lyceen, Gymnasien, Gewerbe — und Realschulen, sowie zum Selbstunterrichte" [„Základy fyziky a meteorologie. Pro lycea, gymnasia, průmyslové a reálné školy, jakož i pro samouky"], 5. rozšířené a opravené vydání, Brunšvik 1856. — 45

Murchison, Roderick Impey, Édouard de Verneuil a *hrabě Alexander von Keyserling* „The Geology of Russia in Europe and the Ural mountains" [„Geologie evropské části Ruska a pohoří Ural"], 2 svazky, sv. I „Geology" „[Geologie"], Londýn a Paříž 1856. — 158

Nösselt, Friedrich August, „Abriss der allgemeinen Weltgeschichte bis auf die neusten Zeiten" [„Nástin obecných dějin světa až po současnost"], Vratislav 1814. — 45

Nouguès, Louis, „L'art militaire et le progrès" [„Vojenské umění a pokrok"], v „Le Courrier français", čís. 123 a 125 z 18. a 20. října 1867. — 431

Overbeck, Johannes Adolf, „Pompeji in seinen Gebäuden, Alterthümern und Kunstwerken" [„Pompeje podle svých budov, starožitností a uměleckých děl"], Lipsko 1856. — 46

Pauli, Reinhold, „Bilder aus Alt-England" [„Obrazy ze staré Anglie"], Gotha, Londýn a Edinburgh 1860. — 46

[*Polo, Marco*], „Marco Paolo's Reise in der Orient während der Jahre 1272 bis 1295" [„Cesta Marca Pola do Orientu v letech 1272 až 1295"], do němčiny přeložil a komentářem doprovodil Felix Peregrin, Ronneburg a Lipsko 1802. — 46

Preller, Ludwig, „Griechische Mythologie" [„Řecká mytologie"], 2. sv., 2. vyd., Berlín 1860—1861. — 45

Prokesch-Osten, Anton von, „Geschichte des Abfalls der Griechen vom Türkischen Reiche im Jahre 1821 und der Gründung des Hellenischen Königreiches" [„Dějiny odtržení Řeků od turecké říše roku 1821 a založení království helénského"], 5 sv., Vídeň 1867. — 443

Proudhon, Pierre Joseph, „Lettres inédites de P.—J. Proudhon sur les générations spontanées" [„Nevydané dopisy P. J. Proudhona o samoplození"], v „Le Courrier français", čís. 121, 123 a 124 ze 16., 18. a 19. října 1867. — 431

Prozess gegen den Schriftsteller Herrn Ferdinand Lassalle, verhandelt zu Düsseldorf vor der korrektionellen Appelkammer am 27. Juni 1864" [„Proces proti spisovateli panu Ferdinandu Lassallovi, projednávaný v Düsseldorfu před apelačním trestním soudem 27. června 1864"] separátní otisk z „Düsseldorfer Zeitung", čís. 176, 177 a 178, Düsseldorf 1864 (viz pozn. 7). — 28

„*Public Health. Reports of the medical officer of the Privy Council*" [„Veřejné zdraví. Zprávy zdravotního inspektora Tajné rady"]. — 212, 291

— „Eighth Report. With appendix. 1865" [„Osmá zpráva. S dodatkem. 1865"], Londýn 1866. — 286, 291

Rasch, Gustav, „Ein Immortellenkranz auf das Grab eines Märtyrers (Max Dortu)" [„Nevadnoucí věnec na hrob mučedníka (Maxe Dortuho)"], v „Der deutsche Eidgenosse", čís. 1 z 15. března 1865. — 120

— „Zwölf Streiter der Revolution", viz *Struve Gustav* a *Gustav Rasch*

Regnault, Élias, „Histoire politique et sociale des principautés Danubiennes" [„Politické a sociální dějiny podunajských knížectví"], Paříž 1855. — 157

— „La question européenne improprement appelée polonaise" [„Evropská otázka nevhodně označovaná jako polská"], Paříž 1863. — 157

Regnier, Mathurin, „Stances" [„Sloky"]. — 430—431

— „Épigrammes" [„Epigramy"]. — 430—431

„*Report from the select committee on bank acts; together with the proceedings of the com-*

mittee, minutes of evidence, appendix and index. Ordered, by the House of Commons, to be printed, 30 July 1857" [„Zpráva zvláštního výboru pro bankovní zákony; spolu s protokoly jednání výboru, dokumenty, dodatkem a ukazatelem. Dáno do tisku z příkazu Dolní sněmovny 30. července 1857"]. — 178

„*Report from the select committee on the bank acts; together with the proceedings of the committee, minutes of evidence, appendix and index.* Ordered, by the House of Commons, to be printed, 1. July 1858" [„Zpráva zvláštního výboru pro bankovní zákony; spolu s protokoly jednání výboru, dokumenty, dodatkem a ukazatelem. Dáno do tisku z příkazu Dolní sněmovny 1. července 1858"]. — 178

„*Reports of the inspectors of factories to Her Majesty's Principal Secretary of State for the Home Department*" [„Zprávy továrních inspektorů ministrovi vnitra Jejího Veličenstva"] (viz pozn. 237). — 40, 211, 212

— for the half year ending 31st October 1865... [za pololetí končící 31. října 1865...], Londýn 1866. — 211, 212, 219, 221

Reusche, Friedrich, „Falsche Freunde und offene Feinde" [„Falešní přátelé a zjevní nepřátelé"], v „Nordstern", čís. 304 z 8. dubna 1865 (viz pozn. 152). — 138

Reybaud, Louis, „L'Économie politique des ouvriers" [„Politická ekonomie dělníků"], v „Revue des deux Mondes", sv. 66 z 1. listopadu 1866. — 320, 323

Ricardo, David, „On the Principles of Political Economy, and Taxation" [„Zásady politické ekonomie a zdanění"], 3. vyd., Londýn 1821. — 379

[*Richter, Eugen*], „Die Geschichte der Social-demokratischen Partei in Deutschland seit dem Tode Ferdinand Lassalle's" [„Dějiny sociálně demokratické strany v Německu po smrti Ferdinanda Lassalla"], 2. vyd., Berlín 1865. — 203

Ritter, Carl, „Europa. Vorlesungen an der Universität zu Berlin gehalten" [„Evropa. Přednášky přednesené na berlínské universitě"], vyd. H. A. Daniel, Berlín 1863. — 46

Röckel, August, „Sachsens Erhebung und das Zuchthaus zu Waldheim" [„Saské povstání a káznice ve Waldheimu"], Frankfurt nad Mohanem 1865. — 254

Rogeard, Louis Auguste, „Les Propos de Labienus" [„Labienovy řeči"], první vydání v Paříži 1865. — 585

Rogers, James E. Thorold, „A history of agriculture and prices in England from the year after the Oxford parliament (1259) to the commencement of the continental war (1793). Complied entirely from original and contemporaneous records" [„Dějiny zemědělství a cen v Anglii od roku po oxfordském parlamentu (1259) až do začátku kontinentální války (1793). Sestaveno zcela podle originálních a současných záznamů"], sv. 1—2, Oxford 1866 (viz pozn. 327). — 321, 323, 326

Roon, Albrecht Theodor Emil, hrabě von, řeč v pruské poslanecké sněmovně 8. února 1865, v „The Times", čís. 25104 z 9. února 1865 (viz pozn. 94). — 86

Roscoe, Henry Enfield, „Kurzes Lehrbuch der Chemie nach den neuesten Ansichten der Wissenschaft." Deutsche Ausgabe, unter Mitwirkung des Verfassers bearbeitet von Carl Schorlemmer [„Stručná učebnice chemie podle nejno-

vějších názorů.“ Německé vydání, za spolupůsobení autora, zpracoval Carl Schorlemmer], Brunšvik 1867. — 437, 456, 459, 464, 474

Rost, Valentin Christian Friedrich, „Griechisch-Deutsches Schul-Wörterbuch“ [„Řecko-německý školní slovník“], 2. oprav. a rozšíř. vyd., Erfurt a Gotha 1823. — 46

Rüstow, Friedrich Wilhelm, „Der Krieg von 1866 in Deutschland und Italien, politischmilitärisch beschrieben“ [„Válka roku 1866 v Německu a Itálii, vylíčená z vojensko-politického hlediska], Curych 1866. — 350

— „Zur Aufklärung“ [„K objasnění“], v „Nordstern“, čís. 303 z 1. dubna 1865. — 133, 545

Rüstow, Friedrich Wilhelm a *Georg Herwegh*, „An die Redaktion des ‚Social-Demokrat‘ “ [„Redakci ‚Social-Demokratu‘ “], v „Der Social-Demokrat“, čís. 31 z 8. března 1865. — 121, 122

Schiller, Friedrich von, „Don Carlos“. — 28, 58, 527

Schilling, Carl, „Die Ausstossung des Präsidenten Bernhard Becker aus dem Allgemeinen Deutschen Arbeiter-Verein und der ‚Social-Demokrat‘ “ [„Vyloučení předsedy Bernharda Beckera ze Všeobecného německého dělnického spolku a ‚Social-Demokrat‘ “], Berlín 1865. — 167, 171, 172, 562

Schleiden, Matthias Jakob, „Studien. Populäre Vorträge“ [„Studie. Populární přednášky“], Lipsko 1855. — 45

Schlosser, Friedrich Christoph, „Weltgeschichte für das deutsche Volk.“ Unter Mitwirkung des Verfassers bearbeitet von G. L. Kriegk [„Světové dějiny pro německý národ.“ Za spolupůsobení autora zpracoval G. L. Kriegk], sv. 1—19, Frankfurt nad Mohanem 1844—1857. — 45

Schoemann, Georg Friedrich, „Griechische Alterthümer“ [„Řecké starožitnosti“], 2 sv., Berlín 1855—1859. — 45

Schulze-Delitzsch, Franz Hermann, „Die Abschaffung des geschäftlichen Risico durch Herrn Ferdinand Lassalle. Ein neues Kapitel zum Deutschen Arbeiterkatechismus“ [„Jak pan Lassalle zrušil riziko podnikání. Nová kapitola k německému dělnickému katechismu“], Berlín 1866. — 203

[*Schweitzer, Johann Baptist von*], „Die deutsche Social-Demokratie“ [„Německá sociální demokracie“], v „Der Social-Demokrat“, čís. 19 z 8. února 1865. — 86

Schweitzer, Johann Baptist von, „Der Kapitalgewinn und der Arbeitslohn. National-ökonomische Abhandlung“ [„Zisk z kapitálu a mzda. Ekonomické pojednání“], Berlín 1867. — 392

— (anonymně) „Das Kirchenthum und die moderne Civilisation“ [„Církev a moderní civilizace“], v „Der Social-Demokrat“, čís. 5 z 6. ledna 1865. —7

— (anonymně), komentář k Rüstovowu a Herweghovu prohlášení o odchodu, v „Der Social-Demokrat“ z 8. března 1865 (viz pozn. 136). — 121, 125

— „Lucinde oder Capital und Arbeit.“ Ein social-politisches Zeitgemälde aus der Gegenwart in drei Bänden [„Lucinda, aneb Kapitál a práce.“ Sociálně

politická skica ze současnosti ve třech svazcích], Frankfurt nad Mohanem 1863—1864. — 43

— (anonymně). „Das Ministerium Bismarck" [„Bismarckův kabinet"], v „Der Social-Demokrat" z 27. ledna, 5., 17., 19. února a 1. března 1865. — 77, 83, 98, 100, 112, 529

— (anonymně) „Das Ministerium Bismarck und die Regierungen der Mittel- und Kleinstaaten" [„Bismarckův kabinet a vlády středních a drobných států"], v „Der Social-Demokrat", čís. 6 z 8. ledna 1865. — 77

— (anonymně) „Politischer Theil. Berlin, 1. März" [„Politická část. Berlín 1. března], v „Der Social-Demokrat", čís. 29 z 3. března 1865 (viz pozn. 129). — 113, 116, 537

— „Widerlegung von Carl Vogt's Studien zur gegenwärtigen Lage Europa's" [„Vyvrácení Vogtových ‚Studií o současné situaci v Evropě' "], Frankfurt nad Mohanem 1859. — 43

Simon, Ludwig, z Trevíru, „Deutschland und seine beiden Grossmächte" [„Německo a jeho dvě velmoci"], v „Demokratische Studien" [„Demokratické studie"], Hamburk 1860. — 350

Smith, William, „A Latin-English Dictionary, based upon the works of Forcellini and Freund" [„Latinsko-anglický slovník na základě děl Forcelliniho a Freunda"], Londýn 1857. — 46

Spruner, Karl von, „Historisch-geographischer Schul-Atlas" [„Školní historicko-geografický atlas"], 2. vyd., Gotha 1860. — 46

Stanley, Edward Henry, hrabě Derby, prohlášení o lucemburské smlouvě, v „Hansard's Parliamentary Debates" [„Hansardovy parlamentní debaty"], třetí série, sv. 187, Londýn 1867. — 374

„*The State prisoners*. An appeal to the women of Ireland" [„Vězňové státu. Výzva k irským ženám"], v „The Workman's Advocate", čís. 148 z 6. ledna 1866. — 217

Stieler's Hand-Atlas über alle Theile der Erde und über das Weltgebäude" [„Stielerův příruční atlas o všech dílech světa a o vesmíru"], úplné vydání, Gotha 1859. — 46

„*Strafgesetzbuch für die Preussischen Staaten. Vom 14. April 1851*" [„Trestní zákoník pro pruské státy. Ze 14. dubna 1851"], v „Gesetz-Sammlung für die Königlichen Preussischen Staaten. 1851" [„Sbírka zákonů pro královské pruské státy"], Berlín 1851, str. 122. — 76, 392

Struve, Gustav, „Die ‚Teig-Gesichter' in Deutschland" [„‚Odulé obličeje' v Německu"], v „Der deutsche Eidgenosse", čís. 1 z 15. března 1865. — 120

Struve, Gustav a *Gustav Rasch*, „Zwölf Streiter der Revolution" [„Dvanáct bojovníků revoluce"], Berlín 1867. — 375, 637

Swift, Jonathan, „Travels into several remote nations of the world, by Lemuel Gulliver, first a surgeon, and then a captain of several ships" [„Cesty k několika vzdáleným národům světa, které podnikl Samuel Gulliver nejprve jako lékař a potom jako kapitán různých lodí"]. — 631

Ternaux, Louis Mortimer, „Histoire de la Terreur 1792—1794 d'après des documents authentiques et inédits" [„Dějiny hrůzovlády podle autentických a nevydaných dokumentů"], sv. 1—7, Paříž 1862—1869. — 45

Thornton, William Thomas, „Stray Chapters from a forthcoming Work on labour" [„Kapitoly z chystaného spisu o práci"], v „The Fortnightly Review", sv. II, čís. 10 z 1. října 1867. — 431

Tolain, Henri Louis, „Congres de Lausanne" [„Lausannský kongres"], v „Le Courrier français", čís. 80, 81, 82, 83, 84, 85 a 86 z 5., 6., 7., 8., 9., 10. a 11. září 1867 (viz pozn. 399). — 399, 400

„*To the Workmen of France from the Working Men of England*" [„Angličtí dělníci dělníkům francouzským"], v „The Bee-Hive Newspaper", čís. 112 z 5. prosince 1863. — 28

Trémaux, Pierre, „Origine et Transformations de l'Homme et des autres Êtres", [„Původ a přeměny člověka a jiných bytostí"], první část, Paříž 1865 (viz pozn. 310). — 295, 297, 299, 305—311, 612

Tschudi, Friedrich von, „Das Thierleben der Alpenwelt" [„Život alpské zvířeny"], Lipsko 1853. — 46

Tyndall, John, „Heat considered as a mode of motion" [„Teplota jako pohybový prostředek"], Londýn 1863. — 204

[*Urquhart, David*], „Construction of the ‚Kingdom of Italy' " [„Výstavba ‚Italského království' "], v „The Free Press" z 3. května 1865. — 146

Urquhart, David, „Fall of Austria, and its consequences to the world" [„Pád Rakouska a jeho důsledky pro svět"], v „The Diplomatic Review" z 6. března 1867. — 332

Vergilius (Publius Vergilius Maro), „Aeneis", kniha II. — 611

Vermorel, Auguste, „La Prochaine campagne de la Prusse" [„Příští pruské tažení"], v „Le Courrier français", čís. 84 z 9. září 1867. — 402, 406

[*Vésinier, Pierre*], „L'Association Internationale des Travailleurs" [„Mezinárodní dělnické sdružení"], v „L'Echo de Verviers", čís. 293 a 294 z 16. a 18. prosince 1865 (viz pozn. 228). — 205—209, 234, 573

Vésinier, Pierre, „La vie du nouveau César. Étude historique" [„Život nového Césara. Historická studie"], 1. část, Ženeva 1865. — 209

Vogt, Carl, „Studien zur gegenwärtigen Lage Europas" [„Studie o současné situaci v Evropě"], Ženeva a Bern 1859. — 349

— Článek o kongresu Ligy míru a svobody, v „Neue Züricher-Zeitung" z 13. září 1867. — 645

Völter, Daniel, „Grundriss der Geographie. Zweite verm. und umgearb. Aufl. der ‚Elementargeographie' " [„Nástin geografie. Druhé rozšířené a přepracované vydání ‚Základní geografie' "], Esslingen 1859. — 45

Wagener, Hermann, řeč v Severoněmeckém říšském sněmu 23. března 1867, v „Ste-

nographische Berichte über die Verhandlungen des Reichstages des Norddeutschen Bundes im Jahre 1867" [„Stenografické záznamy o jednáních říšského sněmu Severoněmeckého spolku roku 1867"], 1. sv., Berlín 1867. — 337

Watts, John, „Trade societies and strikes: their good and evil influences on the membres of Trades Unions, and on society at large. Machinery; its influences on work and wages, and co-operative societies, productive and distributive, past, present, and future" [„Odbory a stávky; jejich kladný a záporný vliv na členy odborů a na společnost vůbec. Stroje, jejich vliv na práci a mzdy, a družstevní společnosti, výrobní a distribuční, včera, dnes a zítra"], Manchester 1865. — 212, 224

Worsaae, Jens Jakob Asmussen, „An account of the Danes and Norwegians in England, Scotland, and Ireland" [„Zpráva o Dánech a Norech v Anglii, Skotsku a Irsku"], Londýn 1852. — 25

Wurtz, Adolphe, „Leçons de philosophie chimique" [„Přednášky o filosofii chemie"], Paříž 1864. — 363, 366

II. Dokumenty Mezinárodního dělnického sdružení

„*L'Association Internationale des Travailleurs*" [„Mezinárodní dělnické sdružení"], v „Le Siècle ze 14. října 1865. — 192

„*Association Internationale des Travailleurs. Compte rendu du congrès de Genève*" [„Mezinárodní dělnické sdružení. Zpráva ženevského kongresu"], v „Le Courrier international" z 9. a 16. března 1867. — 621

„*Auruf an alle Arbeiter, Arbeitervereine und Arbeiterassociationen in der Schweiz zum Beitritt der ‚Internationalen Arbeiter-Association'* " [„Výzva ke vstupu do ‚Mezinárodního dělnického sdružení', určená všem dělníkům, dělnickým spolkům a dělnickým sdružením ve Švýcarsku"], v „Nordstern" z 11. března 1865. — 119

„*Congrès de Genève. Soiété Internationale des Travailleurs*" [„Ženevský kongres. Mezinárodní dělnické sdružení"], v „Le Courrier international" z 23. a 30. března, 6., 13., 20. a 27. dubna 1867. — 621

„*Congress of Geneva. International Association of Working Men*" [„Ženevský kongres. Mezinárodní dělnické sdružení"], v „The International Courier" z 27. března, 3., 10. a 17. dubna 1867. — 621

„*Congrès owrier. Association Internationale des Travailleurs*" [„Dělnický kongres. Mezinárodní dělnické sdružení"], Paříž [1866] (viz pozn. 266). — 245

„*Congrès owrier. Association Internationale des Travailleurs. Règlement provisoire*" [„Dělnický kongres. Mezinárodní dělnické sdružení. Prozatímní stanovy"], Paříž 1864. — 88

„*Entwicklungsgang unserer Association*" [„Jak se rozvíjí naše Sdružení"], v „Der Vorbote", 1. ročník, čís. 1 z ledna 1866. — 572

[*Fox Peter*], „The International Working Men' Association" [„Mezinárodní

dělnické sdružení"], v „The Workman's Advocate", čís. 141 z 18. listopadu 1865. — 192

„*Great International Conference of Working Men*" [„Velká mezinárodní dělnická konference"], v „The Workman's Advocate", čís. 134 z 30. září 1865 (viz pozn. 560). — 567

„*Great meeting for Poland*" [„Velký polský mítink"], v „The Bee-Hive Newspaper", čís. 177 ze 4. března 1865. — 546

„*International Association of Working Men. Congress of Geneva*" [„Mezinárodní dělnické sdružení. Ženevský kongres"], v „The International Courier" z 20. února a 13. března 1867. — 621

„*International Working Men's Association*" [„Mezinárodní dělnické sdružení"], v „The Bee-Hive Newspaper, čís. 305 ze 17. srpna 1867. — 396

„*International Working Men's Association*" [„Mezinárodní dělnické sdružení"], v „The Miner and Workman's Advocate" ze 7. ledna 1865. — 512

Jung, Hermann, „Dopis listu ‚Echo de Verviers' " (viz Marx - Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 558—566), v „L'Echo de Verviers", čís. 43 z 20. února 1866 (viz pozn. 228). — 234

Liebknecht, Wilhelm, „Zpráva o dělnickém hnutí v Německu", v „The General Council of the First International 1864—1866. Minutes" [„Generální rada První internacionály 1864—1866. Protokol"], Moskva [1963] — 560, 568.

„*Mr. Lincoln and the International Working Men's Association. To the Editor of the Times*" [„Pan Lincoln a Mezinárodní dělnické sdružení. Redaktorovi listu ‚Times' "], v „The Times", čís. 25101 z 6. února 1865. — 70, 81, 89, 552

„*President Lincoln and the International Working Men's Association*" [„President Lincoln a Mezinárodní dělnické sdružení"], v „The Express" z 6. února 1865. — 89

„*Rundschreiben der deutschen Abtheilung des Zentralkomites der Internationalen Arbeiterassociation für die Schweiz an die Arbeiter*" [„Oběžník německého oddělení ústředního výboru Mezinárodního dělnického sdružení pro Švýcarsko dělníkům"], v „Nordstern" z 13. ledna 1866. — 572

„*The International Working Men's Association*" [„Mezinárodní dělnické sdružení"], v „The Workman's Advocate", čís. 145 ze 16. prosince 1865. — 572

„*Working Men's International Association*" [„Mezinárodní dělnické sdružení"], v „The Bee-Hive Newspaper", čís. 169 ze 7. ledna 1865. — 512

„*Zpráva francouzské delegace o londýnské konferenci 1865*", v „L'Opinion nationale" z 8. října 1865 a v „L'Avenir national" z 12. října 1865. — 192

III. Časopisecké články bez udání autora

„*Allgemeine Zeitung*"
— příloha k čís. 119, 29. dubna 1865: „Städtebuch des Landes Posens" (pozn. 162). — 149
— čís. l, 1. ledna 1866, zpráva datovaná: „Berlin, 29. Dec." (pozn. 225). — 203
— čís. 273, 30. září 1867, str. 4375. Oznámení o vydání prvního dílu „Kapitálu". — 416
„*L'Association*"
— duben 1865. — 133
„*Augsburger Abendzeitung*"
— 4. listopadu 1867, zpráva v rubrice „Telegraphische Berichte der ‚Abendzeitung'" [„Telegrafické zprávy ‚Abendzeitung'"], datovaná: „Paris, 3. Nov., Morgens." — 445
„*Der Beobachter*"
— čís. 286, 21. října 1864: „Bescheidenheit — Ein Ehrenkleid" (pozn. 35). — 44, 502
— čís. 268, 17. listopadu 1864: „Karl Blind." — 55, 502
„*Börsenblatt für den Deutschen Buchhandel und die mit ihm verwandten Geschäftszweige*"
— čís. 27, 3. března 1865. Oznámení o vydání Engelsova díla „Vojenská otázka v Prusku a německá dělnická strana". — 453
— čís. 214, 14. září 1867. Oznámení o vydání prvního dílu „Kapitálu". — 453
— 3. října 1867. Oznámení o Borkheimově „Perle". — 429, 649
„*The Commonwealth*"
— 28. dubna 1866. — 597
— čís. 165, 5. května 1866, str. 4. — 265
„*Le Courrier français*"
— 20. května 1866 „Aux étudiants des universités d'Allemagne et d'Italie, les étudiants de Paris" (pozn. 281). — 266
— čís. 85 a 86, 10. a 11. září 1867, zprávy v rubrice: „Nouvelles", str. 1. — 409
— čís. 113, 8. října 1867: „Le troisième larron" [„Třetí darebák"]. — 417
„*The Daily News*"
— 2. března 1865: „The late Polish insurrection" [„Poslední polské povstání"]. — 546
„*The Daily Telegraph*"
— 17. listopadu 1865. — 189, 190
„*Deutsche Brüsseler-Zeitung*"
— 12. září 1847. — 101
„*Der deutsche Eidgenosse*"
— 15. března 1865. — 120, 121
„*The Diplomatic Review*"
— 6. března 1867. — 332

— 4. září 1867. — 398
— 2. října 1867: „Conference held on August the 27th, 1822, at Constantinople. From the Work of Baron Prokesch" [„Konference konaná 27. srpna 1822 v Cařihradě. Z pera barona Prokesche"]. — 443
— 2. října 1867: „Events of the Month" [„Události měsíce"]. — 413
„*The Express*"
— 6. února 1865: „President Lincoln and the International Working Men's Association" [„President Lincoln a Mezinárodní dělnické sdružení"]. — 70, 71, 81, 89
„*Hermann*"
— čís. 426, 2. března 1867: „Herr ‚Stieber' und der ‚Hermann'" [„Pan ‚Stieber' a ‚Hermann'"]. — 332
— 7. září 1867. — 401
— 19. října 1867: „Für Ferdinand Freiligrath. Schluss-Aufruf" [„Pro Ferdinanda Freiligratha. Závěrečné provolání"]. — 431
„*Journal de l'Association Internationale des Travailleurs*"
— 17. prosince 1865. — 573
„*Kölnische Zeitung*"
— 4. března 1865. Oznámení o vydání Engelsova díla „Vojenská otázka v Prusku a německá dělnická strana". — 117
— 8. dubna 1866: „Die Lage. Köln, 7. April" (pozn. 267). — 246
— 6. listopadu 1867. — 445
„*Libertà e Giustizia*"
— čís. 2, 24. srpna 1867: „La Questione romana" [„Římská otázka"]. — 396
„*The Manchester Guardian*"
— 8. listopadu 1864. — 37, 40
„*The Morning Star*"
— 24. února 1865. — 109
— 28. dubna 1865. — 142
— 10. srpna 1867, úvodník. — 400
„*Moskovskije vedomosti*"
— čís. 210, 28. září 1867, str. 2. — 429
„*Neue Zürcher-Zeitung*"
— 16. listopadu—25. prosince 1864: „James Fazy. Sein Leben und Treiben. (Von einem Westschweitzer)" [„James Fazy. Jeho život a činy. (Od západošvýcarského občana)"]. — 517
— 13. září 1867 (pozn. 617). — 645
„*Norddeutsche Allgemeine Zeitung*"
— 30. září 1864, zpráva v rubrice „Politischer Tagesbericht" [Politické denní zprávy"] (pozn. 24). — 35
— 19. února 1865 (pozn. 119). — 105
— 18. a 26. června 1867. — 374
„*Nordstern*"

— čís. 307, 29. dubna 1865, zpráva v rubrice „Allgemeiner deutscher Arbeiterverein" [„Všeobecný německý dělnický spolek"], datována: „Solingen" (pozn. 157). — 143
— čís. 308, 6. května 1865, zpráva v rubrice „Allgemeiner deutscher Arbeiterverein" (pozn. 158). — 146
— čís. 313, 24. června 1865: „Offene Erklärungen" [„Veřejná prohlášení"]. — 155, 167, 553
— čís. 315 a 316, 8. a 15. července 1865: „Das Turnfest in Paris" [„Slavnosti tělocvičných spolků v Paříži"]. — 169
„*Rheinische Zeitung*"
— 4. března 1865: „Der Standpunkt der Arbeiterpartei" (pozn. 144). — 131
— 9. března 1865: „Für die ‚Arbeiterpartei'" [„Pro ‚dělnickou stranu'"]. — 122
„*Russkij invalid*"
— čís. 336, 5. prosince 1867, zpráva datovaná: „St. Petersburg, 4-go děkabrja". — 485
„*Der Social-Demokrat*"
— 15. prosince 1864. — 126, 510
— čís. 4, 4. ledna 1865 (pozn. 529). — 517
— čís. 15, 29. ledna 1865, str. 3: „Einsendungen von Arbeitern. (Aus Asch in Böhmen)" [„Zaslali nám dělníci. (Z Aše v Čechách)"]. — 68
— čís. 15, 29. ledna 1865, zpráva datovaná: „Iserlohn, 25. Januar". — 67
— čís. 20, 10. února 1865. — 92
— čís. 21, 12. února 1865. — 92
— čís. 25, 22. února 1865, zpráva v rubrice „Politischer Teil" [„Politická část"], datovaná: „Berlin, 21. Februar." — 105
— 1. března 1865. — 112
— čís. 43, 5. dubna 1865. — 138
— čís. 43, 5. dubna 1865, zpráva v rubrice „Vereins-Theil" [„Spolková část"], datovaná: „Berlin, 4. April." — 135
— 21. dubna 1865: „Vermischtes. (Gegen den Alg. deutsch Arb.-Verein)" [„Rozmanitosti. (Proti Všeobecnému německému dělnickému spolku)"]. — 141
— čís. 58, 10. května 1865: „Feuilleton" (pozn. 162). — 149
„*The Times*"
— čís. 25021, 4. listopadu 1864: „Southern Italy. Naples, Oct. 30" [„Jižní Itálie. Neapol 30. října"]. — 506
— 26. listopadu 1864: „Mr. Disraeli at Oxford" [„Pan Disraeli v Oxfordu"]. — 506, 507
— 20. ledna 1865, zpráva datována: „London, Saturday, Januar 21." — 68
— 6. února 1865: „Mr. Lincoln and the International Working Men's Association" [„Pan Lincoln a Mezinárodní dělnické sdružení"]. — 70, 81, 89
— čís. 25107, 13. února 1865: „Telegraphic despatches. Prussia. Berlin,

Feb. 11" [„Telegrafické zprávy. Prusko. Berlín 11. února"]. — 94, 99, 520
— čís. 25110, 16. února 1865: „The Prussian Legislature. Berlin, Feb. 15" [„Pruský zákonodárný sbor. Berlín 15. února"]. — 97
— 28. dubna 1865: „Address of Germans to the American Nation" [„Poselství Němců americkému národu"]. — 141
— čís. 25347, 20. listopadu 1865, zpráva datovaná: „London, Monday, November 20", str. 8. — 192
— čís. 25367, 13. prosince 1865: „Parliamentary reform" [„Parlamentární reforma"], str. 5. — 573, 576
— čís. 25368, 14. prosince 1865, úvodník, str. 5. — 573, 576
— 4. ledna 1866 „Mr. Bright at Rochdale" [„Pan Bright v Rochdale"]. — 204
— čís. 25436, 3. března 1866, úvodník, str. 9. — 225
— 3. března 1866: „The outbreak in Jamaica" [„Výbuch na Jamajce"]. — 225
— čís. 25437, 5. března 1866, úvodník, str. 8—9. — 225
— čís. 25468, 10. dubna 1866: „Prussia", str. 8. — 246
— čís. 25469, 11. dubna 1866: „Telegraphia despatches. (Reuter's telegrams.) Austria and Prussia. Berlin, April 10" [„Telegrafické zprávy. (Reuterovy telegramy.) Rakousko a Prusko. Berlín 10. dubna"]. — 250
— 8. května 1866: „France" (pozn. 276). — 257
— čís. 25827, 3. června 1867: „France" — 358
— čís. 25917, 16. září 1867: „The Peace Congress. (From our Special Correspondent)" [„Mírový kongres. (Od našeho zvláštního dopisovatele)"], str. 6. — 414
— čís. 25974, 21. listopadu 1867: „London Meetings" [„Londýnské schůze"]. str. 10. — 464

„*Unsere Zeit. Deutsche Revue der Gegenwart*"
— 2. roč., 2. část 1866: „Preussen in Waffen. I—II" [„Prusko ve zbrani. I—II"]. — 350

„*Volks-Zeitung*"
— čís. 48, 26. února 1867. — 332

„*Der weisse Adler*"
— čís. 30, 11. března 1865: „Ein Meeting zu Gunsten Polens in London" [„Londýnský mítink věnovaný Polsku"]. — 546

„*Zeitung für Norddeutschland*"
— čís. 5522, 15. února 1867: „Telegraphische Depeschen" [„Telegrafické depeše"] (pozn. 334). — 329, 336, 621

„*Die Zukunft*"
— čís. 229, 1. října 1867. — 411, 422, 423

REJSTŘÍK PERIODICKÝCH PUBLIKACÍ

„*Allgemeine Militär-Zeitung*“ [„Všeobecné vojenské noviny“] — orgán společnosti německých důstojníků a vojenských zaměstnanců; vycházel v Darmstadtu a Lipsku 1826 až 1902; v šedesátých letech uveřejnil několik Engelsových článků. — 273

„*Allgemeine Zeitung*“ [„Všeobecné noviny“] — konzervativní deník založený 1798; 1810—1882 vycházel v Augsburku. V padesátých až šedesátých letech podporoval plány na sjednocení Německa pod hegemonií Rakouska. — 54, 149, 416

„*L'Association*“ [„Sdružení“] — francouzský časopis, vycházel v Paříži a Bruselu 1864—1866, zpočátku měsíčně, pak týdně; orgán dělnických družstevních spolků, které byly pod vlivem buržoazních republikánů. — 62, 63, 81, 88, 114, 119, 133

„*The Athenaeum. Journal of Literature, Science, and Fine Arts*“ [„Athenaeum, list pro literaturu, vědu a krásné umění“] — literárně kritický týdeník, vycházel v Londýně 1837 až 1921. — 278

„*Augsburger*“, viz „*Allgemeine Zeitung*“

„*Augsburger Abendzeitung*“ [„Augsburský večerník“] — národně liberální deník, vycházel pod tímto názvem v Augsburku 1826—1912. — 445

„*L'Avenir national*“ [„Národní budoucnost“] — demokratický deník, vycházel v Paříži 1865—1873; od června do srpna 1865 uveřejňoval informace o činnosti pařížského vedení I. internacionály. — 88

„*Barmer Zeitung*“ [„Barmenské noviny“] — liberální deník, vycházel v Barmenu od 1834. — 113, 449

„*The Bee-Hive Newspaper*“ [„Úl“] — týdeník tradeunionů, vycházel v Londýně 1861—1876 pod názvy: „The Bee-Hive“, „The Bee-Hive Newspaper“, „The Penny Bee-Hiwe“; byl pod vlivem buržoazních radikálů a reformistů; od 22. listopadu 1864 orgán Internacionály. Otiskoval její oficiální dokumenty a zprávy o zasedáních generální rady. Marx nejednou protestoval, že list uveřejňuje dokumenty Internacionály jen neúplně nebo zkomoleně. 1869 se stal buržoazním orgánem. V dubnu 1870 s ním generální rada na Marxův návrh přerušila všechny styky. — 34, 53, 108, 147, 153, 161, 164, 383, 396, 399, 400, 512, 546

„*Belletristisches Journal und New-Yorker Criminal-Zeitung*“ [„Beletristický časopis a newyorské noviny pro kriminalistiku“] — týdeník, který založili v New Yorku 1852 němečtí malo-

buržoazní emigranti; vycházel pod tímto názvem od 18. března 1853 do 10. března 1854. — 118

„*Der Beobachter*“ [„Pozorovatel“] — deník, vycházel pod tímto názvem ve Stuttgartu od 1883; v šedesátých letech orgán maloburžoazních demokratů s podtitulem „Ein Volksblatt aus Schwaben“ [„Lidový list ze Švábska“].—44, 50, 51, 55, 57, 469, 471, 473, 480, 499, 500, 502, 508, 668

„*Berliner Reform*“ [„Berlínská reforma“] — deník německých maloburžoazních demokratů, vycházel v Berlíně 1861—1868; 1865 uveřejnil několik Marxových a Engelsových prohlášení a článků. — 107, 131, 146, 172, 516, 552

„*Bonner Zeitung*“ [„Bonnské noviny“] — německý deník, vycházel pod tímto názvem od 1850; orgán národních liberálů. — 122

„*Börsenblatt für den Deutschen Buchhandel und die mit ihm verwandten Geschäftszweige*“ [„Burzovní list pro německý knižní obchod a příbuzná obchodní odvětví“] — deník, orgán spolku německých knihkupců, vycházel v Lipsku 1834—1926. — 429, 649

„*Der Botschafter*“ [„Posel“] — deník, vycházel ve Vídni 1862—1865; oficiální orgán rakouské vlády. — 167

„*Bromberger Zeitung*“ [„Bydhošťské noviny“] — německý národně liberální deník; vycházel v Bydhošti (Polsko) od 1843. — 570

„*The Commonwealth*“ [„Republika“] — viz pozn. 238. — 212, 216, 219, 224, 225, 229, 234, 237, 238, 240, 242, 251, 254, 258, 262, 265, 268, 269, 278, 321, 584, 594, 597, 612, 617’ 621, 681

„*Le Courrier français*“ [„Francouzský kurýr“] — politický týdeník, od 18. června 1867 deník levých republikánů; vycházel v Paříži 1861 až 1868; 20. května 1866 se stal orgánem Internacionály ve Francii; otiskl mj. předmluvu k prvnímu dílu Marxova „Kapitálu“ v překladu Paula a Laury Lafarguových; redaktorem listu byl od května 1866 proudhonovec A. Vermorel. — 266, 376, 383, 395, 396, 398, 399, 401, 406, 407, 409, 417, 426, 428, 431, 441, 462, 475, 639, 650, 660, 663

„*Le Courrier international*“, viz „*The International Courier*“

„*Dagbladet*“ [„Denní list“] — konzervativní deník, vycházel v Kodani 1851—1933. — 24, 37, 175

„*The Daily News*“ [„Denní zprávy“] — liberální deník, orgán průmyslové buržoazie, pod tímto názvem vycházel v Londýně 1846—1930. — 70, 89, 546

„*The Daily Telegraph*“ [„Denní telegraf“] — deník, zprvu liberální, od osmdesátých let konzervativní; vycházel v Londýně 1855—1937; 1937 splynul s „The Morning Post“ [„Ranní pošta“] a dále vychází pod společným názvem „Daily Telegraph and Morning Post“. — 189

„*Darmstädter Militär-Zeitung*“, viz „*Allgemeine Militär-Zeitung*“

„*Demokratisches Wochenblatt*“ [„Demokratický týdeník“] — viz pozn. 472. — 456, 459, 463, 469, 484, 661

„*Deutsche-Brüsseler-Zeitung*“ [„Německé bruselské noviny“] — noviny založené německými politickými emi-

granty v Bruselu; vycházely od ledna 1847 do února 1848 dvakrát týdně; od září 1847 se Marx a Engels stali trvalými spolupracovníky listu; pod jejich vedením se staly noviny orgánem formující se strany proletariátu — Svazu komunistů. — 101

„*Der deutsche Eidgenosse*“ [„Německý spříseženec“] — dvouměsíčník německých maloburžoazních demokratů, vycházel v Londýně a Hamburku 1865—1867 (viz pozn. 116). — 101, 120—122, 256

„*Deutsche Volkszeitung*“ [„Německé lidové noviny“] — deník, vycházel v Hannoveru od 1866; orgán německo-hannoverské pravicové strany. — 451

„*Deutsches Museum. Zeitschrift für Literatur, Kunst und öffentliches Leben*“ [„Německé muzeum. Časopis pro literaturu, umění a veřejný život“] — demokratický týdeník, vycházel v Lipsku 1851—1867; 1852—1865 jej vydával Robert Prutz. — 463

„*Deutsches Wochenblatt*“ [„Německý týdeník“] — týdeník, vycházel v Mannheimu 1865—1867; od září 1865 orgán německé Lidové strany. — 192

„*The Diplomatic Review*“ [„Diplomatický přehled“] — časopis pro otázky zahraniční politiky; pod tímto názvem vycházel jako pokračování „The Free Press“ od června 1866 do 1877; do července 1870 měsíčník, potom čtvrtletník; redaktorem byl David Urquhart. — 332, 376, 395, 398, 404, 413, 443

„*Düsseldorfer Zeitung*“ [„Düsseldorfské noviny“] — deník, pod tímto názvem vycházel v Düsseldorfu 1826 až 1926; ve čtyřicátých až šedesátých letech byl buržoazně liberálního zaměření. — 87, 107, 113, 119, 125, 129, 131, 133, 449, 453, 531

„*L'Echo de Verviers*“ [„Vervierská ozvěna“] — belgický buržoazně demokratický deník; vycházel 1864 až 1866; tlumočil názory maloburžoazních elementů ve francouzské sekci Internacionály v Londýně. — 205, 206, 234, 573

„*Elberfelder Zeitung*“ [„Elberfeldské noviny“] — deník, vycházel v Elberfeldu 1834—1904; v šedesátých letech orgán liberální buržoazie. — 113, 439, 442, 453

„*Les États-Unis d'Europe*“ [„Spojené státy evropské“] — mezinárodní orgán buržoazně pacifistické Ligy míru a svobody; založen v Bernu 1867; 1870 vycházel v Ženevě, 1896 až 1919 opět v Bernu; několikrát měnil svou periodicitu, vycházel dvoujazyčně (německy a francouzsky) nebo trojjazyčně (německy, francouzsky a italsky). — 460, 666

„*Evening Star*“, viz „*The Morning Star*“

„*The Express*“ — liberální večerník, vycházel v Londýně 1846—1869. — 89

„*The Fortnightly Review*“ [„Čtrnáctidenní přehled“] — měsíčník pro otázky historie, filosofie a literatury; byl založen 1865 skupinou buržoazních radikálů; později buržoazně liberálního zaměření; vycházel pod uvedeným názvem v Londýně od května 1865 do června 1934 a od 1934—1954 jako „Fortnightly“. — 178, 320, 323, 431, 433, 434, 442, 445

„*Frankfurter Zeitung und Handelsblatt*“

[„Frankfurtské noviny a obchodní list"] — maloburžoazně demokratický deník, vycházel ve Frankfurtu nad Mohanem 1856—1943 (pod tímto názvem od 1866). — 449

„*The Free Press*" [„Svobodný tisk"] — buržoazní časopis, vycházel v Londýně od 1855 do května 1866; později jako „Diplomatic Review"; vydával jej David Urquhart se svými stoupenci v duchu opozice k Palmerstonově vládě; uveřejnil několik Marxových prací. — 55, 146, 170, 204, 315, 393

„*Die Gartenlaube. Illustrirtes Familienblatt*" [„Besídka. Obrázkový rodinný časopis"] — maloburžoazní literární týdeník; vycházel v Lipsku 1853—1903 a v Berlíně 1903—1943. — 350, 426

„*La Gazette de France*" [„Francouzské noviny"] — deník royalistického zaměření, vycházel v Paříži 1631 až 1914 (od 1762 pod tímto názvem, od 1792 jako deník). — 401

„*Gazette de Lausanne et Journal Suisse*" [„Lausannské noviny a švýcarský deník"] — liberálně demokratický deník založený v Lausanne 1798, pod tímto názvem vychází od 1816. — 398

„*Gewerbeblatt aus Württemberg*" [„Württemberský průmyslový list"] — týdeník, orgán německých obchodních a průmyslových kruhů, vycházel ve Stuttgartu 1849—1921 jako příloha k . Staats Anzeiger für Württemberg". — 480, 668

„*Guardian*", viz „*The Manchester Guardian*"

„*Hermann. Deutsches Wochenblatt aus London*" [„Hermann. Německý týdeník z Londýna"] — orgán německých maloburžoazně demokratických emigrantů; vycházel německy v Londýně od ledna 1859. — 28, 50, 53, 67, 94, 113, 127, 128, 130, 131, 332, 357, 401, 425, 516

„*How do you do?*" [„Dobrý den"] — německý humoristický týdeník, vydával jej v Londýně 1796 Louis Drucker, redigoval Bettziech. — 425

„*The Chronicle*" [„Kronika"] — katolický týdeník, vycházel v Londýně 1867—1868. — 442

„*L'Indépendance Belge*" [„Belgická nezávislost"] — deník založený v Bruselu 1831; pod tímto názvem vycházel od 1843; orgán liberálů. — 574

„*The International Courier*" [„Mezinárodní kurýr"] — týdeník, vycházel anglicky a francouzsky v Londýně od listopadu 1864 do července 1867; francouzsky vycházel pod názvem „Le Courrier international"; 1867 byl orgánem Internacionály. — 621

„*Internationale Revue*" [„Mezinárodní revue"] — měsíčník buržoazně demokratického zaměření, vycházel ve Vídni 1866—1867. — 442, 445, 463, 464

„*The Irishman*" [„Ir"] — týdeník buržoazně nacionalistického zaměření; vycházel 1858—1885 nejprve v Belfastu, potom v Dublinu; vystupoval na obranu fenianů. — 443, 464, 482

„*Journal de l'Association Internationale des Travailleurs*" [„Časopis Mezinárodního dělnického sdružení"] — měsíčník, orgán Internacionály v ro-

mánském Švýcarsku, vycházel v Ženevě od prosince 1865 do září 1866 za spolupráce Johanna Philippa Beckera. — 197, 198, 573, 575, 578

„*Journal de Saint-Pétersbourg*" [„Petrohradské noviny"] — orgán ruského ministerstva zahraničních věcí; vycházel pod tímto názvem francouzsky třikrát týdně 1825—1914. — 281

„*Journal des Débats politiques et littéraires*" [„Noviny pro politické a literární diskuse"] — buržoazní deník založený v Paříži 1789; za červencové monarchie vládní list, orgán orleanistické buržoazie; za revoluce 1848 zastával názory kontrarevoluční buržoazie; po státním převratu z 2. prosince 1851 orgán umírněné orleanistické opozice. — 108

„*Kladderadatsch*" [„Bác!"] — ilustrovaný politicko-satirický týdeník; vycházel v Berlíně 1848—1944; původně list levých liberálů, sloužil později reakci. — 317

„*Kölnische Zeitung*" [„Kolínské noviny"] — deník, vycházel v Kolíně nad Rýnem 1802—1945; orgán porýnské velkoburžoazie a nacionálně liberální strany; v sedmdesátých letech mluvčí Bismarckovy politiky. — 116, 117, 171, 246, 249, 293, 337, 409, 416, 423, 445, 459

„*Königlich Preussischer Staats-Anzeiger*" [„Královský pruský státní věstník"] — deník, oficiální orgán pruské vlády; vycházel pod tímto názvem v Berlíně 1851—1871. — 569, 664, 665

„*Kreuz-Zeitung*", viz „*Neue Preussische Zeitung*"

„*Libertá e Giustizia*" [„Svoboda a spravedlnost"] — demokratický týdeník; vycházel v Neapoli 1867—1868; orgán společnosti „Svoboda a spravedlnost", blízké Internacionále. — 396

„*La Liberté*" [„Svoboda"] — konzervativní večerník, vycházel v Paříži 1865—1944; orgán velkoburžoazie; 1866—1872 byl jeho majitelem Émile de Girardin; list podporoval politiku druhého císařství, byl pro válku s Pruskem a proti vládě národní obrany. — 401

„*La Liberté*" [„Svoboda"] — demokratický list; vycházel v Bruselu 1865 až 1873; od 1867 orgán Internacionály v Belgii. — 426, 431, 650

„*La Liberté de penser*" [„Svobodná mysl"] — časopis pro otázky filosofie a literatury, vycházel v Paříži 1848 až 1851. — 63

„*Londoner Anzeiger*" [„Londýnský věstník"] — týdeník, vycházel 1864 až 1867; orgán německých maloburžoazních emigrantů v Londýně. — 53, 67, 113, 127, 130

„*Mainzer Journal*" [„Mohučské noviny"] — katolický deník, vycházel v Mohuči od 1848. — 516

„*Manchester Daily Examiner and Times*" [„Manchesterský denní pozorovatel a Doba"] — liberální list, vycházel v Manchesteru od 1848; vznikl sloučením listů „Manchester Times" a „Manchester Examiner"; ve čtyřicátých a padesátých letech podporoval freetradery; vycházel pod různými názvy do 1894. — 408

„*Manchester Guardian*" [„Manchesterský strážce"] — deník založený 1821, orgán freetraderů; později orgán

liberální strany. — 37, 40, 52, 195, 265, 285, 288

„*The Miner and Workman's Advocate*" [„Horník a dělníkův obhájce"] — dělnický týdeník, vycházel v Londýně 1863—1865; orgán odborového svazu horníků ve Velké Británii; koncem července 1865 získal J. B. Leno, člen ústřední rady Internacionály, právo na vydávání listu a stal se zároveň jeho redaktorem; tím byl list plně k dispozici Internacionále a stal se jejím oficiálním orgánem. — 58, 164, 169, 512

„*Missourri Democrat*" [„Missourský demokrat"] — deník, vycházel pod tímto názvem v St. Louis 1853 až 1875; orgán Republikánské strany. — 54

„*Mitteldeutsche Volks-Zeitung*" [„Středoněmecké lidové noviny"] — liberální deník, vycházel v Lipsku 1862–1866; 1866 byl redaktorem listu Wilhelm Liebknecht (viz pozn. 313). — 299

„*Le Moniteur universel*" [„Všeobecný zpravodaj"] — deník, vycházel v Paříži 1789—1901; 1799—1869 oficiální vládní orgán. — 278

„*The Morning Star*" [„Jitřenka"] — deník, orgán freetraderů; vycházel v Londýně 1856—1869; list měl pravidelné večerní vydání „The Evening Star" [„Večernice"]. — 44, 71, 109, 142, 400

„*Moskovskije vedomosti*" [„Moskevské zprávy"] — nejstarší ruské noviny; vycházely 1756—1917, od 1859 jako deník; v padesátých až šedesátých letech 19. stol. byly rekčního zaměření. — 88, 429

„*The Nation*" [„Národ"] — irský týdeník, vycházel pod tímto názvem v Dublinu 1842—1891 a 1896—1897; vystupoval na obranu fenianů. — 464

„*The National Reformer*" [„Národní reformátor"] — týdeník, vycházel v Londýně 1860—1893; orgán buržoazních radikálů. — 39

„*Neue Frankfurter Zeitung*" [„Nové frankfurtské noviny"] — demokratický deník, vycházel pod tímto názvem ve Frankfurtu nad Mohanem 1859—1866; od 1866 pod názvem „Frankfurter Zeitung und Handelsblatt". — 50, 113, 121, 122, 125, 126, 288

„*Neue Preussische Zeitung*" [„Nové pruské noviny"] — deník, vycházel v Berlíně od června 1848 do 1938; extrémně reakční orgán pruského junkerstva a vysoké šlechty; za Bismarckovy éry hlavní orgán konzervativců; je znám také pod názvem „Kreuz-Zeitung" [„Křížové noviny"], podle Železného kříže zobrazeného v záhlaví. — 261, 265, 281, 528, 537

„*Neue Rheinische Zeitung. Organ der Demokratie*" [„Nové porýnské noviny. Orgán demokracie"] — bojový orgán revolučního proletářského křídla německé demokracie; vycházel jako deník v Kolíně nad Rýnem za Marxovy redakce od 1. června 1848 do 19. května 1849; členy redakce byli také B. Engels, Wilhelm Wolff, Georg Weerth, Ferdinand Wolff, Ernst Dronke, Heinrich Bürgers a Ferdinand Freiligrath. — 114, 118, 119, 348, 531.

„*Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue*" [„Nové porýnské noviny. Politicko-ekonomická revue"] — časopis, který Marx a Engels za-

ložili v prosinci 1849 a vydávali do listopadu 1850; teoretický orgán Svazu komunistů. — 405

„*Neue Zürcher-Zeitung*“ [„Nové curyšské noviny“] — buržoazní noviny, vychází v Curychu od 1821; v padesátých až šedesátých letech 19. stol. podporovaly bonapartismus. — 645

„*New-Yorker Criminal-Zeitung*“, viz „*Belletristisches Journal und New-Yorker Criminal-Zeitung*“.

„*The Nonconformist*“ [„Nonkonformista“] — buržoazně radikální týdeník, vycházel pod tímto názvem v Londýně 1841—1879. — 212, 238, 240

„*Norddeutsche Allgemeine Zeitung*“ [„Severoněmecké všeobecné noviny“] — deník, vycházel v Berlíně 1861 až 1918; v šedesátých až osmdesátých letech oficiální orgán Bismarckovy vlády. — 105, 354, 374

„*Nordstern*“ [„Severka“] — týdeník, vycházel v Hamburku 1860—1866; od 1863 měl lassallovské zaměření. — 44, 107, 108, 127, 131, 133, 138, 140, 143, 146, 149, 155, 165, 169, 198, 508, 527, 553, 560, 561

„*Notes to the People*“ [„Zprávy pro lid“] — týdeník, orgán chartistů, vycházel v Londýně 1851—1852 za redakce Ernesta Jonese. Marx a Engels časopis podporovali, pomáhali při jeho redakci a vydávání a uveřejnili v něm od června 1851 do dubna 1852 řadu článků. — 28

„*Ostsee-Zeitung und Börsennachrichten der Ostsee*“ [„Pobaltské noviny a burzovní zprávy pro Baltské moře“] — německý deník založený ve Štětíně 1835; od 1848 pod tímto názvem. — 250

„*The Owl*“ [„Sova“] — týdeník, vycházel v Londýně 1864—1869. — 337

„*Petersburger Staats-Anzeiger*“, viz „*St.-Petersburger Zeitung*“

„*Preussischer Staats-Anzeiger*“, viz „*Königlich Preussischer Staats-Anzeiger*“

„*Revue Contemporaine*“ [„Přehled současnosti“] — čtrnáctideník, vycházel v Paříži 1851—1870; za druhé republiky byl orgánem strany pořádku; po státním převratu z 2. prosince 1851 byl bonapartistickým orgánem. — 320, 323

„*Revue des deux Mondes*“ [„Revue dvou světadílů“] — buržoazní literárně umělecký čtrnáctideník pro dějiny, politiku, literaturu a umění, vycházel v Paříži 1829—1844. — 242, 320, 323

„*Rheinische Zeitung*“ [„Porýnské noviny“] — buržoazní deník, vycházel v Düsseldorfu 1863—1866 a v Kolíně nad Rýnem 1867—1874. — 55, 73, 87, 107, 111, 113, 122, 131, 133, 139, 198, 422, 439, 440, 449, 476, 532, 552, 647, 650, 655

„*Rheinischer Beobachter*“ [„Porýnský pozorovatel“] — konzervativní deník, vycházel v Kolíně nad Rýnem od 1844 do počátku 1848. — 101

„*La Rive gauche*“ [„Levý břeh“] — demokratický týdeník, který vydávala od října 1864 do srpna 1866 zprvu v Bruselu a posléze v Londýně skupina francouzských emigrantů, levých republikánů; byly v něm otiskovány dokumenty Internacionály; redaktorem listu byl Charles Longuet. — 205, 207, 573, 585

„*Russkij invalid*“ [„Ruský vysloužilec“]

— časopis pro vojenské otázky, vycházel v Petrohradě 1813—1917, od 1816 denně; 1862—1863 oficiální orgán ministerstva války. — 485

„*Schwäbischer Merkur*" [„Švábský Merkur"] — liberální deník, vycházel ve Stuttgartu 1785—1885. — 668

„*Le Siècle*" [„Století"] — deník, vycházel v Paříži 1836—1939; v šedesátých letech orgán umírněných republikánů. — 401, 569

„*Der Social-Demokrat*" [„Sociální demokrat"] — orgán lassallovského Všeobecného německého dělnického spolku; vycházel v Berlíně třikrát týdně od 15. prosince 1864 do 1871 za redakce J. B. Schweitzera a J. B. Hofstettena (viz pozn. 29). — 39, 41, 44, 62—65, 67, 68, 73—75, 77, 80—83, 85, 87, 92—94, 98—101, 105, 107, 112, 113, 116, 121, 122, 126, 131, 132, 135, 138, 141, 143, 146, 149, 150, 152, 162, 165, 167, 191, 194, 198, 203, 212, 473, 475, 510, 517—520, 527—529, 531, 536, 537, 541, 553, 560, 561

„*Staats-Anzeiger für Württemberg*" [„Státní oznamovatel pro Württembersko"] — konzervativní deník, vycházel ve Stuttgartu od 1850 s nedělní přílohou „Gewerbeblatt aus Württemberg" [„Průmyslový list z Württemberska"]; orgán württemberské vlády. — 668

„*Star*", viz „*The Morning Star*"

„*Stimmen der Zeit*" [„Hlasy doby"] — maloburžoazní měsíčník, který vydával Adolph Kolatschek v Gotě 1858—1862, později ve Výmaru, Lipsku, Heidelberku a Vídni. — 135

„*St.-Louis Daily Press*" [„Saintlouiský denní tisk"] — americké dělnické noviny, vycházely v St. Louis od 1864. — 71

„*St.-Petersburger Zeitung*" [„Petrohradské noviny"] — deník, vycházel německy 1727—1914. — 88

„*The Telegraph*", viz „*The Daily Telegraph*"

„*Le Temps*" [„Doba"] — konzervativní deník, orgán velkoburžoazie; vycházel v Paříži 1861—1943; byl v opozici k druhému císařství. — 253

„*The Times*" [„Doba"] — největší anglický konzervativní deník, založený v Londýně 1. ledna 1785; první tři roky vycházel pod názvem „Daily Universel Register" [„Všeobecný přehled"]. — 53, 70, 81, 89, 94, 97, 99, 142, 192, 225, 246, 250, 273, 290, 291, 358, 391, 398, 402, 405, 413, 414, 464, 506, 525, 573, 576

„*La Tribune du Peuple*" [„Tribuna lidu"] — demokratický a dělnický list, vycházel v Bruselu od května 1861 do dubna 1869. List založili dělníci a představitelé maloburžoazní inteligence, stoupenci utopického socialismu, kteří byli členy dělnické společnosti „Lid". Od srpna 1865, oficiálně od ledna 1866, to byl orgán Internacionály v Belgii. S listem spolupracovali mj. De Paepe a Lafargue. — 205, 207, 210, 575, 578

„*La Tribune ouvrière*" [„Dělnická tribuna"] — dělnický týdeník, vycházel v Paříži v červnu 1865; po čtvrtém čísle byl list zakázán, 9. července 1865 vyšlo jedno číslo v Bruselu; redaktory byli členové pařížské sekce Internacionály Tolain, Fribourg, Varlin aj., vydava-

telem byl Charles Limousin. — 557

„*Unsere Zeit. Deutsche Revue der Gegenwart. Monatsschrift zum Conversations-Lexikon*“ [„Naše doba. Německá revue současnosti. Měsíčník k příručnímu naučnému slovníku“] — časopis pro literaturu a politiku; vycházel v Lipsku 1857—1891 v Brockhausově nakladatelství; 1857 až 1864 měl podtitul „Jahrbuch zum Conversations-Lexikon“ [„Ročenka k příručnímu naučnému slovníku“]. — 350

„*Das Volk*“ [„Lid“] — týdeník, vycházel německy v Londýně od 7. května do 20. srpna 1859; byl založen jako oficiální orgán Německého dělnického vzdělávacího spolku v Londýně; od druhého čísla se Marx ve velké míře podílel na vydávání listu, začátkem července převzal jeho úplné vedení. — 53

„*Volks-Zeitung*“ [„Lidové noviny“] — demokratický deník; orgán opoziční liberální buržoazie; vycházel v Berlíně 1853—1889. — 172, 332

„*Der Vorbote*“ [„Posel“] — politický a sociálně ekonomický měsíčník, vycházel v Ženevě od ledna 1866 do prosince 1871 (viz pozn. 217). — 198, 205, 574, 575, 578, 623, 677

„*Der weisse Adler*“ [„Bílý orel“] — buržoazně liberální list, vycházel třikrát týdně v Curychu od února 1864 do června 1865. — 546

„*Weser Zeitung*“ [„Weserské noviny“] — buržoazně liberální list, vycházel v Brémách 1844—1930. — 449

„*Die Westliche Post*“ [„Západní pošta“] — německý deník, vycházel v Saint Louis (USA) 1857—1938; v šedesátých letech orgán maloburžoazně demokratické emigrace v Americe. — 50, 508

„*Wochenblatt*“, viz „*Deutsches Wochenblatt*“

„*The Working Man*“ [„Dělník“] — reformistický týdeník, vycházel v Londýně s přestávkami 1861—1867. — 612

„*Workman*“, viz „*The Working Man*“

„*The Workman's Advocate*“ [„Dělníkův obhájce“] — londýnský dělnický týdeník, pokračování listu „The Miner and Workman's Advocate“; od září 1865 oficiální orgán generální rady Internacionály; ve vedení listu byl kromě jiných členů generální rady také Marx; v únoru 1866 byl list znovu reorganizován a přejmenován na „The Commonwealth“. — 192, 195, 197, 198, 204—207, 212, 561, 567, 568, 572, 573, 575, 577, 578, 594, 677

„*Zeitung für Norddeutschland*“ [„Noviny pro severní Německo“] — liberální list, vycházel v Hannoveru 1848 až 1872. — 621

„*Die Zukunft*“ [„Budoucnost“] — buržoazně demokratický list, který založil Johann Jacoby, vycházel v Berlíně 1866—1871; orgán Lidové strany; v listu byla uveřejněna předmluva a Engelsova recenze k prvnímu dílu „Kapitálu“. — 354, 397, 400, 401, 408, 411, 412, 420, 422, 423, 439, 453, 473, 476, 477, 479, 480, 482, 647, 650, 653, 664, 668

VYSVĚTLENÍ CIZÍCH SLOV A ODBORNÝCH TERMÍNŮ

ab ovo — od začátku
ad hoc — k tomu účelu; pro tento případ
ad portam Gumperti — za Gumpertovými dveřmi
ad vocem — pokud jde o; co se týče
affidavit — v anglo-americkém právu úřední písežné osvědčení, jež může nahradit svědeckou soudní výpověď
akvizice — přírůstek, získaná věc
al pari — shoda mezi nominální a kursovní cenou cenného papíru; ve jmenovité hodnotě
anektovat — násilím obsadit cizí státní území s prohlášením o připojení k vlastnímu území
antigouvernementalismus — z francouzského slova „gouvernement" — vláda; tedy popírání jakékoli vlády
arbitr — rozhodčí
autodidactum integrum — ryzího samouka

bona fide — v dobré víře; v dobrém úmyslu
bran — angl. otruby
buršikózní — módní

ce cher — ten drahý
circulus vitiosus — začarovaný kruh
cockneys — Londýňané z lidových vrstev, kteří mluví specifickým nářečím

conto a meba — společný účet; účet na polovic
corpus delicti — doličný předmět, důkaz
coup d'état — převrat

dezavuovat — popřít
dii minorum gentium — doslova menší bozi, tj. druhořadé veličiny

en passant — mimochodem
Esquire — anglický čestný titul synů šlechticů nebo společensky a úředně významných osob; zkratka Esq. se užívá v adresách
ex professo — speciálně

facit — výsledek
fait accompli — hotová věc, fakt
furunkulóza — opakování a rozsev furunklů

guáno — ztuhlý trus mořských ptáků nebo jiných živočichů jako fosforečné hnojivo

hinc illae lacrimae — proto ty slzy
hybridizace — křížení různých druhů, odrůd ap.

implicite — nepřímo
inamorata — vyvolená
infiniment petit — nekonečně malé
in partibus — na oko

ira facit poetam — z hněvu se rodí básník

erum — běda

kadáver — mrtvé tělo, mrtvola
krautjunker — v Německu posměšné pojmenování statkáře ve východních provinciích Pruska
kuli — asijský nosič břemen, nádeník

legatář — osoba obdařená odkazem

markgräfler — druh vína z krajiny Marhgrafenland
minores gentium — menší národy
moniteur — zpravodaj
mutualismus — francouzský socialistický směr 19. stol. vytvořený stoupenci Proudhonova učení o pokojné přeměně společnosti na základě vzájemné pomoci a bezplatného úvěru

nolens volens — volky nevolky

Palais Royal — královský palác
pari — viz al pari
periculum in mora — nebezpečí z prodlení
privatim — soukromě
pro nunc — momentálně
pronunciamento — prohlášení, povstání, vojenský puč
proscénium — předscéna

qui vivra verra — počkáme a uvidíme
quoad — pokud jde

restitutio in integrum — navrácení v předešlý fakticky normální právní stav
rimesa — směnka použitá k placení; aktivní směnka
runy — starogermánské písmo

salut et fraternité — pozdrav a bratrství
selfaktor — spřádací stroj
sovereign — anglická zlatá mince v hodnotě 1 libry št.
status rerum — stav věcí, situace
steak — rychle pečený plátek hovězího masa
sub rosa — důvěrně, jako tajemství, pod pečetí mlčenlivosti

testimonium virtutis — vysvědčení o ctnostech, kvalitách
thing — shromáždění lidu starých germánských a skandinávských národů, zvláště soudní shromáždění
tutti quanti — všichni dohromady

vice versa — naopak
vinum — víno
vivisekce — chirurgický zákrok na zvířeti za živa, bez umrtvení

well! — dobře

OBSAH

Předmluva k českému vydání 7—18

PRVNÍ ČÁST

Korespondence mezi Marxem a Engelsem
Listopad 1864 až prosinec 1867

1864

1 – Marx Engelsovi – 2. listopadu 23
2 – Engels Marxovi – 2. listopadu 24—26
3 – Marx Engelsovi – 4. listopadu 27—34
4 – Engels Marxovi – 7. listopadu 35—36
5 – Engels Marxovi – 9. listopadu 37—38
6 – Marx Engelsovi – 14. listopadu 39—40
7 – Engels Marxovi – 16. listopadu 41—42
8 – Marx Engelsovi – 18. listopadu 43—46
9 – Engels Marxovi – 22. listopadu 47
10 – Marx Engelsovi – 24. listopadu 48—49
11 – Marx Engelsovi – 25. listopadu 50—51
12 – Marx Engelsovi – 2. prosince 52—54
13 – Marx Engelsovi – 8. prosince 55—56
14 – Marx Engelsovi – 10. prosince 57—60
15 – Marx Engelsovi – 22. prosince 61

1865

16 – Marx Engelsovi – 25. ledna 62—64
17 – Engels Marxovi – 27. ledna 65—66

18 – Marx Engelsovi – 30. ledna 67—69
19 – Marx Engelsovi – 1. února 70—72
20 – Marx Engelsovi – 3. února 73—75
21 – Engels Marxovi – 5. února 76—78
22 – Marx Engelsovi – 6. února 79
23 – Marx Engelsovi – 6. února 80—81
24 – Engels Marxovi – 7. února 82—84
25 – Engels Marxovi – 9. února 85—86
26 – Marx Engelsovi – 10. února 87—89
27 – Marx Engelsovi – 11. února 90—91
28 – Engels Marxovi – 13. února 92
29 – Marx Engelsovi – 13. února 93—96
30 – Marx Engelsovi – 16. února 97
31 – Marx Engelsovi – 18. února 98—101
32 – Engels Marxovi – 20. února 102
33 – Engels Marxovi – 22. února 103
34 – Marx Engelsovi – před 22. únorem 104
35 – Engels Marxovi – 24. února 105
36 – Marx Engelsovi – 25. února 106—110
37 – Engels Marxovi – 27. února 111
38 – Engels Marxovi – 3. března 112
39 – Marx Engelsovi – 4. března 113—115
40 – Engels Marxovi – 6. března 116—117
41 – Marx Engelsovi – 7. března 118—120
42 – Marx Engelsovi – 10. března 121
43 – Engels Marxovi – 11. března 122—124
44 – Marx Engelsovi – 13. března 125—128
45 – Engels Marxovi – 14. března 129
46 – Marx Engelsovi – 18. března 130—132
47 – Marx Engelsovi – 11. dubna 133—134
48 – Engels Marxovi – 12. dubna 135—137
49 – Engels Marxovi – 16. dubna 138
50 – Marx Engelsovi – 22. dubna 139
51 – Marx Engelsovi – 1. května 140—142
52 – Engels Marxovi – 3. května 143—145
53 – Marx Engelsovi – 9. května 146—148
54 – Engels Marxovi – 12. května 149—150
55 – Marx Engelsovi – 13. května 151—152

56 – Marx Engelsovi – 20. května 153—154
57 – Marx Engelsovi – 24. června 155—158
58 – Engels Marxovi – 15. července 159—161
59 – Engels Marxovi – 25. července 162
60 – Marx Engelsovi – 31. července 163—165
61 – Marx Engelsovi – 5. srpna 166—169
62 – Engels Marxovi – 7. srpna 170—171
63 – Marx Engelsovi – 9. srpna 172—173
64 – Engels Marxovi – 16. srpna 174—175
65 – Marx Engelsovi – 19. srpna 176—178
66 – Engels Marxovi – 21. srpna 179
67 – Marx Engelsovi – 22. srpna 180—181
68 – Engels Marxovi – 4. října 182—183
69 – Marx Engelsovi – 19. října 184
70 – Marx Engelsovi – 8. listopadu 185—186
71 – Engels Marxovi – 13. listopadu 187
72 – Marx Engelsovi – 15. listopadu 188
73 – Engels Marxovi – 17. listopadu 189—190
74 – Marx Engelsovi – 20. listopadu 191—193
75 – Engels Marxovi – 1. prosince 194—195
76 – Marx Engelsovi – 2. prosince 196
77 – Marx Engelsovi – 26. prosince 197—199
78 – Marx Engelsovi – konec 1865—počátek 1866 200—202

1866

79 – Engels Marxovi – 4. ledna 203—204
80 – Marx Engelsovi – 5. ledna 205—206
81 – Marx Engelsovi – 15. ledna 207—209
82 – Engels Marxovi – 26. ledna 210
83 – Marx Engelsovi – 10. února 211—212
84 – Engels Marxovi – 10. února 213—214
85 – Marx Engelsovi – 13. února 215—217
86 – Marx Engelsovi – 14. února 218
87 – Engels Marxovi – 19. února 219
88 – Marx Engelsovi – 20. února 220—221
89 – Engels Marxovi – 22. února 222—223

90 – Marx Engelsovi – 2. března 224
91 – Engels Marxovi – 5. března 225—226
92 – Marx Engelsovi – 6. března 227
93 – Engels Marxovi – kolem 10. března 228
94 – Marx Engelsovi – 10. března 229—230
95 – Marx Engelsovi – 15. března 231
96 – Marx Engelsovi – 16. března 232
97 – Marx Engelsovi – 24. března 233—235
98 – Engels Marxovi – 27. března 236
99 – Marx Engelsovi – 2. dubna 237—239
100 – Engels Marxovi – 2. dubna 240—241
101 – Engels Marxovi – 6. dubna 242—243
102 – Marx Engelsovi – 6. dubna 244—245
103 – Engels Marxovi – 10. dubna 246—248
104 – Engels Marxovi – 13. dubna 249—250
105 – Marx Engelsovi – 23. dubna 251—252
106 – Engels Marxovi – 1. května 253—254
107 – Engels Marxovi – 9. května 255
108 – Marx Engelsovi – 10. května 256—258
109 – Engels Marxovi – 16. května 259—261
110 – Marx Engelsovi – 17. května 262—263
111 – Engels Marxovi – 25. května 264—265
112 – Marx Engelsovi – 7. června 266—267
113 – Marx Engelsovi – 9. června 268—269
114 – Engels Marxovi – 11. června 270—272
115 – Marx Engelsovi – 20. června 273—274
116 – Engels Marxovi – 4. července 275—276
117 – Marx Engelsovi – 7. července 277—280
118 – Engels Marxovi – 9. července 281—282
119 – Engels Marxovi – 12. července 283—284
120 – Marx Engelsovi – 21. července 285—286
121 – Engels Marxovi – 25. července 287—288
122 – Marx Engelsovi – 27. července 289—291
123 – Engels Marxovi – 6. srpna 292—293
124 – Marx Engelsovi – 7. srpna 294—296
125 – Engels Marxovi – 10. srpna 297—298
126 – Marx Engelsovi – 13. srpna 299—300
127 – Marx Engelsovi – 23. srpna 301

128 – Marx Engelsovi – 26. září 302—303
129 – Marx Engelsovi – 1. října 304
130 – Engels Marxovi – 2. října 305—306
131 – Marx Engelsovi – 3. října 307—308
132 – Engels Marxovi – 5. října 309—311
133 – Marx Engelsovi – 8. listopadu 312—313
134 – Marx Engelsovi – 10. listopadu 314
135 – Engels Marxovi – 11. listopadu 315—316
136 – Marx Engelsovi – 8. prosince 317
137 – Engels Marxovi – 14. prosince 318—319
138 – Marx Engelsovi – 17. prosince 320—321
139 – Engels Marxovi – 21. prosince 322—323
140 – Marx Engelsovi – 31. prosince 324

1867

141 – Marx Engelsovi – 19. ledna 325—326
142 – Engels Marxovi – 29. ledna 327—328
143 – Marx Engelsovi – 21. února 329
144 – Marx Engelsovi – 25. února 330
145 – Engels Marxovi – 13. března 331—333
146 – Marx Engelsovi – 2. dubna 334—335
147 – Engels Marxovi – 4. dubna 336—337
148 – Marx Engelsovi – 13. dubna 341—343
149 – Marx Engelsovi – 24. dubna 344—346
150 – Engels Marxovi – 27. dubna 347—350
151 – Marx Engelsovi – 7. května 351—355
152 – Marx Engelsovi – asi 22. května 356
153 – Marx Engelsovi – 3. června 357—358
154 – Engels Marxovi – 16. června 359—360
155 – Marx Engelsovi – 22. června 361—364
156 – Engels Marxovi – 24. června 365—366
157 – Engels Marxovi – 26. června 367—368
158 – Marx Engelsovi – 27. června 369—370
159 – Marx Engelsovi – 27. června 371—374
160 – Marx Engelsovi – 20. července 375
161 – Marx Engelsovi – 10. srpna 376

162 – Engels Marxovi – 11. srpna 377
163 – Marx Engelsovi – 14. srpna 378
164 – Engels Marxovi – 15. srpna 379
165 – Marx Engelsovi – v noci 16. srpna 380
166 – Engels Marxovi – 23. srpna 381—382
167 – Marx Engelsovi – 24. srpna 383—384
168 – Engels Marxovi – 26. srpna 385
169 – Engels Marxovi – 27. srpna 386—390
170 – Marx Engelsovi – 31. srpna 391
171 – Engels Marxovi – 1. září 392
172 – Engels Marxovi – 2. září 393—394
173 – Marx Engelsovi – 4. září 395—397
174 – Marx Engelsovi – 7. září 398
175 – Engels Marxovi – 9. září 399
176 – Marx Engelsovi – 11. září 400—401
177 – Engels Marxovi – 11. září 402—404
178 – Marx Engelsovi – 12. září 405—406
179 – Marx Engelsovi – 12. září 407
180 – Engels Marxovi – 12. září 408—409
181 – Marx Engelsovi – 13. září 410
182 – Marx Engelsovi – 4. října 411—415
183 – Engels Marxovi – 8. října 416
184 – Marx Engelsovi – 9. října 417—418
185 – Marx Engelsovi – 10. října 419
186 – Engels Marxovi – 11. října 420—421
187 – Engels Marxovi – 13. října 422—424
188 – Marx Engelsovi – 14. října 425—426
189 – Engels Marxovi – 15. října 427
190 – Engels Marxovi – 18. října 428
191 – Marx Engelsovi – 19. října 429—432
192 – Engels Marxovi – 22. října 433—434
193 – Engels Marxovi – 1. listopadu 435
194 – Marx Engelsovi – 2. listopadu 436—438
195 – Engels Marxovi – 5. listopadu 439—441
196 – Marx Engelsovi – 7. listopadu 442—444
197 – Engels Marxovi – 8. listopadu 445—446
198 – Marx Engelsovi – 9. listopadu 447
199 – Engels Marxovi – 10. listopadu 448—450

200 – Marx Engelsovi – 14. listopadu 451
201 – Engels Marxovi – 24. listopadu 452
202 – Engels Marxovi – 26. listopadu 453—454
203 – Marx Engelsovi – 27. listopadu 455—456
204 – Marx Engelsovi – 28. listopadu 457—458
205 – Engels Marxovi – 28. listopadu 459
206 – Marx Engelsovi – 29. listopadu 460
207 – Marx Engelsovi – 29. listopadu 461
208 – Engels Marxovi – 29. listopadu 462—463
209 – Marx Engelsovi – 30. listopadu 464—467
210 – Engels Marxovi – 4. prosince 468
211 – Engels Marxovi – 6. prosince 469—470
212 – Marx Engelsovi – 7. prosince 471—474
213 – Marx Engelsovi – 7. prosince 475
214 – Engels Marxovi – 12. prosince 476—477
215 – Marx Engelsovi – 14. prosince 478—479
216 – Engels Marxovi – 16. prosince 480—481
217 – Marx Engelsovi – 17. prosince 482—483
218 – Engels Marxovi – 19. prosince 484—485

DRUHÁ ČÁST

Marxovy a Engelsovy dopisy jiným osobám
Říjen 1864 až prosinec 1867

1864

1 – Marx Carlu Klingsovi – 4. října 489—490
2 – Marx Sophii von Hatzfeldtové – 16. října 491
3 – Engels Hermannu Engelsovi – 2. listopadu 492—494
4 – Engels Josephu Weydemeyerovi – 24. listopadu 495—498
5 – Marx Sophii von Hatzfeldtové – sobota 26. listopadu 499
6 – Marx Sophii von Hatzfeldtové – 28. listopadu 500
7 – Marx Josephu Weydemeyerovi – 29. listopadu 501—502

8 – Marx Ludwigu Kugelmannovi – 29. listopadu 503—504
9 – Marx Lionu Philipsovi – 29. listopadu 505—507
10 – Marx Sophii von Hatzfeldtové – 22. prosince 508—509
11 – Marx Carlu Siebelovi – 22. prosince 510—511

1865

12 – Marx Hermannu Jungovi – kolem 8. ledna 512—513
13 – Engels Rudolfu Engelsovi – 10. ledna 514—515
14 – Marx dceři Jenny – 11. ledna 516—517
15 – Marx Johannu Baptistu von Schweitzerovi – 16. ledna 518—519
16 – Marx Johannu Baptistu von Schweitzerovi – 13. února 520—521
17 – Marx Victoru Le Lubezovi – 15. února 522—523
18 – Engels Otto Meissnerovi – 22. února 524
19 – Marx Wilhelmu Liebknechtovi – 23. února 525
20 – Marx Ludwigu Kugelmannovi – 23. února 526—530
21 – Engels Carlu Siebelovi – 27. února 531—532
22 – Engels Josephu Weydemeyerovi – 10. března 533—538
23 – Marx Hermannu Jungovi – 13. března 539—540
24 – Engels Friedrichu Albertu Langovi – 29. března 541—544
25 – Marx Sophii von Hatzfeldtové – 10. dubna 545
26 – Marx Hermannu Jungovi – 13. dubna 546
27 – Marx Leonu Fontainovi – 15. dubna 549—550
28 – Marx Hermannu Jungovi – 25. dubna 551
29 – Marx Wilhelmu Liebknechtovi – mezi 9. a 25. květnem 552
30 – Marx Wilhelmu Liebknechtovi – 24. června 553—554
31 – Marx jedné ze svých dcer – 3. července 555—556
32 – Marx Leonu Fontainovi – 25. července 557—558
33 – Marx Wilhelmu Liebknechtovi – 11. září 559
34 – Marx Wilhelmu Liebknechtovi – 20. září 560—561
35 – Engels Wilhelmu Liebknechtovi – 21. září 562
36 – Marx Hermannu Jungovi – 30. září 563
37 – Marx Salomonu Fuldovi – 9. listopadu 564
38 – Marx Hermannu Jungovi – 15. listopadu 565

39 – Marx Hermannu Jungovi – 20. listopadu 566—567
40 – Marx Wilhelmu Liebknechtovi – 21. listopadu 568—570
41 – Marx Césaru de Paepe – před 25. listopadem 571

1866

42 – Marx Josephu Philippu Beckerovi – kolem 13. ledna 572—574
43 – Marx Ludwigu Kugelmannovi – 15. ledna 575—576
44 – Marx Wilhelmu Liebknechtovi – 15. ledna 577—578
45 – Marx Sifgridu Meyerovi – 24. ledna 579
46 – Marx Friedrichu Lessnerovi – 14. února 580
47 – Marx dceři Jenny – 16. března 581—582
48 – Marx Antoinettě Philipsové – 18. března 583—585
49 – Marx dceři Lauře – 20. března 586—588
50 – Engels Hermannu Engelsovi – 22. března 589—591
51 – Engels Hermannu Engelsovi – 6. dubna 592—593
52 – Marx Wilhelmu Liebknechtovi – 6. dubna 594
53 – Marx Ludwigu Kugelmannovi – 6. dubna 595—596
54 – Marx Wilhelmu Liebknechtovi – 4. května 597—598
55 – Marx Paulu Lafarguovi – 13. srpna 599—600
56 – Marx Ludwigu Kugelmannovi – 23. srpna 601—602
57 – Engels Emilu Engelsovi – 23. srpna 603
58 – Marx dceři Lauře – 28. srpna 604
59 – Marx Johannu Philippu Beckerovi – 31. srpna 605—606
60 – Marx dceři Eleanor — září 607
61 – Marx dceři Jenny – 5. září 608—609
62 – Marx Ludwigu Kugelmannovi – 9. října 610—612
63 – Marx Ludwigu Kugelmannovi – 13. října 615—616
64 – Marx Ludwigu Kugelmannovi – 25. října 617
65 – Marx François Lafarguovi – 12. listopadu 619—619
66 – Marx Paulu Lafarguovi – 7. prosince 620

1867

67 – Marx Ludwigu Kugelmannovi – 18. února 621
68 – Marx Ludwigu Kugelmannovi – 16. dubna 622
69 – Marx Johannu Philippu Beckerovi – 17. dubna 623

70 – Marx Sigfridu Meyerovi – 30. dubna 624—625
71 – Marx Ludwigu Büchnerovi – 1. května 626—627
72 – Marx dceři Jenny – 5. května 628—629
73 – Marx dceři Lauře – 13. května 630—631
74 – Marx Ludwigu Kugelmannovi 10. června 632—634
75 – Marx Ludwigu Kugelmannovi – 13. července 635—636
76 – Marx Ferdinandu Freiligrathovi – 20. července 637
77 – Marx jednomu londýnskému knihkupci – 14. srpna 638
78 – Marx Augustu Vermorelovi – 27. srpna 639—640
79 – Marx Sigfridu Meyerovi – 27. srpna 641—642
80 – Engels Lauře Marxové – 23. září 643
81 – Marx Ludwigu Kugelmannovi – 11. října 644—646
82 – Engels Ludwigu Kugelmannovi – 12. října 647—648
83 – Marx Ludwigu Kugelmannovi – 15. října 649—650
84 – Engels Hermannu Meyerovi – 18. října 651—652
85 – Engels Ludwigu Kugelmannovi – 8. a 20. listopadu 653—656
86 – Marx Carlu Siebelovi – 10. listopadu 657
87 – Engels Hermannu Engelsovi – 28. listopadu 658—659
88 – Marx Victoru Schilymu – 30. listopadu 660—661
89 – Marx Ludwigu Kugelmannovi – 30. listopadu 662—663
90 – Marx Ludwigu Kugelmannovi – 7. prosince 664—665
91 – Engels Ludwigu Kugelmannovi – 12. prosince 666—667
92 – Engels Ludwigu Kugelmannovi – 13. prosince 668—669

PŘÍLOHY

1 – Jenny Marxová Engelsovi – kolem 29. listopadu 1864 673—674
2 – Jenny Marxová Engelsovi – 30. března 1865 675—676
3 – Jenny Marxová Johannu Philippu Beckerovi – asi 29. ledna 1866 677—678
4 – Jenny Marxová Sigfridu Meyerovi – počátkem února 1866 679—680
5 – Jenny Marxová Ludwigu Kugelmannovi - 26. února 1866 681—682
6 – Jenny Marxová Ludwigu Kugelmannovi – 1. dubna 1866 683—684

7 – Jenny Marxová Engelsovi – 24. prosince 1866 685
8 – Jenny Marxová Johannu Philippu Beckerovi – 5. října 1867 686
9 – Jenny Marxová Ludwigu Kugelmannovi – 24. prosince 1867 687—689
10 – Karel Marx Vyznání 690—691
11 – Oběžník Schillerova ústavu v Manchesteru – 19. března 1866 692—694
12 – Oběžník Schillerova ústavu v Manchesteru – 28. června 1867 695—698

Poznámky 699—810
Jmenný rejstřík 811—857
Postavy z mytologie a krásné literatury 858—859
Seznam literatury 860—887
A. Vlastní díla K. Marxe a B. Engelse 860—866
B. Práce jiných autorů 866—887
I. Spisy, časopisecké články a dokumenty 866—882
II. Dokumenty Mezinárodního dělnického sdružení 882—883
III. Časopisecké články bez udání autora 884—887
Rejstřík periodických publikací 888—896
Vysvětlení cizích slov a odborných termínů 897—898

Ilustrace

Třetí strana Marxova dopisu Engelsovi ze 4. listopadu 1864 str. 29
Karel Marx (1866) za str. 208
Bedřich Engels (v polovině šedesátých let) za str. 240
První strana Engelsova dopisu Marxovi ze 4. dubna 1867 str. 339
Karel Marx (1867) za str. 448
Podobizna Marxovy dcery Jenny z dívčích let za str. 464
Stránka z Marxova zápisníku z let 1864—1865 s konceptem Marxova dopisu Leonu Fontainovi z 15. dubna 1865 str. 547
Karel Marx a Bedřich Engels s Marxovými dcerami Jenny, Eleanorou a Laurou za str. 608
Marxovy poznámky k zápisu ze ženevského kongresu z roku 1866 str. 613
Stránka z památníku Marxovy dcery Jenny s Marxovými „Vyznáními“ za str. 688

K. MARX — B. ENGELS

SPISY

Svazek 31

Odpovědné redaktorky
Olga Fialová, Jana Šustrová
a Bohumila Žežulková

Vydalo nakladatelství Svoboda v Praze
jako svou 3009. publikaci

Graficky upravil M. Hegar

Z nové sazby písmem Baskerville, s šesti přílohami. Vytisklo Rudé právo, tiskařské závody, Praha. Formát papíru 95×126 cm
AA 49,51, VA 51,74. Náklad 4000.
Tematická skupina 00/1. Vydání I.

Cena brož. výt. 17,10 Kčs,
váz. výt. 22,50 Kčs. 66/202-21-8.7

25 — 084 — 70 Kčs 22,50